

ΕΦΗΒΟΙ ΚΑΙ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΟΤΗΤΑ

Μετέχουσες Σπουδάστριες:

Βενέτη Θεοδώρα
Μπρακουμάτσου Μαρία
Φούρου Μυρσίνη

Υπεύθυνος Καθηγητής:

Δρ. Μουζακίτης Χρήστος
Καθηγητής Κοινωνικής Εργασίας

Πτυχιακή για τη λήψη του πτυχίου στην
Κοινωνική Εργασία από το Τμήμα Κοινωνικής
Εργασίας της Σχολής Επαγγελματιών Υγείας και
Πρόνοιας του Τεχνολογικού Εκπαιδευτικού
Ιδρύματος (Τ.Ε.Ι.) Πάτρας

Πάτρα, Δεκέμβριος 1992

NO. 891
OF THE

Η επιτροπή για την έγκριση της πτυχιακής εργασίας :

1. Μουζακίτης Χρήστος
Καθηγητής του Τμήματος
Κοινωνικής εργασίας

2. Χαραλάμπους Μαίρη
Καθηγήτρια Εφαρμογών

3. Γιαβάση Αγγελική
Καθηγήτρια Εφαρμογών

ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ

Ευχαριστούμε τον υπεύθυνο καθηγητή της Μελέτης, Χρήστο Μουζακίτη για την καθοδήγησή του, την Αμαλία Καραγιαννίδη για τη δακτυλογράφηση κι επεξεργασία του κειμένου και τον Σωτήρη Βενέτη, για τη συμβολή του στην επίσπευση των διαδικασιών, όσον αφορά την έγκριση του ερωτηματολογίου από το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο του Υπουργείου Ελληνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων (Υ.Π.Ε.Π.Θ), προκειμένου για τη διεξαγωγή έρευνας σε μαθητές Λυκείων του Δήμου Αθνών και Πειραιά. Τέλος, θέλουμε να ευχαριστήσουμε του Διευθυντές των Γενικών Λυκείων για τη συνεργασία τους στην εκπόνηση της παρούσας διρευννητικής μελέτης.

Π Ι Ν Α Κ Α Σ Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Ω Ν

	Σελ.	
ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ	I	
ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ.....	II	
ΠΙΝΑΚΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΜΩΝ.....	III	
ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΜΕΛΕΤΗΣ.....	IV	
 ΚΕΦΑΛΑΙΑ		
I. ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	1	
Το πρόβλημα.....	1	
Σκοπός της μελέτης.....	7	
Ορισμοί Όρων.....	8	
 II. ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΑΛΛΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ ΚΑΙ ΣΧΕΤΙΚΩΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΩΝ.....		23
Ιστορική Προσέγγιση.....	23	
Η Ψυχοσεξουαλική Ανάπτυξη και Συμπεριφορά κατά την Παιδική και Προεφηβική Ηλικία.....	42 ✓	
Εφηβεία και Σεξουαλική Δραστηριότητα.....	85	
Ο ρόλος των γονέων στο θέμα της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης των εφήβων.....	137	
Η σεξουαλική αγωγή στην ελληνική εκπαίδευση- Έρευνα από την πειραματική εφαρμογή σχετικού Προγράμματος σε Λύκειο του Ν. Κιλκίς.....	154	
Σεξουαλική Εκπαίδευση στην Ευρώπη και τις Η.Π.Α.	182	
Πορεία της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης στην Ελλάδα (1959-1992).....	211	
 III. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ.....		245
 IV. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ.....		251
 V. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - ΕΙΣΗΓΗΣΕΙΣ.....		297

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

Α.	Ερωτηματολόγιο.....	314
Β.	Πίνακας Υπολογισμών.....	325
Γ.	Απόφαση Παιδαγωγικού Ινστιτούτου του ΥΠΕΠΘ.....	377
Δ.	Αλληλογραφία.....	380
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....		384

Πίνακας Υπολογισμών

		Σελίδα
Πίνακας	1	252
Πίνακας	2Π	255
Πίνακας	3	258
Πίνακας	4Π	326
Πίνακας	5Π	328
Πίνακας	6	262
Πίνακας	7Π	330
Πίνακας	8	266
Πίνακας	9Π	332
Πίνακας	10.....	269
Πίνακας	11Π.....	335
Πίνακας	12Π	338
Πίνακας	13	273
Πίνακας	14Π	341
Πίνακας	15	276
Πίνακας	16Π	342
Πίνακας	17Π	345
Πίνακας	18	280
Πίνακας	19	282
Πίνακας	20	284
Πίνακας	21Π	347
Πίνακας	22	286
Πίνακας	23Π	349
Πίνακας	24Π	351
Πίνακας	25Π	353
Πίνακας	26Π	355
Πίνακας	27Π	358
Πίνακας	28Π	360
Πίνακας	29Π	362
Πίνακας	30Π	364
Πίνακας	31Π	366
Πίνακας	32Π	368
Πίνακας	33	293
Πίνακας	34Π	371
Πίνακας	35Π	373
Πίνακας	36Π	375

Περίληψη Μελέτης

Η μελέτη αυτή διερευνά το βαθμό πληροφόρησης των εφήβων σε θέματα σεξουαλικότητας, καθώς και τις στάσεις και αντιλήψεις τους σε θέματα σεξουαλικής συμπεριφοράς και σχέσεων των δύο φύλων. Οι ειδικότεροι στόχοι της μελέτης είναι: α) Η αξιολόγηση των πηγών σεξουαλικής ενημέρωσης για τους έφηβους και των δύο φύλων, β) η ηλικία έναρξης των σεξουαλικών τους σχέσεων και τα συναισθήματα που συνοδεύουν τα δύο φύλα αντίστοιχα, γ) η εκτίμηση της σχέσης γονέων - εφήβων και η στάση των πρώτων όσον αφορά τη σεξουαλική δραστηριότητα των παιδιών τους, δ) η διερεύνηση των στάσεων που έχουν διαμορφώσει οι ερωτώμενοι σε θέματα διαφυλικών σχέσεων και τέλος ε) ποιά γνώμη έχουν οι έφηβοι σχετικά με την ενδεχόμενη εισαγωγή μαθήματος σεξουαλικής αγωγής στην εκπαίδευση και τί προτείνουν ως προς την εκπαιδευτική βαθμίδα από την οποία πρέπει ν' αρχίζει ένα τέτοιο μάθημα και ποιοί θα μπορούσαν να το διδάξουν.

Η μελέτη αυτή είναι διερευνητική και το δείγμα της έρευνας είναι αντιπροσωπευτικό, αφού συμπεριέλαβε, όσο ήταν εφικτό βέβαια, όλους τους τύπους κοινωνικής διατρωμάτωσης. Έτσι, σε συνεργασία και με τον υπεύθυνο καθηγητή, επιλέχτηκαν με κλήρωση έξι Λύκεια της Δημόσιας Εκπαίδευσης από τις περιοχές Κορυδαλλού, Δραπετσώνας, Παγκρατίου, Ν. Σμύρνης, Φιλοθέης και Ν. Ψυχικού. Δόθηκαν 332 ερωτηματολόγια συνολικά. Η ανάλυση των απαντήσεων στη συνέχεια έγινε με ηλεκτρονικό υπολογιστή σε αριθμητικές και εκατοστιαίες μονάδες, καθώς επίσης έγιναν συσχετίσεις με άλλες παρόμοιες διερευνητικές μελέτες που είχαν προηγουμένα διεξαχθεί στο ελληνικό και ευρωπαϊκό στερέωμα.

Τα αποτελέσματα μπορούν να συνοψιστούν ως εξής: Οι φίλοι τείνουν να είναι η κυριότερη πηγή σεξουαλικής πληροφόρησης για τους εφήβους και των δύο φύλων, ενώ ακολουθούν τα μέσα μαζικής ενημέρωσης και δη η τηλεόραση και

το βίντεο για τα αγόρια και ο Τύπος για τα κορίτσια. Φαίνεται ότι τα αγόρια έχουν ολοκληρωμένες σεξουαλικές σχέσεις σε μεγαλύτερο ποσοστό από τα κορίτσια και ως προς την ηλικία της πρώτης σεξουαλικής επαφής, η πλειοψηφία των εφήβων και των δύο φύλων ανέφερε την ηλικία των 16 χρονών και ύστερα. Ειδικότερα, όσον αφορά τα αισθήματα κατά τη διάρκεια της πρώτης σεξουαλικής σχέσης, στα αγόρια κυριαρχούν περισσότερο θετικά συναισθήματα, όπως ικανοποίηση, ευχαρίστηση, ενώ για τα κορίτσια αντιστοιχεί ως επί το πλείστον ο φόβος, η ντροπή - τύψεις και πόνοι.

Από τα συμπεράσματα της μελέτης προέκυψε ότι το ερωτικό αίσθημα αποτελεί καθοριστικό παράγοντα στις σεξουαλικές σχέσεις των κοριτσιών, ενώ τα αγόρια φαίνεται να έχουν αντίθετη γνώμη. Εντούτοις, η πλειονότητα των εφήβων και των δύο φύλων πιστεύει ότι η αγάπη και η εκτίμηση είναι απαραίτητη προϋπόθεση για την ολοκλήρωση των σεξουαλικών σχέσεων με το άλλο φύλο. Υπογραμμίζεται ότι, τόσο τα αγόρια όσο και τα κορίτσια εκφράζουν παρόμοιες αντιλήψεις ως προς τον αυνανισμό, την ομοφυλοφιλία, τις προγαμιαίες σχέσεις, ενώ διαφέρουν ως προς τη στάση που έχουν απέναντι στην αντισύλληψη, έκτρωση και την πορνογραφία γενικότερα. Η σχέση των εφήβων με τους γονείς τους είναι μάλλον ικανοποιητική, αφού σύμφωνα με τις απαντήσεις των πρώτων παρουσιάζονται στο μεγαλύτερο ποσοστό συζητήσιμοι, περισσότερο βέβαια για τη σεξουαλική δραστηριότητα των αγοριών και λιγότερο για κείνη των κοριτσιών. Ειδικότερα, η πλειονότητα των εφήβων και των δύο φύλων υποστήριξε ότι σε συζητήσεις που είχε για σεξουαλικά θέματα με τους γονείς, οι τελευταίοι έδειξαν κατανόηση και διάθεση για επικοινωνία, αν και υπάρχουν μερικοί γονείς ωστόσο που σύμφωνα με τις απαντήσεις των εφήβων είναι συντηρητικοί, με διάθεση να αποφύγουν οποιαδήποτε συζήτηση σχετικά με το σεξ, εξαιτίας δικής τους ανασφάλειας. Αν και στο μεγαλύτερο ποσοστό οι έφηβοι ισχυρίζονται ότι η σεξουαλική τους ενημέρωση είναι σε

ικανοποιητικό επίπεδο, ο δείκτης των γνώσεών τους παραμένει σε μέτρια, αν όχι χαμηλά επίπεδα, σε θέματα σύλληψης και αφοροδίσιων νοσημάτων. Στη συντριπτική τους πλειοψηφία οι έφηβοι αποδέχονται την εισαγωγή μαθήματος σεξουαλικής αγωγής στην εκπαίδευση, προτείνοντας μάλιστα ν' αρχίζει από το Γυμνάσιο και να διδάσκεται μάλλον από ομάδα ειδικών.

Με βάση τα παραπάνω, προτείνονται οι ακόλουθες εισηγήσεις: 1) Προώθηση κοινωνιολογικών ερευνών σε ευρύτερα σύνολα του ελληνικού πληθυσμού. 2) Διοργάνωση εκπομπών από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης για θέματα σεξουαλικής λειτουργίας και συμπεριφοράς του ανθρώπου. 3) Συνέχιση του θεσμού των Ανοιχτών Κοινωνικών Συμποσίων, όσον αφορά την αγωγή διαφυλικών σχέσεων. 4) Διοργάνωση προαιρετικών σεμιναρίων σεξουαλικής αγωγής σε σχολεία, Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, τόσο για τους εκπαιδευτικούς όσο και για τους γονείς και μαθητές. 5) Επαναλειτουργία της Σχολής Γονέων και σύσταση ομάδων από υπεύθυνο Κοινωνικό Λειτουργό που θα παρέχει έργο συμβουλευτικό - καθοδηγητικό και σε συνεργασία με άλλους ειδικούς, θα χειρίζεται τα τυχόν προβλήματα επικοινωνίας που αντιμετωπίζουν οι γονείς στις σχέσεις τους με τους εφήβους. 6) Διοργάνωση μετεκπαιδευτικών σεμιναρίων σε κάθε Ανώτερη Σχολή και Πανεπιστήμιο, σε θέματα σεξουαλικότητας και νομική κατοχύρωση και ένταξη Προγράμματος Σεξουαλικής Διαπαιδαγώγησης στο σχολείο, με παράλληλο εκσυγχρονισμό των σχολικών εγχειριδίων του Δημοτικού που αναφέρονται στις σχέσεις των δύο φύλων και την οικογένεια γενικότερα. 7) Καθιέρωση μαθήματος Οικογενειακού Προγραμματισμού στο σχολείο με σκοπό την πρόληψη και ενημέρωση για τα σεξουαλικά μεταδιδόμενα νοσήματα και 8) Διεύρυνση του αντικειμένου των Κοινωνικών Λειτουργών στα πλαίσια της Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, με στόχο την έρευνα και τη χρησιμοποίηση των πηγών της Κοινότητας προς όφελος του σχολείου, παρέχοντας συμβουλευτική, τόσο σε ατομικό επίπεδο όσο και στην εργασία τους με ομάδες γονέων και εφήβων.

"Πρέπει να αναζητήσουν τη μεγάλη έκταση των συναισθημάτων, τα οποία θα δώσουν νόημα και έκφραση στις καινούργιες, ενήλικες αισθήσεις των κορμιών τους"

MILTON I. LEVINE (1987)

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ι

Εισαγωγή

Το Πρόβλημα

Η εφηβεία είναι μία από τις πιο χαρακτηριστικές περιόδους ραγδαίας ανάπτυξης και καθολικής μεταλλαγής στο βιοσωματικό τομέα, με κορυφαία κατάκτηση την ωρίμανση της γενετήσιας λειτουργίας. Για το λόγο αυτό είναι ίσως το μεγαλύτερο βιολογικό γεγονός μετά τη γέννηση.

Αναμφισβήτητα, βασικός παράγοντας για μια ορθή τοποθέτηση του εφήβου απέναντι στις βιοσωματικές αλλαγές της ήβης είναι η έγκαιρη και υπεύθυνη ενημέρωσή του για τη φύση και την πορεία των αλλαγών αυτών. Εξέχουσα θέση στην ενημέρωση του εφήβου για θέματα βιοσωματικής ανάπτυξης κατέχει το πρόβλημα της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης.

Η σεξουαλικότητα που υπάρχει από την πρώτη μέρα της ζωής γίνεται πιο ουσιαστική στην εφηβεία, όπου ο νέος ή η νέα αναζητεί την ετερόφυλη παρουσία και αλληλεπίδραση, επιδιώκει να γίνει αποδεκτός στην ετερόφυλη συντροφιά και να διαμορφώσει με το άλλο φύλο σχέση ερωτική. Στη φάση αυτή εμφανίζονται και τα περισσότερα προβλήματα των εφήβων, τα σχετικά με την ερωτική τους ζωή. Διάφορα εμπόδια, όπως η αυστηρότητα της οικογένειας ή ηθικοί περιορισμοί και κοινωνικές απαγορεύσεις γύρω από τις σχέσεις των δύο φύλων στερούν πολλές φορές τη δυνατότητα για δημιουργία ελεύθερων ολοκληρωμένων δεσμών ανάμεσα στα αγόρια και τα κορίτσια και πολύ συχνά θεωρούνται από αυτούς σαν μέσο περιορισμού της ανεξαρτησίας και της πρωτοβουλίας τους.

Το σεξουαλικό πρόβλημα στην εφηβεία εντείνεται ακόμα περισσότερο στις μέρες μας, όταν ο έφηβος, αγόρι ή κορίτσι, κατακλύζεται από κάθε είδους ερεθίσματα, τα οποία διεγείρουν τις ενστικτώδεις ορμές του, από διάφορα θεάματα που του παρουσιάζουν την ερωτική σχέση αποκάλυπτα, ενώ από την άλλη

μεριά η κοινωνική πραγματικότητα μετεωρίζεται, αν όχι αμφιταλαντεύεται, μεταξύ ελευθερίας και σεμνοτυφίας, όσον αφορά τις προγαμιαίες σχέσεις και τις πιθανές επιπτώσεις που προκύπτουν από τις σχέσεις αυτές.

Παρά τις διαφορές που μπορεί να υπάρχουν μεταξύ των δύο φύλων, κοινά θέματα εξακολουθούν να απασχολούν αγόρια και κορίτσια σχετικά με το σεξ. Θέλουν να ενημερωθούν για πρακτικά θέματα, όπως ο αυνανισμός, η σεξουαλική επαφή ή συνουσία, η σύλληψη, η εγκυμοσύνη, η αντισύλληψη. Ακόμη περισσότερο όμως, θέλουν να ξέρουν πώς να τοποθετήσουν την σεξουαλικότητα μέσα στο πλαίσιο των αξιών τους και πώς θα έχουν ικανοποιητικές και εποικοδομητικές σχέσεις με συνομίληκους του αντίθετου φύλου. Σ' αυτά τα θέματα, οι περισσότεροι νέοι αντιμετωπίζουν ελλιπή, αν όχι ανύπαρκτη καθοδήγηση και υποστήριξη από την πολιτεία και την οικογένεια.

Στο πρόβλημα αυτό, ίσως εν μέρει να συμβάλλει και το γεγονός ότι πολλοί ενήλικοι στις δυτικές κοινωνίες, ακόμη και σήμερα, παραμένουν επιφυλακτικοί, αν όχι αντίθετοι, σε οποιαδήποτε ιδέα, πρόταση ή πρόγραμμα σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης. Σύμφωνα με τον J.Konger (1981,σελ.54), μερικοί γονείς πιστεύουν, ότι η σεξουαλική εκπαίδευση, ακόμα και στο γυμνάσιο, είναι επικίνδυνα πρόωγη για εφήβους που εντυπωσιάζονται εύκολα και μπορεί να τους οδηγήσει σε μια αδιαφοροποίητη σύγχυση. Άλλοι υποστηρίζουν ότι η πληροφόρηση σχετικά με το σεξ πρέπει να γίνεται μόνο από τους γονείς στο σπίτι. Άλλοι πάλι έχουν καταλήξει στο συμπέρασμα ότι οι σημερινοί έφηβοι δεν έχουν να μάθουν τίποτα για το σεξ - τουλάχιστον τίποτα που θα μπορούσαν να τους μάθουν οι γονείς τους.

Οι προαναφερόμενες θέσεις είναι συζητήσιμες, αν όχι δεν ευσταθούν, λαμβάνοντας υπόψη τις τελευταίες στατιστικές για τις προγαμιαίες σχέσεις, τις κυήσεις, τις εκτρώσεις και τα σεξουαλικά μεταδιδόμενα νοσήματα στην εφηβεία. Ανεξάρτητα φυσικά, αν οι γονείς πρέπει να ενημερώνουν τα παιδιά τους

για θέματα σεξουαλικής λειτουργίας και συμπεριφοράς, γεγονός παραμένει ότι η μεγαλύτερη πλειοψηφία δεν το επιχειρεί.

Η σεξουαλική διαπαιδαγώγηση ή γενετήσια αγωγή έχει απασχολήσει πολλές χώρες κατά καιρούς, οι περισσότερες από τις οποίες έχουν αποφασίσει ότι είναι απαραίτητη για τους νέους περισσότερο. Για το λόγο αυτό θέσπισαν μαθήματα για νέους και τα οποία διδάσκονται στα σχολεία. Η σημασία της ενημέρωσης των νέων σε θέματα σεξουαλικής αγωγής είναι φανερή. Η πλημμελής ενημέρωση και η παραπληροφόρηση οδηγεί σε επιπλοκές, οι οποίες στη συνέχεια δημιουργούν ιατρικά, κοινωνικά και ψυχολογικά προβλήματα. Αυτό φαίνεται από τα αποτελέσματα ερευνών που έχουν γίνει συγκριτικά σε χώρες που εφαρμόζουν το μάθημα της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης με άλλες που το απορρίπτουν ή δεν το δέχονται.

Η Ελλάδα παραμένει από τις λίγες χώρες στην Ευρώπη που το μάθημα της σεξουαλικής αγωγής δεν εφαρμόζεται στο σχολείο. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα, οι κυήσεις και οι εκτρώσεις στην εφηβεία, ενώ σ' όλη την Ευρώπη να έχουν μειωθεί, στην Ελλάδα να αυξάνονται χρόνο με το χρόνο.

Στα πλαίσια του ανοιχτού συμποσίου διαφυλικών σχέσεων (26 - 27 Απριλίου 1991) που διεξήχθη στη Φιλοσοφική Σχολή Πανεπιστημίου Αθηνών, αναφέρθηκε για τις κυήσεις στην εφηβεία από τον κ. Γ. Κρεατσά, το εξής: Στην Ελλάδα, ενώ το 1975 το ποσοστό κυμαινόταν σε 5,3%, το 1987 - 1988, οι εγκυμοσύνες στην εφηβεία άγγιξαν το 10,3%. Αντίστοιχα σε άλλες χώρες, όπως η Γερμανία, η Ιταλία, η Φινλανδία, κατά τη διάρκεια των ετών αυτών παρουσιάστηκε μείωση του ποσοστού εφηβικών κυήσεων. Επισημάνθηκε ακόμη από τον ίδιο ομιλητή, σχετικά με τις εκτρώσεις εφήβων στη χώρα μας το ακόλουθο: συγκεκριμένα, για την ηλικία των 14 μέχρι 19 ετών, διαπιστώθηκε ότι, ενώ το 1975 το ποσοστό κυμαινόταν σε 28,8%, το 1989 οι εκτρώσεις στην εφηβική ηλικία ξεπέρασαν το 35%. Τα στοιχεία αυτά προήλθαν από μελέτη που έγινε στο Κέντρο Οικογενειακού Προγραμματισμού του Μαιευτηρίου

"ΑΛΕΞΑΝΔΡΑ". Σε άλλη έρευνα, που έγινε από τους Ε. Καρδαμάκη, Κ. Διαγκόβα, Δ. Μητρόπουλου (1989, σελ. 176-179), αναφέρεται επίσης ότι ο αριθμός των εκτρώσεων στην Ελλάδα, το χρόνο, μπορεί να υπερβαίνει τις 300.000 και πολλές από αυτές γίνονται σε έφηβες, αριθμός αρκετά μεγάλος, οφειλόμενος στη λανθασμένη πληροφόρηση για την αντισύλληψη.

Η αύξηση των κυήσεων στην εφηβεία θα μπορούσε να αποδοθεί σε δύο κυρίως παράγοντες: α) στην ελάττωση της ηλικίας έναρξης της σεξουαλικής δραστηριότητας και β) στην ανεπαρκή διαφώτιση ή έλλειψη προγραμμάτων σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης.

Εξίσου σοβαρά προβλήματα - συγκριτικά πάντα με τις κυήσεις και εκτρώσεις στην εφηβεία - που επισκιάζουν την εφηβική ηλικία και οφείλονται κατά ένα μέρος στην έλλειψη σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης, είναι τα ακόλουθα: 1) Η ύπαρξη των σεξουαλικά μεταδιδόμενων νοσημάτων και στην εφηβεία, στα οποία έρχεται να προστεθεί η εμφάνιση και εξάπλωση του AIDS, μια θανατηφόρα σεξουαλικά μεταδιδόμενη μάλιστα, που απειλεί αμετάκλητα τη ζωή και εξέλιξη όλης της ανθρωπότητας. Σε σχετική έρευνα που πραγματοποιήθηκε στο Νοσοκομείο "ΑΝΔΡΕΑΣ ΣΥΓΓΡΟΣ", κατά τα έτη 1972 - 1982 παρουσιάστηκε υψηλή συχνότητα τέτοιων νοσημάτων στην εφηβεία. Ειδικότερα, διαγνώστηκαν 7.555 ασθενείς με βλενόρροια, 2.647 με σύφιλη και 10.612 με οξυτενή κονδυλώματα. Μεταξύ των περιπτώσεων αυτών, η συχνότητα των παραπάνω νοσημάτων στην εφηβεία βρέθηκε 70%, 29% και 57% αντίστοιχα, σύμφωνα με τον Γ. Κρεατσά (1989, σελ. 165). Οι έφηβοι που συμμετείχαν στην έρευνα αυτή ήταν ηλικίας μέχρι 19 ετών! 2) Η σεξουαλική κακομεταχείριση ή κακοποίηση που επιχειρείται στην παιδική και εφηβική ηλικία από το ενδοοικογενειακό ή κοινωνικό περιβάλλον. Πικρές αλήθειες για την ελληνική κοινωνία αποκαλύφθηκαν, όσον αφορά το θέμα αυτό. Σύμφωνα με την Ε. Δερβινιώτη (1990, σελ. 20-21), σε έρευνα που έγινε τον Γενάρη του 1987 από τους Γιάννη Παπαδάτο, Μ. Στυλιανού και Ε. Γεωργιά, σε ποσοστό 75% είχαν βιάσει τα κορίτσια της

οικογένειας οι πατεράδες τους. Τα στοιχεία αυτά δόθηκαν από τη γραμμή SOS, η οποία κατέγραψε 4.257 τηλεφωνήματα κακοποιημένων παιδιών, από τα οποία 10% μόνο κατήγγειλε σεξουαλική κακοποίηση, ενώ 30% δήλωσε σωματική και το 60% συναισθηματική κακοποίηση. Από το 10% ποσοστό σεξουαλικής κακομεταχείρισης, διαπιστώθηκε ότι 87,5% αναλογούσε σε ηλικίες μεταξύ 14 ως 18 ετών, ενώ 12,5% αφορούσε ηλικίες μεταξύ 7 ως 14 ετών.

Σε εθνική διερευνητική μελέτη που πραγματοποιήθηκε από τους Α. Ζαφείρη και Χ. Μουζακίτη (1990, σελ. 119), αναφέρθηκε ότι περισσότεροι από 80% των ερωτηθέντων, συμφώνησαν ότι η χρήση του παιδιού για την παραγωγή πορνογραφικού υλικού για προσωπική χρήση του δράστη ή για να εξωθήσει το παιδί στην πορνεία για χρηματικό όφελος συνιστά μια άλλη μορφή σεξουαλικής κακοποίησης, αν όχι εκμετάλλευσης του παιδιού.

Η επίδραση της σεξουαλικής κακοποίησης των παιδιών στη σεξουαλικότητά τους, σύμφωνα με ερευνητικά δεδομένα, οδηγεί σε πρόωγη σεξουαλική συναλλαγή, ασταθείς και σύντομους δεσμούς κατά την εφηβεία, απρογραμμάτιστες κυήσεις και μεγαλύτερο αριθμό εκτρώσεων. Τα ευρήματα αυτά κρίνονται σημαντικά, σύμφωνα με την Ε. Αγάθωνος (1990, σελ. 267-272), όταν συνδυαστούν μάλιστα με την αναγνώριση του προβλήματος του AIDS, γιατί τα παιδιά-θύματα της σεξουαλικής παραβίασης θεωρούνται ως περι-πτώσεις υψηλού κινδύνου για AIDS. 3) Η άγαμη μητρότητα και το ποσοστό των εξώγαμων κυήσεων μαζί με το ψυχολογικό και κοινωνικό-οικονομικό αντίκτυπο που συνοδεύει τον ιδιαίτερο αυτό τύπο οικογένειας. Περίπου το 60% των εκτός γάμου παιδιών στην Ελλάδα προέρχεται από νεαρές μητέρες μέχρι 24 ετών. Η μεγαλύτερη εκατοστιαία αναλογία εξώγαμων προς νόμιμα παιδιά (3,1%) κατά τον Γ. Δανέζη (1980, σελ. 200), προέρχεται από τις ηλικίες 15 μέχρι 19 ετών, όπου και αναλογεί το 30% του συνόλου των εξώγαμων παιδιών.

4) Η πορνογραφία και τα ανάλογα μέσα - πηγές (βιντεοταινίες, κινηματογραφικές ή τηλεοπτικές ταινίες) που όχι σπάνια παραπλανούν και αποπροσανατολίζουν τους εφήβους, προβάλλοντας μόνο τη σεξουαλική πράξη, χωρίς να μπορούν να εμβαθύνουν καθόλου στις ανθρώπινες σχέσεις και συναισθήματα που τη συνοδεύουν.

Δυστυχώς, η Ελλάδα δεν είναι σε θέση ακόμα να μιλήσει για σεξουαλική διαπαιδαγώγηση. Πρωταρχικός φορέας αγωγής του παιδιού είναι αναμφισβήτητα η οικογένεια, η οποία όμως αδυνατεί να αντιμετωπίσει με επιτυχία το θέμα της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης. Τα αίτια είναι πολλά. Το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο των γονέων, η αμφισβήτησή τους εκ μέρους των παιδιών, η δυσκολία ή επιφυλακτικότητα των τελευταίων να μιλήσουν για τέτοια θέματα, αλλά και η ανασφάλεια που νιώθουν, κάνει την οικογένεια συχνά αναποτελεσματική.

Οι δυνατότητες του σχολείου, καθώς φαίνεται από την σημερινή κατάσταση, είναι περιορισμένες, αφού ούτε πρόγραμμα σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης υπάρχει, αλλά ούτε κατάλληλο επιστημονικό προσωπικό ίσως για το θέμα αυτό. Έτσι η σεξουαλική διαπαιδαγώγηση, τελικά, αφού δεν μπορεί να γίνει στο σχολείο και στο σπίτι, αφήνεται γενικά στο περιβάλλον.

Το γεγονός αυτό, σύμφωνα με τον Ε. Κυριακάκη, (1989, σελ. 110-111), μπορεί να λύνει πρόσκαιρα το πρόβλημα των δυσκολιών που έχουν οι ενήλικες να μιλούν για θέματα σεξουαλικής αγωγής στα παιδιά τους, αφήνουν όμως ελεύθερο το πεδίο στην Επιμόρφωση του Περιπτόρου, που δεν είναι άλλη από την αγωγή που παρέχει το πορνοπεριοδικό. Αυτό σημαίνει, όχι διαπαιδαγώγηση, αλλά στρέβλωση του ενστίκτου και επικίνδυνη λοξοδρόμηση. Η προσέγγιση αυτή δημιουργεί τις προϋποθέσεις της μετατροπής της γυναίκας σε αντικείμενο, μέσα από την ενεργό παθητικοποίησή της και έχει σαν αποτέλεσμα την προώθηση των δεσμών φαλλοκρατικού τύπου. Ο άντρας με τη ψυχολογία του Ταύρου και η γυναίκα με τη ψυχολογία του θύματος, αποτελούν βασικό στοιχείο της απομάκρυνσης και των

δύο από τον σεβασμό της σχέσης και την αλληλοεκτίμηση. Γίνεται σαφές ότι η έμφαση στη σεξουαλική πράξη και όχι στη σχέση, δημιουργεί ιδανικές συνθήκες για σεξουαλικό αποπροσανατολισμό των νέων. Επομένως, από τα παραπάνω γίνεται φανερό η ανάγκη κατάρτισης ενός προγράμματος σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης για τους νέους του τόπου.

Σκοπός της Μελέτης

Σκοπός της μελέτης αυτής είναι να διερευνήσει τις απόψεις και στάσεις των εφήβων (μαθητών Γ' τάξης Λυκείου), όσον αφορά θέματα σεξουαλικής λειτουργίας και συμπεριφοράς.

Ειδικότερα, εξετάζεται η γνώση των εφήβων αναφορικά με την αντισύλληψη, τα σεξουαλικά μεταδιδόμενα νοσήματα, καθώς επίσης διερευνώνται οι πηγές ενημέρωσης των εφήβων σε θέματα σεξουαλικότητας και με ποιά σειρά ιεραρχούνται αυτές κατά τη γνώμη τους. Ακόμη, μελετώνται οι θέσεις των εφήβων ως προς διάφορα κοινωνικά θέματα, όπως είναι οι προγαμιαίες σχέσεις, ο αυνανισμός, η ομοφυλοφυλία, η πορνογραφία, η έκτρωση. Επιπρόσθετα, διερευνάται η στάση που τηρούν οι έφηβοι σχετικά με την ενδεχόμενη εισαγωγή μαθήματος σεξουαλικής αγωγής - διαφυλικών σχέσεων στα σχολεία, όπως επίσης ενδιαφέρον παρουσιάζουν και οι θέσεις τους σχετικά με το ποιοί ειδικοί θα το διδάξουν ή από ποιά εκπαιδευτική βαθμίδα μπορεί να ξεκινήσει το μάθημα αυτό. Στη συνέχεια μελετάται η σχέση που υπάρχει μεταξύ των εφήβων και των γονιών τους. Κατά πόσο υπάρχει κλίμα εμπιστοσύνης ανάμεσα στις δύο αυτές κατηγορίες και αν υπάρχει κατανόηση και διάθεση για διάλογο και απο τις δύο πλευρές σε θέματα σεξουαλικότητας.

Συμπερασματικά, διερευνώνται οι κύριοι παράγοντες που επηρεάζουν, διαμορφώνουν και καθορίζουν τις στάσεις και αντιλήψεις των εφήβων σε θέματα διαφυλικών σχέσεων. Οι παράγοντες αυτοί αφορούν δημογραφικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά, όπως είναι: το φύλο, το μορφωτικό - επαγγελματικό επίπεδο των γονιών, ο τόπος διαμονής των τελευταίων και τα μέσα μαζικής ενημέρωσης.

Ορισμοί Ορων

Σεξουαλικότητα

Η μελέτη αυτή υιοθετεί τον ορισμό που δίνει η Παγκόσμια Οργάνωση Υγείας, σύμφωνα με τον οποίο, η Σεξουαλικότητα ορίζεται ως φυσιολογικό συστατικό της ανθρώπινης ύπαρξης και αναπόσπαστο στοιχείο της προσωπικότητας κάθε ανθρώπου.

Σεξουαλικότητα δεν είναι τόσο η σεξουαλική επαφή που μπορεί να είναι μέρος της, όσο είναι μια μορφή ψυχικής ενέργειας της συνολικής έκφρασης της ύπαρξής μας. Επίσης, σημειώνεται σχετικά ότι είναι ισχυρή δύναμη που καθορίζει τις σκέψεις και τα συναισθήματά, την ψυχική και πνευματική ακεραιότητα. Υπογραμμίζεται μάλιστα, ότι οι λειτουργίες της σεξουαλικότητας προσδίδουν: α) εμπειρία επιθυμίας, χαράς, ικανοποίησης, β) Δημιουργούν σχέσεις, γ) γένεση σε καινούργιες ζωές.

Σύμφωνα με την Ελένη Βαλάση - Αδάμ, (1982, σελ.113), η σεξουαλικότητα δεν περιορίζεται στο βιολογικό φαινόμενο της σεξουαλικής πράξης, αλλά είναι τρόπος ζωής, συμπεριφοράς και έκφραση συναισθημάτων, τα οποία πηγάζουν από το φύλο κι εκδηλώνονται συχνά στις διαπροσωπικές σχέσεις και στην ανθρώπινη επικοινωνία.

Για τον συγκεκριμένο όρο που μελετάται, ο Goldstein, (1979, σελ.232), επισημαίνει ότι η σεξουαλικότητα αποτελεί ζωτική θέληση που αντανακλάται στον ψυχικό - πνευματικό τομέα και την επιθυμία για ηδονή, επαφή και τρυφερότητα και πραγματοποιεί την εκπλήρωση αυτών των επιθυμιών. Ακόμη, υποστηρίζεται από τον ίδιο ότι η σεξουαλικότητα προκαλεί: α) Σωματικά αισθήματα έντασης, β) Προσέγγιση με άλλα πρόσωπα, ιδιαίτερα με πρόσωπα του άλλου φύλου, για τη δημιουργία σεξουαλικής επαφής μεταξύ τους.

Σύμφωνα με τον Γ.Μ.Μανιάτη, (1981, σελ.21), με τον όρο σεξουαλικότητα εννοείται κάθε εκδήλωση της ζωής και της συμπεριφοράς ενός οργανισμού, που απορρέει από την ύπαρξη

δύο διαφορετικών φύλων. Ο ίδιος θεωρεί επίσης ότι η σεξουαλικότητα είναι ένα κράμα από βιολογικές, κοινωνικές, ψυχολογικές και ηθικές αντιλήψεις - απόψεις της σεξουαλικής ζωής και υποστηρίζει ότι, επειδή η σεξουαλικότητα εκδηλώνεται, τόσο σε επίπεδο συμπεριφοράς, όσο και σε επίπεδο της φυσιολογίας, η μελέτη της αφορά διάφορους επιστημονικούς κλάδους, όπως είναι η βιολογία, η κοινωνιολογία, η ανθρωπολογία και η ψυχολογία.

Σύμφωνα με την Κ.Σαφιλίου, (1981, σελ.45), η σεξουαλικότητα δεν ταυτίζεται σήμερα μόνο με την σεξουαλική πράξη κι επίδοση, αλλά διευρύνεται η έννοια και το περιεχόμενό της, κατά τέτοιο τρόπο, ώστε να περιέχει όλα τα δυνατά αισθήματα, συγκινήσεις και συμπεριφορές που μπορεί ν' αναφέρονται στις σεξουαλικές σχέσεις.

Ο πλατύτερος αυτός ορισμός υποδηλώνει, όπως υποστηρίζει η ίδια, ότι η σεξουαλική ευχαρίστηση δεν επιτυγχάνεται τόσο από την σεξουαλική επίδοση και μόνο, όσο περισσότερο ίσως από την φύση και ποιότητα της επικοινωνίας που αναπτύσσεται σε μία σεξουαλική και αισθηματική σχέση, η οποία δυνατόν είναι να εκφράζει ακόμα την τρυφερότητα, την κατανόηση, την συμπαράσταση και φροντίδα μεταξύ ατόμων διαφορετικού φύλου.

Ηβη

Στη μελέτη αυτή, η ήβη ορίζεται, σύμφωνα με την άποψη του Ν.Ζακόπουλου, (1980, σελ.166), ως βιολογική διαδικασία, κατά την οποία πραγματοποιούνται ριζικές μεταμορφώσεις στο παιδί, με την παρέμβαση των σεξουαλικών ορμονών και αναπτύσσονται τα δευτερεύοντα χαρακτηριστικά, για τα δύο φύλα αντίστοιχα.

Όπως άλλωστε υποδεικνύει ο Κ.Μάνος (1986, σελ.68), θα πρέπει να διαφοροποιούνται οι έννοιες ήβη κι εφηβεία. Η ήβη συγκεκριμένα αναφέρεται στις φυσιολογικές σωματικές μεταβολές και μόνο, οι οποίες εντοπίζονται στο ενδιάμεσο της προ-εφηβικής και της πρώτης εφηβικής ηλικίας (από 11 έως 14 ετών).

Εφηβεία

Στη μελέτη αυτή ο όρος εφηβεία περιλαμβάνει το σύνολο των βιοσωματικών, νοητικών, συναισθηματικών και κοινωνικών μεταμορφώσεων που παρουσιάζονται στα χρονικά όρια μεταξύ του 12ου και 20ού έτους, ανάμεσα δηλαδή στην παιδική και στην ώριμη ηλικία.

Αυτό ενισχύεται και από την άποψη του I. N. Παρασκευόπουλου (1986, σελ. 11), σύμφωνα με τον οποίο η εφηβεία είναι μια αναπτυξιακή περίοδος, διάρκειας 7 ως 8 ετών και περιλαμβάνει τις αλλαγές που συμβαίνουν και στους 4 βασικούς τομείς της ανάπτυξης, το βιοσωματικό, το γνωστικό, το συναισθηματικό και τον κοινωνικό τομέα. Η εφηβεία καλύπτει τη χρονική περίοδο ανάμεσα στο 12ο έως 20ό έτος και διακρίνεται στην α) προεφηβεία (11-13 ετών), β) κυρίως εφηβεία (14-18 ετών), γ) εφηβική νεότητα (17-20 ετών).

Σύμφωνα με την Ανθή Δοξιάδη και Εύη Ζαχαρακοπούλου (1985, σελ. 121), ο Erikson ορίζει την εφηβεία σαν την εποχή που σχηματίζεται η ταυτότητα του ανθρώπου, ο Βίος σαν τη δεύτερη φάση διαφοροποίησης, όπου επανέρχεται και κάπως ξεδιαλώνεται το οιοδιπόδειο σύμπλεγμα, ενώ η Άννα Φρόυντ ορίζει την εφηβεία, ως μια εξασθένιση παιδικών δεσμών της Libido.

Οι έννοιες που αποδίδονται στην εφηβεία ποικίλουν ανάλογα με την άποψη (ψυχολογική, κοινωνιολογική, παιδαγωγική, βιολογική κλπ.) από την οποία την εξετάζει ο κάθε μελετητής. Ο πιο συχνός ορισμός της εφηβείας και ίσως ο μόνος κοινός μεταξύ των μελετητών της είναι ο χρονολογικός.

Όπως άλλωστε αποδεικνύεται από τον κ. Κ. Μάνο (1986, σελ. 68), θα πρέπει να διαφοροποιούνται οι έννοιες ήβη κι εφηβεία. Η ήβη συγκεκριμένα αναφέρεται στις φυσιολογικές σωματικές μεταβολές και μόνο, οι οποίες εντοπίζονται στο ενδιάμεσο της προεφηβικής και της πρώτης εφηβικής ηλικίας (από 11 έως 14 ετών).

Σύμφωνα με τον Jersild (1963, σελ. 5), ο όρος εφηβεία χρησιμοποιείται για να χαρακτηρίσει την περίοδο εκείνη, κατά την οποία το εξελισσόμενο άτομο πραγματοποιεί τη μετάβαση από την παιδική στην ώριμη ηλικία. Χρονολογικά δεν μπορεί να προσδιοριστεί με ακρίβεια. Ξεκινά πάντως με τα σημεία της ήβης και τελειώνει με τη σεξουαλική και πνευματική ωριμότητα. Ο Drever (1965, σελ. 10), χαρακτηρίζει ως εφηβική ηλικία τη χρονική περίοδο από την έναρξη της ήβης μέχρι την ενηλικίωση.

Σεξουαλική Λειτουργία

Στη μελέτη αυτή, ο όρος σεξουαλική λειτουργία χρησιμοποιείται με βάση τη θεωρία του Γ. Μ. Μανιάτη (1981, σελ. 25), ο οποίος εκφράζει ότι η λειτουργία αυτή φαίνεται ότι δεν εξυπηρετεί μόνο την αναπαραγωγή, τη διαίωνιση και τον πολλαπλασιασμό του ανθρώπινου είδους, αλλά χρησιμεύει και για την ανάπτυξη δεσμών μεταξύ ατόμων διαφορετικού φύλου. Σύμφωνα με τα συμπεράσματα του Συνεδρίου της Ελληνικής Εταιρίας Ευγονικής και Γεννητικής του Ανθρώπου (1981, σελ. 63), η σεξουαλική λειτουργία κατά πάσα πιθανότητα μπορεί να υποθάλπει μορφές διαπροσωπικών σχέσεων που ίσως σχετίζονται με τη διατήρηση της οικογένειας, από την άποψη ότι μπορεί η σεξουαλικότητα ν' αποτελεί ένα ισχυρό κίνητρο για τη συγκρότηση και συσπείρωση ενός οικογενειακού πυρήνα - ομάδας που να εξασφαλίζει το μέγιστο της νέας γενιάς.

Σύμφωνα με τη θεωρία του Ν. Ζακόπουλου, (1980, σελ. 9), ο όρος αυτός υποδηλώνει το ένστικτο και τη δυνατότητα αναπαραγωγής, που προϋπάρχουν σε κάθε άνθρωπο, ακριβώς αμέσως μετά τη γέννησή του. Ο ίδιος ενισχύει την άποψή του, υπογραμμίζοντας ότι η ανάπτυξη και η εξέλιξη της λειτουργίας σε κάθε άτομο εξασφαλίζεται διαμέσου της επίδρασης σωματικών, ψυχοπνευματικών και κοινωνικών συντελεστών που μπορεί να συμβάλλουν στη θετική ή αρνητική της διαμόρφωση.

Σεξουαλική Συμπεριφορά

Στη μελέτη αυτή, ο όρος σεξουαλική συμπεριφορά, χρησιμοποιείται σύμφωνα με τον ορισμό του Γ. Μ. Μανιάτη (1981, σελ. 23), ως η ανθρώπινη εκείνη συμπεριφορά που παρουσιάζει, ως επί το πλείστον, υπερβολική ποικιλία και ελαστικότητα και είναι αποτέλεσμα κοινωνικής μάθησης, βάσει ανθρωπολογικών και βιολογικών μελετών των τελευταίων χρόνων.

Υποστηρίζεται ακόμα από τον ίδιο, ότι οι διαφορές στις σεξουαλικές σχέσεις μεταξύ των διαφόρων κοινωνιών είναι τόσο έντονες ώστε είναι σχεδόν αδύνατο να γίνει λόγος για τυπική, φυσιολογική συμπεριφορά που να περιλαμβάνει όλο το ανθρώπινο γένος. Μόνο ορισμένες γενικεύσεις όμως επιχειρούνται, όπως ότι οι άνδρες λ.χ., θεωρούνται ισχυρότεροι από τις γυναίκες από σωματικής και συναισθηματικής απόψεως, ενώ οι γυναίκες έχουν την ικανότητα να εκφράζουν τα συναισθήματα ή τη συμπάθειά τους με μεγαλύτερη ευκολία ή άνεση συγκριτικά με τους άνδρες.

Παρόμοια είναι και η θέση του Μ. Κυνηγού (1981, σελ. 76), ο οποίος θεωρεί ότι η ανθρώπινη σεξουαλική συμπεριφορά σχηματίζεται με γνώμονα το βιολογικό φύλο και διαμορφώνεται από το εκάστοτε φυσικό περιβάλλον. Σημειώνεται μάλιστα από τον ίδιο ότι είναι αναμενόμενο σε θερμά κλίματα ν' αναπτύσσεται διαφορετική σεξουαλική συμπεριφορά, επειδή οι άνθρωποι ωριμάζουν και βιολογικά νωρίτερα, σε σχέση με τα ψυχρά κλίματα. Διαπιστώνει όμως ο ίδιος, ότι στη σύγχρονη πραγματικότητα και μάλιστα στις ανεπτυγμένες χώρες, το φυσικό περιβάλλον έχει αντικατασταθεί, στη ζωή κάθε ατόμου, σχεδόν τελείως από ένα περιβάλλον τεχνητό που αντικατοπτρίζει κοινωνικές δομές και λειτουργίες, γιατί είναι δημιουργήμα κοινωνικών αναγκών και αξιών. Συγκριτικά δε με παλαιότερες εποχές, υποστηρίζει ο ίδιος, φαίνεται να υπάρχει σήμερα ένα κράμα ελευθερίας και ταυτόχρονα σύγκρισης σχετικά με τη σεξουαλική συμπεριφορά του ανθρώπου.

Ενδεικτικό σχετικά παράδειγμα μπορεί να αποτελεί η αμφιταλαντευόμενη αν όχι αντιφατική στάση της κοινωνίας ως προς τις προγαμιαίες σχέσεις, τον αυνανισμό, την ομοφυλοφιλία, τη σεξουαλική παρέκκλιση. Ισχυρίζεται ακόμη ο Μ. Κυνηγός ότι τα μυνύματα - πρότυπα από το χώρο της βιομηχανίας, του εμπορίου, της διαφήμισης και γενικά των μέσων μαζικής ενημέρωσης και ψυχαγωγίας μπορεί να παραμορφώνουν αν όχι ίσως αντιβαίνουν στην πραγματική ανθρώπινη συμπεριφορά.

Σύμφωνα με την Α. Τεπερόγλου (1982, σελ. 145), η σεξουαλική συμπεριφορά του ανθρώπου χαρακτηρίζεται ακόμα και σήμερα ως ένα από τα δυσκολότερα θέματα προβληματισμού, δεδομένου ότι η μελέτη της συμπεριφοράς αυτής, σύμφωνα με τον Comfort (1973, σελ.14), έχει διττό αντικείμενο τόσο τις ατομικές σχέσεις ανάμεσα στους ανθρώπους με τη δυναμική τους και τις διαφορές τους όσο και την πραγματική αναπαραγωγική συμπεριφορά.

Οιδιπόδειο Σύμπλεγμα

Ο όρος αυτός, με βάση τη θεωρία του Φρόυντ, θεωρείται ψυχικό σύμπλεγμα κι αναπόφευκτο στάδιο στην εξέλιξη της σεξουαλικής προσωπικότητας του ατόμου. Όπως αναφέρεται από τον Ν. Ζακόπουλο, (1980, σελ.222), το Οιδιπόδειο σύμπλεγμα σημαίνει το κρυμμένο υποσυνείδητο ερωτικό αίσθημα που δοκιμάζουν τα νέα αγόρια για τη μητέρα τους και τα νέα κορίτσια για τον πατέρα τους. Σύμφωνα με τους Μ. Goldstein και W. Mc. Bride, (1979, σελ.165), το συγκεκριμένο σύμπλεγμα αφορά το στάδιο στο οποίο ένα παιδί ανακαλύπτει ότι ανήκει στο ένα από τα δύο φύλα και αντιλαμβάνεται τη διαφορά τους. Για την ετυμολογία του όρου σημειώνεται επίσης από τον Goldstein ότι προέρχεται από την αρχαιοελληνική μυθική μορφή του Οιδίποδα, που η μοίρα τον έκανε να σκοτώσει τον πατέρα του και να παντρευτεί τη μητέρα του.

Σεξ

Στη μελέτη αυτή, ο όρος σεξ περιλαμβάνει, σύμφωνα με τον Milton I. Levine (1987, σελ. 15), κάθε τι που έχει σχέση με το φύλο του ατόμου, καθώς επίσης την επιθυμία και έλξη ανάμεσα στα δύο φύλα που τελικό σκοπό έχει τη μερική ή πλήρη σεξουαλική επαφή. Εκτός αυτού απευθύνεται εξίσου στην επικοινωνία των δύο φύλων (σεξουαλική σχέση), την εγκυμοσύνη, τη γέννηση, και τον τοκετό, και άρα τις διαδικασίες που εξαρτώνται από τα αποτελέσματα αυτών των ανθρωπίνων σχέσεων.

Η λέξη σεξ, σύμφωνα με τον Γ. Κρεατσά, (1989, σελ. 20), προέρχεται από το λατινικό *sexus* που σημαίνει φύλο. Με τον όρο όμως σεξ, ο κόσμος σήμερα αναφέρεται σε ευρύ φάσμα των σεξουαλικών σχέσεων.

Σύμφωνα με τον Ν. Ζακόπουλο (1980, σελ. 281) σεξ είναι η σύμφυτη με την ύπαρξή του ιδιότητα του ανθρώπου, να διεγείρεται και να επιθυμεί τη σεξουαλική ένωση με άτομα του αντίθετου φύλου, σε συνδυασμό με την ικανότητα να πραγματοποιεί αυτή την ένωση μέσα σε μια έκταση υπέρτατης και μοναδικής στο είδος της ηδονής.

Σεξουαλική Σχέση

Ο όρος σεξουαλική σχέση χρησιμοποιείται στη μελέτη αυτή, για να δηλώσει τη συναισθηματική και σεξουαλική ικανοποίηση από την επαφή με ένα ερωτικό σύντροφο. Ο ίδιος όρος χρησιμοποιείται επίσης, σύμφωνα με τον Γ. Κρεατσά, (1989, σελ. 107), για να εκφράσει την είσοδο του πέους μέσα στον κόλπο.

Η σεξουαλική σχέση διακρίνεται: α) στην ολοκληρωμένη, πλήρη σεξουαλική επαφή ή συνουσία, η οποία χαρακτηρίζεται από την είσοδο του πέους στον κόλπο της γυναίκας και β) στη μη ολοκληρωμένη σεξουαλική επαφή που περιλαμβάνει τα ερωτικά χάρδια και παιχνίδια εκτός της συνουσίας (petting).

Ερωτικό Αίσθημα

Η μελέτη αυτή υιοθετεί τον ορισμό που δίνει ο Ν. Ζακόπουλος (1980, σελ. 23), σύμφωνα με τον οποίο, ερωτικό αίσθημα θεωρείται το σύνολο των ψυχικών αντιδράσεων και διαταραχών που συνοδεύει την προσήλωση (ερωτική - σεξουαλική) ενός ατόμου προς ένα άλλο, με απώτερη επιδίωξη, τη σεξουαλική επαφή. Κυρίαρχο στοιχείο στο ερωτικό αίσθημα και σύμφωνα με τον Ν. Ζακόπουλο, είναι οι ψυχικές αντιδράσεις που το συνοδεύουν και είναι τόσο βαθύτερο, όσο οι αντιδράσεις αυτές είναι εντονότερες όπως, ψυχική αγωνία ή ικανοποίηση, ψυχικό άλγος ή ηδονιστική μελαγχολία, καρδιακοί παλμοί, ευσυγκινησία κλπ.

Προγαμιαίες Σεξουαλικές Σχέσεις

Ο όρος προγαμιαίες σεξουαλικές σχέσεις στη μελέτη αυτή, χρησιμοποιείται, σύμφωνα με τον Goldstein (1979, σελ. 203), για να δηλώσει τις σχέσεις που πραγματοποιούνται κατά τη χρονική περίοδο μεταξύ της σεξουαλικής ωρίμανσης του ατόμου και του γάμου.

Διπλή Ηθική

Στη μελέτη αυτή, ο όρος αυτός χρησιμοποιείται για να υποδηλώσει, σύμφωνα με την άποψη του Goldstein (1979, σελ. 85), την κριτική της συμπεριφοράς του άντρα και της γυναίκας, με βάση "δύο μέτρα και δύο σταθμά". Πιο συγκεκριμένα, όσον αφορά τη σεξουαλικότητα των ανθρώπων, η διπλή ηθική κρίνει τις σεξουαλικές σχέσεις ανάμεσα σε ανύπαντρους με διαφορετικό τρόπο. Επιδοκιμάζει ή αναγνωρίζει το δικαίωμα γι' αυτού του είδους τις σχέσεις στους άντρες, ενώ το κατακρίνει ή αποδοκιμάζει για τις γυναίκες. Όπως αναφέρει ο Goldstein χαρακτηριστικά, με τη διπλή ηθική

υπογραμμίζεται συνήθως η ανωτερότητα του άντρα, σε σχέση με τη γυναίκα, πράγμα που είναι αντίθετο με τη συντροφικότητα και την ισοτιμία αντρών και γυναικών.

Σύμφωνα με την άποψη της Κ.Σαφιλίου (1981, σελ.42), τα κορίτσια ανταμείβονται ψυχολογικά, όσο καλύτερα καταφέρνουν ν' αρνούνται ή να χαλιναγωγούν την σεξουαλικότητά τους, ενώ τα αγόρια, όσο περισσότερο αναπτύσσουν και ικανοποιούν τις σεξουαλικές τους ορμές και κατά συνέπεια, υποστηρίζει η ίδια, ότι ο διπλός σεξουαλικός κανόνας (double sexual standard) που καθοδηγεί την συμπεριφορά τους, καταλήγει να αποξενώνει σεξουαλικά, και πολλές φορές και αισθηματικά, τους άντρες από τις γυναίκες.

Σύμφωνα με τον Γ. Κιντή (1990, σελ. 274), διπλή ηθική θεωρήθηκε η ηθική εκείνη που επέτρεπε τη σεξουαλική επαφή πριν το γάμο για τον άνδρα, ενώ την καταδίκασε ως αμάρτημα για τη γυναίκα.

Ταμπού

Σύμφωνα με τον Martin Goldstein (1979, σελ. 249), με τον όρο ταμπού εννοείται η απαγόρευση να ενασχολείται κανείς με ορισμένα πράγματα που θεωρούνται απαράβιαστα και αναφέρονται συνήθως στη σεξουαλικότητα. Υποστηρίζεται ακόμη ότι, επειδή δεν υπάρχουν ουδέτερα, αν όχι αντικειμενικά μέτρα αξιολόγησης της σεξουαλικότητας, τα θέματα που αφορούν τη σεξουαλικότητα των δύο φύλων κρινονται μ' ένα μείγμα θρησκευτικών, ηθικών κι αισθητικών αντιλήψεων. Για το λόγο αυτό, οι αντιλήψεις αυτές θεωρούνται συχνά απαράβιατες, αλλά κι επειδή έχουν τις ρίζες τους στο συναίσθημα των ανθρώπων.

Παρόμοια είναι και η άποψη του Ν. Ζακόπουλου (1980, σελ.378), για τον όρο αυτό, τον οποίο θεωρεί ως τοίχο απαγορευτικό, για θέματα που είναι απλησίαστα, από παράδοση, προλήψεις ή - το πιθανότερο - από θρησκευτική επιταγή.

Υποστηρίζει ο ίδιος ότι ακόμη και σήμερα εξακολουθούν να υπάρχουν ταμπού πανίσχυρα όπως η αιμομιξεία, ο ανυπανισμός, ο γυμνισμός και άλλα που αναφέρονται στο σεξουαλικό τομέα ιδίως.

Πορνογραφία

Στη μελέτη αυτή, ο όρος πορνογραφία χρησιμοποιείται σύμφωνα με τον ορισμό που έχει δώσει ο Ν. Ζακόπουλος (1980, σελ. 278), και περιλαμβάνει κάθε αφήγημα ή μυθιστόρημα που έχει σαν αποκλειστικό σκοπό να διεγείρει και να ερεθίσει σεξουαλικά τον αναγνώστη, ανεξάρτητα από οποιαδήποτε λογοτεχνική αναζήτηση ή ενημέρωση. Επίσης, με τον ίδιο όρο χαρακτηρίζονται ανάλογα φιλμ του κινηματογράφου ή έργα τέχνης.

Ιδια σε γενικές γραμμές είναι και η άποψη του Martin Goldstein (1979, σελ. 202) που ορίζει την πορνογραφία ως απεικόνιση ή περιγραφή σεξουαλικής επαφής, σεξουαλικών πράξεων ή σεξουαλικών ερεθιστικών μορφών.

Σεξουαλική Παρέκκλιση

Σεξουαλική Παρέκκλιση θεωρείται, σύμφωνα με τον Ν. Ζακόπουλο, (1980) κάθε κατάσταση που δεν συμβαδίζει με το κανονικό, το συμβατικό, το "φυσιολογικό" ή το "συνηθισμένο".

Ειδικότερα, για τις σεξουαλικές σχέσεις όμως είναι κάθε δραστηριότητα στη σεξουαλική συμπεριφορά που διαφέρει απ' ό,τι θεωρείται παραδεκτό από τα κοινωνικά κριτήρια.

Η παρέκκλιση μπορεί να σχετίζεται είτε με την εκλογή του συντρόφου ή με την ίδια ακριβώς τη σεξουαλική σχέση (τρόποι - μέσα για την ολοκλήρωση της σεξουαλικής πράξης). Ο όρος αυτός περιλαμβάνει οπωσδήποτε την ομοφυλοφιλία, τον σαδισμό, τον φετιχισμό, την αμφοφιλία (αμφισεξουαλικότητα), την παιδεραστία, τον σοδομισμό, τη νεκροφιλία και άλλες μη συμβατικές μορφές σεξουαλικής έκφρασης και δραστηριότητας.

Ανάλογη είναι και η άποψη του Goldstein (1979, σελ.77-78) που υποστηρίζει ότι είναι συνήθως κάθε σεξουαλική δραστηριότητα που δεν σχετίζεται καθόλου με ό,τι θεωρεί κανονικό η κοινωνία και επισημαίνει ακόμα εκτός από τους παραπάνω τύπους παρεκκλίσεων και εκείνους που αναφέρονται στην ηδονοβλεψία, την επιδειξιομανία, τον τραβεστισμό, την κτηνοβασία, την κοπροφιλία.

Διαφορετικά προσεγγίζει ο Κ.Μπουλουγούρης (1986, σελ.93), την έννοια αυτή που μελετάται. Για την ακρίβεια χρησιμοποιεί τον όρο παραφυλία που περιλαμβάνει όλες εκείνες τις καταστάσεις που παλιότερα χαρακτηρίζονταν ως σεξουαλικές διαστροφές κι αργότερα, επονομάστηκαν σεξουαλικές παρεκκλίσεις.

Εισηγείται τον όρο αυτό, γιατί πιστεύει ο ίδιος ότι η κοινή γνώμη, αλλά και ο κόσμος της ιατρικής πρέπει να κατανοήσει ότι, όταν ένα άτομο λειτουργεί με ιδιόμορφο τρόπο σεξουαλικής συμπεριφοράς, δεν είναι απαραίτητο αναγκαστικά να θεωρηθεί και ψυχικά μη φυσιολογικό.

Ενισχύει την άποψή του δε, σημειώνοντας, ότι με την εξάλειψη του όρου σεξουαλική διαστροφή, πάύει υποτίθεται να υπάρχει τόσο έντονα το στίγμα της ανωμαλίας που άλλοτε καθόριζε τα άτομα αυτά για όλη τη ζωή τους και ευελπιστεί ότι με την αλλαγή του όρου μπορεί να ελλατωθεί σημαντικά η απόρριψη των ατόμων αυτών από την κοινωνία.

Ο όρος παραφυλία συγκεκριμένα περιλαμβάνει, σύμφωνα με την άποψη του Κ. Μπουλουγούρη, τον σαδομαζοχισμό, τον φετιχισμό, την παρενδυσία (Transvestism), την επιδειξιομανία, την ηδονοβλεψία, την παιδοφιλία και την αισχρολογία δια μέσου του τηλεφώνου.

Στην κατηγορία των υπόλοιπων σεξουαλικών διαταραχών κατατάσσονται η αλλαγή φύλου (Transsexualism), η αιμομιξεία, ο βιασμός, η σεξουαλική αποστροφή, η σατυρίαση στους άνδρες και η νυμφομανία στις γυναίκες.

Προσθέτει ακόμα ότι μερικοί συγγραφείς προτιμούν την επωνυμία σεξουαλικές μειονότητες, προκειμένου να εκφράσουν όλες εκείνες τις καταστάσεις, συμπεριλαμβανομένης και της ομοφυλοφιλίας, που αναφέρονται ως παραφιλίες και άλλες σεξουαλικές διαταραχές είτε γενικά με τον όρο σεξουαλικές παρεκκλίσεις.

Αφροδίσια Νοσήματα

Ο όρος Αφροδίσια νοσήματα στη μελέτη αυτή, περιλαμβάνει κάθε ασθένεια που μεταδίδεται με την ετεροφυλοφιλική ή ομοφυλοφιλική σεξουαλική επαφή, όταν ο ένας από τους ερωτικούς συντρόφους είναι προσβεβλημένος.

Αυτό ενισχύεται από την άποψη του Martin Goldstein, (1979, σελ. 42), κατά τον οποίο, ο όρος Αφροδίσια νοσήματα αποτελεί γενικό χαρακτηρισμό των μεταδοτικών ασθενειών που προκαλούνται από βακτηρίδια που μεταδίδονται με τη σεξουαλική επαφή.

Τα Αφροδίσια νοσήματα πήραν το όνομά τους από τη θεά του έρωτα Αφροδίτη.

Σεξουαλική Ωριμότητα

Σύμφωνα με την άποψη του Ν. Ζακόπουλου (1980, σελ. 424), με τον όρο αυτό εννοείται η περίοδος που ακολουθεί την εφηβεία και κατά τη διάρκεια της φάσεως αυτής στο άτομο έχει πλήρως αναπτυχθεί κι εκδηλωθεί η σεξουαλική λειτουργία και οι σημαντικότερες φάσεις της για τα δύο φύλα (εμμηνορρουσία, εκσπερμάτωση, σεξουαλική ικανοποίηση). Ο ίδιος αναφέρει επίσης ότι ωριμότητα σεξουαλική μπορεί ακόμα να είναι και η εμπειρία σε ό,τι αφορά ζητήματα σεξουαλικότητας και η οποία βέβαια αποκτάται βαθμιαία, στην πράξη, με την πάροδο του χρόνου. Αντίθετα, ο Goldstein (1979, σελ.272), συλλαμβάνει την έννοια αυτή με διαφορετικό τρόπο. Συγκεκριμένα, θεωρεί

ότι δεν είναι εφικτό πάντα να κρίνεται η ωριμότητα σε συνάρτηση με τον παράγοντα ηλικία, αλλά ότι ο άνθρωπος διέρχεται μια ιδιαίτερα μακρόχρονη φάση ωρίμανσης - εξέλιξης που εξαρτάται από τη γεωγραφική θέση και την πολιτιστική βαθμίδα, όπου στις δυτικές κοινωνίες φτάνει μέχρι τα γηρατειά. Εξαιτίας αυτού του γεγονότος, ο Goldstein καταλήγει να πιστεύει ότι είναι δύσκολο να καθοριστεί πότε ένας άνθρωπος είναι ώριμος για σεξουαλική δραστηριότητα, σεξουαλικές σχέσεις, έρωτα, γάμο και παιδιά. Και γι' αυτό άλλωστε υποστηρίζει ο ίδιος ότι η ωριμότητα είναι μάλλον η ικανότητα του ανθρώπου να εξισορροπεί συνειδητά τις προσδοκίες του με την αντικειμενική πραγματικότητα.

Σεξουαλική Διαπαιδαγώγηση

Στη μελέτη αυτή, ο όρος Σεξουαλική Διαπαιδαγώγηση χρησιμοποιείται, σύμφωνα με τον ορισμό που έχει δώσει η Β. Παναγιωτοπούλου (1989, σελ. 111), ότι είναι οτιδήποτε αφορά τη μόρφωση και αγωγή των παιδιών με το σεξ. Ο όρος Σεξουαλική Διαπαιδαγώγηση περιλαμβάνει αφενός μεν την άμεση αντικειμενική πληροφόρηση των παιδιών για θέματα σχετικά με το σεξ, αφετέρου δε τη συναισθηματική αγωγή των παιδιών γύρω από το θέμα αυτό.

Στόχος της Σεξουαλικής Διαπαιδαγώγησης είναι να ενημερώσει και να βοηθήσει τους νέους, ώστε να μπορούν να κρίνουν, να αξιολογούν και τέλος να επιλέγουν την προσωπική τους ταυτότητα, την προσωπική τους ζωή και τη σχέση τους με το άλλο φύλο στο πλαίσιο μιας συνειδητής και με στόχους ζωής.

Ιδιαίτερα γενικές γραμμές είναι και η άποψη του Γ. Δανέζη (1986, σελ. 200), ο οποίος υποδεικνύει ότι η Γενετήσια ή Σεξουαλική Αγωγή έχει σαν πρωταρχικό στόχο να πληροφορήσει τα νεαρά άτομα για την ανατομία και βιολογία του αναπαραγωγικού συστήματος και ακόμη για το σωστό ψυχολογικό,

συναισθηματικό κλίμα που πρέπει να χαρακτηρίζει τις σχέσεις των δύο φύλων. Τελικός στόχος πρέπει να είναι η ομαλή ψυχοσεξουαλική ανάπτυξη του ατόμου για τη δημιουργία ευτυχισμένης οικογενειακής ζωής.

Ο Γ. Κρεατσάς (1989, σελ. 18), ορίζει ότι η Σεξουαλική αγωγή αναφέρεται στις αρχές, σύμφωνα με τις οποίες γίνεται η ενημέρωση του παιδιού ή του εφήβου πάνω στα θέματα των γεννητικών λειτουργιών και η διαφώτισή του, όσον αφορά τη στάση που πρέπει να τηρείται πάνω στις παρορμήσεις του σεξουαλικού ενστίκτου.

Η Σεξουαλική Διαφώτιση ορίζεται από τον Γ. Δετοράκη (1983, σελ. 62), ως η προσπάθεια εφαρμογής των αξιών (ηθικών συμπεριφοράς κλπ.) σε όλη τη διάρκεια της ζωής του ανθρώπου από τη νηπιακή του ηλικία μέχρι τη στιγμή που γίνεται γονιός.

Σύμφωνα με τον Goldstein (1979, σελ.214), η σεξουαλική διαπαιδαγώγηση θα πρέπει να δίνει βοήθεια στα παιδιά και στους εφήβους για την κατανόηση των σεξουαλικών αισθημάτων να διευρύνει τις γνώσεις για τις σεξουαλικές διαδικασίες και τους κανόνες κοινωνικής συμπεριφοράς.

Εκτός από τους δύο παραδοσιακούς όρους σεξουαλική διαπαιδαγώγηση και σεξουαλική αγωγή τις τελευταίες δύο δεκαετίες, νέες ορολογίες εμφανίζονται, οι οποίες προσπαθούν είτε να εκτοπίσουν τους παλιούς όρους, είτε να δώσουν μια πιο ευρεία ή περιοριστική εκπαιδευτική διάσταση. Μερικοί από αυτούς είναι η σεξουαλική διαφώτιση, η γενετήσια αγωγή και τέλος, ο όρος διαφυλικές σχέσεις, ο οποίος είναι ευρύτερος και εμπεριέχει την σεξουαλική διαπαιδαγώγηση και την ισότητα των δύο φύλων.

Σύμφωνα με τον Ν.Δρακουλίδη, (1981, σελ. 256), η σεξουαλική διαπαιδαγώγηση είναι απαραίτητο θεμέλιο για την ομαλή λειτουργία του ατόμου, της κοινωνίας, από την άποψη ότι μπορεί να γίνει ένα από τα σπουδαιότερα δώρα του σύγχρονου πολιτισμού προς την ανθρωπότητα, επειδή διδάσκει

την αλήθεια, εμπνέει τον σεβασμό, εξασφαλίζει την ηθική και την υγεία, συμπληρώνει την οικογένεια και την κοινωνία και βελτιώνει το ανθρώπινο γένος.

Σύμφωνα με την άποψη του Ι. Παρασκευόπουλου (1992, σελ.346), Καθηγητή Ψυχολογίας στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών, προκρίνεται, αν όχι υιοθετείται ο όρος διαφυλικές σχέσεις, σε αντικατάσταση εκείνου της σεξουαλικής αγωγής. Όπως ο ίδιος υποστηρίζει, ο τελευταίος αυτός όρος δείχνει ότι η έμφαση είναι στο "σεξουαλική", δηλαδή αναφέρεται από τη "μέση και κάτω" του ανθρώπινου σώματος. Επίσης, ο όρος σεξουαλική διαπαιδαγώγηση υπαινίσσεται κάποια μορφή κατευθυνόμενης ενημέρωσης - διαφώτισης και καθοδήγησης σε προκαθορισμένα πρότυπα συμπεριφοράς. Αντίθετα, ο όρος διαφυλικές σχέσεις είναι προτιμότερος, προκειμένου ν' αποφύγει κανείς οποιεσδήποτε προκαταλήψεις, στερεότυπα ή προσχηματισμένες απόψεις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙ

ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΑΛΛΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ ΚΑΙ ΣΧΕΤΙΚΩΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

Εχει ήδη αναφερθεί στο πρώτο Κεφάλαιο ότι ο σκοπός της έρευνας αυτής είναι να εντοπίσει και να εκτιμήσει τις γνώσεις και αντιλήψεις των εφήβων (μαθητών της Γ' τάξης Λυκείου) του Δήμου Αθηνών και Πειραιά, όσον αφορά θέματα σεξουαλικότητας και σχέσεων των δύο φύλων. Μετά την εξέταση της υπάρχουσας βιβλιογραφίας για το θέμα που σχετίζεται με τη μελέτη αυτή, διαπιστώθηκε η ύπαρξη άλλων διερευνητικών μελετών και σχετικών συγγραμμάτων που να την αφορούν απόλυτα. Για το λόγο αυτό, θεωρήθηκε αναγκαίο να αναλυθεί το θέμα της μελέτης αυτής σε επιμέρους ενότητες και να διερευνηθούν οι ακόλουθοι τομείς: 1) Η Σεξουαλική Συμπεριφορά του Ανθρώπου και Παράγοντες που την επηρεάζουν. (Ιστορική Προσέγγιση). 2) Η Ψυχοσεξουαλική Ανάπτυξη, Συμπεριφορά και Διαπαιδαγώγηση, κατά τη διάρκεια της Παιδικής και Προεφηβικής Ηλικίας. 3) Οι Σεξουαλικές Σχέσεις στην Εφηβεία, 4) Η Στάση του Οικογενειακού Περιβάλλοντος στη Διαμόρφωση της Σεξουαλικής Συμπεριφοράς των Εφήβων και ο Ρόλος των Γονέων στο θέμα της Σεξουαλικής Διαπαιδαγώγησης, 5) Η Σεξουαλική Αγωγή στην Ελληνική Εκπαίδευση σήμερα - Έρευνα και Εμπειρία από την Πειραματική Εφαρμογή σχετικού Προγράμματος σε Σχολείο της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης του Νομού Κιλκίς, 6) Σεξουαλική Διαπαιδαγώγηση και Εκπαίδευση σε Χώρες της Ευρώπης και τις Η.Π.Α., 7) Χρονικό της Σεξουαλικής Διαπαιδαγώγησης στην Ελλάδα - Έρευνα και Εμπειρίες.

Η Σεξουαλική Συμπεριφορά του Ανθρώπου και Παράγοντες που την Επηρεάζουν (Ιστορική Προσέγγιση)

Η μελέτη της σεξουαλικής συμπεριφοράς του ανθρώπου θεωρείται ένας από τους σπουδαιότερους κλάδους της μελέτης

του ανθρώπου. Δεν ανήκει ολοκληρωτικά στο πεδίο μιας συγκεκριμένης επιστήμης, αλλά επιστρατεύει τη γνώση με τη συμβολή της ψυχολογίας, της βιολογίας, της ιατρικής, της ανθρωπολογίας και της κοινωνιολογίας. Αυτό το ποικίλο ενδιαφέρον και ο πλουραλισμός των απόψεων και θεωριών που μπορεί να ανακύπτουν, δυσκολεύουν, αν όχι κάνουν πιο επίπονη την εργασία πάνω σ' ένα καθαυτό δύσκολο πεδίο.

Όπως αναφέρει ο Α. Κόμφορτ, (1971, σελ. 10-11), τους τελευταίους αιώνες τουλάχιστον, η συζήτηση ορισμένων ειδών της σεξουαλικής συμπεριφοράς παρεμποδίζεται, αν όχι αποτρέπεται από την παράδοση ή εξαιτίας θρησκευτικών θεωριών κι αυτή η απαγόρευση έφτασε στο ανώτερο σημείο της, στην αρχή του 19ου αιώνα, όταν το πρόβλημα του σεξ απομονώθηκε πλέον σαν ταμπού. Ειδικότερα, επισημαίνει ο Δ. Κόμφορτ, η αντιδιαστολή, αν όχι η σύγκρουση, που παρουσιάστηκε ανάμεσα στην αισθηματική σχέση και στη σεξουαλική ζωή και ο ανάλογος έλεγχος της συμπεριφοράς και της γλώσσας αναπτύχθηκαν με τον πολιτισμό. Ενδεικτικό παράδειγμα τέτοιας δυσαναλογίας ανάμεσα στο ανθρώπινο συναίσθημα και στη σεξουαλικότητα αποτέλεσε η Αγγλία του 19ου αιώνα, στη μεσαία βιομηχανική περίοδο της αστικής κοινωνίας της ή διαφορετικά στην αποκαλούμενη Βικτωριανή εποχή. Παραμένει ωστόσο βέβαιο, όπως ισχυρίζεται ο Α. Κόμφορτ, ότι το επίπεδο της γενικής γνώσης για την ανθρώπινη σεξουαλικότητα είναι ακόμα και σήμερα χαμηλό, δεδομένου ότι η σύγχρονη επιστημονική σκέψη δεν έχει καταφέρει να ελαττώσει, αν όχι αποφύγει, οποιουσδήποτε δισταγμούς, επιφυλάξεις ή προκαταλήψεις έχει ακόμη, σχετικά με τη σεξουαλική συμπεριφορά. Σε πολλές περιπτώσεις, ο επιστήμονας αντιμετωπίζει την άγνοια, την παραδοσιακή άρνηση και αισθηματικούς ενδοιασμούς που αποδεικνύουν ίσως ότι σε μία κοινωνία, η οποία θεωρούσε έως πρόσφατα μόλις τη σεξουαλικότητα ως ντροπή και τις εκφράσεις της κοινωνικά απαράδεκτες, κατακριτέες, αν όχι επικίνδυνες, είναι δύσκολο

να υπάρξει ορθολογισμός, αντικειμενικότητα κι άραγε λογικές, ρεαλιστικές βάσεις σεξουαλικής έρευνας - μελέτης.

Κατά τη διάρκεια του Μεσαίωνα και της Αναγέννησης, σύμφωνα με τον Α. Κόμφορτ, η σεξουαλική συμπεριφορά ήταν σε περιορισμένο βαθμό αντικείμενο μελέτης, όπως για παράδειγμα, η ιατρική, ενδιαφερόταν να ερευνήσει μόνο τις αιτίες της στειρότητας και της ανικανότητας κι επιχειρούσε για την καταπολέμησή τους, παραδοσιακές μεθόδους θεραπείας. Ακόμη Ιστορικοί και ταξιδιώτες αρέσκονταν να διηγούνται για τις συνήθειες ξένων λαών. Στην Αναγέννηση, όπως αναφέρεται από τον ίδιο συγγραφέα, η μελέτη της ανθρώπινης σεξουαλικότητας θεωρήθηκε ως συστατικό στοιχείο της αριστοκρατικής μόρφωσης, αν όχι προνόμιο των ανώτερων κοινωνικο-οικονομικών στρωμάτων της εποχής εκείνης.

Ο,τι κι αν έχει αποκαλυφθεί ή κατακτηθεί σήμερα, όσον αφορά τη σεξουαλική ζωή και συμπεριφορά του ανθρώπου, πρέπει μάλλον να οφείλεται στο αναζωπυρωμένο ενδιαφέρον της Ευρώπης για τη λογοτεχνία της αρχαιότητας, όπου σ' αυτή, η σεξουαλικότητα εξετάζεται διεξοδικά. Για την ακρίβεια, οι μορφωμένες τάξεις αντλούσαν μέχρι τον 19ο αιώνα τις γνώσεις τους για την σεξουαλικότητα, κυρίως από την κλασσική λογοτεχνία.

Στο ξεκίνημα του 19ου αιώνα, οι ερευνητές της σεξουαλικότητας ασχολούνταν ειδικότερα με τη συλλογή κι επεξεργασία υλικού από ιστορικές και ανθρωπολογικές μελέτες - πηγές. Στην Ευρώπη, με εξαίρεση την Αγγλία όμως, σύμφωνα με τον Α. Κόμφορτ, μπορούσαν να δημοσιευτούν και να κυκλοφορήσουν περισσότερα βιβλία αυτού του είδους. Αντίθετα, η Αγγλία έμεινε στάσιμη και δεν ακολούθησε αυτή την ανάπτυξη τότε, αφού η άνοδος της αστικής τάξης, της επέφερε έναν πολιτισμό που θεωρούσε πιο έγκυρη, αν όχι πιο σημαντική, την Βίβλο, παρά την κλασσική λογοτεχνία. Η Βίβλος όμως περιλαμβάνει λίγες πληροφορίες για την σεξουαλική λειτουργία και συμπεριφορά των ανθρώπων και συχνά την συνδέει με την

αμαρτία. Σ' αυτή την ανερχόμενη αστική τάξη της Αγγλίας, επικρατούσε υπερβολικός φόβος ως προς τη σεξουαλικότητα, γεγονός που περιόριζε, αν όχι σταματούσε, όσες προσπάθειες γίνονταν για τη διερεύνησή της. Στην πρώτη βιομηχανική περίοδο δεν μπορούσε να επέλθει καμία πρόοδος στα σεξουαλικά πράγματα. Μόνο με την απαρχή του κινήματος του Διαφωτισμού, άρχισαν να χρησιμοποιούνται ψυχολογικά και βιολογικά στοιχεία στην εν γένει σεξουαλική συμπεριφορά του ανθρώπου.

Στην Ευρώπη, ο επαναστατικός φιλελευθερισμός, με πρωτοπόρο τον Rousseau επέδρασε ενθαρρυντικά. Στον αγώνα για τη σεξουαλική αφύπνιση - διαφώτιση των πλατιών μαζών συνέβαλαν βέβαια και άλλοι επώνυμοι, θεωρούμενοι αιρετικοί βέβαια στην Αγγλία, εξαιτίας της επαναστατικής τους αντίληψης στην κατεστημένη τότε ιδεολογία, όπως ήταν ο Havelock Ellis και ο Bradlaugh.

Οι πρώτες συμβολές στη διεξαγωγή ορθολογικών σεξουαλικών ερευνών προέρχονταν από την ιστορία και την ανθρωπολογία και στη συνέχεια, όπως υποδεικνύει ο A. Κόμφορτ, επακολούθησαν έρευνες για ιδιόμορφες περιπτώσεις σεξουαλικής συμπεριφοράς, μελετήθηκαν δαλαδή τύποι - μορφές σεξουαλικών παρεκκλίσεων - διαταραχών και πρόσφορα για το έργο αυτό στάθηκαν τα ιστορικά ψυχοπαθών, παρατηρήσεις από την τέχνη και τη λογοτεχνία και στην νεότερη ιστορία κάνουν την εμφάνισή τους και οι στατιστικές συλλογές πληροφοριών, οι οποίες αναλύονται, σύμφωνα με Πρόγραμμα που εφαρμόζεται σε Ηλεκτρονικό Υπολογιστή (computer).

Μέχρι τον περασμένο αιώνα, καταγράφηκαν και γνωστοποιήθηκαν τα περισσότερα είδη της "παραδοσιακής", "φυσιολογικής" σεξουαλικής συμπεριφοράς, κυρίως από την εξέταση των σεξουαλικών παρεκκλίσεων - διαταραχών της ανθρώπινης συμπεριφοράς. Με την εμφάνιση της ψυχανάλυσης, οι θεωρίες του Φρόυντ έδωσαν στη ψυχοπαθολογία της σεξουαλικότητας νέα ώθηση που συνέδεε τις διάφορες μορφές σεξουαλικής έκφρασης και δραστηριότητας με την ψυχική

ανάπτυξη του ατόμου. Όπως αναφέρει ο Δημοσθένης Κούρτοβικ, (1986, σελ. 34-35), ο Φρόυντ, στο εξαιρετικά αμφιλεγόμενο βιβλίο του για την προέλευση του Οιδιπόδειου ψυχο-συμπλέγματος, "Τοτέμ και Ταμπού" (1932), συσχέτισε τη γέννηση του πολιτισμού με μια πράξη βίας, που για κείνον περιείχε σεξουαλικά κίνητρα. Συγκεκριμένα, ο Φρόυντ (Freud), υιοθετώντας από τον Δαρβίνο (Darwin), την έννοια της αρχέγονης ορδής, όπου το αρσενικό είχε υπό την κυριαρχία του και κατοχή του ένα "χαρέμι" από θηλυκά και οι γιοί του εξαναγκάζονταν να εγκαταλείψουν την ομάδα, αφού ενηλικιώνονταν, ο ίδιος, υποστήριξε ότι οι διωγμένοι γιοί, θέλοντας να ζευγαρώσουν με τις γυναίκες του πατέρα τους κι εξαιτίας της απαγόρευσης ένιωθαν έχθρα προς τον πατέρα, επέστρεψαν κάποτε στην ορδή και σκότωσαν κι αφάνισαν τον κυρίαρχο πατέρα, αλλά στην πορεία μετάνιωσαν για την πράξη τους, παραιτήθηκαν από το σκοπό τους και θέσπισαν το ταμπού της αιμομιξίας που σημάδεψε την απαρχή του πολιτισμού. Η θεωρία αυτή, όπως εξηγεί ο Δ. Κούρτοβικ, (1986), κι αν ακόμα επιδέχεται αμφισβήτηση, εξετάζει εντούτοις το ενδεχόμενο, μήπως υπάρχει κάποια αντίφαση, αντινομία ανάμεσα στη βιολογική κληρονομιά και ιδιοσυγκρασία του ανθρώπου και τις απαιτήσεις του πολιτισμού και παράλληλα επιχειρεί ν' απαντήσει στο πρόβλημα με ποιό τρόπο θα πρέπει ν' αντιδρούσαν στο διωγμό τους από τη μητρική στέγη, άτομα που είχαν περάσει μία παρατεταμένη, αν όχι καθυστερημένη, παιδική ηλικία και γι' αυτό άλλωστε είχαν αναπτύξει έντονους συγκινησιακούς δεσμούς με το μητρικό πρόσωπο.

Στο διάστημα του Μεσοπολέμου (1927), ο Malinowski υποστήριξε, όπως αναφέρεται από τον Δ. Κούρτοβικ, (1986), ότι η πυρηνική οικογένεια (η οικογένεια που βασίζεται στο μονογαμικό δεσμό) είναι χαρακτηριστική και τυπική για τον άνθρωπο, και ακόμη ότι η απώλεια του οίστρου (έμπνευσης) από τη γυναίκα θα οδηγούσε σε μια υπερβολική σεξουαλικότητα, που θα απειλούσε την οικογένεια και την κοινωνική ζωή. Για

το γεγονός αυτό άλλωστε, καταλήγει ο Malinowski υπάρχουν θεσμικές απαγορεύσεις της ελευθερογαμίας, από τις οποίες οι πιο ουσιαστικές είναι ο μονογαμικός δεσμός και το ταμπού της αιμομιξείας.

Σύμφωνα με τον Ζακ Σαμπράν (1982, σελ. 260), στη διάρκεια της ιστορίας καταλήγουν όλες οι οικογένειες να γίνουν μονογαμικές. Την εκδοχή αυτή ενισχύει με την άποψη του και ο Κλωντ Λεβί - Στράους (Levi-Strauss), ο οποίος πιστεύει ότι κάθε οικογενειακή σχέση προσδιορίζει ένα σύνολο από δικαιώματα και υποχρεώσεις. Οι πολλαπλοί κανόνες απαγορεύσεως ή και αποδοκιμασίας ορισμένων τύπων συζεύξεως γίνονται κατανοητοί από τη στιγμή που θ' αποδεχθεί κανείς πως η κοινωνία πρέπει να υπάρχει. Από τη στάση αυτή εκπηγάξει και η απαγόρευση σε παγκόσμια κλίμακα της αιμομιξείας. Για την ακρίβεια, η κοινωνική ζωή αποτελεί ένα σύνολο από ανταλλαγές, επομένως και το ζευγάρι θα πρέπει να εναρμονίζεται με τους κανόνες της ανταλλαγής που διέπουν την κοινωνία, στην οποία ζει. Η αιμομιξεία γι' αυτό, όπως αναφέρεται από τον Ζακ Σαμπράν (1982, σελ. 261), θεωρείται απαγορευμένη σύζευξη, όχι γιατί περικλείει κανένα βιολογικό κίνδυνο ή γιατί μεταβιβάζει την ομαιμοσύνη στους απογόνους (τη συγγένεια εξ αίματος δηλαδή), αλλά γιατί εξαλείφει ένα βασικό μέσο ανταλλαγής μεταξύ κοινωνικών ομάδων, ξένων ανάμεσά τους. Το ταμπού της αιμομιξείας που είναι πανίσχυρο και παγκόσμιο, αποθαρρύνει και αποδοκιμάζει τελείως τον κανόνα της εξωγαμίας (υποχρεωτική εκλογή του συντρόφου ή της συντρόφου από το εξω-οικογενειακό περιβάλλον), ρύθμιση που αποτελεί σημαντικό παράγοντα για τις οικονομικές ανταλλαγές μεταξύ των ομάδων, όπου ανήκουν τα ανδρόγυνα αντίστοιχα.

Ωστόσο, όπως αναφέρει ο Δ. Κούρτοβικ (1986, σελ. 119) κι άλλες θεωρητικές απόψεις αποδίδουν την αποφυγή της αιμομιξείας σε κοινωνικές μάλλον, παρά βιολογικές ανάγκες. Όπως υποστηρίζεται συγκεκριμένα από τους Ford και Beach (1951), η αποτροπή και το απαράβατο-απαγορευτικό τείχος που

υπάρχει, αναφορικά με τις ερωτικές σχέσεις ανάμεσα στους γονείς και τους απογόνους, όπως επίσης ανάμεσα και σε αμφιθαλή αδέρφια, τείνει να αμβλύνει και να ελαχιστοποιεί την ενδοικογενειακή σεξουαλική ζήλεια, έχθρα ή φθόνο και κατά συνέπεια, οι ρυθμίσεις που χρησιμεύουν στην απαγόρευση της αιμομιξείας προστατεύουν την ενότητα και την ομαλή λειτουργία της οικογενειακής ομάδας.

Σύμφωνα εξάλλου και με την άποψη των Lancaster και Washburn (1979), όπως αναλύεται από τον Δ. Κούρτοβικ, (1986), το ταμπού της αιμομιξείας εμφανίστηκε μέσα στα πλαίσια της πυρηνικής οικογένειας των προϊστορικών κυνηγών με ανώτερο σκοπό να μην εγκυμονούν τ' ανήλικα θηλυκά μέλη της οικογένειας, αφού ένα τέτοιο γεγονός θα επιβάρυνε υπερβολικά τον οικογενειάρχη κυνηγό, που έπρεπε να εφοδιάζει με περισσότερη πλέον τροφή όλα τ' άλλα τα καινούργια μέλη της οικογένειας.

Μια πιο γενικευμένη και πιο αληθοφανής εξήγηση της απαγόρευσης της αιμομιξείας, όπως προτάθηκε από τον Borneman (1978) και αναφέρεται από τον Δ. Κούρτοβικ (1986, σελ. 119-120), είναι ότι οι πληθυσμοί που αναπαράγονται ενδογαμικά τείνουν να μειονεκτούν και να υστερούν, σε σχέση με κείνους που αναπαράγονται εξωγαμικά, επειδή δεν υπάρχει ανταλλαγή πληροφοριών ανάμεσά τους, γεγονός που οδηγεί σε στασιμότητα. Ο Borneman φαίνεται να καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η εξέλιξη της ανθρωπότητας βασίστηκε στην ανταλλαγή εμπειριών μεταξύ ομάδων που ζούσαν σε διαφορετικές συνθήκες κι εφόρμοζαν διαφορετικές τεχνικές παραγωγής. Αραγε η ανάπτυξη της ικανότητας των προγόνων του ανθρώπου να συνάπτουν χρήσιμες κοινωνικές σχέσεις στάθηκε σημαντικός παράγοντας στη διαδικασία της εξέλιξης της ανθρωπότητας και αποτέλεσε καθοριστικό βήμα για τη διαμόρφωση της ανθρώπινης σεξουαλικότητας.

Κατά συνέπεια, υποστηρίζει ο Δ. Κούρτοβικ (1986 σελ. 120), η βαθμιαία ανάπτυξη συνειδητής εξωγαμικής συμπεριφοράς

ήταν μια άλλη πλευρά της διαδικασίας που σημαίνει ότι η σεξουαλικότητα ανταποκρίνονταν όλο και περισσότερο σε κοινωνικές ανάγκες.

Παρ' όλα αυτά, σύμφωνα με την εγκυκλοπαίδεια "Υγεία" (1986, σελ. 388), η αιμομιξεία δεν θεωρούνταν απόλυτα ανήθικη ή απαγορευμένη σε παλιότερους χρόνους, όσο και σε αρκετά σύγχρονους. Επί παραδείγματι, στην Αίγυπτο, σε μερικές δυναστείες των Φαραώ, η αιμομιξεία ήταν καθήκον, υποχρέωση, θεσμός κι επιβαλλόταν ο διάδοχος του θρόνου να παντρεύεται την αδερφή του, έτσι ώστε ν' αναγνωριζόταν ως νόμιμος άρχοντας. Αντίθετα, στη νομοθεσία της Βίβλου, τονίζεται ότι ο Μωϋσής απαγόρευσε οποιαδήποτε σεξουαλική σχέση σε συγγενείς πρώτου βαθμού. Συνακόλουθα στις Ινδίες, ο Βούδας απέτρεψε το γάμο μεταξύ συγγενών μέχρι έκτου βαθμού.

Αναμφίβολα, όσοι ασχολούνταν με την εξέλιξη της ανθρώπινης σεξουαλικότητας, σύμφωνα με τον Δ. Κούρτοβικ (1986, σελ. 35-36), αδυνατούσαν να ξεφύγουν από το επίπεδο των εικασιών, αφού υπολείπονταν οι γνώσεις για τη σεξουαλική ζωή κι εξελικτική ιστορία του ανθρώπου.

Οι πρώτες σχετικές θεωρίες εμφανίστηκαν στη δεκαετία του 1960 και στηρίζονταν σε ανακαλύψεις της ζωολογίας και της παλαιο - ανθρωπολογίας. Από την περίοδο εκείνη και μετά, έχουν προταθεί διάφορα μοντέλα για την ανασύσταση της σεξουαλικής συμπεριφοράς κι εξέλιξης του ανθρώπου. Ορισμένα από αυτά τα μοντέλα αναγάγουν τα κύρια στοιχεία της σεξουαλικής ζωής του ανθρώπου στην εξέλιξη του ανθρώπινου εγκεφάλου και ειδικότερα στην ανάπτυξη του νεοφλοιού (του τμήματος εκείνου του εγκεφάλου που ευθύνεται για τις ανώτερες διανοητικές λειτουργίες). Με βάση τα μοντέλα αυτής της κατηγορίας, διαπιστώνεται ότι ο πιο βασικός παράγοντας στην σεξουαλική εξέλιξη του ανθρώπου ήταν ότι όλα τ' αρσενικά δεν είχαν ίση πρόσβαση στα θηλυκά, αλλά κυρίως, μερικά κυρίαρχα (dominant) αρσενικά ήταν ικανά να γονιμοποιήσουν τα θηλυκά. Εισάγεται άραγε η έννοια της

κυριαρχίας (dominance) στη σεξουαλική συμπεριφορά του ανθρώπου, η οποία δεν σημαίνει απλώς και μόνο τη σωματική ρώμη ή την επιθετικότητα, αλλά περισσότερο ίσως τη δυνατότητα του αρσενικού να ελέγχει και να υπολογίζει τις αντιδράσεις του, όπως ακόμη να συνεργάζεται με άλλα άτομα, να συμπεριφέρεται καλοπροαίρετα στα παιδιά κι επίσης μπορεί να σημαίνει πονηριά, επιμονή, δεξιότητες και άλλες συναφείς ιδιότητες. Αυτές όλες οι καταστάσεις μεταβιβάζονταν από γενιά σε γενιά και εξακολουθούσαν να διακονούνται από τα κυρίαρχα αρσενικά στους απογόνους τους, με αποτέλεσμα, σύμφωνα με αυτά τα μοντέλα, ν' αναπτύσσεται ολοένα και περισσότερο ο νεοφλοιός των ανθρωπόμορφων όντων.

Συνακόλουθα, η απώλεια του οίστρου ήταν ίσως η συνέπεια μιας ανάλογης διαδικασίας στα θηλυκά μέλη που μάθαιναν και εκείνα με τη σειρά τους να ελέγχουν συνειδητά τις αντιδράσεις τους και το αποτέλεσμα που είχε μάλλον η απώλεια του οίστρου, δηλαδή η μόνιμη σεξουαλική δεκτικότητα του θηλυκού όντος, ήταν να προσκολλώνται τα θηλυκά σ' ένα αρσενικό, που τα συντηρούσε με τροφή και προστάτευε αυτά και τα παιδιά τους από τ' άγρια ζώα.

Πολλοί ερευνητές, ακολουθώντας τη θεωρία του Μαλινόφσκι (Malinowski), παραδέχονται ότι ο μονογαμικός δεσμός (η πυρηνική οικογένεια) είναι το πλαίσιο και το στήριγμα της σεξουαλικής εξέλιξης του ανθρώπου, με τη διαφορά ότι οι ερευνητές αυτοί αποκλίνουν στις αιτίες, στις οποίες αποδίδουν τη διαμόρφωση της πυρηνικής οικογένειας, όμως συμφωνούν ότι η πυρηνική οικογένεια είναι τόσο παλιά, όσο και το ανθρώπινο είδος, ενώ οι περισσότεροι απ' αυτούς συμμερίζονται την άποψη ότι η εντονότερη σεξουαλική δραστηριότητα ενισχύει το δεσμό του αρσενικού με το θηλυκό άτομο.

Για μια κατηγορία αυτών των επιστημόνων, κατά τον Δ. Κούρτοβικ, (1986, σελ. 37-38), θεωρείται ότι η πυρηνική οικογένεια ήταν απαραίτητη για την αποτελεσματική προστασία

και ασφάλεια του ανήμπορου βρέφους και νηπίου, όπως και για την παροχή τροφής στη μητέρα που θήλαζε το μωρό της. Η απώλεια του οίστρου στο θηλυκό, ο οργασμός (σεξουαλική ικανοποίηση) του θηλυκού και η μόνιμη σεξουαλική έλξη προς το αρσενικό, αποτελούσαν προσαρμογές και συνθήκες που σκόπευαν να δημιουργήσουν και να διατηρήσουν έναν άρρηκτο και όσο το δυνατόν μόνιμο δεσμό ανάμεσα στο αρσενικό και το θηλυκό άτομο. Ο πιο ριζοσπαστικός, σύμφωνα πάντα με τον Δ. Κούρτοβικ, αλλά και γνωστότερος εκφραστής της αντίληψης αυτής θεωρήθηκε ο Desmond Morris (1967), ο οποίος ανέπτυξε μια ολόκληρη νομοτέλεια σεξουαλικής υφής και διακηρύσσει ότι όλα σχεδόν τα σεξουαλικά γνωρίσματα που διαθέτει ο άνθρωπος λειτουργούν ως ασπίδες της πυρηνικής οικογένειας, για να κάνουν τη σεξουαλική λειτουργία πιο ευχάριστη και για τους δύο συζύγους.

Υπάρχουν ωστόσο μερικοί άλλοι υποστηρικτές του μοντέλου της πυρηνικής οικογένειας, σύμφωνα με τους οποίους η διαμόρφωση του μονογαμικού δεσμού δεν απορρέει κατ' αποκλειστικότητα από τη μόνιμη σεξουαλική ελκυστικότητα και δραστηριότητα, όσο, κατά πάσα πιθανότητα από τα πλεονεκτήματα που πρόσφερε η οικονομική συνεργασία και αλληλοσυμπλήρωση ανάμεσα σ' ένα αρσενικό που κυνηγούσε και ένα θηλυκό που μάζευε κυρίως φυτική τροφή (Reynolds 1968), Washburn και Lancaster 1968, Beach 1978). Εντούτοις, και αυτοί επίσης οι ερευνητές θεωρούν ότι το σεξ είναι μια δύναμη που αυξάνει τη συνοχή του μονογαμικού δεσμού. Ανάλογη είναι και η θεωρητική άποψη που εκφέρει η Μάξιν Ντέηβις, (1974, σελ. 15), η οποία υποστηρίζει ότι από την εποχή της πρώτης ανάπτυξης της ανθρώπινης φυλής, ο άντρας και η γυναίκα πάντα χρειάζονταν ο ένας τον άλλον, στην πρωτόγονη ορμή και ανάγκη τους ν' αναπαράγουν το είδος και να διαφυλάξουν την ύπαρξη και οντότητά τους, ανά τους αιώνες. Από την εποχή των σπηλαίων ακόμα όμως, ο άντρας σύντομα ανακάλυψε ότι η χρησιμότητα της γυναίκας δεν περιοριζόταν

μόνο στη δυνατότητα αναπαραγωγής. Οπως περιγράφει με γλαφυρές εικόνες, η Μάξιν Ντέηβις, σελ. 15, η γυναίκα ήταν εκείνη που μαγείρευε το κρέας των ζώων που εκείνος σκότωνε, κάνοντας μερικά νόστιμα φαγητά, έραβε τα δέρματά τους, κάνοντας ωραία, ζεστά πανωφόρια και διατηρούσε ζωντανή την υπέροχη εκείνη νέα ανακάλυψη, τη φωτιά. Εκείνη, από τη δική της πλευρά, τον χρειαζόταν, για να βγει έξω και να σκοτώσει καμιά αρκούδα, για να θρέψει άνετα τα μικρά της και για να προστατεύει, τόσο εκείνη όσο και τα ανυπεράσπιστα παιδιά της από τ' άγρια ζώα και τους άλλους εισβολείς. Εξαιτίας των συγκυριών αυτών άραγε, έχει υιοθετηθεί στον καθένα μας ένα είδος σκέψης που ενισχύεται ίσως μέχρι και σήμερα και αποτελεί σταθμό τόσο ισχυρό που καμιά γυναίκα, σύμφωνα πάντα με την Μάξιν Ντέηβις, δεν κατορθώνει να υπερχαλύψει, αν όχι αγνοήσει, όσο πλούτο ή κοινωνική αναγνώριση και να διαθέτει. Η αντίληψη που επιβιώνει μέχρι και σήμερα είναι ότι ο άντρας θεωρείται ο προστάτης και προμηθευτής, ο κυρίαρχος, ενώ αντίθετα εκείνη θεωρείται πιο ευαίσθητο πλάσμα που έχει ανάγκη από την προστασία του άντρα και την ασφάλεια που μπορεί να έχει κοντά του και γι' αυτό δεν μπορεί να ζει, χωρίς εκείνον.

Αρκετοί ερευνητές απορρίπτουν την πυρηνική οικογένεια, ως αφετηρία για την κατανόηση της εξέλιξης της ανθρώπινης σεξουαλικότητας και σύμφωνα με τον Δ. Κούρτοβικ εξυμνούν και δίνουν έμφαση στη γυναικεία σεξουαλικότητα ως παράγοντα ουσιώδη στην διαδικασία εξέλιξης της σεξουαλικής ζωής του ανθρώπου. Μεταξύ των επιστημόνων της κατηγορίας αυτής, συγκαταλέγεται η Sherfey (1972), η οποία πιστεύει ότι η έμφυτη "υπερσεξουαλικότητα" της γυναίκας αποτελεί προσαρμογή στις συνθήκες ενός παρελθόντος που χαρακτηρίζονταν από ελευθερογαμία. Οπως αναφέρει η ίδια, η υπέρμετρη αυτή σεξουαλικότητα της γυναίκας έτεινε να μειωθεί, όχι νωρίτερα από την εποχή της μετάβασης στο στάδιο της γεωργικής παραγωγής. Μια άλλη ερευνήτρια αναφέρει ο Δ. Κούρτοβικ,

(1986, σελ. 40), η Fisher (1982) υποστηρίζει ότι η φυσική επιλογή ευνοούσε το θηλυκό εκείνο που παρουσίαζε συνεχή σεξουαλική δεκτικότητα, παράφορο πόθο, οίστρο, γιατί έτσι μπορούσε να προσελκύει μόνιμα την προσοχή των αρσενικών, εξασφαλίζοντας έτσι περισσότερη τροφή και προστασία για τον εαυτό της και τα παιδιά της.

Όπως επισημαίνεται από την D. F. Jonas (1979), μια άλλη ερευνήτρια που απορρίπτει το μονογαμικό μοντέλο, έχει υπερτιμηθεί μάλλον ο ρόλος του κυνηγού για τη συντήρηση της πρωτόγονης ομάδας. Συγκεκριμένα, πιστεύει η ίδια, ότι οι μητέρες με τα παιδιά τους αποτελούσαν τον πυρήνα της ανθρώπινης ομάδας, επειδή απαιτούσαν ολοένα και μεγαλύτερη σημασία για την ανατροφή των απογόνων και επειδή ακόμη είχαν μεγαλύτερη συμβολή στην οικονομική διαχείριση της κοινότητας.

Σύμφωνα με την Jonas (1979) πάντα, τ' αρσενικά που αρχικά διαδραμάτιζαν μάλλον ανούσιο ή περιθωριακό ρόλο στη ζωή της Κοινότητας, ανέλαβαν αργότερα το ρόλο του κυνηγού και του προστάτη κι αυτό εξαιτίας του ανταγωνισμού που συνέβαινε ανάμεσά τους για τη σεξουαλική πρόσβαση στα θηλυκά μέλη της Κοινότητας, γεγονός που τους έκανε να γίνουν πιο μεγαλόσωμοι και καλύτερα εξοπλισμένοι για την απόκρουση επικίνδυνων ζώων ή άλλων άγριων εισβολέων. Βαθμιαία, έτσι, τ' αρσενικά εντάχθηκαν οργανικά στην ομάδα. Η υπερσεξουαλικότητα του θηλυκού ατόμου - μέλους της κοινότητας και η μόνιμη σεξουαλική δραστηριότητα, όπως υποστηρίζει η ίδια, ήταν συνέπειες του παρατεταμένου θηλασμού και της όλο και μεταλύτερης πυκνότητας του πληθυσμού.

Από τους σοβιετικούς ερευνητές, η Alexeyeva (1977) θεωρεί, κατά τη γραπτή μαρτυρία του Δ.Κούρτοβικ, (1986, σελ. 41), ότι η αρχέγονη κοινότητα χαρακτηριζόταν από μια κοινωνιοσεξουαλική πλαστικότητα, δηλαδή ότι δεν υπήρχε κανένας αμιγής ή σταθερός τύπος οργάνωσης, όπως π.χ. χαρέμια, μονογαμικοί δεσμοί, πολυανδρικές ομάδες ή απόλυτα

μητριαρχικά ή πατριαρχικά μοντέλα. Σύμφωνα με την ίδια, η μόνιμη σεξουαλική δεκτικότητα, δηλαδή ο οίστρος της γυναίκας είναι κατά πάσα πιθανότητα μια βαθμιαία προσαρμογή στις αυξημένες σεξουαλικές αναζητήσεις κι απαιτήσεις του άντρα.

Άλλοι ερευνητές όμως, όπως αναφέρει ο Δ. Κούρτοβικ (1986), αντικρούουν τη γνώμη της Alexeyeva και πιστεύουν ότι υπάρχουν σημαντικά πειστήρια ή τεκμήρια που αποδεικνύουν ότι στις περισσότερες γνωστές κοινωνίες της αρχαιότητας και σε παγκόσμια κλίμακα, υπήρξαν μητριαρχικές κοινωνικές οργανώσεις, οι οποίες μάλιστα προηγήθηκαν από τα πατριαρχικά συστήματα. Την άποψη αυτή φαίνεται ότι συμμερίζονται ο Bachofen (1961), ο Morgan (1977) ο Λεκατσάς (1970), ο Borneman (1975), ο Fester (1979).

Σύμφωνα μάλιστα και με την εγκυκλοπαίδεια "Υγεία" (1986), σελ. 388) προκύπτει ότι ιστορικά ο πατριαρχικός τύπος κοινωνικής οργάνωσης ακολούθησε εκείνον της μητριαρχίας, κατά την οποία, όλοι οι άντρες ανεξαιρέτως ζούσαν κι απολάμβαναν μια πραγματικά απεριόριστη σεξουαλική δραστηριότητα και γι' αυτό άλλωστε ήταν αδύνατο να καθορίζεται μ' ευκολία η πατρότητα. Η μόνη σίγουρη σχέση συγγένειας ήταν εκείνη που υπήρχε ανάμεσα στο παιδί και στη μητέρα του.

Μερικοί μελετητές επιχείρησαν να συσχετίσουν την μητριαρχία με τη συντριπτική υπεροχή της γεωργίας (ενός γυναικείου τομέα απασχόλησης) απέναντι στο κυνήγι και στην κτηνοτροφία. Ένας από αυτούς τους ερευνητές ήταν ο Mohrig (1979), ο οποίος όμως φαινόταν ν' αγνοεί τις ενδείξεις που αργότερα εντόπισε ο Fester (1979), σύμφωνα με τις οποίες, τα μητριαρχικά συστήματα κυριαρχούσαν και σε πολιτισμούς, όπου δεν υπήρχε αυτή η οικονομική δομή. Όπως συμπεραίνεται από τον Δ. Κούρτοβικ, (1986, σελ. 138), η μεγαλύτερη οικονομική συμβολή των γυναικών για τη συντήρηση της ανθρώπινης κοινότητας, δεν ήταν μόνο συνέπεια της γεωργικής φάσης ανάπτυξης, αλλά υπήρχε ήδη και σε κοινωνίες κυνηγών και

τροφοσυλλεκτών. Κατά συνέπεια, η παγκόσμια εμφάνιση μητριαρχικών συστημάτων μέχρι τα τέλη της νεολιθικής περιόδου φανερώνει ένα σχετικά μακρινό παρελθόν, στη διάρκεια του οποίου, τα θηλυκά αποτελούσαν τον πρωταρχικό πυρήνα στη ζωή της κοινότητας και δεν αποδέχονταν μοιρολατρικά ή εντελώς παθητικά το ισχυρότερο αρσενικό, αλλά είχαν ελευθερία επιλογής των διαφόρων σεξουαλικών συντρόφων τους με βάση υποκειμενικά προσωπικά κριτήρια.

Σύμφωνα με τον Β. Ράιχ (1979, σελ. 25), η φυσική ηθική της πρωτόγονης μητριαρχικής κοινωνίας, που χαρακτηρίζονταν από την σεξουαλική απελευθέρωση, ήταν ασύγκριτα ανώτερη από την ηθική της κεφαλαιοκρατικής - καπιταλιστικής εποχής. Την άποψή του αυτή επιχειρεί να την εξηγήσει σαφέστερα, υποδεικνύοντας το γεγονός ότι η αντικοινωνική σεξουαλική συμπεριφορά (βιασμός, σεξουαλικά εγκλήματα για παράδειγμα) δεν υφίστατο στις πρωτόγονες κοινωνίες. Όπως ο ίδιος ισχυρίζεται, κάθε αναφορά για πολιτιστική ή ηθική άνοδο παραμένει κενός λόγος, όσο δεν αναγνωρίζεται αυτή η αντίθεση στην κοινωνική ανάπτυξη, όσο ο "άγριος" θεωρείται σαν το πρότυπο ενός "απολίτιστου" κι επομένως αξιόμεμπτου ανθρώπινου όντος. Η σεξουαλική του κουλτούρα κρίνεται από την σκοπιά της ηθικής της ιδιωτικής επιχείρησης, η οποία ταυτίζει το "πολιτιστικό" με το "καθαρό", δηλαδή το ασεξουαλικό.

Όπως αναφέρει ο ίδιος, αν ερευνήσει κανείς την ανάπτυξη της ανθρώπινης κοινωνίας στο μακρινό παρελθόν, θα οδηγηθεί σε κοινωνικές οργανώσεις που καθορίζονται πρωταρχικά από τη σεξουαλικότητα, ενώ η παραγωγή δεν αναπτύσσεται σημαντικά και στηρίζεται στην κοινοτική οικονομία ή τον πρωτόγονο κομμουνισμό. Όπως υπογραμμίζει ο ίδιος ο Ράιχ (1975, σελ. 27) φαίνεται ότι στην πρωτόγονη κοινωνία, τα συμφέροντα των ατόμων είχαν πρωταρχικά σεξουαλικό χαρακτήρα και ικανοποιούνταν, ενώ αντίθετα οι υλικές, οικονομικές

απαιτήσεις παρέμεναν μετριοπαθείς. Τα ιδιοκτητικά συμφέροντα και η φιλαργυρία αυξήθηκαν σε αναλογία με το βαθμό που έπρεπε να καταπιεστούν τα σεξουαλικά ένστικτα. Σε μια ορισμένη φάση της ανθρώπινης ιστορίας, οι υλικές συνθήκες της ζωής (αρχικά η συνένωση των πρώτων ορδών, αργότερα η επικρατούσα δύναμη της γαμήλιας προίκας) γέννησαν τη σεξουαλική απαγόρευση και τη σεξουαλική απώθηση. Τα ψυχικά συμφέροντα αφέθηκαν τότε ελεύθερα για μια ορισμένη μορφή οικονομικής εξέλιξης, δηλαδή την ιδιωτική οικονομία. Τα συμφέροντα ήταν εκείνα της φιλαργυρίας και της επιθυμίας για συσσώρευση, τα οποία αναπτύχθηκαν σε βάρος των σεξουαλικών παρορμησεων.

Ο ίδιος ο Ράιχ φτάνει στο σημείο να διερωτάται, αν η σεξουαλική απαγόρευση και καταπίεση είναι ζήτημα της ανάπτυξης κι εξέλιξης της ανθρώπινης κοινωνίας γενικότερα ή, αν αποτελεί θέμα ενός συγκεκριμένου οικονομικού και κοινωνικού σταδίου της ανάπτυξης αυτής.

Αναμφισβήτητα, υποστηρίζει ο ίδιος ο Ράιχ, το ανθρώπινο γένος συνεχίζει να υφίσταται, έχοντας δύο βασικές ψυχολογικές ανάγκες να καλύψει, την ανάγκη συντήρησης - τροφής και τη σεξουαλική ανάγκη, οι οποίες, για λόγους ικανοποίησης, υπάρχουν σε μια κατάσταση συνεχούς αλληλεπίδρασης. Ειδικότερα, η μαρξιστική κοινωνία, όπως αναφέρεται από τον Ράιχ, έχει επεξεργαστεί διεξοδικά τον τρόπο με τον οποίο η κοινωνία επιτείνει και προκαλεί την ικανοποίηση των αναγκών αυτών που χρησιμεύουν για την παραγωγική διαδικασία. Αναλυτικότερα, στο "Κεφάλαιο" του Μαρξ, επιχειρείται ένας διαχωρισμός ανάμεσα σε δύο μορφές αναγκών, σ' εκείνες που προέρχονται από το "στομάχι" κι εκείνες που προέρχονται από την "φαντασία". Όπως αργότερα υποδηλώνει η Ψυχανάλυση με οδηγητή τον Φρόυντ, οι ανάγκες της "φαντασίας" ή της εξιδανίκευσης, όπως αφήνει να εννοηθούν ο Μαρξ, δεν είναι παρά μεταθέσεις κι αναπτυξιακό γέννημα των μεταβλητών σεξουαλικών ορμών. Χαρακτηριστικά

αναφέρει μάλιστα ο Ράιχ, ότι οι υποκειμενικοί αυτοί παράγοντες δεν παρουσιάζονται στην ιστορία της ανθρωπότητας γενικά ως ανάγκη για αναπαραγωγή, αλλά περισσότερο ίσως ως ανάγκη για εκφόρτιση και εκτόνωση της σεξουαλικής παρόρμησης και έντασης που γεννήθηκε από εσωτερικές εκκρίσεις κι εξωτερική έλξη προς το αντίθετο φύλο κι επομένως σαν μια επιθυμία για σεξουαλική ικανοποίηση.

Υποστηρίζεται όμως επίσης από τον Ράιχ, ότι σε περιόδους οικονομικής κρίσης και αναταραχής, τόσο η Εκκλησία αλλά και το κεφάλαιο, επενέβαιναν κι ασκούσαν, όχι μόνο υλική πίεση στις μάζες, αλλά και αρνητική θέση σε βαθμό άγριας τρομοκρατίας και σε θέματα σεξουαλικότητας. Ενδεικτικά αναφέρεται από τον Ράιχ (1975, σελ. 46), το ακόλουθο ιστορικό συμβάν. Σε μια βίαιη σύγκρουση ανάμεσα σε στρατεύματα της Τσεχοσλοβακίας και σε μέλη μιας προλεταριακής λέσχης πεζοπόρων, το Μάιο του 1931 και λόγω μιας διαταγής του Υπουργού της Δικαιοσύνης, πολλά άτομα πληγώθηκαν στη σύγκρουση, επειδή φαίνεται ότι καταπατήθηκε η σχετική διαταγή που απαγόρευε ρητά στα ζευγάρια τη διανυκτέρευση στις σκηνές, αν δεν είχαν πιστοποιητικό γάμου. Ήταν η πρώτη φορά που η σεξουαλική αντίδραση είχε εκδηλωθεί με τόσο άτεχνο τρόπο. Συνακόλουθα ενισχύει την άποψη του Ράιχ, εν μέρει για τη θρησκεία, η Μάξιν Ντέηβις (1974, σελ. 16), η οποία θεωρεί ότι κατά την εποχή εξάπλωσης του Χριστιανισμού, δεν κατορθώθηκε να βελτιωθεί η θέση της γυναίκας, για το γεγονός ότι ο Χριστιανισμός γεννήθηκε σε μια περίοδο που υπήρχε εκτεταμένη φτώχεια και δυστυχία και τη μόνη χαρά ή ανακούφιση που μπορούσε να προσφέρει στους άπορους και κατατρεγμένους τότε ήταν η "σωτηρία" που μπορούσε να προσφέρει η "βασιλεία των ουρανών". Για το γεγονός ακριβώς αυτό άλλωστε και η σεξουαλική ανάγκη έτεινε να θεωρηθεί αμαρτωλή, αξιόμημπτη, αφού διαιώνιζε την ανθρώπινη δυστυχία και επομένως η αναπαραγωγική λειτουργία της γυναίκας θεωρήθηκε ότι συμβόλιζε το σεξ. Οι ίδιοι οι

παλαιοί Χριστιανοί Πατέρες, συνεχίζει η ίδια, δίδασκαν ότι το γυμνό σώμα της γυναίκας ήταν βέβηλο, βλαβερό, γιατί αποτελούσε έναν πειρασμό στο δρόμο για την αμαρτία. Το δόγμα αυτό, όπως καταλήγει η Μάξιν Ντέηβις (1974, σελ.16), διαφοροποιήθηκε αργότερα, έτσι ώστε να ανεχτεί το γάμο και η Θρησκεία εξύψωσε το γάμο σαν ιερό μυστήριο, αλλά μόνο τελευταία υπήρξε η τάση να αφαιρεθεί από την τελετή του γάμου η φράση "η γυναίκα να φοβάται τον άνδρα" για μια πιο ανθρώπινη, δίκαια, αν όχι ίση μεταχείριση απέναντι στα δύο φύλα. Η γυναίκα, κατά τη γνώμη της Μάξιν Ντέηβις, εξακολούθωσε να αποτελεί ιδιοκτησία του άνδρα για πολλούς αιώνες. Σημειώνεται μάλιστα ότι το έθιμο της αγοράς της συζύγου και της πώλησής της ήταν διαδεδομένα στην Αγγλία, ακόμη και κατά τον δέκατο ένατο αιώνα. Ενδεικτικό παράδειγμα αναφέρει στο βιβλίο του "Σεξ και Κοινωνική Πάλη" ο Β. Φ. Κάλβερτον, ο οποίος θεωρεί, σύμφωνα με την μαρτυρία της Μάξιν Ντέηβις γι' αυτόν ότι το 1884, αναφέρονται είκοσι περιπτώσεις αγοράς συζύγων, με τα ονόματά τους, καθώς και λεπτομέρειες τιμών.

Ανάμεσα στις υπόλοιπες ιστορικές διαδρομές και κατοπινές εξελικτικές περιόδους, ο θεσμός του γάμου, όπως υποστηρίζεται από την Μάξιν Ντέηβις, (1974, σελ. 17), είχε για μεγάλο χρονικό διάστημα, τεράστια οικονομικά οφέλη, αφού οι γυναίκες συμμετείχαν ενεργητικά με το να γνέθουν, να υφαίνουν, να ράβουν, να μαγειρεύουν και να κάνουν παιδιά, αλλά το γεγονός αυτό δεν τροποποιούσε καθόλου το καθεστώς της συζύγου σαν κινητού περιουσιακού αντικειμένου, η αξία του οποίου εξαρτιόταν από την αγνότητά της, την "παρθενία" της που σήμαινε να μην έχει έρθει σε σεξουαλική επαφή με άλλον άνδρα πριν το σύζυγό της, γιατί ο τελευταίος, σύμφωνα με την άποψη της συγγραφέως, διεκδικούσε την πατρότητα μονάχα μ' αυτόν το τρόπο, νυμφευόμενος τη γυναίκα του ως "άσπιλη", "αγνή", "αμόλυντη", σύμφωνα και με τα πρότυπα της θρησκείας.

Όταν αργότερα εφευρέθηκαν οι μηχανές, οι οποίες προκάλεσαν τη γέννηση της λεγόμενης βιομηχανικής επανάστασης και δημιουργήθηκαν τα εργοστάσια, η γυναίκα, παρόλο που άρχισε να εργάζεται και στους χώρους αυτούς, δεν ανύψωσε ακόμα αρκετά το ανάστημά της στα μάτια των αντρών, γιατί η κατάστασή της, σαν "κατώτερου όντος" φαίνεται να παρέμεινε μέχρι τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο. Ωστόσο, όπως ισχυρίζεται η Μάξιν Ντέηβις, (1978, σελ. 17), τίποτε απολύτως, δεν μπορούσε να μεταβάλλει τη μητρική αποστολή της, η οποία εθεωρείτο πάντα σεβαστή και ευλογημένη.

Μόλις στις αρχές του αιώνα αυτού, η γυναίκα άρχισε δυναμικά να διεκδικεί μία ακόμη καλύτερη κοινωνική θέση στην αποκαλούμενη αντροκρατούμενη ή φαλλοκρατούμενη κοινωνία. Ένα κίνημα γυναικών, το λεγόμενο φεμινιστικό, αναδύθηκε κι άρχισε τις σταυροφορίες για νομικά δικαιώματα της γυναίκας, για δικαίωμα στη ψήφο (πολιτικό δικαίωμα), για βελτίωση και αλλαγή συνθηκών εργασίας, για δυνατότητα ευρύτερης μορφωτικής κι επαγγελματικής σταδιοδρομίας για το γυναικείο φύλο και άλλα αιτήματα. Είχαν ήδη αποτολμήσει να ζητήσουν αλλαγές για τη γυναίκα, όταν ο Πρώτος Παγκόσμιος Πόλεμος, αναχαίτισε κάπως τη μαχητικότητά τους. Μετά το τέλος των πολεμικών επιχειρήσεων όμως, οι γυναίκες του φεμινιστικού κινήματος, αποζητούσαν νέα αιτήματα, πιο ακραία ίσως για μια ολοκληρωτική αναδόμηση της σεξουαλικής ταυτότητας της γυναίκας.

Το δικαίωμα της ψήφου στις γυναίκες που κερδήθηκε με αγώνα και κόπο, όπως αναφέρει η Μάξιν Ντέηβις (1978, σελ. 19), στάθηκε η απόδειξη του τέλους των έξι αλλων εκδηλώσεων και περιορισμών και σήμανε την αρχή μιας εποχής, όπου οι γυναίκες μπορούσαν να κερδίσουν τη ζωή τους ελεύθερα, καθώς επίσης και να ρυθμίζουν τον τρόπο της προσωπικής τους ζωής. Την εποχή εκείνη άρχισε να γίνεται λόγος για τον "ελεύθερο έρωτα" και για "συντροφικό" γάμο, αλλά ελάχιστες πειραματίζονταν στην πραγματικότητα. Σημαντικό γεγονός αποτέλεσε όμως το ότι δεν τίθετο πια θέμα αντιδικίας, όσον αφορά την ελευθερία της γυναίκας να εργάζεται κι έξω από το σπίτι. Όπως τονίζει η Μάξιν Ντέηβις, η άγαμη γυναίκα

μπορούσε τώρα να κερδίσει ένα μισθό να ζήσει μόνη της και να ψυχολογήσει τους φίλους της. Η παντρεμένη γυναίκα απέκτησε επίσης διακιωματικά γόητρο κι ανάστημα, γιατί είχε επέλθει βασική μεταβολή μέσα στα πλαίσια του θεσμού του γάμου. Κατά συνέπεια, ο άντρας δεν είναι κύριος, ούτε η γυναίκα είναι ιδιοκτησία του, ικέτης της καλής θελήσεώς του.

Η νέα ελευθερία, η οποία άλλαξε τη θέση της γυναίκας που είχε στο γάμο, στην νόμιμη συμβίωσή της με το σύζυγο και σύντροφό της, επέφερε επίσης άλλο ένα καταπληκτικό αποτέλεσμα : την αναγνώριση του δικαιώματος της γυναίκας ότι είναι ικανή για σεξουαλική ικανοποίηση κι έχει τη δυνατότητα ν' απολαύσει τη σεξουαλική της σχέση. Όπως τονίζει μ' έμφαση η Μάξιν Ντέηβις (1974,σελ.24), οι γυναίκες διέθεταν ανέκαθεν και διαθέτουν φυσικά όλο εκείνο τον απαραίτητο νευρικό και ανατομικό εξοπλισμό για τον σκοπό αυτό. Η ταπεινή τους προσποίηση ωστόσο, ανάμεσα σ' αυτές τις ίδιες, θα αποτελεί πάντα μία από τις μεγαλύτερες απάτες της ιστορίας.

Τέλος, σύμφωνα με την Φάϊερστον Σούλαμιτ (1977, σελ. 27), αναζητείται η πρωταρχική αιτία και η μεγάλη κινητήρια δύναμη όλων των ιστορικών γεγονότων στη διαλεκτική του φύλου. Με αυτή τη συλλογιστική, υποστηρίζεται από την ίδια, ότι το πολιτιστικό, όπως και το οικονομικό εποικοδόμημα δεν σχετίζεται απλά και μόνο με την (οικονομική) τάξη, αλλά ακόμη περισσότερο επεκτείνεται και στο φύλο. Χαρακτηριστικά καταγράφει η ίδια, ότι ολόκληρη η ως σήμερα ιστορία ήταν η ιστορία των ταξικών αγώνων. Οι αντιμαχόμενες αυτές κοινωνικές τάξεις είναι πάντα προϊόντα των τρόπων οργάνωσης της βιολογικής οικογενειακής μονάδας για την αναπαραγωγή του είδους, καθώς και των στενά οικονομικών τρόπων παραγωγής κι ανταλλαγής εμπορευμάτων και υπηρεσιών. Η σεξουαλική - αναπαραγωγική οργάνωση της κοινωνίας αποτελεί κάθε φορά την πραγματική βάση, που επιτρέπει σε τελευταία ανάλυση, να εξηγήσει κανείς ολόκληρο το εποικοδόμημα των οικονομικών, νομικών και πολιτικών θεσμών, καθώς και των θρησκευτικών, φιλοσοφικών και άλλων ιδεών μιας δοσμένης ιστορικής περιόδου.

Η Ψυχο-σεξουαλική Ανάπτυξη, Συμπεριφορά και
Διαπαιδαγώγηση, κατά τη διάρκεια της
Παιδικής και Προεφηβικής Ηλικίας

Πριν από εκατό χρόνια περίπου, θα ήταν αδιανόητο να μιλήσει κανένας για τη σεξουαλικότητα ενός παιδιού, προτού εκείνο μεταβεί στην περίοδο της εφηβείας. Όταν ο Σίγκμουντ Φρόυντ διατύπωσε καθαρά την άποψη, στις αρχές του 20ού αιώνα ότι, πράγματι το νεογέννητο μωρό είναι ήδη ένα σεξουαλικό όν, ξεσηκώθηκε θύελλα διαμαρτυριών κι αγανάκτησης. Σύμφωνα με τον Ο. Κολλέ (1980,σελ. 136), ο εχθρικά προς το σεξ διακείμενος αστικός κόσμος θεωρούσε ότι η σεξουαλικότητα του ανθρώπου έπρεπε να καταπιέζεται και να χαλιναγωγείται, αλλά μπορούσε μόνο να χρησιμοποιείται για την τεκνοποιία. Το σεξ θεωρούνταν αμαρτία, ταμπού και το σεξουαλικό ένστικτο ήταν ανύπαρκτο στην παιδική ηλικία, αφού κυριαρχούσε ο μύθος της παιδικής αθωότητας.

Ακόμη και σήμερα, όμως, παρά την επίδραση της ψυχαναλυτικής θεωρίας, με πρωτεργάτη τον Φρόυντ, για τη σεξουαλική φύση του παιδιού και την ψυχο-σεξουαλική μέσω σταδίων ανάπτυξη κι εξέλιξη του ατόμου, υπάρχει μια τάση σε πολλούς να πιστεύουν ότι τα παιδιά τον περισσότερο χρόνο δεν είναι σεξουαλικά πλάσματα. Οπως αναφέρεται από τον. Λ. Τίφερ, (1986, σελ. 34), τα παιδιά έχουν περιέργεια, τόσο όταν εξετάζουν τους άλλους και τον εαυτό τους, όσο κι όταν κάνουν ερωτήσεις. Ωστόσο, υποστηρίζεται από πολλούς ενηλίκους, σύμφωνα με τον ίδιο πάντα μελετητή, ότι αν αυτές οι στιγμές περιέργειας δεν ενθαρρυνθούν, η παιδική ηλικία θα παραμείνει μια αγνή και αθώα περίοδος, απαλλαγμένη από αναζητήσεις σε ζητήματα σεξουαλικότητας. Η ιδέα αυτή θεωρείται στο μεγαλύτερο ποσοστό λανθασμένη, σύμφωνα με τον Λ. Τίφερ (1980, σελ. 35), αφού τα παιδιά τα απασχολεί σοβαρά το μυστήριο της ζωής και κάνουν σκέψεις για τις σεξουαλικές πράξεις και σχέσεις.

Όπως υποστηρίζει συγκεκριμένα ο Φρόυντ (1984, σελ. 108), τα παιδιά μπορεί να καταλαβαίνουν, παρόλα τα λάθη τους, πολύ περισσότερα για τη σεξουαλική πράξη απ' όσα οι ενήλικοι μπορούν να φανταστούν. Είναι ικανά ν' αντιληφθούν τις μεταβολές που γίνονται στη μητέρα τους, όταν είναι έγκυος και μπορούν να τις εξηγήσουν σωστά. Ο μύθος ότι τα παιδιά τα φέρνει ο πελαργός δεν είναι αξιόπιστος πλέον. Ωστόσο, σύμφωνα πάντα με τις έρευνες του Φρόυντ για την παιδική σεξουαλικότητα, υπάρχουν δύο στοιχεία, σχετικά με το μυστήριο του σεξ που δεν καταφέρνουν τα παιδιά να διαλευκάνουν. Πρόκειται, για την ακρίβεια, για το γόνιμο ρόλο του σπέρματος και την ύπαρξη της μήτρας, πράγματα που δεν είναι αναπτυγμένα στον παιδικό οργανισμό. Αραγε οι προσπάθειές τους να ανακαλύψουν άλλες πλευρές της σεξουαλικής λειτουργίας του ανθρώπου παραμένουν άκαρπες και συνεχίζουν μόνο ν' απορούν και η ανάγκη τους να καταλάβουν όμως τους ωθεί να κάνουν μόνα τους τις σεξουαλικές τους έρευνες. Με αυτό τον τρόπο κάνουν τα πρώτα τους βήματα, για να προσανατολιστούν στον κόσμο, αλλά αισθάνονται, σύμφωνα πάντα με τον Φρόυντ, ξένα στο περιβάλλον τους, που προηγούμενα εμπιστευόνταν απόλυτα.

Όπως αναφέρεται από τον Ρενέ Μπιό (Rene Biot), (1945, σελ. 86), η περιέργεια του παιδιού για ό,τι αφορά τη γέννησή του, ξεκινά πολύ νωρίς, καθώς και ό,τι σχετίζεται με τα γεννητικά του όργανα, το να τολμήσει ή να μην τολμήσει να ρωτήσει για όλα αυτά τα πράγματα που τον απασχολούν, τη μητέρα του ή τον πατέρα του, εξαρτάται κυρίως από την εμπιστοσύνη που μπορεί να του έχουν εμπνεύσει οι τελευταίοι. Όπως αναφέρεται μάλιστα από τον Α. Μπερζ (1989) για τον Ζαν Ζακ Ρουσό στο έργο του "Αιμίλιος", επικρίνονται οι γονείς εκείνοι που αποφεύγουν την απάντηση στο ερώτημα πώς γεννιούνται τα παιδιά, με την πρόφαση ότι αυτό είναι μυστικό των παντρεμένων. Η απερίσκεπτη ή εύστοχη απάντηση στο φυσικό ερώτημα αυτό των παιδιών από την ίδια την οικογένειά τους

μπορεί να διαδραματίσει αποφασιστικό ρόλο για τις συνήθειες και την υγεία τους σε όλη τους τη ζωή, σύμφωνα με την άποψη του συγγραφέα.

Επιπλέον, κατά τον Ρενέ Μπιότ (1955, σελ. 87), αν το παιδί λάβει από τους γονείς ή τους παιδαγωγούς του μια απάντηση και διαπιστώσει μια μέρα πως δεν είναι έγκυρη, αντικειμενική, θα αισθανθεί προσβεβλημένο, γιατί απατήθηκε από ανθρώπους, τους οποίους εμπιστεύονταν απόλυτα. Και το αποτέλεσμα θα είναι να στρέφεται περισσότερο ερμητικά στον εαυτό του, αφού νιώθει ότι γι' αυτόν είναι απαγορευμένη η είσοδος στον κόσμο των μεγάλων. Κατ' ανάγκη άραγε θα δοκιμάσει να ξεδιαλύνει το αίνιγμα της προέλευσης της ζωής του, με βάση τις προσωπικές σεξουαλικές του θεωρίες και θα επινοήσει τη δική του εκδοχή για το μυστήριο της γέννησης που μπορεί να αποβεί επιζήμια. Σύμφωνα πάντα με τον Ρενέ Μπιό (1945, σελ. 87), αν δεν υπάρχει σχέση εμπιστοσύνης ανάμεσα στους γονείς και το παιδί ή η σχέση αυτή υπόκειται σε ταλάντευση, εξαιτίας του φόβου των γονέων να απαντούν ειλικρινά στο παιδί τους για θέματα σεξουαλικής φύσεως, τότε θ' απαιτηθεί εντατική προσπάθεια πολλών ετών, για να μπορέσει κανείς ν' αποκτήσει ξανά τη συνήθεια να εκφράζει άφοβα τα συναισθήματά του, χωρίς την οποία η αγωγή του θα ήταν ανώφελη.

Η προσπάθεια αυτή μάλιστα γίνεται ακόμα δυσκολότερη, αν, σύμφωνα με την άποψη της Α. Τεπέρογλου (1971, σελ. 149), αναλογιστεί κανείς, ότι πρώτα οι ίδιοι οι γονείς θα πρέπει να είναι ενημερωμένοι ότι τα παιδιά και οι νέοι της προεφηβικής ηλικίας έχουν σεξουαλικά ενδιαφέροντα, διεγέρσεις, επιθυμίες και συναισθήματα και πρέπει γι' αυτό να έχουν φροντίσει να ξεπεράσουν ορισμένα ταμπού, όσον αφορά την ανθρώπινη σεξουαλικότητα, ώστε να μπορούν να πλησιάσουν τα παιδιά τους και να τα διαπαιδαγωγούν κατάλληλα. Υποστηρίζεται εξάλλου από τον Δρ. Jean Cohen (1981, σελ. 11), ότι η στάση του παιδιού στη σεξουαλικότητα και τη

μελλοντική σεξουαλική του συμπεριφορά εξαρτώνται λιγότερο από την κληρονομικότητά του και πιο πολύ από τον τρόπο που ζουν, σκέπτονται και απαντούν στις ερωτήσεις του οι γονείς του. Ακόμη, οι αντιλήψεις του για τον έρωτα, για τις σχέσεις ανάμεσα στον άντρα και τη γυναίκα, μπορεί να διαμορφώνονται από τις οικονομικές, πολιτικές και πολιτιστικές συνθήκες της κοινωνίας, όπου ζουν, αλλά το οικογενειακό περιβάλλον παραμένει πρωταρχικός πυρήνας κοινωνικοποίησης του παιδιού. Στο περιβάλλον αυτό, από τα πρώτα χρόνια της ζωής του μαθαίνει να δέχεται ή και ν' απαρνιέται την αγάπη. Ειδικότερα όμως, όπως θεωρεί ο Cohen πάντα, (1981, σελ. 13), ο δεσμός με τη μητέρα είναι η βασική, θεμελιώδη σχέση στην οποία στηρίζεται η ψυχοσυναισθηματική και σεξουαλική ανάπτυξη του παιδιού, όπως επίσης από την ποιότητα της σχέσης αυτής εξαρτώνται η αρμονία και η ισορροπία της προσωπικότητας του μελλοντικού ενήλικου.

Σύμφωνα μάλιστα με τον Ο. Κολλέ (1980, σελ. 22), αναφέρεται, ότι ο Ρενέ Α. Σπιτς, ένας από τους μεγαλύτερους ερευνητές της βρεφικής ηλικίας, διαπίστωσε το εξής: Τα παιχνίδια των παιδιών με τα γεννητικά τους όργανα εμφανίζονται νωρίτερα, αν υπάρχει αγάπη στις σχέσεις μητέρας και παιδιού κι όσο πιο εξελιγμένη είναι η γενική ανάπτυξη του παιδιού, τα παιχνίδια αυτά, καταλήγει ο Σπιτς, υποβοηθούν το παιδί ν' αντιμετωπίσει μ' επιτυχία την αδιαθεσία που μπορεί να έχει, όταν δεν το συντροφεύει η μητέρα του. Μ' αυτό τον τρόπο, βαθμιαία, το παιδί μαθαίνει να μένει μόνο του και σταδιακά μειώνεται η προσκόλληση και μπορεί να φτάνει στο σημείο να δημιουργεί σχέσεις και με άλλους ανθρώπους, εκτός από τους γονείς του.

Όπως υποστηρίζεται από τον Μ. Goldstein (1979, σελ. 184), η σεξουαλική ανάπτυξη κατά το διάστημα της παιδικής ηλικίας χαρακτηρίζεται από συναισθήματα ηδονής, εμπειρίες ικανοποίησης και εγκράτειας σε βιώματα που μέσω των αισθητηρίων οργάνων σχετίζονται με την επαφή, όπως όταν το

παιδί αντλεί ευχαρίστηση από το πιπίλισμα ή βύζαγμα του δαχτύλου ή όταν μαθαίνει να ελέγχει την ικανότητα των σφιγκτήρων του, είτε διαμέσου των γεννητικών οργάνων με την περιέργεια για την γύμνια, με την αυτοϊκανοποίηση ή τη διαπίστωση του φύλου του.

Στη μελέτη του για την παιδική σεξουαλικότητα, ο I. Μπουλουγούρης (1986, σελ. 23), υποστηρίζει την ψυχαναλυτική θεωρία του Φρόυντ, σύμφωνα με την οποία η ανάπτυξη του παιδιού εκπηγάζει και πραγματοποιείται κάτω από τις πιέσεις για ικανοποίηση της ορμής για ηδονή. Ειδικότερα, αναφέρεται ότι από τις κλινικές παρατηρήσεις του Βιεννέζου ψυχαναλυτή σε ενήλικους ασθενείς εκτιμήθηκε ότι η βάση της σεξουαλικής τους ζωής και των σεξουαλικών τους δυσκολιών ανάγεται στην εφηβική και παιδική ηλικία, ιδιαίτερα στην περίοδο μεταξύ δύο και πέντε ετών.

Όπως υπογραμμίζει ο I. Ν. Παρασκευόπουλος (1986, σελ. 49), όλη η πορεία στη ζωή του ανθρώπου είναι μια αέναη προσπάθεια για ν' αναζητεί αποδεκτούς τρόπους να ικανοποιήσει την ορμή για ηδονή και απόλαυση, μια αδιάκοπη μάχη, ώστε να διατηρήσει μια ισορροπία μεταξύ των εσωτερικών παρορμήσεων και της κοινωνικής πραγματικότητας.

Σύμφωνα με τη θεωρία της ψυχοσεξουαλικής ανάπτυξης του Φρόυντ, η παιδική σεξουαλικότητα ακολουθεί ορισμένα στάδια εξέλιξης και διαμορφώνει καθοριστικά και την ενήλικη σεξουαλικότητα, όπως ισχυρίζεται και ο Μ. Γιασαφάτ, (1987, σελ. 63). Αναλυτικότερα, κατά τον Φρόυντ (1984, σελ. 108-109), το χαρακτηριστικό της παιδικής σεξουαλικής ζωής είναι το γεγονός ότι είναι αυτο - ερωτική. Δηλαδή, στην αρχή της ζωής, το παιδί αναζητά κι ανακαλύπτει το σεξουαλικό αντικείμενό του μέσα στο ίδιο το σώμα του, από το οποίο αντλεί ευχαρίστηση. Η τελευταία επικεντρώνεται σ' ορισμένες περιοχές του σώματος που αποκαλούνται κατά τον Φρόυντ ερωτογόνες ζώνες και διακρίνονται κύρια στη στοματική, την πρωκτική και τα γεννητικά όργανα.

Σύμφωνα με την εξελικτική ψυχολογία του I. N. Παρασκευόπουλου (1986, τόμος 1, σελ. 51), το πρώτο στάδιο σεξουαλικής ανάπτυξης του ατόμου, σύμφωνα με την ορθόδοξη πάντα ψυχαναλυτική θεωρία, είναι το στοματικό. Αυτό καλύπτει το πρώτο έτος της ηλικίας, με κύρια πηγή ευχαρίστησης το θηλασμό, το πιπίλισμα. Στην περίοδο αυτή το άτομο παρουσιάζει τη μεγαλύτερη εξάρτηση από τα πρόσωπα του άμεσου οικογενειακού περιβάλλοντος, σύμφωνα με τη βιοκοινωνική θεωρία του Erikson, που υποστηρίζει ότι κατά την βρεφική περίοδο της ζωής του, το άτομο καλείται ν' αντιμετωπίσει την πρώτη αναπτυξιακή κρίση του Εγώ, που μεταφράζεται είτε σε ανάπτυξη του συναισθήματος της βασικής εμπιστοσύνης, έναντι των γονέων, είτε σε δυσπιστία, ανασφάλεια και καχυποψία, στην περίπτωση που παραμελούνται οι ανάγκες του από τον οικογενειακό περίγυρο. Ο N. Μάνος (1988, σελ. 77) και ο I. Μπουλουγούρης (1986, σελ. 23) συμπληρώνουν ότι το στάδιο της στοματικής ερωτογόνας ζώνης του ατόμου διαρκεί από τη γέννηση, μέχρι περίπου τον ενάμισυ χρόνο και ονομάζεται έτσι, γιατί το στόμα προεξάρχει ως η κατ' εξοχήν περιοχή εισόδου της ικανοποίησης ή έκφρασης της δυσαρέσκειας (όπως π.χ. δάγκωμα). Όπως συγκεκριμένα ισχυρίζεται ο Φρόουντ, το πιπίλισμα ή απομύζηση θεωρείται σαν σεξουαλική εκδήλωση του παιδιού, βασιζόμενος περισσότερο στην διερευνητική μελέτη γι' αυτό το θέμα που έγινε από τον Ούγγρο παιδίατρο Lidner (1879). Το πιπίλισμα, όπως ερμηνεύεται πάντα από τον Φρόουντ (1984, σελ. 94), είναι ένα φαινόμενο που μάλλον δεν σχετίζεται με την κατάπωση της τροφής, αλλά είναι μια επαναλαμβανόμενη κίνηση επαφής με το στόμα. Για την ακρίβεια, ένα μέρος των χειλιών, η γλώσσα ή άλλο μέρος του δέρματος - συχνά ο αντίχειρας - είναι αντικείμενο πιπιλίσματος. Ταυτόχρονα, το παιδί μπορεί να αγγίζει ή να τρίβει το λοβό του αυτιού ή ν' αναζητά ν' αγγίξει ένα μέρος από το σώμα κάποιου άλλου, (συνήθως το λοβό του αυτιού). Μπορεί το πιπίλισμα, σύμφωνα με την φροϋδική ψυχαναλυτική

έρευνα, να συνοδεύεται επίσης από άγγιγμα των γεννητικών οργάνων. Αυτό διαπιστώθηκε ότι αποκοιμίζει συχνά το παιδί ή ακόμη μπορεί να του προκαλέσει ένα είδος σεξουαλικής ικανοποίησης, αποκορύφωσης ή οργασμού. Το ότι η σεξουαλική ικανοποίηση είναι το καλύτερο υπνωτικό αποδεικνύεται σύμφωνα με τον Φρόυντ (1984, σελ. 119) από το γεγονός ότι πολλές περιπτώσεις νευρικής αϋπνίας οφείλονται στην έλλειψη της ικανοποίησης αυτής κι ακόμη η διαπίστωση ότι πολλές ασυνείδητες τροφοί αποκοιμίζουν τα μωρά που κλαίνε, χαϊδεύοντας τα γεννητικά τους όργανα. Μ' αυτό τον τρόπο το παιδί περνάει από το πιπίλισμα, βύζαγμα του αντίχειρα στον αυνανισμό. Εντούτοις πολλοί παιδίατροι και νευρολόγοι διατύπωσαν αντιρρήσεις για μια τέτοια αντίληψη που οφείλεται, κατά τη γνώμη πάντα του Ψυχαναλυτή Φρόυντ, εν μέρει, στη σύγχυση που εμφανίζεται ανάμεσα στο σεξουαλικό και το γεννητικό. Αντίθετα, ο Lidner και φυσικά ο Freud αναγνώρισαν κι επεσήμαναν τη σεξουαλική φύση της πράξης του πιπιλίσματος που θεώρησαν ως ένα σημαντικό χαρακτηριστικό της παιδικής σεξουαλικότητας.

Σύμφωνα με τη θεωρία της Π. Εικοσιπεντάρχου (1992,σελ. 90), και με βάση την Εξελικτική Ψυχολογία του Ι.Ν.Παρασκευόπουλου (1986,τόμος 2,σελ. 98), διαπιστώνεται ότι άλλοι ειδικοί επιστήμονες υποστηρίζουν ότι πρόκειται για έναν αισθησιακό ερωτισμό, ο οποίος συντελεί στη μείωση της ψυχικής έντασης κι εμπεριέχει στοιχεία περιέργειας κι εξερευνητικής δραστηριότητας. Για το λόγο αυτό άλλωστε, προτιμούν να μεταχειρίζονται τον όρο "παιδικός αισθησιασμός". Κύριος εκπρόσωπος αυτής της άποψης είναι ο Αμερικανός ψυχολόγος David Ausubel, ο οποίος υπογραμμίζει ότι δεν πρόκειται για παιδικό ερωτισμό (infantile sexuality), αλλά για παιδικό αισθησιασμό (infantile sensuality), θεωρώντας ότι ο αληθινός ερωτισμός προϋποθέτει την ορμονική συνεργασία, η οποία μόνο με την έναρξη της ήβης εξασφαλίζεται.

Όπως αναφέρει ο Έλληνας ψυχίατρος Ι. Μπουλουγούρης (1986, σελ. 23), για το βύζαγμα του δακτύλου που αν και θεωρείται σήμερα από πολλούς σαν μια εκδήλωση αυνανισμού του παιδιού, μπορεί ωστόσο να επαληθευτεί ως υπόθεση. Ωστόσο, όπως σημειώνεται από τους Καρμέλο Βάσκεθ κι Έλενα Φ. Λ. Οτσόα (1992, τεύχος 6, σελ. 86), σύμφωνα με τον Κάπλαν, θεωρείται ότι τα παιδιά που θηλάζουν παρουσιάζουν στιγμές ευχαρίστησης και απόλαυσης, όταν διεγείρουν τα γεννητικά τους όργανα κι όπως υποστηρίζεται από τον Μπάγκουϊν, τα μωρά εκδηλώνουν κάποια δυσαρέσκεια, όταν επιχειρείται η διακοπή του θηλασμού.

Όταν το παιδί συμπληρώσει το πρώτο του χρόνο, περιεργάζεται τα γεννητικά του όργανα, όποτε είναι γυμνό ή κάνει μπάνιο. Κι άλλωστε, κατά τον Μπάγκουϊν, το γεγονός αυτό δεν αποτελεί λόγο για ν' ανησυχούν οι γονείς, αφού οι πράξεις αυτές επιβεβαιώνουν μια απόλυτα φυσιολογική εξέλιξη.

Σύμφωνα με τον Λ. Τίφερ (1980, σελ. 40), το πέος του αγοριού είναι ικανό για στύση από τη στιγμή της γέννησης, όπως επίσης και ο κόλπος του κοριτσιού για έκκριση κολπικών υγρών.

Από παρατηρήσεις μάλιστα που έχουν γίνει σε νήπια λίγων μηνών, έχει διαπιστωθεί ότι επιδίδονται σε κάποιο είδος αυτοερεθισμού των γεννητικών τους οργάνων, που προκαλεί αναπνευστικά φαινόμενα παρόμοια μ' εκείνα του οργασμού, της απόλυτης σεξουαλικής ικανοποίησης. Πολλά παιδιά, συνεχίζει ο Λ. Τίφερ, (1980), δεν φτάνουν με τον αυνανισμό σε πλήρη οργασμό, αλλά δοκιμάζουν σε κάποιο βαθμό σεξουαλική διέγερση. Και ιδίως τα αισθήματα αυτά που τους κυριεύουν πρέπει να είναι ευχάριστα, διαφορετικά δεν θα είχαν άλλο σοβαρό λόγο να το επαναλάβουν. Αν, όπως ισχυρίζεται ο Cohen (1981, σελ. 16), ληφθεί υπόψη η θεωρία του Κίνσεϋ, ο οποίος στηρίζει τις στατιστικές του σε μια έρευνα με 317 περιπτώσεις, τότε βεβαιώνεται, ότι το ένα τρίτο των αγοριών της έρευνας ανακαλύπτουν τον οργασμό πριν από το

δωδέκατο μήνα της ζωής τους και το 50% των αγοριών της έρευνας αυτής πριν από τα επτά τους χρόνια. Ο Cohen πιστεύει, ότι όλες οι ερωτικές εμπειρίες του παιδιού μπορούν να προκαλέσουν μια παροξυντική ηδονή και μάλιστα να επιφέρουν ακόμη και οργασμό. Όπως υποδηλώνεται από τον ίδιο συγγραφέα, η αταραξία και το χαμόγελο του βρέφους που αποκοιμιέται, χορτασμένο ύστερα από το θηλασμό ή το μπιμπερόν έχουν πολλές ομοιότητες, συγκριτικά με την όψη της γυναίκας που είναι πλήρης από τον οργασμό.

Επίσης, νεότερες έρευνες για τη σεξουαλικότητα, μέχρι την ηλικία των δύο χρόνων του ατόμου συγκεντρώνουν κι άλλα ενδεικτικά στοιχεία σχετικά με την ύπαρξη οργασμού σ' αυτή την ηλικία. Συγκεκριμένα, υπογραμμίζονται από τους Κ. Βάσκεθ και Ε. Οτσόα (1992, σελ. 85) τα εξής: 1) Έρευνα του Μάστερ (1980) και Κάλντερον (1983) απέδειξε ότι το αρσενικό έμβρυο παρουσιάζει αντανακλαστικές στύσεις, με τα υπερηχογραφήματα. 2) Έχει επαληθευτεί η υπόθεση ότι τα νεογέννητα κορίτσια έχουν στύση της κλειτορίδας, τις πρώτες ώρες μετά τη γέννα (Λάνγκφιλντ 1981). Συμπεραίνεται επομένως από τους Οτσόα και Βάσκεθ (1992), πως μάλλον θεωρείται βέβαιο ότι οι μηχανισμοί σεξουαλικής αντίδρασης, όπως η στύση, μπορεί να υπάρχουν κατά την περίοδο του θηλασμού. 3) Έρευνα του Κίνσεϋ (1984) έδειξε ότι εννιά αγόρια κάτω του ενός έτους παρουσίαζαν φυσιολογικές μεταβολές που έμοιαζαν με οργασμό, έπειτα από τον αυτοερεθισμό των γεννητικών τους οργάνων. Το ίδιο φαινόμενο παρατηρήθηκε και στα κορίτσια με ποικίλους τρόπους (Κίνσεϋ 1953, Μπάγκουϊν 1974).

Ωστόσο, η άποψη του Δρ. Jean Cohen (1981, σελ. 16), ότι για να υπάρξει η ηδονή δεν αρκεί μόνο η λειτουργία των αισθητηρίων οργάνων ενισχύεται και από τις μελέτες των Χάρλοου (1972) και Μάνεϊ (1980). Σύμφωνα με τους Κ. Βάσκεθ και Ε. Οτσόα (1992, σελ. 86), το κλίμα στοργής, οικειότητας που τυχόν αναπτύσσεται ανάμεσα στους γονείς και τα παιδιά τους, συμβάλλει στη γνώση των αισθήσεων και της

τρουφερότητας, διαφορετικά, σύμφωνα με τους Χάρλοου και Μάνεϊ, ένα μωρό που έχει στερηθεί από θαλπωρή και τρυφερότητα, εκ μέρους των γονιών του, μπορεί στο μέλλον να έχει σεξουαλικές δυσκολίες ή και προβλήματα. Σ' αυτό το στοματικό στάδιο ψυχο-σεξουαλικής ανάπτυξης του παιδιού, η έλλειψη στοργής και χρόνου της μητέρας, η ανεπάρκεια ερεθισμάτων από το περιβάλλον και το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο των γονέων μπορεί, σύμφωνα με τον Δρ. Jean Cohen (1981, σελ. 16), να συμβάλλουν σε μια κατάδηλη αδικία που τυχόν ν' αναστείλει την πλήρη άνθηση της προσωπικότητας του παιδιού, δεδομένου ότι για την ανάπτυξη του συναισθήματος της βασικής εμπιστοσύνης του παιδιού στην περίοδο της βρεφικής ηλικίας, εκείνο που έχει καθοριστική σημασία δεν είναι αυτό που δίνει ο γονιός, αλλά ο τρόπος με τον οποίο το δίνει.

Συνακόλουθα, η γνώμη που εκφράζει ο Winnicot (1979 σελ. 253), υποδεικνύει ότι πολλά παιδιά που δεν είχαν αποκτήσει ικανοποιητική βρεφική σχέση με τη μητέρα τους, φτάνουν για πρώτη φορά σε διαπροσωπικές σχέσεις με τη σεξουαλική σχέση, η οποία αποκτά εξέχουσα σημασία γι' αυτά, αν και από την πλευρά ενός εξωτερικού παρατηρητή, η ωριμότητα αυτής της σχέσης μάλλον αμφίβολη είναι, αφού δεν έχει προλάβει να εξελιχθεί βαθμιαία μέσα από την ανωριμότητα. Για το λόγο αυτό, η ύπαρξη ώριμου και οικείου περιβάλλοντος, χωρίς άγχος και ηθικισμούς, αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για μια ομαλή πορεία της ψυχοσεξουαλικής ανάπτυξης του παιδιού.

Η δεύτερη ερωτογόνα ζώνη με βάση την ψυχαναλυτική θεωρία του Φρόυντ, είναι το πρωκτικό στάδιο και όπως αναφέρουν οι μελετητές: Ι. Ν. Παρασκευόπουλος (1986, τόμος 1, σελ. 51), Ν. Μάνος (1988, σελ. 77) και Ι. Μπουλουγούρης (1986, σελ. 23), διαρκεί από το δεύτερο ως το τρίτο χρόνο. Στη φάση αυτή, ο πρωκτός αλλά και η ουρήθρα επισύρουν την προσοχή του παιδιού, μέσα από τις λειτουργίες της απόδευσης και της ούρησης και την εξάσκηση σ' αυτές. Οπως υποδηλώνει

ο Ι. Ν. Παρασκευόπουλος (1986), το παιδί στο στάδιο αυτό καλείται ν' αποκτήσει έλεγχο σφιγκτήρων και συμφωνεί με τον Ι. Μπουλουγούρη (1986, σελ. 24), ότι ο πρωκτός αποτελεί την εστία της ψυχικής έντασης και ικανοποίησης, ενώ κύριο χαρακτηριστικό του σταδίου αυτού είναι η τάση για αυτονομία και ο αρνητισμός, σύμφωνα με την βιοκοινωνική θεωρία της προσωπικότητας του Erik Erikson. Οπως υποστηρίζει ο τελευταίος, αν κατά την νηπιακή ηλικία οι γονείς αναγνωρίζουν την ανάγκη του παιδιού να ενεργεί σύμφωνα με τη δική του βούληση και με το δικό του ρυθμό, τότε το παιδί θ' αναπτύξει αυτονομία. Διαφορετικά, αν οι γονείς έχουν υπερπροστατευτική τάση απέναντι στο παιδί, χωρίς να του δίνουν τη δυνατότητα αυτενέργειας, τότε το παιδί θ' αναπτύξει το συναίσθημα της ντροπής και της αμφιβολίας. Οπως εξηγεί ο Φρόυντ (1984, σελ. 99), η πρωκτική φάση, όπως κι εκείνη του στόματος και των χειλιών, μπορεί να συμβάλλει εν μέρει στην εξάπλωση της σεξουαλικότητας και σ' άλλες σωματικές λειτουργίες. Θεωρεί μάλιστα ότι η ερωτογενής σημασία αυτού του μέρους του σώματος είναι εξ αρχής μεγάλη, δεδομένου ότι τα παιδιά που χρησιμοποιούν την ερεθιστικότητα της πρωκτικής ζώνης προδίδονται, εξαιτίας του ότι συγκρατούν τα περιττώματά τους, μέχρι που η συσσώρευσή τους να δημιουργήσει δυνατούς μυϊκούς σπασμούς που καθώς διαπερνούν τον πρωκτό, να δημιουργούν έναν ισχυρό ερεθισμό πάνω στην βλεννογόνο. Αναμφίβολα, σ' αυτή την πράξη της κατακράτησης και της απόδευσης, εκτός από τον πόνο υπάρχει και μια αίσθηση ικανοποίησης. Οπως επισημαίνει συνακόλουθα ο Μ. Γιοσαφάτ (1989, σελ. 64), και η πρωκτική σεξουαλικότητα είναι αυτοερωτική - ναρκισσιστική, αφού το αντικείμενο της επιθυμίας είναι το ίδιο το σώμα του παιδιού. Αναφέρεται μάλιστα από την ορθόδοξη ψυχαναλυτική θεωρία ότι η πρωκτική και στοματική ζώνη λέγονται προγεννητικές φάσεις και διαρκούν μέχρι τα τρία και συχνά τα τέσσερα πρώτα χρόνια της ζωής του παιδιού. Οπως αναφέρεται επίσης από τον ίδιο πάντα

μελετητή (1989), η εξωθητική και κατακρατική τάση της προωκτικής σεξουαλικότητας μπορεί να συσχετίζεται με σαδομαζοχιστικές επιθυμίες, αμφισεξουαλικότητα, αμφιθυμία και αμφιβολία, ιδίως όσον αφορά την ενεργητικότητα και την παθητικότητα της προσωπικότητας (μύες ενεργητικοί - ευχαρίστηση μ' εξώθηση - βλεννογόνος παθητικός - ευχαρίστηση με κατακράτηση).

Μετά τον πρωτό και την ουρήθρα από το τρίτο ή τέταρτο χρόνο της ζωής του παιδιού, η ένταση της σεξουαλικής διέγερσης επεκτείνεται περισσότερο στα γεννητικά όργανα και το παιδί διέρχεται τη φάση που ο Φρόυντ ονόμασε φαλλική και που σύμφωνα με τους I. N. Παρασκευόπουλο (1986), I. Μπουλουγούρη (1986, σελ. 24) και Ν. Μάνο, (1988, σελ. 77), διαρκεί από το τρίτο ως το έβδομο έτος περίπου. Στο στάδιο αυτό, το παιδί αποκτά επίγνωση των διαφορών στα γεννητικά όργανα των δύο φύλων και συνειδητοποιεί την αγάπη του προς τους γονείς, κι ιδιαίτερα για το γονέα του αντίθετου φύλου. Όπως συγκεκριμένα αναφέρει ο M. Goldstein (1979, σελ. 184), το παιδί σ' αυτό το στάδιο δεν αισθάνεται μάλλον το φράγμα της ντροπής, δηλαδή δεν παρενοχλείται από την γύμνια τη δική του ή του έμεσου περιβάλλοντός του, όπως και δεν έχει αναστολές για τα γεννητικά όργανα των ενηλίκων. Ακόμη, αγνοεί τον φραγμό της αηδίας, κατά τον Goldstein πάντα (1979), αφού μπορεί να ασχολείται με χώματα ή με τα περιττώματά του και καμία οσμή ωστόσο να μην του προκαλεί απέχθεια. Τέλος, σύμφωνα με τον ίδιο συγγραφέα, δεν αισθάνεται το φράγμα της αιμομιξείας, μάλλον, αφού εκδηλώνει ποικιλότροπα την αγάπη του προς τη μητέρα και τον πατέρα του, είτε με φιλιά και χάρδια, είτε επιθυμώντας ν' αποκοιμηθεί μαζί μ' εκείνους, είτε εκφράζοντας με λόγια την υποσυνείδητη επιθυμία να παντρευτεί τον γονέα του αντίθετου φύλου.

Έτσι, συγκεκριμένα το αγόρι λοιπόν αρχίζει να νιώθει μια νέα μορφή αγάπης για τη μητέρα του και θεωρεί τον πατέρα

του ως αντίζηλο (το γνωστό οιδιπόδειο σύμπλεγμα). Ταυτόχρονα όμως, παρά το γεγονός ότι αναπτύσσεται μια βαθμιαία αυξανόμενη στοργή και συμπάθεια προς το γονέα του αντίθετου φύλου, το αγόρι, κατά τ' άλλα όμως, βιώνει έντονα συναισθήματα ενοχής και φόβου, τιμωρίας για τις αιμομικτικές του αυτές διαθέσεις (το λεγόμενο άγχος ευνουχισμού).

Παρόμοια, το κορίτσι αρχίζει να προσκολλάται στον πατέρα και να θεωρεί ως αντίζηλο τη μητέρα. Το φαινόμενο αυτό έχει επονομαστεί ως σύμπλεγμα Ηλέκτρας. Στο τέλος της περιόδου αυτής, επέρχεται η λύση του οιδιπόδειου ψυχο - συμπλέγματος, με την ταύτιση του αγοριού προς το γονέα του ίδιου φύλου.

Κι ενώ το οιδιπόδειο του αγοριού καταφέρνει να διαλυθεί, σ' αυτήν ακριβώς την ηλικία, κατά την Φρανσουάζ Ντολτό (1989,σελ. 37), θα εμφανιστεί το ανάλογο σύνδρομο στο κορίτσι. Στο βαθμό που μειώνεται έτσι η εξάρτηση του κοριτσιού από τη μητέρα, το κοριτσάκι αρχίζει να προσανατολίζεται κατόπιν περισσότερο προς τον πατέρα του. Κι όπως επισημαίνει μάλιστα η ίδια πάντα ερευνήτρια, στην ηλικία αυτή, το κορίτσι των 6-7 χρόνων είναι αφενός αρκετά μεγάλο, για να μπορέσει να εκδηλώσει την υποσυνείδητη ερωτική του επιθυμία για τον πατέρα, χωρίς ενοχές κι αφετέρου παραμένει ωστόσο μικρό, για να μην "τρομοκρατηθεί" από τη διαφορά μεγέθους ανάμεσα σ' αυτό και τον πατέρα του και κυρίως απ' το υποτιθέμενο (ή γνωστό) μέγεθος του πέους του. Κατά συνέπεια, προκαλείται ο ασυνείδητος και φανταστικός φόβος του βιασμού, που υποχρεώνει το κορίτσι ν' αναζητά την απόσυρση και τη φυγή και μ' αυτό τον τρόπο ανακαλύπτει βαθμιδών τη ντροπή, όπως την ανακαλύπτει και το αγόρι με το άγχος του ευνουχισμού.

Απομένει συνειδητά και μόνον πια, η ανάγκη για επιβεβαίωση, τόσο από την οικογένεια, όσο κι έξω από τον πυρήνα αυτής. Έτσι, παρατηρείται ότι το παιδί προσπαθεί να χαράξει ένα τρόπο ζωής και να βρει ένα αληθινό ή ψεύτικο πάθος για τα αθλήματα, για την τέχνη, είτε για κάποιο

σχολικό μάθημα. Αυτή η κοινωνικοποίηση έχει εξαιρετική σημασία και για το λόγο αυτό πρέπει να ενθαρρύνεται από τους γονείς, δεδομένου ότι από την ηλικία αυτή τίθονται οι βάσεις, τα θεμέλια για τον προσανατολισμό ολοκλήρωσης της μελλοντικής ζωής του παιδιού.

Κατά την Φρανσουάζ Ντολτό (1989), η διαφορά ανάμεσα στο κορίτσι και το αγόρι είναι ότι αυτή η διάλυση του οιδιποδείου, χωρίς τη συνδρομή του άγχους του ευνουχισμού στο κορίτσι, αργεί περισσότερο - στα οχτώ έως 10 χρόνια - ευθύς μόλις καταλάβει το κορίτσι ότι δεν μπορεί να παντρευτεί τον πατέρα του. Όπως εξηγεί η ίδια πάντα ερευνήτρια, σ' αυτή την προσπάθεια μπορεί να συμβάλλει και το γεγονός ότι αναπτύσσεται στο κορίτσι σταδιακά κάποιος ναρκισσισμός που θα εκφραστεί με τη μορφή ορισμένων πνευματικών και ηθικών αναζητήσεων μαζί με κάποια φροντίδα για την εξωτερική του εμφάνιση. Κι ενώ, σύμφωνα με την Φ. Ντολτό (1989) πάντα, το μικρό κορίτσι δεν έχει το άγχος ευνουχισμού, ακριβώς επειδή δεν διαθέτει εμφανή σεξουαλικά όργανα που να κινδυνεύουν με αποκοπή, ωστόσο το γεγονός αυτό δεν αποκλείει προκαταβολικά ότι θα ξεφύγει από το άγχος γενικότερα, αφού κατά τα άλλα δεν είναι παρά ένα κορίτσι που θα ζει σ' ένα κόσμο, όπου τα αγόρια, από τη στιγμή κιόλας της γέννησής τους, ενθαρρύνονται ν' αναπτύξουν περισσότερο αυτόβουλη συμπεριφορά κι έτσι ν' απολαμβάνουν περισσότερα δικαιώματα ή ν' αποκτούν μεγαλύτερη αξία. Έτσι λοιπόν, όπως ισχυρίζεται η ίδια πάντα ερευνήτρια (1989), μπορεί να συσσωρευτεί άγχος στη ψυχή του κοριτσιού, εξαιτίας αυτής της διπλής ηθικής που συνεχίζει να υπάρχει για τα δύο φύλα και που ίσως είναι δυνατόν να καθηλώσει μόνιμα το κορίτσι, αν όχι να του ενισχύσει αυτό το αρνητικό αίσθημα, τόσο πολύ, ώστε αργότερα, όσο μεγαλώνει να υποφέρει από ένα έντονο συναίσθημα κατωτερότητας ότι δεν αξίζει, ιδίως μάλιστα αν η μητέρα που το κορίτσι αντιλαμβάνεται ως πρότυπό του, είναι στερημένη από αγάπη κι άραγε δυστυχισμένη.

Όπως συμπεραίνει μάλιστα η ίδια πάντα ερευνήτρια Φ. Ντολτό (1989) και με βάση τις πολυάριθμες παρατηρήσεις της, σε όλες τις περιπτώσεις, όπου η μητέρα δεν αποφεύγει να δίνει ειλικρινείς απαντήσεις στις ερωτήσεις του κοριτσιού, η αγανάκτηση για την έλλειψη πέους ξεπερνιέται γρήγορα. Ακόμη καταλήγει η ίδια να πιστεύει ότι σ' όλες τις περιπτώσεις συναισθηματικά υγείων κοριτσιών, διαπιστώνεται ότι είναι αναμφισβήτητα περήφανα για τα γεννητικά όργανα που διαθέτουν: την κλειτορίδα και τον κόλπο, υποστηρίζοντας την άποψη μάλιστα ότι πρέπει το γεγονός αυτό να το εκτιμούν οι μητέρες, για να μπορούν μετέπειτα να συντελέσουν, ώστε τα κορίτσια τους να γίνουν ευτυχισμένες γυναίκες.

Σύμφωνα με τη θεωρία της ψυχοσεξουαλικής ανάπτυξης του ατόμου, ο Freud (1984,σελ 100), υποδηλώνει ότι οι γεννητικές ερωτογόνες ζώνες που αποτελούν μέρος του σώματος του παιδιού, αν και δεν μπορεί να κατέχουν το πρώτο ρόλο για τις μεταγενέστερες σεξουαλικές ορμές, ωστόσο μπορεί να κατέχουν σημαντική θέση στη σεξουαλικότητα του ατόμου στο μέλλον.

Και στο ένα και στο άλλο φύλο (βάλανος του πέους για το αγόρι και κλειτορίδα για το κορίτσι), η συγκεκριμένη αυτή ερωτογόνος ζώνη σχετίζεται με την ούρηση. Η ανατομική θέση αυτής της περιοχής, σύμφωνα πάντα με τον Freud, όπως το παιδί κάνει μπάνιο κι ακόμη ο τυχαίος ερεθισμός (όπως οι κινήσεις των παράσιτων των εντέρων στα κορίτσια) αναπόφευκτα συντελούν με τέτοιο τρόπο, ώστε η αίσθηση της ευχαρίστησης που αυτό το μέρος του σώματος μπορεί να προσφέρει, παρατηρείται κιόλας στο νήπιο και δημιουργείται σ' αυτό μια ανάγκη επανάληψης. Όπως υπογραμμίζουν οι κ. Βάσκεθ και Ε. Οτσόα (1992, σελ. 86), η σεξουαλικότητα του παιδιού στα πρώτα πέντε του χρόνια είναι κυρίως η φάση, κατά την οποία το παιδί επιχειρεί ν' αποκτήσει μια ξεκάθαρη εικόνα της σεξουαλικής του ταυτότητας και ν' αρχίσει την εκμάθηση των ρόλων. Διατυπώνει τα πρώτα του ερωτήματα, απορίες σχετικά με την αναπαραγωγή, πειραματίζεται με τους συνομιλήκους του

μέσα από διάφορα παιχνίδια, όπως για παράδειγμα, όταν μιμείται το γιατρό, είτε ακόμα μπορεί να παρατηρεί τις σεξουαλικές σχέσεις των ενηλίκων στην οικογένεια, την τηλεόραση και τα ζώα, ενώ είναι δυνατόν να προχωρήσει μέχρι και σε ετεροφυλικές ή ομοφυλοφιλικές σχέσεις με μεγαλύτερα παιδιά (6 - 9 χρόνων). Όπως ισχυρίζεται μάλιστα ο I. Μπουλουγούρης (1986, σελ. 18), η άγνοια πολλών γονέων μπορεί ν' αυξήσει τη σύγχυση του παιδιού και είναι δυνατόν μερικές φορές να καταλήξει σε αναστροφή ακόμα του πραγματικού ρόλου του φύλου για το παιδί. Συγκεκριμένα, οι περισσότεροι γονείς δεν γνωρίζουν ότι το ομοφυλοφυλικό, όπως και το ετεροφυλικό παιχνίδι μεταξύ των παιδιών, είναι ένα μέρος της φυσιολογικής τους ψυχο-σεξουαλικής ανάπτυξης. Βασιζόμενος στο γεγονός αυτό, ο I. Μπουλουγούρης θεωρεί σκόπιμο, αν όχι απαραίτητο, να καθιερωθεί ειδική σεξουαλική εκπαίδευση στα σχολεία που να διευκολύνει στη διάλυση των ταμπού και των προκαταλήψεων ως προς την ανθρώπινη σεξουαλικότητα.

Ό,τι αφορά ιδίως τον σεξουαλικό πειραματισμό μεταξύ των παιδιών, ο Λ Τίφερ (1980, σελ. 47) θεωρεί ότι μια ειδική κατηγορία σεξουαλικών παιχνιδιών είναι κι εκείνα ανάμεσα σε αδέρφια ή αδερφές. Ενώ σχεδόν καμία κοινωνία στον κόσμο δεν ενθαρρύνει το γάμο ή την τεκνοποιία ανάμεσα σε συγγενείς πρώτου βαθμού, όπως είναι τα αδέρφια, ωστόσο η σεξουαλική εξερεύνηση ανάμεσα στα μέλη μιας οικογένειας δεν είναι τελείως ένα ασυνήθιστο φαινόμενο. Όπως συμβαίνει άλλωστε με τις περισσότερες σεξουαλικές δραστηριότητες, οι μακροπρόθεσμα κακές επιπτώσεις, κατά τον Λ. Τίφερ (1980), αποδίδονται περισσότερο στο σοκ και στις τιμωρίες που προκαλούνται από τους ενηλίκους και όχι τόσο στις δραστηριότητες καθαυτές. Σε μια προσπάθεια να προληφθεί η επίφοβη από τους γονείς δυνατότητα σεξουαλικής σχέσης μεταξύ δύο αδερφών, τα παιδιά που ενώ αρχικά μοιράζονταν τα πάντα μαζί, όπως το παιχνίδι, το μπάνιο, ή ντύνονταν μαζί, απότομα απομονώνονται το ένα από το άλλο, εξαιτίας της αγωγής που

δίνουν οι γονείς ότι είναι πλέον καιρός να μεγαλώσουν. Ομως, αυτή η αίσθηση της μοναξιάς και της αποστέρησης που προκαλείται από έναν τέτοιο χωρισμό ανάμεσα στ' αδέρφια, θεωρείται, σύμφωνα με τον συγγραφέα Λ. Τίφερ (1980), ότι παραμένει μια πολύ έντονη και καθοριστική ανάμνηση της παιδικής ηλικίας για πολλούς ανθρώπους. Εντούτοις, επισημαίνεται από τον ίδιο πάντα μελετητή, ότι ο επικείμενος χωρισμός των δραστηριοτήτων μεταξύ των μελών μιας οικογένειας και ειδικότερα ανάμεσα σε αδέρφια δεν συμβαίνει σε περίπτωση που οι οικονομικές συνθήκες απαιτούν από τα μέλη μιας οικογένειας να κοιμούνται λίγο - πολύ, όλα στο ίδιο χώρο και παρά το γεγονός αυτό, σπάνια παρατηρούνται κρούσματα αναγκαστικής αιμομιξείας, ενώ υπάρχει ο πειρασμός.

Όλα αυτά τα σεξουαλικά παιχνίδια που, όπως υποστηρίζει ο Δρ. Jean Cohen (1981, σελ. 51), σταματούν να υφίστανται πριν από την ήβη, στις περισσότερες περιπτώσεις, εξηγούνται μάλλον από την αναζήτηση της ευχαρίστησης, της ηδονής, η οποία μπορεί να παροξύνεται αναμφίβολα με την απαγόρευση, εκ μέρους του οικείου περιβάλλοντος του παιδιού. Ωστόσο αυτού του είδους τα παιχνίδια επιτρέπουν την ταύτιση με τον πατέρα, τη μητέρα, το γιατρό ή τη νοσοκόμα και εφησυχάζουν το παιδί για την ταυτότητα του φύλου του. Δια μέσου των σεξουαλικών παιχνιδιών άραγε το παιδί αποκτά μια καλύτερη ανατομική γνώση του σώματός του και του σώματος του άλλου.

Καταλήγοντας ο Δρ. Jean Cohen (1981, σελ. 52) υπογραμμίζει ότι οι γονείς θα πρέπει φυσικά να απέχουν από οποιαδήποτε σκληρή και άκαμπτη καταστολή, για το γεγονός ότι μπορεί μια τέτοια στάση να αναστείλει την υγιή περιέργεια του παιδιού με δυσάρεστες επιπτώσεις στην προσωπικότητά του που από τη νηπιακή ήδη ηλικία αρχίζει ν' αναπτύσσεται. Άραγε, σύμφωνα πάντα με τον ίδιο μελετητή, οι γονείς θα πρέπει ν' αντιμετωπίζουν τη σεξουαλική διαπαιδαγώγηση των παιδιών τους, αναλαμβάνοντας την ευθύνη ν' απαντούν σε

ερωτήσεις για τη σεξουαλικότητα, αφού μπορεί η σεξουαλική περιέργεια του παιδιού να ξεκινά από πολύ νωρίς και συγκεκριμένα από την ηλικία των δύο έως τριών χρόνων. Συνακόλουθα, οι γονείς οφείλουν να επιτρέπουν στα αγόρια και τα κορίτσια της προσχολικής ηλικίας να απολαμβάνουν, υπό την επίβλεψή τους, το μπάνιο από κοινού, γιατί αυτό μπορεί να διαλευκάνει πολλές ερωτήσεις που θέτει το παιδί, σχετικά με τη διαφορά των φύλων. Επιπρόσθετα, χρειάζεται επίσης το γονεϊκό περιβάλλον να διδάσκει παράλληλα στο παιδί τα ταμπού της κοινωνίας σχετικά με τις πρώιμες σεξουαλικές σχέσεις και τη γυμνότητα. Προπάντων όμως, πρέπει οι ίδιοι οι γονείς ν' αποφεύγουν, σύμφωνα με τον Jean Cohen (1981, σελ. 53), κάθε στάση ή κρίση που θα μπορούσε να επιφέρει στο παιδί αισθήματα ενοχής, ντροπής ή αηδίας.

Όπως άλλωστε αναφέρεται από τον Erikson, στο φαλλικό, νηπιακό στάδιο το παιδί χρειάζεται από το οικογενειακό περιβάλλον να του διαθέτει πλεόνασμα ενέργειας, για να έχει την άνεση να δοκιμάζει. Η περίοδος αυτή εκτείνεται από τον 3ο ως το 6ο έτος της ηλικίας, όπου στο διάστημα αυτό, οι κινητικές δραστηριότητες και οι διανοητικές πράξεις του παιδιού δεν αποτελούν τόσο αντιδράσεις σε παρορμητικά ερεθίσματα από το περιβάλλον, όσο μάλλον είναι προϊόν ενεργητικής πρωτοβουλίας του ίδιου του παιδιού. Με τον τρόπο αυτό, σύμφωνα πάντα με την Βιοκοινωνική θεωρία του Erikson, το παιδί αναπτύσσει το συναίσθημα της πρωτοβουλίας, τότε και μόνο, όταν νιώσει ότι τα πρόσωπα του περιβάλλοντός του ενθαρρύνουν κι ενισχύουν την αυτόβουλή του αυτή εξερεύνηση του περιβάλλοντος. Στην αντίθετη περίπτωση, αν το παιδί αισθανθεί ότι οι γονείς θεωρούν τις πρωτοβουλίες του αυτές ενοχλητικές, γελοίες ή ανάρμοστες, τότε αναπτύσσει το συναίσθημα της ενοχής.

Αραγε, σύμφωνα και με τη γνώμη της Π. Εικοσιπεντάρχου (1992, σελ. 95), η αντιμετώπιση του οικογενειακού περιβάλλοντος σημαίνει κυρίως κατανόηση ως προς το τι

συμβαίνει στο παιδί την κάθε στιγμή και τι μηνύματα μπορεί το ίδιο να εκπέμπει. Αλλωστε, όπως συμπεραίνει η ίδια πάντα συγγραφέας (1992, σελ. 96), οι γονείς θα πρέπει να αποφεύγουν οποιαδήποτε υπερβολική προστατευτικότητα, εφόσον η τελευταία παρεμποδίζει το παιδί από τη δοκιμή των ικανοτήτων του και την ανάπτυξη της πρωτοβουλίας, της αυτονομίας και της αυτοπεποίθησης. Ο σεβασμός, η παραδοχή στην ανάγκη του παιδιού ή στη θέληση είναι απαραίτητα, για να στραφεί η προσοχή του επάξια στα πολυποίκιλα ερεθίσματα του περιβάλλοντος που είναι προς εξερεύνηση. Αντίθετα, όσο μεγαλύτερη κριτική ή φασαρία δημιουργούν οι γονείς σχετικά με τα σεξουαλικά παιχνίδια της νηπιακής, φαλλικής ηλικίας, γιατί τα θεωρούν κακή συνήθεια, τόσο η τελευταία ενισχύεται περισσότερο από την πλευρά του παιδιού.

Ωστόσο, αν παραμείνουν ψύχραιμοι οι γονείς, σύμφωνα πάντα με την Π. Εικοσιπεντάρχου (1992, σελ. 96) και βέβαια έχουν τη θέληση να δεχτούν οποιαδήποτε σεξουαλική δραστηριότητα αναπτύσσει το νήπιο, θα διαπιστώνουν ύστερα ότι η ένταση υποχωρεί κι ότι η κακή συνήθεια παύει να κατέχει τέτοιο νόημα που της αποδίδουν ανάλογα τόσο το παιδί της προσχολικής ηλικίας, όσο και οι ίδιοι οι γονείς.

Επομένως, προκειμένου να μην αναπτύσσονται ενοχές στα παιδιά της νηπιακής ηλικίας, θα πρέπει οι γονείς με έργα να δείχνουν την κατανόηση στις ανάγκες των πρώτων. Συγκεκριμένα μάλιστα στο οιδιπόδειο προσχολικό στάδιο ανάπτυξης, όταν ο γιός έχει την επιθυμία να αγκαλιάζει και να προστατεύει τη μητέρα του, δεν θα πρέπει μόνο η μητέρα να κατανοεί την κατάσταση αυτή, αλλά και ο ρόλος του πατέρα να είναι παρόμοιος, με την έννοια να έχει την ωριμότητα και την καλή πρόθεση να μην κριτικάρει το γεγονός, αλλά να το αποδέχεται. Αλλωστε, σύμφωνα πάντα με την Π. Εικοσιπεντάρχου (1992, σελ. 96) το παιδί θα διέλθει την οιδιπόδεια φάση και θα φύγει από αυτήν και ένεκα αυτής της μεταβολής κι εξέλιξης, ο πατέρας θα πρέπει να βλέπει ίσως μ' ευχαρίστηση αυτή τη δύναμη και

σημαντικότητα που αποκτά το αγόρι της προσχολικής ηλικίας, φροντίζοντας τη μητέρα.

Σύμφωνα με την άποψη που εκφέρει ο Rene Biot (1945, σελ. 91), ο βαθμιαίος αποχωρισμός από τη μητέρα και η προφύλαξη από παιδικές ζηλοτυπίες, του τύπου του Οιδιπόδειου συμπλέγματος, επιτυγχάνεται ίσως ευκολότερα, εφόσον ο πατέρας μπορεί να συμμερίζεται και ν' αναλαμβάνει εν μέρει τις υλικές φροντίδες του παιδιού. Όπως υποστηρίζει ο ίδιος πάντα μελετητής, αν η μητέρα από τις πρώτες κιόλας βδομάδες της ζωής του βρέφους, δεν ενασχολείται και δεν καλύπτει μόνο εκείνη τις ανάγκες του πρώτου, οι υποσυνείδητες αναμνήσεις του παιδιού δεν θ' αναφέρονται αποκλειστικά στο μητρικό πρόσωπο και συνακόλουθα θα μειώνονταν και οι κίνδυνοι υπερβολικής προσκόλλησης στη μητέρα μόνο.

Ταυτόχρονα, με τη συμμετοχή του πατέρα στη σεξουαλική αγωγή του παιδιού προσχολικής ηλικίας, θα περιοριστούν, αν όχι αμβλυνθούν οι κίνδυνοι ζηλοτυπίας κι επιθετικής διάθεσης του παιδιού έναντι του πατέρα, που δεν θα παρουσιάζεται πλέον ως ένας αντίπαλος στη μητρική αγάπη, αλλά θ' αποτελεί αναπόσπαστο μέλος της ίδιας τρυφερότητας...

Κατά συνέπεια, η αμοιβαία και ήρεμη αντιμετώπιση από μέρους των γονιών όλων των εκδηλώσεων αγάπης, ερωτισμού ή θυμού κι επιθετικότητας του παιδιού θα επιτρέψει, σύμφωνα με τον Ν. Μάνο (1988, σελ. 79), την αρμονική σύζευξη των αντικρουόμενων αυτών συναισθημάτων, τη διέξοδο από την οιδιπόδεια φάση μ' επιτυχία και τη δημιουργία ενός υπερεγώ ή τη διαμόρφωση κοινωνικής συνείδησης που να χαρακτηρίζονται από καλοήθεια και σταθερότητα.

Όπως ισχυρίζονται οι J. Bruner, M. Cole και B. Loyd (1987, σελ. 69), αν και οι πατέρες ασχολούνται με τα μωρά τους στη σημερινή εποχή πιο πολύ απ' ό τι στο παρελθόν, εντούτοις δεν παύει να υφίσταται ακόμη συχνά ένας διαχωρισμός των ρόλων που από παράδοση έχει γίνει αποδεκτός, ανάμεσα στη μητέρα και στον πατέρα. Έχει διαπιστωθεί ότι ως

επί το πλείστον οι μητέρες φροντίζουν τα παιδιά τους, ενώ οι πατέρες παίζουν περισσότερο μ' αυτά. Παρόλα αυτά και οι δύο γονείς συμβάλλουν και στο αγόρι και στο κορίτσι, αλλά με διαφορετικό τρόπο ή μεταχείριση.

Έχει παρατηρηθεί, σύμφωνα πάντα με τους προαναφερόμενους τρεις ερευνητές (1987, σελ. 97), ότι οι πατέρες και οι μητέρες διαφέρουν ως προς την ελευθερία κινήσεων που δίνουν στα παιδιά τους, κατά τη νηπιακή και προσχολική ηλικία. Για την ακρίβεια, οι πατέρες διαπιστώνεται ότι αφήνουν στα παιδιά τους μεγαλύτερα περιθώρια αυτόβουλης δράσης, ενώ οι μητέρες, επειδή φοβούνται περισσότερο, εκδηλώνουν ίσως μια υπερπροστατευτική στάση, περιορίζοντάς τα κι αυτό συμβαίνει όχι μόνο για τα πολύ μικρά παιδιά, αλλά κατά πάσα πιθανότητα επεκτείνεται ο υπερπροστατευτισμός ίσως της μητέρας προς το παιδί και μετά τη νηπιακή και προσχολική ηλικία. Αντίθετα, καθώς το παιδί μεγαλώνει, οι πατέρες γενικά το παροτρύνουν, για να γίνει περισσότερο ανεξάρτητο και για να εξερευνά περισσότερο το περιβάλλον του. Ειδικά μάλιστα τα αγόρια γαλουχούνται κι αναπτύσσονται μ' αυτόν τον τρόπο, με αποτέλεσμα να κινούνται πιο ελεύθερα μέσα κι έξω από το σπίτι. Λόγου χάρη, τα αγόρια ενθαρρύνονται να διαβαίνουν το δρόμο μόνα τους, νωρίτερα απ' ό,τι επιχειρείται με τα κορίτσια κι ακόμη, τα αγόρια μπορούν να μένουν περισσότερο από τα κορίτσια έξω από το οικείο περιβάλλον τους, το σπίτι, αφού τους δίνεται η πρωτοβουλία να εξερευνούν ένα σκοτεινό μέρος στη γειτονιά. Αραγε οι γονείς μεταχειρίζονται τη διπλή ηθική για τα παιδιά τους, με την έννοια ότι επιτρέπουν στα αγόρια περισσότερη ελευθερία δράσης, ενώ την απαγορεύουν στα κορίτσια. Κατά συνέπεια, εκτιμάται από τον J. Bruner και τους άλλους ερευνητές (1987, σελ. 97), ότι η εμπειρία των αγοριών σ' αυτές τις ελεύθερες εξορμήσεις, στις οποίες δεν εξασκούνται ανάλογα και τα κορίτσια, πρέπει μάλλον να διαδραματίζει σπουδαίο ρόλο για τη διαμόρφωση μιας ανεξάρτητης συμπεριφοράς, την ανάπτυξη

ενός αισθήματος ικανότητας κι ακόμη την απόκτηση ειδικών δεξιοτήτων.

Σύμφωνα με τη βιοκοινωνική θεωρία του Erik Erikson, το παιδί, οικοδομώντας στα επιτεύγματα των προηγούμενων ηλικιών της βασικής εμπιστοσύνης, της αυτονομίας και της πρωτοβουλίας, μπορεί ν' αποκτήσει το συναίσθημα ότι είναι παραγωγικό. Η περίοδος αυτή, σύμφωνα με την Εξελικτική Ψυχολογία του Ι. Ν. Παρασκευόπουλου (1986, τόμος 1, σελ. 55), καλύπτει την πρώτη σχολική ηλικία (από το 6ο μέχρι το 11ο έτος), τότε που το παιδί αρχίζει να αποκτά τις σχολικές γνώσεις και δεξιότητες και να μαθαίνει να συνεργάζεται με τους συνομιλήκους του, πράγματα που θα τον καταστήσουν ικανό να γίνει παραγωγικό μέλος της κοινωνίας. Έτσι, σύμφωνα πάντα με τον νεοφροϋδιστή Erikson, αν το περιβάλλον του παιδιού - η οικογένεια και στη συνέχεια το σχολείο - ενθαρρύνει το ενδιαφέρον και τον ενθουσιασμό του παιδιού να γνωρίσει τον κόσμο γύρω του, θ' αναπτυχθεί στη ψυχή του παιδιού το συναίσθημα της εργατικότητας και της φιλοπονίας. Συγκεκριμένα μάλιστα, το παιδί της σχολικής ηλικίας, σύμφωνα με τον Erikson πάντα, αρχίζει να νιώθει ικανοποίηση, όχι μόνο όταν αυτόβουλα κι ελεύθερα επιλέγει κι αρχίζει να εκτελεί κάποιο έργο, αλλά κυρίως, όποτε επιμένει μέχρι την ολοκλήρωσή του, καθώς επίσης κι όταν χρησιμοποιεί τις ποικίλες δεξιότητές του να εκτελεί έργα, σύμφωνα με τις δικές του επιδιώξεις και τις επιθυμίες του περιβάλλοντός του. Αντίθετα, αν το περιβάλλον θεωρεί τις προσπάθειες αυτές του παιδιού ως αταξίες, το παιδί θα δημιουργήσει το συναίσθημα της κατωτερότητας ή θα το καταπνίγει μια αίσθηση ανεπάρκειας και μειονεκτικότητας. Όπως ειδικότερα εξηγεί ο Ι. Ν. Παρασκευόπουλος (1986, τόμος 3, σελ. 152), συναισθήματα ανεπάρκειας είναι δυνατόν να δημιουργηθούν στις περιπτώσεις που το παιδί δεν έχει επιτύχει ψυχολογικό απογαλακτισμό από το μητρικό πρόσωπο. Από τη στιγμή που το παιδί, ακόμα και στη σχολική ηλικία,

παραμένει υπερβολικά εξαρτημένο και προσκολλημένο στο μητρικό πρόσωπο, δεν μπορεί να κινητοποιηθεί κι ενεργοποιηθεί σε νέες επιδιώξεις. Για το λόγο αυτό προτιμά μάλλον να παλινδρομεί στις προηγούμενες πρωτογενείς σχέσεις και να παραμένει με τα πρόσωπα του στενού οικογενειακού περιβάλλοντός του, με επακόλουθο βέβαια να μην επιδίδεται στα πράγματα, στις δεξιότητες. Επίσης, όταν οι επιδιώξεις που θέτουν οι άλλοι για το ίδιο το παιδί είναι εξωπραγματικές, μπορεί να δημιουργηθούν στο τελευταίο συναισθήματα μειονεκτικότητας, με αποτέλεσμα να πιστεύει ότι τίποτε δεν μπορεί να κάνει σωστά κι έτσι κάθε φορά να εγκαταλείπει το έργο πριν το ολοκληρώσει. Συνακόλουθα, τονίζει ο Erikson, ότι υπάρχει κι ένας δεύτερος πιθανός κίνδυνος που αντιμετωπίζει το παιδί κατά την σχολική περίοδο κι αυτός είναι να θεωρείται η εργασία ως το μόνο ανθρώπινο καθήκον και ύψιστο αγαθό και επιπρόσθετα η παραγωγικότητα να γίνει το μόνο σύμβολο της αξίας ή της απαξίας του ανθρώπου. Σε μια τέτοια περίπτωση το παιδί κινδυνεύει να εξελιχθεί σ' ένα υπερβολικά ανταγωνιστικό άτομο και ν' αποβεί ένα μηχανιστικό - στερεοτυπικό άτομο ή ένας άνους μισοφόρος της τεχνοκρατίας.

Όπως αναφέρεται από τον Μίλτον Λεβίν και γενικότερα από την Αμερικανική Εταιρεία Μελετών για το παιδί (1987), από τα πέντε - έξι χρόνια τους, τα παιδιά, μέχρι την εφηβεία, φαίνεται ότι ξεχνούν τα σχετικά με το σεξ. Θέλουν μάλλον να κρύβονται, αλλά μπορεί να ενδιαφέρονται για τα γυμνά σώματα ή τα γεννητικά όργανα των ενηλίκων ή άλλων παιδιών. Οι ερωτήσεις σχετικά με την ανθρώπινη σεξουαλικότητα είναι λιγότερο συχνές και το παιδί μπορεί να φτάνει στο σημείο ακόμα και να εναντιώνεται αρκετά έντονα ως προς το να ακούσει σχετικά με το σεξ. Διαπιστώνεται όμως ότι οι φυσικές ορμές τους αναζητούν διέξοδο και ικανοποίηση περισσότερο στα διάφορα παιχνίδια και χόμπυ. Σύμφωνα πάντα με τον Μίλτον Λεβίν (1987) πρόκειται γενικά για μια περίοδο πάντως που δεν

είναι πολύ κατανοητή, δεδομένου ότι στην επιφάνεια αναδύονται κάθε φορά πολύ λίγα στοιχεία για συζήτηση. Σύμφωνα με την ψυχαναλυτική θεωρία του Freud, αυτή η περίοδος από τα 6 έως 11 έτη ζωής του παιδιού, συμπίπτει με το στάδιο της λανθάνουσας σεξουαλικότητας, κατά το οποίο, όπως ισχυρίζονται οι Ι. Μπουλουγούρης (1986, σελ. 24), Ο.Κολλέ (1980, σελ. 144), Δρ. Gilbert Tordjman και Δρ. Jean Cohen (1981, σελ. 53) και Ν. Μάνος (1988, σελ. 79), παρατηρείται μείωση των σεξουαλικών ενδιαφερόντων. Το άτομο στρέφει την προσοχή του σε πρόσωπα και πράγματα του ευρύτερου περιβάλλοντος (στον κύκλο των γνωστών και συγγενών ή στο σχολείο). Ακόμη στην σχολική ηλικία το παιδί μαθαίνει να χρησιμοποιεί ποικίλες γνώσεις και δεξιότητες, ενισχύοντας έτσι το Υπερεγώ (superego), στο οποίο περιλαμβάνεται το σύνολο των κανόνων συμπεριφοράς που επιβάλλει η κοινωνία στα μέλη της. Όπως αναφέρει ο Ι. Ν. Παρασκευόπουλος, (1986, τόμος 1, σελ. 51), το στάδιο αυτό θεωρείται μια περίοδος εσωτερικής γαλήνης, προτού ξεσπάσει η καταιγίδα της ήβης.

Ειδικότερα, ο Ν. Μάνος (1988, σελ. 79), ισχυρίζεται ότι ο όρος λανθάνουσα φάση, που οι ψυχαναλυτές την τοποθετούν ανάμεσα στα έξι και δώδεκα χρόνια, χρησιμοποιείται για να υποδηλώσει την απώθηση στο ασυνείδητο των αιμομικτικών και γονεοκτονικών τάσεων της προηγούμενης περιόδου, ωστόσο δεν ανταποκρίνεται σε μια νάρκωση του σεξουαλικού ενστίκτου, όπως συμπληρώνει ο Δρ. Jean Cohen (1981, σελ. 53). Αναφέρεται επίσης από τον τελευταίο, ότι πολλά αγόρια της σχολικής ηλικίας μπορεί να προσποιούνται ότι αδιαφορούν για το σεξ, να περιφρονούν τα κορίτσια και μερικές φορές να ειρωνεύονται σκληρά τις ρομαντικές, τηλεοπτικές ταινίες, εντούτοις, αν κάποιος μελετητής τα παρατηρήσει προσεκτικά, σύντομα διαπιστώνει ότι πολλά από αυτά επιδίδονται με διαφορετικό βαθμό σε κάποιο από τα είδη σεξουαλικών δραστηριοτήτων, όπως είναι ο αυνανισμός ή το ετεροφυλόφιλο ή

ομοφυλόφιλο σεξουαλικό παιχνίδι που πιο συγκαλυμμένα εξωτερικεύεται σε παιχνίδια όπως ο "γιατρός" και το "νοσοκομείο".

Όπως επιβεβαιώνεται μάλιστα από την Αμερικανική Εταιρεία Μελετών για το παιδί κι ειδικότερα από τον Milton Levine (1987), τα σεξουαλικά παιχνίδια δεν θεωρούνται κάτι το ασυνήθιστο σε παιδιά μεταξύ τεσσάρων και εννέα ως δέκα. Σ' αυτήν την περίοδο επίσης της λανθάνουσας σεξουαλικότητας, κατά τους ψυχαναλυτές, εμφανίζονται συχνά αισθηματικοί δεσμοί ή όπως αποκαλεί ο Δρ. Jean Cohen (1981, σελ. 54), τα πρώτα ειδύλλια. Όπως αναφέρει ο ίδιος πάντα μελετητής, οι πρώτοι έρωτες, που στο σωματικό επίπεδο περιορίζονται συνήθως σε επαφή των χεριών και μερικά κλεφτά φιλιά, προκαλούν μια σημαντική συγκίνηση που θα επηρεάσει πιθανότατα την μετέπειτα στάση του ατόμου, όχι μόνο απέναντι στο άλλο φύλο, αλλά κι απέναντι στον έρωτα και τη σεξουαλικότητα. Ορισμένες μάλιστα εμπειρίες, σύμφωνα πάντα με τον Δρ. J. Cohen (1981), όπως ο χορός, το φιλί, η τέχνη της ομιλίας, αποκτώνται με περισσότερη άνεση ή ευκολία σ' αυτήν την περίοδο, συγκριτικά με την εφηβική φάση, όπου οι εμπειρίες αυτές κινδυνεύουν να παρεμποδιστούν από το αίσθημα ενοχής που προκαλείται από την παροξυμμένη επιθυμία. Όπως αναφέρει και ο Ν. Μάνος (1988, σελ. 79), αν και στη διάρκεια της λανθάνουσας φάσης, τα παιδιά αρνούνται ότι ενδιαφέρονται για το άλλο φύλο, ωστόσο το ενδιαφέρον αυτό αποκαλύπτεται με συμβολικό τρόπο.

Για παράδειγμα, το κοριτσάκι τρέχει μακριά από το αγοράκι, έτσι ώστε να είναι σίγουρο πως αυτό θα την κυνηγήσει. Αντίστροφα, το αγοράκι πειράζει το κοριτσάκι με τέτοιο τρόπο, ώστε να παραμένει κοντά της, ενώ υποστηρίζει κατά τα άλλα ότι δεν του αρέσουν η συμπεριφορά ή η εμφάνισή της. Ταυτόχρονα, το κοριτσάκι προσπαθεί να μιμηθεί το αγοράκι, αφού ο δυτικός πολιτισμός, ως επί το πλείστον, φαίνεται να ευνοεί τον άντρα.

Σύμφωνα με τον Ν. Μάνο πάντα (1988), χαρακτηριστικό της περιόδου αυτής είναι η συσπείρωση ομάδων του ίδιου φύλου με ειδικούς κανονισμούς, ιεροτελεστίες και την ανάδειξη αρχηγού. Επίσης, στα εννιά περίπου χρόνια της ζωής του, το παιδί αναζητά να βρει ένα στενό φίλο ή φίλη και να δημιουργήσει μια έντονη φιλική σχέση διαρκείας. Η σεξουαλική διερεύνηση τόσο του άλλου φύλου όσο και του ίδιου εστιάζεται περισσότερο κατά τον Ν. Μάνο πάντα από την ηλικία των οχτώ ως έντεκα ετών, όπου και συνεχίζεται η αναζήτηση εξηγήσεων για τη σύλληψη και τη σεξουαλική ζωή, όπως επίσης εξακολουθεί ο αυνανισμός που σύμφωνα με τον Μίλτον Λεβίν (1987), δεν είναι ούτε διαφορετικός, ούτε πιο επικίνδυνος, από ό,τι ήταν σε προηγούμενες ηλικίες. Ωστόσο, όταν ο αυνανισμός φτάνει σε ακραίες μάλλον περιπτώσεις, θα πρέπει να θεωρείται ένα σημάδι ίσως ότι το παιδί δεν είναι ευχαριστημένο και ικανοποιημένο σε πολλές πλευρές της ζωής του, ότι πιθανότατα να δυσκολεύεται ν' αποκτήσει φίλους ή ν' αντιμετωπίζει δυσκολίες προσαρμογής και κοινωνικοποίησης και τότε μόνο χρειάζεται η συμπαράσταση ή η συμβολή κάποιου ειδικού επιστημονικού φορέα.

Όπως συνοψίζεται από τους Ε. Λ. Οτσόα και Καρμέλο Βάσκεθ (1992, σελ. 86), η σεξουαλικότητα κατά τη σχολική ηλικία και μέχρι πριν την εφηβεία, χαρακτηρίζεται από διάφορα παιχνίδια που διευκολύνουν τη σεξουαλική εξερεύνηση. Αυτά τα παιχνίδια μπορεί να είναι είτε απλή εξερεύνηση με το βλέμμα, χάρδιμα, φιλιά, είτε με τριβή ή εισαγωγή αντικειμένων στον πρωκτό ή τον κόλπο, είτε ακόμη απόπειρες για σεξουαλικές πράξεις τύπου συνουσίας ή στοματικού σεξ με παιδιά του αντίθετου ή και του ίδιου φύλου.

Όπως υποστηρίζουν οι ίδιοι πάντα Ισπανοί μελετητές (1992), σχεδόν όλα τα παιδιά έχουν συμμετάσχει σε τέτοιου είδους προγυμνάσματα, τα οποία εκτέθηκαν παραπάνω. Σύμφωνα μάλιστα με έρευνα του Κίνσεϋ, το γεγονός αυτό παρατηρήθηκε σ' ένα ποσοστό 45% για τα κορίτσια. Σε πιο πρόσφατες έρευνες

όμως του Κόλοντινι (1980) το ποσοστό αυτό αυξάνεται στο 80%, περιλαμβάνοντας ετεροφυλικά ή ομοφυλοφιλικά παιχνίδια παιδιών ακόμη και μεταξύ αδερφών.

Όπως ερμηνεύεται από τους Ε. Οτσόα και Κ. Βάσκεθ (1992), κατά τη σχολική και προεφηβική ηλικία, τα παιδιά έχουν σεξουαλικές φαντασιώσεις και ερωτεύονται. Αυτές οι επαφές όμως μαθαίνουν στο παιδί να συσχετίζεται με το ευρύτερο περιβάλλον του και είναι πολύ σημαντικές κατά τον Μάνεϊ (1980) από την άποψη της ψυχοσεξουαλικής προσαρμογής στην ενήλικη φάση.

Όπως επεξηγούν οι ίδιοι πάντα ερευνητές, ακόμα και τα ομοφυλοφιλικά παιχνίδια είναι χρήσιμα, ωφέλιμα και δεν σημαίνουν πάντα ότι το παιδί, όταν ενηλικιωθεί, θα εκδηλώσει κάποια ομοφυλοφιλική τάση. Κατά συνέπεια, η ερωτική επαφή στη σχολική και προεφηβική περίοδο, ακόμα κι ανάμεσα σε αδέρφια, δεν πρέπει να θεωρείται ως αιμομικτική συμπεριφορά, αλλά σαν ερωτικό παιχνίδι.

Καταλήγουν άραγε να πιστεύουν οι Ε. Οτσόα και Κ. Βάσκεθ (1992), ότι είναι απαράδεκτο να αντιδρούν οι γονείς με άγχος, φόβο ή εχθρότητα, όποτε ανακαλύπτουν τα διάφορα σεξουαλικά παιχνίδια των παιδιών τους. Αντίθετα, η συμπεριφορά τους χρειάζεται να κατευθύνεται μάλλον προς μια ρεαλιστική και ψύχραιμη αντιμετώπιση των ερωτικών παιχνιδιών των παιδιών, με κατανόηση, όσο είναι δυνατόν, και επίσης η σεξουαλική διαπαιδαγώγηση που επιχειρείται από το γονεϊκό περιβάλλον να είναι προσαρμοσμένη στην ηλικία του παιδιού κάθε φορά.

Επομένως, συμπεραίνουν οι ίδιοι πάντα συγγραφείς, ότι η πιο υγιής και αποτελεσματική στάση είναι να προσπαθούν οι γονείς πάντα να δέχονται αυτές τις πράξεις των παιδιών με φυσικότητα, δίχως να μεταδίδουν φόβο ή ανησυχία, διατηρώντας το διάλογο μαζί τους και ερμηνεύοντας στα παιδιά τους με ειλικρίνεια και συνέπεια, όλα όσα αφορούν την ανθρώπινη σεξουαλικότητα, ανάλογα βέβαια με την ηλικία τους.

Επιπρόσθετα, υπογραμμίζεται από τον Ο. Κολλέ (1980, σελ. 156), ότι οι γονείς θα πρέπει να αποτινάξουν το φόβο τους που ενδεχόμενα μεταδίδουν και στα ίδια τους τα παιδιά, για το αίσθημα της σεξουαλικότητας, εφόσον επιθυμούν για τα παιδιά τους να απολαύσουν μια αρμονική ερωτική ζωή. Για το λόγο αυτό, οι γονείς χρειάζεται ν' απαλλάξουν τον εαυτό τους από αρνητικά συναισθήματα για το σεξ, έτσι ώστε να μπορούν να αποδέχονται θετικά το σώμα τους, την ηδονή, το ερωτικό αίσθημα και τη σεξουαλική σχέση, τη γεμάτη πάθος, αφοσίωση του ενός ανθρώπου για τον άλλον. Κατά λογική ακολουθία και τα παιδιά της προεφηβικής ηλικίας των 9 έως 12 ετών οφείλουν κι αυτά να μάθουν να αντιμετωπίζουν σωστά τη σεξουαλικότητά τους, αν επιθυμούν το ίδιο κι εκείνα αργότερα, να δημιουργήσουν ευτυχισμένες σχέσεις με το άλλο φύλο. Παρά το γεγονός ότι τα παιδιά της προεφηβικής ηλικίας δεν ενοχλούνται ακόμα από τις ορμές της εφηβείας, εντούτοις, σύμφωνα με την άποψη του Μέλτιν Λεβίν (1987) παρουσιάζουν έντονο και ξαφνικό ενδιαφέρον για το σεξ. Παρόμοια άποψη εκφράζει και ο Λ. Τίφερ (1980, σελ. 56), ο οποίος θεωρεί ότι δύο χρόνια περίπου, προτού ξεσπάσει η καταιγίδα της ήβης και προτού γίνουν εμφανείς οι εξωτερικές βιοσωματικές αλλαγές, τα παιδιά αρχίζουν να δείχνουν περισσότερο ενδιαφέρον για τα θέματα που αφορούν τις συναισθηματικές σχέσεις και τη σεξουαλικότητα. Οπως αναφέρεται ειδικότερα απο την Αμερικανική Εταιρία Μελετών για το παιδί και μάλιστα από τον Μέλτιν Λεβίν (1987), παρατηρείται ότι ένα παιδί που βρίσκεται στην προεφηβική περίοδο, (μεταξύ 9 και 13 ετών), ενώ πρωτύτερα απορροφούνταν μ' ευχαρίστηση στα μαθήματά του, στους φίλους του, στα σύνεργα της Χημείας, ή στην ομάδα του στους προσκόπους, μπορεί απότομα να παρουσιάσει μια τεράστια όρεξη για την ανάγνωση πορνοπεριοδικών. Δηλαδή, μπορεί να αρχίσει να διαβάζει βιβλία ή περιοδικά των ενηλίκων, για τα οποία έχει ακούσει πως είναι "σέξυ", είτε ακόμα να εκδηλώνει έντονη περιέργεια για ταινίες που χαρακτηρίζονται

ακατάλληλες για ανηλίκους κι επίσης μπορεί ακόμα να διαβάξει με υπερβολικό ζήλο τις ιστορίες που αναφέρονται σε σεξουαλικά εγκλήματα στις εφημερίδες.

Όπως εξηγεί ο ίδιος ο Milton Levine (1987), πιθανότατα μ' αυτή τη συμπεριφορά, το ίδιο το παιδί προσπαθεί να ικανοποιεί την περιέργειά του σχετικά με καινούργιες κι άγνωστες πλευρές της ζωής.

Κατά την προεφηβική ηλικία, τα παιδιά αρχίζουν να καταλαβαίνουν και την πλευρά της αγάπης που συνοδεύει μια σεξουαλική σχέση. Από την άποψη αυτή, τα παιδικά βιβλία για το σεξ μπορούν ίσως να συμβάλλουν στη μετάδοση μιας φυσιολογικής, χαρούμενης εικόνας γύρω από τη συναισθηματική πλευρά του σεξ. Ωστόσο, ένα βιβλίο όμως δεν μπορεί πάντα να απαντά σ' αυτό που συμβαίνει να απασχολεί το μυαλό του παιδιού, σε μια ιδιαίτερη στιγμή και κατά έναν ιδιαίτερο τρόπο. Γι' αυτό, παραμένει σιωπηλό και απρόσωπο και δεν μπορεί σε καμία περίπτωση να υποκαταστήσει τη στιγμή που μπορεί να μεταδίδεται μεταξύ γονιού και παιδιού, μέσω μιας ήρεμης και φιλικής συζήτησης και επικοινωνίας. Ωστόσο, το βιβλίο μπορεί ν' αποτελεί χρήσιμο οδηγό για έγκυρη, αντικειμενική πληροφόρηση σε θέματα σεξ, από τη στιγμή που πιθανότατα οι γονείς επιχειρήσουν να το διαβάσουν μαζί με τα παιδιά τους και να επεξεργαστούν μαζί ενδεχόμενες απορίες ή ν' ανταλλάξουν ιδέες, σκέψεις.

Όπως υποστηρίζει η Μ. Σταύρου (1992, σελ. 104), η ενημέρωση, μαζί με το παράδειγμα, αποτελούν τους δύο κινητήριους άξονες της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης, όπου το παιδί θα διαμορφώσει την προσωπική του σεξουαλική ζωή.

Ό,τι αφορά την ενημέρωση - πληροφόρηση, αυτή συμβάλλει στην πρόληψη και προστασία από ανεπιθύμητες σεξουαλικές δυσλειτουργίες ή προβλήματα, καθώς επίσης κι ο τρόπος ζωής και η στάση των ίδιων των γονιών φανερώνουν στο παιδί τον δρόμο, τον οποίο μπορεί να ακολουθήσει, προκειμένου να προσεγγίσει καλύτερα αυτό το σύνθετο βιολογικό, κοινωνικό

και ψυχολογικό - φιλοσοφικό φαινόμενο που λέγεται έρωτας και σεξουαλικότητα.

Από τη στιγμή μάλιστα που θα δεχτούν οι γονείς και οι ενήλικοι γενικά τις προσωπικές τους αδυναμίες και θα δράσουν με απλότητα, χιούμορ κι αγάπη, θα μπορέσουν να ανταποκριθούν ικανοποιητικά στο έργο τους και θα λειτουργήσουν πιο υπεύθυνα, ως γονείς και ως άνθρωποι.

Όπως ο Milton Levine (1987) αναφέρει, από την προεφηβική ηλικία, ήδη, συνυπάρχει η ικανότητα γι' αγάπη κι αναπτύσσεται στα παιδιά αυτής της ηλικίας, τα οποία αφιερώνουν το χρόνο τους κι εκδηλώνουν τη στοργή και τρυφερότητά τους στα ζώα, σε επιστήθιους φίλους και συντρόφους στα παιχνίδια, είτε επίσης σε άλλους ενήλικες, όπως και συγγενείς.

Γεγονός είναι αναμφίβολα, ότι η εκτίμηση και η στοργή για ένα άλλο άτομο αποτελεί την αφετηρία για τις ολοκληρωμένες σεξουαλικές σχέσεις αργότερα. Έτσι, σύμφωνα με τον Milton Levine (1987); κατά το διάστημα της προεφηβικής ηλικίας θα πρέπει οι γονείς να φροντίσουν, ώστε το παιδί τους να ενημερωθεί, όσο το δυνατόν καλύτερα, σε θέματα που αναφέρονται στην ανθρώπινη σεξουαλικότητα, για να είναι αργότερα οι συναισθηματικές του σχέσεις με εκπροσώπους του αντίθετου φύλου, κατά τα δυνατόν, ειλικρινείς κι απελευθερωμένες από άγχος και φόβο. Όπως ισχυρίζεται και ο Ο. Κολλέ (1980, σελ. 153), οι σύζυγοι δεν ωριμάζουν την ημέρα του γάμου.

Άραγε η σεξουαλική διαπαιδαγώγηση είναι μια αναγκαιότητα, την ευθύνη της οποίας έχουν τόσο η πολιτεία, όσο και οι γονείς. Ωστόσο, υπάρχουν πολλοί γονείς που είτε είναι αντίθετοι με αυτή την άποψη, είτε συναντούν δυσκολίες κι αισθάνονται απροετοίμαστοι γι αυτό το ρόλο. Πολλοί μπορεί να είναι οι λόγοι βέβαια που παρακωλύουν τους γονείς να αναλάβουν τη σεξουαλική αγωγή των παιδιών τους. Οι κυριότεροι όμως λόγοι, σύμφωνα με την Μ. Σταύρου (1992, σελ.

98), σχετίζονται με την αγωγή που έλαβαν οι ίδιοι οι γονείς, όπου φορτωμένοι με αρνητικά μηνύματα για την ανθρωπίνη σεξουαλικότητα, δεν επιθυμούν να τα μεταδώσουν και στα παιδιά τους. Αυτό πάλι μπορεί να σημαίνει ότι οι γονείς στερούνται από βασικές γνώσεις, σχετικά με το πώς να συζητήσουν το θέμα αυτό με τα παιδιά, όταν οι ίδιοι ακόμη δεν έχουν ξεκαθαρίσει τη στάση τους γύρω από τη σεξουαλικότητά τους.

Συχνά μάλιστα οι γονείς θυμούνται προσωπικές τραυματικές εμπειρίες που έζησαν στα παιδικά τους χρόνια και τις συγκεχυμένες ιδέες τους, ορισμένες από τις οποίες προέρχονταν από παρανοήσεις, που είχαν δημιουργηθεί από άτομα με λαθεμένη πληροφόρηση, σχετικά με το σεξ. Έτσι, πολλές φορές οι γονείς θυμούνται ότι πληροφορήθηκαν για το σεξ και την αναπαραγωγή από άλλα αναρμόδια πρόσωπα κι όχι από τους γονείς τους με τους οποίους δεν είχαν μάλιστα τον παραμικρό διάλογο. Αλλωστε, σύμφωνα με τη γνώμη της Μ. Σταύρου (1992), ελάχιστες είναι οι περιπτώσεις παιδιών σήμερα που δεν καταφεύγουν στην εξω - οικογενειακή πληροφόρηση με λόγια, έντυπα, αναγνώσματα και θεάματα, είτε ακόμη και με ταπεινωτικές χειρονομίες. Φυσικά όλες αυτές οι πηγές πληροφόρησης μειονεκτούν από τη στιγμή που μπορεί να διαστρεβλώνουν την πραγματικότητα ή να καλλιεργούν συναισθήματα φόβου, ντροπής, ενοχής ή υπερβολικές προσδοκίες στη ψυχή του παιδιού. Υπό αυτούς τους όρους όμως, η ίδια πάντα ερευνήτρια (1992), υποστηρίζει ορισμένες αρχές - προϋποθέσεις, τις οποίες θα πρέπει ν' αναγνωρίζουν οι γονείς, προκειμένου ν' αντιμετωπίσουν τη σεξουαλική διαπαιδαγώγηση των παιδιών τους, πράγμα που, σύμφωνα με τον Α. Μπερζ, ξεπερνά σε σπουδαιότητα τη σεξουαλική αγωγή του εφήβου, αφού η τελευταία τούτη, σε μεγάλο ποσοστό, αποτελεί συνέχεια ή προέκταση της πρώτης.

Αραγε, το πρώτο σημείο που θα πρέπει να προσέχουν ιδιαίτερα όλοι οι γονείς, σύμφωνα πάντα με την Μ. Σταύρου

(1992), είναι να φροντίζουν να διδάσκουν γεγονότα κι όχι μύθους, δηλαδή να αποσκοπούν στη γνώση και όχι σε συναισθηματικές προκαταλήψεις. Ομολογουμένως βέβαια, τέτοιου είδους στόχος δεν είναι εύκολος, ακριβώς για το γεγονός ότι οι περισσότεροι άνθρωποι ανατράφηκαν μέσα σ' ένα κόσμο, όπου κυριαρχούσε η άγνοια και η αρνητική στάση συνήθως απέναντι στον έρωτα και γενικά τη σεξουαλική ζωή.

Παρόλα αυτά, η σεξουαλική διαπαιδαγώγηση δεν παύει να είναι μια αναγκαιότητα, κι επομένως έχει ο κάθε γονιός καθήκον, αν όχι ιερή υποχρέωση, να συζητά αυτά τα θέματα με το παιδί του, διαφορετικά το τελευταίο μπορεί να σχηματίσει λανθασμένη ιδέα ότι τα θέματα αυτά κρίνονται ως απαράδεκτα ή απαγορευμένα. Για να αποτραπεί μια τέτοια κατάσταση, θα πρέπει οι γονείς να αναλάβουν την πρωτοβουλία να ενημερώνουν το παιδί για θέματα σεξουαλικότητας, γιατί μ' αυτό τον τρόπο μαθαίνουν τι γνωρίζει το παιδί ή πού μπορεί να έχει συγκεχυμένες ιδέες γι' αυτά τα θέματα. Έτσι, αν οι γονείς γίνουν πράγματι η πρώτη πηγή πληροφοριών του παιδιού, θα μπορούν να ελέγχουν και να εκτιμούν καλύτερα το είδος των πληροφοριών που αποκομίζει το παιδί.

Αναμφισβήτητα, η ενημέρωση όσον αφορά την αναπαραγωγή και το σεξ, χρειάζεται ν' αρχίζει από πολύ νωρίς, αφού τα περισσότερα παιδιά αρχίζουν να ρωτάνε γι' αυτά τα θέματα σε μικρή ηλικία, από δύο ως τεσσάρων χρονών το αργότερο. Ακόμη η σεξουαλική ενημέρωση θα πρέπει να περιλάβει τη μορφή ενός μόνιμα ανοιχτού και συνεχή διαλόγου και συνήθως η μητέρα έχει τις περισσότερες πιθανότητες ν' αναλάβει το έργο αυτό, αφού συχνά εκείνη αφιερώνει περισσότερο χρόνο για το παιδί. Ωστόσο, αυτό δεν σημαίνει ότι κι ο πατέρας δεν έχει την αρμοδιότητα και την ευθύνη σεξουαλικής αγωγής του παιδιού, εκτός αν παρουσιάζεται κάποια δυσκολία σ' έναν από τους δύο γονείς και κατά συνέπεια αναλαμβάνει ν' απαντά στα ερωτήματα του παιδιού εκείνο το πρόσωπο που έχει καλύτερη επικοινωνία με το παιδί. Τα πρώτα ερωτήματα του παιδιού, όπως ήδη έχει

αναφερθεί προηγούμενα, σχετίζονται με το μυστήριο της ζωής, τη σύλληψη και τη γέννηση. Αυτά τα άμεσα και μάλλον απλά ερωτήματα, οι γονείς θα πρέπει να τα αντιμετωπίζουν λοιπόν με ειλικρίνεια και χωρίς αναβολή. Προπάντων όμως οι πληροφορίες που πρόκειται να δοθούν στο παιδί θα πρέπει να λάβουν υπόψη τη συγκεκριμένη ηλικία στην οποία βρίσκεται το παιδί, όπως επίσης να είναι κατανοητές, για να μην προκαλούν σύγχυση.

Καταλήγοντας η Μ. Σταύρου (1992), θεωρεί ότι τα περισσότερα μικρά παιδιά, όταν διατυπώνουν τα πρώτα τους ερωτήματα, θέλουν να μάθουν για την αναπαραγωγή κυρίως κι όχι για τα συναισθήματα που μπορεί να πηγάζουν από το σεξ. Ενδιαφέρονται περισσότερο για συγκεκριμένα γεγονότα, σχετικά με τη φυσιολογία και για το ποιός κάνει τι, πότε και με ποιό τρόπο. Ίσως αργότερα, καθώς το παιδί θα πλησιάζει την περίοδο της εφηβείας, οι γονείς θα μπορούν τότε να συζητούν για τα σεξουαλικά συναισθήματα και πράγματι είναι η κατάλληλη εποχή αυτή, όταν παρατηρούνται ήδη τα πρώτα συναισθήματα διέγερσης που προκαλούν ευχαρίστηση και στα δύο φύλα.

Επιπρόσθετα, υπογραμμίζεται από την ίδια πάντα ερευνήτρια, ότι η σεξουαλική αγωγή του παιδιού θα πρέπει να απέχει κατά το δυνατόν από ηθικολογίες και να δίνεται μια πλήρη φυσιολογική και θετική εικόνα τόσο για τη σεξουαλική σχέση, όσο και για τα συναισθήματα που τη συνοδεύουν. Αυτό όμως προϋποθέτει, σύμφωνα με τη γνώμη του Α. Μπερζ, ότι οι ίδιοι οι γονείς θα πρέπει να έχουν λάβει πλέον μια ξεκάθαρη θέση για τη σεξουαλικότητα, έτσι ώστε να μπορούν να διαπαιδαγωγήσουν ανάλογα και με υπευθυνότητα τα παιδιά τους στην περιοχή αυτή.

Μέσα στα πλαίσια της γενικότερης προβληματικής για τη σεξουαλική αγωγή των παιδιών στην οικογένεια, η Εταιρεία Οικογενειακού Προγραμματισμού, διοργάνωσε πρόσφατα σχετικό στοργυλό τραπέζι, με την ευκαιρία του Τρίτου Σεμιναρίου

Σεξουαλικής Αγωγής και Υγείας που έλαβε χώρα στο Αμφιθέατρο του Πολεμικού Μουσείου, τον Απρίλιο του 1992, με τη συμπαράσταση του Υπουργείου Πολιτισμού κι Επιστημών και τη συνεργασία της Διεθνούς Εταιρείας Οικογενειακού Προγραμματισμού (International Planned Parenthood Federation) και της Παγκόσμιας Οργάνωσης Υγείας (World Health Organization). Ομιλήτρια για το θέμα που προαναφέρθηκε ήταν η Ε. Βαλάση - Αδάμ, παιδίατρος και Διευθύντρια της Κοινωνικής Παιδιατρικής στο Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού.

Σύμφωνα λοιπόν με την Ε. Βαλάση - Αδάμ (1992), διαπιστώνεται ότι τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι Έλληνες γονείς και τα παιδιά τους παραμένουν τα ίδια, τα τελευταία τουλάχιστον τριάντα χρόνια. Κι αν ληφθούν υπόψη ίσως κάποιες αλλαγές, τότε υποθέτει κανείς ότι ορισμένα από τα προβλήματα αυτά γίνονται δυσκολότερα, αν όχι πολυπλοκότερα. Οπως υποστηρίζει η ίδια, οι γονείς πρέπει γι' αυτό να βοηθηθούν και να ενθαρρυνθούν, προκειμένου ν' ανταποκριθούν ισάξια στο ρόλο τους. Έτσι, η ίδια θεμελιώνει την πρότασή της αυτή στα ακόλουθα επιχειρήματά της: 1) Οπως πιστεύει η ίδια, θα πρέπει οι γονείς πρώτα απ'όλα ν' ασχοληθούν και να επικοινωνούν πιο ουσιαστικά με τα παιδιά τους. Θεωρεί ότι αρκετοί γονείς είναι αδιάφοροι κι ότι άξαφνα μπορεί να διαβάσουν κάποιο άρθρο για το AIDS ή για την αντισύλληψη ή για την ομοφυλοφιλία και ν' αποφασίσουν εκ των υστέρων ότι πρέπει να έχουν μια ανάλογη συζήτηση με το παιδί τους. Προβαίνουν σε μια τέτοια απόφαση, όπως τονίζει μ' έμφαση η Ε. Αδάμ, με αποσπασματικό τρόπο κι απροειδοποίητα, όπως το ίδιο απλά μπορεί να προφασίζονται ότι "η μικρή καλό είναι να μάθει μπαλλέτο" ή ότι "καιρός είναι πια να μάθει το Ευκλείδειο θεώρημα". Απ'όλα τα παραπάνω συνάγεται το συμπέρασμα ότι υπάρχουν πολλοί γονείς που δεν συνειδητοποιούν, ίσως, ότι η σεξουαλική διαπαιδαγώγηση είναι μια συνεχής διαδικασία που αρχίζει με τη γέννηση και γίνεται

μ' εξωλεκτικά κυρίως μηνύματα, με μίμηση, αλλά και με συζητήσεις, χωρίς ν' απευθύνονται οι τελευταίες απαραίτητα στο παιδί, αλλά οπωσδήποτε το αγγίζουν. Πολύ συχνά οι μητέρες κυρίως, παραπονιούνται, κατά τη γνώμη πάντα της παιδιάτρου, ότι ο πατέρας αποφεύγει να μιλήσει στο γιό του για ορισμένα πράγματα, ενώ στην πραγματικότητα μπορεί ο ίδιος να παρακολουθεί τηλεόραση μαζί με το γιό και να σχολιάζει πιθανότατα τις πρωταγωνίστριες, την εμφάνισή τους, τη συμπεριφορά τους ή μπορεί να συζητά με τη σύζυγό του για τον πρόωγο γάμο του ανώριμου ανηψιού ή το διαζύγιο της εξαδέρφης και βέβαια επόμενο είναι να μην έχει καμία ανάγκη να συζητήσει ιδιαιτέρως με το γιό του και να κάνει διαλέξη για οποιοδήποτε θέμα, αφού σε τελική ανάλυση μπορεί με το δικό του τρόπο να κάνει σεξουαλική αγωγή, ανά πάσα στιγμή. Το πραγματικό πρόβλημα εντούτοις έγκειται, σύμφωνα πάντα με την ίδια επιστήμονα, ότι πολύ συχνά οι γονείς δεν έχουν αρκετό χρόνο για τα παιδιά τους. 2) Άλλο σημείο, κατά τη Βαλάση - Αδάμ (1992), στο οποίο πρέπει να δοθεί ιδιαίτερη προσοχή από την οικογένεια είναι ότι οι ίδιοι οι γονείς θα πρέπει να εκπαιδευτούν και να προετοιμαστούν, έτσι ώστε ν' ανταποκριθούν στις ανάγκες του παιδιού. Όπως επισημαίνει μάλιστα η ίδια, δεν είναι εύκολο πάντα ν' απαντήσει κανείς σ' ερωτήσεις των παιδιών. Συχνά οι γονείς νιώθουν αμήχανοι ή δεν έχουν το κατάλληλο λεξιλόγιο ή τις απαραίτητες γνώσεις. Επίσης, τις περισσότερες φορές, οι γονείς επισκέπτονται τους Επαγγελματίες Υγείας, μεταφέροντας κάποια συγκεκριμένη ερώτηση που υπέβαλε το παιδί τους αυθόρμητα και ζητούν γι' αυτό μια προκαθορισμένη απάντηση, ενώ αυτό δεν είναι εφικτό. Επομένως, είναι σκόπιμο οι γονείς να εκπαιδευτούν "εφ' όλης της ύλης" σχετικά με την ανθρώπινη σεξουαλικότητα κι όχι τόσο για μια συγκεκριμένη κάθε φορά ερώτηση του παιδιού. Μπορούν μάλιστα να μεθοδεύσουν την προσπάθειά τους αυτή για πληρέστερη ενημέρωση από παρά πολλά βιβλία που κυκλοφορούν ελεύθερα στην αγορά και θα μπορούσαν να τους φανούν χρήσιμα.

Είναι εξίσου ωφέλιμο να διαβάζουν το βιβλίο που διάλεξαν και να το συζητούν με το ίδιο το παιδί και μάλλον παρακινδυνευμένο θα ήταν να δίνονταν κάποιο βιβλίο σ' ένα παιδί που προηγουμένα δεν το έχει μελετήσει ο ίδιος ο γονιός του.

Από την εμπειρία της ως Επαγγελματίας Υγείας, αναφέρθηκε η Ε. Αδάμ (1992) σ' ένα πρόγραμμα σεξουαλικής αγωγής που έγινε για γονείς και για τα παιδιά του Νοσοκομείου, όπου εργάζεται και στο οποίο υπήρχε μια βιβλιοθήκη και διοργανώνονταν βέβαια συζητήσεις και με τους γονείς. Στις συζητήσεις αφενός οι γονείς ζητούσαν κάποια ενδεικτικά βιβλία, για να βοηθηθούν στο έργο της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης των παιδιών τους. Από τη Βιβλιοθήκη που κυκλοφορούσε αφετέρου στο Νοσοκομείο, οι γονείς δανείζονταν βιβλία κατάλληλα για τους ίδιους, γιατί προφανώς ήθελαν να επιλύσουν προσωπικές απορίες. Πιο συγκεκριμένα, γονείς παιδιών ηλικίας 2 - 3 ετών δανείζονταν βιβλία που θα δίνονταν σε εφήβους ή ακόμη και σ' ενηλίκους. 3) Εκείνο που προέχει πάντως σε σημασία για τη σεξουαλική διαπαιδαγώγηση των παιδιών είναι η ειλικρίνεια που πρέπει να επιδεικνύουν οι γονείς και κατά την Αδάμ μπορούν, αν θέλουν, να είναι ειλικρινείς. Ένα παράδειγμα που χρησιμοποίησε ενδεικτικά η ίδια η Ε. Βαλάση (1992) αναδεικνύει σαφώς την αρετή της ειλικρίνειας, από μέρους των γονέων πάντα, έναντι των παιδιών τους σε θέματα σεξουαλικότητας. Μια μητέρα, συγκεκριμένα, της απευθύνθηκε κάποτε με αφορμή τη συζήτηση που είχε με το γιό της σχετικά με το πώς γεννιούνται τα μωρά. Ειδικότερα, η μητέρα, όπως αρχικά υποστήριζε, από φόβο μήπως πληγώσει το μονάκριβο γιό της, δεν του αποκάλυψε όλη την αλήθεια, σχετικά με τη φυσιολογική διαδικασία του τοκετού, παρά μόνο είπε στο παιδί ότι ο γιατρός "κόβει την κοιλιά της μητέρας" και μ' αυτό τον τρόπο γεννιέται το μωρό. Μετά από την στάση της αυτή προς το παιδί, η μητέρα προσπάθησε, όπως ισχυρίζεται πάντα η Ε. Βαλάση - Αδάμ

(1992), να δικαιολογηθεί, αν όχι ν' αμυνθεί, εκλογικεύοντας τη συμπεριφορά της αυτή προς το παιδί, θεωρώντας μάλιστα ότι του εξήγησε με ακριβή τρόπο τη μέθοδο καισαρικής τομής. Μετά από διάλογο βέβαια που είχε η μητέρα αυτή με την παιδίατρο Ε. Βαλάση, παραδέχτηκε εκ των υστέρων ότι δεν ήταν ειλικρινής ούτε με το παιδί, ούτε και με τον εαυτό της. Κι ότι η φαντασίωση της καισαρικής τομής θα ήταν πολύ πιο τραυματική εμπειρία ίσως από τη φαντασίωση του φυσιολογικού τοκετού για το ίδιο το παιδί. Αναμφίβολα, δεν ωφελεί καθόλου πρώτα τους ίδιους τους γονείς να υποπέσει στην αντίληψη του παιδιού ότι του λένε ψέμματα, γιατί θα χάσει βέβαια την εμπιστοσύνη του απέναντί τους, αν και είναι γενική διαπίστωση πλέον, ότι οι περισσότεροι γονείς δυσκολεύονται να εκφραστούν με ειλικρίνεια κι άραγε να συμπεριφέρονται ανάλογα με τα παιδιά τους, για θέματα που σχετίζονται με τη σεξουαλική λειτουργία και συμπεριφορά. 4) Ωστόσο, οι γονείς πρέπει να έχουν εμπιστοσύνη στον εαυτό τους και όπως ισχυρίζεται η Ε. Βαλάση (1992), οι σημερινοί γονείς το έχουν τρομερή ανάγκη, γιατί παραπαίουν, κλειδονίζονται ή αμφιταλαντεύονται, χωρίς να έχουν το σθένος της γνώμης τους. Θεωρούν μάλιστα υποχρέωσή τους να κάνουν όχι αυτό που οι ίδιοι νομίζουν σωστό, αλλά εκείνο που εφαρμόζουν οι άλλοι (συνήθως από τον κύκλο γνωστών, συγγενών και φίλων) ή αυτό που υποστηρίζουν οι ειδικοί ή ότι έχουν διαβάσει τελευταία σε κάποιο σύγγραμμα ή έντυπο. Γεγονός είναι ότι έχει δημιουργηθεί ένα χάσμα, ανάμεσα στην εποχή που κοινωνικοποιήθηκαν οι σημερινοί γονείς και τα παιδιά τους. Συχνά μπορεί να επέλθουν αλλαγές στη νοοτροπία μιας ολόκληρης κοινωνικής τάξης, χωρίς όμως να έχει δοθεί ο ανάλογος χρόνος στους γονείς, για ν' αφομοιώσουν ή ν' αποδεχτούν τους νέους τρόπους συμπεριφοράς. Έτσι, αν ο πατέρας για παράδειγμα θεωρεί προσβλητική την ενασχόλησή του με το πλύσιμο των πιάτων, δεν μπορεί και δεν πρέπει ν' απαιτεί από το γιό του ή κι από το γαμπρό του αυτή τη συμπεριφορά, αφού είναι γι' αυτόν προκλητική κι ανεπίτρεπτη.

Αραγε λοιπόν, ο κάθε γονιός χρειάζεται να ενισχυθεί, ώστε να χαράζει την πολιτική που ο ίδιος επιθυμεί, χωρίς όμως να ντρέπεται γι' αυτήν. Έτσι, μπορεί ένας γονιός να γνωρίζει ότι οι συμμαθήτριες του παιδιού του μπορεί να πηγαίνουν στη ντισκοτέκ, ακόμη κι αν είναι μόνο 12 ετών κι επίσης ότι επιστρέφουν μόνες τους στις τρεις το πρωί, αλλά παρόλα αυτά να έχει το δικαίωμα να κάνει τις επιλογές του, εκφράζοντας τη γνώμη του ελεύθερα και κρίνοντας συνακόλουθα την παραπάνω κατάσταση που περιγράφηκε ως επιτρεπτή ή απαράδεκτη, ανάλογα με τις προσωπικές του εκτιμήσεις και πεποιθήσεις. 5) Προκειμένου όμως οι γονείς ν' αποκτήσουν την εμπιστοσύνη στον εαυτό τους και βέβαια, για να ανταποκριθούν καλύτερα στο ρόλο τους, οφείλουν να προσέχουν τόσο τα λόγια τους, τις πράξεις τους και γενικά τη συμπεριφορά τους, κατά τρόπο τέτοιο που να τα χαρακτηρίζει η συνέπεια και σταθερότητα. 6) Σύμφωνα πάντα με την Βαλάση - Αδάμ (1992), κάθε θέμα χρειάζεται να το εξετάζει κανείς επίσης από την κοινωνική και ηθική του διάσταση. Πιστεύει μάλιστα πως οι γονείς, ως επί το πλείστον, παρουσιάζουν την κοινωνική και ηθική πλευρά σε ο,τιδήποτε κι αν συζητούν με τα παιδιά τους. Αντίθετα, οι επαγγελματίες Υγείας δεν λειτουργούν ανάλογα, αφού πολύ συχνά περιορίζουν τη συζήτηση στις βιολογικές και μόνο διαστάσεις. Ακόμη όμως και η οργανωμένη Αγωγή Υγείας, ιδίως από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, αναγκαστικά περιορίζεται σε βιολογικές παραμέτρους και σε βιολογικές επιπτώσεις της σεξουαλικής συμπεριφοράς. Για παράδειγμα, ενώ διοργανώνεται από την τηλεόραση κυρίως διαφημιστική καμπάνια για τη διάδοση της χρήσης του προφυλακτικού, στον αγώνα κατά του AIDS, μεταφέρεται στον κόσμο το μήνυμα ως εξής: "Χρησιμοποιείτε προφυλακτικό, για να μην μολυνθείτε". Δεν εξετάζεται και η ηθική όμως πλευρά, ότι δηλαδή το προφυλακτικό μπορεί να αποβεί ωφέλιμο εξίσου και για να μην μολύνει τον συνάνθρωπο. 7) Γενικότερα, οι γονείς οφείλουν ν' ακούνε προσεκτικά τα ερωτήματα και τα αιτήματα των παιδιών

και να μην τα παρερμηνεύουν. Παρατηρείται συχνά το εξής παράδοξο: Σε πολλές οικογένειες τα παιδιά να επιθυμούν να μάθουν συγκεκριμένα γεγονότα κι άλλα τελικά να τους εξηγούν οι ίδιοι οι γονείς τους.

Σ' ερώτηση μικρού κοριτσιού 4 χρονών που κοιτάζει για πρώτη φορά τα γεννητικά όργανα ενός καινούργιου αδερφού και θέλει να μάθει συγκεκριμένα, γιατί είναι έτσι φτιαγμένο το μωρό, δεν πρέπει να γίνει οποιαδήποτε παρανόηση ή παρεξήγηση, αλλά μάλλον χρειάζεται να ξεκαθαρίσει ο γονιός τι ζητά να μάθει ακριβώς το κοριτσάκι. Μπορεί για παράδειγμα να την απασχολεί το γεγονός αν είναι π.χ. φυσιολογικό το βρέφος ή αν εμφανίζει κάτι το παθολογικό. Ίσως όμως να ρωτά, αν πράγματι όλα τα μωρά που γεννιούνται, έχουν πέος ή για ποιό λόγο δεν διαθέτει εκείνη αυτό το γεννητικό όργανο, ενώ έχει το μωρό. Ακόμη μπορεί πιθανά να θέλει να μάθει, αν μειονεκτεί, σε σύγκριση με τον καινούργιο της αδερφό, επειδή δεν έχει πέος. Ωστόσο πρέπει οπωσδήποτε ν' απαντηθούν τέτοιου είδους ερωτήσεις ψύχραιμα, ολιγόλογα και με σαφήνεια. 8) Σύμφωνα με την άποψη της Βαλάση - Αδάμ (1992), οι γονείς οφείλουν να μοιράζονται από κοινού τις ευθύνες με το παιδί τους και να μην τις κρατάνε αποκλειστικά και μόνο οι ίδιοι. Οφείλουν γι' αυτό να αφήνουν το παιδί ν' αναλογίζεται μόνο του τις μελλοντικές επιπτώσεις της συμπεριφοράς του για το ίδιο και το περιβάλλον του, στο παρόν και στο μέλλον. Είναι ίσως εύκολο για ένα γονιό να πει στο παιδί του ότι δεν θέλει να συναναστρέφεται συχνά με το γείτονα. Ωστόσο πιο αποτελεσματική θα ήταν η στάση του, αν συζητούσε με το παιδί του σχετικά με το θέμα. Αν για παράδειγμα έχει διερωτηθεί ποιά τροπή ή εξέλιξη μπορεί να έχει η φιλία του αυτή με το γείτονα και κατά πόσο ίσως τα όνειρά ή προσδοκίες που έχει, είναι δυνατόν ν' ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα. 9) Σε όλες τις περιπτώσεις πάντως, οι γονείς θα πρέπει ν' αποφεύγουν να θεωρούν οποιαδήποτε σεξουαλική δραστηριότητα ή απορία του

παιδιού ως κακοήθη, πονηρή ή ανάγωγη, γιατί όλα τα ερωτήματα είναι φυσιολογικά και βέβαια μέσα στα πλαίσια των αναζητήσεων του κάθε παιδιού. Σκόπιμα αναφέρονται από την Αδάμ. συγκεκριμένα, ορισμένα παραδείγματα μητέρων που με δυσπιστία κι επιφυλακτικότητα αντιμετωπίζουν το γεγονός της σεξουαλικής συμπεριφοράς των παιδιών τους. Έτσι, περίπτωση μητέρας που απευθύνθηκε σε οικογενειακό γιατρό, εξέφρασε τη γνώμη ότι το κοριτσάκι της, ηλικίας μόλις 4 ετών, "παραστράτησε", επειδή την είδε να παίζει με τον συνομήλο ξάδερφό της, τον "γιατρό". Κατά συνέπεια, η μητέρα αυτή θεωρούσε ότι η κόρη της γίνεται ανάγωγη, εξαιτίας και μόνο αυτής της περιέργειας που εκδηλώνει για τη σεξουαλική φύση του συγκεκριμένου αγοριού. Άλλη περίπτωση μητέρας, με αφορμή το γεγονός ότι ο γιός της αυνανίζεται, εξομολοείται την κατάσταση στον ειδικό και συνακόλουθα εκφράζει την απορία και την ανησυχία της για τη σεξουαλική αυτή δραστηριότητα του παιδιού της. Πολύ συχνότερα μάλιστα, παρουσιάζονται επίσης μητέρες, όπου σε συζητήσεις με γιατρό ή άλλον ειδικό επιστήμονα, εκφράζουν τη δυσαρέσκειά τους, ακριβώς επειδή ο γιός τους ασχολείται αρκετά με παιχνίδια των κοριτσιών, όπως είναι οι κούκλες κι αναρωτιούνται, μήπως μια τέτοια κατάσταση μπορεί να θεωρείται επισφαλής ή επικίνδυνη. 10) Άλλη αρχή που μπορούν να εκπληρώσουν οι γονείς, προκειμένου για τη σεξουαλική αγωγή των παιδιών τους, είναι ν' αποφεύγουν να ηθικολογούν άκαιρα και άσκοπα, κατηγορώντας την κόρη του γείτονα για μια ενέργεια ή πράξη την οποία όμως αναγνωρίζουν ή αποδέχονται στην ίδια τους την κόρη ή να εξακολουθούν να χρησιμοποιούν διπλή ηθική, για τα αγόρια και τα κορίτσια. Άραγε κάθε οικογένεια, για να λειτουργεί κατά το δυνατόν εύρυθμα και θετικά, χρειάζεται να μάθει να μεταχειρίζεται τους ίδιους ηθικούς κανόνες για κείνην και για το ευρύτερο περιβάλλον με το οποίο συναλλάσσεται και παράλληλα να πάψει να δαιωνίζει, όσο μπορεί την νοοτροπία που από παράδοση και μόνο υφίσταται: "επιτρέπω στο αγόρι και

απαγορεύω στο κορίτσι". 11) Οι γονείς κατ' επέκταση, χρειάζεται να βοηθηθούν, για να προσαρμοζονται στην ηλικία και στις ανάγκες του παιδιού. Πάρα πολλοί γονείς θεωρούν ότι υπάρχουν ορισμένοι σταθμοί στη ζωή του παιδιού τους κοινοί για όλα τα παιδιά. Δεν συλλαμβάνουν ότι η βιολογική ηλικία δεν συμβαδίζει απαραίτητα πάντοτε με τη ψυχολογική και συναισθηματική κι ότι κάθε παιδί αναπτύσσει έναν ιδιόμορφο τύπο ανάπτυξης και ανάλογες ιδιαιτερότητες κι ανάγκες. Επομένως δεν ωρελεί μάλλον να δοθούν κάποιες γενικές κατευθύνσεις ή οδηγίες στους γονείς κι από αυτήν την άποψη, εκτιμάται από την Ε. Αδάμ - Βαλάση (1992), ότι είναι μάλλον δύσκολο έργο, η εκπόνηση και εφαρμογή προγράμματος σεξουαλικής αγωγής στο σχολείο, γιατί δεν μπορεί συστηματικά να οργανώνεται πάντα επιμελώς σε εξατομικευμένη βάση ή ακόμα και υπό τη μορφή μικροομάδων σε μία δεδομένη τάξη, συμπεριλαμβανομένου και του ότι μπορεί να είναι άκαιρη ή πρόωγη, είτε πολύ καθυστερημένη για ένα σύνολο παιδιών. Και καταλήγει η Αδάμ - Βαλάση Ε. (1992) να πιστεύει ότι οι γονείς πλεονεκτούν σαφώς, γιατί γνωρίζουν καλύτερα από κάθε άλλον ενήλικα ίσως, τις συγκεκριμένες δυνατότητες, απαντήσεις κι ανάγκες του παιδιού κι επομένως βρίσκονται σε θέση ανάλογη, ώστε να μπορούν να το πλησιάσουν και να το καταλάβουν μάλλον περισσότερο. Έτσι, συμπεραίνει η ίδια πάντα ομιλήτρια, ότι γι' αυτό το λόγο μπορούν να θεωρηθούν οι γονείς ως πλέον κατάλληλοι για τη σεξουαλική διαπαιδαγώγηση των παιδιών τους. 12) Κατά τ' άλλα, οι γονείς, είναι αναγκαίο να μάθουν να μεταφέρουν δεξιότητες και ανάλογες τοποθετήσεις κι όχι στείρες καθαρά γνώσεις. Συνήθως οι γονείς ζητούν βοήθεια από ειδικούς, για να διατυπώσουν απαντήσεις σε συγκεκριμένα ερωτήματα. Αλλά τα παιδιά σπάνια αποζητούν μόνο γνώσεις. Αραγε λοιπόν η αγωγή του κάθε ατόμου, για οποιοδήποτε όμως θέμα και όχι αποκλειστικά και μόνο για τη σεξουαλική συμπεριφορά, θα πρέπει να στηρίζεται στην απόκτηση δεξιοτήτων κι όχι τόσο σε

γνώσεις, γιατί αυτές μεταβάλλονται συνεχώς, όπως και οι συνθήκες της ζωής αλλάζουν ταχύτατα και μόνον οι επιδεξιότητες και ικανότητες παραμένουν. 13) Αποτελεί ιερή υποχρέωση, αν όχι καθήκον των γονέων, να δίνουν έμφαση σε κύρια προβλήματα της παιδικής και προεφηβικής ηλικίας, όπως είναι η ταύτιση με το φύλο, η γνωριμία και η παραδοχή του σώματος και η αυτοεκτίμηση που θεωρείται, κατά τη γνώμη της Βαλάση - Αδάμ (1992) ότι είναι συνάρτηση: α) της εκτίμησης που έχουν οι γονείς προς τα παιδιά τους και β) της ανάλογης ενημέρωσης για θέματα σεξουαλικότητας που οι πρώτοι παρέχουν στους τελευταίους. 14) Τέλος, οι γονείς οφείλουν να στηρίζουν την αγωγή που μεταδίδουν στα παιδιά τους, σύμφωνα με τον ορισμό της Παγκόσμιας Οργάνωσης Υγείας (World Health Organization), για τη σεξουαλική υγεία, όπου η τελευταία ειδικότερα ορίζεται ως ο συνδυασμός των σωματικών, πνευματικών και κοινωνικών διαστάσεων της σεξουαλικής ύπαρξης, με τρόπους που να εμπλουτίζουν και να προάγουν την προσωπικότητα, την επικοινωνία και την αγάπη.

Εντούτοις, συνάγεται από την Βαλάση - Αδάμ (1992), ότι οι γονείς σε συντριπτική πλειοψηφία και όχι μόνο στην Ελλάδα, αλλά και διεθνώς, είναι αρνητικά τοποθετημένοι απέναντι στην σεξουαλικότητα των παιδιών. Για την ακρίβεια συμπεριφέρονται υπερπροστατευτικά απέναντι στα παιδιά τους, είτε τα υποβάλλουν σε περιορισμούς ή ακόμη μπορεί να γίνουν έως και "τρομοκρατικοί", αφού ο στόχος της οποιαδήποτε αγωγής που μπορεί να δίνουν είναι γενικά "μη"!

Από την εμπειρία της μάλιστα, η Αδάμ - Βαλάση (1992), επισημαίνει ότι δεν έχει συναντήσει μέχρι σήμερα κανένα γονέα που να ζητά συμβουλές ή υποστήριξη ως προς τον τρόπο ή τις μεθόδους - αρχές τις οποίες πρέπει ν' ακολουθεί μάλλον, για μια ορθή, έγκυρη, υπεύθυνη σεξουαλική διαπαιδαγώγηση των παιδιών, ώστε μετέπειτα εκείνα να μπορούν να οικοδομούν μια γερή και ισορροπημένη προσωπικότητα, απαλλαγμένη από φόβο, ενοχές, υπερβολική ντροπή ή άγχος, ώστε να μπορούν ν'

απολαμβάνουν αργότερα τον έρωτα σε όλη του την έκταση και ταυτόχρονα να έχουν ικανοποιητικές σχέσεις, όχι μόνο με τον εαυτό τους, αλλά και με το περιβάλλον το οποίο συναναστρέφονται, αρκεί βέβαια ν' αξιοποιήσουν φυσικά και αβίαστα όλες τους τις δυνατότητες στη σεξουαλική και συναισθηματική σφαίρα της ζωής τους.

Επομένως, στόχος της Αγωγής Υγείας, σύμφωνα με την παιδίατρο Βαλάση - Αδάμ (1992), σε οποιοδήποτε θέμα είναι η προαγωγή της ψυχικής και σωματικής υγείας, και όχι η αποφυγή της ασθένειας και μόνο. Έτσι κρίνεται αναγκαίο, οι γονείς περισσότερο και κατ' επέκταση οι ενήλικοι να συνειδητοποιήσουν από νωρίς το σεξουαλικό πρόβλημα, ώστε να μην κάνουν μόνο ιδιαίτερη μνεία ή λόγο για το περιεχόμενο της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης, αλλά να αναφέρονται πια σε μια υπεύθυνη, συνειδητή σεξουαλική συμπεριφορά που πρέπει ν' αναπτύσσουν σταδιακά οι νέοι άνθρωποι, και να επικεντρώνονται έτσι περισσότερο στην προαγωγή της σεξουαλικής υγείας, τόσο των ίδιων όσο και των παιδιών.

ΕΦΗΒΕΙΑ ΚΑΙ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

"Οι νέοι είναι παθιασμένοι, οξύθυμοι, και παρασύρονται από τις ορμές τους, ιδιαίτερα τις σεξουαλικές που δεν προσπαθούν να συγκρατήσουν. Αλλάζουν εύκολα και είναι άστατοι στις επιθυμίες τους, που είναι τόσο περαστικές, όσο και έντονες... Και τα λάθη τους, πάντοτε δεν τα χαρακτηρίζει το μέτρο αλλά η υπερβολή... Φτάνουν πάντα στα άκρα, και στην αγάπη τους και στο μίσος τους. Πιστεύουν ότι είναι παντογνώστες"

(Αριστοτέλης)

Η εφηβεία, σύμφωνα με τον Ματθαίο Γιοσαφάτ, (1989, σελ. 67-68), αποτελεί τη μεταβατική περίοδο μεταξύ της παιδικής οργάνωσης του ψυχισμού και της σεξουαλικότητας της ώριμης προσωπικότητας.

Αρχίζει με τις βιολογικές μεταβολές της ήβης που διαμορφώνουν την ενήλικη ώριμη σεξουαλικότητα, συνεχίζει με ποικίλες και πολύπλοκες φυσικές διεργασίες, που εν μέρει επαναλαμβάνουν τις συγκρούσεις της παιδικής ηλικίας γύρω από τη σεξουαλικότητα και τις διαπροσωπικές σχέσεις, καθώς συντελούνται επίσης νέες ψυχικές διεργασίες, απαραίτητες για τον τελικό αποχωρισμό του εφήβου από την οικογένεια, την είσοδό του στην ενήλικη ζωή και την πλήρη εκδήλωση της σεξουαλικότητας.

Ολόκληρη η εφηβεία, και ιδιαίτερα τα πρώτα χρόνια της, σύμφωνα με τον Παρασκευόπουλο (1986, σελ. 16) είναι μια περίοδος ριζικής αλλαγής και αναπροσαρμογής του ατόμου. Κορυφαία βιολογική αλλαγή που επισυμβαίνει κατά την περίοδο της εφηβείας είναι η ωρίμανση των γεννητικών οργάνων

και η έναρξη της σεξουαλικής λειτουργίας. Από την αρχή ακόμα της εφηβείας επέρχονται βιολογικές αλλαγές, οι οποίες μεταβάλλουν το άτομο σε σεξουαλικά ώριμο, ικανό να αναπαράγει το είδος του.

Η εφηβεία μπορεί να διαιρεθεί σε τρεις υποπεριόδους, σύμφωνα με τον Ν. Μάνου (1988, σελ. 80 - 81), την πρώτη εφηβεία, (από 11 έως 14 ετών που περιλαμβάνει και την προεφηβεία), τη μέση εφηβεία, (14 έως 16 χρόνων) και την όψιμη εφηβεία, (16 μέχρι τη λήξη της εφηβείας που μπορεί να μη συμβεί ποτέ).

Σύμφωνα με τον Erikson, το άτομο, κατά την εφηβική του ηλικία, αναζητά την απόκτηση της προσωπικής του ταυτότητας και αυτή η φάση θεωρείται πολύ σημαντική για τη μετέπειτα ψυχοκοινωνική ανάπτυξη του ατόμου. Γιατί αν ο έφηβος, είτε λόγω κακών συγκυριών κατά τα προηγούμενα στάδια, είτε λόγω δυσχερών κοινωνικών συνθηκών, δεν κατορθώσει να διαμορφώσει μια σαφή εικόνα του Εγώ, καταλαμβάνεται από σύγχυση ρόλων και κρίση της ταυτότητας, γιατί έτσι δεν γνωρίζει ποιός είναι, από πού προήλθε και πού κατευθύνεται. Η θεωρία του Erikson, της ψυχοκοινωνικής ανάπτυξης, παρουσιάζει την αναπτυξιακή ανέλιξη ενός ατόμου με βάση τις κοινωνικές σχέσεις και την κοινωνική πραγματικότητα. Σύμφωνα με τη θεωρία αυτή, οι διαδοχικές χρονολογικές περίοδοι από τη γέννηση μέχρι το θάνατο, χαρακτηρίζονται από συγκεκριμένα αναπτυξιακά επιχειρήματα που αφορούν τη αλληλεπίδραση του ατόμου με το περιβάλλον του, στα οποία το άτομο βρίσκει επιτυχημένες λύσεις. Σημειώνεται ότι οι προηγούμενες χρονικές περίοδοι, όπως: βρεφική ηλικία, νηπιακή ηλικία, προσχολική ηλικία, σχολική ηλικία, αντιστοιχούν στο στοματικό, πρωκτικό, φαλλικό στάδιο, αντίστοιχα, της ψυχοσεξουαλικής ανάπτυξης του ατόμου.

Στην περίοδο της εφηβείας, σύμφωνα με τον Piaget, η νόηση στηρίζεται σε προτάσεις που η αλήθεια τους κρίνεται με βάση όχι πλέον το συγκεκριμένο εμπειρικό περιεχόμενό τους,

αλλά με βάση την καθαρά λογική τους δομή. Το άτομο μπορεί να χρησιμοποιεί τον υποθετικό - παραγωγικό συλλογισμό, χωρίς αναφορά στις άμεσες εποπτείες. Η αφαιρετική σκέψη εμφανίζεται στα χρόνια της εφηβείας και φαίνεται στην έντονη κριτική στάση του εφήβου, στο ενδιαφέρον του για τη διατύπωση θεωριών και στην προσήλωσή του στο μέλλον.

Ο Freud αναφέρει, πως στην περίοδο της εφηβείας μεταβαίνει κανείς στο στάδιο της ετερόφυλης σεξουαλικότητας, καθώς στρέφεται προς τα μέλη του αντίθετου φύλου για να εκφράσει την αγάπη του και ν' αναπαράγει απογόνους.

Η πρώτη περίοδος της εφηβείας, η ήβη, αναφέρει ο Μπουλουγούρης (1986, σελ. 27), είναι η μεταβατική περίοδος που το άτομο περνά από τη βιολογική ανωριμότητα στην σεξουαλική ωριμότητα. Κατά την περίοδο αυτή γίνονται δραματικές και μεγάλες μεταβολές στο βιολογικό τομέα. Ενώ μέχρι την ήβη οι ποσότητες των ορμονών είναι χαμηλές, με την έναρξή της αυξάνουν με αποτέλεσμα να επιταχύνεται και ν' αναπτύσσονται τα δευτερεύοντα χαρακτηριστικά του φύλου.

Οι αλλαγές που επισυμβαίνουν στο σύστημα αναπαραγωγής του εφήβου, κατά την περίοδο της ήβης, διακρίνονται, σύμφωνα με τους Παρασκευόπουλο (1986, σελ. 58), και Κ. Μάνο (1986, σελ. 89), σε δύο κατηγορίες: α) στα πρωτεύοντα και β) στα δευτερεύοντα γεννητικά χαρακτηριστικά της ήβης.

Ως πρωτεύοντα γεννητικά χαρακτηριστικά θεωρούνται οι βιολογικές μεταβολές που σχετίζονται με την ωρίμανση των γεννητικών οργάνων και των δύο φύλων. Πρόκειται για τ' αναπαραγωγικά γεννητικά όργανα (εξωτερικά και εσωτερικά) που υπάρχουν στα δύο φύλα για τη λειτουργία τους.

Τα δευτερεύοντα γεννητικά χαρακτηριστικά, σύμφωνα με τους παραπάνω μελετητές αναφέρονται στις μορφολογικές μεταβολές που αναγγέλλουν τον ερχομό της αναπαραγωγικής λειτουργίας με την ωρίμανση τελικά των αναπαραγωγικών κυττάρων του ωαρίου στα κορίτσια και του σπερματοζωαρίου στα αγόρια. Αυτά τα δευτερεύοντα χαρακτηριστικά, που

παρατηρούνται στον έφηβο είναι η ηβική τριχοφυΐα, η τριχωση στο πρόσωπο, η μεταβολή της φωνής. Όλες αυτές οι αλλαγές δεν είναι βέβαια άμεσα αναγκαίες για την αναπαραγωγή, έχουν όμως έμμεση σχέση με τη σεξουαλική λειτουργία, γιατί συμβάλλουν στη διαφοροποίηση των δύο φύλων και στην αμοιβαία έλξη και προσέγγιση.

Η ηλικία έναρξης της διαμόρφωσης των χαρακτηριστικών του φύλου ποικίλλει, σύμφωνα με τους Μπουλουγούρη (1986, σελ. 27-28) και Ν. Μάνου (1988, σελ. 81). Στα κορίτσια, η περίοδος αυτή με πρώτο σημάδι την εμφάνιση των μαστών, χρονολογικά ποικίλλει από τον 8ο χρόνο το νωρίτερο μέχρι το 13ο το αργότερο. Ακολουθεί, η ανάπτυξη της τριχωσης του εφηβαίου και του γυναικείου περιγράμματος γύρω στα 10 με 11 χρόνια και μετά αρχίζει η έμμηνος ρύση.

Η έμμηνος ρύση, αναφέρει ο Ν. Μάνου (1988), συνήθως ξεκινά μεταξύ 11 και 13, αλλά το φυσιολογικό εύρος εκτείνεται από 11 ως 16 ετών.

Ο Μπουλουγούρης (1986, σελ. 27-28), αναφέρει ότι ο χρόνος έναρξης της έμμηνης ρύσης μειώνεται σε κάθε δεκαετία, γιατί επηρεάζεται από κοινωνικοοικονομικούς παράγοντες, όπως είναι το κλίμα, η κληρονομικότητα, το μέγεθος της οικογένειας και ο τρόπος διατροφής.

Στα κορίτσια, η έμμηνη ρύση, σύμφωνα με τον Ν. Μάνου (1988), αρχίζει συνήθως λίγους μήνες έως και ένα χρόνο προτού οι ωοθήκες αρχίσουν να παράγουν ώριμα ωάρια. Τ' αγόρια, σύμφωνα με τον ίδιο μελετητή, παρουσιάζουν ανάπτυξη των όρχεων, η οποία συμβαίνει μεταξύ του 12ου και 16ου έτους και ανάπτυξη του πέους και εκσπερμάτωση μεταξύ 13ου και 17ου έτους. Τα σπερματοζώαρια, αρχίζουν να εμφανίζονται λίγους μήνες έως και δύο χρόνια μετά την έναρξη της εκσπερμάτωσης. Ωριμα σπερματοζώαρια, σε σημαίνοντα αριθμό δεν εμφανίζονται πριν το 15ο ή 16ο έτος.

Αξιίζει να επισημανθεί, όπως αναφέρει ο Κ. Μάνος (1986, σελ. 81) και σύμφωνα με την Hurlock, ότι στα έτη 12 έως 14

υπάρχει σημαντική διαφορά ανάμεσα στα δύο φύλα, γιατί ένα πολύ μεγαλύτερο ποσοστό των κοριτσιών έχει περάσει στην ήβη. Η διαφορά ανάμεσα στα κορίτσια και τ' αγόρια ως προς την ωρίμανση ανέρχεται σ' ένα χρόνο και περισσότερο.

Αν και τα κορίτσια ωριμάζουν γύρω στο 12ο έτος, ωστόσο υπάρχουν, σύμφωνα με τον Παρασκευόπουλο (1986, σελ. 78) άτομα που εμφανίζουν τα γνωρίσματα της ήβης πολύ νωρίτερα ή πολύ αργότερα. Στην περίπτωση που η ήβη αρχίζει από ένα έως δύο χρόνια πριν από τη μέση ηλικία, έχουμε τη λεγόμενη όψιμη ή αργοπορημένη ήβη. Οι αιτίες είναι άγνωστες στις μισές περιπτώσεις και στις άλλες μισές υπάρχουν οργανικές βλάβες, αναφέρει ο Μπουλουγούρης (1986, σελ. 28). Η πρόϊμη και αργοπορημένη ήβη, συνεπάγεται η κάθε μία για το αναπτυσσόμενο άτομο διαφορετικά πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα που διαφοροποιούν σημαντικές πτυχές της προσωπικότητάς του, αναφέρει ο Παρασκευόπουλος (1986, σελ. 78). Τα άτομα με πρόϊμη ήβη έχουν μικρότερη παιδική ηλικία με τη γνωστή ανεμελιά και ανευθυνότητα, αλλά μεγαλύτερη εφηβεία, περισσότερο δηλαδή περιθώρια να πραγματοποιήσουν και ν' απομοιώσουν τις αλλαγές στο ρόλο της ενήλικης ζωής. Το αντίθετο συμβαίνει με τα άτομα που έχουν αργοπορημένη ήβη. Τα κορίτσια, σύμφωνα με τον Leonar Tiffer (1986, σελ. 60), με πρόϊμη ήβη, μπορούν να δεχθούν κοροϊδευτικά σχόλια που υπονοούν ότι η σεξουαλική τους εμπειρία είναι τόσο πρόωγη όσο και η σωματική τους ανάπτυξη. Για τα κορίτσια, η πρόϊμη ήβη, σύμφωνα με τον Κ. Μάνο (1986, σελ. 93), τα απομακρύνει από τα παιδιά της ηλικίας τους και τα κάνει να ενδιαφέρονται για τ' αγόρια καθώς και για δραστηριότητες μεγαλύτερης ηλικίας με όλους τους ενδεχομένους κινδύνους. Αντίθετα τ' αγόρια, σύμφωνα με τον Leonar Tiffer (1986, σελ. 60), χάρη στην πρόωγη ανάπτυξή τους και τη δύναμη, γίνονται συνήθως αντικείμενα θαυμασμού. Τ' αγόρια, αναφέρει ο Κ. Μάνος (1986, σελ. 93), τα ευνοεί η πρόωγη ωρίμανση, ιδιαίτερα στον τομέα των αθλημάτων, γιατί τ' ανεβάζει στα

μάτια των συνομηλίκων τους. Οι περισσότεροι αρχηγοί στις ομάδες φιλίας προέρχονται από αυτό τα άτομα.

Όσον αφορά την καθυστερημένη ήβη, ο Μπουλουγούρης (1986, σελ. 28), αναφέρει ότι στα κορίτσια δεν προκαλεί πολλά προβλήματα, όσο στ' αγόρια, στα οποία οι επιπτώσεις μιας τέτοιας καθυστέρησης είναι πολύ σημαντικές. Ο έφηβος νιώθει μειονεκτικά σωματικά, διότι δεν έχει τρίχες στο πρόσωπο, δεν ψηλώνει και η φωνή του είναι λεπτή. Αλλά και ψυχολογικά αρχίζει να υποτιμά τον εαυτό του και η υπερπροστασία που του παρέχεται από το σχολείο και τους γονείς του ουσιαστικά τον βλάπτει. Ο Κ. Μάνος (1986, σελ. 120), αναφέρει ότι σε μια έρευνα του Jones E., περιλήφθηκαν 16 αγόρια ηλικίας 12-17 ετών, που είχαν προχωρημένη σωματική ανάπτυξη. Αποδείχθηκε πως οι αργοπορημένοι στη σωματική ανάπτυξη παρουσιάζουν τάσεις μη προσαρμογής και αυτό γιατί το περιβάλλον τους τονίζει την ανωριμότητα που παρουσιάζουν, πράγμα που τους κάνει να αισθάνονται μειονεκτικά, να νομίζουν πως οι άλλοι δεν τους προσέχουν όσο πρέπει, να έχουν ανάγκες που διαρκούν περισσότερο και να διακατέχονται από επαναστατικές τάσεις προς τους γονείς τους. Αντίθετα, αυτοί που ωριμάζουν σωματικά νωρίτερα προσαρμόζονται πιο καλά στο περιβάλλον τους.

Παρατηρήθηκε ακόμη διαφορά στα ενδιαφέροντα ανάμεσα στους εφήβους που ωρίμασαν νωρίτερα και σ' αυτούς που καθυστέρησαν στη σωματική ανάπτυξη. Οι Stone και Barker λ.χ. αναφέρουν πως τα κορίτσια μετά την έμμηνη ρύση, είναι σε σχέση με τα κορίτσια που δεν έφθασαν ακόμη σ' αυτή την κατάσταση, πιο επιρρεπή σε κοινωνικές δραστηριότητες σχετικές με το άλλο φύλο, για καλλωπισμό κι' επίδειξη, καθώς και για ονειροπολήσεις και δεν ενδιαφέρονται τόσο για παιχνίδια και αθλήματα που απαιτούν έντονη δραστηριοποίηση. Ανάλογες είναι και οι διαφορές στ' αγόρια.

Η ίδια η έμμηνη ρύση, αναφέρει ο Παρασκευόπουλος (1986, σελ. 63), αποτελεί για τα κορίτσια, ιδιαίτερα τον πρώτο

καιρό, τραυματική εμπειρία και κυρίως αν συνοδεύεται από οργανικές ενοχλήσεις και δεν υπάρχει η υπεύθυνη πληροφόρηση για την αιτιολόγηση των όσων συμβαίνουν.

Σύμφωνα με τον Ν. Μάνου (1988), η έναρξη της έμμηνης ρήσης μπορεί ν' αποτελέσει για το κορίτσι ένα από τα πιο ευχάριστα ή δυσάρεστα γεγονότα της ζωής, ανάλογα με το πώς θα συνδεθεί από τη μητέρα της με την αξία της γυναίκας, τη θηλυκότητα και την ικανότητα για τεκνοποίηση. Στην περίοδο αυτή ιδιαίτερη σημασία έχει για το κορίτσι, εξαιτίας της απουσίας φόβου ευνουχισμού, το υποσυνείδητο ερωτικό αίσθημα της οιδιπόδειας περιόδου που παρατείνεται, έως ότου βρει αργότερα σύντροφο.

Η κοπέλα που δεν έχει προειδοποιηθεί, σύμφωνα με την Κασσωτάκη (1979, σελ. 26), για το γεγονός της εμμηνόρροιας αισθάνεται με την εμφάνισή της ένα έντονο αίσθημα ντροπής, το οποίο προέρχεται συχνά από τον τρόπο, με τον οποίο το περιβάλλον της αντιμετωπίζει τα θέματα αυτά. Αξίζει να σημειωθεί ότι για πολύ καιρό τα έμμηνα θεωρούνταν σαν ρύπανση, ακαθαρσία που μείωνε την αξία της γυναίκας. Σε πολλές μάλιστα αγροτικές περιοχές, η περίοδος της εμμηνόρροιας θεωρούνταν περίοδος μύσματος που στη διάρκεια της η γυναίκα δεν είχε το δικαίωμα να μεταβεί στην εκκλησία και να μεταλάβει. Δεν είναι μάλιστα υπερβολή αν θεωρηθεί ότι ακόμη και σήμερα υπάρχουν άνθρωποι που εξακολουθούν να επηρεάζονται από παρόμοιες ιδέες και ν' αντιμετωπίζουν τα έμμηνα σαν κάτι δυσάρεστο.

Αρκετές κοπέλες, σύμφωνα με τον Τζων Κόγκερ (1981, σελ. 23) κρατούν μια αρνητική στάση απέναντι στο θέμα της εμμηνόρροιας. Μια κοινή αιτία είναι η εικόνα που έχουν οι άλλοι γι' αυτή την εμπειρία. Μια άλλη αιτία είναι ότι η έμμηνη ρύση, στα πρώτα χρόνια της ήβης, αναφέρει ο Κ. Μάνος (1986, σελ. 81), συνοδεύεται από δυσάρεστα σωματικά συμπτώματα σε ορισμένες κοπέλες, όπως κράμπες στην κοιλιά, πόνους στη μέση, ναυτία, κόπωση κλπ. Μια άλλη αιτία είναι η έλλειψη κατάλληλης προετοιμασίας για την αρχή της περιόδου.

Το σωστά ενημερωμένο κορίτσι δέχεται την πρώτη έμμηνη ρύση με υπερηφάνεια ως σημάδι ωριμότητας και όχι με άγχος.

Στα αγόρια, αναφέρει ο Τ. Κόγκερ (1981, σελ. 25), η πρώτη εκσπερμάτωση του αγοριού γίνεται περίπου στα 14 και είναι αποτέλεσμα, είτε αυνανισμού είτε ονείρωξης είτε αυθόρμητου οργασμού με ευχαρίστηση ενώ μπορεί ξαφνικά με την πρώτη του εκσπερμάτωση ν' αναρωτηθεί μήπως τον βλάπτει.

Ο Κ. Μάνος (1986, σελ. 93 - 94) αναφέρει ότι η πρώτη εκσπερμάτωση αποτελεί τραυματική εμπειρία για τ' αγόρια στην περίπτωση που δεν προηγηθεί ενημέρωση. Ο νέος μπορεί να πιστέψει πως κάτι κακό συμβαίνει με τον εαυτό του. Δεν αρκεί λοιπόν, σύμφωνα με τον Τ. Κόγκερ (1980), να θεωρηθεί σαν δεδομένο ότι τ' αγόρια με την είσοδο στην εφηβεία, κατέχουν όλα αυτά τα θέματα.

Επιθυμία, όλων σχεδόν των εφήβων, σύμφωνα με την Κασσωτάκη (1979, σελ. 26), είναι ν' αναπτύξουν τα σωματικά χαρακτηριστικά που, κατά τις κοινωνικές αντιλήψεις, συνιστούν τον ιδανικό τύπο της γυναίκας ή του άντρα. Τ' αγόρια ενδιαφέρονται ν' αποκτήσουν όλα εκείνα τα χαρακτηριστικά που δείχνουν ανδρισμό, αθλητικό παράστημα, γένια, ισχυρούς και διογκωμένους μύες κλπ. Τα κορίτσια θέλουν να είναι κομψές, με ωραίο παρουσιαστικό, γεμάτες από θηλυκότητα και γυναικεία αβρότητα.

Για το λόγο αυτό πολλές κοπέλες στην περίοδο της εφηβείας, καθώς βλέπουν να διογκώνεται το σώμα τους, φοβούνται ότι θα παχύνουν και γι' αυτό προβαίνουν σε διάφορες ενέργειες αδυνατίσματος, που μαθαίνουν συνήθως από τις φίλες τους, ώστε να διατηρηθούν λεπτές.

Τα άτομα που έχουν αυτά τα χαρακτηριστικά που προαναφέρθηκαν, αισθάνονται γενικά ικανοποιημένα από την όλη εμφάνισή τους, είναι ισορροπημένα και υπεύθυνα, νιώθουν εμπιστοσύνη στον εαυτό τους, είναι ήρεμα, δεν παρουσιάζουν προβλήματα προσαρμογής στη ζωή, επιτυγχάνουν συνήθως στις ενέργειές τους και η επιτυχία αυτή συνεχίζεται συχνά και στην ενήλικη ζωή.

Σύμφωνα με τον Κ. Μάνο (1986, σελ. 123), οι Douban και Kaye, σε συνεντεύξεις με κορίτσια ηλικίας 11-18 ετών, αποκάλυψαν πόσο πολύ αυτά ενδιαφέρονται για την εμφάνιση. Στην ερώτηση: "Τι θα θέλατε να αλλάξετε από τον εαυτό σας αν μπορούσατε - την εμφάνισή σας, την προσωπικότητά σας, ή τη ζωή σας;" - 59% των κοριτσιών ανέφεραν ότι θα ήθελαν να αλλάξουν κάτι από τη φυσική τους εμφάνιση, ενώ μόνο 4% ανέφεραν επιθυμία για μεγαλύτερη ανάπτυξη των πνευματικών τους ικανοτήτων.

Όπως αναφέρει ο Κ. Μάνος (1986, σελ. 211), παρουσιάζονται νέες απαιτήσεις στον έφηβο. Πρέπει να διευρύνει τις σχέσεις του με το άλλο φύλο και με τους συνομηλίκους του γενικά. Να ενταχθεί στις νεανικές ομάδες φιλίας που τόσο μεγάλη σημασία έχουν γι' αυτόν. Ο περιορισμένος κοινωνικός κύκλος της παιδικής και της προεφηβικής ηλικίας θα διευρυνθεί. Το άτομο αρχίζει πια να μένει λιγότερο χρόνο μέσα στο σπίτι και περισσότερο έξω από αυτό συμμετέχοντας ή προσπαθώντας να περάσει στις ομάδες φιλίας στις οποίες πάρα πολύ επιθυμεί να ανήκει. Κι είναι τόση η επιθυμία του να ανήκει σε κάποια ομάδα, ώστε πολλές φορές παρουσιάζεται διαφορετικός από ό,τι είναι για να ταιριάζει με τα υπόλοιπα μέλη της ομάδας και να γίνει δεκτός σ' αυτή ή δε λογαριάζει τις τυχόν ποινές που θα του επιβληθούν από την οικογένεια ή το σχολείο προκειμένου να πετύχει το σκοπό του.

Συχνά, για να δείξει πως δεν είναι πια μικρός, ταυτίζεται με τους μεγάλους σε μια σειρά από δραστηριότητες, όπως είναι το κάπνισμα, το ποτό, η οδήγηση του αυτοκινήτου, τα ναρκωτικά, η συμμετοχή του σε κάποιες σεξουαλικές δραστηριότητες κλπ. Σε αρκετές περιπτώσεις, η συμμετοχή του σε κάποιες δραστηριότητες αυτού του είδους αποτελούν προϋπόθεση για να ενταχθεί στην ομάδα.

Συνήθως, οι ομάδες φιλίας των αγοριών είναι πολυαριθμότερες και με αντικοινωνικούς σκοπούς (όπως σκληρός ανταγωνισμός με τα μέλη άλλων ομάδων, ξυλοκοπήματα, θόρυβος

σε ακατάλληλες ώρες κλπ.) Αντίθετα, οι ομάδες των κοριτσιών και ολιγάριθμες είναι, αλλά και δεν ξεφεύγουν σε σκοπούς αντικοινωνικούς. Συγκρινόμενες με τις κοινωνικές ομάδες των ώριμων ή ενήλικων ατόμων, έχουν λίγες ομοιότητες και πιο πολλές διαφορές (πιο αυθόρμητες, πιο εκλεκτικές, πιο αποκλειστικές, αφιλοκερδής συζήτηση προσωπικών θεμάτων κλπ.).

Η φιλία στην εφηβική ηλικία, σύμφωνα με τον Κ. Μάνο (1986, σελ. 213) είναι εκλεκτική. Ο έφηβος γίνεται δεκτός στην ομάδα φιλίας μόνο εφόσον συμμορφώνεται στους κανόνες της και στις αξίες που συλλογικά υιοθετούνται. Η συγκρότηση των ομάδων φιλίας γίνεται με βάση ορισμένα χαρακτηριστικά αποδοχής των εφήβων σε αυτές. Σύμφωνα με έρευνες, αναφέρει ο Κ. Μάνος (1986, σελ. 214) τα βασικά χαρακτηριστικά αυτών που γίνονται γενικά αποδεκτοί στην ομάδα των συνομηλίκων είναι ότι και οι ίδιοι αποδέχονται τους άλλους. Αλλα χαρακτηριστικά είναι ο αυθορμητισμός, η επιθυμία συμμετοχής σε εκδηλώσεις της ομάδας, η αντικειμενικότητα και η αγάπη για τα σπορ, η καλή εμφάνιση κλπ. Εφηβοί με δημιουργική σκέψη και αθλητική εμφάνιση προτιμούνται ιδιαίτερα. Αντίθετα, έφηβοι κλειστοί στον εαυτό τους ή που αισθάνονται ανασφάλεια δεν γίνονται αποδεκτοί γενικά.

Η αποδοχή ή μη των εφήβων από τους συνομηλίκους τους βρίσκεται σε στενή σχέση με την κοινωνική τους προσαρμογή. Αυτό όμως δεν είναι απόλυτο. Υπάρχουν άτομα κοινωνικά αποδεκτά, που έχουν πολλά προβλήματα και το αντίθετο. Αλλωστε, ενώ κατά την εφηβική ηλικία το άτομο εκτιμάται βασικά για τα σωματικά του χαρίσματα, κατά την ώριμη ηλικία εκτιμάται για τα πνευματικά του χαρίσματα.

Συνοψίζοντας, ο Ν. Μάνου (1989, σελ. 82) αναφέρει ότι οι ομάδες φιλίας στηρίζουν τους εφήβους στην προσπάθειά τους για ανεξαρτησία από τους γονείς και βοηθούν να σταθεροποιήσουν την ταυτότητά τους, με την έντονη διαπροσωπική ανταλλαγή εμπειριών που συμβαίνει σε αυτές.

Μετά την είσοδο στην εφηβεία, σύμφωνα με τον Μπουλουγούρη (1986, σελ. 26), ο νέος παρουσιάζει πιο επιτακτική, έντονη την ανάγκη για σεξουαλική δραστηριότητα και σύναψη σχέσεων με το άλλο φύλο, αλλά αυτό εξαρτάται από πολλούς παράγοντες. Διάφορες σωματικές και ψυχικές καταστάσεις επιβραδύνουν και πιο πολλές φορές αναστέλλουν τον έφηβο ν' αρχίσει τη σεξουαλική δραστηριότητα. Το πώς βλέπει το σώμα του, αν δηλαδή του αρέσει ή όχι, παίζει πολύ καθοριστικό ρόλο για ν' αρχίσει νωρίς την πρώτη του επαφή ή να ζητήσει μια συνάντηση με άτομο του αντίθετου φύλου. Ορισμένοι λόγοι, όπως για παράδειγμα ο πολύ κοντός ή πολύ ψηλός έφηβος, η ύπαρξη ακμής ή οι χαλαρωμένοι μαστοί των κοριτσιών, το να νομίζει το αγόρι ότι το πέος του είναι μικρό, κάνουν πολλές φορές δειλά κι ανασφαλής τα παιδιά, για να ζητήσουν μια ετεροφυλική σχέση.

Σύμφωνα με τον Κ. Μάνο (1986, σελ. 225), η πορεία στις σχέσεις των νέων με το άλλο φύλο ακολουθεί την εξής περίπου πορεία: α) Παιδική ηλικία: Σχέσεις των παιδιών των δύο φύλων χωρίς συνειδητοποίηση του φύλου, εκτός από εξαιρέσεις. β) Πρώτη εφηβική ηλικία: σχέσεις πιο πολύ με άτομα του ίδιου φύλου και μάλιστα μ' ένα άτομο που αποτελεί συνήθως και τον επιστήθιο φίλο. Παρατηρείται μία τάση απόθησης των δύο φύλων (συνειδητοποίηση του φύλου - αιδώς) ιδιαίτερα των αγοριών προς τα κορίτσια. γ) Μέση εφηβική ηλικία: Τάση για σχέσεις με άτομα και των δύο φύλων (φιλικές παρτές), χωρίς απαραίτητη αποσύνδεση από τον επιστήθιο φίλο. Σε αρκετά άτομα (κυρίως σε αυτά που ωριμάζουν νωρίτερα), αρχίζει κάποιο δειλό ενδιαφέρον για ένα άτομο του ίδιου φύλου. δ) Προχωρημένη εφηβική ηλικία. Συνέχιση της φάσης για σχέσεις με άτομα και των δύο φύλων με ένταση του ενδιαφέροντος για άτομα του άλλου φύλου. Ενδεχόμενη αποσύνδεση από τον επιστήθιο φίλο.

Με την αρχή της εφηβείας, σύμφωνα με την Κασσωτάκη (1979, σελ. 31), ο νέος ή η νέα αισθάνεται το πρώτο ερωτικό αίσθημα που είναι αόριστο και συγκεχυμένο και δεν αναφέρεται

σ' ένα συγκεκριμένο πρόσωπο του άλλου φύλου, αλλά περισσότερο σ' ένα φανταστικό τύπο που υπάρχει στη φαντασία του εφήβου. Το αίσθημα αυτό το αόριστο είναι πηγή ονειροπολήσεων που χαρακτηρίζουν ιδιαίτερα την εφηβεία. Η ονειροπόληση αυτή θεωρείται φυσιολογική στην ηλικία των 14 - 16 ετών και δεν πρέπει να προκαλεί ανησυχίες παρά μόνο αν εξακολουθεί σε έντονο βαθμό και πέρα από το 16ο και 17ο έτος.

Στη συνέχεια, το ενδιαφέρον του εφήβου προσανατολίζεται προς κάποιο συγκεκριμένο πρόσωπο του άλλου φύλου που συχνά είναι μεγαλύτερο στην ηλικία από αυτόν το ίδιο.

Η αιτία, σύμφωνα με τον Κ. Μάνο (1986, σελ. 221), που ωθεί τους νέους σε σχέσεις που έχουν διαφορετικό νόημα από εκείνο της απλής παρέας, είναι ο έρωτας.

Δεν είναι σπάνιο το φαινόμενο, αντικείμενο του ερωτικού αισθήματος των εφήβων να είναι άτομα ώριμα, όπως ο καθηγητής ή η καθηγήτρια, ο φίλος της οικογένειας, ο ηθοποιός κ.α. Σύντομα όμως το ενδιαφέρον για τα πρόσωπα αυτά μειώνεται στον έφηβο που αναπτύσσεται φυσιολογικά.

Το ενδιαφέρον των νέων για άτομα του ίδιου φύλου, αναφέρει ο ίδιος μελετητής, ίδιας περίπου ηλικίας με αυτούς είναι δειλό στην αρχή και κάπως πιο έντονο στα κορίτσια που ωριμάζουν νωρίτερα και αρχίζουν να δείχνουν αυτό το ενδιαφέρον με διάφορες εκδηλώσεις, με τις οποίες προσπαθούν να προσελκύσουν την προσοχή των αγοριών (γέλια, πειράγματα, ντύσιμο, κρυφοκοιτάγματα), επιδιώκοντας όμως να μη γίνουν αντιληπτά τα αισθήματά τους αυτά από τους άλλους και ιδιαίτερα από τους μεγάλους.

Όσον αφορά τα χαρακτηριστικά που οι νέοι προτιμούν στις σχέσεις τους με το άλλο φύλο, σύμφωνα με τον Μουνεν και τον Κ. Μάνο (1986), είναι: φυσική και πνευματική επάρκεια, επιθυμία για οικογένεια με παιδιά, αλληλοεξάρτηση και αμοιβαία εμπιστοσύνη, λογικά ενδιαφέροντα, καλή προσωπική εμφάνιση και τρόποι, ευχάριστη διάθεση και αίσθηση χιούμορ.

Σύμφωνα με τον Α. Κοσμόπουλο (1990, σελ. 123), στο κορίτσι η σεξουαλική επιθυμία παρουσιάζεται μέσα από πολλά παιχνίδια, για να τραβήξει την προσοχή του αγοριού. Στο αγόρι, με τις προσπάθειές του να επιβάλλει τον ανδρισμό του και να κάνει γνωστό το ενδιαφέρον του για κάποιο συγκεκριμένο κορίτσι. Με τη διαφορά πως η είσοδος της σεξουαλικότητας στο αγόρι είναι βίαιη και απότομη, ενώ στο κορίτσι προχωρεί αργά και βαθμιαία. Επίσης, στο αγόρι είναι εντοπισμένη βασικά στη γεννητική περιοχή, ενώ είναι διάχυτη σε όλο το σώμα του κοριτσιού.

Οι περισσότεροι έφηβοι, αναφέρει ο Μπουλουγούρης (1986, σελ. 30), κατακλύζονται από ομοφυλοφιλικές φαντασιώσεις, με αποτέλεσμα να πανικοβάλλονται και να στενοχωριούνται γιατί νομίζουν ότι είναι ή θα γίνουν ομοφυλόφιλοι ή λεσβίες. Ο φόβος αυτός τους κάνει ν' αποφεύγουν ν' αναπτύξουν μια οποιαδήποτε ετεροφυλική σχέση. Η παρουσία όμως τέτοιων φαντασιώσεων δεν είναι ένδειξη ότι πράγματι είναι ομοφυλόφιλοι και γι αυτό θα πρέπει να έχουν ενημερωθεί σωστά για τους φόβους τους.

Η εκτίμηση της σεξουαλικής δραστηριότητας είναι ιδιαίτερα δύσκολη στην εφηβική ηλικία κι αυτό γιατί οι έφηβοι δύσκολα φανερώνουν τις σεξουαλικές τους συνήθειες. Οι περισσότερες από τις πληροφορίες προέρχονται από τα κορίτσια, εξαιτίας του γεγονότος ότι αρκετά κορίτσια πηγαίνουν στα ειδικά γυναικολογικά κέντρα για την αντιμετώπιση διαφόρων ιατρικών προβλημάτων ή για ενημέρωση ως προς την αντισύλληψη. Με την ευκαιρία αυτή χορηγείται στα κέντρα αυτά ειδικό ερωτηματολόγιο στο οποίο ζητείται από τις έφηβες να απαντήσουν κυρίως σε θέματα σεξουαλικής δραστηριότητας.

Για τους παραπάνω λόγους επομένως, είναι απαραίτητο να γνωρίζει κανείς: τη συνήθεια για αναντισμικό, την ηλικία της πρώτης σεξουαλικής επαφής, την αντισύλληψη, τα σεξουαλικά μεταδιδόμενα νοσήματα, τις κηύσεις και εκτρώσεις στην εφηβεία.

Αυνανισμός

Αυνανισμός θεωρείται, σύμφωνα με τον Νίκο Ζακόπουλο (1980, σελ. 58) η σεξουαλική διέγερση με σκοπό τη δημιουργία οργασμού με κάθε άλλο μέσο εκτός από τη σεξουαλική επαφή. Διακρίνεται, κατά τον ίδιο πάντα μελετητή, α) στην αυτοδιέγερση με το χέρι β) στην αυτοοικανοποίηση με τριβή (με τη βοήθεια κάποιου αντικειμένου, γ) στον ερεθισμό που προκαλείται μέσω του στόματος.

Ετυμολογικά, ο όρος αυτός προήλθε από τον Αυνάν, ο οποίος σύμφωνα με την Ιβ Μάργκεριτ (1989, σελ. 145), μετά το θάνατο του αδελφού του, ήταν υποχρεωμένος κατά τον εβραϊκό νόμο να διατηρεί σεξουαλικές σχέσεις με τη γυναίκα του αδελφού του για να εξασφαλίσει απογόνους. Εκείνος όμως προτιμούσε να αποσύρεται και να διακόπτει τη σεξουαλική πράξη, ακριβώς πριν τη φάση της εκσπερμάτωσης.

Ο αυνανισμός μπορεί να εμφανισθεί σύμφωνα με τον Δόκτωρ Νταϊήβιντ Ρούμπιν (1971, σελ. 169) από τον έκτο μήνα της ζωής του ανθρώπου. Σύμφωνα με τον ίδιο μελετητή, η πλήρης μορφή του αυνανισμού αναπτύσσεται συνήθως στην ηλικία των δύο ή τριών χρόνων. Το παιδί ανακαλύπτει τον αυνανισμό, σύμφωνα με τον Γ. Κρεατσά (1989, σελ. 100), με την ευκαιρία κάποιου ερεθισμού των γεννητικών του οργάνων. Κατόπιν διαπιστώνει τυχαία ένα ευχάριστο συναίσθημα και συνεχίζει να επαναλαμβάνει την ίδια ευχάριστη γι' αυτόν πράξη. Βέβαια, δεν αποκλείονται και οι περιπτώσεις που το παιδί μαθαίνει την πράξη του αυνανισμού από κάποιο άλλο παιδί ή ενήλικα.

Ο συνδυασμός των ευχάριστων αυτών αισθημάτων που συνοδεύουν τη δέγερση των γεννητικών οργάνων και η περιέργεια σχετικά με τα σεξουαλικά μυστικά, αποτελούν σημαντικά ερεθίσματα για να απασχολήσουν το παιδί.

Στην εφηβεία, τα πράγματα αρχίζουν να αλλάζουν. Ως τότε, ο αυνανισμός όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Δόκτωρ Νταϊήβιντ Ρούμπιν (1971, σελ. 171) δεν ήταν τίποτε άλλο παρά

ένα τρυφερό χάδι με ευχάριστη αίσθηση. Στην εφηβεία, προστίθεται κάτι καινούργιο, η μεγάλη ανταμοιβή, ο οργασμός.

Η μαρτυρία ενός εφήβου αναδεικνύει την εμπειρία αυτή που συνοδεύεται από έντονη συγκίνηση, αλλά και έντονη τάση για απομόνωση - εσωστρέφεια. Συγκεκριμένα, η εμπειρία του οργασμού στον νεαρό αυτό περιγράφεται από τον Δρ. Ρόλφ Γκρίγκατ (1980, σελ. 141) με τον ακόλουθο τρόπο: Κάποια μέρα το αγόρι αυτό έκανε μπάνιο και ασχολούνταν με τα γεννητικά του όργανα. Το πέος βρισκόταν σε στύση, αλλά αυτό δεν τον ανησύχησε, γιατί δεν ήταν κάτι οπωσδήποτε πρωτοφανές. Ξαφνικά όμως ένιωσε ένα πρωτόγνωρο αίσθημα υπερβολικής θερμότητας στη γεννητική περιοχή και καταλάβαινε ότι θα συνέβαινε κάτι διαφορετικό. Και όντως συνέβη. Η πρώτη αντίδραση του εφήβου αυτού ήταν να κλειδώσει την πόρτα του μπάνιου. Ντρεπόταν και ένιωθε αμηχανία και σ' ένα σημείο ακόμα και θλίψη. Ωστόσο, η ανάμνηση αυτού του γεγονότος ήταν συναρπαστική. Απορούσε και ο ίδιος με τον εαυτό του, μήπως κάποιο λάθος είχε κάνει. Διερωτούνταν, αν είχε σταματήσει την αυνανιστική λειτουργία πολύ πρόωρα. Επίσης, φαινόταν ότι το σπερματικό υγρό θα ήταν όσο ακριβώς και η ποσότητα των ούρων. Αγνούσε την πραγματικότητα επομένως κι ένιωθε φοβισμένος και ανήσυχος. Πίστευε μάλιστα ότι ήταν αδιανόητο να νιώθει ένα άτομο ότι αλλάζει ο εσωτερικός του κόσμος και εντούτοις να είναι αναγκασμένος να προσποιείται ότι δεν έχει συμβεί τίποτα. Η τάση για εσωστρέφεια του εφήβου αυτού φαίνεται ακόμα και από την αντίδρασή του προς τη μητέρα του καθώς η τελευταία χτυπούσε την πόρτα αλλά άκουσε από το γιό της ότι προτιμούσε να κάνει μπάνιο μονάχος.

Ο αυνανισμός είναι ιδιαίτερα συχνός, όπως αναφέρει ο Δρ. Νταϊήβιντ Ρούμπιν (1971) κατά τα πρώτα χρόνια της εφηβείας, όταν τα σεξουαλικά αντικείμενα για τους νέους των 12 - 15 ετών είναι απλησίαστα και οι απαγορεύσεις εναντίον της σεξουαλικής σχέσεως είναι πολλές. Το 15ο έτος θεωρείται, σύμφωνα με τη γνώμη του Γ. Κρεατσά (1989, σελ. 100), ότι

είναι η ηλικία με την μεγαλύτερη συχνότητα αυνανισμού. Υπολογίζεται τότε ότι τα αγόρια σε ποσοστό 85% και άνω αυνανίζονται. Περισσότερο το αγόρι και λιγότερο το κορίτσι πριν και κατά τη διάρκεια του αυνανισμού ονειροπωλούν και ανασύρουν με τη φαντασία τους μια παράσταση από φωτογραφία είτε από την τηλεόραση ή τον κινηματογράφο. Η παράσταση αυτή αυξάνει την ηδονή. Όσο ο έφηβος μεγαλώνει τόσο η συνήθεια για αυνανισμό ελλαττώνεται και αντικαθίσταται από την ολοκληρωμένη σεξουαλική σχέση, δεδομένου ότι στη σημερινή εποχή, οι σεξουαλικές σχέσεις ξεκινούν νωρίτερα και σε μικρότερη ηλικία, συγκριτικά με το παρελθόν.

Επισημαίνεται από διάφορες ευρωπαϊκές έρευνες ότι το 92% των ανδρών και το 62% των γυναικών είχαν κάποτε αυνανιστεί. Από τις στατιστικές μελέτες του Κίνσεϋ προκύπτει συγκεκριμένα ότι το 21% των αγοριών άρχισαν αυτήν τη σεξουαλική δραστηριότητα πριν από το δωδέκατο έτος της ηλικίας τους. Μέχρι την ηλικία των δεκαπέντε χρόνων, το ποσοστό αυτό ανήλθε στο 82% και μέχρι το εικοστό έτος της ηλικίας πλησίασε το 92%.

Τα ποσοστά αντίστοιχα για τις γυναίκες, σύμφωνα με τον Ο. Κολλέ (1980, σελ. 184), παρουσιάζονται ως εξής: 4% των γυναικών που αυτοϊκανοποιούνταν άρχισαν τον αυνανισμό σε ηλικία 7 ετών. Ένα άλλο ποσοστό 12% των γυναικών ξεκίνησαν στα 12 τους χρόνια (αρχή της σεξουαλικής ωριμότητας) ενώ 15% στα 13 τους χρόνια (πρώτη εμμηνορροία). Η συχνότητα του αυνανισμού αυξήθηκε μετά την ήβη και μέχρι τα 35 χρόνια.

Όπως αναφέρει ο Τζων Κόγκερ (1981), υπάρχουν ενδείξεις ότι ο αυνανισμός των αγοριών σήμερα αρχίζει σε μικρότερη ηλικία απ' ό,τι στο παρελθόν και ότι συνοδεύεται από λιγότερο άγχος και ενοχή απ' ό,τι πριν. Στις κοπέλες, πρόσφατα στοιχεία δείχνουν ότι υπάρχει μια σημαντική αύξηση του αυνανισμού σε όλες τις ηλικίες από 12 μέχρι 20. Έτσι, ενώ στην εποχή του Kinsey είχε διαπιστωθεί ότι 25 - 30% των γυναικών, ηλικίας 18 - 24 ετών αυνανίζονταν, πρόσφατες

μελέτες στην Αμερική ανέδειξαν, σύμφωνα και με τον Μπουλουγούρη (1986, σελ. 44), το ποσοστό αυτό στο 60% για τις ίδιες ηλικίες. Ακόμα, αναφέρεται ότι γυναίκες ηλικίας 26 - 35 χρόνων, παντρεμένες αυνανίζονταν σε μια αναλογία 68% μετά το γάμο τους.

Σύμφωνα με έρευνα των Ι. Μαρκαντώνη και Μ. Ι. Κασσωτάκη που πραγματοποιήθηκε το 1978, προκύπτει ότι η μέση ηλικία αυνανισμού για τα αγόρια στην Ελλάδα είναι το 14ο και για τα κορίτσια το 13ο έτος. Η ηλικία κατά την οποία ο αυνανισμός εμφανίζει τη μεγαλύτερη ένταση είναι τα 16ο για τα αγόρια και τα 17ο έτος για τα κορίτσια, ενώ η μέση ηλικία κατά την οποία εμφανίζεται παύση του αυτοερωτισμού, σύμφωνα με τις απαντήσεις των ατόμων που είχαν σταματήσει τον αυνανισμό, είναι εκείνη των 19 περίπου ετών για τα αγόρια και των 20 για τα κορίτσια. Το ποσοστό που δήλωσε ότι συνεχίζει και στην ηλικία αυτή ν' αυνανίζεται είναι 17% για τους φοιτητές και 5% περίπου για τις φοιτήτριες. Θα πρέπει όμως να σημειωθεί, ότι ένα ποσοστό 18% των ερωτηθέντων δεν απάντησαν στο ερώτημα που αφορούσε τη λήξη του αυνανισμού. Ολα αυτά σημειώθηκαν στα Πρακτικά συμποσίου για τη σεξουαλική διαπαιδαγώγηση (1981, σελ. 233), με πρωτοβουλία της Ελληνικής Εταιρείας Ευγονικής και Γενετικής του Ανθρώπου.

Η συχνότητα της προσφυγής στον αυνανισμό διαφέρει από άτομο σε άτομο και εξαρτάται, όπως αναφέρει ο Οσβαλτ Κολλέ (1980, σελ. 184), από μια σειρά συνθηκών, όπως: η επίκτητη σεξουαλική ορμή, η κατάσταση της ψυχοσωματικής υγείας του, τα εξωτερικά ερεθίσματα ή μηνύματα από το περιβάλλον και φυσικά η στάση του ατόμου απέναντι στη σεξουαλικότητα της κοινωνίας μέσα στην οποία ζει. Στο σημείο αυτό, ο Ν. Ζυκόπουλος (1980) αναφέρει, ότι η συχνότητα με την οποία ένα άτομο καταφεύγει στον αυνανισμό εξαρτάται από τη σεξουαλική του ιδιοσυγκρασία. Οσο περισσότερο έντονη είναι η τελευταία, τόσο πιο συχνή είναι η προσφυγή στον αυνανισμό, αλλά μπορεί να είναι αποτέλεσμα ακόμα ανάλογων συνθηκών ζωής, συμπεριφοράς και αγωγής.

Σύμφωνα με την Μ. Ι. Κασσωτάκη, (1979), διακρινίζονται ακόμη πολλές προλήψεις όσον αφορά τον αυνανισμό. Στο παρελθόν θεωρούνταν συγκεκριμένα ότι ο τελευταίος μπορεί να οδηγήσει τον άνθρωπο μέχρι και την παράνοια. Επίσης υποστηρίζονταν ότι τα παιδιά των ανθρώπων που αυνανίζονταν πιθανότατα γεννιόνταν παραμορφωμένα ή η συγκεκριμένη αυτή δραστηριότητα προκαλούσε άλλωτε εξογκώματα και αυξημένη τρίχωση στις παλάμες των χεριών, τύφλωση, ακμή ή στειρότητα. Έτσι συμπεραίνει κανείς σήμερα ότι ο αυνανισμός αποτελούσε μια ένοχη πράξη η οποία καταπολεμήθηκε πολύ από την κοινωνία, την εκκλησία και την επιστήμη, ώστε αργότερα, σύμφωνα με τον Μπουλουγούρη (1986, σελ. 43), να προκληθούν τεράστια ψυχοσεξουαλικά προβλήματα στα άτομα που αυνανίζονταν.

Στη σύγχρονη εποχή ωστόσο, όπως υπογραμμίζει και ο Γ. Κρεατσάς (1989, σελ. 111), θεωρείται πλέον ότι ο αυνανισμός είναι ένα φυσιολογικό στάδιο στη σεξουαλική ωριμότητα του εφήβου, ενώ μερικοί ειδικοί πιστεύουν ότι μπορεί να έχει και ευεργετική ακόμη επίδραση στο παιδί, προετοιμάζοντας το τελευταίο για την κατάλληλη αντιμετώπιση του άλλου φύλου.

Ο Οσβαλτ Κολλέ (1980) αναφέρει σχετικά ότι η αυτοερωτική δραστηριότητα, όχι μόνο θεωρείται πολύ συνηθισμένη στην εφηβεία, αλλά αποτελεί μια προκαταρκτική δραστηριότητα, απαραίτητη για να οδηγήσει σταδιακά τον έφηβο στην ετερόφυλη σεξουαλική ικανοποίηση. Όπως αναφέρεται εξάλλου και από την Μελίνα Σταύρου (1989, σελ. 166) και από τον Δρ. Ρολφ Γκρίγκατ (1978, σελ. 142), ο αυνανισμός αποτελεί αναπόφευκτη για τους νέους σεξουαλική εμπειρία και δεν είναι κάποιο ελλάττωμα. Γίνεται επιζήμια πράξη όμως, σύμφωνα με την Μ. Ι. Κασσωτάκη (1979, σελ. 30), από τη στιγμή που οι γονείς αποδίδουν μεγάλη έμφαση σ' αυτή, ενώ παίρνουν τιμωρητική ή αρνητική στάση απέναντι στα παιδιά τους. Αναμφίβολα οι τελευταίοι είναι περισσότερο προκατειληγμένοι για το γεγονός, αφού αισθάνονται τύψεις και

ντροπή. Υποσυνείδητα όμως, μεταδίδουν αρνητικά μηνύματα με αποτέλεσμα το παιδί αργότερα να νιώθει όχι μόνο εξαιρετικά ένοχο, επειδή μαθαίνει ότι ασχολείται με μια απαγορευμένη πράξη, αλλά περισσότερο γιατί από τη στάση αυτή των γονέων υποτιμά τον εαυτό του, έχοντας χαμηλό αυτοσυναίσθημα.

Όπως αναφέρει η Κασσωτάκη (1979, σελ. 30) υπάρχουν πολλές προλήψεις όσον αφορά το θέμα του αυνανισμού. Στο παρελθόν θεωρούσαν ότι ο αυνανισμός είναι ένα σοβαρό πρόβλημα που μπορεί να οδηγήσει τον άνθρωπο ακόμα και σε παραλογισμό.

Σύμφωνα με τον Μπουλουγούρη (1986, σελ. 43), καταπολεμήθηκε σε τέτοιο βαθμό από την κοινωνία, την εκκλησία και την επιστήμη με αποτέλεσμα να προκληθούν τεράστια σεξουαλικά προβλήματα στα άτομα. Σήμερα, η τοποθέτηση στο θέμα αυτό είναι, σύμφωνα με τον Γ. Κρεατσά (1989, σελ. 161), ότι ο αυνανισμός είναι ένα φυσιολογικό στάδιο της σεξουαλικής ωριμότητας του εφήβου, ενώ μερικοί ειδικοί θεωρούν ότι μπορεί να έχει ακόμα και ευεργετική επίδραση στο παιδί προετοιμάζοντας το τελευταίο για τη σωστή αντιμετώπιση του άλλου φύλου.

Η Πρώτη Σεξουαλική Επαφή

Τα τελευταία χρόνια εξαιτίας της αύξησης του φαινομένου της εφηβικής εγκυμοσύνης έχει πραγματοποιηθεί μια αξιολογη προσπάθεια εκ μέρους των ερευνητών για τη διερεύνηση της ηλικίας της πρώτης σεξουαλικής επαφής. Ανασκόπηση τέτοιων αναφορών και ερευνών θα αναφερθούν στη συνέχεια:

Σύμφωνα με στοιχεία που παραχωρήθηκαν από το κέντρο οικογενειακού προγραμματισμού του μαιευτηρίου "ΑΛΕΞΑΝΔΡΑ" ένα ποσοστό 44,6% των νέων σήμερα έχει μια πρώιμη γενετήσια επαφή, μέχρι την ηλικία των 19 ετών, ενώ κάτι ανάλογο προκύπτει στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής όπου συγκεκριμένα το ποσοστό αυτό ανέρχεται στο 50% για τα κορίτσια και 70% για τα αγόρια.

Ο Κόγκερ (1981, σελ. 57) αναφέρει ότι μέχρι το 1973 στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής το 44% των αγοριών και το 30% των κοριτσιών είχαν ήδη ολοκληρωμένες σεξουαλικές σχέσεις ανάμεσα στις ηλικίες 13 ως 16 ετών, ενώ για τις ηλικίες 16 ως 17 τα ποσοστά ήταν 72% για τα κορίτσια.

Επίσης, σε έρευνα που πραγματοποιήθηκε από την εταιρεία Ευγονικής και της έδρας Υγιεινής και επιδημιολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών το Φεβρουάριο του 1978, από τους Ζαβιτσάνο Β.- Δανέζη Ι.- Τριχόπουλο Δ. (1980, σελ. 153-159), σε 334 σπουδαστές και 395 σπουδάστριες ηλικίας 18 έως 23 χρόνων, αναφέρθηκε ότι ποσοστό 40% στις σπουδάστριες είχαν σεξουαλικές σχέσεις, ενώ η αναλογία αύξανε από 17% στην ηλικία των 18 χρόνων των σπουδαστριών σε 51% στην ηλικία των 22 χρόνων. Το ποσοστό των σεξουαλικών σχέσεων που αναφέρονταν στους σπουδαστές ήταν 74%. Η αναλογία αύξανε από 54% στην ηλικία των 18 σε 84% στην ηλικία των 22 ετών. Στην ίδια έρευνα υπογραμμίστηκε ότι οι σπουδάστριες που κατάγονταν από αγροτικές περιοχές, είχαν γενετήσιες σχέσεις σε μικρότερο ποσοστό συγκριτικά με τις σπουδάστριες που κατάγονταν από αστικές περιοχές.

Σύμφωνα με έρευνα των Γ. Σ. Μαρκαντώνη και Ν. Ι. Κασσωτάκη (1981, σελ. 228 - 233), σε 479 φοιτητές και σπουδάστριες των Ανωτάτων και Ανωτέρων Σχολών της περιοχής Αθηνών προέκυψε ότι: η πρώτη σεξουαλική επαφή πραγματοποιείται για τα αγόρια στο μεγαλύτερο ποσοστό κατά τη διάρκεια της φοίτησής τους στη μέση εκπαίδευση. Ενώ για τα κορίτσια, η εμπειρία αυτή αποκτάται στις τελευταίες τάξεις της μέσης εκπαίδευσης και κυρίως στα πρώτα χρόνια της φοιτητικής τους ζωής. Η μέση ηλικία της πρώτης σεξουαλικής επαφής είναι για τα αγόρια το 17ο έτος και το 19ο έτος περίπου για τα κορίτσια. Επίσης, σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας, το 45,12% των αγοριών είχαν την πρώτη τους σεξουαλική επαφή με πόρνη. Το ποσοστό αυτό φαίνεται να είναι μεγαλύτερο μεταξύ των αγοριών που προέρχονται από αγροτικές περιοχές.

Άλλες μελέτες, σύμφωνα με τον Γ. Κρεατσά, (1989, σελ. 102), από το Ιατρείο Παιδικής και εφηβικής Γυναικολογίας του Μαιευτηρίου "Αλεξάνδρα" και από αντίστοιχα κέντρα των Η.Π.Α. φανερώνουν σχετικά με τον αριθμό των κοριτσιών, που έχουν σεξουαλικές σχέσεις ανάλογα με την ηλικία τους τα εξής: το 46,2% των κοριτσιών στην πατρίδα μας ηλικίας 13 - 19 ετών έχουν σεξουαλικές επαφές, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό για τις Η.Π.Α. είναι 51% για τις ίδιες ηλικίες.

Από τις παραπάνω έρευνες προκύπτει ότι όλο και περισσότεροι νέοι σήμερα ολοκληρώνουν τις σχέσεις τους σχετικά νωρίς. Οι αιτίες της πρόωξης σεξουαλικής εμπειρίας των νέων θα πρέπει να αναζητηθούν σύμφωνα με την Α. Συκάκη - Δούκα, Μαία εκπαιδευτικό του ΤΕΙ Αθηνών (1989, σελ. 123): (α) στην αλλαγή στα ήθη και στον τρόπο ζωής της σημερινής κοινωνίας (αλλαγές στο θεσμό της οικογένειας, στην απελευθέρωση των γυναικών, στην νομιμοποίηση των εκτροχάσεων, στο φεμινιστικό κίνημα κλπ.), (β) στην άγνοια, στην απειρία, την έλλειψη πληροφόρησης και ενημέρωσης για προβλήματα βιολογικά, ψυχολογικά, ηθικά, κοινωνικά που πρώτη φορά αντιμετωπίζουν οι νέοι και (γ) στην έλλειψη αναγνώρισης, στοργής, φροντίδας και αγάπης από την οικογένεια, το σχολείο, την πολιτεία.

Ο ενδόμυχος λόγος που ωθεί τους σημερινούς εφήβους σήμερα να έχουν σεξουαλικές επαφές είναι, σύμφωνα με τον Μπουλουγούρη (1986, σελ. 29), η σωματική ευχαρίστηση, δια μέσου της οποίας αποκτούν μια καινούργια εμπειρία που θα τους κάνει να νιώσουν ώριμοι.

Κατά την εφηβεία, όμως, η σεξουαλική δραστηριότητα επιδιώκεται και για μη σεξουαλικούς λόγους. Σύμφωνα με τον Κόγκερ (1981, σελ. 60), ο Δρ. Λουίς Φαϊν, παιδίατρος με πολύ πείρα στους εφήβους, καταλήγει στο συμπέρασμα ότι πολύ συχνά οι σεξουαλικές σχέσεις των εφήβων δεν είναι φυσικό αποτέλεσμα του έρωτα, αλλά οι νέοι τις δημιουργούν για να κερδίσουν την παραδοχή των συνομηλίκων τους ή να ξεφύγουν

από τους γονείς ή να διαμαρτυρηθούν εναντίον τους ή ν' αποκτήσουν τη στοργή και τρυφερότητα που στερήθηκαν από τους γονείς ή μπορεί να είναι μια έκφραση βοήθειας.

Πολύ συχνά τα αγόρια στην εφηβεία θέλουν να έχουν σεξουαλικές σχέσεις, για να αποδείξουν στους φίλους τους ότι είναι άνδρες και όχι γιατί έχουν έντονη ενστικτώδη επιθυμία. Η ροπή αυτή φαίνεται σύμφωνα με τον Μπουλουγούρη (1986, σελ. 29) συχνότερα στα αγόρια της εργατικής τάξης. Αντίθετα, στα αγόρια της ανώτερης τάξης έχει σημασία αυτή καθ' αυτή η ετεροφυλική σχέση παρά η γνώμη των φίλων τους.

Τέλος, η κ. Δούκα (1989, σελ. 124) αναφέρει ότι η πλειοψηφία των εφήβων σήμερα κάνουν την πρώτη σεξουαλική επαφή τους προκειμένου να ικανοποιήσουν κάποια περιέργεια ή επειδή πιστεύουν ότι έτσι κι αλλιώς κάποτε θα ενδώσουν στην σεξουαλική επιθυμία.

Δεν είναι απαραίτητο κατά τη γνώμη της Βασιλικής Κούτση (1989, σελ. 65) να προϋπάρχει κάποιος μόνιμος δεσμός για να νιώσει ο νέος την ανάγκη να δημιουργήσει ερωτική σχέση με το άλλο φύλο.

Από πλευράς ηλικίας, η πρώτη σεξουαλική επαφή μπορεί να πραγματοποιηθεί σύμφωνα με τον Γ. Κρεατσά (1989, σελ. 110) είτε μεταξύ δύο νέων της εφηβικής ηλικίας είτε μεταξύ ενός εφήβου με έναν ενήλικα.

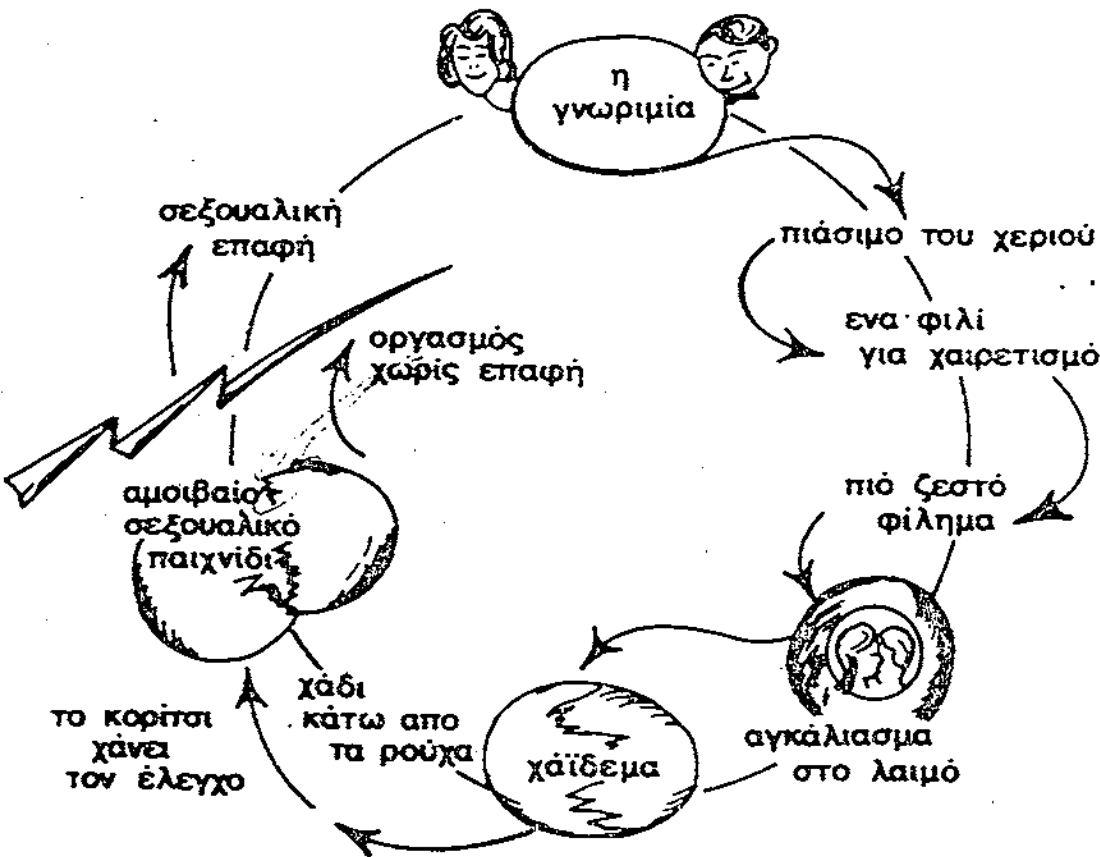
Στη δεύτερη περίπτωση, το μεγαλύτερο σε ηλικία άτομο που έχει μεγαλύτερη εμπειρία αναλαμβάνει το ρόλο του καθοδηγητή. Η καθοδήγηση αρχίζει πριν την επαφή με λόγια και συζητήσεις, που συνεχίζονται και ύστερα. Στην περίπτωση αυτή εξαρτάται από τον/την έφηβο αν θα παρασυρθεί ή όχι από τις υποδείξεις του μεγαλύτερου με αποτέλεσμα να προκύψουν αργότερα ψυχολογικά ή ιατρικά προβλήματα.

Στην περίπτωση που και οι δύο είναι έφηβοι, η σχέση αρχίζει σταδιακά. Το ένα παιδί αρχίζει να ερευνά το σώμα του άλλου και πολλά πράγματα δοκιμάζουν από περιέργεια. Η διαδικασία αρχίζει με το άγγιγμα στο χέρι, το πόδι, τα

μαλλιά και το φιλί. Για διάφορους λόγους, η σχέση μπορεί να διακοπεί στο σημείο αυτό. Αν η διαδικασία συνεχιστεί, τότε το χάδι προχωράει στους μηρούς και τα γεννητικά όργανα. Ακόμα και τότε η σχέση μπορεί να σταματήσει.

Στο παρακάτω σχεδιάγραμμα διαγράφεται η εξέλιξη της σεξουαλικής πράξης σε διάφορα στάδια όπως επισημάνθηκαν προηγούμενα.

Σχεδιάγραμμα

Την απόφαση για την ολοκλήρωση ή μη της σχέσης επηρεάζουν, σύμφωνα με τη Β. Κούτση (1989, σελ. 66), μια σειρά από αντικρουόμενους παράγοντες: α) Όπως η στάση των γονιών σχετικά με τις προγαμιαίες σχέσεις, β) Οι φίλοι, αφού η επιρροή που δέχεται ο έφηβος από τους φίλους είναι πολύ μεγαλύτερη από εκείνη των γονιών. Για ορισμένους νέους η φήμη ανέρχεται και για άλλους κατέρχεται με τους έρωτες ή τις κατακτήσεις που έχουν κατά διαστήματα, γεγονός που μπορεί να τους κάνει να νιώσουν αμήχανοι ή ανήσυχοι τόσο αυτοί που δεν ενδιαφέρονται για το σεξ, όσο και εκείνοι που αποφασίζουν πριν από τους υπόλοιπους της παρέας να ολοκληρώσουν τις σεξουαλικές σχέσεις. γ) Οι τοξικές ουσίες, τα ναρκωτικά και το αλκοόλ εμποδίζουν την ελεύθερη λήψη αποφάσεων. Στην περίπτωση που η πρώτη σεξουαλική σχέση γίνει υπ' αυτές τις συνθήκες, υπάρχει μεγάλη πιθανότητα να μετανιώσει ο νέος. δ) Τα συναισθήματα, οι ανάγκες και οι αξιώσεις - απαιτήσεις που προβάλλουν οι νέοι επηρεάζουν την απόφασή τους για την ολοκλήρωση ή όχι της σχέσης.

Τις περισσότερες φορές, οι πρώτες επαφές από πλευράς κοριτσιού δεν είναι ολοκληρωμένες. Αυτό συμβαίνει σύμφωνα με τον Κρεατσά (1989, σελ. 111), επειδή (α) οι νέοι δεν γνωρίζουν την ανατομία και φυσιολογία των γεννητικών οργάνων αλλά και το κορίτσι δεν είναι έτοιμο από ψυχολογικής πλευράς για την ολοκλήρωση μιας σχέσης και επιπλέον υπάρχει ο φόβος της εγκυμοσύνης. Όπως αναφέρει ο ίδιος, η πρώτη σεξουαλική επαφή θεωρείται εξαιτίας μερικών προκαταλήψεων υπερβολικά σημαντική και γι' αυτό παρουσιάζεται στους νέους είτε ιδανική, είτε τραυματική. Οι νέοι, όπως χαρακτηριστικά αναφέρει η Δούκα (1989, σελ. 124), εξιδανικεύουν τη σχέση αυτή, περιμένουν, προσδοκούν από την πρώτη σεξουαλική επαφή να τους μεταφέρει στον έβδομο ουρανό ή με άλλα λόγια στη γη της επαγγελίας. Πολλά κορίτσια επίσης φοβούνται την αιμορραγία και τον πόνο από τη ρήξη του παρθενικού υμένα. Οι υπερβολικές αυτές προσδοκίες και φόβοι που έχουν οι νέοι συχνά τους οδηγούν σε απογοητεύσεις μετά την πρώτη σεξουαλική επαφή.

ΚΥΗΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΕΦΗΒΕΙΑ

Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται διεθνώς αύξηση του ποσοστού εγκυμοσύνης μεταξύ των κοριτσιών εφηβικής ηλικίας. Η αύξηση αυτή μπορεί να αποδοθεί σύμφωνα με τον Ε. Κουμαντάκη (1989, σελ. 11) και Γ. Κρεατσά (1989, σελ. 105) στους εξής παράγοντες: στη μελέτη της μέσης ηλικίας εμμηνοαρχής, στην ελάττωση της ηλικίας έναρξης της σεξουαλικής δραστηριότητας, στην άγνοια των εφήβων όσον αφορά τη σεξουαλικότητα καθώς και στην ελλιπή ενημέρωσή τους για το πώς μπορούν να προστατεύσουν τον εαυτό τους με αντισυλληπτικά μέσα ή στην κακή χρήση μιας αντισυλληπτικής μεθόδου.

Αυτή η διαδεδομένη αμέλεια των αντισυλληπτικών προφυλάξεων, σε συνδυασμό με τις συνεχώς αυξανόμενες προγαμιαίες σχέσεις των εφήβων, έχει σαν αποτέλεσμα περισσότερες από ένα εκατομμύριο κοπέλες ηλικίας 15 - 19 χρόνων μόνο στις Ηνωμένες Πολιτείες (το 10% όλων των νέων αυτής της ηλικίας) συλλαμβάνουν κάθε χρόνο. Οι δύο στις τρεις από αυτές τις εγκυμοσύνες αρχίζουν πριν από το γάμο. Ακόμα, περίπου 30.000 κορίτσια κάτω των 15 χρόνων συλλαμβάνουν κάθε χρόνο, σύμφωνα με τον Τζων Κόνγκερ (1981, σελ.60).

Από τις στατιστικές αυτές προκύπτουν, επίσης, σύμφωνα με τον Κρεατσά (1989, σελ. 141), τα επόμενα στοιχεία: α) Από τις 11.000.000 σεξουαλικά ενεργούς εφήβους στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής, 1.000.000 μένουν έγκυες κάθε χρόνο και πάνω από 600.000 φθάνουν στον τοκετό. β) Το 1/5 των τοκετών αφορούν εφήβους. γ) Το 1/3 των παιδιών που γεννιούνται είναι εκτός γάμου γονέων. δ) Το 2/3 των κυήσεων κάτω από τα 20 είναι ανεπιθύμητες. Οι συνέπειες της εφηβικής εγκυμοσύνης, όπως αναφέρει ο Τζων Κόνγκερ (1981), είναι αρκετά σοβαρές. Περισσότερες από το 1/4 διακόπτονται με έκτρωση. Το 10% καταλήγουν σε γάμο και πάνω από 50% σε εξώγαμες γεννήσεις. Το 14% είναι αποβολές. Ακόμα και στο 27%

των εφηβικών κυήσεων που αρχίζουν μετά το γάμο, τα προβλήματα είναι πιο συχνά απ'ό,τι στις μεγαλύτερες γυναίκες.

Ενδεικτική για την Ελλάδα, είναι η μελέτη που πραγματοποιήθηκε στο Τμήμα Παιδικής κι Εφηβικής Γυναικολογίας της Α' Μαιευτικής και Γυναικολογικής Κλινικής του Πανεπιστημίου Αθηνών στο Νοσοκομείο "ΑΛΕΞΑΝΔΡΑ" από τον επίκουρο καθηγητή κ. Κρεατσά και τους συνεργάτες του και έδειξε ότι οι κυήσεις στην εφηβεία από το 1975 μέχρι σήμερα έχουν σχεδόν διπλασιαστεί, ενώ το 1975, το ποσοστό των κυήσεων στην εφηβεία κυμαινόταν σε 5,3% το 1987 - 1988, οι εφηβικές εγκυμοσύνες άγγιξαν το 10,3%. Στον ίδιο χρόνο στην Φιλανδία, αυτό το ποσοστό ήταν 3,4%, ενώ το 1989, όπως προκύπτει από τα πεπραγμένα της κλινικής, στο σύνολο των 3.686 νεαρών κοριτσιών που εξετάσθηκαν, οι 1.986 περιπτώσεις αφορούσαν κυήσεις στην εφηβεία ή 10,47%, σύμφωνα με τον Ξ. Δεληγεώρογλου (1992, σελ. 109). Ανάλογη αύξηση παρατηρήθηκε και για το ποσοστό τοκετών που αντιστοιχούν στην εφηβική ηλικία, σύμφωνα με τον Γ. Κρεατσά (1989, σελ. 103).

Σύμφωνα με στοιχεία που προέρχονται από την Α' Μαιευτική Κλινική του Πανεπιστημίου Αθηνών, το ποσοστό των τοκετών στην εφηβεία το 1974 κυμαινόταν στο 5,3%, ενώ κατά τα έτη 1987 - 1989, οι τοκετοί στην εφηβεία άγγιξαν το 10,65% και από αυτούς το 88,7% αφορούσε έφηβες ηλικίας 17-19 ετών.

Στον πίνακα που ακολουθεί φαίνονται οι τοκετοί από κορίτσια της εφηβικής ηλικίας, σε διάφορα μέρη της Ελλάδας. Τα ποσοστά, όπως παρουσιάζονται στον παρακάτω πίνακα, δείχνουν τον αριθμό τοκετών στην εφηβεία (μέχρι 18 ετών) σε σχέση με τον συνολικό αριθμό τοκετών για κάθε χρόνο.

Πιν.12.4 Τοκετοί στην εφηβική ηλικία κατά έτος

<u>ΕΤΟΣ</u>	<u>ΑΘΗΝΑ*%</u>	<u>ΙΩΑΝΝΙΝΑ**%</u>	<u>ΕΒΡΟΣ+%</u>	<u>ΠΑΤΡΑ++%</u>
1974	5.3	-	-	-
1975	5.1	-	-	-
1976	4.9	-	-	-
1977	6.1	-	-	-
1978	6.3	-	-	-
1979	3.1	-	-	-
1980	4.2	7.18	6.5	-
1981	4.4	8.99	-	-
1982	3.9	9.41	-	-
1983	5.8	-	-	-
1984	5.3	-	-	-
1985	-	-	-	-

* Α' Μαιευτική και Γυναικολογική Κλινική Παν/μίου Αθηνών
Μ. "ΑΛΕΞΑΝΔΡΑ".

** Μαιευτική και Γυναικολογική Κλινική Παν/μίου Ιωαννίνων

+ Μαιευτική και Γυναικολογική Κλινική Εκπ. Παρ.
Αλεξανδρούπολης

++ Μαιευτική και Γυναικολογική Κλινική Παν/μίου Πατρών.

Αναφορικά με το ποσοστό των εξώγαμων κυήσεων, ο Γ. Κρεατσάς (1989, σελ. 116) γράφει, ότι σύμφωνα με στοιχεία του Μαιευτηρίου "Αλεξάνδρα", το ποσοστό εξώγαμων κυήσεων μεταξύ των ετών 1971 - 1982 κυμάνθηκε μεταξύ 4,93 - 7,78%. Από τα στοιχεία αυτά προκύπτει ότι 23,58% από τις

εξώγαμες κυήσεις είναι ηλικίας 15-19 ετών. Επιπλέον σύμφωνα με στοιχεία που παρουσίασε ο υφηγητής Μαιευτικής - Γυναικολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών κ. Γιάννης Δανέζης στο Σεμινάριο που διοργάνωσε το Κέντρο Βρεφών "Η Μητέρα" τον Οκτώβριο του 1980 στην Αθήνα, προκύπτει ότι στην Ελλάδα γεννιούνται κάθε χρόνο 1 - 1,5 εξώγαμα παιδιά ανά 100 νόμιμες γεννήσεις. Περίπου το 60% των εξώγαμων παιδιών προέρχονται από νεαρές μητέρες μέχρι την ηλικία των 24 ετών. Η μεγαλύτερη εκατοστιαία αναλογία εξώγαμων προς νόμιμα παιδιά (3,1%) προέρχονται από τις ηλικίες 15 ως 19 ετών, όπου κι αντιστοιχεί το 30% του συνόλου των εξώγαμων.

Μεγαλύτερο κίνδυνο για μια ανεπιθύμητη εγκυμοσύνη παρουσιάζει, σύμφωνα με την κ. Γιακουμάκη (1989, σελ. 110), η άγαμη έφηβος μικρότερη των 16 ετών, χαμηλού κοινωνικο - οικονομικού και μορφωτικού επιπέδου. Γενικότερα, τα κορίτσια που προέρχονται από τα κατώτερα κοινωνικοοικονομικά στρώματα πειραματίζονται νωρίτερα με το σεξ, μένουν έγκυοι πρόωρα, δεν έχουν υψηλά ιδανικά, παντρεύονται, αν παντρευτούν, σε πολύ μικρή ηλικία, δεν είναι σε θέση να εφαρμόσουν συστηματικά αντισύλληψη και τελικά εγκαταλείπουν το σχολείο πριν ή μετά την εγκυμοσύνη, σύμφωνα με την Ευθυμία Δουβαλέτα - Χιμψ (1985, σελ. 209). Μεγαλύτερη συχνότητα ανεπιθυμητών κυήσεων παρατηρείται, όπως προκύπτει από τα ερευνητικά δεδομένα, 6 μήνες από την έναρξη της σεξουαλικής ζωής της εφήβου. Μια δεύτερη εγκυμοσύνη τείνει να επαναληφθεί μέσα στον ίδιο χρόνο. Η έφηβος δεν απευθύνεται έγκαιρα στο γιατρό, έχει αρνητική στάση σε θέματα αντισύλληψης και δεν είναι ενημερωμένη πάνω σε θέματα που αφορούν την εγκυμοσύνη, τον τοκετό, και την αντισύλληψη, σύμφωνα με την Γιακουμάκη (1989).

Τα κίνητρα που οδηγούν την έφηβο στην εγκυμοσύνη, όπως προκύπτει από πρόσφατες μελέτες, δεν βρίσκονται στη σεξουαλική συμπεριφορά καθαυτή, αλλά έχουν τις ρίζες τους στην ανάγκη της εφήβου για αγάπη και παραδοχή. Όπως αναφέρει

η Ε. Γιακουμάκη (1989), πολλές φορές η εφηβική εγκυμοσύνη είναι το αποτέλεσμα σύγκρουσης του συναισθήματος της μητρότητας με την ανάγκη για μητρική φροντίδα. Η έφηβος με την εγκυμοσύνη της, ασυνείδητα, αντί να δώσει μητρική φροντίδα θέλει να πάρει.

Η εγκυμοσύνη στην έφηβο χρησιμεύει επίσης για να γεμίσει το κενό που άφησε ο χωρισμός (συναισθηματικός ή πραγματικός) από τα αρχικά αντικείμενα αγάπης. Στη φαντασία της, η έφηβος ελπίζει ότι το παιδί θα ξανατραβήξει το ενδιαφέρον των αντικειμένων αγάπης και θα αποκαταστήσει την εξάρτησή της από αυτά. Η απώλεια ή ο φόβος απώλειας των αντικειμένων αγάπης είναι μια από τις πιο βασικές αιτίες της εφηβικής εγκυμοσύνης στο πρωτοεφηβικό στάδιο των 12 - 15 ετών, σύμφωνα με την Ευθυμία Δουβαλέτα - Χιμψ, 1985.

Στο μεσοεφηβικό στάδιο (15 - 17) η έφηβος μένει έγκυος, όπως αναφέρει η παραπάνω κλινική ψυχολόγος στην προσπάθειά της να πραγματοποιήσει τις οιδιπόδειες επιθυμίες της. Στην φαντασία της μένει έγκυος με το παιδί του πατέρα της και πιστεύει ότι μπορεί να τον αποσπάσει από τη μητέρα της. Στο καθαρά εφηβικό στάδιο (18 - 21 ετών) βασικό κίνητρο της εγκυμοσύνης είναι ο γάμος. Πιο συγκεκριμένα, η έφηβος με την εγκυμοσύνη προσπαθεί να κάνει το φίλο της να της προτείνει γάμο.

Αναφορικά με το πώς αντιμετωπίζουν οι έφηβοι την εγκυμοσύνη σε κάθε στάδιο της εφηβείας, η Ευθυμία Δουβαλέτα - Χιμψ γράφει ότι η πρώτη αντίδραση του κοριτσιού των 12 - 15 χρόνων είναι να αρνηθεί ότι είναι έγκυος ακόμα και ύστερα από την εξέταση. Η άρνηση, ο φόβος, η κατάθλιψη και η απομόνωση είναι χαρακτηριστικά φαινόμενα στο στάδιο της προεφηβείας. Στη μέση της εφηβείας, όταν το κορίτσι ανακαλύπτει ότι είναι έγκυος, δε φοβάται τόσο όσο στο πρώτο στάδιο. Και αυτό γιατί με την εγκυμοσύνη του κατάφερε αυτό που ήθελε, την πραγματοποίηση της επιθυμίας ν' αποδείξει ότι είναι ικανή να κάνει κάτι που μόνο σαν μητέρα

της επιτρεπόταν μέχρι τότε. Δείχνει ένα αίσθημα υπερηφάνιας για την εγκυμοσύνη της, αλλά στο βάθος αμφιταλαντεύεται μεταξύ ενός έντονου συναισθήματος ενοχής και μιας κρυφής χαράς. Στο τέλος της εφηβείας, αν η εγκυμοσύνη συμβεί κάτω από ομαλές συνθήκες αντιμετωπίζεται από την έφηβο σαν ένα ευχάριστο γεγονός. Στην περίπτωση που η έφηβος είναι ανύπαντρη, τα κυρίαρχα συναισθήματα είναι η ενοχή και το άγχος.

Η κύηση στην εφηβική ηλικία μπορεί να δημιουργήσει αρκετά προβλήματα στην έφηβο οικονομικά, κοινωνικά, ψυχολογικά και ιατρικά. Αν το κορίτσι έμεινε έγκυος από κάποιο συνομήλικό της, οι ευθύνες και τα προβλήματα είναι διπλά. Πολλοί λίγοι, αν όχι ελάχιστοι από τους δεσμούς αυτούς καταλήγουν σε γάμο, σύμφωνα με τον Κρεατσά (1989, σελ. 104). Συνήθως, ο γάμος που γίνεται έπειτα από πίεση του θεωρούμενου φυσικού πατέρα καταλήγει σε διάλυση. Όταν ξαναπαντρευτούν, οι πιθανότητες να ξαναχωρίσουν είναι μεγάλες και γενικά υπάρχουν αρνητικές επιπτώσεις στη μελλοντική τους σταδιοδρομία, σύμφωνα με την Α. Κουσίδου (1980, σελ. 201).

Όσον αφορά τις επιπτώσεις της εφηβικής εγκυμοσύνης στην υγεία των νεαρών μητέρων, ο Γ. Κρεατσάς (1989, σελ. 104) αναφέρει ότι οι έφηβοι σε σύγκριση με τις ενήλικες διατρέχουν τριπλάσιους κινδύνους ταξιναιμίας της κύησης και περιγεννητικής θνησιμότητας. Η πρόωγη αποκόλληση του πλακούντα είναι επίσης πιο συχνή στην εφηβεία. Επιπλέον, η συχνότητα των καισαρικών τομών είναι μεγαλύτερη σ' αυτή την ηλικία παρά στις ενήλικες. Επίσης, επειδή οι έφηβες δεν πηγαίνουν τακτικά στο γιατρό ή πηγαίνουν για πρώτη φορά μετά τον έβδομο μήνα, δημιουργούνται προβλήματα αναιμίας, αυτοέκτρωσης, έλλειψης σιδήρου, βιταμινών και ασβεστίου.

Όπως αναφέρει η Α. Κουσίδου (1980, σελ. 201), σύμφωνα με τον Γ. Δανέζη, οι μεγαλύτεροι ιατρικοί κίνδυνοι φαίνεται να αφορούν κορίτσια κάτω των 16 ετών, όπου παρατηρείται αυξημένη νοσηρότητα και θνησιμότητα μητέρων και παιδιών λόγω

των αυξημένων κινδύνων του τοκετού, αλλά κυρίως λόγω της προωρότητας των παιδιών και των αυξημένων συγγενών ανωμαλιών που παρουσιάζουν. Το 22% από τις μητέρες της εφηβικής ηλικίας παρουσιάζουν επιπλοκές κατά τον τοκετό, σύμφωνα με την Ευθυμία Δουβαλέτα - Χιμπς (1985, σελ. 216). Σε μια μελέτη του ο Pluppberg (1973) βρήκε ότι η μητρική θνησιμότητα κατά την εφηβεία είναι 9%. Επίσης, βρήκε ότι 37% από τις έφηβες μητέρες είχαν παιδιά που ζύγιζαν 2.500 γραμμάρια ή λιγότερο, και μόνο 49% είχαν βρέφη χωρίς προβλήματα. Τέλος, έχει παρατηρηθεί, ότι νεογνά που γεννιούνται από κορίτσια μικρής ηλικίας παρουσιάζουν σε μεγαλύτερο βαθμό το σύνδρομο της μογγολοειδούς ιδιωτείας ή σύνδρομο Down. Η συχνότητα του συνδρόμου είναι τέτοια, ώστε να συμβαδίζει με εκείνη των γυναικών που είναι πάνω από 40 ετών, σύμφωνα με τον Γ. Κρεατσά (1989, σελ. 104).

ΕΚΤΡΩΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΕΦΗΒΕΙΑ

Είναι πολύ δύσκολο να βρει κάποιος στοιχεία για τις εκτρώσεις και πολύ περισσότερο όταν αυτές αφορούν την εφηβική ηλικία. Τα περισσότερα από τα στοιχεία που υπάρχουν προέρχονται από γυναίκες οι οποίες απευθύνθηκαν στα ειδικά γυναικολογικά κέντρα για εξέταση.

Σύμφωνα με έρευνα των Ζαβιτσάνου και Βυκά, σε 729 άγαμους σπουδαστές και σπουδάστριες ηλικίας 18 - 23 ετών, τον Φεβρουάριο του 1978, προκύπτει ότι: 40% των κοριτσιών ηλικίας 18 - 23 χρόνων έχουν σεξουαλικές σχέσεις και από αυτές το 25% έχει ήδη υποβληθεί σε προκλητή έκτρωση. Στους άντρες, το ποσοστό των σεξουαλικών σχέσεων είναι για τις ίδιες ηλικίες 74% και από αυτούς το 11% είναι υπεύθυνοι για μια τουλάχιστον κύηση που διακόπηκε με προκλητή έκτρωση (1980, σελ. 153).

Νεότερη έρευνα του Δ. Τριχόπουλου αποδεικνύει ότι το 51% των κοριτσιών που έχουν μέχρι την ηλικία των 22 χρόνων σεξουαλικές σχέσεις, 30%, έχουν κάνει έκτρωση.

Από μελέτη που έγινε στο Κέντρο Οικογενειακού Προγραμματισμού του Μαιευτηρίου "ΑΛΕΞΑΝΔΡΑ" παρατηρήθηκε ότι σε σύνολο 260 κοριτσιών ηλικίας 14 - 19 χρόνων που πήγαν για εξέταση 75 (28,8%) είχαν κάνει μία ή περισσότερες εκτρώσεις (Κρεατσάς 1989, σελ. 105), ενώ το 1989 το ποσοστό αυτό αυξήθηκε σε 35%, σύμφωνα με τον Ε. Δεληγεώρογλου (1992, σελ. 109). Επιπλέον με βάση στοιχεία που παρουσίασε ο Γ. Δανέζης στο Σεμινάριο που διοργάνωσε το Κέντρο Βρεφών " ΜΗΤΕΡΑ " τον Οκτώβριο του 1980 προκύπτει ότι: 3 στα 10 ανύπαντρα κορίτσια, μέχρι την ηλικία των 19 ετών και 5 στα 10 κορίτσια, στις ηλικίες 20 ως 24 έχουν υποβληθεί σε μία ή περισσότερες εκτρώσεις ("ΕΚΛΟΓΗ" Δεκέμβριος 1980).

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα νεότερης έρευνας των Ε. Καρδαμάκη και Κ. Λιαρκόβα που πραγματοποιήθηκε κατά τα έτη 1986 - 1987 προκύπτει ότι: η συχνότητα των εκτρώσεων στις γυναίκες, ηλικίας κάτω των 19 χρόνων είναι 20,56% (δηλ. 102 στις 496 εφήβους). Στην ίδια έρευνα βρέθηκε επίσης ότι: στις γυναίκες κάτω των 19 χρόνων αντιστοιχούν 1,33 εκτρώσεις ανά γυναίκα με προκλητή έκτρωση (0,27 εκτρώσεις/γυναίκα). Παρόμοια είναι και τα αποτελέσματα έρευνας των Χριστοδούλου και Αλεξάκη που βρήκαν ότι στην ηλικία των 15 - 17 ετών το 28,84 - 20,91% των κοριτσιών έχουν τουλάχιστον μια προκλητή έκτρωση, ενώ πιο πρόσφατες μελέτες δείχνουν αύξηση του ποσοστού σε 38,57%, σύμφωνα με τον Ε. Καρδαμάκη (1989, σελ. 176 - 179).

Για το ίδιο θέμα, ανατρέχοντας σε επίσημα στατιστικά στοιχεία από την Ιταλία, το ποσοστό των κοριτσιών κάτω των 20 ετών που ζήτησαν εκούσια διακοπή της κύησης για τα έτη 1979 - 1980, αντιπροσώπευε περίπου μόλις το 8% του συνόλου.

Στις ΗΠΑ, το 39% των κυήσεων στην εφηβεία καταλήγουν σε έκτρωση, ενώ το 1/3 όλων των εκτρώσεων αφορά νεαρά κορίτσια κάτω των 20 ετών (Δεληγεώρογλου Ε. 1992, σελ. 111).

Η έκτρωση μπορεί να προκαλέσει άμεσες ή αργότερες επιπλοκές και να κινδυνεύσει η ζωή της γυναίκας. Παγκόσμιες

ανακοινώσεις φέρνουν σύμφωνα με τον Ε. Κουμαντάκη (1989, σελ. 113) ένα μεγάλο ποσοστό θανάτου στη διακοπή της εγκυμοσύνης που βέβαια δεν υπερβαίνει το 2% στις 100.000 γυναίκες, όταν η εγκυμοσύνη είναι κάτω από 12 εβδομάδες. Σε σαλπινγογραφίες διαπιστώνονται επιπλοκές όπως συμφύσεις, ανεπάρκεια του τραχήλου, πυοσάλπιγγες, υδροσάλπιγγες, καταστάσεις οι οποίες μπορούν να συνοδεύουν τη γυναίκα σε όλη της τη ζωή.

Επιπλοκές όπως αιμορραγία, διάτρηση της μήτρας, τραυματισμοί του τραχήλου, πυελική φλεγμονή και δευτεροπαθής στειρότητα, ανέρχονται περίπου σε 12% των προκλητών εκτρώσεων, σύμφωνα με τον Ε. Καρδαμάκη (1989, σελ. 178). Ο ίδιος ερευνητής αναφέρει επίσης ότι: στο 58,67% των γυναικών που έχουν κάνει έκτρωση παρατηρείται πυελική φλεγμονή. Οι επιπτώσεις των πυελικών φλεγμονών είναι σοβαρές, καθώς βρέθηκε ότι η βλάβη των σαλπίγγων μετά από μία φλεγμονή παρατηρείται στο 13% των γυναικών, μετά 2 φλεγμονές παρατηρείται στο 35% και μετά 3 στο 75%. Επιπλέον, αν η προκλητή έκτρωση συνδυασθεί με φλεγμονή υπάρχει αυξημένος κίνδυνος για εξωμήτρια κύηση.

Ανακεφαλαιώνοντας, αναφέρεται ότι οι επιπλοκές διακρίνονται σε άμεσες, όπως αιμορραγίες, κακώσεις, φλεγμονή κλπ., που συμβαίνουν κατά τη διάρκεια της επέμβασης και σε απώτερες, οι οποίες δεν απειλούν τη ζωή της γυναίκας, μπορεί όμως να προκαλέσουν μακροχρόνια ψυχοσωματικά προβλήματα και να διαταράξουν τη ζωή της. Τέτοιες επιπλοκές, σύμφωνα με τον Κρεατσά (1989, σελ. 154), μπορεί να είναι: (α) Ανεπάρκεια του τραχηλικού στομίου από βίαιη ή απότομη διαστολή με επακόλουθο αποβολές σε μελλοντικές εγκυμοσύνες. (β) Καταστροφή του εσωτερικού της μήτρας (ενδομητρικές συμφύσεις) από υπερβολική απόξεση του ενδομητρίου και επακόλουθη φλεγμονή. Σαν αποτέλεσμα, μπορεί να επέλθει στείρωση, λόγω αδυναμίας εμφύτευσης του εμβρύου στη μήτρα ή αποβολές. (γ) Ενδομητρίτιδα. (δ) Πυελική φλεγμονή.

(σαλπιδίτιδα) μ' αποτέλεσμα τη δημιουργία συμφύσεων των σαλπιδίων και στειρώση και (ε) ψυχιατρικές διαταραχές.

Όπως αναφέρουν οι Γ. Παπαευαγγέλου και Α. Ρουμελιώτου - Καραγιάννη (1979, σελ. 48), 3 από τις 10.000 γυναίκες που υποβάλλονται σε έκτρωση εκδηλώνουν ψύχωση. Ενώ πολύ περισσότερες εμφανίζουν ελαφρότερα συμπτώματα. Οι επιπτώσεις αυτές προέρχονται και προκαλούνται, σύμφωνα με τους παραπάνω μελετητές από την αρνητική συμπεριφορά των ατόμων του άμεσου περιβάλλοντός της, αλλά και αυτών που εκτελούν την έκτρωση.

Επίσης, πρέπει να αναφερθεί ότι οι εκτρώσεις εκτός από τις δυσμενείς επιδράσεις τους στην υγεία της γυναίκας επιδρούν και πάνω στην πορεία των επόμενων κυήσεων και τοκετών. Κατά τη μελέτη μεγάλου αριθμού επιτόκων αποδείχθηκε ότι υπάρχει σχέση μεταξύ αιμορραγιών κατά την κύηση και του αριθμού προηγούμενων εκτρώσεων. Έτσι, διαπιστώθηκε ότι χωρίς ιστορικό εκτρώσεων, η συχνότητα αιμορραγιών ήταν 10,8%, ανέρχοντο όμως σε 18,3, όταν οι γυναίκες είχαν κάνει 1 έως 2 εκτρώσεις και σε 25,8%, όταν ο αριθμός των εκτρώσεων ήταν πάνω από τρεις. Επιπλέον, η πρόωμη ρήξη του θυλακίου είναι πιο συχνή σε γυναίκες με ιστορικό προηγούμενης έκτρωσης (5,4%), παρά σε γυναίκες που δεν είχαν κάνει έκτρωση (2,0%). Διαπιστώθηκε επίσης ότι προηγηθείσες εκτρώσεις αυξάνουν τη συχνότητα έκτοπης εγκυμοσύνης, καθώς και τη συχνότητα ανωμαλιών του εμβρύου, όπως είναι η εγκάστια θέση και η προσωπική προβολή, οι οποίες απαιτούν διορθωτικούς χειρισμούς και επομένως συνοδεύονται από περισσότερα μαιευτικά συμβάντα. Τέλος, οι προηγηθείσες εκτρώσεις αυξάνουν τον κίνδυνο πρόωρου τοκετού και αυτόματων εκτρώσεων κατά τον πρώτο τρίμηνο της επόμενης εγκυμοσύνης, κατά τους Ε. Παπαευαγγέλου, Α. Ρουμελιώτου - Καραγιάννη (1979, σελ. 48 - 50).

Στην εφηβική ηλικία, οι κίνδυνοι που προαναφέρθηκαν παρουσιάζονται αυξημένοι, γιατί η έκτρωση γίνεται κρυφά και βιαστικά για να μη το μάθουν οι γονείς. Επιπλέον, το απληροφόρητο κορίτσι παρασύρεται από φίλες ή γνωστούς και καταφεύγει σε επικίνδυνους τρόπους διακοπής της εγκυμοσύνης.

Γι' αυτό στην έφηβο, σύμφωνα με τον Γ. Κρεατσά (1989, σελ. 105), συνιστάται: (α) σε κάθε καθυστέρηση της περιόδου να πηγαίνει έγκαιρα στο Γυναικολόγο ή στα κέντρα εφηβικής Γυναικολογίας και Οικογενειακού Προγραμματισμού, (β) να μη συμβουλευεται φίλους ή φίλες για το πρόβλημά της, αλλά μόνο τα υπεύθυνα ιατρικά κέντρα ή το Γυναικολόγο, (γ) να απευθύνεται στις κοινωνικές υπηρεσίες, όπου υπεύθυνη κοινωνική λειτουργός θα τη συμβουλεύει ανάλογα, (δ) αν το κορίτσι βρίσκεται ψυχολογικά κοντά στη μητέρα του, καλό είναι να τη συμβουλευεται και να αντιμετωπίζουν το πρόβλημα μαζί και (ε) να αποφεύγεται η λήψη οποιουδήποτε φαρμάκου χωρίς τη συμβουλή του γιατρού.

Στην Ελλάδα, η διακοπή της ανεπιθύμητης εγκυμοσύνης μέχρι τη 12η εβδομάδα κυήσεως είναι σήμερα νομοθετικά κατοχυρωμένη. Σύμφωνα με τον Ν. 1606/86, κάθε γυναίκα η οποία είναι έγκυος έχει το δικαίωμα να κάνει έκτρωση μέχρι και τη 12η εβδομάδα της εγκυμοσύνης της, υπολογίζοντας από την πρώτη μέρα της τελευταίας της περιόδου, εάν πρόκειται για έφηβη κάτω των 16 χρόνων, τότε χρειάζεται η συγκατάθεση του ενός από τους δύο γονείς ή του ανθρώπου που επιμελείται την έφηβη.

Από όσα αναφέρθηκαν παραπάνω, είναι φανερό ότι οι κίνδυνοι από τις εκτρώσεις στις γυναίκες αλλά και στις μελλοντικές εγκυμοσύνες είναι πολλαπλοί. Είναι λοιπόν απαραίτητη η ενημέρωση των γυναικών και κυρίως των νέων ως προς τους κινδύνους των προκλητών εκτρώσεων, καθώς και η ταυτόχρονη ενημέρωσή τους για τις μεθόδους αντισύλληψης, ώστε με αυτές και όχι με την έκτρωση να αποφεύγεται η ανεπιθύμητη κύηση. Η ενημέρωση αυτή θα μπορούσε να έχει μαζικό χαρακτήρα και να γίνεται από διάφορους φορείς όπως το σχολείο, τα κέντρα οικογενειακού προγραμματισμού ή τα μέσα ενημέρωσης, αλλά θα πρέπει να είναι προσωπικές.

ΑΝΤΙΣΥΛΛΗΨΗ ΣΤΗΝ ΕΦΗΒΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ

Η επιδημιολογική αύξηση των κυήσεων και εκτρώσεων μεταξύ των κοριτσιών ηλικίας 14 - 19 ετών θεωρείται, σύμφωνα με τον Κρεατσά (1989, σελ. 142), αποτέλεσμα τις έλλειψης ενημέρωσης των νέων πάνω σε θέματα αντισύλληψης.

Όπως προκύπτει από διάφορες στατιστικές, το 1/3 των κοριτσιών δεν επιθυμούν έλεγχο των γεννήσεων, ενώ το 1/2 δεν είναι ενημερωμένα για τις διαθέσιμες μεθόδους αντισύλληψης. Λιγότερο από το 1/3 των κοριτσιών που έχουν σεξουαλικές σχέσεις χρησιμοποιούν σύμφωνα με τον Τζών Κόνγκερ (1981, σελ. 20), το αντισυλληπτικό χάπι για να εμποδίσουν την εγκυμοσύνη. Έτσι, ένα ποσοστό μεταξύ 55 - 75% δεν χρησιμοποιεί κανένα αντισυλληπτικό μέτρο, τουλάχιστον στην πρώτη τους σεξουαλική επαφή, ενώ μετά από αυτή, ένα ποσοστό χρησιμοποιεί συστηματικά αντισύλληψη. Ακόμα και στις κοπέλες που έχουν σταθερό δεσμό, μόνο τα 2/3 χρησιμοποιούν πάντα αντισύλληψη.

Συνεχίζοντας ο Τζών Κόνγκερ αναφέρει ότι, σε ψυχολογικές μελέτες που έγιναν για να συγκριθούν κοπέλες που, έχοντας σεξουαλικές σχέσεις, χρησιμοποιούν αντισυλληπτικά με αυτές που δεν παίρνουν καθόλου ή παίρνουν πολύ σπάνια προφυλάξεις, βρέθηκε ότι οι κοπέλες που δεν χρησιμοποιούν αντισυλληπτικά, έχουν χαμηλή εκτίμηση των ικανοτήτων τους και παρουσιάζουν μια παθητική και εξαρτημένη στάση απέναντι στις ετεροφυλικές σχέσεις. Ένα άλλο εύρημα των ερευνών αυτών είναι ότι οι κοπέλες που παραδέχονται τον σεξουαλισμό τους με ειλικρίνεια, χρησιμοποιούν αντισυλληπτικά με μεγαλύτερη ευκολία από εκείνες που τον αρνούνται είτε στον εαυτό τους είτε στους άλλους.

Οι κυριότερες αιτίες που οι έφηβοι δεν χρησιμοποιούν αντισυλληπτικά, σύμφωνα με τον Τζών Κόνγκερ (1981, σελ. 61), είναι γιατί πιστεύουν ότι δεν θα συλλάβουν λόγω της ημέρας του κύκλου, της ηλικίας ή της μη συχνής επαφής ή γιατί τα αντισυλληπτικά δεν είναι διαθέσιμα τη στιγμή που τα

χρειάζονται. Μερικοί έφηβοι δεν χρησιμοποιούν αντισύλληψη γιατί φοβούνται ότι θα επηρεάσουν τον αυθορμητισμό στη σχέση τους ή ότι η λήψη αντισύλληψης μπορεί να θεωρηθεί πρόκληση για συνουσία.

Επίσης όπως αναφέρει η Ε. Γιακουμάκη (1989, σελ. 107) πολλά κορίτσια στην εφηβεία δεν παίρνουν προφυλάξεις, επειδή πιστεύουν ότι η εγκυμοσύνη είναι κάτι που μπορεί να συμβεί στους άλλους και ποτέ σ' αυτούς. Τέλος, ο Δ. Αραβαντινός (1989, σελ. 104) αναφέρει ότι περισσότερο από το 1/4 των εφήβων, 14 χρονών και άνω πιστεύουν ότι αν μια κοπέλλα δεν θέλει να κάνει παιδί, δε μένει έγκυος ακόμη και αν δεν λαμβάνει κανένα αντισυλληπτικό μέσο.

Στο σημείο αυτό αξίζει να αναφερθεί κανείς σε μια μελέτη στο χώρο της αντισύλληψης. Πιο συγκεκριμένα:

ΠΙΝΑΚΑΣ

Ποσοστό που δεν χρησιμοποίησαν αντισύλληψη

0 10 20 30 40 50 60

Νόμιζαν ότι σ' αυτές δεν θα συμβεί

Νόμιζαν ότι ήταν ασφαλείς ημέρες

Απρόβλεπτη σεξουαλική σχέση

Πολύ μικρές για να μείνουν έγκυες

Λανθασμένη αντισύλληψη ή επικίνδυνα

Αρσενικά διαστήματα σεξ. σχέση

Αγνοία αντισύλληψης

Έρευνα των Γ. Κατούλα, Ε. Καρδαμάκη, Δ. Μητρόπουλου, Γ. Χρόνη και Ζ. Παπαθανασίου της Γυναικολογικής Κλινικής του Γενικού Κρατικού Νοσοκομείου Αθηνών και του 3ου Τμήματος της Γυναικολογικής Κλινικής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου έδειξε ότι τα περισσότερα από τα κορίτσια που έχουν σεξουαλικές σχέσεις καταφεύγουν στην εφαρμογή κάποιας αντισυλληπτικής μεθόδου μετά την εμπειρία μιας έκτρωσης. Το 17,51% από τα κορίτσια μέχρι 18 χρονών δε χρησιμοποιούσαν καμιά αντισυλληπτική μέθοδο, το 26,85% εμπιστεύονται τη διακεκομμένη συνουσία, το 24,07% το προφυλακτικό του ερωτικού συντρόφου, το 22,2 % εμπιστεύονται το χάπι και το 3,25% το ενδομητρικό σπείραμα (1988, σελ. 106).

Αναφορικά με τη χρήση αντισύλληψης κατά την πρώτη σεξουαλική επαφή, έρευνα των P. Kraft, B. Traae, J. Rise που πραγματοποιήθηκε το 1990 σε 3.000 Νορβηγούς εφήβους ηλικίας 17 - 19 χρόνων έδειξε ότι από του 1.762 σεξουαλικά ενεργούς εφήβους οι 42,2% ανέφεραν ότι χρησιμοποίησαν προφυλακτικό, 8,5% αντισυλληπτικό χάπι, 17,6% τη μέθοδο της διακεκομμένης συνουσίας, ενώ 31% δεν χρησιμοποίησαν καμιά μέθοδο αντισύλληψης κατά την πρώτη τους σεξουαλική επαφή. Η χρήση ή μη αντισύλληψης ήταν συνάρτηση του μορφωτικού επιπέδου, της ηλικίας της πρώτης σεξουαλικής επαφής και της κατανάλωσης οινόπνευματων.

Η χρήση του προφυλακτικού ήταν συνάρτηση της ηλικίας, του μορφωτικού επιπέδου, της μόρφωσης των γονέων, της κατανάλωσης οινόπνευματων και της συζήτησης με τους γονείς και τους συνομηλίκους σχετικά με την αντισύλληψη. Επίσης, από την ίδια έρευνα προκύπτει ότι οι δεκαεπτάχρονοι χρησιμοποιούσαν προφυλακτικό κατά την πρώτη επαφή σε μεγαλύτερο ποσοστό (47,5%) σε σύγκριση με τους δεκαεννιάχρονους όπου το ποσοστό αυτό ήταν 34,3%, σύμφωνα με τον Γ. Ν. Σαλβαρά (1991, σελ. 23).

Ετην Ελλάδα, έρευνα του Ι. Χλιαουτάκη που πραγματοποιήθηκε τους μήνες Μάιο και Ιούνιο του 1989 σε

δείγμα 720 εφήβων, ηλικίας 15 - 19 ετών του Δήμου Αθηναίων έδειξε ότι: από τους 291 ενεργούς σεξουαλικά εφήβους του δείγματος το 5% μόνο (1% άνδρες και 4% γυναίκες) δεν χρησιμοποίησε οποιαδήποτε αντισυλληπτική μέθοδο. Κατά την πρώτη σεξουαλική επαφή. Εδώ θα πρέπει να υπολογιστεί σύμφωνα με τον Ι. Χλιαουτάκη ακόμα ένα 5% περίπου που χρησιμοποιεί τις πλύσεις ως μέθοδο, που δεν μπορεί όμως να θεωρηθεί αποτελεσματική. Το προφυλακτικό για τους άνδρες και η διακεκομμένη συνουσία ήταν οι αντισυλληπτικές μέθοδοι που κυρίως χρησιμοποιήθηκαν.

Επίσης, όπως προκύπτει από την ίδια έρευνα, ένα σημαντικό υψηλό ποσοστό και στα δύο φύλα (25% άνδρες και 37% γυναίκες) άλλαξαν αντισυλληπτική μέθοδο σε σχέση με αυτή που χρησιμοποίησαν την πρώτη φορά. Έτσι, από τα 87 άτομα που δηλώνουν αλλαγή, η μέθοδος που χρησιμοποίησαν πρόσφατα είναι για τους άνδρες πρώτα το προφυλακτικό σε ποσοστό 39% και ακολουθεί το χάπι από την πλευρά του ερωτικού τους συντρόφου σε ποσοστό 20%.

Ενώ οι γυναίκες χρησιμοποίησαν πρώτα το χάπι σε ποσοστό 36% και κατόπιν το προφυλακτικό επίσης από την πλευρά του ερωτικού τους συντρόφου σε ποσοστό 33%.

Ως προς τα άτομα που άλλαξαν αντισυλληπτική μέθοδο διαπιστώθηκε μια στροφή προς το προφυλακτικό από 30 άτομα, στο χάπι από 22 άτομα, τη διακεκομμένη συνουσία από 6 άτομα και προς διάφορες άλλες μεθόδους από 13 άτομα. Οι υπόλοιποι ποσοστό 18% για τους άνδρες και 10% για τις γυναίκες παύουν να χρησιμοποιούν οποιαδήποτε μέθοδο.

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα έρευνας που πραγματοποιήθηκε στην Πίζα της Ιταλίας σε 750 νέες γυναίκες ηλικίας 16 - 22 ετών προκύπτει ότι 40% των κοριτσιών που έχουν σεξουαλικές σχέσεις δεν χρησιμοποιούν αντισυλληπτική μέθοδο, ενώ προτιμάται η διακεκομμένη συνουσία και το προφυλακτικό σε ποσοστά 22% και 20% αντίστοιχα. Ακολουθούν το χάπι σε ποσοστό 10%, το διάφραγμα 3%, η θερμομετρική μέθοδος σε ποσοστό 3% και τέλος οι πλύσεις σε ποσοστό 2%, σύμφωνα με τον Χλιαουτάκη (1992, σελ. 125 - 138).

Το αντισυλληπτικό χάπι φαίνεται να συγκαταλέγεται ανάμεσα στις πιο διαδεδομένες μεθόδους αντισύλληψης μεταξύ των νέων. Από πληροφορίες των ειδικών κέντρων, φαίνεται ότι από την πρώτη σεξουαλική επαφή, το 15 - 20% των κοριτσιών παίρνει το χάπι, σε σχετικά σπάνια συχνότητα σεξουαλικών επαφών το 30%, ενώ σε κανονική συχνότητα το 60 - 80%, σύμφωνα με τον Α. Χρυσικόπουλο (1992, σελ. 144).

Όπως αναφέρει ο Ε. Κουμαντάκης (1989, σελ. 115) σε εργασία που δημοσιεύτηκε από το κέντρο οικογενειακού προγραμματισμού του Μαιευτηρίου "Αλεξάνδρα" φαίνεται ότι στο σύνολο 260 κοριτσιών που πήγαν για αντισύλληψη, προτίμησαν το αντισυλληπτικό χάπι ένα ποσοστό 65%, κολπικό υπόθετο ένα ποσοστό 11,5%, ανδρικό προφυλακτικό επίσης ένα 11,5%, ενώ διάφραγμα με σπερματοκτόνο αλοιφή 7,1% και ενδομητρικό σπείραμα 3,8%. Οι παρενέργειες από τη λήψη του χαπιού στα κορίτσια που το χρησιμοποίησαν σαν μέθοδο αντισύλληψης ήταν μια μεσοκυκλική αιμόρροια 43,6% με αύξηση του σωματικού βάρους, 18,2% ναυτία, κεφαλαλγία, ευερεθιστικότητα και αμηνόρροια 5,5% που υποχώρησε μετά από 3 μήνες περίπου χωρίς φαρμακευτική αγωγή.

Τα νεαρά κορίτσια αντιμετωπίζουν σύμφωνα με τον Κρεατσά (1989, σελ. 145) πολύ μικρότερο κίνδυνο επιπλοκών απ'ότι οι ενήλικες γυναίκες. Σοβαρές επιπλοκές από τη λήψη του αντισυλληπτικού χαπιού σπάνια μπορούν να παρουσιαστούν στην εφηβική ηλικία, ενώ συνηθέστερα παρατηρούνται επιπλοκές, όπως: αίμα στο μέσο του κύκλου ή καθυστέρηση της περιόδου, ναυτία ή έμετο, υγρά από τον κόλπο, καθώς επίσης αύξηση του σωματικού βάρους, οίδημα, ακμή και διόγκωση των μαστών. Γενικά, σε κορίτσια νεαρής ηλικίας, παρατηρείται σύμφωνα με τον Χρυσικόπουλο Α. (1992, σελ. 148), ένα διαφορετικό φάσμα και μια άλλη συχνότητα στις παρενέργειες από ό,τι στις ενήλικες γυναίκες και πιο συχνά τα νεαρά κορίτσια παραπονιούνται για αίσθημα κόπωσης, μείωση της σεξουαλικής επιθυμίας, κολπικά υγρά και ενδιάμεσες αιμορραγίες.

Σπανιότερα και σε άτομα με βεβαρημένο ιστορικό μπορεί να παρατηρηθούν σύμφωνα με τον Γ. Κρεατσά (1989, σελ. 145) υπέρταση, επιδείνωση ήδη υπάρχουσας διαταραχής στην πήκτικότητα του αίματος (θρομβοτεμβολικά επεισόδια), επιδείνωση υπάρχοντος διαβήτη και παρόξυνση ημικρανιών.

Για την αποφυγή των επιπλοκών αυτών, πριν από τη χορήγηση του χαπιού θα πρέπει να γίνεται σύμφωνα με τον παραπάνω Μαιευτήρα Γυναικολόγο, πλήρης εξέταση όλων των συστημάτων του οργανισμού, όπως γυναικολογική εξέταση, τεστ Παπανικολάου και αιματολογικός έλεγχος.

Το ανδρικό προφυλακτικό είναι μέθοδος, που χρησιμοποιείται σύμφωνα με τον Κρεατσά (1989, σελ. 143) από ένα μεγάλο ποσοστό εφήβων, γιατί είναι φθηνό και εύκολο στη χρήση του. Αποτελεί μια καλή και απλή μέθοδο αντισύλληψης, χωρίς παρενέργειες και επιπλέον προφυλάσσει τους νέους από τα σεξουαλικά μεταδιδόμενα νοσήματα και τον ιό του AIDS.

Η διακεκομένη συνουσία είναι μια μέθοδος αντισύλληψης, που επίσης χρησιμοποιείται από ένα μεγάλο ποσοστό εφήβων, παρουσιάζει όμως ποσοστό αποτυχίας πάνω από 30%, γι' αυτό, όπως αναφέρει ο Κουμαντάκης (1989, σελ. 116) δεν ενδείκνυται σαν μέθοδος αντισύλληψης στην εφηβεία.

Η μέθοδος του ρυθμού δεν είναι σύμφωνα με τον Κρεατσά (1989, σελ. 143) πρακτικά εφαρμόσιμη στην εφηβεία, γιατί χρειάζεται καλή γνώση της φυσιολογίας της αναπαραγωγής και δεν μπορεί να εφαρμοστεί από τα κορίτσια που έχουν σποραδικές σεξουαλικές σχέσεις, καθώς και από εκείνα που δεν έχουν κανονικό κύκλο. Το τελευταίο φαινόμενο είναι πολύ συνηθισμένο στα νεαρά κορίτσια, γιατί αυτά υφίστανται σύμφωνα με τον Δετοράκη (1983, σελ. 22) συνεχείς συγκινησιακές και βιολογικές μεταβολές.

Η εφαρμογή των κολπικών διαφραγμάτων δεν είναι δημοφιλής μεταξύ των νέων της Χώρας. Σε συνδυασμό με χρήση σπερματοκτόνων ουσιών θα μπορούσε να αποτελέσει εναλλακτική μέθοδο αντισύλληψης σε περιπτώσεις που δεν ενδείκνυται η χρησιμοποίηση των αντισυλληπτικών χαπιών ή των

ενδομήτριων σπειραμάτων (Κρεατσά 1989, σελ. 143). Επιπλέον, το κοιλιακό διάφραγμα θα μπορούσε σύμφωνα με τον Κουμαντάκη (1989, σελ. 113) να χρησιμοποιηθεί από κορίτσια που έχουν περιστασιακές σχέσεις.

Το ενδομήτριο σπείραμα συγκαταλέγεται όπως αναφέρει ο Γ. Κρεατσάς (1989, σελ. 144) στις λιγότερο αποδεκτές μεθόδους αντισύλληψης σε εφήβους, επειδή κοστιζει και έχει ορισμένες παρενέργειες. Η αυξημένη συχνότητα πηλκικής φλεγμονής που στα νεαρά κορίτσια μεγαλώνει ακόμα περισσότερο με αποτέλεσμα να εμφανίζονται μερικές φορές συμφύσεις στις σάλπιγγες, καθώς και αναιμία λόγω της αυξημένης απώλειας αίματος στη διάρκεια της περιόδου, είναι μερικοί από τους λόγους μη αποδοχής του σπειράματος. Αποτελεί όμως εναλλακτική λύση γι' αυτούς που δεν μπορούν να ακολουθήσουν αντισύλληψη με το χάπι ή έχουν συχνές επαφές. Επιπλέον, το ενδομήτριο σπείραμα μπορεί να χρησιμοποιηθεί από άτομα, με νοσητική υστέρηση, από άτομα με μη ελεγχόμενο τρόπο ζωής, από άτομα με προβλήματα ψυχικής υγείας, καθώς και σε περιπτώσεις μη επιθυμίας του ατόμου να χρησιμοποιήσει άλλες μεθόδους αντισύλληψης. Στις περιπτώσεις που τελικά θα αποφασιστεί η τοποθέτηση ενδομήτριου σπειράματος, θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη σύμφωνα με τον Χρυσικόπουλο (1992, σελ. 143), οι εξής παράγοντες: Η σεξουαλικότητα του ατόμου και ο αριθμός των ερωτικών συντρόφων, η επίγνωση της υγιεινής του κόλπου, ο ρυθμός του κύκλου και η ποσότητα της εμμηνορροσίας, και τέλος ο έλεγχος με τεστ Παπανικολάου και οι καλλιέργειες.

Όπως αναφέρει η Μαρία Μ. Κουγιούφα (1988, σελ. 106), σύμφωνα με τον Α. YURPE, προτού ο ειδικός αγωγής υγείας να συστήσει την κατάλληλη μέθοδο αντισύλληψης, θα πρέπει να λάβει υπόψη τους εξής παράγοντες: τη συχνότητα των επαφών, την αντισυλληπτική υπευθυνότητα του συντρόφου και το ιστορικό που αφορά κάποια προηγούμενη φλεγμονή της πυελικής κοιλότητας ή τα νοσήματα που μεταδίδονται με τη σεξουαλική επαφή. Για τις χρόνιες πάσχουσες εφήβους, ο καθηγητής Α. GAUFPIEZ - MAZIN αναφέρει ότι η επιλογή της αντισυλληπτικής

μεθόδου θα πρέπει να βασίζεται στο διανοητικό επίπεδο της ασθενούς και στις παρενέργειες της αντισυλληπτικής μεθόδου, σε σχέση με την κύρια χρόνια πάθηση.

Στη συνέχεια, αναφέρονται οι συνηθέστερες μέθοδοι αντισύλληψης, καθώς και τα πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα που αυτές παρουσιάζουν.

ΜΕΘΟΔΟΙ ΑΝΤΙΣΥΛΛΗΨΗΣ

Οι αντισυλληπτικές μέθοδοι είναι όσες επιτρέπουν στα ζευγάρια να έχουν σεξουαλικές επαφές, δίχως το φόβο μιας ανεπιθύμητης εγκυμοσύνης, παρέχοντάς τους ταυτόχρονα τη δυνατότητα να πραγματοποιήσουν τη γονιμότητά τους μόλις το θελήσουν. Η έκτρωση και η οριστική στείρωση, δεν μπορούν να λέγονται αντισυλληπτικές μέθοδοι, γιατί η πρώτη εφαρμόζεται όταν ήδη έχει γίνει σύλληψη και η δεύτερη δεν την επιτρέπει οριστικά έστω κι αν είναι επιθυμητή. Ούτε η απόλυτη αποχή μπορεί να θεωρηθεί σαν αντισυλληπτική μέθοδος γιατί έτσι αφαιρεί τη δυνατότητα των ολοκληρωμένων σχέσεων, σύμφωνα με την εγκυκλοπαίδεια "Υγεία", (1986, σελ. 421).

Οι μέθοδοι αντισύλληψης που εφαρμόζονται συχνά μπορούν να διαιρεθούν σε τρεις μεγάλες ομάδες: (α) τις φυσικές μεθόδους, γιατί δεν έχουν ανάγκη από κανένα ειδικό εργαλείο ή φάρμακο, όπως είναι ο θηλασμός η διακεκομμένη συνουσία κτλ. (β) μηχανικές μεθόδους, δηλαδή όσες δημιουργούν φραγμό ανάμεσα στο ωάριο και τα σπερματοζώαρια (διάφραγμα, ανδρικά προφυλακτικά κτλ.) (γ) Η ορμονική αντισύλληψη, δηλαδή τα αντισυλληπτικά χάπια και αντισυλληπτικές ενέσεις, σύμφωνα με τους Cohen και Tordjman (1981, σελ. 65).

Κάθε αντισυλληπτική μέθοδος μπορεί να αποτύχει σύμφωνα με τον Κρεατσά (1989, σελ. 121), είτε γιατί η αποτελεσματικότητά της δεν φθάνει το 100%, είτε γιατί δεν χρησιμοποιείται σωστά. Επιπλέον και η πιο αποτελεσματική μέθοδος μπορεί να έχει σοβαρές παρενέργειες.

Η απόφαση επιλογής της καταλληλότερης αντισυλληπτικής μεθόδου και η σωστή χρήση της επηρεάζονται σύμφωνα με τον Π. Ν. Σακκά και Ι. Α. Μπεργιαννάκη (1989, σελ. 13 - 15) από μια

σειρά παραγόντων που αφορούν τόσο το κοινωνικό περιβάλλον όσο και τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας του ζευγαριού και τη μεταξύ τους σχέση.

Η ύπαρξη ισχυρού κινήτρου για την αποφυγή της εγκυμοσύνης, καθώς και η αντίληψη που έχει κάθε γυναίκα για τις πιθανότητες να συλλάβει, αποτελούν δύο από τους πιο βασικούς παράγοντες που επηρεάζουν την αντισυλληπτική πρακτική. Συγκρούσεις ή αλλαγές στη συναισθηματική σχέση του ζευγαριού συχνά οδηγούν σε αποτυχία της αντισύλληψης, είτε επειδή μεταβάλλεται η στάση του ενός από τους συντρόφους προς την ενδεχόμενη εγκυμοσύνη, είτε επειδή η σύγκρουση στο ζευγάρι οδηγεί σε μείωση της συχνότητας των ερωτικών επαφών και επομένως στη χαλάρωση της αντισυλληπτικής ετοιμότητας. Η γνώμη που έχουν τα μέλη της οικογένειας, ο στενός φιλικός κύκλος, οι συμμαθητές και η κοινή γνώμη γενικότερα, για τη χρήση της μιας ή της άλλης μεθόδου αντισύλληψης καθώς και το πόσο προσιτή είναι η δεδομένη μέθοδος στον χρήστη συμβάλλουν επίσης στην επιτυχία ή αποτυχία της αντισύλληψης.

Τέλος, αποφασιστικής σημασίας για την αποφυγή της ανεπιθύμητης εγκυμοσύνης είναι η ικανότητα της γυναίκας να διατηρεί μια σχετικά σταθερή αντισυλληπτική συμπεριφορά άσχετα από τις οποιεσδήποτε μεταβολές στους παράγοντες που προαναφέρθηκαν. Το πόσο σταθερή θα είναι η συμπεριφορά της αυτή εξαρτάται σχεδόν αποκλειστικά από τη δομή της προσωπικότητάς της.

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να τονιστεί, ότι η επιτυχημένη αντισύλληψη απαιτεί τη συνεργασία και των δύο ερωτικών συντρόφων. Απαραίτητη είναι επίσης η συνεργασία του ζευγαριού με τον γιατρό ή την μαία. Η σύμβουλος οικογενειακού προγραμματισμού πριν προτείνει κάποια μέθοδο αντισύλληψης στο ζευγάρι θα πρέπει σύμφωνα με τους Δρ. Γ. Παπαευαγγέλου και Α. Ρουmeliώτου Καραγιάννη (1979, σελ. 95 - 97) να λάβει υπόψη του: (α) τα κίνητρα του ζευγαριού για αντισύλληψη, (β) το ιατρικό ιστορικό του ζευγαριού και

κυρίως της γυναίκας, (γ) την οικογενειακή και οικονομική τους κατάσταση (για παράδειγμα η ανύπαντρη γυναίκα έχει μεγαλύτερη ανάγκη αντισύλληψης από μια παντρεμένη που θέλει απλώς ν' αναστείλλει την απόκτηση παιδιών για λίγα χρόνια). (δ) τις ηθικές και θρησκευτικές πεποιθήσεις του ζευγαριού, (ε) τους τρόπους ζωής, καθώς και τις κοινωνικές συνήθειες, οι οποίες θα καθορίσουν πόσο εύκολη είναι η καθημερινή λήψη του αντισυλληπτικού ή ακόμη αν οι σεξουαλικές επαφές είναι τόσο συχνές ώστε να επιβάλλουν τη συνεχή, μόνιμη αντισύλληψη κλπ. Τέλος, τα χαρακτηριστικά της αντισυλληπτικής μεθόδου σε συνδυασμό με τους παραπάνω πέντε παράγοντες θα καθορίσουν την τελική επιλογή. Στη λήψη της απόφασης τον κυριότερο ρόλο θα παίξουν η αποτελεσματικότητα και οι παρενέργειες του αντισυλληπτικού. Παρακάτω, περιγράφονται τα κυριότερα χαρακτηριστικά των συνηθεστέων αντισυλληπτικών μεθόδων.

ΦΥΣΙΚΕΣ ΜΕΘΟΔΟΙ ΑΝΤΙΣΥΛΛΗΨΗΣ

Θηλασμός

Στην περίπτωση του θηλασμού, η αντισύλληψη επιτυγχάνεται σύμφωνα με τον Κρεατσά (1989, σελ. 122) με την αναστολή της ωοθυλακιορρηξίας κάτω από την επίδραση της προλακτίνης, μιας ορμόνης που προκαλεί την έναρξη και διατήρηση της γαλουχίας. Παρόλα αυτά, στο 6% περίπου των γυναικών η ωοθυλακιορρηξία επανέρχεται πριν από την πρώτη μετά τον τοκετό περίοδο, περιορίζοντας έτσι την επιτυχία της μεθόδου.

Μέθοδοι ρυθμού

Το 1930 περίπου, ο Αυστριακός γυναικολόγος Δρ. Χέρμαν Κνάους (Knaus) και ο Ιάπωνας γιατρός Κιασάκου Οτζινό (Ogino) ανακάλυψαν όπως αναφέρουν οι Γ. Παπαευαγγέλου και Α. Ρουμελιώτου - Καραγιάννη (1979, σελ. 119), ότι η γυναίκα μπορεί να συλλάβει μόνο ορισμένες ημέρες του μήνα, δηλαδή ανάμεσα στη 12η και 16η ημέρα πριν την επόμενη έμμηνη ροή. Πρέπει όμως να ληφθεί υπόψη ότι το ωάριο από τη στιγμή της ωορρηξίας ζει 24 ώρες και άνω και τα σπερματοζώαρια όταν εισχωρήσουν στην μήτρα, επιζούν 78 ώρες περίπου.

Με βάση αυτά τα δεδομένα, υπολογίζεται ότι οι πιθανές γόνιμες ημέρες είναι οκτώ για τον κύκλο των 28 ημερών και οι σεξουαλικές σχέσεις μπορούν να γίνουν μ' ένα λογικό περιθώριο ασφάλειας από τη 19η ημέρα του κύκλου μέχρι την 9 του επομένου κύκλου, σύμφωνα με την εγκυκλοπαίδεια "Υγεία", (1986, σελ. 428).

Ωστόσο, η μέθοδος του ρυθμού παρουσιάζει σύμφωνα με τον Δετοράκη (1983, σελ. 21) αρκετές αδυναμίες όσον αφορά την εξακρίβωση των επικίνδυνων γόνιμων ημερών που προέρχονται από την όχι κανονική περίοδο των γυναικών σε ένα ποσοστό 15%. Σ' αυτές τις περιπτώσεις, η ωορρηξία μπορεί να συμβεί σε οποιαδήποτε στιγμή κατά τη διάρκεια του μήνα, ακόμα και κατά τις τελευταίες ημέρες της περιόδου. Υπάρχει επίσης πιθανότητα μια γυναίκα με κανονικό κύκλο, να παρουσιάσει μια ανωμαλία στον κύκλο της, γεγονός που οφείλεται, σύμφωνα με τον Δετοράκη, σε συγκινησιακούς λόγους, όπως θάνατος, γάμος ή φιλονικία με αγαπημένο πρόσωπο κλπ. Ακόμα, ένας ευμετάβλητος κύκλος είναι πολύ συνηθισμένο φαινόμενο στα νεαρά κορίτσια, γιατί υφίστανται συνεχείς συγκινησιακές και βιολογικές μεταβολές. Όσα αναφέρθηκαν παραπάνω, δείχνουν ότι η μέθοδος του ρυθμού παρουσιάζει μεγάλη αβεβαιότητα για τους που τη χρησιμοποιούν και θεωρείται γενικά σαν η λιγότερο αποτελεσματική από τις νεότερες μεθόδους.

Η μέθοδος του ρυθμού διακρίνεται ανάλογα με τον τρόπο που προσδιορίζεται η ωορρηξία σε (α) ημερολογιακή ή μέθοδο του ΟΑΝΟ - ΚΝΑΥΣ (β) θερμομετρική και (γ) ελέγχου της τραχηλικής βλέννας.

ΜΗΧΑΝΙΚΕΣ ΜΕΘΟΔΟΙ ΑΝΤΙΣΥΛΛΗΨΗΣ

Σπερματοκτόνες ουσίες

Πρόκειται, σύμφωνα με τον Κρεατσά (1989, σελ. 127), για χημικές ουσίες που καταστρέφουν ή αδρανοποιούν τα σπερματοζώα. Τα κολπικά σπερματοκτόνα πρέπει να τοποθετηθούν στον κόλπο δέκα λεπτά ως μισή ώρα πριν την επαφή, προκειμένου να δράσουν. Αν η συνουσία καθυστερήσει πάνω από μια ώρα ή αν επαναληφθεί είναι αναγκαία η

χρησιμοποίηση νέου σπερματοκτόνου. Η ασφάλειά τους είναι πολύ μικρή γιαυτό δεν πρέπει να χρησιμοποιούνται μόνο αυτά σαν μέθοδος αντισύλληψης. Ο συνδυασμός τους όμως με το ανδρικό προφυλακτικό ή το κολπικό διάφραγμα, προσφέρει αποτελεσματικότητα μέχρι 100%.

Όπως αναφέρουν οι Γ. Παπαευαγγέλου και Α. Ρουμελιώτου - Καραγιάννη (1979, σελ. 108), τα κολπικά σπερματοκτόνα προσφέρονται στην αγορά υπό μορφή κρέμας ή αλοιφής. Επίσης, κυκλοφορούν σε μορφή δισκίων ή υπόθετων τα οποία διαλύονται παρουσία υγρασίας.

Κολπικές πλύσεις

Η αποτελεσματικότητα των κολπικών πλύσεων είναι, σύμφωνα με τον Δετοράκη (1983, σελ. 29) μικρή και οφείλεται στο γεγονός ότι το σπέρμα είναι ασφαλές μέσα στη μήτρα 30 δευτερόλεπτα μετά την εκσπερμάτωση. Παρουσιάζει δε και τον κίνδυνο εισχώρησης του υγρού των πλύσεων στη μήτρα προκαλώντας μολύνσεις και φλεγμονές στην εσωτερική γεννητική ζώνη, σύμφωνα με την εγκυκλοπαίδεια "Υγεία", (1986, σελ. 429).

Κολπικό Διάφραγμα

Κατά τον Γ. Δετοράκη (1983, σελ. 26), τα κολπικά διαφράγματα έχουν σχήμα ελαστικού θόλου και είναι σχεδιασμένα ώστε να μπορούν να συγκρατούν τα σπερματοζώαρια, κλείνοντας την είσοδο του τραχήλου της μήτρας. Η διάμετρος τους είναι περίπου 5 - 10 εκατοστά και στο περιφερειακό τους άκρο είναι προσαρμοσμένος ένας μεταλλικός δακτύλιος. Το κολπικό διάφραγμα τοποθετείται διαγώνια στον κόλπο και εφαρμόζεται ανάμεσα στον οπίσθιο θόλο και στην ηβική σύμφυση, έτσι ώστε να σκεπάζει όλο τον τράχηλο.

Το κολπικό διάφραγμα διατίθεται στην αγορά σε διάφορα μεγέθη ανάλογα με τις διαμέτρους του κόλπου ή του τραχήλου αντίστοιχα. Η επιλογή του κατάλληλου μεγέθους και η πρώτη εφαρμογή του χρειάζονται όπως αναφέρει ο Κρεατσάς (1989, σελ. 128) τη βοήθεια του γυναικολόγου. Κατόπιν η γυναίκα μαθαίνει να τοποθετεί το διάφραγμα μόνη της, ακολουθώντας τις οδηγίες του γιατρού.

Όπως αναφέρει ο Δετοράκης (1983, σελ. 26), το διάφραγμα μπορεί να τοποθετηθεί στον κόλπο μέχρι και δύο ώρες πριν την επαφή και πρέπει να παραμείνει στον κόλπο το λιγότερο οκτώ ώρες μετά την τελευταία επαφή.

Όσον αφορά την αποτελεσματικότητα του διαφράγματος βρέθηκε ότι στις 100 γυναίκες που το χρησιμοποίησαν επί 1 χρόνο, παρουσιάστηκε εγκυμοσύνη σε 1 έως 20 από αυτές. Τα πλεονεκτήματα της μεθόδου αυτής όπως αναφέρονται από τον Δετοράκη (1983, σελ. 26) είναι ότι δεν έχει καμία επίδραση στην περίοδο ή σε οποιοδήποτε άλλο σύστημα του οργανισμού, δεν προκαλεί καμία λοίμωξη στον κόλπο ή τη μήτρα και όταν είναι τοποθετημένο σωστά δε γίνεται αισθητό κατά τη συνουσία και έτσι δε μειώνει τη σεξουαλική ικανοποίηση. Επίσης, τα κοιλικά διαφράγματα μπορούν να τοποθετηθούν σωστά μετά από συμβουλές και οδηγίες που μπορεί να δώσει ο γιατρός. Ωστόσο, όπως αναφέρεται στην εγκυκλοπαίδεια "Υγεία" (1986, σελ. 213), το διάφραγμα μπορεί να δημιουργήσει ψυχολογικό πρόβλημα, τόσο στη γυναίκα όσο και στον άντρα. Στη γυναίκα μπορεί να εμφανίσει μια άρνηση στην αφή των γεννητικών της οργάνων, ειδικά αν δεν έχει συνηθίσει. Στον άντρα μπορεί να δημιουργήσει την ιδέα ενός εμποδίου ανάμεσα σ' αυτόν και τη σύντροφό του έστω και αν δε γίνεται αντιληπτή η παρουσία του διαφράγματος. Άλλα μειονεκτήματα του διαφράγματος είναι ότι μπορεί να προκαλέσει αλλεργία στη γυναίκα ή στο σύντροφό της. Όταν δεν τοποθετείται σωστά, προκαλεί πόνο και δυσφορία, γεγονός που σύμφωνα με τον Δετοράκη (1983, σελ. 26) οφείλεται στη χρησιμοποίηση λανθασμένου μεγέθους, σε υπερβολικό τέντωμα του ελατηρίου ή σε δυσκοιλιότητα. Επιπλέον, όπως αναφέρει ο Κρεατσάς (1989, σελ. 129), η συχνά κακή εφαρμογή του, καθώς και η δυσκολία στην επιλογή του κατάλληλου μεγέθους έχει σαν συνέπεια να φεύγει από τη θέση του πριν ή κατά την επαφή.

Κοιλιακός αντισυλληπτικός σπώγγος

Πρόκειται σύμφωνα με τον Κρεατσά (1989, σελ. 129) για ένα μικρό στρογγυλό σπώγγο κατασκευασμένο από πολυουρεθάνη,

μ' ένα αποτύπωμα στο κέντρο του, έτσι ώστε να εφαρμόζει στον τράχηλο και μια ταινία για την αφαίρεσή του. Είναι εμποτισμένος με σπερματοκτόνο ουσία και είναι μιας χρήσης. Η γυναίκα βρέχει το σπόγγο με νερό και τον τοποθετεί στον κόλπο, έτσι ώστε να καλύψει τον τράχηλο. Μπορεί να εισέλθει από μερικά δευτερόλεπτα μέχρι 24 ώρες πριν την επαφή και πρέπει να διατηρηθεί για τουλάχιστον 6 ώρες μετά την επαφή.

Μέθοδοι που χρησιμοποιούνται από τον άνδρα.

Διακεκομμένη συνουσία

Η μέθοδος αυτή συνίσταται σύμφωνα με τον Γ. Δετοράκη (1983, σελ. 20), στην απομάκρυνση του πέους από τον κόλπο πριν την εκσπερμάτωση, με σκοπό την απόρριψη του σπέρματος έξω από το γεννητικό σύστημα της γυναίκας. Ο άνδρας πρέπει να έχει εντούτοις αρκετή πείρα και επαρκή αυτοέλεγχο, για να μπορέσει να διακόψει τη συνουσία τη στιγμή που βρίσκεται στο ανώτατο σημείο του σεξουαλικού ερεθισμού, σύμφωνα με την εγκυκλοπαίδεια "Υγεία", (1986, σελ. 426).

Τα μειονεκτήματα της μεθόδου αυτής είναι πολλά και η αποτελεσματικότητά της μικρή. Όπως αναφέρει ο Γ. Δετοράκης (1983, σελ. 20), σύμφωνα με έρευνα των Kenneth L. Jones, Louis Shainberg και Gurtis Byer βρέθηκε ότι σε 100 ζευγάρια που χρησιμοποίησαν αυτή τη μέθοδο, οι 38 γυναίκες έμειναν έγκυες. Το κυριότερο μειονέκτημα της μεθόδου είναι ότι δεν είναι απόλυτα ασφαλής και αν η μέθοδος χρησιμοποιηθεί για πολύ χρονικό διάστημα μπορεί να δημιουργήσει πρόωγη εκσπερμάτωση στον άνδρα και νευρικές διαταραχές στη γυναίκα, σύμφωνα με την εγκυκλοπαίδεια "Υγεία" (1986, σελ. 426). Εξάλλου, ο συνεχής φόβος μιας ανεπιθύμητης εγκυμοσύνης είναι πηγή άγχους για την γυναίκα, η οποία δεν είναι απόλυτα σίγουρη για τη συγκράτηση του άνδρα, με αποτέλεσμα αυτό να αποβαίνει σε βάρος της δικής της σεξουαλικής ικανοποίησης. Επιπλέον, μπορεί να δημιουργήσει και σ' αυτήν ψυχρότητα.

Το Προφυλακτικό

Το προφυλακτικό είναι μια λεπτή θήκη από καουτσούκ ή ελαστικό, με 3 εκατοστά διάμετρο και μήκος περίπου 16 εκατοστά, που χρησιμοποιείται για την κάλυψη του πέους κατά τη συνουσία. Με την εφαρμογή του, το σπέρμα μαζεύεται μέσα σε ειδική μικρή θήκη στο μπροστινό του μέρος και εμποδίζεται έτσι η είσοδος του μέσα στον κόλπο. Το μεγαλύτερο και πιο σημαντικό πλεονέκτημά του είναι ότι προσφέρει σημαντική προστασία από τα σεξουαλικά μεταδιδόμενα νοσήματα και κυρίως από τον ιό του AIDS. Επιπλέον, όπως αναφέρουν οι Γ. Παπαευαγγέλου και Α. Ρουμελιώτου-Καραγιάννη (1979, σελ. 101), υπάρχουν ορισμένες ενδείξεις ότι η συστηματική χρήση του προφυλακτικού μπορεί να μειώσει την πιθανότητα αναπτύξεως καρκίνου του τραχήλου της μήτρας γιατί πιθανόν παρεμποδίζει τη μετάδοση των ή τη δράση άλλων παραγόντων που βρίσκονται στο σμίγμα.

Πέρα από όλα αυτά, η χρήση του προφυλακτικού παρουσιάζει και μερικά μειονεκτήματα. Το κυριότερο μειονέκτημά του είναι, σύμφωνα με τον Κρεατσά (1989, σελ. 131), ότι ελαττώνει τη σεξουαλική ικανοποίηση του ζευγαριού, επειδή εμποδίζει την απόλυτη επαφή και την ευασθητοποίηση των αισθητικών νεύρων, του πέους με τον κόλπο. Ένα άλλο μειονέκτημα του προφυλακτικού είναι σύμφωνα με τον Λουσιέν Λανσόν (1982, σελ. 284), ότι απαιτεί τη διακοπή της σεξουαλικής δράσης για να τοποθετηθεί.

Ενδομήτριο Σπείρωμα

Το ενδομήτριο σπείρωμα είναι σύμφωνα με τον Κρεατσά (1989) μια συσκευή από μαλακό εύκαμπτο πλαστικό ή συνδυασμό πλαστικού και μετάλλου, μήκους 2-4cm που τοποθετείται στην κοιλότητα της μήτρας όπου μπορεί να παραμείνει για μήνες ή χρόνια.

Η προφυλακτική δράση των ενδομητρίων σπειρωμάτων όπως αναφέρει ο Γ. Δετοράκης (1983, σελ. 27), είναι ανάλογη με την επιφάνειά τους. Τα μεγάλα σε μέγεθος σπειρώματα προσφέρουν μεγαλύτερη προφύλαξη απ' ό,τι τα μικρά, παρουσιάζουν όμως περισσότερες παρενέργειες.

Αντίθετα από το διάφραγμα που μπορεί να τοποθετηθεί από την ίδια τη γυναίκα, το ενδομήτριο σπείραμα πρέπει να τοποθετηθεί από το γυναικολόγο.

Η πιθανότητα κυήσεων τον πρώτο χρόνο χρησιμοποιήσεως πλαστικών σπειραμάτων βρέθηκε ότι είναι σύμφωνα με τους Γ. Παπαευαγγέλου και Α. Ρουμελιώτου-Καραγιάννη (1979, σελ. 125) 1,5-6% η πιθανότητα αυτή μετά τον πρώτο χρόνο μειώνεται σημαντικά. Τα 2/3 από τις εγκυμοσύνες αυτές συμβαίνουν παρουσία του σπειράματος, ενώ το 1/3 οφείλεται σε απόρριψη του ελάσματος που δεν έγινε αντιληπτή από τη γυναίκα. Τα σπειράματα που περιέχουν μέταλλο έχουν μικρότερη πιθανότητα αποτυχίας. Όπως αναφέρεται στην εγκυκλοπαίδεια "Υγεία" (1984, σελ. 431), το ενδομήτριο σπείραμα είναι το πιο αποτελεσματικό μέσο αντισύλληψης μετά το χάπι. Σύμφωνα με τις στατιστικές, το ποσοστό αποτυχίας του ποικύλλει από 1 μέχρι 3%. Αυτή η μέθοδος αντισύλληψης συνίσταται κυρίως στις γυναίκες που έμειναν έγκυοι τουλάχιστον μια φορά γιατί τότε η μήτρα είναι πιο διεσταλμένη και ανέχεται καλύτερα ένα ξένο σώμα με μειωμένο κίνδυνο δυσάρεστων παρενεργειών.

Το Αντισυλληπτικό Χάπι

Το αντισυλληπτικό χάπι παρέχεται με συνταγή γιατρού, ο οποίος θα συστήσει στη γυναίκα το κατάλληλο χάπι, αφού προηγηθούν ορισμένες εξετάσεις που σύμφωνα με τον Δετοράκη (1983), περιλαμβάνουν γενική και γυναικολογική εξέταση, τεστ Παπανικολάου, γενική εξέταση αίματος, λήψη αρτηριακής πίεσης, λεπτομερή λήψη ατομικού και οικογενειακού ιστορικού, επανάληψη των εξετάσεων κάθε 6 μήνες. Όπως αναφέρεται στην εγκυκλοπαίδεια "Υγεία" (1986, σελ. 435), η χρήση του χαπιού είναι πολύ απλή. Τα περισσότερα παρασκευάσματα που κυκλοφορούν στην αγορά περιέχουν 21, 22 ή 28 χάπια στην κάθε σειρά. Τα χάπια που διατίθενται στη συσκευασία των 21 ή 22, έχουν έναρξη λήψης την πέμπτη μέρα μετά την αρχή της εμμηνορροής. Στη συνέχεια, η γυναίκα παίρνει ένα χάπι κάθε βράδυ ή τη νύχτα χωρίς καμία εξαίρεση. Τελειώνοντας το περιεχόμενο, η γυναίκα αφήνει να περάσει ένα διάστημα επτά ημερών χωρίς χάπι. Μέσα στις επτά ημέρες της διακοπής θα εμφανιστεί η έμμηνη ροή. Ακόμη και τότε η γυναίκα συνεχίζει

να προστατεύεται από τον κίνδυνο μιας εγκυμοσύνης γιατί η αντισυλληπτική δράση του χαπιού διατηρείται σ' όλο τον κύκλο και όχι μόνο στην περίοδο που λαμβάνεται. 7 ημέρες μετά το τελευταίο χάπι, ανεξάρτητα από τη διάρκεια της εμμηνορροής, που έχει στο μεταξύ παρουσιαστεί, ξεκινά μια νέα σειρά χαπιών. Η γυναίκα πρέπει να διακόπτει τη λήψη του χαπιού κάθε 1-2 χρόνια για 3-4 μήνες περίπου για να επιτρέψει στον οργανισμό της να ξαναβρεί το φυσιολογικό του ρυθμό. Η χρήση του χαπιού δεν ενδείκνυται για τις γυναίκες που πάσχουν από ασθένειες που οφείλονται σε κακή κυκλοφορία του αίματος όπως θρομβοφλεβίτιδα ή τάση για θρομβοεμβολή, κιρσούς, καρδιοπάθεια ή καρδιακή ανεπάρκεια, από σοβαρές ανωμαλίες στο συκώτι (ηπατίτιδα, κίρρωση του ήπατος, ίκτερος) παρουσία ή υποψία όγκου στο μαστό ή στα γεννητικά όργανα, μητρορραγίες κλπ. Επίσης το χάπι αντεδεικνύεται για όσες είναι διαβητικές, παχύσαρκες, καπνίζουν πολύ ή παρουσιάζουν μεγάλη πίεση του αίματος καθώς και σε γυναίκες μεγαλύτερες των 35 χρόνων.

Οι σοβαρές ανεπιθύμητες ενέργειες που έχουν αναφερθεί για τα χάπια, αφορούν, σύμφωνα με τον Μ. Μπαρτινό (1990, σελ. 258), τη δράση τους στο καρδιαγγειακό σύστημα και στην αρτηριακή πίεση, τη δράση τους στο ήπαρ, τη δράση στο έμβρυο και τέλος, τη σχέση τους με τη δημιουργία καρκίνου.

Το μεγαλύτερο πλεονέκτημα των αντισυλληπτικών χαπιών είναι ο εύκολος τρόπος λήψης τους και η μεγάλη τους αποτελεσματικότητα. Υπολογίζεται σύμφωνα με το Κρεατσά (1989, σελ. 136), ότι οι ανεπιθύμητες εγκυμοσύνες κυμαίνονται σε 1 κύηση ανά 100 γυναίκες που χρησιμοποιούν τη μέθοδο αυτή σ' ένα χρόνο. Αλλά πλεονεκτήματα αυτής της μεθόδου αντισύλληψης είναι ότι μειώνει τα συμπτώματα δυσμηνορροίας και απώλειες αίματος κατά την περίοδο. Επίσης, ελαττώνει τον κίνδυνο εξωμήτριων κύσεων καθώς και ελάττωση της προεμμηνορροϊκής τάσης (η οποία χαρακτηρίζεται από μειωμένη διάθεση και δραστηριότητα, καθώς και αλλαγή της συμπεριφοράς). Επιπλέον, μειώνει τον κίνδυνο του καρκίνου της μήτρας και των ωοθηκών. Το βασικότερο μειονέκτημά τους είναι η δυσχέρεια στην τακτική λήψη τους, η οποία μπορεί να εξαλειφθεί όταν το χάπι γίνει συνήθεια.

Η Στάση του Οικογενειακού Περιβάλλοντος στη
Διαμόρφωση της Σεξουαλικής Συμπεριφοράς των Εφήβων και
ο Ρόλος των Γονέων στο Θέμα της Σεξουαλικής Διαπαιδαγώγησης

Η οικογένεια, όπως αναφέρει ο Κ. Μάνος (1986, σελ. 195), αποτελεί το πρώτο κοινωνικό κήτταρο και το καταλληλότερο περιβάλλον για την κοινωνικοποίηση του ατόμου και την ανάπτυξη της προσωπικότητάς του, αν μάλιστα ληφθεί υπόψη η τεράστια επίδραση που ασκεί η μητέρα στο παιδί, κατά τη διάρκεια των πρώτων πέντε παιδικών χρόνων.

Σύμφωνα με την Λ. Μουσούρου (1989, σελ. 16-19), η οικογένεια είναι θεσμός γιατί συνίσταται σ' ένα σταθερό πλέγμα σχέσεων μεταξύ κοινωνικά προσδιορισμένων ρόλων, τόσο σημαντικών για τα άτομα και το σύνολο, ώστε ο θεσμός αυτός να εμφανίζεται σε όλες τις εποχές και σε όλες τις κοινωνίες. Οι λειτουργίες της οικογένειας μπορούν να συνοψισθούν στις ακόλουθες τέσσερις κατηγορίες: α) αναπαραγωγικές, β) οικονομικές λειτουργίες, γ) εκπαιδευτικές και δ) ψυχολογικές.

Το πέρασμα της οικογένειας, όπως αναφέρει η Α. Τεπέρογλου (1981, σελ. 147) από την εκτεταμένη της μορφή σ' εκείνη της πυρηνικής, αποτελεί πλέον γεγονός. Από αυτήν την αλλαγή, πολλοί ρόλοι της οικογένειας διαφοροποιήθηκαν κι έπαψαν να έχουν την ισχύ που είχαν, ενώ από την άλλη μεριά, το κράτος με την κοινωνική πολιτική που εφαρμόζει αρχίζει ν' αναλαμβάνει μερικούς από τους ρόλους που ανήκαν προηγουμένα στην οικογένεια.

Ωστόσο, παρά τους διαφοροποιημένους ρόλους της, η οικογένεια δεν παύει να είναι ο αρχικός πυρήνας που εκπαιδεύει και πρωτοενημερώνει τα μέλη της πάνω σε πολλά θέματα. Ενα από αυτά, κι ίσως το σημαντικότερο, για τη σωστή αντιμετώπιση πολλών προβλημάτων, είναι το θέμα της σεξουαλικής αγωγής.

Εύμφωνα με τον Α. Μπερζ (1989, σελ. 12), ο όρος σεξουαλική αγωγή, περιλαμβάνει δύο ξεχωριστά πράγματα: 1) τη σεξουαλική ενημέρωση και τους τρόπους μετάδοσης των γνώσεων στα παιδιά και τους εφήβους, όσον αφορά την ανατομία και φυσιολογία του γεννητικού συστήματος κι άρα την αποκάλυψη πραγμάτων που θεωρούνταν, μέχρι πρότινος, μυστήριο. (2) την καθαυτό σεξουαλική αγωγή που αντανακλά την ιερή υποχρέωση των γονέων να συνειδητοποιήσουν τα παιδιά και οι έφηβοι ότι το σεξουαλικό ένστικτο, όπως κι όλα τ' άλλα, οφείλει να τεθεί, υπό την δύναμη της βούλησης και της λογικής κι από καθαρά ζωϊκό ένστικτο να γίνει ένστικτο ανθρώπινο.

Όπως υπογραμμίζει ο ίδιος πάντα συγγραφέας (1989), το πρώτο πρόβλημα είναι κυρίως επιστημονικό, αλλά έχει συγχρόνως κι έναν ηθικό σκοπό. Το δεύτερο είναι ουσιαστικά ηθικό, αλλά προϋποθέτει και μια επιστημονική ενημέρωση. Υπό αυτούς τους όρους, αγωγή και ενημέρωση είναι αναπόσπαστες έννοιες και δεν μπορεί κανείς να συλλάβει και κατά συνέπεια να επεξεργαστεί τη μία χωρίς την άλλη.

Η σημασία της συμμετοχής των γονέων στη σεξουαλική διαπαιδαγώγηση, σύμφωνα με την Α. Τεπέρογλου (1979, σελ.147), είναι τεράστια, ακριβώς γιατί οι γονείς είναι πολύ κοντά στα παιδιά τους, ιδίως τα πρώτα χρόνια και κατανοούν τη συναισθηματική κατάσταση, αλλά και τις πνευματικές τους ικανότητες και μπορεί να θεωρούνται από την άποψη αυτή οι πιο κατάλληλοι για ν' αρχίσουν τη σεξουαλική διαπαιδαγώγηση.

Οι γονείς, μέσα στο πλαίσιο της οικογένειας, πρέπει να είναι φορείς σεξουαλικής ενημέρωσης για το παιδί και όπως υποστηρίζει ο Comfort (1973, σελ.7) αντί να επιβάλλονται στους νέους αυστηρές απαγορεύσεις, που δεν πρέπει να υπολογίζει κανείς στη τήρησή τους, θα ήταν προτιμότερο να διδάσκονται σε αυτούς οι αρχές μιας κοινωνικής συμπεριφοράς.

Στον τομέα αυτό μπορεί να δει κανείς κάποιες διαφορές μεταξύ της αστικής και αγροτικής οικογένειας και του τρόπου διαπαιδαγώγησης. Σύμφωνα με τον Μαλινόφσκι Μ. (1976, σελ. 81), στην αγροτική τάξη, οι συνθήκες που επικρατούν είναι

διαφορετικές. Τα παιδιά διαπαιδαγωγούνται στα σεξουαλικά θέματα σε πρώιμη ηλικία. Και πώς γίνεται αυτό; Σύνήθως απασχολούνται με οικιακά ζώα που ο πολλαπλασιασμός τους αποτελεί σοβαρό πρόβλημα για ολόκληρο το νοικοκυριό και συζητιέται ελεύθερα και λεπτομερειακά.

Παρατηρείται λοιπόν πως στο συγκεκριμένο χώρο, ο τρόπος ενημέρωσης αλλάζει. Η Α. Τεπέρογλου (1976, σελ. 150) αναφέρει μάλιστα πως στις αγροτικές περιοχές τα τελευταία χρόνια τα πρότυπα έχουν αλλάξει, αφού η τηλεόραση μεταδίδει στις περιοχές διάφορα μηνύματα ή παραστάσεις, σχετικά πάντα με την ανθρώπινη σεξουαλικότητα.

Για τη σεξουαλική διαπαιδαγώγηση έχει βασική σημασία, σύμφωνα με τον Κολέσοφ (1982, σελ. 110), η συγκεκριμένη αντίδραση των ενηλίκων στα φαινόμενα που σχετίζονται με τη σεξουαλική ανάπτυξη του ατόμου. Είναι βασικό οι ενήλικοι να μην είναι αδιάφοροι σε αυτά τα φαινόμενα, να γνωρίζουν τη φύση τους σωστά και να προσανατολίζονται με τον ανάλογο τρόπο.

Βασική παιδαγωγική σημασία έχουν επίσης τα παραδείγματα ηθικών σχέσεων των μεγάλων προς τους εκπροσώπους του άλλου φύλου, που είναι βασισμένες στο σεβασμό προς τον άνθρωπο γενικά καθώς και στη γνώση και το σεβασμό των ιδιαιτεροτήτων των εκπροσώπων του άλλου φύλου.

Γι' αυτήν την αναγκαιότητα, ο Α. Μακαρένκο υποστηρίζει κατά τον Κολέσοφ (1982, σελ. 110-111), ότι πραγματική αγάπη ανάμεσα στη μητέρα και τον πατέρα, ο σεβασμός μεταξύ τους, η βοήθεια και η φροντίδα, οι φανερές εκδηλώσεις λεπτότητας και τρυφερότητας είναι ο πιο δυνατός διαπαιδαγωγικός παράγοντας από τον πρώτο κιόλας χρόνο ζωής του παιδιού και διεγείρει υποχρεωτικά την προσοχή του σε τέτοιες σοβαρές και ωραίες σχέσεις ανάμεσα στον άντρα και τη γυναίκα.

Σύμφωνα με τον Κολέσοφ πάντα (1982) και με βάση τις παιδαγωγικές παρατηρήσεις του Β. Κάρπικοφ, αναφέρεται ότι στους εφήβους και νέους που προέρχονται από οικογένειες με

καλές σχέσεις ανάμεσα στους συζύγους, είναι συνήθως χαρακτηριστικό το υψηλό επίπεδο των απόψεών τους για τις γυναίκες και την αγάπη. Οι έφηβοι και οι νέοι από οικογένεια με ασταθείς σχέσεις ή αρνιούνται την αγάπη ή τη θεωρούν απλή συνήθεια. Οι έφηβοι και οι νέοι από οικογένειες με άσχημες αλληλοσχέσεις ταυτίζουν συχνά την αγάπη με τη φυσιολογία, είτε βλέπουν τη ζωή και τις σχέσεις αντρών και γυναικών με σκεπτικισμό, δεν αρνούνται τις πρόωρες σεξουαλικές σχέσεις και είναι εκ των προτέρων έτοιμοι να επαναλάβουν τις άσχημες εκδηλώσεις των γονιών τους.

Ως προς αυτό, οι G. Tordjman και J. Cohen (1981, σελ. 40), επισημαίνουν πως το παιδί σχηματίζει μια ιδέα για το ζευγάρι από την ποιότητα του γονικού δεσμού. Ένα συζυγικό κλίμα διαταραγμένο από το μίσος ή από μέτριες ή ανύπαρκτες σεξουαλικές σχέσεις μπορεί να βάλει σε δοκιμασία την ισορροπία και την αρμονία της σεξουαλικής και της συναισθηματικής του ζωής.

Συμπερασματικά λοιπόν, η αγάπη και η κατανόηση μέσα στην οικογένεια, όπως αναφέρουν οι Γ. Παπαευαγγέλου και Α. Ρουμελιώτου (1979, σελ. 76), καθώς και η αμοιβαία εμπιστοσύνη θέτουν υγιείς βάσεις για τη σωστή διαπαιδαγώγηση των παιδιών ώστε η ολοκλήρωση των σεξουαλικών σχέσεων να συμβαδίζει με την ανάλογη ολοκλήρωση της προσωπικότητας του παιδιού.

Βέβαια, τίθεται το ερώτημα πότε πρέπει ν' αρχίζει η διαπαιδαγώγηση. Σύμφωνα με τους Γ. Παπαευαγγέλου και Α. Ρουμελιώτου (1979, σελ. 77), πιστεύεται ότι σήμερα η σεξουαλική αγωγή δεν είναι ένα σύνολο συμβουλών - υποδείξεων που κάποτε πρέπει να δοθούν από τους γονείς στα παιδιά τους. Είναι μια διαρκής παροχή πληροφοριών και αντιδράσεων τις οποίες θα μπορούσε να πει κανείς ότι πρέπει να προσφέρουν οι γονείς στα παιδιά από τη στιγμή της γέννησής τους και μέχρι το τελικό στάδιο της ενηλικιώσεώς τους.

Είναι σημαντικό πάντως, αναφέρει ο Μ. Ράσσελ (1979, σελ. 159), οι απαντήσεις των γονέων στα ερωτήματα του

παιδιού να είναι τέτοιες, ώστε να καλύπτουν την περιέργειά τους, αρκεί το κάθε τι να γίνει γνωστό πριν από την εφηβεία, γιατί είναι σκληρό για ένα αγόρι ή ένα κορίτσι να καταλαμβάνεται ξαφνικά από τις σωματικές και συγκινησιακές αλλαγές αυτής της περιόδου της ζωής του, χωρίς προετοιμασία και πιθανόν με το αίσθημα ότι έχει προσβληθεί από κάποια φοβερή ασθένεια.

Επιπλέον, το όλο θέμα του σεξ, μετά την εφηβεία, είναι τόσο "ηλεκτρισμένο" που δεν μπορεί ένα αγόρι ή κορίτσι να το ακούει με επιστημονικό πνεύμα. Γι' αυτό, εκτός βέβαια από τη δυνατότητα των αισχρολογιών, το αγόρι ή το κορίτσι πρέπει να γνωρίζει τη φύση της σεξουαλικής πράξης προτού φθάσει στην εφηβεία.

Αναφορικά με στοιχεία που προέρχονται από το Τμήμα Οικογενειακού Προγραμματισμού του Γενικού Νοσοκομείου Καλαμάτας, στην ηλικία από έξι έως δώδεκα ετών, πρέπει να έχουν ολοκληρωθεί οι γνώσεις του παιδιού γύρω από τη σεξουαλικότητα. Είναι γνωστό πόσο εσφαλμένα είναι η γνώμη που έχουν πολλοί γονείς, πως αν αργήσουν να ενημερώσουν τα παιδιά τους, θα καθυστερήσουν να δημιουργήσουν σεξουαλικές σχέσεις. Οι γονείς πρέπει να ξεκινήσουν την προσπάθεια για τη διαπαιδαγώγηση των παιδιών τους με τη βασική αντίληψη της ισότητας των φύλων, χωρίς διαφοροποιημένους κανόνες ηθικής αγοριού και κοριτσιού.

Κάτι επίσης που μπορεί και πρέπει να εξαλειφθεί από τη νοοτροπία των γονέων, σύμφωνα με την Α. Τεπέρογλου (1981, σελ. 149), είναι η διπλή ηθική (αυστηρότητα στο κορίτσι, επιείκεια στο αγόρι).

Επίσης, όπως αναφέρει ο Αντλερ (1978, σελ. 148), θα πρέπει οι γονείς ν' αποφεύγουν κάθε συζήτηση που καταλήγει να υποτιμά το γυναικείο φύλο και να τοποθετεί τον άντρα σε θέση υπεροχής. Πρέπει να δώσουν στα παιδιά να καταλάβουν πως και τα δύο φύλα είναι ισότιμα. Αυτό δεν είναι σημαντικό μόνο για να προφυλάξουν τα κορίτσια από το αίσθημα κατωτερότητας, αλλά και για να εμποδίσουν βλαβερές επιπτώσεις στ' αγόρια.

Σχετικά με τις απαντήσεις των γονέων σε ερωτήματα του παιδιού που αφορούν θέματα εγκυμοσύνης και γέννησης, ο Μπερζ (1989, σελ. 43), αναφέρει, ότι δεν έχει μεγάλη σημασία να τα θίξει ο πατέρας ή η μητέρα. Χωρίς αμφιβολία, η μητέρα είναι πιο ενδεδειγμένη για το θέμα αυτό. Είναι καθησυχαστικό, προπαντός για το κορίτσι ν' ακούει την ίδια τη μητέρα του, να μιλάει με ηρεμία και χωρίς να παραπονιέται για την εμπειρία που έζησε. Δεν είναι ευχάριστο να επιμένει η μητέρα στην οδυνηρή πλευρά της κυοφορίας και του τοκετού, ούτε όμως και να την αποσιωπήσει εντελώς.

Αντίθετα, σε θέματα που αφορούν τις σεξουαλικές σχέσεις είναι προτιμότερο να μιλήσει στο παιδί εκείνος από τους γονείς που ανήκει στο ίδιο φύλο. Υπάρχουν πράγματα που είναι φυσικό να συζητηθούν μεταξύ των αντρών ή μεταξύ των γυναικών. Έτσι, διευκολύνεται η συναισθηματική ωρίμανση του παιδιού και του εφήβου με τη συνταύτισή του με το μεγαλύτερο πρόσωπο που το κατατοπίζει. Αυτό, όμως, δε σημαίνει και ότι ο γονέας του άλλου φύλου θα πρέπει να απέχει συστηματικά από κάθε συζήτηση ή υπαινιγμό πάνω σε αυτά τα ζητήματα.

Οι γονείς, όχι μόνο οφείλουν να εξηγήσουν στο παιδί τη φυσιολογία των σεξουαλικών σχέσεων, αλλά πολύ περισσότερο, σύμφωνα με τον Αντλερ (1978, σελ. 149), να το προετοιμάσουν σωστά απέναντι στον έρωτα και το γάμο. Στενά συνδεδεμένο με όλα αυτά είναι και το θέμα της κοινωνικής προσαρμογής και εξίσωσης. Αν ένα άτομο δεν είναι κοινωνικά προσαρμοσμένο, θα αντιμετωπίζει το σεξ σαν μια διασκέδαση και σαν θέμα της προσωπικής του αποκλειστικά ικανοποίησης.

Όσον αφορά το ύψος του γονέα που ασχολείται με την ενημέρωση, ο Α. Μπερζ (1989, σελ. 40), αναφέρει πως πρέπει να είναι όσο γίνεται πιο φυσικός, έτσι που να μην αφήνει το παιδί να υποθέτει περισσότερα απ' όσα του λέει. Η στάση που παίρνει το παιδί απέναντι στα διάφορα προβλήματα της ύπαρξής του εξαρτάται, κατά ένα μεγάλο μέρος, από τη στάση των γονιών του: Ο φόβος είναι μεταδοτικός, είτε πρόκειται για το φόβο της καταιγίδας, είτε για το φόβο της σεξουαλικότητας.

Πολλοί γονείς συνεχίζει ο ίδιος μελετητής (1989, σελ. 28) δίνουν απαντήσεις αντιφατικές στα παιδιά. Μπροστά σε αυτό το χάος, ορισμένα παιδιά δοκιμάζουν κυρίως ένα αίσθημα να έχουν να κάνουν με κάτι το απαγορευμένο και έτσι συμπεραίνουν πως δεν πρέπει να εμπιστεύονται τους μεγάλους. Έτσι, οι αναζητήσεις πληροφοριών από βιβλία και συμμαθητές, μέσα μαζικής ενημέρωσης και θεάματα γίνονται πιο δραστικές.

Το μεγάλο μειονέκτημα, όμως, όλων αυτών των πηγών πληροφόρησης είναι η διαστρέβλωση της πραγματικότητας, η καλλιέργεια φόβου, ντροπής, ενοχής ή υπερβολικών προσδοκιών, σύμφωνα με την Μ. Σταύρου (1992, σελ. 98).

Μπορεί να πει κανείς, αναφέρει ο Μπερζ (σελ.40), πως στην περίπτωση που οι γονείς δεν δείξουν κατανόηση, το παιδί κινδυνεύει να μην αναγνωρίζει στον εαυτό του το δικαίωμα για πρόσκτηση νέων γνώσεων, με αποτέλεσμα ένα αίσθημα ντροπής να το συνοδεύει, σε κάθε μορφή σεξουαλικής ζωής.

Υπάρχει όμως και μια άλλη μερίδα γονέων που ενώ παραδέχονται την ανάγκη της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης, παρόλα αυτά, αισθάνονται άσχημα, αμήχανα και απροετοίμαστοι γι' αυτόν το ρόλο.

Αξίζει να επισημανθεί, ως συνέπεια της λανθασμένης πληροφόρησης, σύμφωνα με τον Μπερζ (1989, σελ. 34), το γεγονός ότι πολλά νεαρά παιδιά γίνονται θύματα επιθέσεων από ηλικιωμένα άτομα, τα οποία άλλοτε αρκούνται στο να επιδεικνύουν μπροστά τους τα γεννητικά τους όργανα κι άλλοτε επιδίδονται σε λίγο πολύ αισχρές χειρονομίες ή άλλοτε χρησιμοποιούν τα παιδιά, για να επιτύχουν ορισμένες επαφές, τις περισσότερες φορές ετεροφυλόφιλου για τα μικρά κορίτσια χαρακτήρα και ομοφυλόφιλου τύπου για τ' αγόρια. Αυτά τα γεγονότα αποτελούν εξαιρετικά τραυματικές εμπειρίες για το παιδί και είναι πιο τραυματικές όταν δεν μιλά γι' αυτές στους γονείς του.

Πραγματικά, καταλήγει ο Μπερζ (1989, σελ. 25) κάθε εξωτερικός ερεθισμός που δεν αντιστοιχεί στο βαθμό

εσωτερικής ανάπτυξης και στις φυσικές και συναισθηματικές δυνατότητες του ατόμου προκαλεί αναγκαστικά διαταραχές. Το παιδί σπρωγμένο πριν την ώρα του σ' έναν κόσμο για τον οποίο δεν είναι ώριμο, ανακόπτεται καμιά φορά η εξέλιξή του ή και ακόμα αναγκάζεται να οπισθοδρομήσει. Και υπάρχει κίνδυνος να προκύψουν σεξουαλικές διαταραχές, είτε με τη μορφή διαστροφών, είτε σαν ψυχρότητα για το κορίτσι ή σπανιότερα, σαν άνικανότητα για το αγόρι.

Το καλύτερο φάρμακο ενάντια των ολέθριων αποτελεσμάτων μίας κτηνώδους ατυχούς εμπειρίας είναι μια ήρεμη και αντικειμενική εξήγηση, που επιτρέπει στο παιδί να τοποθετήσει καλύτερα τα γεγονότα σε λιγότερο δραματικές διαστάσεις. Οι απόπειρες αποπλάνησης που το απειλούν είναι δυνατό ν' αποφευχθούν, όταν το παιδί, ενημερωμένο εκ των προτέρων επαρκώς, έχει συναίσθηση της κατάστασης.

Με αυτό τον τρόπο, όταν το παιδί είναι καλά ενημερωμένο, θα μπορεί ν' αντιμετωπίσει και την καινούρια εμπειρία που θα αρχίσει γι' αυτό σε λίγο καιρό: την είσοδό του στην εφηβεία. Η τελευταία ειδικότερα παρουσιάζεται ως δεύτερος σταθμός στην αγωγή και καλύπτει την περίοδο από 13 - 20 χρονών. Είναι μια ηλικία, σύμφωνα με στοιχεία που προέρχονται από το Κέντρο Οικογενειακού Προγραμματισμού του Γενικού Νοσοκομείου Καλαμάτας, που συμμετέχει ενεργά πια στη σεξουαλικότητα και δέχεται τις κοινωνικές αλληλεπιδράσεις. Ηλικία δύσκολη στην προσαρμογή λόγω της εφηβείας και των ορμονικών διαταραχών.

Οι γρήγορες αλλαγές που υφίσταται το σώμα του εφήβου, σύμφωνα με τον Γ. Κρεατσά (1989, σελ. 192) όπως αλλαγή ύψους, βάρους, δύναμης, τριχοφυΐα και στις γυναίκες η δημιουργία καμπυλών και η εμφάνιση της περιόδου εξηγούν τη μεγάλη, αρκετές φορές συναισθηματική αστάθεια των εφήβων. Πολλές φορές οι αλλαγές αυτές δεν είναι μόνο γρήγορες, αλλά και απρόβλεπτες με θετικές ή αρνητικές επιδράσεις. Έτσι,

μπορεί να δημιουργηθεί στον έφηβο το πρόβλημα της αποδοχής ή μη του καινούριου του εαυτού.

Πολύ σημαντικές είναι και οι αλλαγές που συμβαίνουν στη ψυχολογική και συναισθηματική κατάσταση των εφήβων. Σχετικά με αυτό, ο Λούρος (1974, σελ. 11), αναφέρει πως καθώς ο έφηβος διανύει ένα στάδιο απόλυτης διανοητικής συναισθηματικής και σεξουαλικής μεταμορφώσεως, αναζητεί τον αυτοπροσδιορισμό του σε σχέση με τους άλλους, μέσα από μια διπλή κίνηση αντιθέσεως και ταυτοποιήσεως. Το περιβάλλον του φαίνεται ανυπόφορο. Έτσι έχει την τάση να φανεί διαφορετικός και καταφεύγει στην αλλόκοτη κόμμωση και το παράξενο ντύσιμο, διακηρύσσει εξτρεμιστικές και απόλυτες ιδέες και διαλέγει αναγνώσματα ή παρέες που οι γονείς κατακρίνουν αυστηρά.

Ο ίδιος μελετητής επισημαίνει τρεις παράγοντες που συμβάλλουν στην παρόξυνση της εσωτερικής σύγκρουσης του εφήβου. Πρώτον: Οι σεξουαλικές τάσεις, που είχαν ναρκωθεί στην προηγούμενη φάση, εμφανίζονται τώρα με τρόπο εκρηκτικό. Ο έφηβος δεν μπορεί πια να παραβλέψει ένα ένστικτο, που εισβάλλει στη συναισθηματική του ζωή και διαταράσσει τις οικογενειακές και κοινωνικές του σχέσεις.

Από την άλλη πλευρά, ο έφηβος πρέπει να πραγματώσει μια ορισμένη ταύτιση της εικόνας που έχει για τον εαυτό του με τις εικόνες των γονέων του. Ο τρόπος με τον οποίο θα ολοκληρώσει τη σεξουαλική του πληροφόρηση και το οικογενειακό κλίμα όπου αναπτύσσεται, καθορίζουν με ακρίβεια την αποτυχία ή την επιτυχία αυτής της ταύτισης.

Τέλος, για πρώτη φορά, ο έφηβος έχει τη δυνατότητα να πραγματοποιήσει τις σεξουαλικές επιθυμίες του.

Πολλοί γονείς, σύμφωνα με τους Μέγιερ και Μακκάϋ (1988, σελ. 228), ανησυχούν για τη σεξουαλική ωριμότητα του παιδιού τους. Ανησυχούν για την ενεργητικότητα των εφήβων, ότι μπορεί να πληγωθούν συναισθηματικά ή και τα δύο.

Η σεξουαλική δραστηριότητα μεταδίδεται καθημερινά στους εφήβους από τον κινηματογράφο, τα βιβλία, τα περιοδικά, τις αφίσες, την τηλεόραση, το ραδιόφωνο και τους συνομηλίκους. Ορισμένοι γονείς προσδοκούν από τον έφηβο να είναι σεξουαλικά ενεργός. Οι έφηβοι από τη μεριά τους, μπορεί να θεωρήσουν αυτή την προσδοκία σαν μια σιωπηρή συγκατάθεση για να ενεργήσουν ανάλογα. Μέσα σ' ένα τέτοιο κλίμα σύγχισης, τα παιδιά πρέπει να διαμορφώσουν τη θέση τους απέναντι στο σεξ.

Οι σεξουαλικές επιλογές του εφήβου είναι οι επιλογές που κάθε άνθρωπος έχει να κάνει. Οι έφηβοι ελέγχουν το σεξ, όπως ελέγχουν και κάθε άλλη συμπεριφορά.

Όπως σε κάθε άλλη συμπεριφορά, έτσι και στο σεξ υπάρχει ένας σκοπός, η ευχαρίστηση. Ένας άλλος σκοπός για τον έφηβο είναι να εκφράσει την αγάπη. Οι έφηβοι όμως μπορούν να χρησιμοποιήσουν τη σεξουαλικότητα, για ν' αναζητήσουν κι άλλους στόχους. Μπορούν επίσης να τη χρησιμοποιούν προκειμένου να επαναστατήσουν σε πολύ συντηρητικούς και αυστηρούς γονείς. Μπορεί ν' ασχοληθούν με το σεξ, για να εκδικηθούν τους γονείς τους, για να κερδίσουν παραδοχή από τους συνομηλίκους τους ή, για να επιζητήσουν ανωτερότητα.

Η σεξουαλική συμπεριφορά του εφήβου παραμένει τις περισσότερες φορές ένας συμβιβασμός σύμφωνα με τους Cohen και Tordjman (1981, σελ. 77), ανάμεσα στις βιολογικές απαιτήσεις των βιολογικών του αναγκών επαυξημένων πιο πολύ από ένα κλίμα διάχυτου ερωτισμού και στους κοινωνικο-οικονομικούς περιορισμούς που τις καταστέλλουν.

Το ζήτημα είναι να γίνει γνωστό αν ο έφηβος οφείλει να καταπατά τις σεξουαλικές του παρορμήσεις για να στηρίξει καλύτερα τα θεμέλια του πολιτισμού ή αν πρέπει, αντίθετα, όπως θα ευχόταν ο Ράιχ, να δίνει προτεραιότητα στην ικανοποίηση του ενστίκτου του. Για να το κάνει αυτό, χρησιμοποιεί τρεις τρόπους: τον αυνανισμό, την ομοφυλοφιλία και την ετεροσεξουαλική σχέση.

Ο αυνανισμός αντιπροσωπεύει, σύμφωνα με τους Cohen και Tordjman (1981, σελ. 77) την πιο συχνή σεξουαλική συμπεριφορά του εφήβου σε σημείο που ορισμένοι ψυχολόγοι δε δίστασαν να παρουσιάσουν τον αυτοερωτισμό σαν το βασικό χαρακτηριστικό αυτής της ηλικίας.

Ο φόβος των γονέων διαφαίνεται από τον ηθικολογικό τους τόνο και τα επιχειρήματα που χρησιμοποιούν εντοπίζονται σε έξι κύρια θέματα: (α) Ο επαναλαμβανόμενος αυνανισμός κουράζει, β) εξασθενίζει τη μελλοντική ηδονή, γ) δημιουργεί δειλία, δ) είναι οπισθοδρομικός, γιατί πρόκειται για μια οιδιπόδεια προσήλωση, ε) δημιουργεί αίσθημα ενοχής, αγωνίας και δεν προσφέρει ευτυχία, στ) αποπροσωποποιεί και κομματιάζει την προσωπικότητα γιατί ο αυνανιζόμενος είναι συγχρόνως ο δράστης, ο δέκτης και ο καθρέφτης των φαντασμάτων του. Όλα αυτά τα επιχειρήματα έχουν σαν βασικό μειονέκτημα ότι αντιστρέφουν την αιτία και το αποτέλεσμα.

Ποιά πρέπει να είναι τώρα η στάση των γονέων απέναντι στο θέμα του αυνανισμού των παιδιών τους; Οι Cohen και Tordjman (1981, σελ. 78), αναφέρουν ότι οι γονείς αρχικά θα πρέπει να αποδεχθούν τον αυνανισμό πλήρως, χωρίς την παραμικρή επιφύλαξη. Πολλοί γονείς, θεωρητικά επινοούν μία αποδοχή, αλλά εξακολουθούν ν' αναζητούν πλάγιους τρόπους, για να εξαναγκάσουν τον έφηβο ν' απομακρυνθεί. Η απαγόρευση και η τιμωρία δεν κάνουν τίποτε άλλο παρά να χειροτερεύουν το κακό που νομίζουν ότι καταπολεμούν. Τότε, εφαρμόζοντας περισσότερη διπλωματικότητα, λένε ότι ο αυνανισμός δεν είναι επικίνδυνος, με τον όρο να μην είναι πολύ συχνός, να μη διαρκεί πολύ.

Αν ο αυνανισμός φθάνει σε μια συχνότητα που δεν επιτρέπει καμία άλλη δραστηριότητα, οι γονείς αντί να ενοχοποιήσουν κάτι που δεν είναι παρά ένα σύμπτωμα, θα ήταν προτιμώτερο ν' αναζητήσουν τις κρυφές αιτίες που προκαλούν αυτή την αυτοερωτική δραστηριότητα.

Επίσης, οι επιφυλάξεις των γονέων για τη συχνότητα και τη διάρκεια του αυνανισμού είναι επιτήδειες απαγορεύσεις που

δεν έχουν άλλο αποτέλεσμα, παρά την επανενεργοποίηση της αγωνίας και της ενοχής των νέων. Τα συναισθήματα αυτά που δημιουργούνται στο παιδί που αυνανίζεται, μπορεί να έχουν βλαπτικά αποτελέσματα στην ομαλή ψυχολογική του εξέλιξη, επισημαίνει η Κασσωτάκη (1979, σελ. 30).

Όσον αφορά το θέμα της ομοφυλοφιλίας των παιδιών, ο Β. Ράϋχ (1984, σελ. 169), αναφέρει πως είναι ένα καθαρά κοινωνικό φαινόμενο, δηλαδή, ζήτημα σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης και ανάπτυξης.

Πάνω στο σημείο αυτό ο Κόγκερ (1980, σελ. 5), παρατηρεί πως οι διαταραχές στις σχέσεις γονιών - παιδιών παίζουν σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση αυτής της σεξουαλικής προτίμησης των παιδιών τους. Η ομοφυλοφιλία είναι πιο συχνή στ' αγόρια με πιεστικές και δεσποτικές μητέρες και αδιάφορους ή απορριπτικούς γονείς.

Ανάμεσα στις κοπέλες, συνεχίζει ο Κόγκερ, πολλοί παράγοντες μπορεί να συμβάλλουν στην ομοφυλοφιλία, όπως μία σεξουαλική διαπαιδαγώγηση που οδηγεί τα κορίτσια στο να θεωρούν τους άνδρες επικίνδυνους, απειλητικούς και βρώμικους ή αντίθετα, αδύναμους και ανεπαρκείς ή ένας πατέρας που, ενώ είναι φανερά σεμνότυφος, προσπαθεί κατά βάθος να σαγηνεύσει την κόρη του, ενθαρρύνοντας μία ιδιαίτερη στενή σχέση μαζί του, αλλά αποθαρρύνοντας σχέσεις με αγόρια της ηλικίας αυτής. Αντίστοιχα, η μητέρα μπορεί να δημιουργεί μία πολύ στενή και δεσμευτική σχέση με το γιό της.

Οι γονείς, υποστηρίζουν οι Cohen και Tordjman (1981, σελ. 84), έχουν ένα θετικό ρόλο να παίξουν, όχι τόσο για να προλάβουν την ομοφυλοφιλία, όσο περισσότερο, για να ενθαρρύνουν την ετεροσεξουαλικότητα.

Ο Broderick διατύπωσε από αυτή την πλευρά, τρεις παιδαγωγικούς κανόνες: (α) ο γονιός του ιδίου φύλου, αν θέλει να βοηθήσει το παιδί του να ταυτιστεί με αυτόν, δεν χρειάζεται να γίνεται, ούτε υπερβολικά αυστηρός, ούτε υπερβολικά φιλελεύθερος, β) ο γονιός του άλλου φύλου δεν

πρέπει να υιοθετεί ούτε σαγηνευτική, ούτε τυραννική, ούτε απωθητική στάση, για να μην αλλοιώνει την εικόνα που δίνει για το ίδιο του το φύλο. Τέλος, (γ) οι γονείς από τη γέννηση του παιδιού, οφείλουν ν' αποδέχονται με όλη τους την καρδιά και το βιολογικό του ρόλο.

Σε περίπτωση που οι ομοφυλοφιλικές τάσεις του εφήβου επιβεβαιωθούν, οι γονείς οφείλουν να ξέρουν ότι η ομοφυλοφιλία δεν είναι ασυμβίβαστη με μια δημιουργική έκφραση ζωής, υπό τον όρο ότι η οικογένεια και η κοινωνία δεν θα έχουν απέναντί του μια υπερβολικά αρνητική στάση. Η κατανόηση και η αγάπη των γονέων, κυρίως, βοηθούν πολύ τον ομοφυλόφιλο να εξαλείψει τα παρασιτικά νευρωτικά χαρακτηριστικά του, που πολύ συχνά ακόμα, διακυβεύουν την ευτυχία του.

Σε μία μητέρα που ανησυχούσε για την ομοφυλοφιλία του γιού της, ο Φρόντ, σύμφωνα με τους Cohen και Tor djman (1981, σελ.90), υποστήριξε ότι η ομοφυλοφιλία δεν παρουσιάζει βέβαια κανένα πλεονέκτημα, αλλά δεν σημαίνει, ούτε εξαχρείωση, ούτε αρρώστια για την οποία πρέπει κανείς να ντρέπεται.

Όσον αφορά την πρώιμη σεξουαλική δραστηριότητα των εφήβων, οι γονείς σύμφωνα με τους Cohen και Tor djman (1981, σελ. 90), αντιμέτωποι με τη θέληση για σεξουαλική φιλελευθεροποίηση των νέων και με το προσωπικό τους σύστημα αξιών, βρίσκονται σε δυσάρεστη θέση.

Σε αυτή τη κρίσιμη περίοδο θα πρέπει ν' αποφεύγουν τέσσερις στάσεις: α) να εγκρίνουν ανεπιφύλακτα μια πρώιμη σεξουαλική δραστηριότητα, β) να επισείουν το φόβητρο της εγκυμοσύνης ή των σεξουαλικά μεταδιδόμενων νοσημάτων, γ) να ενθαρρύνουν τη συνουσία, προτείνοντας το χάπι σε μια νέα κοπέλα που δεν το έχει ζητήσει ή ν' αφήνουν το διαμέρισμα ελεύθερο, κατά το διάστημα των διακοπών, σε νέους που δεν ζητούν κάτι τέτοιο, δ) να αρνούνται την ύπαρξη του προβλήματος. Αυτές οι στάσεις είναι επιβλαβείς, όπως το ίδιο

επιβλαβής είναι και η απόσπαση της υποσχέσεως από μια νεαρή κοπέλα, που είχε σεξουαλικές σχέσεις ότι δεν θα τις επαναλάβει.

Στην περίπτωση, επομένως που οι γονείς, ούτε ενθαρρύνουν, ούτε καταστέλλουν τις σεξουαλικές συμπεριφορές του εφήβου, οφείλουν να του παρέχουν τότε μια σεξουαλική πληροφόρηση, όσο γίνεται πιο πλήρη και αντικειμενική, χωρίς ωστόσο να του αποκρύπτουν τις συγκινήσεις, ή τις δυσκολίες τους.

Το καλύτερο σωσίβιο του εφήβου παραμένει η ακριβής γνώση όλων των προβλημάτων που αφορούν το άλλο φύλο, καθώς και το δικό τους. Οι γονείς μπορούν να δώσουν στους νέους μια συμβουλή: να καθυστερήσουν τη σεξουαλική τους σχέση, εάν δεν θα έχουν την βεβαιότητα ότι θα την κάνουν ένα ευτυχισμένο γεγονός.

Επίσης, μπορούν να βοηθούν τους εφήβους ώστε όταν δημιουργήσουν σεξουαλικές σχέσεις, συνεχίζει ο Κόγκερ (1981, σελ. 62), να είναι αρκετά ώριμοι πληροφορημένοι, υπεύθυνοι, σίγουροι για την ταυτότητά τους και το σύστημα αξιών τους με αρκετή ευαισθησία και ενδιαφέρον για τους άλλους.

Ό,τι κι αν έκαναν οι γονείς στη δική τους εφηβεία, είναι ζωτικό και για τη δική τους ηρεμία και για τις υγιείς σχέσεις με τα παιδιά τους, να δεχθούν ότι, αργά ή γρήγορα, ο γιος ή η κόρη τους θα έχει σεξουαλικές σχέσεις. Έτσι, μπορούν να προφυλάξουν τα παιδιά από τη βασανιστική ενοχή και το άγχος, ενθαρρύνοντάς τα, παρά εμποδίζοντας την ανάπτυξη της ωριμότητας και της συναισθηματικής τους ολοκλήρωσης.

Όσοι έφηβοι έχουν σεξουαλικές σχέσεις, σύμφωνα με τους Παπαευαγγέλου και Ρουμελιώτου (1979, σελ. 80), οφείλουν να μάθουν και να συνειδητοποιήσουν ότι είναι απόλυτα υπεύθυνοι για ό,τι κάνουν. Θα πρέπει επίσης να είναι έτοιμοι να δεχθούν τη συναισθηματική αναστάτωση που θα φέρει η πιθανή διακοπή των σχέσεων που δημιούργησαν.

Τα προβλήματα που δημιουργούν οι σεξουαλικές σχέσεις, όπως η εγκυμοσύνη, η έκτρωση, αλλά και οι επιπτώσεις των

σεξουαλικών σχέσεων πάνω στους εφήβους μπορούν να αποτελέσουν μέρος της συζήτησης μεταξύ γονέων - εφήβων, σύμφωνα με τους Παπαευαγγέλου - Ρουμελιώτου (1979, σελ. 80).

Στην περίπτωση που η κόρη μέινει έγκυος, μετά τη γνώμη των Μέγιερ - Μακκόϋ (1988 σελ. 234), οι γονείς με την υποστήριξη ειδικού γιατρού, οικογενειακού θεραπευτή ή ψυχολόγου, μπορούν να δείξουν συμπάρασταση που η κοπέλα την έχει ανάγκη. Η αλλαγή στάσης των γονέων σημαίνει κατανόηση αυτού που συνέβη και παραδοχή, έτσι ώστε να δημιουργηθεί μια φιλική ατμόσφαιρα. Σημαντικό είναι οι γονείς ν' ακούν τα συναισθήματα της κόρης τους και να συζητούν μαζί της για το πώς αισθάνεται. Αυτό έχει σαν συνέπεια την εξασφάλιση της αυτοεκτίμησης και της αξίας για τον εαυτό της.

Όσον αφορά τώρα την πληροφόρηση των εφήβων σχετικά με τα αφροδίσια νοσήματα, το AIDS και την αντισύλληψη, οι Παπαευαγγέλου Ρουμελιώτου (1979, σελ. 81), επισημαίνουν ότι κάθε σχετική ενημέρωσή τους θα βοηθήσει στην αντιμετώπιση αυτών των προβλημάτων.

Οι νέοι, αναφέρει ο Μ. Ράσσελ (1977, σελ. 154), πρέπει να γνωρίζουν για τ' αφροδίσια νοσήματα, προτού διατρέξουν τον κίνδυνο να προσβληθούν από αυτά. Πρέπει να διδαχθούν γι' αυτά με κάθε αλήθεια, χωρίς υπερβολές. Πρέπει να μάθουν πως αποφεύγονται και πώς θεραπεύονται.

Οι γονείς έχουν καθήκον, σύμφωνα με τον Ν. Ματσανιώτη (σελ. 344) να μιλήσουν στους εφήβους για τον κίνδυνο του AIDS. Να φροντίσουν ώστε τα παιδιά τους να ενημερωθούν σχετικά με τη χρησιμοποίηση κατάλληλων μεθόδων αντισύλληψης πριν από κάθε σεξουαλική δραστηριότητα, προκειμένου ν' αποφευχθεί ο κίνδυνος αυτής της επικίνδυνης μολυσματικής ασθένειας.

Οι γονείς των εφήβων, αναφέρει η Α. Βαλιανάτου (1989, σελ. 29), θα πρέπει να επιζητήσουν ένα ξεκάθαρο και αντικειμενικό διάλογο με τα παιδιά τους, με κάποιο φιλικό πλησίασμα, χωρίς ν' αναμειχθούν ωστόσο υπερβολικά στην

προσωπική τους ζωή, αλλά, μιλώντας με έμμεσο τρόπο για τους κινδύνους μιας τέτοιας μόλυνσης.

Η ενημέρωση, καθώς και η σωστή πληροφόρηση των γονέων πάνω σε θέματα σεξουαλικής συμπεριφοράς και ανάπτυξης των εφήβων έχει μεγάλη σπουδαιότητα για την ολοκλήρωση της προσωπικότητας των εφήβων. Η πληροφόρηση δίνει γνώση και η γνώση είναι δύναμη, αναφέρει η Ι.Κασσωτάκη (1979, σελ. 101).

Απαραίτητη, σύμφωνα με τον Γ. Κρεατσά (1989, σελ. 196) είναι η συνεργασία γονέων - δασκάλων και η μεταξύ τους ενημέρωση για κάθε τι που αφορά τον έφηβο και να κινούνται έτσι με την ίδια κατεύθυνση στον χειρισμό των δυσκολιών και των προβλημάτων, αν τυχόν υπάρχουν. Ειδικότερα, η ενημέρωση γύρω από το σεξ πρέπει να είναι παράλληλη και ο ένας να συμπληρώνει τον άλλο έχοντας όμως κοινές κατευθυντήριες γραμμές.

Επίσης, ευθύνη των γονέων είναι να δημιουργήσουν καλές σχέσεις μεταξύ του εφήβου και του γιατρού, έτσι ώστε ο έφηβος να τον εμπιστεύεται και να μην τον φοβάται. Δημιουργείται έτσι ένα κλίμα εμπιστοσύνης και αγάπης, ώστε ο έφηβος να αισθάνεται το γιατρό περισσότερο σαν φίλο και να μπορεί να συζητά μαζί του με εμπιστοσύνη και σιγουριά για θέματα που τον απασχολούν.

Η συνεργασία γονέα και εφήβου με κοινωνικό λειτουργό, οικογενειακό θεραπευτή, ψυχολόγο, ή με άλλους ειδικούς, καθώς και με κάποιο κέντρο οικογενειακού προγραμματισμού κρίνεται απαραίτητη για τη σωστή πληροφόρηση και των δύο.

Σύμφωνα με τον Κρεατσά (1989, σελ. 201), τονίζεται ότι οι δομές που λειτουργούν αυτή τη στιγμή, δηλαδή οικογένεια, σχολείο και μέσα μαζικής ενημέρωσης, ας καταλάβουν μεγαλύτερη σημασία για τη σωστή πληροφόρηση των εφήβων, η οποία εκ των πραγμάτων προδιαγράφει και την εύρυθμη λειτουργία των ατόμων μιας κοινωνίας. Αραγε λοιπόν, οι γονείς πρέπει να ενημερώνουν τα παιδιά τους με αγάπη και κατανόηση.

"Οι περιορισμοί, οι απαγορεύσεις να αιτιολογούνται. Οι αντιρρήσεις να συζητούνται. Οι κίνδυνοι να μην υπερτιμώνται. (...) Ο φόβος και ο πανικός σκοτώνουν τη χαρά της ζωής. Ο,τι σκοτωθεί σπάνια ανασταίνεται. (...) Οι γονείς έχουν το μεγάλο προνόμιο και τη μεγάλη χαρά να διδάσκουν τα παιδιά τους αλλά και να μαθαίνουν από αυτά. Μαθαίνουν το μεγαλύτερο και ωραιότερο μάθημα της ζωής που δικαίωνει τις προσπάθειές τους, που οδηγεί σε μια καλύτερη γενιά, τη γενιά των παιδιών μας". (N. Ματσανιώτης, 1987, σελ.345).

Η Σεξουαλική Αγωγή στην Ελληνική Εκπαίδευση σήμερα -
Ερευνα κι Εμπειρία από την Πειραματική Εφαρμογή Σχετικού
Προγράμματος σε Σχολείο της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης
του Νομού Κιλκίς

Η σεξουαλική αγωγή, ως αγωγή για υπεύθυνη σεξουαλική συμπεριφορά, δεν μπορεί να νοηθεί άσχετα από την υπόλοιπη συμπεριφορά του ανθρώπου, δηλαδή ανεξάρτητα από τη γενική ανάπτυξη της προσωπικότητας και του συστήματος αξιών του. Σύμφωνα με τους Ι. Χριστιά (1989, σελ. 298) και Α. Μ. Σταυρόπουλου (1981, σελ. 109), η αγωγή αυτή αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα της καθολικής μόρφωσης ή καλλιέργειας του ατόμου. Φυσικός φορέας μάλιστα γι' αυτό θεωρείται η οικογένεια, που σύμφωνα με τον Ε. Κυριακάκη (1989, σελ. 111) συμβάλλει στη σεξουαλική αγωγή, όχι μόνο στα πρώτα στάδια της ζωής του ατόμου ακόμα, αλλά και μετέπειτα, όταν σε συνεργασία με το σχολείο, συνοδεύει το παιδί και τον έφηβο στην ψυχοσεξουαλική του ανάπτυξη.

Όπως υποστηρίζει ειδικότερα ο Ι. Χριστιάς (1989), η επίσημη εκπαίδευση μπορεί να συντελέσει στη σεξουαλική διαπαιδαγώγηση, αρκεί να παραδέχεται τις ελευθερίες και τα δικαιώματα του νέου ανθρώπου, καθώς επίσης να αποφεύγει κάθε απόπειρα δογματικού επηρεασμού ή προσηλητισμού. Στο σημείο αυτό, ο David Winnicot (1976, σελ. 254) συμπληρώνει ότι σε περίπτωση που οι γονείς αδυνατούν κάποτε να προσφέρουν ό,τι χρειάζεται, το προσωπικό του σχολείου ή το ίδιο το σχολείο, μπορεί συχνά ν' αναπληρώσει την ανεπάρκεια ή έλλειψη με το παράδειγμα, την προσωπική ακεραιότητα, τιμιότητα κι αφοσίωση και την ειλικρινή, άμεση απόκριση στα ερωτήματα των παιδιών κι εφήβων.

Εντούτοις, η σημερινή ελληνική κοινωνία, όπως ισχυρίζεται ο Ι. Χριστιάς (1989), με τις προκαταλήψεις, τη σεμνοτυφία ή δεισιδαιμονία που εν μέρει φαίνεται να τη διακατέχουν, εμποδίζει ίσως κι αυτήν ακόμα την αντικειμενική

αντιμετώπιση της ανθρωπίνης σεξουαλικότητας, τόσο από την οικογένεια, όσο κι από το σχολείο. Αναφέρει σχετικά ο Κυπριακός Σύνδεσμος Οικογενειακού Προγραμματισμού σε έρευνα του για τη σεξουαλική αγωγή (1979, σελ. 47) πως αναμφίβολα η θρησκευτική παράδοση να έπαιξε καθοριστικό, αν όχι πρωτεύοντα ρόλο στην αγωγή του εκφοβισμού, όσον αφορά θέματα σεξουαλικότητας. Στο γεγονός αυτό προστίθεται φυσικά και η άγνοια ή σύγχυση, αφού το περιεχόμενο της σεξουαλικής αγωγής, σύμφωνα με τους Ι. Χριστιά (1989) και Γ. Κρεατσά (1989, σελ. 106), ταυτίζεται από πολλούς στην Ελλάδα με την ενημέρωση μόνο σε θέματα σεξ ή τους τρόπους με τους οποίους τα άτομα έχουν σεξουαλικές σχέσεις.

Επισημαίνεται συνακόλουθα από τον εκπαιδευτικό Μ. Κυνηγό (1981, σελ. 78), ότι το σεξουαλικό πρόβλημα των εφήβων εντείνεται ακόμη περισσότερο, επειδή το μεγάλο πρόβλημα της αγωγής σήμερα δεν περιορίζεται τόσο στα μέσα μετάδοσης πληροφοριών, όσο κυρίως πώς ν' ασκηθούν οι σημερινοί νέοι άνθρωποι, ώστε να κρίνουν και ν' αξιολογούν τις πληροφορίες που αντλούν από το κοινωνικό τους περιβάλλον.

Είναι γεγονός, ότι η βιομηχανία σήμερα, όπως εξίσου το εμπόριο, η διαφήμιση και τα μέσα μαζικής ενημέρωσης και ψυχαγωγίας διαμορφώνουν για λόγους εμπορικούς - οικονομικούς, σεξουαλικά πρότυπα, αξίες και ρόλους για τα δύο φύλα αντίστοιχα που κατά τη γνώμη του Μ. Κυνηγού (1981), αντιβαίνουν στην πραγματική σεξουαλική ζωή και συμπεριφορά των περισσότερων ανθρώπων.

Σε όλα τα παραπάνω, ποιά μπορεί να είναι η θέση και η ευθύνη του Έλληνα εκπαιδευτικού, ώστε ν' αντιμετωπίζει το σύγχρονο καταιγισμό ειδήσεων και μηνυμάτων, αν όχι την καθημερινή "πλύση εγκεφάλου" του ατόμου σήμερα, όσον αφορά πάντα τις σχέσεις των δύο φύλων;

Στο σημείο αυτό, ο Κ. Μάνος (1986, σελ. 243) είναι πεπεισμένος ότι το έργο του καθηγητή δεν είναι αποκλειστικά

και μόνο διδακτικό - μαθησιακό, αλλά αποσκοπεί στην ολόπλευρη ανάπτυξη της προσωπικότητας και του χαρακτήρα των εφήβων, καθώς ακόμα συμβάλλει στην προσαρμογή τους, τόσο στο πνεύμα του σχολείου, όσο και στο ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον.

Το σχολείο, υποστηρίζει ο ίδιος πάντα συγγραφέας (1986), μπορεί να βοηθήσει τους εφήβους μάλιστα περισσότερο από το σπίτι, προκειμένου να γνωρίσουν τον εαυτό τους, γιατί οι εκπαιδευτικοί είναι μάλλον πιο αντικειμενικοί από τους γονείς στις κρίσεις τους και η καθοδήγησή τους ίσως αποβαίνει συχνά πιο αποτελεσματική. Αλλωστε και οι ίδιοι οι έφηβοι, τονίζει ο Κ. Μάνος, παρά τις αντιρρήσεις τους για τον τρόπο που παρέχεται η ύλη των μαθημάτων, αγαπούν το σχολείο και προσδοκούν από αυτό μια κατεύθυνση ή υποστήριξη, για να δημιουργήσουν σχέσεις με τους εφήβους του αντίθετου φύλου, όπως επίσης και για να προετοιμαστούν, για την απόκτηση ενός επαγγέλματος. Είναι απαραίτητο εντούτοις, σύμφωνα με τον Κ. Μάνο (1986), ο παιδαγωγός να γνωρίζει προκαταβολικά για τις μεταπτώσεις του εφήβου, ώστε να μην αιφνιδιάζεται από συνακόλουθες αλλαγές, όπως: ανυπακοή, αβεβαιότητα κι ανησυχία, επιθυμία για διάκριση κι υπεροχή έναντι των άλλων συνομηλίκων του, οργανικοί μετασχηματισμοί κι εξέλιξη των ενδιαφερόντων. Σε όλα αυτά επομένως απαιτείται φυσικά γνώση της ψυχοσύνθεσης των εφήβων, καθώς επίσης ευλυγισία και ευστροφία πνεύματος. Διαφορετικά, σε περίπτωση που ο καθηγητής εκδηλώσει την αμηχανία ή σύγχισή του στα προβλήματα των εφήβων ή αφήσει τον εαυτό του να ενσωματωθεί με τις εφηβικές ανάγκες ή ανησυχίες, κινδυνεύει αργότερα ο ίδιος να γίνει ο στόχος των μαθητών του. Αλλωστε, για την επιτυχημένη μεταχείριση των εφήβων, θεωρεί ο Κ. Μάνος, ότι χρειάζεται να στραφεί κανείς, όσο γίνεται καλύτερα προς την ατομικοποιημένη αγωγή. Κάθε έφηβος αναπτύσσεται μ' ένα ιδιόρρυθμο, αποκλειστικό τρόπο και κατά συνέπεια, σκόπιμο είναι ο παιδαγωγός να γνωρίζει τον τρόπο αυτό, έτσι ώστε να συμπαραστέκεται ανάλογα στο ξεπέρασμα των προσωπικών δυσκολιών του εφήβου.

Αραγε λοιπόν, το πιο χρήσιμο για τον καθηγητή στην περίοδο τούτη είναι μία στάση κατανόησης που να συνδυάζεται με μια αγνή, ανυστερόβουλη αγάπη και συμπάθεια προς τους εφήβους, προκειμένου να διατηρεί τη διαπροσωπική επαφή κι επικοινωνία μαζί τους και να κατακτά σταδιακά την εμπιστοσύνη τους.

Σύμφωνα με τους Κ. Βάσκεθ και Ε. Φ. Λ. Οτσόα (1992, σελ. 345), θεωρείται ότι η σεξουαλική αγωγή αποτελεί τμήμα ενός πλατύτερου εκπαιδευτικού στόχου της αγωγής υγείας, με την έννοια της δημιουργίας συνηθειών σωματικής και πνευματικής υγιεινής που να επιτρέπουν μια υγιή προσωπική ανάπτυξη, την εκτίμηση απέναντι στο σώμα και την ευεξία του, μια καλύτερη ποιότητα ζωής και διαπροσωπικές σχέσεις, βασισμένες στην αμοιβαία ελευθερία και το σεβασμό. Ξεκινώντας από την αντίληψη αυτή, η αγωγή υγείας και η σεξουαλική αγωγή θεωρούνται θέματα που συγκαταλέγονται σε διάφορα μαθήματα του σχολικού προγράμματος. Αρα, συνιστούν μέρος διαφόρων μαθημάτων κι απόψεων και είναι γι αυτό εξάλλου υπεύθυνοι πολλοί καθηγητές και όχι μονάχα ένας.

Κατά την άποψη της Δρ. Χ. Αντωνοπούλου (1989, σελ. 108), με ελάχιστες εξαιρέσεις, το πρόγραμμα της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης είναι ενσωματωμένο στη διδακτέα ύλη των μαθημάτων, σε όλες τις εκπαιδευτικές βαθμίδες σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες, όπως επίσης στις Η.Π.Α. και τον Καναδά. Τα ξεχωριστά μαθήματα, αναφέρει η ίδια, δημιουργούν εκείνο που ο Δόκτωρ Μάικλ Καρέρα, ειδικός για τη σεξουαλική διαπαιδαγώγηση όρισε σαν "σεξεκτομή", την άποψη δηλαδή ότι το σεξ είναι ξέχωρο και μεμονωμένο από τις άλλες πλευρές της ζωής. Παρόμοια αντίληψη φαίνεται να εκφράζει κι ο Ακαδημαϊκός Ν. Ματσιανιώτης ("ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ", 23.1.89, σελ. 13), όταν θεωρεί ότι η σεξουαλική διαπαιδαγώγηση στο σχολείο, ασφαλώς δεν μπορεί να λάβει το χαρακτήρα ιδιαίτερου, ξέχωρου μαθήματος. Πρέπει να ενταχθεί στο ευρύτερο πλαίσιο της φροντίδας για την υγεία, η οποία, κατά

τη γνώμη του πάντα, αρμόζει να συμπεριλαμβάνεται στη γενικότερη διδασκαλία για τα δικαιώματα και της υποχρεώσεις του πολίτη.

Αναμφισβήτητα, οι κίνδυνοι που ελλοχεύουν στην πληροφόρηση για την ανθρώπινη σεξουαλικότητα, στα πλαίσια του εκπαιδευτικού συστήματος είναι σαφείς και συνδέονται, κατά τον Ν. Μαρσανιώτη, με την προσωπικότητα κυρίως και λιγότερο με τις γνώσεις και τις μεθόδους ή μέσα μετάδοσης πληροφοριών.

Εξάλλου, υπογραμμίζει ο ίδιος, ότι ο παιδαγωγός, χωρίς ευαισθητοποίηση προηγούμενα και γνωστική επάρκεια στους σεξουαλικούς προβληματισμούς των νέων ανθρώπων, είτε διδάσκεται η σεξουαλική αγωγή στα σχολεία, είτε όχι, δεν θεωρείται κατάλληλος παιδαγωγός.

Παράλληλα μ' όλα αυτά, παραμένει βέβαιο ότι η σεξουαλικότητα του ανθρώπου, διανύοντας το 2000 απειλείται από τον καταστρεπτικό ιό του AIDS που επιφέρει τον οριστικό θάνατο. Επομένως, η βιολογική πλευρά της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης και η ενημέρωση για το AIDS σήμερα, συμπίπτουν σε μεγάλο βαθμό. Δεν υπάρχουν πλέον άλλα περιθώρια αναβλητικότητας, αφού πρόκειται για ζήτημα ζωής ή θανάτου. Γιαυτό, χρειάζονται οι νέοι σύντομα να λάβουν κατάλληλα μηνύματα που θα τους προφυλάξουν από το AIDS, χωρίς όμως να δηλητηριάσουν τη χαρά του έρωτα. Είναι εσφαλμένη, αν όχι απαράδεκτη τακτική, επισημαίνει ο Ν. Μαρσανιώτης (1989 "ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ") να οδηγήσει ο φόβος της επιδημίας του AIDS σε μονόπλευρη, απαγορευτική, ηθικολογική πληροφόρηση, σε μία περίοδο της ζωής, όπως συγκεκριμένα η εφηβεία, που ο νέος και η νέα δεν έχουν κατακτήσει ακόμα τη σεξουαλική τους ταυτότητα.

Εντούτοις, έπρεπε να εμφανιστεί το AIDS, για να κινητοποιηθούν οι αρμόδιοι στην Ελλάδα και να σκεφτούν την εισαγωγή της σεξουαλικής αγωγής των νέων, πρώτα στην οικογένεια - με την κατάλληλη ενημέρωση των γονέων - κατόπιν

στο σχολείο, με την προϋπόθεση μόνιμης επιμόρφωσης και εξειδίκευσης του εκπαιδευτικού προσωπικού και τέλος, στα μέσα μαζικής ενημέρωσης - με διοργάνωση ανάλογων εκπομπών με θέμα συζήτησης πάντα, την ανθρώπινη σεξουαλική λειτουργία και συμπεριφορά.

Ήταν φυσικά ενθαρρυντικό το γεγονός, ότι σε ημερίδα του Δήμου Αθηναίων, στις 14 Γενάρη 1989, για το AIDS, ο τότε υπουργός Παιδείας Γ. Παπανδρέου, εξήγγελε ότι προγραμματίζεται η πειραματική εισαγωγή της σεξουαλικής αγωγής στα σχολεία, στα πλαίσια ενός μαθήματος, που θα αφορά γενικότερα τις ανθρώπινες σχέσεις. ("ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ", 23.1.89, σελ 14). Λίγο αργότερα, δημοσιεύτηκε από τον ημερήσιο τύπο ότι πιθανότατα η σεξουαλική αγωγή ή αγωγή των διαπροσωπικών σχέσεων να εισαχθεί από τον Σεπτέμβρη του 1990 πειραματικά σε 30 σχολεία της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, ενώ απώτερος στόχος φυσικά θάταν η σταδιακή επέκτασή του σε όλο το φάσμα της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Η είδηση αυτή ανακοινώθηκε συγκεκριμένα σε κοινή συνέντευξη Τύπου στις 26 Γενάρη 1989 από τους Γ. Α. Παπανδρέου και τότε υφυπουργού για θέματα ισότητας Μαρίας Κυπριωτάκη, με συμμετοχή και της τότε γενικής γραμματέως ισότητας κ. Λαΐου - Αντωνίου ("ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ", 27.1.89, σελ. 23).

Το πρόγραμμα αυτό εντάσσονταν στο γενικότερο πρόγραμμα αγωγής υγείας που σχεδίαζε το υπουργείο Παιδείας και σύμφωνα με δηλώσεις του Γ. Παπαδρέου, στόχος του θα ήταν η σωστή και υπεύθυνη ενημέρωση των μαθητών, για θέματα όπως: (α) το AIDS και οι ανθρώπινες σχέσεις, (β) οι αλλαγές και οι επιδράσεις στη μορφή της οικογένειας, των κοινωνικών θεσμών και των παραδοσιακών αξιών, (γ) τα βιοψυχοκοινωνικά χαρακτηριστικά της εφηβικής ηλικίας, (δ) η ανατομία και η φυσιολογία του γεννητικού συστήματος άνδρα και γυναίκας, καθώς και η υγιεινή των γεννητικών οργάνων. Συνακόλουθα από την ίδια πάντα αθηναϊκή εφημερίδα "ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ" (27.1.89, σελ. 23),

υπογραμμίζονταν από τους Γ. Παπανδρέου και Ε. Περράκη η αναγκαιότητα της εφαρμογής σχετικού προγράμματος στην ελληνική εκπαίδευση, αφενός, γιατί παρατηρήθηκε επιστημονικά ότι ένα μεγάλο ποσοστό των προβλημάτων των ενηλίκων έχουν τη ρίζα τους στην ελλιπή γνώση κι εξοικίωση με τις βιολογικές και ψυχοκοινωνικές ανάγκες των ίδιων και των συνανθρώπων τους κι αφετέρου διότι, ενώ στο περιεχόμενο της εκπαίδευσης δίνεται έμφαση στην απόκτηση γνώσεων, ωστόσο παραμένει ακάλυπτη ή αγνοείται η συναισθηματική ωρίμανση των εφήβων και η προετοιμασία τους για την οικογενειακή ζωή.

Η πρόταση αυτή του Γ. Παπανδρέου για εισαγωγή προγράμματος σεξουαλικής αγωγής στην εκπαίδευση και μάλιστα από το Νηπιαγωγείο ως και την τελευταία τάξη του Λυκείου, στηρίζονταν σε μια μελέτη, η οποία είχε εκπονηθεί από τη Γενική Γραμματεία Νεότητας, συγκεκριμένα από το Γενάρη του 1987.

Πάντως, το γεγονός αυτής της ήδη παρατηρούμενης πενταετούς καθυστέρησης, όσον αφορά την πρόταση πάντα της Γενικής Γραμματείας Ισότητας για εισαγωγή μαθήματος που ν' αναφέρεται στην αγωγή των διαφυλικών σχέσεων, καθώς επίσης και η γενική εμπειρία περί εξαγγελιών, θέτει σε αμφισβήτηση πλέον το πότε και το αν της πρακτικής υλοποίησης των εκάστοτε πολιτικών ανακοινώσεων.

Ανάλογη πρόταση για πρόγραμμα σεξουαλικής εκπαίδευσης έχει εισηγηθεί και ο νυν υπουργός Παιδείας Γ. Σουφλιάς (1991), με αφορμή την ημέρα του AIDS, ο οποίος υποστήριξε σχετικά ότι η εξάπλωση της ασθένειας του AIDS, εξαρτάται κυρίως από την ατομική συμπεριφορά και στάση σε συνδυασμό με την επικείμενη άγνοια. Κατά συνέπεια, το σχολείο, ως χώρος γνώσης, αλλά και αγωγής, οφείλει να διαπλάσει ένα σωστά ενημερωμένο νέο άνθρωπο, ικανό ν' αντιμετωπίσει τη ζωή και τα προβλήματά της. Το επίκαιρο λοιπόν μήνυμα για τα παιδιά όλου του κόσμου, ας είναι να μάθουν να ζουν υπεύθυνα, πρώτα γι' αυτά τα ίδια απαραίτητα, αλλά και για τους άλλους.

Το μήνυμα αυτό συγκεκριμένα, συνέταξε σε έγγραφο η γραμματεία του Υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων στις 13.11.91, στα πλαίσια της Παγκόσμιας Ημέρας AIDS (1η Δεκεμβρίου) και παράλληλα επιχειρήθηκε ένας απολογισμός για την εξάπλωση του AIDS ανά τον κόσμο, για τους τρόπους μετάδοσης της ασθένειας, αλλά και τη ζωτική σημασία της πληροφόρησης και της εκπαίδευσης για τη μάχη έναντι του AIDS, όπως εξίσου για την πρόληψη και προάσπιση της καθημερινής σεξουαλικής συμπεριφοράς του ανθρώπου και ιδιαίτερα του εφήβου. (Α. Τάνογλου, 1992, Τρίτο Σεμινάριο Σεξουαλικής Αγωγής και Υγείας).

Εντούτοις, επισημαίνεται σε έρευνα της εφημερίδας "Ελευθεροτυπία" (23.1.89, σελ. 14), ότι η ανάγκη σεξουαλικής αγωγής, ιδιαίτερα για τους εφήβους, δεν προκύπτει μόνο από τον κίνδυνο εξάπλωσης του AIDS. Εξίσου - και προς το παρόν - ακόμα πιο σημαντικοί θεωρούνται κι άλλοι λόγοι που επιβάλλουν τη σεξουαλική αγωγή. Ειδικότερα, προκύπτουν κι άλλοι κίνδυνοι από τον έρωτα κι εξίσου κίνδυνοι κι από την έλλειψή του, όπως: 1. Η σεξουαλική εγκληματικότητα, 2. Οι κακοποιήσεις γυναικών και παιδιών, 3. Η άγνοια των μεθόδων αντισύλληψης, 4. Οι εκτρώσεις (τα μαιευτικά τμήματα των Πανεπιστημίων υπολογίζουν ότι γίνονται τουλάχιστον 150.000 - 170.000 το χρόνο στην Ελλάδα). 5. Η στέρηση του έρωτα ή μη ικανοποίηση σ' αυτόν εγκυμονούν κινδύνους, όπως επίσης, 6. Οι συγκρούσεις ανάμεσα στους γονείς και τους εφήβους, 7. Οι αντιθέσεις στις σχέσεις των δύο φύλων, 8. Η υπότιμηση της γυναίκας και οι διακρίσεις σε βάρος της. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι ότι η πιο διαδεδομένη βρисиά στο στρατό είναι το όμορφο και από πολλούς ποθητό γυναικείο γεννητικό όργανο. 9. Τέλος, η κοινωνική απομόνωση ανθρώπων αποτελεί κίνδυνο για τους ανθρώπους με διαφορετική σεξουαλική συμπεριφορά, τους ομοφυλόφιλους.

Αξίζει να σημειωθεί μάλιστα, ως ένδειξη σοβαρής παθογένειας της σημερινής κοινωνίας και του πολιτισμού, το

γεγονός ότι εξακολουθεί ένα μεγάλο ποσοστό ανθρώπων να χρησιμοποιεί την όλο χαρά και μαγεία πράξη του έρωτα, σαν αντικείμενο εξύβρισης με περιώνυμες εκφράσεις και λόγια.

Επομένως, χωρίς ν' αγνοεί κανείς το πρόβλημα του AIDS, συμπεριλαμβάνει και τους υπόλοιπους λόγους που προαναφέρθηκαν κι επιτείνουν κι εκείνοι με τη σειρά τους στην ανάγκη διδασκαλίας σεξουαλικής αγωγής προς τους νέους ανθρώπους, αλλά και προς τον ενήλικο πληθυσμό.

Αναμφισβήτητα, η ερωτική ζωή απασχολεί λιγότερο ή περισσότερο ένα μεγάλο κομμάτι από το σύνολο της ζωής κάθε ανθρώπου και για το λόγο αυτό, η ατολμία να μη συζητά κανείς τη σεξουαλικότητα και ιδίως να μην ενημερώνονται οι έφηβοι, έχει ως επακόλουθο να εντείνει τα δεδομένα προβλήματα και ανησυχίες.

Συμπερασματικά άραγε, τονίζεται ότι σεξουαλική αγωγή σημαίνει ένταξη στη συνολική αγωγή των νέων, χωρίς κατ' ανάγκη, την υιοθέτηση της άλφα ή βήτα σεξουαλικής συμπεριφοράς και ηθικής, ούτε μάλλον την υποχρεωτική ένταξη σε μία από αυτές. Δεν αποτελεί όμως και πανάκεια, εφόσον δεν οδηγεί στην άμεση επίλυση των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν οι άνθρωποι στην ερωτική κι εν γένει τους ζωή, αφού τα προβλήματα μπορεί συνεχώς να ανακύπτουν.

Ωστόσο, έχει διαπιστωθεί, ότι αυτά που διδάσκονται σήμερα οι μαθητές στα σχολεία, όσον αφορά θέματα σεξουαλικής αγωγής, όχι μόνο είναι ανεπαρκή, αλλά κατά την άποψη της "Ελευθεροτυπίας" (23.1.89, σελ. 14) θα ήταν καλύτερο και να μη διδάσκονταν καθόλου! Οπως παρατηρεί και σχολιάζει η ίδια εφημερίδα (24.1.89, σελ. 20) για την κατάσταση της σεξουαλικής αγωγής στην Ελληνική Εκπαίδευση σήμερα, είναι φυσικό για τους μαθητές που, όχι από την εφηβεία τους, αλλά από το δημοτικό βομβαρδίζονται με κάθε είδους καταναλωτικά ή τυχόν σεξουαλικά μηνύματα, αλλά κι από τα δικά τους φυσιολογικά σωματικά ερεθίσματα, να διατηρούν ελάχιστη εμπιστοσύνη απέναντι στη γενιά που τους ανατρέφει,

διαπιστώνοντας την υποκρισία της, αλλά και την άδικη μεταχείριση απέναντι στους νέους, σε σχέση με τον ίδιο της τον εαυτό. Έτσι, για παράδειγμα, διατυπώνεται στο βιβλίο της Οικιακής Οικονομίας στη Γ' Γυμνασίου ότι οι έφηβοι μπορούν να γίνουν καλοί φίλοι μεταξύ τους και να χαίρονται έναν περίπατο, μία ωραία συζήτηση, μία γιορτή, μία πολιτιστική εκδήλωση μαζί, εφόσον με τον τρόπο αυτό, είναι δυνατόν να γνωρίσουν τις ομοιότητες και τις διαφορές που υπαχουν ανάμεσα στα αγόρια και τα κορίτσια. Μήπως όμως οι έφηβοι, διερωτάται κανείς, έχουν ήδη ανακαλύψει τη σεξουαλικότητά τους νωρίτερα, παίζοντας από παιδιά το γιατρό ή τη νοσοκόμα;

Έτσι, αφού τα θέματα της σεξουαλικότητας αποκρύβονται εμφανώς ή το ίδιο το σχολικό βιβλίο μεταδίδει ένα μήνυμα απαγόρευσης, είναι πιθανό ν' αναμένονται ύστερα υπαινιγμοί, λογοπαίγνια ή περιπαιχτικά σχόλια από τους εφήβους που μπορεί να είναι έκφραση, όχι μόνο χιούμορ ή σαρκασμού κι αδιαφορίας, αλλά κι ανασφάλειας μάλλον, όσον αφορά πράγματα που θα ήθελαν να μάθουν, αλλά δεν τους παρέχεται αντικειμενικά η δυνατότητα.

Ενδιαφέρουσα και ρεαλιστική σχετικά με το θέμα της σεξουαλικής αγωγής των νέων στην ελληνική εκπαίδευση αποδεικνύεται ότι είναι η μελέτη των Βιδαλάκη Μ., Γιάγκου Α., Σουρτζή Π. και Φρισήρα Σ. (1992, σελ. 223).

Ο σκοπός της μελέτης αυτής (1992) των Μ. Βιδαλάκη και των άλλων συνεργατών της ήταν, κατά πόσο τα στοιχεία αυτά κι ο τρόπος που εμπλέκονται στο εκπαιδευτικό πρόγραμμα δίνουν υπεύθυνες κι έγκυρες απαντήσεις στα ερωτήματα των παιδιών της αντίστοιχης ηλικίας, που το κάθε βιβλίο απευθύνεται. Αφετέρου διερευνάται, αν οι απαντήσεις που παρέχονται και τα μηνύματα που μεταδίδονται, ανταποκρίνονται στους στόχους της εισαγωγής προγράμματος σεξουαλικής αγωγής, στα πλαίσια του σχολείου.

Διερευνώντας ακόμα το θεματολογικό χώρο της οικογένειας, οι επώνυμοι μελετητές που έχουν ήδη προηγούμενα

αναφερθεί (1992) σχολιάζουν επίσης την περίπτωση της γέννησης ενός νέου βρέφους στην οικογένεια. Στο βιβλίο "Η Γλώσσα μου" της Β' Δημοτικού απεικονίζεται η μητέρα να καταφτάνει στο σπίτι από την κλινική μ' ένα μωρό. Υπογραμμίζεται σχετικά μάλιστα στα σχολικά εγχειρίδια του δασκάλου ότι πρέπει ο τελευταίος να δίνει έμφαση περισσότερο στην απλότητα κι αλήθεια, όσον αφορά σε θέματα αναπαραγωγής και σεξουαλικότητας του ανθρώπου. Αντίθετα, δεν φαίνεται γι' αυτό να γίνεται καμία ανάλογη επισήμανση στα βιβλία των μαθητών. Για την ακρίβεια, στο βιβλίο "Εμείς κι ο Κόσμος" της Β' Δημοτικού, η εξήγηση δίνεται μέσα από τρεις διαδοχικές εικόνες: Συγκεκριμένα, στην πρώτη, ένας άντρας και μια γυναίκα κάθονται ντυμένοι ο ένας δίπλα στον άλλον. Στη δεύτερη εικόνα απεικονίζεται ύστερα η εγκυμοσύνη με το έμβρυο στην "κοιλιά" της γυναίκας, όπως μάλιστα αναφέρει το βιβλίο αυτό ενώ στην τελευταία εικόνα, η μητέρα κρατά το μωρό στην αγκαλιά της κι είναι εκείνη και το βρέφος ντυμένοι. Επομένως, διαπιστώνεται παντελής έλλειψη πληροφοριών σε θέματα σύλληψης και τοκετού.

Στο βιβλίο "Ερευνώ το Φυσικό Κόσμο" της πέμπτης τάξης του Δημοτικού, υπάρχει μια απεικόνιση της γέννησης του βρέφους. Όπως αναφέρει η Βιδαλάκη Μ. (1992, σελ. 227), το παιδί χρειάζεται να έχει γνώση και φαντασία, για ν' αντιληφθεί ανατομικά το γυναικείο σώμα και να μπορέσει να έχει μια ρεαλιστική αναπαράσταση ολόκληρου του σώματος. Η δυσκολία έγκειται στην εμφάνιση μιας εγκάρσιας τομής, όπου το παιδί του Δημοτικού βλέπει τη μήτρα και στη συνέχεια ένα μωρό. Κατά συνέπεια, εκτιμά η ίδια πάντα ερευνήτρια (1992), δίνεται μια συγκεχυμένη παραπλανητική εικόνα που διχοτομεί ουσιαστικά το σώμα της γυναίκας στη μέση.

Όσον αφορά το βιβλίο της Οικιακής Οικονομίας στην τρίτη τάξη του Γυμνασίου, στο κεφάλαιο "Τοκετός", η αντίστοιχη εικόνα είναι ένα μωρό ντυμένο. Η αναφορά στον τοκετό μάλιστα γίνεται με τον ακόλουθο τρόπο: Κατά τη διάρκεια του τοκετού

η μητέρα εξαντλείται από τις ωδίνες και τους πόνους, γι' αυτό έπειτα έχει ανάγκη από ξεκούραση κι ηρεμία. Η μητρική αγαλλίαση κι ευτυχία που συνδέεται με τη δημιουργία απογόνου, έρχεται, όταν ανακαλύπτει μ' έκπληξη το λιλιπούτειο άτομο που της εναποθέτουν στο πλευρό της.

Έτσι άραγε, τα συναισθήματα της μητέρας στα σχολικά συγγράμματα μεταδίδονται μέσα από τις λέξεις "εξουθενωμένη", "ωδίνες" και η στάση της φαίνεται να είναι τόσο παθητική, κατά τη διάρκεια του τοκετού, ώστε αργότερα ν' ανακαλύπτει το νεογέννητο δίπλα της, μένοντας κατάπληκτη!

Στο ίδιο βιβλίο, στο κεφάλαιο "Ένα παιδί γεννιέται", η πρώτη και σημαντικότερη σχέση με τη μητέρα που είναι η επαφή κι ο θηλασμός, παρουσιάζεται με απρόσωπο, αν όχι άτεχνο τρόπο, όπως συγκεκριμένα ότι το παιδί πεινά από την πρώτη στιγμή που γεννιέται και μόνο από ένστικτο ζητά την τροφή. Η έλλειψη αυτή αναφοράς στη συναισθηματική διάσταση της σχέσης μητέρας - παιδιού διαπιστώνεται και μετέπειτα στη ψυχολογία της Β' Λυκείου στο αντίστοιχο κεφάλαιο.

Η σύλληψη - γέννηση του παιδιού περιβάλλεται με μυστήριο μάλλον στο βιβλίο "Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή" της Ε' Δημοτικού, όταν αναφέρεται μόνο ότι η αγάπη και η αμοιβαία έλξη ενώνει το αντρώγυνο κι από την ένωση αυτή γεννιούνται τα παιδιά!

Σχετικά με την αναπαραγωγική διαδικασία, τα αντίστοιχα σχόλια ή επισημάνσεις αρχίζουν με την αναφορά στις λειτουργίες του σώματος και την αναπαραγωγή των ζώων στο βιβλίο "Εμείς κι ο Κόσμος" της Α' Δημοτικού. Δεν επιχειρείται όμως καμία ανάλογη αναφορά και για τον άνθρωπο.

Στο επόμενο σχολικό έτος, το ίδιο βιβλίο της Β' Δημοτικού αναφέρεται στο ανθρώπινο σώμα, αγνοώντας εντελώς την περιοχή των γεννητικών οργάνων. Το ίδιο βιβλίο της Γ' Δημοτικού έχει μια εικόνα ολόκληρου του σώματος ενός αγοριού κι ενός κοριτσιού. Στην ίδια σελίδα του βιβλίου υπάρχει μια άλλη εικόνα, περισσότερο κατατοπιστική που περιγράφει,

ονομάζοντας και τοποθετώντας όλα τα σημεία του σώματος, εκτός από την περιοχή των γεννητικών οργάνων, η οποία είναι καλυμμένη με κάποιο ένδυμα που φορά το παιδί. Αυτή η εικόνα, μπορεί ίσως να πείσει και τον πιο δύσπιστο, σε ποιο σημείο βρίσκεται η παιδαγωγική στάση της ειλικρίνειας, της απλότητας, της εμπιστοσύνης προς το παιδί και της στάσης που χαρακτηρίζεται από υπερβολή, κρυψίνοια και καχυποψία.

Μια γενικότερη διαπίστωση σχετικά με τα βιβλία Γυμνασίου - Λυκείου, σύμφωνα πάντα με τη μελέτη των Βιδαλάκη και Φρυσήρα (1992), καθώς και με την παρόμοια άποψη του Ι. Χριστιά (1989) είναι ότι η διδακτέα ύλη και γνώση περιορίζονται σε θέματα ανατομίας και φυσιολογίας, ενώ παραγκωνίζεται η σεξουαλική σχέση και ακόμα δεν περιγράφονται τα εξωτερικά γεννητικά όργανα της γυναίκας, παρά ενδεικτικά αναφέρεται μόνο η μήτρα. Κατά λογική ακολουθία, δεν υπάρχει και κανένα σχόλιο η αναφορά στη σεξουαλική σχέση κι έκφραση, πόσο μάλλον δεν γίνεται αναφορά στην αναζήτηση και στην ύπαρξη ικανοποίησης, σε σχέση με το σώμα και τη σεξουαλικότητα του ανθρώπου.

Για την ακρίβεια στο βιβλίο της Ανθρωπολογίας της Β' Γυμνασίου και σχετικά με το γεννητικό σύστημα θεωρείται ότι το τελευταίο εξυπηρετεί την αναπαραγωγή και στη συνέχεια ακολουθεί η περιγραφή μόνο την ενδο - γεννητικών οργάνων του άντρα και της γυναίκας.

Στο βιβλίο της Ψυχολογίας της Β' Λυκείου, στο κεφάλαιο "Εφηβεία", αν και αναλύονται οι βιολογικές και σωματικές αλλαγές, δεν γίνεται καμία αναφορά ωστόσο για τις σεξουαλικές ενορμήσεις, τις συναισθηματικές ανησυχίες και τις ερωτικές αναζητήσεις του εφήβου. Το περίεργο εντούτοις είναι ότι το κεφάλαιο αυτό τελειώνει με μία εικόνα, όπου ένας νέος και μία νέα είναι αγκαλιασμένοι, ενώ η τελευταία πλησιάζει, για να τον φιλήσει και κατόπιν αναφέρεται η φράση: "Ο έφηβος ανακαλύπτει το άλλο φύλο". Έτσι, τ' αποσιωπητικά αυτά του συγκεκριμένου βιβλίου επιβεβαιώνουν με

ακρίβεια την απόκρυψη των πιο σημαντικών κι έντονων για τον έφηβο ερωτημάτων κι αναζητήσεων.

Αρα, κατά τη διάρκεια της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, ο εκπαιδευτικός έρχεται αντιμέτωπος με την αποσπασματική πληροφόρηση, αν όχι την ημιμάθεια!

Αναγνωρίζεται ωστόσο από τους ίδιους πάντα μελετητές (1992) ότι για το Γυμνάσιο και Λύκειο δεν έχει σημειωθεί αντίστοιχη πρόβλεψη προγράμματος σεξουαλικής αγωγής, στα πλαίσια του επίσημου εκπαιδευτικού προγράμματος, ούτε έχουν ακόμη συγγραφεί μέχρι σήμερα, νέα ελληνικά σχολικά βιβλία γι' αυτό, εκτός από ελάχιστες ίσως εξαιρέσεις. Υπογραμμίζεται σχετικά από τον Ι. Χριστιά (1992, σελ. 301), ότι στο θέμα της σεξουαλικής αγωγής, η Ελληνική επίσημη εκπαίδευση βρίσκεται στην αρχή, η οποία έγινε από το δημοτικό σχολείο, ενώ είναι απαραίτητο να επεκταθεί προς το νηπιαγωγείο, αλλά και να συνεχιστεί στο Γυμνάσιο και Λύκειο, με περιεχόμενο περισσότερο εξειδικευμένο. Ειδικά για το πρόγραμμα του δημοτικού, αναφέρει ο ίδιος πάντα (1989), ότι υπάρχουν δύο σημαντικές ελλείψεις, όπως: α) δεν διδάσκονται θέματα που σχετίζονται με την προσωπική ασφάλεια και με το δικαίωμα άρνησης στη σεξουαλική ενόχληση ή κακοποίηση, και β) για θέματα που αφορούν την προεφηβεία και μάλιστα τα παιδιά των δύο τελευταίων τάξεων της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης. Όπως ισχυρίζεται ακόμη ο ίδιος ο Ι. Χριστιάς (1989), από τις ενδείξεις μάλλον φαίνεται ότι η εισαγωγή της σεξουαλικής αγωγής στο δημοτικό σχολείο είχε συνολική αποδοχή από την πλευρά των δασκάλων και των γονέων, ενώ δεν σημειώθηκαν αντιδράσεις από τους τελευταίους.

Παρόλα αυτά κατά τον Φίλια (1978), η δομή του ελληνικού σχολείου κρίνεται ακατάλληλη ακόμη για την εισαγωγή ενός μαθήματος που θ' ασχολείται με τις σεξουαλικές σχέσεις, επειδή εξακολουθεί να υπάρχει ένα πλέγμα ηθικών αντιλήψεων, κοινωνικών παραδόσεων και συμφερόντων, με βάση το οποίο,

πολλοί αντιδρούν στην εισαγωγή ενός τέτοιου μαθήματος, αντικρούοντας έτσι κάθε προσπάθεια απομυθοποίησης, εκλογίκευσης κι έγκυρης πληροφόρησης για την ανθρώπινη σεξουαλικότητα. Κατ' επέκταση, η συντηρητική ή κάποτε αντιδραστική αυτή νοοτροπία ανακόπτει αναμφίβολα οποιαδήποτε μορφή διαπαιδαγώγησης του ανθρώπου που ενδεχόμενα τον κάνει περισσότερο σκεπτικό κριτικό κι ελεύθερο.

Σύμφωνα όμως και με την εκδοχή της Λάουρα Κόντι (1978, σελ. 174), το σχολείο θα μπορούσε να διδάξει στα παιδιά να διαβάζουν εφημερίδα κι επίσης πώς να τη σχολιάζουν και μάλλον θα αρκούσε αυτό ήδη, για να τους μεταδώσει μια αγωγή, όχι μόνο σεξουαλική, αλλά εξίσου κοινωνική και πολιτική.

Παρόλα αυτά και σύμφωνα με την απογραφή του ελληνικού πληθυσμού το 1971, εκτιμήθηκε ότι τα παιδιά ηλικίας 5 ως 19 ετών που είναι 2.102.238, περίπου, ενημερώνονται ως επί το πλείστον για θέματα σεξουαλικής συμπεριφοράς από ανεύθυνες πηγές ή αναρμόδια άτομα.

Ειδικότερα αναφέρεται από τον Γ. Δετοράκη (1988, σελ. 59), ότι η πληροφόρηση της ελληνικής νεολαίας αντλείται ως επί το πλείστον από: (α) βιβλία κι έντυπα που γράφονται από ανειδίκευτα άτομα, (β) συνομηλίκους και φίλους ή νέους μεγαλύτερης ηλικίας και (γ) τη σεξουαλική ζωή των ζώων (κυρίως στην επαρχία), η οποία ωστόσο δεν δίνει ικανοποιητικές απαντήσεις στα ερωτηματικά που εξακολουθούν να έχουν τα παιδιά και οι έφηβοι. Οπως επισημαίνεται από τον ίδιο ερευνητή, η σεξουαλική διαπαιδαγώγηση και διαφώτιση των νέων ανθρώπων προβάλλει ως επιτακτική πλέον ανάγκη της σημερινής κοινωνίας, συμπεριλαμβανομένου του γεγονότος ότι οι περισσότερες αντικοινωνικές εκδηλώσεις των σημερινών εφήβων που μπορεί να ξεκινάνε από απλή άρνηση και να κορυφώνονται ενδεχόμενα μέχρι το έγκλημα, είναι απόρροια μάλλον της εσφαλμένης, αν όχι ανύπαρκτης σεξουαλικής αγωγής.

Σ' όλα τα παραπάνω φαίνεται ότι συνηγορεί και ο ελληνικός Αθηναϊκός Τύπος. Έτσι, από την εφημερίδα "Έθνος" της 4.7.90 υπογραμμίστηκε ότι το μάθημα αγωγής των διαφυλι-

κών σχέσεων δεν έχει ακόμα ενταχθεί στην Ελληνική Εκπαίδευση, αν ληφθεί συγχρόνως υπόψη και το γεγονός ότι ο σεξουαλικός μεταδιδόμενος ιός του aids αποτελεί πλέον έναν μόνιμα υπαρκτό κίνδυνο για την ανθρωπότητα και φυσικά για την νεολαία, η οποία όμως φαίνεται συχνά ότι ενημερώνεται για σεξουαλικά θέματα από ακατάλληλες πηγές.

Εντούτοις, από αρκετές έρευνες και σφυγμομετρήσεις που έχουν διεξαχθεί στον ελλαδικό χώρο κατά διαστήματα, έχει αποδειχθεί κατά πόσο οι νέοι και οι γονείς παράλληλα τάσσονται επανειλημμένα υπέρ της εφαρμογής προγράμματος σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης στο σχολείο. Παρότι ακόμη δεν έχει γίνει στην Ελλάδα σχεδόν τιποτε το οργανωμένο προς αυτή την κατεύθυνση, ωστόσο είναι ενθαρρυντικό βέβαια το γεγονός ότι υπάρχουν εκπαιδευτικοί που τολμάνε ν' αναλάβουν σε αυτοσχέδια μορφή έστω, την εκπόνηση κι εφαρμογή σχετικού προγράμματος στα πλαίσια του σχολείου. Ειδικότερα, ο δημοσιογράφος Χρήστος Στελίδης στο "Εθνος" (4.7.90) αναφέρει ότι ένας πρωτοποριακός καθηγητής στο Κιλκίς εισάγει το μάθημα της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης στα σχολεία, αφού το κράτος "ντρέπεται".

Στη συνέχεια, αναφέρεται επίσης, ότι ο συγκεκριμένος εκπαιδευτικός Αναστάσιος Τάνογλου, εργάζεται στην ελληνική επαρχία στο Λύκειο της Γουμενίτσας του Κιλκίς, ως καθηγητής - φυσικός. Σύμφωνα με τον Χ. Στελίδη ("Εθνος" 4.7.90), ο προαναφερόμενος εκπαιδευτικός, αναλογιζόμενος τη λανθασμένη πληροφόρηση, την άγνοια και εσωστρέφεια σε μεγάλο ποσοστό, μαθητών της επαρχίας, όσον αφορά τον έρωτα και τη σεξουαλική συμπεριφορά των τελευταίων, ξεκίνησε ν' ασχολείται συστηματικά με το θέμα της αγωγής των διαφυλικών σχέσεων στην εφηβεία από το 1986, μελετώντας πρώτα φυσικά, την υπάρχουσα βιβλιογραφία.

Ενημερωμένος κι ευαισθητοποιημένος πλέον στη ψυχολογία και προβληματική της εφηβικής ηλικίας και παρακινούμενος ταυτόχρονα από την ανάγκη μιας ολόπλευρης επανεξέτασης κι επανεκτίμησης του σεξουαλικού προβλήματος, άρχισε να

εκμεταλλεύεται σταδιακά το χρόνο του μαθήματος της Βιολογίας (στη Β' Λυκείου) και της Ανθρωπολογίας (στη Γ' Γυμνασίου), όπως επίσης και ώρες, εκτός σχολικού αναλυτικού προγράμματος, διδάσκοντας στους μαθητές όσα χρειάζονταν περισσότερο να μάθουν για την ανθρώπινη σεξουαλικότητα και για το ερωτικό αίσθημα γενικότερα.

Η εμπειρία του καθηγητή Φυσικής, Α. Τάνογλου, από την πράξη πειραματικής εφαρμογής προγράμματος σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης σε επαρχιακό Λύκειο, συζητήθηκε εκτενέστερα σε σχετικό στρογγυλό τραπέζι που διοργάνωσε μεταξύ άλλων, η Εταιρεία Οικογενειακού Προγραμματισμού (ΕΟΠ), στα πλαίσια του Γ' Σεμιναρίου Σεξουαλικής Αγωγής και Υγείας (9 - 11 Απριλίου 1992) στο Αμφιθέατρο του Πολεμικού Μουσείου. Έτσι, σε εισήγησή του στο παραπάνω Συνέδριο, ο Α. Τάνογλου (1992) υποστήριξε ότι υπάρχει η αίσθηση, αλλά και η πρακτική επιβεβαίωση, ότι η Παιδεία στην Ελλάδα πάσχει. Διερωτάται μάλιστα ο ίδιος, αν υπάρχει καν παιδεία. Η υλικοτεχνική υποδομή, η μιζέρια των εκπαιδευτικών, η οποία σχετίζεται με την άθλια οικονομική τους κατάσταση, η έλλειψη μόρφωσης κι επιμόρφωσης, η ύπαρξη ανταγωνιστικών σχέσεων μεταξύ των παραγόντων που απαρτίζουν το σχολείο, η αδυναμία του εκπαιδευτικού συστήματος να δώσει στόχους στους μαθητές, συνθέτουν μια άσχημη κατάσταση, η οποία επιδεινώνεται μάλιστα, όταν η αγωγή που μεταδίδεται, αναπαραγάγει η διαιωνίζει τη διπλή ηθική, καθιερώνοντας διαφορετικά κριτήρια αξιολόγησης για τ' αγόρια και τα κορίτσια.

Οι βασικές αρχές, σύμφωνα με τον Α. Τάνογλου (1992) πάντα, όπως είναι ο έρωτας, η εργασία και η γνώση, οι οποίες θα έπρεπε να χαράζουν το δρόμο των μαθητών μέσα κι έξω από το σχολείο, εκλείπουν. Αντίθετα, παρατηρεί κανείς, ότι όλες οι προσπάθειες στο σχολείο είναι διαχωρισμένες από τις αρχές αυτές, αν λάβει κανείς υπόψη του το γεγονός ότι το σχολείο, όχι μόνο δεν υποβοηθά τα παιδιά και τους εφήβους να εκφράσουν τον εσωτερικό τους κόσμο, αλλά παρεμποδίζει ακόμα κάτι τέτοιο. Για το λόγο αυτό, κρίθηκε αναγκαία και

απαραίτητη για τον εκπαιδευτικό Α. Τάνογλου (1992), η προσπάθεια για ενοποίηση των τριών αυτών αρχών, δίδοντας έμφαση όμως σ' εκείνην που έλειπε ολοκληρωτικά από το σχολείο, δηλαδή τον έρωτα, με την πλατιά έννοια της αγάπης. Το παιδί κι ο νέος άνθρωπος γενικότερα πρέπει να μάθει ν' αγαπά τη φύση στο σύνολό της, τον εαυτό του, για να μπορέσει ν' αγαπήσει και τους άλλους ανθρώπους. Η διαπίστωση αυτή του εκπαιδευτικού Α. Τάνογλου άρχισε να διαμορφώνεται από τότε που πρωτοδιορίστηκε σ' ένα επαρχιακό γυμνάσιο της Δυτικής Μακεδονίας. Ωστόσο, προκειμένου να ξεικινήσει το "μάθημα του Έρωτα" ("Εθνος", 9.7.92) - όπου κι εφάρμοσε βαθμιαία από το 1987 ως σήμερα - είχε κάποια ερεθίσματα ή αφορμές που τον οδήγησαν στη συνειδητοποίηση του σεξουαλικού προβλήματος που αντιμετώπιζαν κι αντιμετωπίζουν οι έφηβοι. Για την ακρίβεια, στο μάθημα της γυμναστικής, οι μαθήτριες δεν ήθελαν να συμμετέχουν, λόγω της "περιόδου" (έμμηνης ρήσης), επειδή, ως γνωστό, η τελευταία συνοδεύεται από πόνους και το γεγονός αυτό, σύμφωνα πάντα με την άποψη του Α. Τάνογλου (1992), ξεσήκωνε τ' αγόρια που με τη σειρά τους διαμαρτύρονταν κι εκείνα, εκφράζοντας παρόμοιους δισταγμούς ή περιπαιχτικά σχόλια, όπως: "πονά και η δική μας κοιλιά". Εν τω μεταξύ, αφού η γυμνάστρια δεν τολμούσε να τους εξηγήσει τι ακριβώς συμβαίνει στο σώμα της γυναίκας, με επιστημονικό, αλλά κατανοητό τρόπο, συνεχίζει ο Α. Τάνογλου πάντα (1992), ανέλαβε την πρωτοβουλία ο ίδιος να εξηγήσει στους μαθητές τη φυσιολογία της σεξουαλικής λειτουργίας της γυναίκας.

Συγκεκριμένα, η αφορμή δόθηκε στα μαθήματα της Φυσικής και των Μαθηματικών, όπου χρησιμοποιούνταν συχνά ο όρος περίοδος. Στο άκουσμα και μόνο της λέξης αυτής, τα γέλια ήταν χαρακτηριστικά. Ο ίδιος πάντα εκπαιδευτικός τονίζει επίσης για το μάθημα της Ανθρωπολογίας στη Β' Γυμνασίου, ότι επιχειρείται μονάχα στοιχειώδης αναφορά στο αναπαραγωγικό σύστημα του ανθρώπου και σκόπιμα ίσως συγκαταλέγεται προς το τέλος του βιβλίου, ώστε ν' απφεύγεται κατά το δυνατόν, ακόμα και η παράδοση του κεφαλαίου αυτού από τον υπεύθυνο καθηγητή.

Ετσι, προκειμένου για τη σεξουαλική ενημέρωση των εφήβων, ο Α. Τάνογλου στο ειδικό κεφάλαιο της Ανθρωπολογίας αποφάσισε ν' αφιερώσει αρκετές ώρες, για να ερμηνεύσει πολλά πράγματα που αφορούν τη φυσιολογία του γεννητικού συστήματος, όπως ακόμη αναφέρθηκε στο πλέγμα: έρωτας - σεξουαλικότητα. Εντούτοις, για αρκετό χρονικό διάστημα προετοίμαζε ψυχολογικά τους μαθητές της Β' Γυμνασίου, επειδή τέτοιες συζητήσεις που συσχετίζονται με τη σεξουαλική λειτουργία και συμπεριφορά του ανθρώπου, ενώ κεντρίζουν το ενδιαφέρον, όχι σπάνια, σοκάρουν ή προκαλούν ποικίλες αντιδράσεις. Ωστόσο, εκτιμήθηκε από τον καθηγητή Α. Τάνογλου (1992) ότι οι γνώσεις των εφήβων για το θέμα των σχέσεων των δύο φύλων ήταν από ελάχιστες ως μηδαμινές.

Ως παιδαγωγός, επομένως, ήθελε πρώτα να προετοιμάσει τους εφήβους, ώστε εκείνοι με τη σειρά τους να δεχτούν φυσιολογικά αυτού του είδους τα θέματα και να συζητήσουν ίσως γι' αυτά κατόπιν με λιγότερη δυσκολία. Οπως υπογραμμίζεται από τον ίδιο πάντα καθηγητή, η άγνοια είναι επικίνδυνη κι εκτός αυτού, έπρεπε ν' αποφύγουν οι νέοι αυτοί άνθρωποι τα λάθη που οι γονείς και γενικά οι ενήλικοι έκαναν, εξαιτίας των ταμπού και των κοινωνικών προκαταλήψεων, που ενδεχόμενα να τους ακολουθούν μέχρι το τέλος της ζωής τους.

Αλλωστε δεν θα τίθονταν καν θέμα, ισχυρίζεται ο Α. Τάνογλου (1992), για εισαγωγή προγράμματος σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης στην ελληνική εκπαίδευση, αν όλοι οι γονείς μπορούσαν στην κατάλληλη ηλικία να ενημερώσουν τα παιδιά τους για θέματα που αφορούν την ανθρώπινη σεξουαλικότητα. Για διάφορους λόγους όμως, επειδή δεν μπορεί υπεύθυνα να γίνει κάτι τέτοιο από το σύνολο των γονέων, το σχολείο καλείται ν' αναλάβει, κατά συνέπεια, ενεργό ρόλο στο συγκεκριμένο θέμα. Ορισμένοι λόγοι εντείνουν σ' αυτό, όπως οι ακόλουθοι: 1. Στο σχολείο, πέρα από τις οποιεσδήποτε ειδικές γνώσεις που είναι όλες θεωρητικές, δεν συζητείται ή δεν γίνεται τίποτε το ουσιαστικό, για τον τρόπο

αντιμετώπισης των προβλημάτων της ζωής. 2. Η άγνοια για το τεράστιο ζήτημα της αναπαραγωγής και της γενικότερης σεξουαλικής ενημέρωσης είναι μεγάλη. Όπως αναφέρει σχετικά ο Α. Τάνογλου (1992) σε εισήγησή του στο Γ' Σεμινάριο Σεξουαλικής Αγωγής και Υγείας (1992), στην πρώτη τάξη του Γυμνασίου οι έφηβοι διδάσκονται τη γονιμοποίηση στα φυτά και τα ζώα, καθώς επίσης περιγράφονται τα γεννητικά συστήματα των τελευταίων. Στο σημείο αυτό, υποστηρίζει ο ίδιος πάντα εκπαιδευτικός, ότι θα μπορούσε μάλλον να γίνει ομαλά η μετάβαση και για τον άνθρωπο, χωρίς ιδιαίτερη δυσκολία. 3. Εντούτοις, συνεχίζει ο ίδιος πάντα (1992), η γνώση για τη φυσιολογία του γεννητικού συστήματος στις μικρότερες τάξεις του σχολείου (Νηπιαγωγείο και Δημοτικό), όπως επίσης και το συναισθηματικό μέρος των σεξουαλικών σχέσεων στις μεγαλύτερες ηλικίες ενδεχόμενα προκαλούν θαυμασμό για την τέλεια λειτουργία του ανθρώπινου σώματος και συμβάλλει, ώστε τα παιδιά και οι έφηβοι να σκέφτονται και ν' αντιμετωπίζουν αυτά τα θέματα περισσότερο υπεύθυνα και συνειδητά. 4. Το σχολείο έχει παιδαγωγική αποστολή, όπως, ενημέρωση, πρόληψη, αγωγή. Μπορεί επομένως να διαπαιδαγωγήσει τα παιδιά για μια ανθρώπινη συμπεριφορά, αφυπνίζοντας την κατανόηση που είναι και η βάση, το θεμέλιο για τις μετέπειτα σχέσεις των δύο φύλων. 5. Μαθητές των μεγάλων τάξεων, ιδιαίτερα στη Γ' τάξη Λυκείου, έχουν ήδη σεξουαλικές σχέσεις και οι κίνδυνοι που διατρέχουν είναι πολύ σοβαροί. 6. Στο σχολείο τα θέματα που αναφέρονται στη σεξουαλική αγωγή και στις σχέσεις των δύο φύλων γενικότερα, μπορούν να συζητηθούν μέσα σ' ένα κλίμα αγάπης που μπορεί να καλλιεργηθεί στις σχέσεις δασκάλων - καθηγητών και μαθητών.

Πιο συγκεκριμένα, τα θέματα τα οποία συζήτησε ο καθηγητής - Α. Τάνογλου (1992) μέσα στην τάξη με τους μαθητές του ήταν τα ακόλουθα: 1. Δημιουργία του ανθρώπου με αναφορά στη σύλληψη - γέννηση και τοκετό. 2. Αντισύλληψη και αξιολόγηση των μεθόδων αυτής. 3. Μητρότητα - Πατρότητα 4. Υιοθεσία 5. Ενδο - οικογενειακές σχέσεις. 6. Διαφορές των

δύο φύλων από βιολογική άποψη, 7. Πειραφή των γεννητικών οργάνων άντρα και γυναίκας με κάθε λεπτομέρεια, 8. Ταυτότητα φύλου, 9. Κακοποίηση του παιδιού, 10. Αιμομειξία, 11. Βία στις σχέσεις των δύο φύλων, 12. Βιασμός, 13. Ομοφυλοφιλία, 14. Σεξουαλικές παρεκκλίσεις, 15. Σεξουαλική καταπίεση, 16. Συναισθηματικό μέρος στη σεξουαλική σχέση, 17. Υπευθυνότητα των ερωτικών συντρόφων, 18. Αυνανισμός, 19. Εξέλιξη του έρωτα, 20. Σεξουαλική πράξη και μύηση, 21. Σεξουαλικά ερεθίσματα από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, 22. Εμμηνος ρήση (περίοδος), 23. Σεξουαλικά μεταδιδόμενα νοσήματα, 24. AIDS, 25. Στύση, Εκσπερμάτωση στον άνδρα, 26. Οργασμός και διακυμάνσεις του, κατά τη διάρκεια της σεξουαλικής σχέσης, 27. Πορνεία, 28 Πορνογραφία.

Στη πορεία του προγράμματος σεξουαλικής αγωγής που εισήγαγε πειραματικά ο Α. Τάνογλου σε επαρχιακό Λύκειο του Νομού Κιλκίς και με γνώμονα πάντα τον Ορισμό της Παγκόσμιας Οργάνωσης Υγείας (Π.Ο.Υ) για τη Σεξουαλική Υγεία, η οποία θεωρείται ως ο συνδυασμός των σωματικών, συναισθηματικών, πνευματικών και κοινωνικών διαστάσεων της σεξουαλικής ύπαρξης, με τρόπους που να εμπλουτίζουν θετικά την προσωπικότητα, την επικοινωνία και την αγάπη, προσπάθησε ο ίδιος πάντα εκπαιδευτικός (1992) να μεταβιβάσει τα ακόλουθα μηνύματα στους μαθητές του, όπως: 1. Να σταματήσει η διπλή ηθική που αναφέρεται σε ζητήματα σεξουαλικής δραστηριότητας και συμπεριφοράς. 2. Να σταματήσει η υποκρισία της προηγούμενης γενιάς που μεταδίδει τα προβλήματα που προκύπτουν από τη σεξουαλική ζωή στη νέα γενιά, προσπαθώντας να τους πείσει μάλιστα ότι τα προβλήματα αυτά είναι μόνο δικά της κι ότι πρώτη φορά παρουσιάζονται. 3. Να εξοικειωθούν τα παιδιά και οι νέοι άνθρωποι με το σώμα τους και να μην το ντρέπονται, αλλά να συμφιλιωθούν μ' αυτό. 4. Τα πράγματα, οι έννοιες και οι όροι χρειάζεται να λέγονται με τη σωστή επωνυμία τους. 5. Οι έφηβοι οφείλουν να προετοιμαστούν για την επίλυση ορισμένων προβλημάτων (όπως π.χ. χρήση τοξικών ουσιών, ατέλεσμα εναλλαγή ερωτικών

συντρόφων, σεξουαλικά μεταδιδόμενα νοσήματα, ναρκωτικά, τσιγάρα κλπ.) και να προφυλαχθούν από τους κινδύνους που αυτά περικλείουν. 6. Προσπάθεια, ώστε να διαμορφώσει υγιείς αντιλήψεις για το πλέγμα: έρωτας - σεξ. 7. Κατανόηση από τους εφήβους των αρνητικών επιδράσεων που έχει η πορνογραφία και τα παράγωγά της. 8. Κατανόηση από τους νέους, όσον αφορά το ρόλο που διαδραματίζει η σεξουαλικότητα για την τέχνη και εν γένει τον ίδιο τον πολιτισμό. 9. Προσπάθεια ν' αντιληφθούν οι μαθητές ότι τα προβλήματα της σεξουαλικής συμπεριφοράς υπήρχαν, υπάρχουν και θα εξακολουθούν να υπάρχουν. 10. Κατανόηση ότι η σεξουαλική απελευθέρωση σχετίζεται με μορφές κοινωνικής απελευθέρωσης, όπως η βελτίωση και αναβάθμιση της κοινωνικής θέσης της γυναίκας.

Ο,τι αφορά τα ερωτήματα ειδικότερα που υπέβαλαν οι μαθητές του Λυκείου, κατά τη διεξαγωγή των μαθημάτων σε θέματα σεξουαλικής αγωγής - διαφυλικών σχέσεων, ο καθηγητής - Φυσικός Α. Τάνογλου (1992) παρατηρεί ότι υπάρχει μεγάλη ποικιλία κάθε φορά κι ότι μπορεί οι απορίες των εφήβων να είναι από πολύ συγκεκριμένες έως και συγκεκριμένες, όμως, εφόσον η λαθεμένη πληροφόρηση που έχουν ως τώρα λάβει, συνεπάγεται ανάλογες συγχύσεις ή παρερμηνείες. Πολλές ερωτήσεις μάλιστα, επισημαίνεται από τον ίδιο πάντα εισηγητή (1992), αναφέρονται στην κατανομή των κοινωνικών ρόλων, διότι τα παιδιά μαθαίνουν τα σεξουαλικά στερεότυπα από το περιβάλλον τους, όπως π.χ. ότι ο άνδρας χαρακτηρίζεται ως υπερσεξουαλικός, ενώ αντίθετα η γυναίκα θεωρείται υποσεξουαλική ή ακόμα ότι ο άνδρας πρέπει να έχει τη πρωτοβουλία και η γυναίκα ν' ακολουθεί.

Ειδικότερα, όσον αφορά τα κορίτσια, συνηθέστερο θέμα που δείχνει να τους απασχολεί είναι κυρίως ποιά ηλικία θεωρείται η κατάλληλη για να έχουν ολοκληρωμένες σεξουαλικές σχέσεις. Αναμφισβήτητα, το ζήτημα αυτό απασχολεί και τ' αγόρια σε μικρότερο όμως βαθμό. Κοινό θέμα που φαίνεται να προβληματίζει εξίσου και τα δύο φύλα είναι η σύλληψη και αντισύλληψη, ενώ εκείνο που απασχολεί κατεξοχήν τα αγόρια

είναι το ζήτημα του αυνανισμού που θεωρείται από τούς περισσότερους εφήβους μάλιστα ταμπού, δηλαδή απαράδεκτο. Αξίζει ακόμη να σημειωθεί, σύμφωνα πάντα με το εκπαιδευτικό Α. Τάνογλου (1992, ότι το θέμα της παρθενίας ενδιαφέρει εξίσου και τα δύο φύλα, παρόλο που το προσεγγίζουν από διαφορετική οπτική γωνία. Αμεσα ενδιαφέρει και τα δύο φύλα το ζήτημα της συναισθηματικής πλευράς στις σεξουαλικές σχέσεις.

Όπως συνακόλουθα τονίζει ο ίδιος πάντα εκπαιδευτικός, οι απαντήσεις που δίνει στους μαθητές του, αναφορικά με τη φυσιολογία της λειτουργίας των γεννητικών οργάνων (στύση, εκσπερμάτωση, περίοδος, γεννητικό υλικό κλπ.) περιέχουν μεν το επιστημονικό στοιχείο, αλλά μεταδίδονται, όσο το δυνατό πιο παραστατικά στους εφήβους και με σαφήνεια. Λόγου χάρη, το θέμα της περιόδου που προκαλεί δέος και στα δύο φύλα, εξηγείται από τον καθηγητή - φυσικό Α. Τάνογλου, με αναφορές, παραβολές και συγκρίσεις από τη φυτολογία. Όπως στους σπόρους του φασολιού ή της φακής υπάρχουν οι κοτυληδόνες από τους οποίους τρέφεται το φυτικό "έμβρυο", μέχρι να βγάλει ρίζα, παρόμοια διαδικασία εκτελείται και για το γονιμοποιημένο ωάριο της γυναίκας. Η μήτρα στο σώμα της γυναίκας συγκεντρώνει τ' απαραίτητα θρεπτικά συστατικά στα τοιχώματά της, ώστε να θρέψει το ωάριο, έως ότου το τελευταίο καταφέρει ν' αναπτυχθεί και να "ριζώσει". Αν εντούτοις, δεν γίνει η γονιμοποίηση, τότε τα θρεπτικά συστατικά αποβάλλονται, σπάζουν τα αιμοφόρα αγγεία που έχουν αναπτυχθεί και το φαινόμενο αυτό επαναλαμβάνεται κάθε μήνα, γι' αυτό παρουσιάζεται η αιμορραγία στη γυναίκα ή περίοδος σε μηνιαία βάση κι αποκαλείται με την επίσημη ορολογία ως έμμηνος ρήση.

Η εξήγηση της στύσης στον άνδρα, επισημαίνεται από τον Α. Τάνογλου, ότι προκαλεί επίσης θαυμασμό, αφού οι μαθητές του απορούν με τη φυσιολογική αυτή σεξουαλική λειτουργία στον άνδρα κι αναρωτιούνται πώς συμβαίνει. Με απλό και έντεχνο τρόπο, ο ίδιος πάντα εκπαιδευτικός, παρομοιάζει το

γεννητικό όργανο του άντρα, το πέος, σαν χώρο γεμάτο με δεξαμενές που έχουν μία είσοδο και έξοδο. Τα διάφορα σεξουαλικά ερεθίσματα μεταβιβάζονται στο αντίστοιχο σεξουαλικό κέντρο, αναλύονται και κατόπιν δίνεται η εντολή να κινηθεί ποσότητα αίματος στις δεξαμενές.

Όσον αφορά το θέμα της κατάλληλης ή περισσότερο ενδεδειγμένης ηλικίας, κατά την οποία μπορεί κάποιος έφηβος ή έφηβη να αρχίσει τη σεξουαλική του ζωή και επομένως να ολοκληρώσει και τις σεξουαλικές του σχέσεις, επιχειρείται να δοθεί σ' όλους τους μαθητές, με το διάλογο που επακολουθεί κάθε φορά, να καταλάβουν ότι το ζήτημα αυτό σχετίζεται περισσότερο με τη ψυχο - σωματική ωριμότητα και γι αυτό άλλωστε θα πρέπει να αποφεύγονται οι αγχοτικές καταστάσεις.

Προκειμένου ν' ανταποκριθεί επάξια και κατά το δυνατό πληρέστερα στη ψυχολογία και σεξουαλική αγωγή του εφήβου, ο Α. Τάνογλου στηρίχθηκε σε ορισμένες αρχές - προϋποθέσεις, όπως υπογραμμίζονται παρακάτω: 1. Στην πεποίθηση ότι η σεξουαλικότητα είναι δημιουργική και στοιχείο ψυχικής και σωματικής υγείας. 2. Στην προσπάθειά του να εμβαθύνει στην επικοινωνία του με τους μαθητές του, ακούγοντας τους τελευταίους με ευαισθησία και κατανόηση. 3. Στη χρησιμοποίηση των όρων που ανσαφίζονται στη σεξουαλική λειτουργία και συμπεριφορά του ανθρώπου, χωρίς αμηχανία και ταραχή ή ντροπή. 4. Στην εξασφάλιση κι ανάπτυξη κλίματος εμπιστοσύνης στην τάξη και τήρηση εχεμύθειας προς τους μαθητές ή τις μαθήτριες εκείνες που εκμυστηρεύονταν κάποιο συγκεκριμένο πρόβλημά τους. Συγκεκριμένα μάλιστα και σύμφωνα με την εφημερίδα "Έθνος" της 4.7.90, μια μαθήτρια Γ' Λυκείου της Γουμένισσας Κιλκίς ομολόγησε στον καθηγητή της Α. Τάνογλου την ανεπιθύμητη εγκυμοσύνη της. Όπως η ίδια ισχυρίζονταν, οι γονείς της δεν θα το μάθαιναν ποτέ το γεγονός αυτό, γιατί φοβόταν πολύ ότι αν το γνώριζε ο πατέρας της μπορεί και να τη σκότωνε... Άλλη εξίσου συγκλονιστική μαρτυρία ήταν εκείνη που εκμυστηρεύτηκαν πάλι δύο μαθήτριες από το Λύκειο στον εκπαιδευτικό Α. Τάνογλου ότι συγκεκριμένα

δέχτηκαν απόπειρα βιασμού, χωρίς προηγούμενα να το έχουν αποκαλύψει σε κανένα άλλο πρόσωπο. 5. Αλλη αρχή που προσπάθησε να εφαρμόσει στη διδασκαλία του ο Α. Τάνογλου (1992), όσον αφορά θέματα διαφυλικών σχέσεων, ήταν ο σεβασμός για τα τοπικά ήθη, έθιμα και τους κοινωνικούς φραγμούς της Κοινότητας Γουμενίσσας στο Κιλκίς. 6. Τέλος, η συνεχής προσπάθεια για αυτογνωσία και αυτοέλεγχο, ώστε να μπορεί να τοποθετηθεί υπεύθυνα και με το σθένος της γνώμης του σε όλα τα ερωτήματα και τις συζητήσεις μέσα στην τάξη που αναφέρονταν πάντα στην σεξουαλικότητα του ανθρώπου, η οποία ωστόσο μέχρι σήμερα προσεγγίζεται με επιφυλακτικότητα αν όχι με προκατάληψη από την ελληνική κοινωνία, δεδομένου ότι πολλές εκφράσεις της μπορεί να θεωρείται ακόμη ταμπού, όπως ο αυνανισμός, η ομοφυλοφιλία, η έκτρωση κλπ.

Ως παιδαγωγός περισσότερο, ο Α. Τάνογλου προσπάθησε κατά το δυνατόν να αποφύγει ορισμένα εφάλαμα στα οποία υποκύπτουν συχνά πολλοί εκπαιδευτικοί, προκειμένου να κατανοήσουν καλύτερα την εφηβεία και τα προβλήματά της. Έτσι, ο ίδιος, όσο μπορούσε, απέκρουε: 1. τη συναισθηματική συμμετοχή - εμπάθεια, 2. την ηθικολογία και το δογματισμό, 3. την ανειλικρίνεια, 4. την παρεξήγηση ή παρερμηνεία των ερωτήσεων, 5. την μετάδοση λανθασμένων γνώσεων και βιωμάτων, 6. την υποτίμηση της συναισθηματικής σχέσης στον έρωτα, 7. την υπερέτιμηση της ανατομίας - φυσιολογίας έναντι των υπόλοιπων ψυχο - σωματικών και πνευματικών μεταμορφώσεων που συντελούνται στην περίοδο της εφηβείας, 8. τη διπλή ηθική, δηλαδή την ύπαρξη διαφορετικών κριτηρίων για τους άνδρες και τις γυναίκες σε θέματα σεξουαλικής δραστηριότητας και συμπεριφοράς.

Ευνοηζοντας, ο Α. Τάνογλου (1992) την πολύτιμη εμπειρία που απέκτησε από το πρόγραμμα σεξουαλικής αγωγής, το οποίο εφάρμοσε σε επαρχιακό Γυμνάσιο - Λύκειο του Κιλκίς, συμπέρανε τα εξής: 1. Δημιουργούνται πράγματι πολλές φορές στο μυαλό των εφήβων διαστρεβλωμένες αντιλήψεις, οι οποίες προέρχονται μάλλον, είτε από τη διαφήμιση, είτε ακόμη από τη

διπλή ηθική. 2. Οι μαθητές και μαθήτριες της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, στην πλειοψηφία τους διατηρούν εσφαλμένες αντιλήψεις, αν όχι έχουν ελλιπείς γνώσεις για τη φυσιολογία του γεννητικού συστήματος του άντρα και της γυναίκας. Ενδεχόμενα γιατί μπορεί να μεταφέρουν ό,τι τυχόν πληροφορούνται από τους γονείς ή φίλους τους. Λόγου χάρη, σε ερωτήσεις που τέθηκαν για την περίοδο της γυναίκας υπήρξαν μαθητές της Γ' Γυμνασίου που απάντησαν ότι σημαίνει το χρονικό διάστημα, όπου η γυναίκα αιμορραγεί και χρησιμοποιεί γι' αυτό "σερβιέττες". Άλλοι πάλι αποκρίνονταν ότι στην περίπτωση αυτή, στις γυναίκες, δεν επιτρέπεται να φιλούν τις εικόνες στην Εκκλησία ("Εθνος", 4.7.90). 3. Άλλη διαπίστωση ήταν ότι οι έφηβοι δεν συζητούν σε μεγάλο ποσοστό με τους γονείς τους για θέματα που αφορούν τη σεξουαλική τους ζωή και δραστηριότητα. 4. Συνακόλουθα, εσφαλμένες απαντήσεις από την οικογένεια απομακρύνουν τους νέους ανθρώπους, με συνέπεια μάλλον να χάνουν την εμπιστοσύνη τους προς τους γονείς, όταν μάλιστα ρωτήσουν τους τελευταίους για κάποιο θέμα που έχουν προηγούμενα διασταυρώσει πληροφορίες κι από άλλες πηγές. Ως επί το πλείστον, όλα όσα αντλούν οι έφηβοι από φίλους ή από διάφορες εξωοικογενειακές πηγές είναι συχνά αμφίβολης εγκυρότητας, όσον αφορά θέματα σεξουαλικότητας. Άραγε υπογραμμίζει ο Α. Τάνογλου στην εισήγησή του, είναι ευκαιρία για τον εκπαιδευτικό να συζητήσει τέτοιο είδους θέματα με τους μαθητές του, ενισχύοντας ίσως την εμπιστοσύνη των μαθητών προς το πρόσωπό του. Αν καταλάβουν οι έφηβοι ότι υπάρχει εχεμύθεια και φερεγγυότητα από την πλευρά του καθηγητή τους, υπάρχει μεγάλη πιθανότητα να του εκμυστηρευτούν ακόμη και τους πιο κρυφούς λογισμούς τους. 5. Η διστακτικότητα εντούτοις πολλών μαθητών, εκτιμά ο Α. Τάνογλου, προέρχεται μάλλον από αρνητικά αισθήματα, όπως ενοχές, φόβοι, ανασφάλειες, άγχος, αλλά και από απαγορεύσεις οι οποίες τυχόν επιβάλλονται από οικογενειακά ή θρησκευτικά στερεότυπα. 6. Στα αγόρια υιοθετούνται, λανθασμένα βέβαια, ορισμένα πρότυπα "ανδρισμού", σύμφωνα με τα οποία θεωρείται

ότι εκείνα τα αγόρια που διαθέτουν μεγαλύτερο σεξουαλικό όργανο, τα καταφέρνουν πολύ καλύτερα με τη σύντροφό τους στον έρωτα ή την ικανοποιούν περισσότερο ή επίσης ότι είναι περισσότερο αρρενωπός και περιζήτητος ο άντρας εκείνος που διατηρεί ερωτικές σχέσεις με πολλές γυναίκες ή αλλάζει τις γυναίκες "σαν τα πουκάμισα", κατά τη λαϊκή έκφραση. 7. Με δεδομένα όλα τα παραπάνω και τη διπλή ηθική που υπάρχει, δημιουργούνται σοβαρές αναστολές και φόβοι στα αγόρια και στα κορίτσια στην προσπάθειά τους να προσεγγίσουν τα μεν τα δε. Αυτή η αναστολή μπορεί να τους ακολουθεί ακόμη και μια ολόκληρη ζωή, αν δεν εντοπίσουν από πού πηγάζει. 8. Το ενδιαφέρον των μαθητών για τις συζητήσεις που αφορούν τις σχέσεις των δύο φύλων είναι αμείωτο και πολλές φορές ο διάλογος με τους μαθητές επεκτείνεται και στα διαλείμματα μεταξύ των διδακτικών ωρών. 9. Οι μαθητές, μετά από τις συζητήσεις αυτές σχετικά με την ανθρώπινη σεξουαλικότητα, γίνονται πιο σοβαροί και υπεύθυνοι. Δεν γελούν, όταν ακούνε όρους που αναφέρονται στη σεξουαλική λειτουργία του άντρα ή της γυναίκας. 10. Ακριβώς επειδή συχνότερα οι γονείς με τη στάση ή τα λεκτικά τους μηνύματα, αντί να βοηθήσουν τα παιδιά τους, τα αποπροσανατολίζουν, η σεξουαλική ενημέρωση είναι σκόπιμο, όσο και αναγκαίο, να απευθύνεται και προς αυτούς.

Όπως υποστηρίζει ο Α. Τάνογλου (1992), για την πρωτοβουλία του αυτή να εισαγάγει το "μάθημα του Έρωτα" ("Έθνος", 4.7.90) σε Επαρχιακό Λύκειο στο Κιλκίς, συνάντησε, όπως ήδη επισημάνθηκε και προηγούμενα, τις αντιδράσεις των συναδέλφων του, την καχυποψία των γονέων και μόνο οι μαθητές του ήταν εκείνοι που αντιμετώπισαν την κίνησή του αυτή θετικά και του συμπαραστάθηκαν. Συγκεκριμένα μάλιστα, όπως αναφέρεται από τον ίδιο πάντα εκπαιδευτικό, οι έφηβοι ήταν θετικοί στα μηνύματα που προσπάθησε εκείνος να τους μεταδώσει, ενώ ακόμη και οι μαθητές αυτοί που φαίνονταν να διαφωνούν σ' αυτά, ωστόσο τα ακούγανε με μεγάλη προσοχή.

Ό,τι αφορά τους γονείς των μαθητών, συνεχίζει ο Α. Τάνογλου (1992), ορισμένοι από αυτούς είναι προκατειλημμένοι σε συζητήσεις που αφορούν τη σεξουαλική ζωή και συμπεριφορά του ανθρώπου. Ωστόσο, κανένας γονέας επώνυμα δεν ήρθε στο σχολείο να διαμαρτυρηθεί ή να εκδηλώσει τη δυσαρέσκειά του για το σχετικό πρόγραμμα που εφαρμόζονταν στις τάξεις του Λυκείου. Και αξίζει ν' αναφερθεί, επίσης, ότι μία ομιλία του προαναφερόμενου εκπαιδευτικού, σε σγκέντρωση των γονέων, με θέμα: η σημασία της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης κι ο ρόλος του σχολείου, είχε θετική απείχηση στους περισσότερους γονείς που ανταποκρίθηκαν με σχόλια και ερωτήσεις.

Παρόλα αυτά, το μεγαλύτερο πρόβλημα που αντιμετώπισε και αντιμετωπίζει και τώρα ο καθηγητής - φυσικός Α. Τάνογλου προέρχεται κύρια από τους προϊσταμένους και τους συναδέλφους του, οι οποίοι για διάφορους λόγους τήρησαν αρνητική ή ψυχρή στάση στις προσπάθειές του για μαθήματα σεξουαλικής ενημέρωσης - πρόληψης κι αγωγής σε εφήβους.

Όπως καταλήγει ο ίδιος πάντα εκπαιδευτικός (1992), έχει συνειδητοποιήσει πλέον ότι παράλληλα με την οικονομική μιζέρια ή υποβάθμιση, συμβαδίζει και η μιζέρια στη σκέψη πολλών ανθρώπων και πιθανότατα το πρώτο να επιδρά στο δεύτερο επίπεδο ή και αντίστροφα.

Παρόλες όμως τις δυσκολίες ή επιφυλάξεις που υπάρχουν αναμφίβολα στην ελληνική κοινωνία, θα πρέπει οι εκπαιδευτικοί να εξυψωθούν, για ν' απελευθερώσουν τα παιδιά και τους εφήβους από το φόβο και την προκατάληψη και προπάντων από το μανδύα της διπλής ηθικής, υποστηρίζοντας την ισοτιμία και ίσες ευκαιρίες για ανάπτυξη σε αγόρια και κορίτσια.

Για να επιτευχθεί ο παραπάνω σκοπός όμως, χρειάζεται πρώτα να γίνει τρόπος ζωής στους ίδιους τους εκπαιδευτικούς το τρίπτυχο: Ερωτας - Εργασία - Γνώση.

Σεξουαλική Διαπαιδαγώγηση στην Ευρώπη

Το θέμα της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης έχει αντιμετωπιστεί μεθοδικά και υπεύθυνα από τις περισσότερες χώρες της Ευρώπης, εδώ και πολλά χρόνια, όπως επίσης έχει απασχολήσει σοβαρά την Αμερική και τον Καναδά. Το γεγονός αυτό επισημαίνεται από τον Γ. Κρεατσά (1989, σελ. 108), ο οποίος ενισχύει την άποψή του αυτή, προσθέτοντας ακόμη, ότι το πρόγραμμα της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης, με ελάχιστες εξαιρέσεις, έχει συμπεριληφθεί στη διδακτέα ύλη των μαθημάτων σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης.

Όπως αναφέρεται από την Β. Παναγιωτοπούλου - Γκολτσίου (1989, σελ. 111), η σεξουαλική αγωγή στον ευρωπαϊκό χώρο, στα πλαίσια του εκπαιδευτικού συστήματος, ποικίλλει από υποχρεωτική έως προαιρετική. Αναμφίβολα όμως, οι έφηβοι έχουν θεωρηθεί ως πιο σπουδαίος στόχος και για το λόγο αυτό άλλωστε, τα σχολεία της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης εκτιμούνται ως το αποκλειστικό μέσο για την προώθηση της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης.

Σημειώνεται όμως, από τον τελευταίο (1990, σελ. 276), ότι η σεξουαλική αγωγή ουσιαστικά ξεκίνησε από τη Σουηδία και η οποία έγινε πρωτοπόρος για το ζήτημα αυτό στο Ευρωπαϊκό προσκήνιο. Όπως υποστηρίζει ο Γ. Κιντής (1990), σελ. 276, στη χώρα αυτή, η σεξουαλική αγωγή, όχι μόνο εισήχθη στο εκπαιδευτικό σύστημα νωρίτερα αλλά περισσότερο ενσωματώθηκε στο σχολικό πρόγραμμα, μεθοδικά, μελετημένα και με οργάνωση - προγραμματισμό, συγκριτικά με τις άλλες Ευρωπαϊκές χώρες.

Σύμφωνα με την γνώμη της Κλεοπάτρας Οικονόμου - Μαύρου (1981, σελ. 85), η κατάσταση σχετικά με τη σεξουαλική διαφώτιση και διαπαιδαγώγηση σε ευρωπαϊκή κλίμακα δεν φαίνεται ότι παρουσιάζει οποιαδήποτε ομοιομορφία. Η άποψη αυτή ενισχύεται και από τον Γ. Κιντή (1990, σελ. 275), ο οποίος υποστηρίζει ότι το νόημα και οι στόχοι της

σεξουαλικής αγωγής συλλαμβάνονται δισφορετικά από χώρα σε χώρα, και με την πάροδο των χρόνων, αλλάζουν ακόμη και μέσα στην ίδια τη χώρα. Το γεγονός αυτό μπορεί να σημαίνει ότι τα εκπαιδευτικά προγράμματα πιθανότατα να διαφέρουν αρκετά, συγκριτικά με τη μεθοδολογία, τους σκοπούς και την έκταση.

Η σημασία της ενημέρωσης των νέων, όσον αφορά θέματα σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης, και όπως έχει ήδη σημειωθεί στην εισαγωγή της πτυχιακής εργασίας, είναι αναμφισβήτητη, σύμφωνα με την άοψη του Γ. Κρεατσά (1989, σελ. 106), ο οποίος αποδεικνύει την αναγκαιότητα και σπουδαιότητα της σεξουαλικής αγωγής, στα αποτελέσματα ερευνών που έχουν προκύψει συγκριτικά σε χώρες, όπου εφαρμόζεται το μάθημα της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης στα σχολεία, με άλλες που το αποδοκιμάζουν ή δεν το αποδέχονται.

Σχετική έρευνα για τη χρησιμότητα της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης επισημαίνεται από τον Ματσανιώτη (1977) σελ. 50, σύμφωνα με τον οποίο, ανακοινώθηκαν τα πορίσματα μιας αμερικανικής μελέτης, ο εντοπισμός της οποίας φάνηκε ωστόσο δύσκολος. Μελετήθηκαν συγκεκριμένα, μάλλον λίγα σχολεία, στα οποία δεν εφαρμόζονταν σεξουαλική διαπαιδαγώγηση και συγκρίθηκαν με σχολεία που εφαρμόσθηκε σχετικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα. Τα αποτελέσματα της Σεξουαλικής Διαπαιδαγώγησης, κατά τον ίδιο τον ερευνητή πάντα, συνοψίζονται σε οχτώ ακόλουθα σημεία: α) Η συχνότητα προγαμιαίων σεξουαλικών σχέσεων περιορίζεται ανάλογα με την αντικειμενική και υπεύθυνη πληροφόρηση που παρέχεται στα κορίτσια. β) Η συχνότητα των κηύσεων πριν το γάμο έχει μειωθεί με τη σεξουαλική διαπαιδαγώγηση, κατά 70%. γ) Η συχνότητα των σεξουαλικά μεταδιδόμενων νοσημάτων έχει υποδιπλασιαστεί με την ακρίβεια των πληροφοριών σχετικά με τη σεξουαλική αγωγή. δ) Σε σημαντικό επίπεδο περιορίστηκε η συχνότητα των σεξουαλικών προβλημάτων, όπως εκείνα που αναφέρονται στην αντικανότητα για τον νέο, την ψυχρότητα για τη νέα, καθώς και άλλες σεξουαλικές δυσχέρειες και παρεκκλίσεις. Το βέβαιο

είναι ότι το ποσοστό σχετικά με τα παραπάνω προβλήματα δεν αυξήθηκε πάντως. ε) Επιπρόσθετα, οι νευρώσεις που συνδέονται με σεξουαλικά προβλήματα περιορίστηκαν εξίσου σε ικανοποιητικό βαθμό. στ) Με την κατάλληλη κι έγκυρη σεξουαλική αγωγή, μεώνεται το ενδιαφέρον για πορνογραφικά βιβλία, περιοδικά ή ακόμη πορνογραφικές ταινίες. ζ) Η απόλαυση και σεξουαλική ικανοποίηση στην σεξουαλική σχέση επιτυγχάνεται ανάλογα με την ποιότητα της σεξουαλικής αγωγής. η) Τέλος, ο γάμος εκείνων που ενημερώθηκαν και διαπαιδαγωγήθηκαν κατάλληλα, διαρκεί περισσότερο και θεωρείται επιπλέον ακόμη ευτυχισμένος, συγκριτικά με το γάμο εκείνων που δεν διαπαιδαγωγήθηκαν υπεύθυνα και σωστά. (Ματσανιώτης, 1977, σελ. 50).

Σχετική έρευνα για την αποτελεσματικότητα προγραμμάτων σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης στο εξωτερικό αναφέρεται και στα Πρακτικά του Διεπιστημονικού Συμποσίου (1981 σελ. 142), το οποίο διοργανώθηκε με πρωτοβουλία της Ελληνικής Εταιρίας Ευγονικής και Γενετικής του Ανθρώπου. Ειδικότερα, από στοιχεία μιας άλλης αμερικανικής έρευνας, βρέθηκε ότι αν και η σεξουαλική διαπαιδαγώγηση δεν αλλάζει τη σεξουαλική συμπεριφορά κι έκφραση του νέου ανθρώπου, μπορεί εντούτοις να συμβάλει στον περιορισμό της συχνότητας των αφροδίσιων νοσημάτων. Ο κύριος λόγος είναι ότι τα παιδιά που έχουν κατάλληλη σεξουαλική πληροφόρηση δεν μεταδίδουν εύκολα σεξουαλικές ασθένειες, γιατί ξέρουν από ποιόν κινδυνεύουν ή αν έχουν πιθανά μολυνθεί, γνωρίζουν πού χρειάζεται να καταφύγουν για θεραπευτική αγωγή. Η έρευνα αυτή φαίνεται ότι δημοσιεύτηκε από τον Τσίλμαν, στο έργο του, τιτλοφορούμενο ως "Ενήλικη Σεξουαλικότητα στη μεταβαλλόμενη αμερικανική κοινωνία" (C.S.Chilman, Adolescent Sexuality in a changing American Society).

Σύμφωνα με τον Γ. Κιντή (1990), σελ. 276, τονίζεται ότι είναι σχετικά δύσκολο να εκτιμηθεί ο τύπος της σεξουαλικής αγωγής που ακολουθεί κάθε ευρωπαϊκό χώρο, λαμβάνοντας υπόψη

το γεγονός ότι στην πράξη φαίνεται να αναμιγνύονται διαφορετικοί τύποι σεξουαλικής αγωγής σε πολλές περιπτώσεις, είτε άλλοτε σε μία δεδομένη χώρα, η σεξουαλική διαπαδαγωγήση είναι δυνατόν να βρίσκεται στα όρια μεταξύ δύο διαφορετικών τύπων.

Παρόλα αυτά, η σεξουαλική αγωγή στην Ευρώπη, όπως ορίζεται από τον Γ. Κιντή (1990, σελ. 275), ταξινομείται σε διαφόρους τύπους, οι οποίοι παρουσιάζουν ωστόσο αποκλίσεις μεταξύ τους. Τα συστήματα σεξουαλικής αγωγής, όπως εξελίχθηκαν στην Ευρώπη λοιπόν περιγράφονται ως εξής: α) Πληθυσμιακή αγωγή (Population education). Το πρότυπο αυτό της σεξουαλικής αγωγής που επικράτησε αρχικά στον Ευρωπαϊκό χώρο εστιάζεται σχεδόν αποκλειστικά στο θέμα της τεκνοποίησης και είναι αντι-ναταλιστική (εναντίον των γεννήσεων), πράγμα που σημαίνει την αποθάρρυνση της αναπαραγωγικής λειτουργίας του ανθρώπου και δίδεται περισσότερη έμφαση στο ρόλο της αντισύλληψης για την πρόληψη και τον έλεγχο των γεννήσεων. β) Σεξουαλική διαπαιδαγώγηση (Sex education). Πιο συγκεκριμένα, το σύστημα αυτό σεξουαλικής αγωγής στηρίζεται κύρια στο παραδοσιακό σουηδικό μοντέλο στα μέσα της δεκαετίας 1950-1960 και νοείται ως μια προετοιμασία μόνο για τη σεξουαλική ζωή του ατόμου, η οποία μπορεί να υπάρξει ελεύθερα κι έξω από το γάμο και την οικογένεια. Το πρότυπο αυτό αποσκοπεί άμεσα στη διδασκαλία και εκμάθηση αποτελεσματικών τρόπων, ώστε το άτομο να επιτυγχάνει ικανοποίηση και απόλαυση κατά τη διάρκεια της σεξουαλικής του δραστηριότητας και συμπεριφοράς. Δίδεται φυσικά και στο σύστημα αυτό της σεξουαλικής αγωγής έμφαση στην αντισύλληψη, αλλά περισσότερο εξετάζονται και ερευνώνται τα φυσικολογικά βιοσωματικά και ψυχολογικά προβλήματα που μπορεί να προκύψουν στην σεξουαλική συμπεριφορά του ατόμου. γ) Αγωγή για διαπροσωπικές σχέσεις και επικοινωνία (Education for inter - Human relationships and communication). Στο σύστημα αυτό σεξουαλικής αγωγής,

προσδίδεται μια άλλη πιο ανθρώπινη διάσταση στο πρόβλημα της ανθρώπινης σεξουαλικότητας, αφού επιχειρείται η σύνδεση βασικών πληροφοριών που αντιστοιχούν με τις προσωπικές θέσεις του κάθε ατόμου και τη συμπεριφορά που επιδεικνύει προς το αντίθετο φύλο. Το πρότυπο αυτό χαρακτηρίζει κυρίως τη Δανία, Φινλανδία, Σουηδία (από τα μέσα της δεκαετίας του '70), τη Γιουγκοσλαβία και την Αγγλία. δ) Προετοιμασία για τον γάμο και την οικογένεια (preparation for marriage and family life). Το μοντέλο αυτό διευρύνει τον όρο σεξουαλική αγωγή κι αντανακλά μια ευρωπαϊκή τάση που συντελείται, ώστε να προετοιμάσει το άτομο, για το μελλοντικό ρόλο που πρόκειται ν' αναλάβει κατά το διάστημα της σεξουαλικής και οικογενειακής του ζωής. Τέλος, συμπεραίνεται, σύμφωνα με τον Γ. Κιντή πάντα, (1990, σελ. 276), ότι η σεξουαλική αγωγή καταλαμβάνει ένα τμήμα μόνο της γενικότερης προετοιμασίας για την ενήλικη ζωή και με βάση τη συλλογιστική αυτή, ο γάμος και η οικογένεια εκτιμώνται ως κάτι περισσότερο από μια απλή σεξουαλική συνύπαρξη και συμβίωση δύο ανθρώπων και απώτερη αξία στη μορφή και το περιεχόμενο αυτού του συστήματος σεξουαλικής αγωγής θεωρείται η μητρότητα - πατρότητα, άρα η υπεύθυνη ανάλυση του γονεϊκού ρόλου από τον άντρα και τη γυναίκα αντίστοιχα.

Ευνοφίζοντας, ο Γ. Κιντής (1990), σελ. 276, πιστεύει ότι το μοντέλο της πληθυσμιακής αγωγής (population education) δεν προσελκύει πλέον άλλους οπαδούς, παρά μόνο τις αναπτυσσόμενες χώρες. Στην Ευρώπη μάλιστα, η μετάβαση από την παραδοσιακή μορφή σεξουαλικής αγωγής με έμφαση στο σουηδικό πρότυπο στα μέσα της δεκαετίας του 1960 σε μια ολοένα πιο ευρεία μορφή εκπαίδευσης για τις ανθρώπινες σχέσεις και την προετοιμασία για την συζυγική και οικογενειακή ζωή απολαμβάνει τη γενικότερη αποδοχή και επιδοκιμασία από την κοινή γνώμη.

Όπως καθορίζεται από τον Γ. Κιντή (1990, σελ. 274), η σεξουαλική αγωγή διένυσε μια μακρόχρονη περίοδο εξελικτικής

διαδικασίας με διαφορετικές κατά διαστήματα προσεγγίσεις του θέματος που σχετίζονται με την έννοια, την ανάγκη και το περιεχόμενο της σεξουαλικής αγωγής. Κατά συνέπεια, και σύμφωνα πάντα με τον Γ. Κιντή (1990, σελ. 274), η εξέλιξη αυτή πέρασε από τα ακόλουθα στάδια: ε) Σεξουαλική διαπαιδαγώγηση με ρόλο θεραπευτικό και ταυτόσημη με την έννοια της Αγωγής και Συμβουλευτικής Γάμου ("Marriage Counselling"). Όταν τα ταμπού ως προς τη σεξουαλική επαφή και σχέση των ανθρώπων θεωρούνταν απροσπέλαστα, τότε σχεδόν όλα τα παντρεμένα ζευγάρια μπορεί να παρουσίαζαν σοβαρά βιοσωματικά και συναισθηματικά προβλήματα και εξαιτίας της κατάστασής τους αυτής αναζητούσαν τη συμβουλή του γιατρού, ο οποίος φυσικά δοκίμαζε κι επιχειρούσε να δώσει τις καλύτερες δυνατές λύσεις γι' αυτού του είδους τα προβλήματα. Ο προγραμματικός ρόλος των ειδικών επιστημόνων ήταν ουσιαστικά θεραπευτικός απ' ό,τι παιδαγωγικός. στ) Σεξουαλική διαπαιδαγώγηση με σκοπό την αποφυγή ή πρόληψη προβλημάτων που τυχόν απορρέουν από τη σεξουαλική έκφραση και συμπεριφορά του ανθρώπου. Η μορφή και ανάγκη αυτής της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης ξεκίνησε με πρωτοβουλία των γονέων και των δασκάλων, οι οποίοι φοβούνταν, μήπως οι νέοι εμπλακούν σε περιπέτειες, λόγω σεξουαλικής τους δραστηριότητας ή προκληθούν ατυχείς συγκυρίες, όπως μια ανεπιθύμητη εγκυμοσύνη για την κόρη ή η μετάδοση κάποιου αφροδίσιου νοσήματος στο αγόρι. Οι κίνδυνοι αυτοί αυξάνονταν, ενόσω στην Ευρώπη η μέση ηλικία γάμου για τους άντρες ήταν σχεδόν η ηλικία των 30 χρόνων και ταυτόχρονα, επειδή οι άντρες που προέρχονταν από την ανώτερη κοινωνική τάξη, ως επί το πλείστον, ξεκινούσαν την ενεργητική σεξουαλική τους ζωή με γυναίκες που ασκούσαν το επάγγελμα της πορνείας. Και γι' αυτό το λόγο άλλωστε, θεωρούνταν γυναίκες "ελευθέρων ηθών". (Κιντής, 1990, σελ. 274).

Αυτή η μορφή σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης, παρά το γεγονός ότι αποσκοπούσε στην πρόληψη, προβλημάτων, εντούτοις

η μεθοδολογία που χρησιμοποιούνταν, μάλλον συνέτεινε, ώστε να γεννηθεί μια αρνητική στάση ως προς τη σεξουαλική ζωή. Βασική επιδίωξη ήταν η πρόκληση φόβου, η οποία όμως από παιδαγωγικής πλευράς θεωρούνταν κατακριτέα, άδικη, αν όχι επιζήμια για την ψυχική υγεία των νέων ανθρώπων, αφού συναισθήματα ενοχής, ντροπής και ανασφάλειας δημιουργούνταν στους νέους ανθρώπους, όποτε συνέβαινε να παραβούν ή αντικρούσουν τους κανόνες της εκάστοτε σεξουαλικής ηθικής που υπαγορεύονταν κι αναμένονταν η τήρησή τους από το εκάστοτε κοινωνικό περιβάλλον. Επιτείνονταν και διαιωνιζόταν όμως η κατάσταση αυτή περισσότερο ίσως από τον πανικό ή την έντονη ανησυχία που διακατείχε τους γονείς, μήπως ο γιός ή η κόρη τύχαινε να στιγματιστεί κοινωνικά, εξαιτίας της σεξουαλικής δραστηριότητας με παρεπόμενο βέβαια αποτέλεσμα, τη δημιουργία ή πρόκληση ενδόμυχων φόβων στα νεαρά άτομα, για τυχόν προβλήματα ανικανότητας, στειρότητας ή γι' άλλες ενδεχόμενες συναισθηματικές ή βιοσωματικές διαταραχές στην προσωπικότητά τους. (Φ. Κιντής, 1990, σελ. 274). ζ)

Σεξουαλική διαπαιδαγώγηση ως καθολικό και αναφαίρετο δικαίωμα του ανθρώπου. Συσχετίζει γνώσεις που άπτονται της ατομικής υγείας, προσωπικής ανάπτυξης και ψυχο-σεξουαλικής ωριμότητας του ατόμου (Γ. Κιντής, 1990, σελ. 274). Η προσέγγιση αυτή στις σεξουαλική διαπαιδαγώγηση είναι εντελώς διαφορετική στο περιεχόμενο από τις δύο άλλες μορφές σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης που προαναφέρθηκαν ήδη και οι οποίες στόχευαν, είτε σε θεραπευτική αγωγή ασθενών ατόμων, είτε ακόμη στον εκφοβισμό των νέων για την αποφυγή ή πρόληψη προβλημάτων, απότοκων της αυτόνομης σεξουαλικής συμπεριφοράς κι έκφρασης των νεαρών ατόμων. Ενώ αντίθετα, η μορφή αυτή της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης έχει ως στόχο της να προσαρμόζεται στις ανάγκες και επιθυμίες των νέων, οι οποίοι ωστόσο πρέπει να συνδυάζουν και το απαραίτητο υπόβαθρο ωριμότητας και ευσυνειδησίας, όσον αφορά πάντα τη σεξουαλική ζωή τους. Με βάση την προοπτική αυτή, μια τέτοια σεξουαλική

αγωγή επιδιώκει να βοηθήσει το άτομο να συμπεριφερθεί με σύνεση και συνέπεια στις σχέσεις του με το άλλο φύλο, γεγονός που δίνει τη δυνατότητα στους νέους να γνωρίσουν και να καταλάβουν καλύτερα την έννοια της υπευθυνότητας και της φροντίδας που χρειάζεται να υπάρχει ανάμεσα σε ζευγάρια που έχουν σεξουαλικές σχέσεις, ενισχύοντας έτσι τη βελτίωση ή ποιότητα των ετεροφυλικών σχέσεων, τόσο στην ψυχοσεξουαλική, όσο κι στη διαπροσωπική σφαίρα και έκφραση ζωής των ατόμων.

Κατά λογική ακολουθία, η βαθύτερη γνώση της σεξουαλικής λειτουργίας και συμπεριφοράς του ανθρώπου, προάγει την υπευθυνότητα στην εφηβεία και τη νεότητα γενικά, πράγμα που συμβάλλει στην ελλάτωση των πρόσκαιρων ή ευκαιριακών σεξουαλικών επαφών των νέων ανθρώπων και προωθεί τελικά την ενσυνείδητη - υπεύθυνη - ώριμη συμπεριφορά και στάση ζωής, απέναντι στη σύγχρονη κοινωνική πραγματικότητα (Φ. Κιντής, 1990, σελ. 275).

Στα πλαίσια της ενότητας αυτής, κρίθηκε σημαντικό να συμπεριληφθεί ένα σχετικά σύντομο οδοιπορικό, όσον αφορά τα στάδια εξέλιξης της σεξουαλικής αγωγής σε χώρες της Δύσης, καθώς ακόμη επιχειρείται μια μικρή ανάλυση για τις χώρες εκείνες που έχουν καθιερώσει σχετικό πρόγραμμα στα πλαίσια του σχολείου.

Οι χώρες που μελετώνται συγκεκριμένα είναι η Σουηδία, Αγγλία, Βέλγιο, Δυτική Γερμανία, Δανία, Γαλλία, Ισπανία, Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής, Καναδάς και τέλος, η Κύπρος.

Σουηδική Εμπειρία στη Σεξουαλική Διαπαιδαγώγηση

Σύμφωνα με την άποψη του Γ. Κιντή (1990, σελ. 276), το σουηδικό σύστημα σεξουαλικής αγωγής θεωρείται ως το κλασσικό φιλελεύθερο μοντέλο, η πολύτιμη γνώση κι εμπειρία του οποίου στάθηκε καθοριστικό παράδειγμα για τις άλλες ευρωπαϊκές χώρες. Όπως αναφέρει ο ίδιος μελετητής, η διαδικασία ανάπτυξής της διήρκησε μισό περίπου αιώνα. Το πρώτο έναυσμα

και βήμα έγινε το 1907 από τη Σουηδέζα ιατρό Karolina Widertorm. Στη συνέχεια και όπως αναφέρθηκε στα Πρακτικά του Διεπιστημονικού Συμποσίου της Ελληνικής Εταιρείας Ευγονικής και Γενετικής του Ανθρώπου, (1981, σελ. 113), πραγματοποιήθηκε το 1903, η πρώτη διαλεξη για την ανάγκη σεξουαλικής διαπαιδαγωγήσεως στην εκπαίδευση, στα πλαίσια του 13ου εκπαιδευτικού συνεδρίου της Στοκχόλμης. Όπως σημειώνεται από τους Καρμέλο Βάσκεθ και Ελενα Φ. Α. Οτσόα (1992, σελ. 89, το 1942, το σουηδικό κοινοβούλιο πρότεινε την καθιέρωση προγράμματος σεξουαλικής αγωγής στα σχολεία. Στο γεγονός αυτό συνηγορούν ο Γ. Κιντής (1990, σελ. 276) και ο Α. Μ. Σταυρόπουλος (1981, σελ. 113), αναφέροντας ότι το 1945 τυπώθηκε το πρώτο παιδαγωγικό εγχειρίδιο σχετικά με τη σεξουαλική αγωγή. Όπως υπογραμμίζεται από τους Κ. Βάσκεθ και Ε. Φ. Α. Οτσόα (1992, σελ. 89), αφού αναγνωρίστηκε ότι το ένα τρίτο των μαθητών δεν διδάσκονται ακόμη σεξουαλική αγωγή, την ίδια χρονιά γίνεται μάθημα υποχρεωτικό στη στοιχειώδη εκπαίδευση της Σουηδίας και μάλιστα για παιδιά ηλικίας 7 μέχρι 19 χρόνων. Σύμφωνα με τα στοιχεία που παρουσιάζει ο Α. Μ. Σταυρόπουλος (1981, σελ. 113), το 1964 και κατόπιν αλληπάλληλων συζητήσεων και συγκρούσεων για το θέμα της σχετικής διδασκαλίας, δημιουργήθηκε κυβερνητική επιτροπή σεξουαλικής αγωγής, μέλη της οποίας ήταν ειδικοί επιστήμονες, γονείς και μαθητές. Η Επιτροπή μελέτησε την κατάσταση της σεξουαλικής διαπαιδαγωγής στη χώρα, επί 10 συνεχή έτη. Το 1974 παρουσίασε την τελική της έκθεση, η οποία βασιζόταν στα αποτελέσματα μιας έρευνας που οργανώθηκε σε εθνική βάση.

Αξίζει να σημειωθεί, σύμφωνα με τον Α. Μ. Σταυρόπουλο (1981, σελ. 113), ότι είναι η πρώτη στον κόσμο έρευνα που μελέτησε τις αξίες, τους κανόνες (νόρμες) και τη σεξουαλική συμπεριφορά στο σύνολο του πληθυσμού της Σουηδίας (ηλικίας 18 μέχρι 60 χρόνων), χρησιμοποιώντας σύγχρονες κοινωνιολογικές μεθόδους, οι οποίες πιστοποιούσαν την άποψη

των ερευνητών ότι κάθε σεξουαλική αγωγή πρέπει να στηρίζεται σε γνώση των πραγματικών συνθηκών ζωής. Καρπός της έκθεσης αυτής του 1994 από την κρατική επιτροπή σεξουαλικής αγωγής ήταν αργότερα ή έκδοση ενός νέου επίσημου εγχειριδίου το 1977 στο οποίο εξετάζονται σε μεγαλύτερο βάθος οι ψυχολογικές, ηθικές και κοινωνικές πλευρές των σεξουαλικών σχέσεων, απ' ό,τι γινόταν τα προηγούμενα. Τονίζεται από τους κ. Βάσκεθ και Ε. Φ. Α. Οτσόα (1992, σελ. 89), ότι από το 1977 και ύστερα, επιχειρείται μια πιο επιστημονική και ανοιχτή κατεύθυνση, η οποία προσεγγίζει το πρότυπο της επιστημονικής σεξουαλικής αγωγής από επαγγελματίες. Το νέο επίσημο εγχειρίδιο για τους δασκάλους της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης (1977), σύμφωνα με τον Α. Μ. Σταυρόπουλο (1981 σελ. 114), προβλέπει διδακτέα ύλη για ολόκληρο το σχολικό εκπαιδευτικό σύστημα και για μαθητές 7-19 ετών. Οπως εκτιμήθηκε και από τους Κ. Βάσκεθ και Ε. Φ. Α. Οτσόα (1992, σελ. 89), μέχρι το 1976, διαπιστώθηκε από την Κυβερνητική Επιτροπή σεξουαλικής αγωγής ότι τα μαθήματα είχαν λάβει μια μονόπλευρη βιολογική παρουσίαση του θέματος κι ένας τέτοιος προσανατολισμός χρειαζόταν ν' αλλάξει και να συμπεριλάβει στους ορίζοντές του και τις συγκινησιακές και κοινωνικές όψεις του θέματος. Κατά τη γνώμη του Α. Μ. Σταυρόπουλου (1981, σελ. 115), οι συντάκτες του νέου εγχειριδίου για δασκάλους της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης, πιθανότατα να εκτίμησαν σοβαρά την γραπτή διαμαρτυρία ομάδας μαθητών (από 11 μέχρι 15 ετών) της Στοκχόλμης που απεστάλη στο Υπουργείο Παιδείας και η οποία δημοσιεύτηκε και σε εφημερίδα Αθηναϊκού τύπου ("ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ", 27.2.1977, σελ. 4). Η δήλωση αυτή των παιδιών υπαινίσσανταν τα ακόλουθα:

"Από μικρά, χρόνια ολόκληρα, μαθαίνουμε τα πάντα για το σεξ (...). Έχουμε γίνει αυθεντίες ως προς τα βιολογικά γεγονότα της ζωής, ξέρουμε πώς έρχονται τα μικρά στον κόσμο και τι πρέπει να γίνεται για να μην έρχονται ... Αλλά κανείς δεν ασχολήθηκε να μας μάθει τίποτε για την αγάπη. Τι ξέρουμε

για το γάμο, την τρυφερότητα, την κατανόηση μεταξύ δύο συντρόφων, τη γέννηση του έρωτα;" ("Τήλεφος, "ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ", 1977). Οπως καταλήγουν να υποστηρίζουν ακόμη οι Κ. Βάσκεθ και Ε. Φ. Λ. Οτσόα (1992, σελ. 89), για τη σύγχρονη πραγματικότητα της σεξουαλικής αγωγής στη Σουηδία, το σχετικό μάθημα στη χώρα αυτή, έχει μετατοπιστεί απο πληροφόρηση σε θέματα ανατομίας και φυσιολογίας, σε αγωγή των διαπροσωπικών, σεξουαλικών και κοινωνικών σχέσεων.

Αγγλική Εμπειρία στη Σεξουαλική Διαπαιδαγώγηση

Το ιστορικό υπόβαθρο της σεξουαλικής αγωγής στην Αγγλία, σύμφωνα με την άποψη της Carol Lee, εκπροσώπου από τη Διεθνή Ομοσπονδία Οικογενειακού Προγραμματισμού, αναπτύχθηκε ως εξής: Στις αρχές της δεκαετίας του 1970, ολοένα και περισσότερες νεαρές κοπέλλες μέναν έγκυες και ταυτόχρονα εξαπλώθηκε στην εφηβεία το πρόβλημα των αφροδισίων νοσημάτων. Εξαιτίας των γεγονότων αυτών, τα σχολεία άρχισαν ν' ανησυχούν σοβαρά για το μέλλον των παιδιών και των εφήβων περισσότερο, με συνέπεια ν' αναζητήσουν ανθρώπους που υπεύθυνα να μεταβιβάσουν τις γνώσεις τους, όσον αφορά θέματα πρόληψης κι αντιμετώπισης των εφηβικών κυήσεων, όπως επίσης έγκυρες πληροφορίες για τα αφροδίσια νοσήματα. Κρίθηκε άραγε αναγκαίο να ξεκινήσει πρόγραμμα σεξουαλικής αγωγής στο εκπαιδευτικό σύστημα. Τα παραπάνω καταγράφηκαν στα Πρακτικά Συμποσίου "Σεξουαλική Αγωγή και Υγεία" (1987, σελ. 270). Εντούτοις, σύμφωνα πάντα με την Κάρολ Λη, η γνώση των κινδύνων που συνεπάγεται μια έκτρωση ή η γνώση των επιπλοκών που ανακύπτουν από την εμφάνιση αφροδισίων νοσημάτων σε άτομα ή ακόμα η γνώση των αντισυλληπτικών μεθόδων για τη σεξουαλική δραστηριότητα κι έκφραση, δεν είναι οι μόνες συνιστώσες - μεταβλητές του μαθήματος σεξουαλικής αγωγής. Η ίδια υιοθετεί το σύστημα των ερωταπαντήσεων, του εποικοδομητικού διαλόγου, γιατί όπως

αναγνωρίζει από τη δωδεκάχρονη πείρα της, ως καθηγήτρια σεξουαλικής αγωγής σε σχολεία της Αγγλίας, το μεγαλύτερο πρόβλημα με το σεξ είναι η σεξουαλική γλώσσα, αφού οι εκπαιδευτικοί μπορεί να χρησιμοποιούν σχετικά με το θέμα της ανθρώπινης σεξουαλικότητας, την ορολογία που προέρχεται από τη λατινική γλώσσα, η οποία μπορεί να αγνοείται ή να μην είναι προσφιλής στον κόσμο των εφήβων. Από την άλλη πλευρά, οι ίδιοι οι έφηβοι χρησιμοποιούν γλώσσα "αργκό", ένα ιδιαίτερο γλωσσικό κώδικα που μπορεί να ενοχλεί ενδεχομένως τους ενήλικες, γιατί μάλλον δεν νιώθουν άνετα. Για την αντιμετώπιση της δυσχέρειας αυτής στην επικοινωνία του εκπαιδευτικού με τους μαθητές εφήβους, η Κάρολ Λη αναπτύσσει ένα πρόγραμμα που αποκαλεί "παιχνίδι με τις λέξεις". Ο πίνακας είναι το σημείο αναφοράς στο οποίο καταγράφονται όλες οι λέξεις που αναφέρονται στο γεννητικό σύστημα του ανθρώπου από την επιστημονική ορολογία των εκπαιδευτικών και από τη γλώσσα που μιλάνε οι έφηβοι. Αυτό το παιχνίδι, όπως τονίζει η Κάρολ Λη, οριοθετεί μια καλή σχέση επικοινωνίας με τους εφήβους, αφού οι τελευταίοι λαμβανονται σοβαρά υπόψη σε μια εννοιολογική προσέγγιση του όρου σεξουαλικότητα.

Όπως αναφέρεται από την Ζιζή Κρεμμύδη (1981, σελ. 91), στην Αγγλία δεν είναι υποχρεωτικό μεν το μάθημα της σεξουαλικής αγωγής, στα πλαίσια του σχολείου, αλλά ωστόσο, εφαρμόζεται σε ευρύ φάσμα, ύστερα από ιδιωτική πρωτοβουλία του κάθε σχολείου. Όπως η ίδια ερευνήτρια επισημαίνει, ο νόμος περί παιδείας του 1944, δίνει στα σχολεία την ελευθερία ν' αντιμετωπίζουν το θέμα, με γνώμονα τις υποκειμενικές - προσωπικές τους εκτιμήσεις και αξιολογήσεις, χωρίς υποχρεωτικούς κανόνες από την υπάρχουσα νομοθεσία. Με το πνεύμα αυτό όμως, μερικά σχολεία εντάσσουν σχετικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα, ενώ άλλα σχολεία αποδοκιμάζουν και απορρίπτουν την εφαρμογή προγράμματος σεξουαλικής αγωγής. Κατά συνέπεια, παρουσιάζεται στον αγγλικό χώρο το φαινόμενο

της ανομοιογένειας, αφού ορισμένες περιοχές παρουσιάζονται εξαιρετικά προοδευτικές ή πρωτοποριακές, ενώ αντίθετα άλλες, εξαιτίας ειδικών συνθηκών, όπως η αρνητική στάση γονέων, υστερούν (Ζιζή Κρεμμύδη 1981, σελ. 91).

Εκτός από τα σχολεία όμως, υπάρχουν και άλλοι φορείς σεξουαλικής αγωγής, όπως οι Οργανώσεις Κοινωνικής Πρόνοιας, τα Κέντρα Οικογενειακού Προγραμματισμού, Συμβουλευτικά Κέντρα Εγκυμοσύνης, τα Συμβουλευτικά Κέντρα Νεότητας και άλλα συναφή.

Υπογραμμίζεται σχετικά από τη Ζιζή Κρεμμύδη (1981), σελ. 93, ότι επιχειρείται η διαφώτιση κι ενημέρωση των γονέων, προκειμένου να δώσουν, όσο μπορούν, οι ίδιοι σεξουαλική διαπαιδαγώγηση στα παιδιά τους και ενισχύεται αυτή η προσπάθεια από τα σχολεία, το Αγγλικό Ιατρικό Σύλλογο, όπως επίσης από όλους τους φορείς Κοινωνικής Πρόνοιας και Υγείας. Σύμφωνα μάλιστα με την άποψη του Αγγλικού Κεντρικού Συλλόγου, η σεξουαλική διαπαιδαγώγηση πρέπει ν' αρχίζει από το σπίτι. Το σχολείο μπορεί μεν να βοηθήσει τους γονείς στο έργο αυτό, αλλά είναι αδύνατο να τους υποσκελίσει, αν όχι αντικαταστήσει στο θέμα της αγωγής αυτής. Ο βασικότερος λόγος είναι ότι, αν και το σχολείο μπορεί να είναι κατάλληλο, αξιόλογο, δεν είναι εντούτοις το περιβάλλον εκείνο που γεννήθηκε κι ανατράφηκε. Το παιδί με στοργή, θαλπωρή κι αγάπη. Στην περίπτωση μάλιστα που τα παιδιά μεγαλώσουν, γίνονται έφηβοι, ερωτεύονται κι αργότερα παντρεύονται, θα ξεκινήσουν ενδεχόμενα τον αγώνα για την αναζήτηση ενός καινούργιου σπιτικού, όχι ενός νέου σχολείου.

Επανεξετάζοντας το πρόγραμμα σεξουαλικής αγωγής στο εκπαιδευτικό σύστημα της Αγγλίας, παρατηρείται πως ο εκπαιδευτικός διαθέτει απεριόριστη πρωτοβουλία δράσεως σε όποια σχολεία εφαρμόζεται em πάσει περιπτώσει σχετικό μάθημα. Το γεγονός αυτό μπορεί να σημαίνει, ότι ο δάσκαλος ή ο καθηγητής έχει την ευχέρεια ν' ακολουθεί ή ν' αναπτύσσει ένα προσωπικό σύστημα διδασκαλίας προς όλες τις τάξεις της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.

Ειδικότερα, αναφέρεται σχετικά με τους μαθητές του Δημοτικού Σχολείου ότι μπορούν να παρακολουθούν τα τηλεοπτικά προγράμματα Μπι-Μπι-σι (BBC), τα οποία ξεκινάνε να προβάλλουν θέματα για την ανθρώπινη σεξουαλικότητα που ν' αφορούν τα παιδιά από 7 μέχρι 12 χρόνων.

Τα παιδιά της ηλικίας αυτής μπορούν ακόμη να μετέχουν σε συζητήσεις με τους δασκάλους τους, εκφράζοντας απορίες, ερωτήματα που τους απασχολούν σχετικά με τα τηλεοπτικά αυτά προγράμματα, μόνον εφόσον έχουν φέρει γραπτή βεβαίωση - έγκριση από τους γονείς. Επιπρόσθετα, άλλα ενημερωτικά προγράμματα για την σεξουαλική λειτουργία και συμπεριφορά του ανθρώπου αποτελούν διάφορες σειρές βιβλίων, που εκδίδονται, είτε από μεμονωμένα πρόσωπα, είτε από φορείς Κοινωνικής Πρόνοιας, όπως τα Κέντρα Οικογενειακού Προγραμματισμού ή τα Συμβουλευτικά Κέντρα Νεότητας.

Στις μεγαλύτερες τάξεις του Γυμνασίου και ιδιαίτερα την τελευταία, εφαρμόζεται ένας άλλος πιο ξεχωριστός τρόπος διδασκαλίας, όσον αφορά το μάθημα σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης. Σ' αυτές τις τάξεις υπάρχει ένας κύκλος μαθημάτων που φέρνει τον τίτλο "Μάθημα Κοινωνικής Προσαρμογής", (Social Development Course). Κύρια επιδίωξη και σκοπός του μαθήματος είναι η προετοιμασία του εφήβου, ώστε μετά την αποφοίτησή του από το σχολικό του περιβάλλον να επιτύχει μια καλύτερη, κατά το δυνατόν, προσαρμογή στις ανάγκες και απαιτήσεις του ευρύτερου κοινωνικού συστήματος.

Ο καθηγητής ή η ομάδα εκπαιδευτικών που συμμερίζονται την ευθύνη για τον προγραμματισμό του μαθήματος αυτού, σύμφωνα πάντα με την ερευνήτρια Ζιζή Κρεμύδη (1981, σελ. 92), διοργανώνουν μια σειρά διαλέξεων με ομιλητές ειδικούς επιστήμονες, οι οποίοι καλύπτουν το θέμα, από διαφορετική αντίληψη, ανάλογα με την ειδικότητά τους. Με τον τρόπο αυτό, προσκαλούνται κατά τακτά χρονικά διαστήματα γιατροί, βιολόγοι, κοινωνιολόγοι, δικηγόροι, θεολόγοι, Σύμβουλοι Οικογενειακού Προγραμματισμού και άλλοι ειδικοί που

επιχειρούν μια ευρύτερη και συνολικότερη αντιμετώπιση του θέματος, δεδομένου ότι τα παιδιά προετοιμάζονται ακόμη για το ρόλο του γονέα, έχοντας λάβει σοβαρά υπόψη, όχι μόνο τις βιολογικές διαστάσεις της ανθρώπινης σεξουαλικότητας, αλλά και την ηθική, κοινωνική, νομική, ψυχολογική, θεολογική ή άλλη άποψη του σεξ. Οπως υποστηρίζει εξίσου και η Carol Lee (1987, σελ. 271), η σεξουαλική αγωγή διαπραγματεύεται όχι τόσο ανατομικές ή βιολογικές πλευρές, όσο περισσότερο αφορά συμπεριφορές και κυρίως συναισθήματα.

Η Αγγλία επομένως, καταλήγει κανείς στο συμπέρασμα ότι μπορεί να θεωρηθεί μικτός τύπος σεξουαλικής αγωγής, εφόσον, σύμφωνα με την Ζ. Κρεμμύδη (1981, σελ. 92), την Κάρολ Λη (1987, σελ. 271) και τον Γ. Κιντή (1990, σελ. 275 - 276), είναι δυνατόν να εναρμονίζει ορισμένα στοιχεία από το μοντέλο Αγωγής για διαπροσωπικές σχέσεις και Επικοινωνία (Education for Inter - Human relationships and Communication) με μερικά άλλα στοιχεία από το πρότυπο σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης που αφορά την προετοιμασία για τον γάμο και την Οικογένεια (preparation for marriage and family life).

Βελγική Εμπειρία στη Σεξουαλική Διαπαιδαγώγηση

Το Βέλγιο ξεκίνησε ν' ασχολείται με το θέμα της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης, επίσημα πλέον, στην αρχή της δεκαετίας του 1970, όταν, σύμφωνα με έρευνα του Α. Μ. Σταυρόπουλου (1981, σελ. 95-96), αποφάσισε το Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Πολιτισμού να διορίσει στη Διεύθυνση Οργανώσεως σπουδών τρία πρόσωπα (παιδαγωγό, φιλόλογο και βιολόγο), με άμεσο στόχο την προώθηση των κατάλληλων ψυχοπαιδαγωγικών μέσων, σχετικά με τη συναισθηματική και σεξουαλική αγωγή των νέων ανθρώπων. Κατόπιν, όπως υποστηρίζεται από τον ίδιο πάντα μελετητή, το βελγικό κράτος οδηγήθηκε στην απόφαση αυτή αξιαιτίας: α) Της έκκλησης, εκ

μέρους των νέων για παροχή βοήθειας σε ζητήματα, σχετικά με τη συναισθηματική τους ζωή. β) Της αιτήσης για βοήθεια, εκ μέρους των καθηγητών, προκειμένου οι τελευταίοι ν' ανταποκριθούν επάξια σε ερωτήματα των εφήβων, όσον αφορά τη σεξουαλική τους ζωή. γ) Του προβλήματος της ανικανότητας, αν όχι άγνοιας πολλών οικογενειών να παρέχουν μια ισορροπημένη συναισθηματική αγωγή στα παιδιά ή και εφήβους. δ) Λόγω ακόμη, των αλλαγών που έγιναν στην κοινωνική θέση της γυναίκας και γενικότερα στην αντίληψη του ζευγαριού και της οικογένειας. ε) Λόγω της αναθεώρησης - επανεκτίμησης των ρόλων άνδρα - γυναίκας και των επιπτώσεών τους στην κοινωνική ζωή. στ) Και τέλος, λόγω της σπουδαιότητας που δίνεται στην σεξουαλικότητα από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης (Α. Μ. Σταυρόπουλος, 1981, σελ. 96).

Όπως συνακόλουθα επισημαίνεται από τον ίδιο ερευνητή πάντα (1981), το Βελγικό κράτος θεωρεί ότι η συναισθηματική και σεξουαλική αγωγή αποτελεί μέρος της όλης αγωγής του ανθρώπου και επίσης ότι λαμβάνονται σοβαρά υπόψη περισσότερο τα συναισθηματικά, ηθικά, ψυχολογικά, κοινωνιολογικά προβλήματα, αν όχι δίδεται προτεραιότητα σ' αυτά, καθώς όμως αναγνωρίζεται πάντοτε επίκαιρη και αναγκαία η επιστημονική πληροφόρηση, η οποία, όποτε χρειάζεται, μπορεί να διδάξει και να οριοθετήσει έννοιες, μηχανισμούς, συμπεριφορές σχετικές με τη συναισθηματική και σεξουαλική αγωγή των εφήβων.

Εντούτοις, μάθημα ξεχωριστό για τη συναισθηματική και σεξουαλική αγωγή δεν προβλέπεται στο βελγικό σχολικό πρόγραμμα. Παρά το γεγονός αυτό, ωστόσο, σε πολλά προγράμματα μαθημάτων θίγονται έννοιες σχετικά με την αγωγή των διαφυλικών σχέσεων. Πιο συγκεκριμένα, στα προγράμματα φυσικής ιστορίας και βιολογίας μελετώνται οι μηχανισμοί της αναπαραγωγής του ανθρώπου και άλλα σχετικά ζητήματα που άπτονται της σεξουαλικής λειτουργίας, όπως η φυσιολογία των οργάνων, η γενετική, ο μηνιαίος κύκλος και άλλα συναφή.

Τα προγράμματα αυτών των μαθημάτων εξετάζουν τις παραπάνω έννοιες από την αρχή της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, μέχρι το τέλος αυτής. Επιπρόσθετα, στο μάθημα της ηθικής, εξετάζονται εκτενέστερα οι έννοιες που προσεγγίζουν την συναισθηματική, ψυχολογική, κοινωνιολογική και ηθική πλευρά της ανθρώπινης σεξουαλικότητας με σαφήνεια. Οι έννοιες αυτές μελετώνται ακόμη και από ένα άλλο πλήθος μαθημάτων, όπως των κοινωνικών επιστημών, ψυχολογίας, μητρικής γλώσσας, ιστορίας, κοινωνικής αγωγής και αγωγής του πολίτου, υγιεινής, θρησκευτικών και άλλων προγραμμάτων σχετικών με τα ζητήματα που αφορούν την εφηβεία και γενικότερα τις σχέσεις των δύο φύλων σε συναισθηματική και σεξουαλική βάση, φυσικά με την συμβολή βιβλιογραφικού και οπτικο-ακουστικού ακόμη υλικού (Α. Μ. Σταυρόπουλος, 1981, σελ. 99-100).

Άλλοι φορείς αγωγής εκτός από τα σχολεία στο Βέλγιο, θεωρούνται το "Κέντρο Αγωγής για την οικογένεια και την αγάπη" ρωμαιοκαθολικής εμπνεύσεως, τα Κέντρα Οικογενειακού Προγραμματισμού, τα μέσα μαζικής ενημέρωσης και ιδιαίτερα η εκπαιδευτική τηλεόραση, ο περιοδικός τύπος, όπως π.χ. τα "οικογενειακά φύλλα" ή σειρές βιβλίων, όπως π.χ. είναι η "ευτυχισμένη οικογένεια" και άλλες κινήσεις ή οργανώσεις που συμβάλλουν σε μια περισσότερο σύγχρονη και υπεύθυνη σκέψη, όσον αφορά τα προβλήματα της ζωής των φύλων (Α. Μ. Σταυρόπουλος, 1981, σελ. 102).

Γερμανική Εμπειρία στη Σεξουαλική Διαπαιδαγώγηση

Όπως αναφέρεται από τον Α. Μ. Σταυρόπουλο, (1981, σελ. 108, από τον Οκτώβριο του 1968, καθιερώθηκε η διδασκαλία της σεξουαλικής αγωγής στα γερμανικά σχολεία, με απόφαση των Υπουργών Παιδείας και Πολιτισμού και διατυπώθηκαν γιαυτό το λόγο ορισμένες συστάσεις για το σκοπό και τη μεθοδολογία προγραμμάτων σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης στα πλαίσια του

σχολείου, καθώς ακόμα και κατάρτιση επιμορφωτικών σεμιναρίων για τους δασκάλους, ώστε να καταφέρουν ν' ανταποκριθούν στα νέα καθήκοντά τους. Οι αντιδράσεις, όπως και τα προβλήματα που συνδέονται φυσικά με την καθιέρωση της σχετικής διδασκαλίας δεν σταμάτησαν να υπάρχουν, όπως επιβεβαιώνεται από σχετικό άρθρο Αθηναϊκού ημερήσιου Τύπου. ("Καθημερινή", 15.12.79, σελ. 4). Ο Έλληνας δημοσιογράφος και απεσταλμένος στη Βόννη επισημαίνει τ' ακόλουθα:

"Η Γερμανική εταιρία για τη σεξουαλική διαπαιδαγώγηση ζητά τώρα να συσταθούν ειδικές έδρες Σεξουαλικής Διαπαιδαγώγησης στα Πανεπιστήμια, ώστε και η ειδική εκπαίδευση να είναι από επιστημονικής απόψεως πλήρης, αλλά και να υπάρξει σύντομα επαρκής αριθμός κατάλληλων δασκάλων που συχνά αντιμετωπίζουν τα σεξουαλικά προβλήματα των παιδιών, στα οποία όμως δεν είναι πάντοτε έτοιμοι να δώσουν την κατάλληλη απάντηση, γιατί η σχετική εκπαίδευσή τους παραμένει ανεπαρκής". ("Καθημερινή" 1979, σελ.4).

Σύμφωνα με την έρευνα του Α. Μ. Σταυρόπουλου (1981), σελ. 109, η αποστολή αυτής της διδασκαλίας, όπως τονίζεται από την μόνιμη διάσκεψη των Υπουργών Παιδείας και Πολιτισμού της τέως Δυτικής Γερμανίας (1968) εμπίπτει στα ακόλουθα κύρια σημεία: "Η σεξουαλική αγωγή, ως αγωγή για υπεύθυνη σεξουαλική συμπεριφορά, είναι μέρος της γενικής μορφώσεως. Είναι δε απαραίτητη, για να εκπληρώσει την ατομική και κοινωνικοηθική αποστολή της αγωγής. Η σεξουαλική αγωγή είναι κατά πρώτον υποχρέωση των γονέων. Το σχολείο είναι υποχρεωμένο, μαζί με τη μορφωση και τη γενική αγωγή που παρέχει, να βοηθάει τους γονείς να εκτελούν αυτήν τους την αποστολή (...). Η σεξουαλική αγωγή στο σχολείο πρέπει να συμβάλει στο να γνωρίσουν αυτοί οι νέοι άνθρωποι τα καθήκοντά τους ως άντρες και γυναίκες, στο ν' αναπτύξουν της αξιολογική τους αντίληψη και συνείδηση και ν' αντιληφθούν την αναγκαιότητα της ηθικής κρίσεως". (Α. Μ. Σταυρόπουλος 1981, σελ. 109).

Σύμφωνα με τη διερευνητική μελέτη της Κλεοπάτρας Οικονόμου - Μαύρου (1981, σελ. 88), η σεξουαλική αγωγή στα πλαίσια του εκπαιδευτικού συστήματος αρχίζει από το Δημοτικό Σχολείο στη Δυτική Γερμανία και σύμφωνα με τη μελέτη του Α. Μ. Σταυρόπουλου (1981, σελ. 111 - 112), η σεξουαλική αγωγή στο σχολείο δεν είναι αυτοτελές μάθημα, αλλά εξετάζεται λεπτομερέστατα σε διάφορα άλλα μαθήματα και συμπληρώνεται η εμβασύνεται περισσότερο με διαλέξεις, συζητήσεις και σχολικές συγκεντρώσεις εκτός από τη συμβολή των μαθημάτων αυτών. Ειδικότερα, όπως συνεχίζει ο ίδιος πάντα μελετητής, σοβαρή βοήθεια προβλέπεται από το μάθημα της βιολογίας, της υγιεινής, των οικοκυρικών, της αγωγής του παιδιού, της κοινωνικής και πολιτικής αγωγής, των Θρησκευτικών και άλλων μαθημάτων που επιχειρούν μια πληρέστερη - κατά το δυνατόν - κατανόηση της ανθρώπινης σεξουαλικότητας.

Δανέζικη Εμπειρία στη Σεξουαλική Διαπαιδαγώγηση.

Σύμφωνα με την άποψη του Μπενθ Νιγκάρ, σχολιάτρου κι εκπροσώπου Εταιρείας Οικογενειακών Προγραμματισμού (1987, σελ. 285), μόλις το 1961 εγκρίθηκε η ένταξη του μαθήματος της σεξουαλικής αγωγής στο πρόγραμμα σπουδών, εντούτοις όμως η πρωτοβουλία για την υλοποίηση του εκπαιδευτικού αυτού προγράμματος αφέθηκε στα ίδια τα σχολεία. Όπως επισημαίνεται, από τον ίδιο πάντα μελετητή, διαπιστώθηκε ότι η σεξουαλική διαφώτιση και διαπαιδαγώγηση εφαρμόστηκε μόνο στην περιοχή της πρωτεύουσας και σε άλλες μεγάλες πόλεις, όσο όμως προχωρούσε κανείς προς την περιφέρεια και την επαρχία, ανάλογο εκπαιδευτικό πρόγραμμα δεν τύχαινε να συναντήσει. Μονάχα τον Μάη του 1970, το Κοινοβούλιο της Δανίας ψήφισε σχετικό νόμο που δημιούργησε τις προϋποθέσεις, για την ένταξη και καθιέρωση της σεξουαλικής αγωγής στο πρόγραμμα των δημοτικών σχολείων σαν υποχρεωτικό μάθημα και ταυτόχρονα δόθηκαν και υπεύθυνες οδηγίες για τους δασκάλους (Μπενθ Νιγκάρ, 1987, σελ. 285).

Όπως αναφέρει η κ. Οικονόμου - Μαύρου (1981, σελ. 87 - 89), η σεξουαλική αγωγή στη Δανία κρίνεται ως υποχρεωτική για όλα τα σχολεία, αρχίζει δε να διδάσκεται από το Νηπιαγωγείο (όχι σε όλη την επικράτεια) και συνεχίζεται ανάλογα και στις επόμενες εκπαιδευτικές βαθμίδες του σχολείου. Ακόμη υποστηρίζεται από την ίδια ότι στο σχετικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα δεν διδάσκονται μόνο οι βιολογικές, ψυχολογικές, ηθικές και κοινωνικές προεκτάσεις των σεξουαλικών σχέσεων, αλλά συμπεριλαμβάνονται ακόμη πιο εξειδικευμένα θέματα, όπως είναι τα αντισυλληπτικά μέσα, η πορνογραφία ή οι σεξουαλικές παραλλαγές - παρεκκλίσεις της σεξουαλικής συμπεριφοράς, όπως για παράδειγμα η ομοφυλοφιλία. Επίσης, άλλοι φορείς σεξουαλικής αγωγής, εκτός από τα σχολεία και τις Εταιρίες Οικογενειακού Προγραμματισμού θεωρούνται, κατά την ίδια πάντα ερευνήτρια, ο Τύπος και τα οπτικο-ακουστικά μέσα, τα οποία, μόνο στη χώρα αυτή χαρακτηρίζονται ως επαρκή ή επιπλέον κατάλληλα για θέματα σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης. Όλα τα παραπάνω αυτά στοιχεία επιβεβαιώνονται κύρια από τη σχετική εισήγηση του D.N. Isaev, Συμβούλου Ψυχικής Υγείας της Παγκόσμιας Οργάνωσης Υγείας (Π.Ο.Υ.), σε συνέδριο που διοργανώθηκε από το Γραφείο Ευρώπης του Οργανισμού, στην Αθήνα, το 1978, με γενικό τίτλο: "Το παιδί και ο έφηβος στη σύγχρονη κοινωνία" (Πρακτικά Διεπιστημονικού Συμποσίου, 1981, σελ. 87).

Η σημερινή κατάσταση που επικρατεί στη Δανία, σχετικά με το θέμα της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης, είναι ικανοποιητική σε πολλές περιοχές, όπως υποστηρίζει ο Μπενθ Νιγκάρ (Benthe Nygard), (1987, σελ. 287). Υπογραμμίζεται από τον ίδιο σχετικά, ότι υπάρχουν αρμόδιοι και υπεύθυνοι καθηγητές που μπορούν' αναλύουν το θέμα της σεξουαλικής αγωγής πολύμορφα, έστω και αν οι ίδιοι δεν έχουν μετεκπαιδευτεί ειδικά για ένα τέτοιο θέμα από τις Παιδαγωγικές Ακαδημίες.

Ωστόσο, δεν παύει να υπάρχει βέβαια και μια κατηγορία δασκάλων, που, σύμφωνα με τον Ν. Νιγκάρ πάντα, δυσκολεύονται να μιλήσουν ή να εκφράσουν ελεύθερα τις απόψεις τους στα παιδιά γιατί μπορεί οι ίδιοι ν' αντιμετωπίζουν την σεξουαλικότητά τους ως πρόβλημα...

Συνακόλουθα, καταλήγει ο Μ. Νιγκάρ (1987, σελ. 291), ότι η σεξουαλική αγωγή στο δημοτικό σχολείο στη Δανία, αποτελεί αυτόνομο μάθημα. Στις πρώτες τάξεις του Γυμνασίου γίνεται μια συνολική παρουσίαση κι εκτίμηση της ανθρώπινης σεξουαλικότητας αν και παρατηρείται ότι δεν υπάρχει ένας επιθεωρητής που υπεύθυνα να ελέγχει πως εφαρμόζεται το όλο εκπαιδευτικό πρόγραμμα σεξουαλικής αγωγής, από τους δασκάλους και καθηγητές, στην προσπάθειά τους να μεταδώσουν οι τελευταίοι χρήσιμες γνώσεις στα παιδιά και στους εφήβους για την μετέπειτα συναισθηματική και σεξουαλική τους ζωή.

Γαλλική Εμπειρία στη Σεξουαλική Διαπαιδαγώγηση

Σύμφωνα με τους κ. Βάσκεθ και Ελενα Φ. Λ. Οτσόα (1992, σελ. 89), δεν είχε καθιερωθεί πρόγραμμα υποχρεωτικής σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης στα σχολεία, μέχρι το 1973. Το χρόνο αυτό όμως, καταρτίζεται μία εγκύκλιος του υπουργείου Παιδείας, όπου προτείνεται να καθιερωθούν υποχρεωτικά 4 ώρες σεξουαλικής αγωγής στα πλαίσια του μαθήματος Βιολογίας στο Γυμνάσιο. Οπως παρόμοια υποστηρίζεται από την Κ. Οικονόμου - Μαύρου (1981, σελ. 87 - 89), το μάθημα σεξουαλικής αγωγής καλύπτεται νομοθετικά και είναι αποδεκτό, αλλά δεν επεκτείνεται σε όλη την επικράτεια. Ξεκινά να διδάσκεται από το Γυμνάσιο και συνυπεύθυνοι επίσης στο έργο της σεξουαλικής αγωγής εκτός από το σχολείο, θεωρούνται τα Συμβούλια υγιεινής διαπαιδαγώγησης και τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, τα οποία ωστόσο κρίνονται ανεπαρκή.

Οπως ανακοινώθηκε επίσης από εφημερίδα Αθηναϊκού Τύπου ("ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ", 23.2.1974, σελ. 7), μόλις τον Γενάρη του

1974 επρόκειτο να ξεκινήσουν τα μαθήματα σεξουαλικής αγωγής, αλλά αναγνωρίστηκε ωστόσο ότι πολύ προτύτερα από την επίσημη αυτή εισαγωγή και καθιέρωση του σχετικού μαθήματος, υπήρξαν θαρραλέοι και φωτισμένοι δάσκαλοι που τόλμησαν ν' αναλάβουν παρόμοιες πρωτοβουλίες, καθώς εξίσου βρέθηκαν και φωτισμένοι επιθεωρητές που κατανόησαν την αναγκαιότητα των μαθημάτων αυτών και δεν στάθηκαν εμπόδια στις πρωτοβουλίες Γάλλων δασκάλων. Ενδεικτικό παράδειγμα μπορεί ν' αποτελέσει το γαλλικό δημοτικό σχολείο "Σαλόν-συρ-Μερν" ("Salon sur Mer"), ο διευθυντής του οποίου κ. Γκυ-Ζακό παραδίδει από το 1967 μαθήματα σεξουαλικής διαφώτισης και διαπαιδαγώγησης στους μαθητές του, ηλικίας 10 ως 11 ετών ("ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ", 23.2.1974).

Ισπανική εμπειρία στη Σεξουαλική Διαπαιδαγώγηση

Όπως υποδηλώνεται από την κ. Οικονόμου - Μαύρου, (1981, σελ. 87 - 89), η σεξουαλική αγωγή στην Ισπανία μπορεί να είναι επίσημα αποδεκτή, αλλά χωρίς ειδικούς νόμους. Άλλες οργανώσεις που αναλαμβάνουν πρωτοβουλίες για υπεύθυνη σεξουαλική διαπαιδαγώγηση στη χώρα αυτή θεωρούνται οι Εταιρίες Οικογενιακού Προγραμματισμού. Όπως επιβεβαιώνουν οι κ. Βάσκεθ και Ε. Οτσόα, (1992, σελ. 89), η νομοθεσία δεν είναι σαφής, παρόλο που θεωρητικά είναι επιθυμητή και σ' ένα σημείο υποχρεωτική η σεξουαλική αγωγή στο σχολείο, συνάμα οι καθηγητές δεν έχουν επιμορφωθεί κατάλληλα και επόμενο είναι να μην είναι έτοιμοι πολλές φορές για τη διδασκαλία ενός τέτοιου μαθήματος, όπως επίσης υποστηρίζεται από τους ίδιους πάντα μελετητές ότι δεν περιλαμβάνονται θέματα σεξουαλικής αγωγής στα σχολικά ισπανικά σχολεία.

Εμπειρία των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής (ΗΠΑ)
στη Σεξουαλική διαπαιδαγώγηση.

Σύμφωνα με τη διερευνητική μελέτη των Κ. Βάσκεθ και Ε. Φ. Οτσόα, (1992, σελ. 89), από τα τέλη του 19ου αιώνα, σε διάφορες Πολιτείες, εισάγεται σταδιακά ένα μοντέλο σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης που βασίζεται στην αρχή "αποφυγής κινδύνων" ή γενικά σε πρόληψη προβλημάτων που πιθανά προκύπτουν από τη σεξουαλική δραστηριότητα και συμπεριφορά. Το πρότυπο αυτό στηρίζεται ως επί το πλείστον σε ηθικές αξίες. Οπως αναφέρεται από τους ίδιους πάντα μελετητές, μετά τη δεκαετία του '50, σημειώνεται αξιόλογη πρόοδος στη σεξουαλική αγωγή, όταν το 1965, τελικά, εισάγεται στα εκπαιδευτικά προγράμματα αυτόνομο μάθημα σεξουαλικής αγωγής. Λίγα έτη αργότερα, από το 1969 και ύστερα όμως, δημιουργείται ένα μάλλον συντηρητικό κίνημα που τάσσεται κατά της σεξουαλικής αγωγής, αναπτύσσοντας μια σειρά από εκστρατείες γιαυτό, κυρήσοντας ακριβώς ότι αυτού του είδους η αγωγή έχει ένα σημαντικό μερίδιο ευθύνης ως προς την ηθική κατάπτωση της κοινωνίας. Αυτή η κίνηση επιζητούσε την κατάργηση της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης ή διαφορετικά την υποβάθμισή της σε απλή πληροφόρηση σε θέματα ηθικής ή πρόληψης πιθανών κινδύνων.

Στη σημερινή εποχή, όπως καταλήγουν να πιστεύουν οι Κ. Βάσκεθ και Ε. Οτσόα, (1992), η αμερικανική κοινωνία αμφιταλαντεύεται και αμφιρρέπει ανάμεσα σε δύο θέσεις και την επιστημονική αγωγή από επαγγελματική ή ηθική αγωγή.

Σύμφωνα με πρόσφατη αμερικανική έκθεση που δημοσιεύτηκε στην Ουάσιγκτον (Washington) με τίτλο "Fertility and Contraception in the United States" (1978, σελ. 8), επιβεβαιώθηκε με την επίγνωση συνάμα πολλών άλλων ερευνών ότι τα περισσότερα παιδιά της εφηβικής ηλικίας και ιδίως τ' αγόρια έχουν ανακριβείς και μη έγκυρες γνώσεις όσον αφορά

τις σεξουαλικές σχέσεις, την αντισύλληψη και την ανθρώπινη σεξουαλικότητα γενικά. Τα στοιχεία της έκθεσης αυτής υποβλήθηκαν στην Αμερικανική Βουλή των Αντιπροσώπων από ειδική επιτροπή πληθυσμού και όλα τα παραπάνω ανακοινώθηκαν από την κ. Οικονόμου - Μαύρου (1981, σελ. 121), η οποία σχολιάζει ακόμα το βαθμό έκτασης που έχει λάβει η σεξουαλική διαπαιδαγώγηση στα σχολεία των Ηνωμένων Πολιτειών. Πιο συγκεκριμένα, όπως τονίζεται από την ίδια, η εκπαίδευση των μαθητών σε θέματα σεξουαλικής και οικογενειακής ζωής κρίνεται υποχρετική μόνο σε έξι απ' όλες τις Πολιτείες και στο διαμέρισμα της Κολούμπια. Στις περισσότερες από τις υπόλοιπες Πολιτείες, αποφασίζουν οι τοπικές αρχές, αν θα διδαχτούν οι μαθητές τα θέματα αυτά. Οπως επισημαίνεται από την ίδια πάντα ερευνήτρια (1981, σελ. 121 - 122), ακόμα και οι Πολιτείες εκείνες που επιβάλλουν τη σεξουαλική διαπαιδαγώγηση στα σχολεία που καθορίζεται με νόμους, ωστόσο η θεματολογία και η μεθοδολογία που χρησιμοποιούνταν στα σχετικά εκπαιδευτικά προγράμματα διαφέρουν κατά πολύ από σχολείο σε σχολείο ή από δάσκαλο σε δάσκαλο είτε ακόμη από τάξη σε τάξη του ίδιου σχολείου. Αναφέρεται σχετική έρευνα γι' αυτό, όπου βρέθηκε ότι (i) από 100 σχολεία στα οποία εφαρμόζονται εκπαιδευτικά προγράμματα για τη σεξουαλική και οικογενειακή ζωή, μόνο στα 68 (σχολεία) διδάσκεται η ανατομία και η φυσιολογία της αναπαραγωγής του ανθρώπου (ii). Σε 67 σχολεία διδάσκεται η σεξουαλική ωριμότητα που επέρχεται κατά την περίοδο της εφηβείας (iii). Σε 57 σχολεία συζητώνται οι ηθικοί κανόνες που θα πρέπει να διέπουν τη σεξουαλική ζωή και σε 39 μόνο σχολεία γίνεται λόγος για "προγραμματισμένη μητρότητα και πατρότητα" (planned parenthood) και άραγε εξετάζονται θέματα που άπτονται της αντισύλληψης. Σύμφωνα πάντα με την άποψη της κ. Οικονόμου - Μαύρου (1981, σελ. 121 - 122), υποστηρίζεται ότι από το 1976, το 90% των κολλεγίων και των Πανεπιστημίων στις ΗΠΑ

διοργανώνουν ειδικά εκπαιδευτικά προγράμματα ετησίως που σχετίζονται με την σεξουαλικότητα, αλλά τα οποία παρουσιάζουν το σοβαρό μειονέκτημα ούτε υποχρεωτικά να είναι, ούτε οργανωμένα και κατά συνεπεία, δεν μπορούν να προετοιμάσουν ικανοποιητικά όσους σπουδαστές επιζητήσουν να διδάξουν αργότερα στη ζωή τους ένα τέτοιο μάθημα. Άλλοι υποβοηθητικοί φορείς σεξουαλικής αγωγής θεωρούνται ανεξάρτητες ιδιωτικές οργανώσεις κοινοτικού χαρακτήρα, με μηδαμινή επιδότηση από το κράτος, καθώς ακόμη εκκλησιαστικοί σύλλογοι - ενώσεις που πλαισιώνουν τη σεξουαλική ζωή του ανθρώπου ανάλογα βέβαια με τις θρησκευτικές παραδόσεις από τους κανόνες της ηθικής (κ. Οικονόμου - Μαύρου, 1981, σελ. 122).

Καναδική εμπειρία στη Σεξουαλική Διαπαιδαγώγηση

Όπως υπογραμμίζεται από τους Κ. Βάσκεθ και Ε. Οτσόα (1992, σελ. 89), ο Καναδάς θεωρείται η μοναδική χώρα που εκτός του γεγονότος ότι έχει καθιερώσει τη σεξουαλική διαπαιδαγώγηση ως υποχρεωτικό μάθημα από το 1984, έχει οργανώσει ένα πανεπιστημιακό πρόγραμμα, για την κατάρτιση εκπαιδευτικών - σεξολόγων.

Όπως αναφέρεται από τους ίδιους Ισπανούς μελετητές (1992), η σεξουαλική αγωγή στον Καναδά, στα πλαίσια του σχολείου είναι ένας συνδυασμός και συνοθύλευμα τόσο των φυσιολογικών και βιολογικών πλευρών, όσο κι εκείνων που αφορούν την κοινωνική ζωή, την υγεία, τις συναισθηματικές και διαπροσωπικές σχέσεις των ανθρώπων.

Κυπριακή εμπειρία στη Σεξουαλική Διαπαιδαγώγηση

Σύμφωνα με την Νίκη Πατσαλίδου (1981, σελ. 131 - 133), συμπεραίνεται, ότι, αν και στην Κύπρο δεν έχει ακόμη εισαχθεί πρόγραμμα σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης στα σχολεία,

είτε σαν αυτοτελές μάθημα, είτε εξεταζόμενο στα πλαίσια επιμέρους μαθημάτων, εντούτοις ωστόσο, επιχειρούνται σχετικές πρωτοβουλίες από τον Κυπριακό Σύνδεσμο Οικογενειακού Προγραμματισμού που επιθυμεί πραγματικά και διδάσκει όμως υπεύθυνα και σοβαρά τους γονείς και μαθητές των δημοτικών σχολείων γύρω από τα θέματα αυτά. Σχετική μάλιστα έρευνα που διεξήχθη το 1978 - 79 από τον Σύνδεσμο, στην οποία αναλογούσε αντιπροσωπευτικό δείγμα 2.500 παιδιών και νέων ηλικίας 12 - 24 χρόνων, καθώς και 1.500 γονιών, αποδείχθηκε η αναγκαιότητα, αλλά περισσότερο η εισαγωγή μαθήματος σεξουαλικής αγωγής στα σχολεία. Οπως σημειώνεται από την Ν. Πατσαλίδου (1981, σελ. 133), ειδικότερα αποδείχθηκε ότι σε ποσοστό 25% τόσο από μέρους των νέων όσο κι εκ μέρους των γονιών, θεωρείται ότι χρειάζεται η εισαγωγή της σεξουαλικής αγωγής στα σχολεία, αφού βρέθηκε ακόμη ότι και σε μεγαλύτερες ηλικίες (19 - 24 ετών) οι περισσότεροι από τους νέους και νέες δεν έχουν τις κατάλληλες γνώσεις στα θέματα αυτά σε ποσοστό 79%, συμπεριλαμβανομένου και του γεγονότος ότι οι πληροφορίες της νεότητας προέρχονται, όχι πάντα από έγκυρες πηγές, όταν σε ποσοστό 52% από φίλους μπορεί να ενημερώνονται σε θέματα σεξουαλικότητας, ενώ μόνο σε ποσοστό 15% ενημερώνονται από τους γονείς και 11% από το σχολείο.

Οπως αρχικά αναφέρθηκε, ο Κυπριακός Σύνδεσμος Οικογενειακού Προγραμματισμού καταρτίζει διάφορα προγράμματα για την οικογενειακή και σεξουαλική αγωγή στα πλαίσια του σχολείου. Στην προκειμένη μάλιστα περίπτωση, έχει εξασφαλίσει από το Υπουργείο Παιδείας, με το οποίο συνεργάζεται, εγκύκλιο, με την οποία εγκρίνεται η διοργάνωση ενημερωτικών - επιμορφωτικών συγκεντρώσεων στα σχολεία, εκτός όμως του σχολικού ωραρίου προγράμματος.

Με τον τρόπο αυτό, ο Κυπριακός Σύνδεσμος οικογενειακού Προγραμματισμού σ' εβδομαδιαία βάση, κατόπιν τηλεφωνικής επικοινωνίας με τους Διευθυντές των Δημοτικών Σχολείων την

ημέρα της συγκέντρωσης και φυσικά οι επίτιμοι προσκεκλημένοι είναι όλοι οι γονείς με τα παιδιά τους. Σύμφωνα πάντα με τα στοιχεία της Ν. Πατσαλίδου, (1981), στις σχολικές αυτές συγκεντρώσεις, ομιλητές μπορεί να είναι διάφοροι ειδικοί επιστήμονες, όπως ψυχολόγοι, ψυχίατροι, γυναικολόγοι, κοινωνιολόγοι, όλοι μέλη του Συνδέσμου που πάντα εθελοντικά προσφέρουν τις υπηρεσίες τους, κάνοντας στην αρχή μια σύντομη διάλεξη - αναφορά στο θέμα της σεξουαλικής αγωγής, προβάλλοντας στη συνέχεια μιαν ανάλογη ταινία και απαντώντας ύστερα στα ερωτήματα κυρίως των μαθητών.

Οι συγκεντρώσεις αυτές εκπαιδευτικού - επιμορφωτικού χαρακτήρα σε θέματα σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης, επεκτείνονται, πάντα με πρωτοβουλία του Κυπριακού Συνδέσμου Οικογενειακού Προγραμματισμού (ΚΣΟΠ) και σε κέντρα νεότητας, ανώτερα εκπαιδευτικά ιδρύματα και διάφορα άλλα κέντρα στα οποία τυχόν συχνάζουν οι νέοι, τόσο σε πόλεις, όσο και σε χωριά. Ετσι, η τάση αυτή να πραγματοποιούνται τέτοιες διαφωτιστικές συγκεντρώσεις κάθε χρόνο σ' όλα τα κέντρα που προαναφέρθηκαν, υποδεικνύει μάλλον την ανάγκη και επιθυμία για επιπλέον μόρφωση στα θέματα της συναισθηματικής, οικογενειακής και σεξουαλικής αγωγής.

Π Ι Ν Α Κ Α Σ 1-1

Το μάθημα της σεξουαλικής αγωγής,
σε διάφορες ευρωπαϊκές χώρες

Ταξινόμηση με βάση την αποδοχή της και τη νομική της κάλυψη.

<u>Σεξουαλική αγωγή</u>	<u>Χώρες</u>
I. Υποχρεωτική σε όλα τα σχολεία	Δανία, Σουηδία, Δυτ.&Ανατ.Γερμ. Τσεχοσλοβακία.
II. Αποδεκτή και καλυμμένη νομοθετικά	Πολωνία, Γιουγκοσλαβία, Γαλλία, Βουλγαρία
III. Επίσημα αποδεκτή, αλλά χωρίς ειδικούς νόμους.	Μεγ. Βρετανία, ΕΣΣΔ, Κάτω Χώρες: (Βέλγιο, Ολλανδία, Λουξεμβούργο).
IV. Οχι απαγορευμένη, αλλά πρακτικά δεν γίνεται	Ελλάδα, Τουρκία

ΠΙΝΑΚΑΣ 1 - 2

Πότε αρχίζει το μάθημα της σεξουαλικής αγωγής
στις διάφορες ευρωπαϊκές χώρες

<u>ΣΧΟΛΙΚΗ ΒΑΘΜΙΔΑ</u>	<u>ΧΩΡΕΣ</u>
ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟ	Δανία, Γερμανία, Σουηδία, Μ.Βρετανία
ΔΗΜΟΤΙΚΟ	Δανία, Γερμανία, Σουηδία, Μ.Βρετανία
ΓΥΜΝΑΣΙΟ	Γαλλία, Ιταλία, Βουλγαρία, Πολωνία

Χρονικό της Σεξουαλικής Διαπαιδαγώγησης
στην Ελλάδα (1959 - 1992)

Στο κείμενο που ακολουθεί, επιχειρείται να δοθεί, όσο είναι δυνατόν βέβαια, μια σχετικά πλήρης διαχρονική εικόνα της ιστορίας προθέσεων, πρωτοβουλιών, προσπαθειών που έλαβαν χώρα, αλλά και αποτυπώθηκαν στον ημερήσιο ή περιοδικό Τύπο της χώρας μας. Περιλαμβάνονται επίσης ειδήσεις από το εξωτερικό, σχετικές με το θέμα που μελετάται, οι οποίες βρήκαν απήχηση, δημιούργησαν εντυπώσεις και προκάλεσαν αντιδράσεις στην ελληνική κοινωνία.

1959

Με αφορμή περίπτωση μιας Ελληνίδας, που, σύμφωνα με τον Α. Μ. Σταυρόπουλο (1981, σελ. 269), αποπειράθηκε ν' απαλλαγεί με φαλίδι από το έμβρυο, μόλις έφτασε στον Καναδά, η Διακυβερνητική Επιτροπή Μεταναστεύσεως Ευρώπης (ΔΕΜΕ) ανέθεσε σε γυναίκα ψυχίατρο να δια φωτίσει τα κορίτσια σε θέματα σεξουαλικά.

1963

Διοργανώθηκε, σύμφωνα με τον ίδιο μελετητή (1981), στρογγυλό τραπέζι με θέμα τη σεξουαλική αγωγή των νέων, με πρωτοβουλία της Ελληνικής Εταιρείας Ευγονικής και Γενετικής του Ανθρώπου (20 Μαρτίου 1963).

1964

Ένα χρόνο αργότερα (Φθινόπωρο του 1964) εγκαινιάστηκε μάθημα εφηβικής ψυχολογίας που εισήγαγε η Σχολή Γονέων.

Σε συνέντευξη του Παπανούτσου που δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα "ΒΗΜΑ" (11 Νοεμβρίου 1964), αναφέρθηκε σχετικά ότι το θέμα της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης δεν έχει μέχρι σήμερα τεθεί

επίσημα. Δεν υπάρχουν σχέδια, δεν υπάρχει πρόγραμμα, υπάρχει όμως η βεβαιότητα πως το ζήτημα θα απασχολήσει σύντομα και το Υπουργείο Παιδείας. Στην ίδια εφημερίδα (15 Νοέμβρη 1964) η Βιργινία Τσουδερού σε σχετικό άρθρο κάνει λόγο για "ανύπαρκτη σεξουαλική αγωγή", επισημαίνοντας ως κρίσιμο σημείο της, το ποιοί θα διδάξουν τους νέους. Χαρακτηριστικά αναφέρεται από την ομιλία της ότι θεωρείται σήμερα απαραίτητη ανάγκη, η σεξουαλική μόρφωση των ανθρώπων. Αναγνωρίζεται πως είναι απαραίτητο για την ψυχική υγεία να εξηγηθούν στους νέους ο μηχανισμός του σώματος και όλοι οι τρόποι και οι αιτίες που προκαλούν μια ικανοποιητική σεξουαλική ζωή. Βέβαιο είναι ότι δεν έχει συνειδητοποιηθεί η ανάγκη κατανόησης και καθοδήγησης των νέων. Λόγω της υποκρισίας που κυριαρχεί στο θέμα αυτό είναι αδύνατο σχεδόν να επιβληθεί η ιδέα της ανάγκης διαφώτισεως. Έτσι, όπως υποστηρίζει η Β. Τσουδερού, μια προσπάθεια στο Λονδίνο για τη διαφώτιση των Κυπρίων, συνάντησε σταθερή άρνηση. "Τέτοια πράγματα δεν συζητούνται" ήταν το κυρίαρχο πνεύμα, παρόλο που ο αριθμός των εκτρώσεων πολλαπλασιάζονταν. Το θέμα ωστόσο άρχισε ν' απασχολεί υπεύθυνους επιστήμονες και κυβερνητικούς παράγοντες. Πριν δύο χρόνια, η Ευγονική Εταιρεία εισηγήθηκε το θέμα στο Αθηναϊκό κοινό, συζητώντας το σε δημόσια συζήτηση. Ο τότε Γενικός Γραμματέας του Υπουργείου Παιδείας κ. Παπανούτσος ανήγγειλε ότι ήταν υπό μελέτη η εισαγωγή του θέματος στα σχολεία, ενώ πολύ κρίσιμο και ουσιώδες παρέμενε το θέμα των ανθρώπων που θα εισάγουν τους νέους στο πρόβλημα. Η έλλειψη καλά προσαρμοσμένων ατόμων που θα μπορούσαν μ' επιτυχία να πλησιάσουν τους νέους σε τέτοιο θέμα περιτριγυρισμένο με τόσα ταμπού, έγινε πρόσκομμα στην επιβολή του προγράμματος ακόμα και σε εξελιγμένες χώρες, όπως η Σουηδία. Γι' αυτό άλλωστε, σύμφωνα με έρευνα της εφημερίδας "ΒΗΜΑ" (15.11.64) και το Υπουργείο Παιδείας της Σουηδίας είχε μετεκπαιδέσει ένα μικρό σώμα 15 - 20 ατόμων, με ειδικά κατάλληλη προσωπικότητα, για να ταξιδεύουν από Γυμνάσιο σε Γυμνάσιο και να συμπληρώνουν τις ελλείψεις. Στην Ελλάδα αντίθετα, το πρόβλημα εξακολουθούσε να υπάρχει. Ακόμα και η Σχολή των Κοινωνικών Λειτουργών, είχε αναβάλει επί χρόνια την εισαγωγή του

μαθήματος, λόγω ελλείψεως του κατάλληλου προσωπικού.

Εντούτοις όλοι παραδέχονταν ότι καμιά σεξουαλική παιδεία δεν πρέπει να περιορισθεί στο αράδιασμα πληροφοριών σε βιολογικό επίπεδο και μόνο. Πλήρης διαφώτιση στον τομέα αυτό θεωρούνταν χρήσιμη και απαραίτητη, καθώς επίσης αναπόσπαστη από τη διδασκαλία γύρω από τα ηθικά, ψυχολογικά και πνευματικά προβλήματα που αντιμετωπίζει ο άνθρωπος, για το γεγονός ότι οι σχέσεις μεταξύ γυναικών και ανδρών πρέπει να είναι σχέσεις βασισμένες πάνω σε καθολική ωριμότητα και εσωτερική ισορροπία.

1966 - 1968

Στο διάστημα αυτό ακολουθούν οι δραστηριότητες του Συμβουλευτικού Κέντρου Μελλόνυμφων και Παντρεμένων, υπό την εποπτεία της Ελληνικής Εταιρείας Ευγονικής και Γενετικής του Ανθρώπου, στις οποίες εντάσσεται και η προσπάθεια σεξουαλικής διαφώτισης των προσερχομένων με την παροχή σχετικών πληροφοριών.

Ειδικότερα όπως αναφέρει ο Α. Μ. Σταυρόπουλος (1981, σελ. 269-270), ενδιαφέροντα αποτελέσματα προκύπτουν για τη στάση των γονέων ως προς τη σεξουαλική διαπαιδαγώγηση των παιδιών τους, όπως παρουσιάζονται σε έρευνα του Αθηναϊκού Ινστιτούτου του Ανθρώπου, που έγινε το 1966 στην περιοχή της Πρωτεύουσας. Σκοπός της μελέτης εκείνης ήταν η διερεύνηση μεταβλητών που υπεισέρχονται στην ψυχοδυναμική της ελληνικής οικογένειας.

Πιο συγκεκριμένα, υπογραμμίζονταν ότι η μεγάλη πλειοψηφία των ερωτηθέντων αισθάνονταν ότι στην Ελλάδα δεν κατατοπίζονταν αρκετά, όσον αφορά το σεξουαλικό πρόβλημα. Χαρακτηριστικό ήταν, ότι οι γονείς μόνο σ' ένα ποσοστό 3% είχαν κουβεντιάσει τέτοια θέματα με τα παιδιά τους πριν από την εφηβεία. Η πλειονότητα όσων είχαν καταπιαστεί για θέματα σεξουαλικότητας είχαν δηλώσει ότι αυτό συνέβαινε κατά το διάστημα της εφηβείας τους.

Το 75% των ερωτηθέντων κατατοπίστηκαν για το συγκεκριμένο θέμα από φίλους, συνομιλήκους ή μεγαλύτερης ηλικίας. Η πλειονότητα δεν τόλμησε ποτέ να ρωτήσει τον πατέρα (ποσοστό 73%) ή τη μητέρα (ποσοστό 65%) για θέματα σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης.

Οι πιο διστακτικοί ως προς το να ζητήσουν συμβουλές από τους γονείς είναι οι ενηλικιωθέντες κατά τον μεσοπόλεμο.

Από τους ερωτηθέντες της έρευνας αυτής, που απάντησαν ότι ρώτησαν τους γονείς τους, μόνο 12% από αυτούς ανέφεραν ότι ρώτησαν τον πατέρα και από το ποσοστό αυτό, σε αναλογία ένα προς δύο (1:2), απάντησε ότι συνάντησε την αποδοκιμασία εκ μέρους του πατέρα. Αντίθετα, διπλάσιος σχεδόν αριθμός (25%) ανέφερε ότι ρώτησε τη μητέρα και πάλι στην ίδια αναλογία 1 προς 2 αναφέρθηκε ότι το ποσοστό αυτό συνάντησε αποδοκιμασία και τιμωρία ή έλαβε ψευδείς ή παραπλανητικές απαντήσεις.

Αξιοσημείωτο από την έρευνα αυτή είναι ότι ο πατέρας απαντά ή αποπέμπει, αλλά δεν παραπλανά. Και στο σημείο αυτό γεννάται το ερώτημα ποιά επίδραση έχει το γεγονός ότι το πιο σημαντικό πρόσωπο της παιδικής ηλικίας - η μητέρα - έδωσε παραπλανητικές απαντήσεις για ένα θέμα τόσο ζωτικό για το άτομο, όπως είναι πράγματι η σεξουαλική διαπαιδαγώγηση ή αγωγή για τη σεξουαλική ζωή και τις διαπροσωπικές σχέσεις.

Πάντως, η πλειονότητα του πληθυσμού της έρευνας αυτής απάντησε ότι θεωρούσε αναγκαία τη διαφώτιση για το θέμα της ανθρώπινης σεξουαλικότητας, κατά τη διάρκεια της παιδικής ηλικίας. Στην έκφραση της γνώμης αυτής, μάλιστα, υπερερούσαν άτομα που προέρχονταν από ανώτερα κοινωνικο - οικονομικά στρώματα. Μάλιστα, τα ίδια άτομα αποδέχονταν περισσότερο την ενεργό συμμετοχή των γονιών στην σεξουαλική διαφώτιση. Αντίθετα, άτομα κατώτερης μόρφωσης και χαμηλότερου μηνιαίου εισοδήματος έτειναν να εξαρτηθούν, είτε από το σχολείο, είτε από έντυπα.

Επιπρόσθετα, όταν ζητήθηκε από τους ερωτώμενους της έρευνας να καθορίσουν οι ίδιοι πότε συγκεκριμένα, κατά την παιδική ηλικία πρέπει ν' αρχίζει η διαπαιδαγώγηση αυτή, μόνο ένας στους δέκα απάντησε ότι η ενημέρωση σε θέματα σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης πρέπει να γίνεται, πριν από το δέκατο έτος της ηλικίας. Η μέγιστη πλειοψηφία εξέφρασε την άποψη ότι στην εφηβεία και μεταξύ δεκάτου και δεκάτου ογδόου έτους θα πρέπει να γίνεται η σεξουαλική διαφώτιση, ενώ σημαντική κατηγορία ερωτώμενων (14%) θεώρησε ότι η σεξουαλική διαπαιδαγώγηση πρέπει να αρχίζει ύστερα από το δέκατο

όγδοο έτος της ηλικίας. Χαρακτηριστιά δε, μεταξύ εκείνων που τοποθέτησαν την έναρξη της διαφώτισης άνω του δεκάτου ογδού έτους της ηλικίας, υπερείχαν άτομα μεγαλύτερης ηλικίας και άτομα προερχόμενα από χαμηλότερα κοινωνικο - οικονομικά στρώματα.

Η αντίφαση στην έρευνα αυτή, είναι ενδεικτική της αναμενόμενης για το συγκεκριμένο θέμα, ύπαρξης αναστολών, συγκινησιακών εμπλοκών και συγκρούσεων.

Όσον αφορά το ζήτημα ποιός θεωρείται ως καταλληλότερος για τη διαφώτιση - κατατόπιση των παιδιών για θεματα σεξουαλικότητας, προέκυψε από τις απαντήσεις του πληθυσμού της έρευνας αυτής ότι οι γυναίκες θεωρούσαν τη μητέρα και οι άντρες τον πατέρα. Γενικά όμως, η πλειοψηφία θεωρούσε τους γονείς ως τα καταλληλότερα ή πιο υπεύθυνα πρόσωπα. Το σχολείο, ο παιδαγωγός, ο ιατρός έρχονταν σε δεύτερη εκλογή.

Τέλος, σε ερώτηση σχετικά με τις δυνατότητες εξασφάλισης ορθής σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης, η πλειονότητα των ερωτηθέντων σύγκλινε: 1) στο θεσμό της σχολής γονέων και 2) σε ειδικά μαθήματα στο σχολείο. Αραγε, μια σειρά κοινωνικών μέτρων θα μπορούσε να ξεκινήσει για την ενίσχυση των ανωτέρων θεσμών. Αναμφίβολα όμως, η διαπαιδαγώγηση των γονέων παραμένει το πρωταρχικό βήμα και το πιο ενδεδειγμένο μέτρο.

1969

Όπως επισημαίνει ο Α.Μ. Σταυρόπουλος (1981,σελ.270), ο ελληνικός Τύπος ενδιαφέρεται, όπως φαίνεται, για το θέμα και κατά καιρούς δίνει σχετικές ειδήσεις, είτε μ' εντυπωσιακούς τίτλους, όπως π.χ. "Απέτυχεν η σεξουαλική διδασκαλία εις την Ρωσίαν", είτε τονίζοντας την αξία προγραμάτων σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης στο εξωτερικό, κάνοντας αναφορές σε εκπομπές του Β.Β.С. Συγκεκριμένα, οι μαθητές του δημοτικού σχολείου στην Αγγλία έχουν τη δυνατότητα να παρακολουθούν τα τηλεοπτικά προγράμματα του Β.Β.С., που αρχίζουν για παιδιά από επτά χρονών και καταλαμβάνουν όλες τις ηλικίες, μέχρι και την τελευταία τάξη της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης.

1972 (Δεκέμβρης)

Διαπιστώνεται από τον ίδιο μελετητή ότι, ενώ πράγματι απασχολεί έντονα τους Έλληνες και τις Ελληνίδες κάθε τι γύρω από το σεξ, εντούτοις δεν φαίνεται να υπάρχει επιστημονική κατεύθυνση και υπεύθυνη καθοδήγηση γύρω από το θέμα αυτό. "Κοινωνική υπηρεσία" προς αυτή την κατεύθυνση φαίνεται ότι επιτελούν "ειδικά" έντυπα που αποκαλύπτουν το σεξ και τα μυστικά του κι επιδιώκουν να κατατοπίσουν τους νέους. Είναι βιβλία με προκλητικά εξώφυλλα και τολμηρούς τίτλους και χωρίς αμφιβολία, κεντρίζουν το ενδιαφέρον και πωλούνται σε χιλιάδες αντίτυπα. Σαν αντίδραση στο εμπόριο σεξολογίας, εκδίδεται ένα "επαναστατικό" βιβλίο για τα τότε δεδομένα στην ελληνική κοινή γνώμη και είναι μια προσπάθεια, από θρησκευτικής πλευράς, που έχει τον τίτλο: "ΠΟΙΟΣ ΘΑ ΜΟΥ ΠΕΙ ΤΗΝ ΑΛΗΘΕΙΑ ΓΙΑ ΤΟ ΣΕΞ". Αυτό το βιβλίο είναι η εκδήλωση ενός θρησκευτικού σωματείου της Χώρας για το σεξ. Και θεωρούνταν - από πλευράς ελληνικού βιβλίου τουλάχιστον - η μοναδική τότε που έγινε. Πρόκειται για μια τολμηρή και πρωτοποριακή έκδοση της Αδελφότητας "Ζωή", γραμμένη από το Θεολόγο Γ. Μελέτη, με το γενικό τίτλο : "Θεολογία και σεξ - Συμβουλές για τον έρωτα και τις προγαμιαίες σχέσεις". ("ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΚΟΣΜΟΣ" 3.12.1972).

1973 (Ιούλιος)

Ολες αυτές οι πληροφορίες, μαζί με άλλες, αντιφατικές πολλές φορές, όπως έρχονται από το εξωτερικό, θέτουν το ερώτημα : Ναι ή όχι στη σεξουαλική αγωγή; Σ' αυτό το ερώτημα δίνουν απαντήσεις σε έρευνα του περιοδικού Τύπου, ψυχίατροι, κοινωνικοί λειτουργοί και λοιποί εισηγητές. Χαρακτηριστικά σημειώθηκε ότι στην Ελλάδα, πολλοί ειδικοί ανεβάζουν το ποσοστό των σεξουαλικών δυσχεριών ή προβλημάτων σε 85% στις γυναίκες και 55% στους άνδρες. Μια τέτοια ποσοστιαία αναλογία έχει σοβαρές επιπτώσεις στο κοινωνικό σύνολο, ιδιαίτερα στα παιδιά, αφού, ως γνωστό, τα πρώτα πέντε - δέκα χρόνια επηρεάζουν αποφασιστικά στη διαμόρφωση του ανθρώπου. Έτσι, με βάση τον περιοδικό Τύπο, ("ΓΥΝΑΙΚΑ", 11-24 ΙΟΥΛΙΟΥ

1973), γεννιέται επιτακτική η ανάγκη να ενημερωθούν τα παιδιά, υπεύθυνα και έγκαιρα πάνω στο σεξ. Με τον όρο σεξουαλική αγωγή, δεν νοείται η αγωγή δια μέσου του προφορικού λόγου, μεταξύ του μεγάλου και του μικρού, όσο μάλλον μία γενικότερη, ψυχολογική τοποθέτηση απέναντι στο παιδί. Οι πρώτοι φυσικά που θα αντιμετωπίσουν τα σεξουαλικά προβλήματα του παιδιού είναι ο πατέρας και η μητέρα, οι οποίοι θα πρέπει να είναι σε θέση ν' απαντήσουν σωστά και ικανοποιητικά, ανάλογα με την ηλικία του παιδιού, στα διάφορα ερωτήματα που θα τους υποβάλονται. Αργότερα, στο σχολείο και ο δάσκαλος θα πρέπει να απαντά το ίδιο υπεύθυνα, με σαφήνεια και ειλικρίνεια στις απορίες ή ανησυχίες του παιδιού σχετικά με το σεξ. "Θα ήταν ένα βήμα πολιτισμού, και στον τόπο μας, ν' αναλάβει το σχολείο τη σχετική διαφώτιση, όχι μόνο του παιδιού, αλλά και της οικογένειας σ' αυτόν τον τομέα (...). Θα πρέπει, ίσως, να συνειδητοποιήσουν, πρώτα οι γονείς, ότι η σεξουαλικότητα δεν είναι πάντοτε απλώς και μόνο το κίνητρο για την αναπαραγωγή, αλλά και ότι αποτελεί ένα από τα βασικά στοιχεία της προσωπικότητας. Αυτή τη συνείδηση πρέπει να μεταδώσουν στα παιδιά τους" ("ΓΥΝΑΙΚΑ" - 11 - 24 ΙΟΥΛΙΟΥ 1973).

1974 (Φεβρουάριος)

Υστερα από λίγους μήνες δημοσιεύονται δύο άρθρα της Ελένης Χαλκούση με τίτλο: "Τα παιδιά και το μυστήριο της ζωής. Δεν υπάρχουν πλέον ... μυστικά! Γιατί πρέπει να υπάρξουν μυστικά για το θέμα που είναι η βάση της ζωής;" ("ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ" - 23.2.74 και 9.3.74). Σχολιάζεται από την ίδια μάλιστα, σχετικά με την ύπαρξη σχετικού μαθήματος στα σχολεία, το εξής: "Εκτός από την επιστημονική πλευρά, που είναι της δικαιοδοσίας των Καθηγητών της Βιολογίας και της Φυσικής, υπάρχει και η πλευρά της διαπαιδαγωγήσεως σε ό,τι αφορά την αισθηματική ζωή των παιδιών και για το μάθημα αυτό θα πρέπει να υπάρξουν οι ειδικά εκπαιδευόμενοι και με το κατάλληλο ψυχικό και ηθικό υπόβαθρο και ανάστημα δάσκαλοι. Χωρίς συμπλέγματα και διαστροφές. Και ακόμα,

να μη μένουν αβοήθητοι από τους γονείς των παιδιών που - συχνά από αμάθεια, συχνότερα από στενοκεφαλιά - θεωρούν τα θέματα αυτά "ταμπού" που πρέπει να μένουν στο σκοτάδι και στο μυστήριο με ολέθριες, συχνότατα συνέπειες". ("ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ" - 23.2.74).

1975 (Γενάρης)

Κυκλοφορεί σε μετάφραση "ΤΟ ΚΟΚΚΙΝΟ ΒΙΒΛΙΑΡΑΚΙ ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ" που προκάλεσε τόσο θόρυβο, συζητήσεις και δίκες ακόμη.

Αρχές του 1975, κυκλοφορεί η είδηση ότι η Διευθύντρια του Αρσακείου Δημοτικού Σχολείου Πατρών, ζήτησε τη γνώμη των γονέων των παιδιών για τον τρόπο Σεξουαλικής Διαπαιδαγώγησης των παιδιών τους. Ετσι λοιπόν, ξανατίθεται το ζήτημα και δίνεται αφορμή στον Αγγελο Τερζάκη να μιλήσει για την "Αινιγματική λειτουργία", τοποθετούμενος μάλλον αρνητικά για μια Σεξουαλική Διαπαιδαγώγηση. Για τον ίδιο, η έννοια μηχανισμός είναι η αδύνατη πλευρά της διδασκαλίας, γιατί αναφέρει σχετικά ότι: "Η σχολική διαπαιδαγώγηση ό,τι και να κάνει, δεν θα μπορέσει να περιγράψει παρά μονάχα τον μηχανισμό, με στόχο, δικαίωση, εικόνα την αναπαραγωγή! Δηλαδή το ωμότερο". ("ΒΗΜΑ", 2.4.75). Φτάνει στο σημείο ν' αναρωτιέται αν ο ανεπίσημος τρόπος να μαθαίνει το παιδί πως κάτι συγκλονιστικό, απόρρητο, υποδηλώνεται με το ζευγάρι των δύο φύλων, έχει μέσα του μια δύναμη υποβλητική. Διερωτάται άραγε, αν η απομυθευτική αυτή προσπάθεια, γύρω από το σεξ, πλουτίζει ψυχικά, όσο ελευθερώνει τα ήθη.

Στη συνέχεια, οι κυρίες Β. Τσουδερού και Μ. Χουρδάκη τονίζουν προς την εφημερίδα "ΑΚΡΟΠΟΛΗ" (30.11.75) για "μαθήματα σεξ πρώτα στους δασκάλους", υπαινίσσοντας ότι μάλλον ακόμα είναι νωρίς για σεξουαλική διαπαιδαγώγηση στα παιδιά. Την ίδια χρονιά κυκλοφορεί σε ελληνική μετάφραση το βιβλίο που προήλθε από την τηλεοπτική εκπομπή του Β.Β.Σ., "ΠΩΣ ΓΕΝΝΙΟΥΝΤΑΙ ΤΑ ΜΩΡΑ".

1976 (Μάρτιος)

"Τι ξέρουν όμως τα ελληνόπουλα για το σεξ;" Σε σχετικό άρθρο της, η Φρεντα Μπιούμπι απαντά ότι "Οι γνώσεις των πιο πολλών

παιδιών έχουν μείνει στην εποχή του πελαργού" ("ΒΗΜΑ" - 7.3.76).

Τις ελλείψεις προσπαθεί να καλύψει η εγκυκλοπαίδεια της Σεξουαλικής ζωής, σειρά 5 τόμων, υπό την εποπτεία του ακαδημαϊκού Ν. Λούρου. Η σειρά αυτή επιγράφεται: "Η ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗ ΑΓΩΓΗ ΣΕ ΟΛΕΣ ΤΙΣ ΗΛΙΚΙΕΣ" και κυκλοφορεί τον Απρίλιο του 1976.

Σε μετάφραση από τα γερμανικά, κυκλοφορεί "ΤΟ ΠΡΑΣΙΝΟ ΒΙΒΛΙΑΡΑΚΙ ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ", που είναι ο αντίποδας της αλήθειας του "ΚΟΚΚΙΝΟΥ" και συνθέτει την άλλη όψη του νομίσματος, σύμφωνα με τη γνώμη του μεταφραστή στο αντί προλόγου σημείωμά του.

Το θέμα της Σεξουαλικής Διαπαιδαγώγησης τίθεται σοβαρά κι επιστημονικά τεκμηριωμένο σε στρογγυλή τράπεζα, στα πλαίσια της 9ης ΕΤΗΣΙΑΣ ΠΑΙΔΙΑΤΡΙΚΗΣ ΘΕΡΑΠΕΥΤΙΚΗΣ ΕΝΗΜΕΡΩΣΕΩΣ (1η ΜΑΙΟΥ 1976) με συντονιστή τον καθηγητή Ν. Ματσανιώτη.

Τον ίδιο μήνα, μια στρογγυλή τράπεζα οργανώνεται από μικρούς μαθητές του Δημοτικού σχολείου, ιδιωτικής εκπαίδευσης, με θέμα "Σεξ", και ακροατήριο τους γονείς τους. Πριν από τη συζήτηση αυτή, τα παιδιά παρακολούθησαν μια ειδική σειρά έξι μαθημάτων, υπό μορφή 'σεμιναρίου.

1977 (Ιούνιος)

Σε χρονογραφήματά τους, οι Α. Λιδωρίκης ("ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ" - 20.6.1977) και Ν. Ζακόπουλος ("ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ" - 8.10.77) προτρέπουν την ελληνική κοινωνία να εγκαταλείψει τη σιωπή γύρω από το 'σεξ, γιατί είναι κίνδυνος για τα παιδιά. Ο τελευταίος μάλιστα προτείνει να καθιερωθεί, χωρίς αναβολή "μάθημα συμπεριφοράς ή των σχέσεων στα δύο φύλα". Χαρακτηριστικά, ο ίδιος αναφέρει ότι: "τα πάντα οφείλουν να ετοιμάσουν τη στιγμή όπου το σεξουαλικό ένστικτο, συναντώντας τις πιο αλτρουϊστικές υψηλές αξίες, συντίθεται με την ανθρώπινη αγάπη. (...) Η σεξουαλική διαπαιδαγώγηση δεν είναι παρά ένα κεφάλαιο μόνο, στη γενική διαπαιδαγώγηση του ατόμου και μέσα στο γενικό πλάνο για την καθαρή γνώση (...) Φυσικά, για τις γενικές γνώσεις, το σχολείο παραμένει η μοναδική σωστή πηγή". ("ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ" - 8.10.77).

Τον ίδιο χρόνο κυριαρχούν και αντίθετες απόψεις και επισημαίνονται οι κίνδυνοι από τα μαθήματα Σεξουαλικής Αγωγής, με αφορμή το φόνο ενός μικρού κοριτσιού 4 ετών από ένα αγόρι 12 ετών που είχε αποπειραθεί να βιάσει, για ν' ανακαλύψει τι είναι οι σεξουαλικές σχέσεις που διδάχτηκε στο σχολείο του στην Αγγλία. Ο Αλέκος Σακελλάριος στο άρθρο του (ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΚΟΣΜΟΣ", 29.9.77) κατέληγε: "το παράδειγμα του μικρού δολοφόνου που πήγε να εφαρμόσει τα μαθήματα σεξουαλικής αγωγής που διδάχτηκε, θα έπρεπε να διδάξει τους δασκάλους πόσο επικίνδυνη είναι αυτού του είδους η διδασκαλία". Στο ίδιο πνεύμα είναι και η "ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ" (4.10.77): "Ας προσέξουμε να μη δημιουργήσουμε προβλήματα εκεί που δεν υπάρχουν".

Το φθινόπωρο του 1977 διδάσκεται στο Κολλεγιακό του "Deree Pear's College" στην Αγία Παρασκευή, το μάθημα: "Aspects of Human Sexuality" (πλευρές της ανθρώπινης σεξουαλικότητας}" από τον Αμερικανό Τζώρτζ Κοέν, καθηγητή Ψυχολογίας. Οπως φάνηκε από την ειδησεογραφία του Τύπου, τον Γενάρη του 1978, δημιουργήθηκε ζήτημα μεγάλο. Κλήθηκε μέχρι και ο Επιθεωρητής Ξένης Εκπαίδευσης να υποβάλλει πόρισμα στον Υπουργό Παιδείας.

1978 (Φεβρουάριος)

Η σκοπιμότητα της Σεξουαλικής Διαπαιδαγώγησης επανέρχεται στο φως της δημοσιότητας, με αφορμή την αποπλάνηση ενός μικρού από τον δεκαεξάχρονο αδερφό του, υπό την επήρεια ενός φιλμ "πορνό" που είχε δει προηγουμένως, και το περιστατικό αυτό καταγγέλθηκε από τον ίδιο τον πατέρα. "Αραγε ο καλός αυτός πατέρας φρόντισε ποτέ στην κρίσιμη ηλικία των δύο εφήβων του, να τους πει μερικά πράγματα, αντί να τα αφήνη έκθετα κι ανυπεράσπιστα στο ερωτικό ξύπνημα;"

Επειτα είναι και το σχολείο. Σ' αυτό το ζήτημα βασιλεύει χειμερία νάρκη. Αιώνιας. Όσο για τον κύριο κινηματογραφιστή που άφησε να δει την πορνοταινία του, την "ακατάλληλη δι' ανηλίκους", ένα παιδί 16 χρονών θα αναζητήσει η Δικαιοσύνη και τη δική του

ευθύνη;" Αραγε, "η σεξουαλική εκπαίδευση στα σχολεία μπορεί να συμβάλει στο να σωθούν τα παιδιά από την εκμαυλιστική επιρροή που ασκεί η πορνογραφία" ("ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ" 9.2.78" και "ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ" 1.2.78).

Σε έρευνα της "ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗΣ", φάνηκε σαφώς από τις απαντήσεις ότι οι αναγνώστες της λένε: Ναι στο μάθημα του Σεξ στα σχολεία. Φαίνεται μάλιστα ότι η παροχή σχετικής πληροφόρησης από το σχολικό έτος 1977 - 1978 στην πρώτη τάξη του Τεχνικού - Επαγγελματικού Λυκείου, στα πλαίσια του μαθήματος " Περιβάλλον και Υγεία" (γραμμένο από τον καθηγητή του Πανεπιστημίου Αθηνών κ. Βασ. Γ. Βαλαώρα), που το διδάσκουν γιατροί, βρήκε ενδιαφέρουσα απήχηση στους μαθητές. ("ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ" 7.3.1978). Τα πρώτα αποτελέσματα ήταν θετικά, αφού αρμόδιοι παράγοντες, γιατροί, εκπαιδευτικοί, γονείς και μαθητές ανέφεραν ότι το μάθημα και η μύηση στην αναπαραγωγή, όχι μόνο δεν σοκάρει ή δεν δημιουργεί προβλήματα στη διδασκαλία, αντίθετα προσφέρει στους μαθητές και τις μαθήτριες χρήσιμες γνώσεις. Σύμφωνα με έρευνα ημερήσιου Τύπου, ανακοινώθηκαν τα εξής: "Ένας μαθητής μας είπε ότι για πρώτη φορά έκανε συζήτηση με κάποιον υπεύθυνο άνθρωπο πάνω στο τόσο σπουδαίο θέμα. Τόνισε μάλιστα πως το μάθημα διευκόλυνε να κουβεντιάσει το θέμα με τους γονείς του και να πάρει απαντήσεις σε πολλά "μυστικά" ερωτήματα που ταλαιπωρούσαν το μυαλό του. Χωρίς ακρότητες, μας είπε ένας εκπαιδευτικός, ξεκίνησε στην Ελλάδα ένα τέτοιο μάθημα, για την επιτυχία του οποίου εγγυάται και το καλογραμμένο επίσημο διδακτικό βιβλίο ("ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ" 7.3.78).

Υστερα από μερικούς μήνες, ο υπουργός Παιδείας Ι. Βαρβιτσιώτης, αλλά και ο υφυπουργός Β. Κοντογιαννόπουλος, μιλούν για το ενδεχόμενο, στο προσεχές μέλλον, εφαρμογής μαθημάτων, αφού έχουν καλυφθεί άλλες εκπαιδευτικές προτεραιότητες ("ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ" 4.3.78, "ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ" 7.7.78).

Τον μήνα Απρίλιο, ο Μητροπολίτης Περιστερίου Αλέξανδρος γράφει στα "ΠΟΛΙΤΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ" (1.4.78) για την καθιέρωση της σεξουαλικής αγωγής στα σχολεία ότι δεν έχει εισαχθεί το μάθημα

αυτό, ίσως και διότι θα χρειασθεί ειδικό φροντιστήριο για τους καθηγητές που θ' αναλάβουν τη διδασκαλία, ώστε να είναι ενημερωμένοι πλήρως από ειδικούς επιστήμονες της Γενετικής. Θα πρέπει το μάθημα αυτό να λέγεται "σεξουαλική αγωγή", όσο κι αν δεν πρόκειται γι' αγωγή, αλλά για το "μυστήριο της ζωής", που δηλώνει τους νόμους και τους κανόνες που λειτουργούν μέσα στον άνθρωπο κι επηρεάζουν τον αισθηματικό, πνευματικό, ψυχολογικό και βιολογικό κόσμο. Δεν είναι ζήτημα σεξουαλικότητας, δηλαδή σχέσεων των δύο φύλων μόνο. Αλλά ευρύτερο είναι το πεδίο πάνω στο οποίο κινείται η δύναμη αυτή της ζωής. Δεν διδάσκεται το μάθημα, γιατί οι γονείς είναι ανέτοιμοι να το δεχτούν. Εξάλλου, δεν είναι ευκαταφρόνητος ο αριθμός ακόμη παιδαγωγών, εκπαιδευτών και σημαντικού μέρους του κόσμου, που δεν είναι προπαρασκευασμένο να δεχτεί την αναγκαία αυτή καινοτομία. Μπορεί να μελετηθεί ωστόσο τι γίνεται στις χώρες που διδάσκεται. Μπορεί να επωφεληθεί την πείρα των άλλων η Ελλάδα και να το κάνει μάθημα απαραίτητο. " Το λόγο τον έχουν τα αρμόδια όργανα, τα εντεταλμένα πρόσωπα". ("ΠΟΛΙΤΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ, Απρίλιος 1978).

Η πρόεδρος της Σχολής Γονέων Μαρία Χουρδάκη προτείνει στο Υπουργείο Παιδείας να περιληφθεί στο πρόγραμμα των μαθημάτων της τελευταίας τάξης των Λυκείων η "προετοιμασία για την οικογενειακή και συζυγική ζωή". "Μόνον έτσι θα δημιουργηθούν βασικές προϋποθέσεις για τη σωστή επιβίωση του οικογενειακού θεσμού στην σημερινή εποχή. "Οι νέοι, ανάμεσα στις άλλες γνώσεις τους, πρέπει να μάθουν να ξεκινούν με επίγνωση και ωριμότητα το σοβαρότατο θέμα της ζωής τους που είναι η δική τους, η προσωπική τους οικογένεια". (ΧΟΥΡΔΑΚΗ 1978, "ΕΣΩΦΥΛΛΟ").

"ΣΤΡΟΓΓΥΛΟ ΤΡΑΠΕΖΙ" διοργανώνεται με θέμα: "ΣΥΓΧΡΟΝΟΙ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ ΤΗΣ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ", στα πλαίσια του 4ου ΕΤΗΣΙΟΥ ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΥ ΙΑΤΡΙΚΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ, με συντονιστή τον καθηγητή κ. Στεφανή. (6.5.78).

Στα πλαίσια συνεδρίου της Παγκόσμιας Οργάνωσης Υγείας (Π.Ο.Υ.) με θέμα "Το παιδί και ο έφηβος στην Κοινωνία", που έγινε στην Αθήνα τον Σεπτέμβριο του 1978", ανακοινώνεται ανασκόπηση για τη Σεξουαλική Διαπαιδαγώγηση στον Ευρωπαϊκό χώρο. Μεταξύ των άλλων, επισημαίνεται και η απουσία της στην Ελλάδα. Ολο αυτό το διάστημα δεν παύει ο προβληματισμός για το θέμα αυτό και προβάλλεται η είδηση ότι "απέτυχε παταγωδώς η σεξουαλική αγωγή στα σχολεία της Γαλλίας" ("ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ" 6.8.78). Εκείνοι που αποδείχθηκε ότι υστερούν καταπληκτικά σε γνώσεις είναι οι καθηγητές. Ακόμη αποκαλύπτεται με το δραματικότερο τρόπο, ότι η νεολαία ξέρει τα πάντα για το σεξ, εκτός από τους κινδύνους του. Δημοσκόπηση που έγινε το 1975 έδειξε, πώς οι Γαλλιδούλες με τακτική ή σποραδική ερωτική δραστηριότητα "ζούσαν" την αντισύλληψη ως εξής: α) 15% έπαιρνε το χάπι, β) 2% έκαναν "πλύσεις", γ) 4% εμπιστεύονταν τους φίλους τους που χρησιμοποιούσαν προφυλακτικό, δ) 3% ζητούσαν από το αγόρι τους να εφαρμόζει τη μέθοδο της διακεκομμένης συνουσίας. Για όλες τις άλλες, τρία κορίτσια στα τέσσερα περίπου, ο έρωτας γινόταν "ρώσικη ρουλέτα", με αποτέλεσμα - αργά ή γρήγορα - την εγκυμοσύνη.

Ένα χρόνο μετά, το 1976, στη Γαλλία επίσης, ένας εκπαιδευτικός, σε Οίκο Νεολαίας και Πολιτισμού στη Νάντη, καταδικάστηκε σε τετράμηνη φυλάκιση με αναστολή για "εξώθηση ανηλίκων σε ακολασία". Η ποινή αυτή επικυρώθηκε σε Εφετείο το 1975. "Εν όψει μικτής εκδρομής στην εξοχή, και ύστερα από αίτησή τους, είχε δώσει στους νέους προφυλακτικά. Αυτή τη φορά, κτύπησαν οι δικαστικοί. Δεν ήξεραν τον νόμο που επιτρέπει τα αντισυλληπτικά στη νεολαία; Γενναία στο νομοθετήματά της, δηλαδή στις προθέσεις της, η κοινωνία δείχνεται συχνά λιγότερο εφεκτική στα γεγονότα". (ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ 6.8.78).

1979

Τις ανυπέροβλητες δυσκολίες που παρουσιάζει η εισαγωγή της σεξουαλικής αγωγής στα σχολεία, τόνισε σε 2 άρθρα του το

περιοδικό ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ, όργανο της "Χριστιανικής Στέγης" Καλαμάτας (Φλεβάρης - Μάρτης 1979), τονίζοντας ότι η αγωγή του σεξ έχει αποτύχει στα σχολεία της Ευρώπης και συνεπώς, είναι παράλογο να επιδιώκεται η εισαγωγή της στα Σχολεία της Χώρας, δήθεν, για να φανούν οι Έλληνες σύγχρονοι και πολιτισμένοι. Προτείνεται, μάλλον, ν' αναλάβουν αυτό το έργο οι γονείς.

Τον μήνα Απρίλιο, η Ελληνική Εταιρεία Ευγονικής και Γενετικής του Ανθρώπου και οι προσκεκλημένοι της στο Συμπόσιο για τη σεξουαλική διαπαιδαγώγηση (31 Μαρτίου - 1 Απριλίου 1979) που διοργανώθηκε στην Αθήνα, με συμμετοχή ειδικών επιστημόνων και αντιπροσώπων διαφόρων οργανισμών, επιχειρούν να εξετάσουν σφαιρικά και αντικειμενικά το όλο ζήτημα. Η εφημερίδα "Απογευματινή", θεωρώντας ότι οι απόψεις και τα συμπεράσματα των ειδικών επιστημόνων, ίσως δεν ακουστούν εκεί όπου υπάρχει άγνοια, αλλά και στους άλλους που μπορούν να κινήσουν τις διαδικασίες για τη σωστή και υπεύθυνη σεξουαλική διαπαιδαγώγηση στη Χώρα και να το ξαναβρούνε οι λίγοι σε κανένα βιβλιαράκι που θα υπάρχει μόνο στα γραφεία της Εταιρείας, δημοσιεύει σε συνέχειες από 2 ως 7 Απρίλη 1979, τις συζητήσεις του Συμποσίου, κάνοντάς τις γνωστές σε όλο το Πανελλήνιο. Ο τίτλος της σειράς ήταν: "Καιρός να μάθουμε ... σεξ. Με σύγχρονες ιδέες και σωστές πληροφορίες. Βαθιά τομή στην ερωτική ζωή των Ελλήνων".

Τον ίδιο μήνα, διοργανώνεται από την Χριστιανοσοσιαλιστική Σπουδαστική Κίνηση (5 Απρίλη 1979) ελεύθερη συζήτηση με θέμα τη σεξουαλική διαπαιδαγώγηση του παιδιού. Η συζήτηση αυτή εξελίχτηκε στο Νέο αμφιθέατρο της Ιατρικής, στο Γουδί.

Την άνοιξη του ίδιου χρόνου, η εφημερίδα "Απογευματινή" συνεχίζει τη διαφώτιση του ελληνικού πληθυσμού και δημοσιεύει απόψεις φωτισμένων θεολόγων, ιερωμένων, ψυχολόγων και άλλων για το θέμα: "Θρησκεία και Σεξ" (7 - 11 Μαΐου 1979).

Το φθινόπωρο του 1979, ο κινηματογράφος προγραμματίζει την προβολή "και στην Ελλάδα" ταινιών γύρω από τα σεξο - ψυχολογικά προβλήματα των εφήβων "Ρεπορτάζ γύρω από τις μαθήτριες", βασισμένο στο βιβλίο του Γερμανού σεξολόγου - ψυχολόγου Δρ. Γκούντερ Χάνολντ που έχει ειδικά ασχοληθεί με τα σεξουαλικά προβλήματα των μαθητριών, διερευνώντας α) Ο,τι οι γονείς δεν μπορούν να φανταστούν και β) ό,τι κρατά τους γονείς ξάγρυπνους. Η διαφήμιση μάλιστα επιστούσε την προσοχή λέγοντας ότι ουδεμία σχέση είχε αυτή η ταινία με τις διάφορες σεξο ταινίες ή ταινίες τύπου "πορνό" που προβάλλονταν κατά σωρό στους κινηματογράφους. Το έργο αυτό παιζόταν ταυτόχρονα σε 8 κινηματογράφους πρώτης προβολής, σύμφωνα με τα "ΝΕΑ" (3.9.79).

Το θέμα προβληματίζει τα ίδια τα παιδιά. Ενδεικτικό είναι ότι στη διάρκεια της Πανελληνίας Συνάντησης Γνωριμίας και Συνεργασίας παιδιών που ζουν σε Ιδρύματα Παιδικής Προστασίας, που οργανώθηκε στις αρχές Οκτώβρη 1979, με πρωτοβουλία του Ιδρύματος "ΧΑΤΖΗΚΩΣΤΑ" και με την προστασία του Υπουργείου Κοινωνικών Υπηρεσιών, εκπρόσωποι αυτών των παιδιών από 31 Ιδρύματα συζήτησαν μεταξύ άλλων και το θέμα της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης, σύμφωνα με την "ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ" (4.10.79).

Το αναφερόμενο Υπουργείο διοργανώνει επιμορφωτικό σεμινάριο, το φθινόπωρο του '79, για σχολιάτρους, όπου μεταξύ άλλων θεμάτων (προληπτική ιατρική, ναρκωτικά, αφροδίσια νοσήματα) συζητείται και το θέμα της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης. Το γεγονός αυτό επαινείται από μερίδα του Τύπου, γιατί "οι σχολιάτροί μας προετοιμάζονται για ουσιαστική ενημέρωση των νέων της σχολικής ηλικίας" (ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ 4.10.79).

Στη συνέχεια, γνωστοποιούνται, μέσω του Τύπου, τα πορίσματα μιας έρευνας της Παγκόσμιας Οργάνωσης Υγείας (Π.Ο.Υ) για τη Σεξουαλική Διαπαιδαγώγηση σε 16 Ευρωπαϊκές Χώρες. (Στο συμπόσιο της Ελληνικής Εταιρείας Ευγονικής και

Γενετικής του Ανθρώπου, τον Μάρτη, υπήρχε ειδική ανακοίνωση για τ' αποτελέσματα αυτής της έρευνας). " Στην Ελλάδα, την Τουρκία και την Αλγερία, τις τρεις χώρες, όπου δεν διδάσκονται καθόλου οι ανθρώπινες σχέσεις, η βιολογία των ζώων είναι η μόνη πηγή πληροφόρησης των μαθητών.

("ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ", 27.10.79). Τα "ΝΕΑ" (15.11.79) δημοσιεύουν την είδηση αυτή με τον ακόλουθο τρόπο: " Στα Ελληνικά Σχολεία η Ζωολογία υποκαθιστά το "σεξ" ! "Συμβαδίζουμε" με τους Τούρκους".

Η Σεξουαλική Διαπαιδαγώγηση απουσιάζει λοιπόν από την Ελλάδα. Αλλη όμως μερίδα του Τύπου, μ' αφορμή το επιμορφωτικό σεμινάριο των σχολιάτρων, εκφράζει την απορία της, γιατί ανασύρθηκε και πάλι στην επιφάνεια το θέμα σαν επιτακτική ανάγκη στη χώρα μας. Και γιατί μερικοί φέρνουν ως παράδειγμα μίμησης την Σουηδία, όπου το θέμα αυτό έχει ενταχθεί ως μάθημα στο σχολικό πρόγραμμα. Αλλά η Σουηδία ακριβώς αποτελεί παράδειγμα προς αποφυγή. Πολλοί κι επιφανείς παιδαγωγοί είναι σαφώς κηρυγμένοι κατά του είδους αυτού της διαφώτισης. Βέβαια, πρέπει να γίνεται διαφώτιση στα παιδιά, κυρίως από τους γονείς και όχι από το σχολείο. Γι' αυτό πρέπει μάλιστα να γίνουν ειδικά μαθήματα προς τους γονείς και να δοθούν σχετικά απλά βιβλία, σύμφωνα με τη "ΖΩΗ" (8.11.79), και τον "ΣΥΝΔΕΣΜΟ" (ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ - ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 1979).

Όπως φαίνεται στο θέμα της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης, εξακολουθούν να υπάρχουν, ακόμη και σήμερα, πολλές και διαφορετικές μεταξύ τους απόψεις. Αυτό εξάλλου τονίζεται και σε ανταπόκριση από τη Βόννη, στα μέσα Δεκεμβρίου 1979. Σε συνέδριο της Γερμανικής Εταιρείας για τη Σεξουαλική Διαπαιδαγώγηση διαπιστώθηκε εξάλλου ότι η σχολική ενημέρωση στον τόσο σημαντικό αυτό τομέα, εξακολουθεί να παραμένει μη ικανοποιητική. Οι ελλείψεις οφείλονται βασικά στην ανεπαρκή προετοιμασία των δασκάλων, καθώς επίσης πενιχρή είναι και η υποστήριξη που παρέχουν στους δασκάλους, οι γονείς των μαθητών, σύμφωνα με την "ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ" (15.12.1979).

1980

Στην εφημερίδα "ΒΗΜΑ" της Κυριακής (εβδομάδα 13.4.80) δημοσιεύεται αφιέρωμα στο θέμα: "Σεξουαλική διαπαιδαγώγηση ... στα σχολεία "ναι ή όχι;". Επισημαίνονται αιτήσεις, εισηγήσεις, αναφορές προς το Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων, για να καθιερωθεί και στα ελληνικά σχολεία ο θεσμός της σεξουαλικής διαφώτισης, τόσο από γονείς, όσο κι από την Ομοσπονδία Λειτουργών Μέσης Εκπαίδευσης (ΟΛΜΕ) και τη Διδασκαλική Ομοσπονδία Ελλάδας (Δ.Ο.Ε.). Περιλαμβάνονται και απόψεις του Υφυπουργού Παιδείας Β. Κοντογιαννόπουλου. Ο Υφυπουργός δεν κρίνει σκόπιμο να καθιερωθεί ειδικό μάθημα και να επιστρατευτούν ειδικοί επιστήμονες. Η ανάγκη μπορεί να καλυφθεί με κατάλληλη αναμόρφωση του προγράμματος ορισμένων μαθημάτων (Βιολογίας, Ανθρωπολογίας, Ψυχολογίας, Οικιακής Οικονομίας). Προς την κατεύθυνση αυτή έχουν αρχίσει σχετικές μελέτες στο Υπουργείο Παιδείας, αλλά δεν είναι δυνατό να προσδιοριστεί με ακρίβεια το χρονικό διάστημα που θα απαιτηθεί, ώστε να εξασφαλιστούν οι στοιχειώδεις προϋποθέσεις από πλευράς υποδομής (εκπαιδευτικοί, βιβλία κλπ.) για μια σωστή έναρξη αυτής της προσπάθειας. "Ήδη, προηγούνται άλλα νέα μαθήματα, όπως ο Επαγγελματικός Προσανατολισμός και τα Τεχνολογικά Μαθήματα, που βρίσκονται στο στάδιο ακόμα της πειραματικής εφαρμογής, αλλά με αρκετές ενθαρρυντικές προοπτικές για μια ταχύτερη γενίκευση" ("ΒΗΜΑ" (15 Απρίλη 1980). Ο δημοσιογράφος Νίκος Χασαπόπουλος που κατέγραψε το παραπάνω ρεπορτάζ, μεταξύ των άλλων, τόνισε ότι η Εκκλησία δεν έχει καμία αντίρρηση να καθιερωθεί το μάθημα Σεξουαλικής Διαπαιδαγώγησης στα σχολεία, αρκεί φυσικά να διδάσκεται υπεύθυνα από ειδικευμένους παιδαγωγούς και συστηματικά, για να μην προκαλούνται ψυχικά τραύματα στα παιδιά και κυρίως να μη δημιουργούνται προβλήματα στις μελλοντικές σχέσεις τους με το άλλο φύλο. Κατέληγε επίσης, όμως, να θεωρεί ότι η εκκλησία που τώρα δίνει συγκατάθεση

για την καθιέρωση του θεσμού στα σχολεία, ουδέποτε μέχρι σήμερα είχε ασχοληθεί με τη σεξουαλική διαπαιδαγώγηση. Αντίθετα, υπήρχαν περιπτώσεις που χαρακτήριζε "αμαρτωλή" κάθε προσπάθεια διαφώτισης των ανηλίκων. Τέλος, αναφέρθηκε, επίσης, ότι δάσκαλοι και καθηγητές συνηγορούν στο πλευρό των γονέων για την καθιέρωση του θεσμού της σεξουαλικής διαφώτισης στα σχολεία μας, επισημαίνοντας ταυτόχρονα τις ατέλειες του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος και τους κινδύνους που υπάρχουν, όταν τα παιδιά αφήνονται να μάθουν τόσο σημαντικά θέματα από διάφορες πορνογραφικές ταινίες και από διάφορες ανεύθυνες πηγές που στο σύνολό τους σχεδόν διαστρεβλώνουν την πραγματικότητα.

Η ειδησεογραφία των εφημερίδων μεταφέρει τις αντιδράσεις που έχει προκαλέσει στη Δυτική Γερμανία η έκδοση ενός "οδηγού σεξ για νέους" από την Ομοσπονδιακή Υπηρεσία Υγειονομικής διαφώτισης. Το βιβλιαράκι φέρνει τον τίτλο: "Δεν πρέπει πια να γίνονται αναγκαστικοί γάμοι" και δίνει οδηγίες στους νέους για αντισυλληπτικές μεθόδους, σύμφωνα με τις εφημερίδες "NEA" (28.5.80) και "ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ" (15.8.80).

Κατά το διάστημα αυτό γίνονται κι ορισμένες προσπάθειες για την εξυγίανση του γενικού κλίματος και την απομάκρυνση των κινδύνων που απειλούν τη ψυχική και σωματική υγεία των παιδιών. Επισημαίνεται, συγκεκριμένα, η εκδήλωση της Πανελληνίας Ένωσης για τα δικαιώματα του παιδιού με θέμα: "Μέτρα εναντίον των κινδύνων της διαφθοράς που απειλεί τα παιδιά μας" ("ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ" - 24.5.80), όπως και διαμαρτυρίες,

επερωτήσεις ακόμα και στη Βουλή, για τη χυδαιότητα που χαρακτηρίζει ορισμένα φιλμ, προκλητικά έντυπα, τα οποία εκτίθενται σε κοινή θέα ή προσφέρονται στο καταναλωτικό κοινό απο γκοφρέτες που προμηθεύονται στα περίπτερα, όπως αναφέρουν η "ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ" (6.2.1979) και η "ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΑΛΗΘΕΙΑ" (16.8.80).

Παράλληλα, παρατηρείται η προσπάθεια περιοδικών μεγάλης κυκλοφορίας που απευθύνονται σ' ένα μεγάλο κοινό, να θέλουν

να βοηθήσουν τους γονείς να εξηγήσουν στο παιδί τους - τρόπο τον οποίο γεννιούνται τα παιδιά! Έτσι λοιπόν δημοσιεύτηκε σχετικό άρθρο: "Ήταν μια φορά ένα αυγό...", η Σεξουαλική Διαπαιδαγώγηση με εικόνες". (ΠΑΝΘΕΟΝ 16-30 Σεπτεμβρίου 1980).

Το φθινόπωρο του 1980 διοργανώνεται Στρογγυλό Τραπέζι με θέμα τη σεξουαλική διαπαιδαγώγηση, στα πλαίσια επιστημονικού συμποσίου, για θέματα ιατροκοινωνικά, με πρωτοβουλία της Πανεπιστημιακής Παιδιατρικής Κλινικής και του Ιατρικού Συλλόγου Ιωαννίνων, σε συνεργασία με το Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού, στα Ιωάννινα (18-19 Οκτώβρη 1980). Συντονιστής ήταν ο παιδοψυχίατρος Ιωάννης Τσιάντης.

Οι αναζητήσεις όμως και τα ερωτήματα δεν αφορούν μόνο τα παιδιά και τους νέους, αλλά και τους πολύ μεγαλύτερους. "Οι νεοέλληνες, ενημερωμένοι ή απληροφόρητοι, παραδέχονται στην έρημο της μοναξιάς, της αγνοίας και του φόβου, αναζητώντας μια "νέα ταυτότητα" στη σεξουαλική τους συμπεριφορά ... Σ' αυτή τους την αναζήτηση, δεν έχουν από πουθενά βοήθεια". Έτσι, κατέληγε μια έρευνα σχετικά με το σεξ στη ζωή των Ελλήνων ("ΒΗΜΑ", εβδομάδα 9-15 Νοέμβρη 1980).

1981 (ΓΕΝΑΡΗΣ)

Ο Πρόεδρος της Ελληνικής Εταιρείας Ευγονικής και Γενετικής του Ανθρώπου (Ε.Ε.Ε. & Γ.Α.), Ιωάννης Δανέζης, συντονιστής Στρογγυλού Τραπέζιου που διοργάνωσαν γνωστά εκπαιδευτήρια των Αθηνών (Εκπαιδευτήρια "ΔΟΥΚΑ") με θέμα "επάγγελμα γονείς", στις 19 Ιανουαρίου, αναφέρεται στη Σεξουαλική Διαπαιδαγώγηση και τονίζει τη συνεργασία γονέων και σχολείου. Θεωρεί ο ίδιος, σύμφωνα με την "ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ" (21.1.81) ότι η σεξουαλική αγωγή πρέπει ν' αρχίζει από τη στιγμή που το παιδί θέτει στον εαυτό του το ερώτημα πώς ήρθε στον κόσμο. Οι απαντήσεις, στις απορίες του, επιβάλλεται να είναι ειλικρινείς, χρησιμοποιώντας τη σωστή ορολογία των

λέξεων και με στοιχεία Βιολογίας στις πρώτες τάξεις του Γυμνασίου, ενώ στο Λύκειο, η ενημέρωση πρέπει να επεκτείνεται και στα αφροδίσια νοσήματα, τις σχετικές προφυλάξεις, καθώς και στις ψυχοσωματικές διαταραχές.

Η εφημερίδα "ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ" (22.1.81) δημοσιεύει άρθρο του ψυχιάτρου Ιωάννη Τσιάντη που έχει τίτλο: Σύγχρονες απόψεις για τη σεξουαλική καθοδήγηση και οι οποίες είχαν διατυπωθεί σε ομιλία του στα πλαίσια σεμιναρίου σχολιάτρων. Πρόκειται για το επιμορφωτικό σεμινάριο στις αρχές Οκτωβρίου 1979, το οποίο αναφερόταν στην ανάγκη για την εφαρμογή προγραμμάτων σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης, όχι μόνο για το σχολικό πληθυσμό, αλλά και για τους γονείς, καθώς και για την ευρύτερη Κοινότητα. Αναφερόμενος στις δυσκολίες που υπάρχουν για την εφαρμογή του προγράμματος σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης στην Ελλάδα, ο Ψυχίατρος Ι. Τσιάντης τόνισε χαρακτηριστικά ότι οι δυσκολίες αυτές μπορεί να απορρέουν από το γεγονός ότι γιατροί, δάσκαλοι, κοινωνικοί λειτουργοί και άλλοι, δεν είχαν την κατάλληλη εκπαίδευση σε θέματα σχετικά με τη σεξουαλική συμπεριφορά.

Με αφορμή τη συζήτηση στη Βουλή του νομοσχεδίου για την προστασία από τα αφροδίσια νοσήματα (28 Γενάρη 1981), ο Υπουργός Κοινωνικών Υπηρεσιών Σπύρος Δοξιάδης, δήλωσε ότι το Υπουργείο αντιμετωπίζει την καθιέρωση μαθημάτων σεξουαλικής αγωγής στα σχολεία και ότι έχει συσταθεί ειδική επιτροπή σε συνεργασία με το Υπουργείο Παιδείας. Το Κέντρο Εκπαιδευτικών Μελετών κι Ερευνών (ΚΕΜΕ) μελετά ήδη την ύλη και την ειδικότητα των εκπαιδευτικών που θ' αναλάβουν τη διδασκαλία. Το μάθημα θα ενταχθεί στον κύκλο της υποχρεωτικής φοίτησης. Προβλέπεται να καθιερωθεί με τη νέα αναμόρφωση του αναλυτικού προγράμματος από το 1981 - 1982 στα πλαίσια των μαθημάτων Ανθρωπολογίας και Υγιεινής. Φυσικά ακολουθούν θετικές και αρνητικές κριτικές και σχόλια για τη σεξουαλική αγωγή στο σχολείο, όπως φαίνεται από τον ημερήσιο Τύπο εκείνων των ημερών. Διερωτάται κανείς αν το θέμα κινείται συνεχώς μεταξύ αγαθών προθέσεων, καυστικής σάτυρας,

αναβλητικότητας για υπεύθυνη αντιμετώπιση, δια μέσου συνεχών συλλόγων κι αξιολογικών ανακατατάξεων της νεοελληνικής μας ζωής.

Τον ίδιο χρόνο, το 1981, πραγματοποιείται Συνέδριο που διοργανώνεται από την Εταιρεία Οικογενειακού Προγραμματισμού (ΕΟΠ) με θέμα τη σεξουαλική διαπαιδαγώγηση. Είναι σκόπιμο ν' αναφερθεί εδώ, ότι η Εταιρεία Οικογενειακού Προγραμματισμού δεν είχε μέχρι το 1976 καμία δημόσια εμφάνιση ή δραστηριότητα και βέβαια δεν είχε επίσημα συγκροτηθεί ή συσταθεί, παρά το Νοέμβριο του 1976, όπου συντάχτηκε το καταστατικό της και υπογράφηκε Διοικητική πράξη με προσωρινή προκήρυξη Διοικητικού Συμβουλίου. Από το 1976 και ύστερα ενεργοποιήθηκε, προσφέροντας τις υπηρεσίες της στο Μαιευτήριο "ΑΛΕΞΑΝΔΡΑ", όπου και ιδρύθηκε μονάδα - Κέντρο Οικογενειακού Προγραμματισμού. Με την ευκαιρία του συνεδρίου αυτού, η Εταιρεία Οικογενειακού Προγραμματισμού κυκλοφόρησε ένα δίπτυχο με τίτλο : Αρχές και Στοιχεία για τη Σεξουαλική Αγωγή, σύμφωνα με δημοσίευση της Παγκόσμιας Οργάνωσης Υγείας.

1982

Διοργανώνεται συνέδριο, με πρωτοβουλία της Εταιρείας Οικογενειακού Προγραμματισμού (ΕΟΠ), με θέμα:
Φιλελευθεροποίηση των εκτρώσεων ιατροκοινωνικές και νομικές διαστάσεις. Συντονίστρια είναι η Βιργινία Τσουδερού.
Συμμετείχαν οι: Χ. Αντωνιάδου (παιδαγωγός), Α. Κομνηνός (Καθηγητής Μαιευτικής και Γυναικολογίας), Ν. Παπαντωνίου (Καθηγητής Νομικής Θεσσαλονίκης), Μ. Ρήγα (Κοινωνιολόγος - Ψυχολόγος), Κ. Σολδάτος (Ψυχίατρος).

1984

Η Σχολή Γονέων του Πειραϊκού Συνδέσμου διοργανώνει σεμινάριο με θέμα: Οικογενειακός Προγραμματισμός.

Συμμετέχουν, μεταξύ άλλων, ο Ι. Κιντής (Δρ. Μαιευτικής και Γυναικολογίας), Α. Ζαζανοβίτου - Ραβανοπούλου (Ψυχολόγος), Τριχοπούλου - Πολυχρονοπούλου (Καθηγήτρια Υγειονομικής Σχολής Αθηνών).

1985

Η Ελληνική Εταιρεία Οικογενειακού Προγραμματισμού έγινε επίτιμο μέλος της Διεθνούς Ομοσπονδίας Οικογενειακού Προγραμματισμού (I.P.P.F.), η οποία προασπίζει τα ανθρώπινα δικαιώματα που άπτονται του προγραμματισμού της οικογένειας.

1986

Εκδίδεται ο νόμος υπ' αριθμ. 1609/1986, σύμφωνα με τον οποίο η Βουλή νομιμοποιούσε με ψηφοφορία την τεχνητή διακοπή της εγκυμοσύνης, προστατεύοντας τη ψυχική και σωματική υγεία της γυναίκας, με βάση συγκεκριμένες διατάξεις.

Σύμφωνα με το αναθεωρημένο άρθρο 2 του νόμου αυτού, τονίζεται ότι δεν είναι άδικη πράξη η τεχνητή διακοπή της εγκυμοσύνης που ενεργείται με τη συναίνεση της εγκύου από γιατρό μαιευτήρα - γυναικολόγο, με τη συμμετοχή αναισθησιολόγου, σε οργανωμένη νοσηλευτική μονάδα, αν συντρέχει μία από τις ακόλουθες περιπτώσεις: α) Δεν έχουν συμπληρωθεί δώδεκα εβδομάδες εγκυμοσύνης. β) Έχουν διαπιστωθεί με τα σύγχρονα μέσα προγεννητικής διάγνωσης, ενδείξεις σοβαρής ανωμαλίας του εμβρύου που επάγονται τη γέννηση παθολογικού νεογνού και η εγκυμοσύνη δεν έχει διάρκεια περισσότερο από 24 εβδομάδες. γ) Υπάρχει αναπότρεπτος κίνδυνος για τη ζωή της εγκύου ή κίνδυνος σοβαρής και διαρκούς βλάβης της σωματικής ή ψυχικής υγείας της. Στην περίπτωση αυτή απαιτείται σχετική βεβαίωση και του κατά περίπτωση αρμόδιου γιατρού. δ) Η εγκυμοσύνη είναι αποτέλεσμα βιασμού, αποπλάνησης ανήλικης, αιμομιξίας, ή

κατάχρησης γυναίκας που αδυνατούσε ν' αντισταθεί κι εφόσον δεν έχουν συμπληρωθεί 19 εβδομάδες εγκυμοσύνης. ε) Αν η έγκυος είναι ανήλικη, απαιτείται και η συναίνεση ενός από τους γονείς ή αυτού που έχει την επιμέλεια του προσώπου της ανήλικης.

Στο άρθρο 3 του νόμου 1609/1986, για την τεχνητή διακοπή της εγκυμοσύνης (έκτρωση), αναφέρεται ειδικότερα ότι όποιος, χωρίς τη συναίνεση της εγκύου διακόπτει την εγκυμοσύνη της, τιμωρείται με κάθειρξη.

1987

Σύμφωνα με τον Γ.Κρεατσά (1989,σελ.26-28) και με βάση τα στοιχεία που παραχωρήθηκαν από τη κ. Βάσω Παναγιωτοπούλου - Γκόλτσιου, προϊσταμένη του τμήματος Οικογενειακού Προγραμματισμού στο Μαιευτήριο "ΑΛΕΞΑΝΔΡΑ", διερευνήθηκαν οι στάσεις κι αντιλήψεις μαθητών και γονιών, σχετικά με θέματα σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης και αναζητήθηκε ποιά είναι η κατάσταση στην Ελλάδα.

Πιο συγκεκριμένα, η έρευνα αυτή έγινε με τη συμπλήρωση ανώνυμου ερωτηματολογίου και έλαβαν μέρος 1000 γονείς (400 άνδρες και 600 γυναίκες, ηλικίας 30-45 χρόνων, όλοι απόφοιτοι γυμνασίου) και 1000 έφηβοι (456 αγόρια και 544 κορίτσια, ηλικίας 11-17 χρόνων, όλοι μαθητές της αντίστοιχης σχολικής βαθμίδας). Επισημάνθηκαν μάλιστα τα εξής: Από τις απαντήσεις των γονέων στην ερώτηση, από ποιόν ενημερώθηκαν σε ό,τι αφορά το σεξουαλικό θέμα, παρατηρήθηκε ότι οι περισσότεροι ενημερώθηκαν από κάποιον συνομιλήκο ή φίλο ή από βιβλίο. Ως τρίτη πηγή πληροφόρησης αναφέρονται οι γονείς τους και τελευταία ο δάσκαλος στο σχολείο. Οι γονείς του δείγματος της έρευνας αυτής, σε ποσοστό 70% έκριναν ότι η ενημέρωσή τους ήταν ελλιπή και ότι θα ήθελαν να είχαν περισσότερες πληροφορίες γύρω από το σεξουαλικό θέμα. Ποσοστό, περισσότερο από 80% των γονέων αυτών απάντησαν ότι είχαν δυσκολία σαν γονείς να ενημερώσουν τα παιδιά τους, σχετικά με θέματα σεξουαλικότητας.

Σε άλλη ερώτηση της έρευνας, σχετικά με το ρόλο του σχολείου στο θέμα του σεξ, διαπιστώθηκε ότι το μεγαλύτερο ποσοστό των γονέων (90%) πιστεύει ότι η εφαρμογή του μαθήματος της σεξουαλικής αγωγής στο σχολείο θα είχε επιτυχία. Μάλιστα γονείς σε ποσοστό 51% πιστεύουν ότι ένα παρόμοιο πρόγραμμα, σαν εκπαιδευτικό μάθημα πρέπει ν' αρχίζει από το δημοτικό, άλλοι (ποσοστό 19%) πιστεύουν ότι μπορεί να αρχίζει από το Γυμνάσιο, άλλοι σε ποσοστό 19% πάλι θεωρούν ότι πρέπει ν' αρχίζει από το νηπιαγωγείο.

Τα αποτελέσματα ενός προγράμματος σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης όπως περιγράφονται από τους γονείς πάντα, είναι:) σωστή ενημέρωση, β) συνειδητοποίηση κι εξοικείωση του παιδιού με το σώμα του, γ) ωρίμανση της προσωπικότητας του παιδιού, δ) ξεκάθαρος ρόλος άνδρα - γυναίκας και ε) ευκολότερη επικοινωνία μεταξύ των δύο φύλων.

Ισχυρίζονται ακόμη, ότι είναι ανάγκη και πρέπει η σεξουαλική διαπαιδαγώγηση να γίνεται από ειδικούς στο θέμα, από άτομα με κατάλληλη επαγγελματική κατάρτιση, αγάπη κι ευαισθησία για τα παιδιά, όπως επίσης ένα πρόγραμμα σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης πρέπει να περιλαμβάνει θέματα, σχετικά με την ανατομία των δύο φύλων, τη βιολογική αναπαραγωγή, αντισύλληψη, πατρότητα - μητρότητα, με ιδιαίτερη έμφαση στο συναισθηματικό - ψυχολογικό κόσμο του ατόμου. Επομένως, η ευαισθητοποίηση για το θέμα της σεξουαλικής αγωγής θα πρέπει να ξεκινήσει πρώτα στους ίδιους τους γονείς, οι οποίοι με τη σειρά τους θα ευαισθητοποιήσουν κι ενημερώσουν τα παιδιά τους σχετικά με το θέμα αυτό. Γι' αυτό και στην πλειοψηφία τους, οι γονείς, διαπιστώθηκε, ότι θεωρούν πολύτιμη τη συνεργασία τους με το σχολείο, γιατί είναι ο καλύτερος τρόπος για την προσέγγιση του θέματος της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης των παιδιών τους.

Οι έφηβοι, συγκεκριμένα από την έρευνα αυτή, διαπιστώθηκε, ότι αναφέρουν σαν πηγές πληροφόρησης γύρω από το σεξ τα βιβλία και τα μέσα μαζικής ενημέρωσης (ποσοστό 53%), τους γονείς (ποσοστό 20%), φίλους ή γνωστούς (ποσοστό 17%) και το σχολείο (ποσοστό 10%).

Είναι καταπληκτικό το γεγονός ότι όλοι σχεδόν οι έφηβοι, κατά συντριπτική πλειοψηφία (97%) πιστεύουν ότι πρέπει να γίνεται σεξουαλική διαπαιδαγώγηση στο σχολείο, προτείνοντας μάλιστα, η διαπαιδαγώγηση ν' αρχίσει από το δημοτικό, σε ποσοστό 50%, άλλοι έφηβοι σε ποσοστό 30% προτείνουν το νηπιαγωγείο, 12% των εφήβων προτείνουν το γυμνάσιο, ενώ μόνο 5% προτείνει το Λύκειο. Παρατηρείται ότι οι γονείς και οι έφηβοι του δείγματος της έρευνας συμφωνούν ότι η σεξουαλική διαπαιδαγώγηση πρέπει να γίνεται μόνο από άτομα με ειδικές γνώσεις, καθώς οι τελευταίοι εκφράζουν την επιθυμία να γίνονται ομιλίες και ομαδικές συζητήσεις μέσα στην τάξη, όσον αφορά τις σχέσεις των δύο φύλων σε βιολογικό, ψυχολογικό και κοινωνικό επίπεδο.

Παράλληλα, οι έφηβοι αξιολογούν σε ποσοστό 80% ότι είναι απαραίτητη η συμμετοχή των γονέων στο θέμα εφαρμογής μαθήματος σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης στα σχολεία. Τέλος, αν και ποσοστό 58% απάντησε ότι έχει άνεση να συζητά σχετικά θέματα με τους γονείς του, όλοι οι έφηβοι ωστόσο ζητούν να εξαιρεθεί από τη νοοτροπία των γονέων τους η διπλή ηθική.

1987

Με πρωτοβουλία της Εταιρείας Οικογενειακού Προγραμματισμού διοργανώνεται το πρώτο Σεμινάριο σεξουαλικής αγωγής και υγείας (5-7 Νοεμβρίου 1987), με τη συμπαράσταση του Υπουργείου Πολιτισμού κι Επιστημών και τη συνεργασία της Διεθνούς Ομοσπονδίας Οικογενειακού Προγραμματισμού (IPPF).

Μεταξύ άλλων, διοργανώθηκε ΣΤΡΟΓΓΥΛΟ ΤΡΑΠΕΖΙ με θέμα: η σεξουαλική αγωγή στην Ελληνική εκπαίδευση σήμερα, συντονιστής του οποίου ήταν ο Ι. Χριστιάς, (Τέως Πρόεδρος στο Παιδαγωγικό Ινστιτούτο). Στην ομιλία του, αναφέρθηκε για την αποτελεσματικότητα της σχολικής σεξουαλικής αγωγής που όμως υπόκειται σε περιορισμούς από την κοινωνία. Υποστήριξε μάλιστα ότι η στάση της πολιτείας, όταν χρειάστηκε ν'

αντιμετωπίσει τη σεξουαλική αγωγή, ήταν πάντοτε, αν όχι αρνητική, επιφυλακτική. Συνακόλουθα υπογράμμισε τους παράγοντες που επηρέασαν αρνητικά το θέμα της σεξουαλικής αγωγής στη χώρα μας, όπως ήταν: α) η έλλειψη συνεργασίας των διαφόρων φορέων, β) η έλλειψη μιας κοινής γλώσσας στο θέμα της σεξουαλικής αγωγής, για την ορθότερη επικοινωνία. Χαρακτηριστικά ειπώθηκε ότι μέχρι το τέλος της δεκαετίας του '70 δεν μπορούσε κανείς να μιλά για σεξουαλική αγωγή στο ελληνικό σχολείο, γιατί κάτι τέτοιο δεν προβλέπονταν από τους σκοπούς της εκπαίδευσης. Μετά τη μεταπολίτευση του 1974, αρχίζει η προεργασία για νέα σχολικά προγράμματα και βιβλία του δημοτικού σχολείου, με σκοπό να εκσυγχρονιστεί ο σκοπός, το περιεχόμενο και η διδακτική μεθοδολογία των μαθημάτων. Η εφαρμογή των προγραμμάτων αυτών αρχίζει από το 1982, τα οποία προβλέπουν τη σεξουαλική αγωγή για όλες τις τάξεις του δημοτικού σχολείου.

Για την εισαγωγή της σεξουαλικής αγωγής, φαίνεται να ίσχυσαν οι ακόλουθες αρχές: α) Η σεξουαλική αγωγή για αυτή τη σχολική βαθμίδα, νοείται στα πλαίσια της όλης αγωγής που προσφέρει το σχολείο. β) Η σεξουαλική αγωγή δεν μπορεί να αποτελέσει χωριστό μάθημα, αλλά χρειάζεται να ενσωματωθεί στα επιμέρους μαθήματα και όπου αυτό προσφέρεται καλύτερα. γ) Η διδασκαλία της σεξουαλικής αγωγής, στην έκταση που προβλέπεται από το πρόγραμμα είναι υποχρεωτική.

Το περιεχόμενο της σεξουαλικής αγωγής για το δημοτικό σχολείο αναφέρεται ως εξής: α) Ανατομία, φυσιολογία, υγιεινή και καθαριότητα του σώματος - Ικανοποίηση βασικών αναγκών. β) Οικογένεια: Ο ρόλος των μελών της οικογένειας, ικανοποίηση αναγκών στα πλαίσια της οικογένειας-ομαδική ζωή - έκφραση συναισθημάτων-μορφές οικογένειας-Ιστορική εξέλιξη της ελληνικής οικογένειας (αλλαγές στη μορφή, τις αξίες, το ρόλο των μελών, σύγχρονη νομοθεσία). γ) Ομοιότητες και διαφορές των δύο φύλων-Ο ρόλος των δύο φύλων, κατά τη λειτουργία της αναπαραγωγής (σύλληψη-κύηση-τοκετός) σε συσχετισμό με την αναπαραγωγή των φυτών και των ζώων. δ) Τα δικαιώματα του

ατόμου-Ισότητα των δύο φύλων-απόκτηση θετικών στάσεων απέναντι στο συνάνθρωπο-καταπολέμηση προκαταλήψεων. ε) Ανάπτυξη αυτόνομης και κριτικής σκέψης: Κριτική στάση απέναντι στα μηνύματα και τους ερεθισμούς που δέχονται τα παιδιά από το κοινωνικό περιβάλλον (διαφήμιση-περιοδικά). Κριτική στάση σχετικά με τους ρόλους των δύο φύλων και τις ανθρώπινες σχέσεις.

Το περιεχόμενο αυτό είναι ενσωματωμένο στα ακόλουθα μαθήματα: α) Μελέτη του περιβάλλοντος (κοινωνικές και φυσικές επιστήμες) στις τάξεις Α' μέχρι και Δ' Δημοτικού, β) Μάθημα των Φυσικών (Βιολογία) και της Κοινωνικής και Πολιτικής αγωγής, των Ε' και Στ' τάξεων, όπως γ) στο γλωσσικό μάθημα επίσης.

1989

Διοργανώνεται το 15ο Ετήσιο Πανελλήνιο Ιατρικό Συνέδριο με θέμα : Προληπτική Ιατρική - Κυήσεις - Εκτρώσεις και η Αύξηση τους στην Εφηβεία - Σεξουαλική Διαπαιδαγώγηση. Συντονιστής του συνεδρίου αυτού ήταν ο κ. Γ. Κρεατσάς, Μαιευτήρας-Γυναικολόγος και Καθηγητής Πανεπιστημίου Αθηνών. Συμμετείχαν οι: Χ. Αντωνοπούλου (Ψυχολόγος-Κοινωνιολόγος, Καθηγήτρια του Πανεπιστημίου Κρήτης), Ε. Κυριακάκης (Κοινωνικός Λειτουργός, Πολιτικός Επιστήμων, Πρόεδρος του Πανελληνίου Συλλόγου Κοινωνικών Λειτουργών), Β. Παναγιωτοπούλου-Γκολτσίου (Μαία, Προϊσταμένη του Κέντρου Οικογενειακού Προγραμματισμού του Νοσοκομείου "ΑΛΕΞΑΝΔΡΑ"), Ν. Σχίζα (Καθηγήτρια Λυκείου) και ο ιερέας Φιλόθεος Φάρος. Μεταξύ των άλλων επισημάνθηκαν ως κυριότερα, τα εξής: Με ανησυχητικό ρυθμό αυξάνουν οι κυήσεις και οι εκτρώσεις στην εφηβεία, στη χώρα μας, εν αντίθεση με όλες τις χώρες της Ευρώπης, όπου παρατηρείται σημαντική μείωση. Το 1985 οι κυήσεις στην εφηβική ηλικία αντιπροσώπευαν το 5,4% του συνολου των κυήσεων και το 1988 έφτασαν στο 10,26%. Ανάλογη αύξηση παρατηρείται και στο ποσοστό των εκτρώσεων.

Συμπεραίνεται, τέλος, από το σύνολο των ομιλητών, η ανάγκη έγκαιρης ενημέρωσης των νέων στα θέματα σεξουαλικής αγωγής με σκοπό την αποφυγή παραπληροφόρησης και δυσάρεστων επιπλοκών. Γίνεται σαφές ότι η σεξουαλική διαπαιδαγώγηση είναι απαραίτητο να υπάρξει σε όλες τις βαθμίδες της ελληνικής εκπαίδευσης.

Τον ίδιο χρόνο διεξήχθηκε μια κοινωνιολογική έρευνα (Μάης - Ιούνιος του 1989) από το τμήμα Επισκεπτών - Επισκεπτριών Υγείας του ΤΕΙ - Αθηνών, το οποίο απηύθυνε ερωτηματολόγια σε τυχαίο δείγμα 720 εφήβων, ηλικίας από 14 ως 19, του Δήμου Αθηνών. Η έρευνα αυτή επιζητούσε να εξετάσει την πληροφόρηση των εφήβων, όσον αφορά θέματα σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης. Σύμφωνα με τον Κοινωνιολόγο Γιάννη Χλιαουτάκη (Καθηγητή στο τμήμα Επισκεπτών κι Επισκεπτριών Υγείας) διερευνήθηκαν οι συμπεριφορές και οι πεποιθήσεις των εφήβων σε θέματα, όχι μόνο που αφορούν τις σεξουαλικές σχέσεις, αλλά και τις διαπροσωπικές σχέσεις σ' ένα ζευγάρι. Όπως αναφέρεται στην "ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ" (6.5.1991), η διερευνητική αυτή μελέτη έθιξε θέματα ισότητας, αντισύλληψης και σχέσεων με τους γονείς. Εκείνο που έκανε όμως εντύπωση ήταν η ικανότητα που έχουν σήμερα τα νέα παιδιά να μιλούν για τις σεξουαλικές τους σχέσεις. Είναι περισσότερο ανοιχτοί απ' ό,τι άλλες γενιές σε τέτοια θέματα και δεν τα αντιμετωπίζουν με ντροπή ή με αλαζονεία. Ειδικότερα για τον βιασμό που αποτελεί βέβαια ένα δύσκολο, σκληρό θέμα, η έρευνα απέδειξε ότι υπάρχει. Τέλος, η έρευνα απέδειξε ότι και οι έφηβοι στην Ελλάδα είναι το ίδιο ενημερωμένοι για τα θέματα του σεξ όσο και οι έφηβοι στην Αμερική. Στην αντισύλληψη ωστόσο, τα κορίτσια εξακολουθούν να πιστεύουν ότι ο άντρας έχει κυρίως την ευθύνη γι' αυτό, ενώ ορισμένα κορίτσια, αλλά και αγόρια, δεν γνώριζαν ότι και την πρώτη φορά που κάνει κάποιος έρωτα μπορεί να συλλάβει. Ολα αυτά, σε συνδυασμό, εξηγούν ίσως σ' ένα βαθμό το μεγάλο ακόμα - όπως τουλάχιστον εκτιμούν οι γιατροί - αριθμό των

εκτρώσεων. Επίσης, το υψηλό ποσοστό των παρθένων (αγοριών και πολύ περισσότερο κοριτσιών), πιθανόν να αντανακλά, την αλλαγή της στάσης των νέων έναντι του σεξ, λόγω του έιτς (AIDS), αλλά και το γεγονός επίσης ότι κατά την άποψη των περισσότερων, το σεξ και η σεξουαλικότητα είναι ένα μέρος της ολοκλήρωσης της προσωπικότητάς τους και όχι μια ενστικτώδη προέκταση.

1990

Διοργανώθηκε σεμινάριο, με πρωτοβουλία της Εταιρείας Οικογενειακού Προγραμματισμού, στο οποίο ανακοινώθηκε έρευνα στην οποία πήραν μέρος χιλιάδες παιδιά της τρίτης Λυκείου. Συγκεκριμένα, ειπώθηκε ότι τα παιδιά που ζουν στις πόλεις ξέρουν πολύ περισσότερο για το σεξ απ' ό,τι τα παιδιά των χωριών.

Σύμφωνα με στοιχεία της εφημερίδας "ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ" και από τη μελέτη των απαντήσεων 1.100 παιδιών της περιοχής Αχαΐας, διαπιστώθηκε ότι η τηλεόραση, τα πορνό περιοδικά και τα βιβλία, αλλά και οι πορνό ταινίες αποτελούν για τα παιδιά την κυριότερη πηγή ενημέρωσης για θέματα γύρω από το σεξ. Πιο συγκεκριμένα αναφέρθηκε ότι τα αγόρια για θέματα σεξ ενημερώνονται κατά 26,7% από την τηλεόραση, κατά 17,6% από ταινίες, κατά 22,2% από βιβλία και κατά 18,2% από πορνό περιοδικά. Τα κορίτσια αντίθετα, σ' ένα πολύ σημαντικό ποσοστό, στηρίζουν την ενημέρωσή τους σε περιοδικά και βιβλία. Ενημερώνονται δηλαδή σε ποσοστό 35,3% από βιβλία, κατά 27,2% από περιοδικά, κατά 20,5% από την τηλεόραση και κατά 7,7% από κινηματογραφικές ταινίες. Τα ίδια αυτά ποσοστά, κατέληγε η έρευνα, με μικρές αποκλίσεις ισχύουν και για τα παιδιά άλλων περιοχών της Ελλάδας και της πρωτεύουσας.

Όπως επίσης τονίστηκε στο σεμινάριο, τις πρώτες πληροφορίες για το σεξ, τα αγόρια τις αντλούν από τον πατέρα

τους ή κάποιο φίλο και τα κορίτσια από φίλες τους, τη μητέρα τους ή κάποιο γιατρό Κέντρων Οικογενειακού Προγραμματισμού.

Υπογραμμίστηκε ακόμη ότι το 46% των αγοριών απάντησε ότι χρησιμοποιεί προφυλακτικό, ενώ το 13,5% των κοριτσιών παίρνει διάφορα αντισυλληπτικά μέτρα. Τέλος, σε ποσοστό 76%, τα αγόρια και τα κορίτσια είπαν ότι αποδέχονται τις προγαμιαίες σχέσεις, αλλά στη μεγάλη τους πλειοψηφία δήλωσαν ότι δεν ξέρουν τίποτε για τη λειτουργία του ανθρώπινου οργανισμού και πώς γίνεται η γονιμοποίηση ενός ωαρίου.

"Άλλη έρευνα που παρουσιάστηκε στο συνέδριο, αφορούσε τα σχολικά βιβλία και τα μηνύματα που περνάνε -αν περνάνε- για το σεξ στα παιδιά. Διαπιστώθηκε ότι κάποιο μήνυμα περνάνε, μόνο για το φεμινιστικό κίνημα και την ισότητα των δύο φύλων, αλλά είναι ανύπαρκτη η πληροφόρηση για θέματα αναπαραγωγής και σεξουαλικότητας. Στα βιβλία δεν γίνεται καμία αναφορά για τις οικογένειες, όπου υπάρχουν μόνο τα παιδιά κι ο πατέρας ή τα παιδιά και η μητέρα. Οσον αφορά ιδίως την εικονογράφηση, τα βιβλία έχουν κατά κανόνα εικόνες που δείχνουν μόνο τα εσωτερικά γεννητικά όργανα του ανθρώπου, ενώ ακόμα και τα μωρά, μετά τον τοκετό τα παρουσιάζουν ντυμένα. Αυτή η ενημέρωση, τονίστηκε από τους ομιλητές, είναι ελλιπέστατη και φέρνει σε πολύ δύσκολη θέση τους εκπαιδευτικούς, πέρα από το γεγονός ότι βοηθά στην παγίωση των ταμπού που υπάρχουν γύρω από αυτά τα θέματα.

Όπως αναφέρει η εφημερίδα "ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ" (26.3.1990) με πρωτοβουλία της Ελληνικής Εταιρείας Παιδικής και Νεανικής Γυναικολογίας, διοργανώθηκε μετεκπαιδευτικό σεμινάριο με θέμα: Σεξουαλική δραστηριότητα - AIDS και Αντισύλληψη. Σύμφωνα με τον καθηγητή Γ. Κρεατσά, η Ιατρική επιστήμη προέβλεψε τη δημιουργία τοπικών αντισυλληπτικών, με αντισυλληπτική και βακτηριοκτόνο δράση. Ακόμη αναφέρθηκε ότι το χάπι παραμένει το κατ'έξοχήν ασφαλές αντισυλληπτικό μέσο.

Για τη σεξουαλική κακοποίηση των παιδιών, μίλησε η ψυχολόγος κ. Ε. Αγάθωνος - Γεωργοπούλου, η οποία επισήμανε

ότι αποτελεί σοβαρό ψυχοκοινωνικό πρόβλημα, προσθέτοντας ότι ο τυπικός δράστης είναι άντρας και το τυπικό θύμα κορίτσι, αν και συνεχώς αυξάνονται τα ποσοστά γυναικών δραστών και αγοριών θυμάτων.

Παράλληλα τονίστηκε ότι με την αποκάλυψη του έιτζ (AIDS), ένα ψυχοκοινωνικό φαινόμενο συνδυάζεται με μια θανατηφόρο νόσο, εφόσον τα παιδιά - θύματα θεωρούνται ως υψηλού κινδύνου.

1991

Διοργανώθηκε με πρωτοβουλία της Ελληνικής Επιστημονικής Εταιρείας Ερευνας του Ειτζ (AIDS), το πρώτο Πανελλήνιο Ιατρικό Συνέδριο του AIDS (AIDS) - Δημοσίευση σχετικά με την Παγκόσμια Οργάνωση Υγείας και για τα κρούσματα - φορείς 1990 στην Ελλάδα.

Ετις 23-26 Γενάρη, η Ελληνική Επιστημονική Εταιρεία Ερευνας του AIDS διοργανώνει το Εικοστό Πανελλήνιο Συνέδριο AIDS και λοιπών σεξουαλικά μεταδιδόμενων νοσημάτων.

Εύμφωνα με τα στοιχεία της Παγκόσμιας Οργάνωσης Υγείας, μέχρι την Εικοστή Δεκεμβρίου του 1990, 250 εκατ. άνθρωποι σε όλη τη Γη πάσχουν από σεξουαλικά μεταδιδόμενα νοσήματα.

Ετην Ελλάδα, στο τέλος του 1990, τα κρούσματα έιτζ ήταν περίπου 400, ενώ οι φορείς υπολογίζονται σήμερα σε 8 μέχρι 15.000 άτομα. Τα παραπάνω στοιχεία ανακοινώθηκαν στην "ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ" (15.1.91).

Διοργανώθηκε ΑΝΟΙΚΤΟ ΣΥΜΠΟΣΙΟ ΔΙΑΦΥΛΙΚΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ στις 26 - 27 Απριλίου 1991, με πρωτοβουλία της Φιλοσοφικής Σχολής Πανεπιστημίου Αθηνών, στα Ιλίσια. Στην πραγματικότητα κύριοι συντελεστές - διοργανωτές του συμποσίου αυτού ήταν: Ο Τομέας Ψυχολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών και η Ελληνική Εταιρεία Ψυχικής Υγιεινής και Νευροψυχιατρικής του παιδιού.

Αναφορικά με τον Τομέα Ψυχολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών, επισημαίνονται σχετικά, τα ακόλουθα: Εδώ και δύο

χρόνια, από το 1989 δηλαδή, έχει αναλάβει ο τομέας αυτός, με την οικονομική ενίσχυση της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας (Ε.Ο.Κ.), τρεις συγκεκριμένες πρωτοβουλίες, για να συμβάλει στη σωστή ενημέρωση των παιδιών και των νέων στα θέματα των σχέσεων των δύο φύλων.

Πρώτον, για τρία ακαδημαϊκά έξάμηνα οργάνωσε και διεξήγαγε μετεκπαιδευτικό σεμινάριο κατάρτισης στελεχών - εκπαιδευτικών σε θέματα διαφυλικών σχέσεων. Το Σεμινάριο αυτό προετοιμάζει ειδικά ευαισθητοποιημένους εκπαιδευτικούς - στελέχη, ειδικευμένους σε θέματα ισότητας των δύο φύλων και σεξουαλικής αγωγής, οι οποίοι θ' αποτελέσουν "πυρήνες" μέσα στη μαχόμενη εκπαίδευση για την προώθηση θεμάτων διαφυλικής αγωγής. Το Σεμινάριο περιλαμβάνει επιτυχή παρακολούθηση 60 ωρών διδασκαλίας και πρακτικής άσκησης σε θέματα διαφυλικών σχέσεων. Στο σεμινάριο καλούνται και διδάσκουν επιστήμονες διαφόρων ειδικοτήτων (παιδαγωγοί, ψυχολόγοι, βιολόγοι, γιατροί, νομικοί, κοινωνιολόγοι) από τα Α.Ε.Ι. κι ερευνητικά κέντρα της χώρας. Ήδη, 400 φοιτητές και πτυχιούχοι των καθηγητικών σχολών και παιδαγωγικών τμημάτων του Πανεπιστημίου Αθηνών, καθώς και εν ενεργεία εκπαιδευτικοί έχουν παρακολουθήσει το Σεμινάριο επιτυχώς.

Δεύτερον, ο Τομέας Ψυχολογίας έχει αναλάβει να προετοιμάσει και να εκδώσει έντυπο υλικό, το οποίο θα παρέχει σε όλους τους ενδιαφερόμενους (εκπαιδευτικούς, ερευνητές, γονείς και μαθητές) έγκυρη πληροφόρηση για τα θέματα των διαφυλικών σχέσεων. Το υλικό αυτό συνίσταται στη συγγραφή κι έκδοση: α) Ενός εισαγωγικού εγχειριδίου, το οποίο θα παρουσιάζει, κατά τρόπο επιστημονικό, τεκμηριωμένο, βασικά θέματα των διαφυλικών σχέσεων σε όλες τις παραμέτρους και συναρτήσεις τους: βιολογικές, ψυχολογικές, παιδαγωγικές και κοινωνικές και β) Ενός βιβλιογραφικού δελτίου, το οποίο θα περιέχει πληροφοριακά στοιχεία για τις ελληνικές εκδόσεις, πρόσφατες και παλιότερες, για τα θέματα των διαφυλικών σχέσεων.

Τρίτον έχει αναλάβει ο τομέας αυτός να επεξεργαστεί και να προτείνει ένα πρότυπο κοινοτικών δραστηριοτήτων, το οποίο θα εφαρμόζεται, σε τοπικό επίπεδο, για την ευαισθητοποίηση του ευρύτερου κοινού σε θέματα διαφυλικών σχέσεων. Οι κοινοτικές αυτές δραστηριότητες παίρνουν τη μορφή Ανοικτού Συμποσίου και περιλαμβάνουν ποικίλες ενημερωτικές εκδηλώσεις, όπως συζητήσεις σε μικρές ομάδες, προβολή εικονογραφημένου υλικού, εκθέσεις και διαλέξεις. Στο Ανοικτό Συμπόσιο είναι προσκεκλημένοι, αλλά και μέτοχοι όλοι οι ενδιαφερόμενοι τοπικοί παράγοντες (γονείς, εκπαιδευτικοί, μαθητές, τοπικές, καθώς και τοπικοί μορφωτικοί και πολιτιστικοί σύλλογοι και οργανώσεις.

Στα πλαίσια της τρίτης αυτής πρωτοβουλίας, ο Τομέας Ψυχολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών, σε συνεργασία με την Εταιρεία Ψυχικής Υγιεινής και Νευροψυχιατρικής του παιδιού, οργάνωσε το ανοικτό αυτό διήμερο συμπόσιο, για να δώσει την ευκαιρία σε όλους τους ενδιαφερόμενους να ανταλλάξουν απόψεις, γνώσεις κι εμπειρίες για το τόσο ζωτικό κι επίκαιρο θέμα των διαφυλικών σχέσεων. Τα παραπάνω στοιχεία ειπώθηκαν σχετικά από τον πρόεδρο της Οργανωτικής Επιτροπής Ι. Ν. Παρασκευόπουλο, υπό μορφή επιστολών συμμετοχής, ενώ θέματα που εξετάστηκαν στο Συμπόσιο αυτό ήταν: 1. Σεξουαλική Αγωγή. 2. Ισότητα των δύο φύλων (στην απασχόληση, στο δίκαιο, στην εκπαίδευση). 3. Σεξουαλική συμπεριφορά των εφήβων στην Ελλάδα. 4. Διαφυλικές σχέσεις και σύγχρονες τάσεις στην αναπαραγωγή του πληθυσμού. 5. Η δομή της οικογένειας, οι παραλλαγές της και οι διαφυλικές σχέσεις. 6. Η ανάπτυξη των διαφυλικών σχέσεων. 7. Για ένα νέο δίκαιο διαφυλικών σχέσεων. 8. Δεοντολογικά προβλήματα στον οικογενειακό προγραμματισμό. 9. Γονιμότητα και αναπαραγωγή. 10. Γενετική του ανθρώπου, γενετική καθοδήγηση και προγεννητικός έλεγχος. 11. Βιολογικός και κοινωνικός ρόλος του φύλου. 12. Σχέσεις των δύο φύλων στη χριστιανική ανθρωπολογία και ποιμαντική. 13. Στερεότυπα των φύλων στην

εκπαιδευτική διαδικασία. 14. Ιατροκοινωνικά προβλήματα της σεξουαλικής αγωγής. Τέλος, η συμμετοχή στο Ανοιχτό Συμπόσιο, έλαβε τη μορφή ανακοινώσεων, συζητήσεων σε Στρογγυλές Τράπεζες και ομάδων εργασίας.

1992

Διοργανώθηκε στο Αμφιθέατρο του Πολεμικού Μουσείου Αθηνών, το τρίτο σεμινάριο σεξουαλικής αγωγής και υγείας, στις 9 - 11 Απριλίου 1992, με πρωτοβουλία της Εταιρίας Οικογενειακού Προγραμματισμού και τη συμπαράσταση του Υπουργείου Πολιτισμού κι Επιστημών. Συμμετείχαν επίσης οι Διεθνείς Οργανισμοί World Health Organization (W.H.O.) και International Planned Parenthood Federation (I.P.P.F.). Θέματα που συζητήθηκαν στο σεμινάριο αυτό ήταν τα εξής: 1) Προαγωγή της σεξουαλικής υγείας στην Ευρώπη - Τάσεις και προοπτικές. 2) Σταθμοί στη βιολογική και ψυχοσεξουαλική εξέλιξη του ατόμου: - Βιολογική προσέγγιση - Φυσιολογικές διαφοροποιήσεις κατά την ανάπτυξη των εφήβων. - Ψυχοσεξουαλική ανάπτυξη και εξέλιξη του ατόμου. 3) Φυσιολογία της σεξουαλικής λειτουργίας. 4) Σεξουαλικά μεταδιδόμενα νοσήματα. 5) Σεξουαλικότητα των εφήβων. 6) Τρόποι επικοινωνίας παιδιών και εφήβων - Παιδικό λεύκωμα: Τα παιδιά μιλούν και γράφουν για τις σχέσεις τους. 7) Σεξουαλικές σχέσεις και εφηβεία: - Εγκυμοσύνη - Εκτρωση - Αντισύλληψη. 8) Ορμόνες και σεξουαλική συμπεριφορά. 9) Διαταραχές της σεξουαλικής λειτουργίας. 10) Επιλογές στη σεξουαλική συμπεριφορά του ατόμου και παράγοντες που την επηρεάζουν. 11) Μορφές οικογένειας στη σύγχρονη κοινωνία. 12) Σεξουαλική αγωγή στην οικογένεια. 13) Δημογραφικές τάσεις στην Ελλάδα και την Ευρώπη. 14) Εμπορευματοποίηση του σεξ. 15) Σεξουαλική παρενόχληση - Κακοποίηση - Βιασμός. 16) Σεξουαλική αγωγή στην Ευρώπη - Εμπειρίες. 17) Προβληματισμοί και προοπτικές για την εφαρμογή προγράμματος σεξουαλικής αγωγής στη Χώρα.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ι Ι Ι

Μεθοδολογία

Είδος Έρευνας

Στη μελέτη αυτή ακολουθήθηκε ο διερευνητικός τύπος έρευνας που, σύμφωνα με τον ορισμό που έχει δώσει ο Φίλιας (1977), στοχεύει στη διατύπωση ενός προβλήματος για ακριβέστερη εξέταση και στην ιεράρχηση προτεραιοτήτων για παραπέρα έρευνα.

Σκοπός Έρευνας

Γενικός σκοπός της έρευνας ήταν η διερεύνηση - αξιολόγηση των στάσεων και του βαθμού πληροφόρησης των εφήβων σχετικά με θέματα που αφορούν τη σεξουαλική λειτουργία και συμπεριφορά.

Οι ειδικότεροι αντικειμενικοί στόχοι της έρευνας αυτής ήταν: α) Να διαπιστωθεί πόσο ικανοποιητικά ή μη είναι ενημερωμένοι οι έφηβοι σήμερα σε θέματα που σχετίζονται με τη σεξουαλικότητα. β) Να εξακριβωθεί από ποιές πηγές αντλούν οι έφηβοι την ενημέρωσή αυτή. γ) Να διαπιστωθεί η ηλικία έναρξης των σεξουαλικών σχέσεων των εφήβων καθώς και τα συναισθήματα που τις συνοδεύουν. δ) Να αξιολογηθεί η σχέση γονέων - εφήβων καθώς και η στάση τους σε θέματα που αφορούν τη σεξουαλική δραστηριότητα των παιδιών τους. ε) Να διαπιστωθούν οι στάσεις που έχουν διαμορφώσει οι ερωτώμενοι πάνω σε θέματα διαφυλικών σχέσεων. στ) Να διερευνηθούν οι στάσεις των μαθητών/εφήβων σχετικά με την ενδεχόμενη εισαγωγή του μαθήματος της σεξουαλικής αγωγής στην εκπαίδευση.

Ερωτήματα - Υποθέσεις

Ερωτήματα - Υποθέσεις στα οποία επιχειρεί να απαντήσει η έρευνα αυτή είναι: 1) Είναι οι εξωοικογενειακοί φορείς η κύρια πηγή πληροφόρησης, σε σχέση με εκείνες του οικογενειακού περιβάλλοντος των εφήβων; 2) Ποιό από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης τείνει να είναι η κυριότερη πηγή πληροφόρησης για τους εφήβους σε θέματα σεξουαλικότητας; 3) Πώς αντιμετωπίζουν το ζήτημα της αντισύλληψης οι έφηβοι των δύο φύλων; 4) Είναι το ερωτικό συναίσθημα παράγοντας που καθορίζει τις σεξουαλικές σχέσεις των εφήβων, ανεξάρτητα φύλου; 5) Ποιά είναι η γνώμη των εφήβων για τις προγαμιαίες σχέσεις; 6) Η στάση των γονέων σε θέματα σεξουαλικής συμπεριφοράς επηρεάζει το κλίμα επικοινωνίας μεταξύ αυτών και των εφήβων; 7) Ποιά είναι η γνώμη των εφήβων σχετικά με την πιθανή εισαγωγή του μαθήματος "σεξουαλικής αγωγής - διαφυλικών σχέσεων" στο σχολείο; 8) Δεν υπάρχει διαφορά στις στάσεις και αντιλήψεις των εφήβων, όσον αφορά τις διάφορες μορφές σεξουαλικής έκφρασης και τις επιπτώσεις που αυτές έχουν. 9) Δεν υπάρχει διαφορά ως προς το βαθμό ενημέρωσης σε θέματα σεξουαλικής αγωγής μεταξύ των εφήβων των δύο φύλων.

Ερωτηματολόγιο

Το ερωτηματολόγιο που χρησιμοποιήθηκε για την έρευνα αυτή απαρτίζεται από έξι μέρη, τα οποία αποσκοπούν να συλλέξουν τις ακόλουθες πληροφορίες: α) Καταγραφή δημογραφικών στοιχείων: Η παράγραφος αυτή περιλαμβάνεται από ερωτήσεις που αφορούν τον ερωτώμενο (όπως π.χ. φύλο, ηλικία), καθώς και το επάγγελμα, τη μόρφωση, τον τόπο καταγωγής και διαμονής των γονέων του. Τα παραπάνω στοιχεία βοηθούν στο να συμβάλλουν έτσι ώστε να μπορέσει να γίνει δυνατός ο συσχετισμός μεταξύ κοινωνικής προέλευσης και

ενημέρωσης - στάσης πάνω σε θέματα σεξουαλικής αγωγής. β) Ενημέρωση: Οι ερωτήσεις που απαρτίζουν αυτήν την παράγραφο στοχεύουν στη διαπίστωση του βαθμού πληροφόρησης των εφήβων σε θέματα που αφορούν τη σύλληψη, τα σεξουαλικά μεταδιδόμενα νοσήματα καθώς επίσης και τις πηγές ενημέρωσης από τις οποίες έχουν αντλήσει οι έφηβοι τις πληροφορίες τους σε θέματα διαφυλικών σχέσεων. γ) Σεξουαλική συμπεριφορά: Οι ερωτήσεις που συμπεριλαμβάνονται σε αυτήν την παράγραφο στοχεύουν στο να διαπιστωθεί ποιά είναι η σεξουαλική συμπεριφορά των εφήβων και αφορούν την ηλικία έναρξης της πρώτης σεξουαλικής σχέσης, την πιθανή χρήση αντισυλληπτικών μεθόδων, την ηλικία του ερωτικού συντρόφου, καθώς επίσης και τα συναισθήματα που συνοδεύουν τη σχέση αυτή. δ) Στάση γονέων ως προς τη σεξουαλική συμπεριφορά των παιδιών. Η παράγραφος αυτή απαρτίζεται από ερωτήσεις όπως: Ποιά στάση έχουν οι γονείς απέναντι στο σεξ, συζητούν οι έφηβοι με τους γονείς τους πάνω σε θέματα που αφορούν τη σεξουαλικότητα και πώς αυτοί αντιδρούν; Η συσχέτιση αυτών των παραγόντων στοχεύει στο να διαπιστωθεί αν έχει καλλιεργηθεί μεταξύ τους ένα κλίμα εμπιστοσύνης που να διευκολύνει την επικοινωνία αυτή. ε) Στάση των εφήβων απέναντι στη σεξουαλικότητα: Οι ερωτήσεις σε αυτή την παράγραφο αποσκοπούν στη διερεύνηση της στάσης των ερωτώμενων σε θέματα που αφορούν: τις προγαμιαίες σεξουαλικές σχέσεις, τον αντανισμό, την ομοφυλοφιλία, την πορνογραφία και τις εκτροώσεις. στ) Σεξουαλική αγωγή στην εκπαίδευση: Στην παράγραφο αυτή, οι ερωτώμενοι καλούνται ν' απαντήσουν σε μια σειρά ερωτήσεων που εξετάζουν την αποδοχή ή μη ενός προγράμματος σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης, ποιοί θεωρούνται από τους εφήβους ως οι πιο αρμόδιοι, για να διδάξουν το μάθημα της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης καθώς επίσης από ποιά βαθμίδα της εκπαίδευσης θα έπρεπε κατά τη γνώμη τους να ξεκινήσει η διδασκαλία του μαθήματος Σεξουαλικής αγωγής - διαφυλικών σχέσεων.

Προκειμένου για την έγκριση του ερωτηματολογίου, έγιναν ορισμένες προσπάθειες που αξίζει να αναφερθούν. Πρώτον, οι σπουδάστριες της διερευνητικής αυτής μελέτης σε συνεργασία με τον υπεύθυνο καθηγητή συνέταξαν ένα έγγραφο προς τη Διεύθυνση Σπουδών Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης του υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων (ΥΠΕΠΘ) και στο οποίο συγκεκριμένα ορίζονταν ο σκοπός της εκπαιδευτικής αυτής έρευνας, καθώς επίσης και τα Γενικά Λύκεια ορισμένων περιοχών που επιλέχτηκαν τυχαία βέβαια και παράλληλα αποτελούσαν αντιπροσωπευτικό δείγμα για το Δήμο Αθηνών και Πειραιά. Συγκεκριμένα, οι σπουδάστριες θα απευθύνονταν για την εκπλήρωση της έρευνας αυτής σε μαθητές της Γ' Λυκείου. Το έγγραφο αυτό πρωτοκολλήθηκε στις 4 Νοεμβρίου 1991 από το Τμήμα Κοινωνικής Εργασίας του ΤΕΙ Πάτρας με γενικό αίτημα η έρευνα να ξεκινούσε αρχές Δεκεμβρίου. Εντούτοις προς τα τέλη Νοεμβρίου η Γραμματεία του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου του ΥΠΕΠΘ έστειλε ένα έγγραφο το οποίο δεν ήταν παρά ένας πίνακας με τα συνδυαστικά στοιχεία της αίτησης για έγκριση διεξαγωγής εκπαιδευτικής έρευνας. Έτσι μεταξύ άλλων, ζητήθηκε α) η σκοπιμότητα της έρευνας και η σημασία των πορισμάτων της για την επίλυση των προβλημάτων της παιδείας, β) η αναφορά σε συναφείς έρευνες και διαπιστώσεις, γ) σχετικές με το θέμα υποθέσεις και προβληματισμοί, δ) μέθοδοι διεξαγωγής της έρευνας, ε) δείγμα της έρευνας, στ) βιογραφικό σημείωμα με αναφορά κυρίως στις σπουδές του ερευνητή και των συνεργατών του καθώς επίσης ζ) βεβαίωση του επόπτη της έρευνας ότι πρόκειται για έρευνα στα πλαίσια σπουδών για τη λήψη πτυχίου.

Η επόμενη ενέργεια ήταν φυσικά η καταγραφή από τις σπουδάστριες των στοιχείων που ζητήθηκαν και η αποστολή τους προς το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο του ΥΠΕΠΘ, προκειμένου το τελευταίο να γνωμοδοτήσει για τη διεξαγωγή εκπαιδευτικής έρευνας.

Υστερα από έξι μήνες και παρόλη την καθημερινή επικοινωνία με το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, εκχωρήθηκε τελικά

στις 7 Μαΐου 1992 βεβαίωση από την Ε. Βαρνάβα - Σκούρα, Πρόεδρο του Ελληνικού Τμήματος Έρευνών Τεκμηρίωσης (ΕΤΕΤ), ότι πράγματι το Διοικητικό Συμβούλιο έκρινε ικανοποιητικά τα συμπληρωματικά στοιχεία της αίτησης και τοποθετήθηκε γιαυτό ομόφωνα θετικά υπέρ της χορήγησης άδειας για διεξαγωγή της έρευνας. Τέλος, στις 11 Μαΐου 1992, εκδόθηκε και η τελική απόφαση από τη Δ/ση Σπουδών του ΥΠΕΠΘ, για έγκριση άδειας στα ήδη προτεινόμενα Λύκεια.

Δειγματοληψία

Ο πληθυσμός της έρευνας αυτής, που διεξήχθη τους μήνες Μάιο - Ιούνιο 1992 απαρτιζόταν από 332 άτομα και των δύο φύλων, ηλικίας 18 ετών, μαθητών της Γ' τάξης Λυκείου.

Γενικά τα αγόρια υπερείχαν αριθμητικά αφού ήταν 172, συγκριτικά με τα κορίτσια που υπολογίστηκαν ότι είναι 160. Πιο συγκεκριμένα, στο Λύκειο Ν. Σμύρνης έλαβαν μέρος 62 μαθητές, εκ των οποίων 37 ήταν τα αγόρια και 25 ήταν τα κορίτσια. Στο Λύκειο Ν. Ψυχικού συμμετείχαν συνολικά 39 άτομα από τα οποία 21 ήταν τα αγόρια, ενώ 18 ήταν τα κορίτσια. Στο Λύκειο Παγκρατίου το δείγμα ήταν 74 άτομα, εκ των οποίων 43 ήταν τα αγόρια και 31 ήταν τα κορίτσια. Στο Λύκειο Φιλοθέης συμμετείχαν 61 άτομα, ενώ 36 ήταν αγόρια και 25 ήταν κορίτσια. Στο Λύκειο Δραπετσώνας οι μαθητές που έλαβαν μέρος ήταν 52, εκ των οποίων 34 ήταν τα κορίτσια και μόλις 18 ανέρχονταν τα αγόρια. Τέλος, στο Λύκειο Κορυδαλλού έλαβαν μέρος 44 μαθητές, εκ των οποίων 17 ήταν αγόρια και 27 ήταν κορίτσια.

Πλαίσια για τη Μελέτη

Η αντιπροσωπευτικότητα του δείγματος φάνηκε από το γεγονός ότι στη μελέτη αυτή συμπεριλήφθηκε, όσο είναι δυνατόν βέβαια, κάθε τύπος κοινωνικής διαστρωμάτωσης για το Δήμο Αθηνών και Πειραιά. Έτσι, από την Διεύθυνση Σπουδών του

Υπουργείου Παιδείας αναζητήθηκαν οι κατάλογοι των σχολείων που αντιστοιχούσαν σε ορισμένες περιοχές που είχαν αρχικά επισημανθεί από τις σπουδάστριες και σε συνεργασία με τον υπεύθυνο καθηγητή - επόπτη της μελέτης αυτής. Κατόπιν, επιλέχτηκαν με κλήρωση κάποια σχολεία σε έξι περιοχές από τις οποίες, μερικές θεωρούνταν κοινωνικοοικονομικά υποβαθμισμένες, άλλες χαρακτηρίζονταν ως μεσαίες ή μεσοαστικές, ενώ άλλες θεωρήθηκαν αναβαθμισμένες ή κοινωνικοοικονομικά εύπορες περιοχές. Πιο συγκεκριμένα, τα σχολεία αυτά ήταν τα εξής: (α) 2ο Λύκειο Κορυδαλλού, (β) 2ο Λύκειο Δραπετσώνας, (γ) 7ο Λύκειο Παγκρατίου, (δ) 3ο Λύκειο Νέας Σμύρνης, (ε) Λύκειο Φιλοθέης και (στ) 1ο Λύκειο Νέου Ψυχικού.

Τρόπος Ανάλυσης Πληροφοριών

Τα στοιχεία που συλλέχτηκαν με τα ανώνυμα ερωτηματολόγια αναλύθηκαν με τη χρήση ηλεκτρονικού υπολογιστή και δίνονται με αριθμητικές και εκατοστιαίες μονάδες.

Τρόπος Παρουσίασης του Υπόλοιπου της Μελέτης

Το υπόλοιπο της μελέτης παρουσιάζεται ως εξής: στο Κεφάλαιο IV, γίνεται ανάλυση των ευρημάτων και στο Κεφάλαιο V, παρουσιάζονται τα συμπεράσματα και οι εισηγήσεις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙΙ

Αποτελέσματα

Όπως ήδη επισημαίνεται και στα προηγούμενα κεφάλαια, η έρευνα αυτή αποσκοπεί πάντα στη διερεύνηση - αξιολόγηση των στάσεων και του βαθμού πληροφόρησης των εφήβων, όσον αφορά θέματα σεξουαλικής λειτουργίας και συμπεριφοράς.

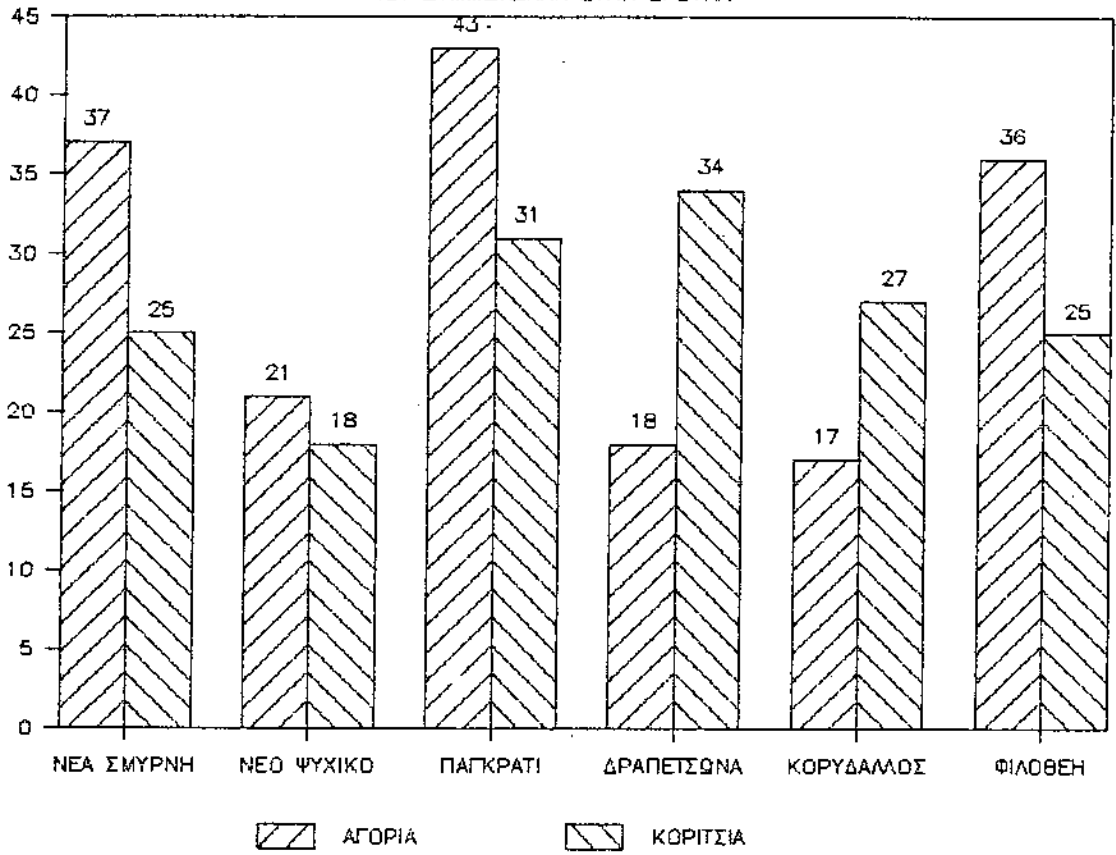
Ειδικότεροι αντικειμενικοί στόχοι της μελέτης αυτής αναφέρονται ως εξής: 1) να διαπιστωθεί πόσο ικανοποιητικά ή μη είναι ενημερωμένοι σήμερα οι έφηβοι και των δύο φύλων σε θέματα που αφορούν τη σεξουαλικότητά τους, 2) να εξακριβωθεί από ποιές πηγές αντλούν οι έφηβοι τη σεξουαλική τους ενημέρωση, 3) να διαπιστωθεί η ηλικία έναρξης των σεξουαλικών σχέσεων των εφήβων, καθώς και τα συναισθήματα που τη συνοδεύουν, 4) να αξιολογηθεί η σχέση γονέων - εφήβων, καθώς και η στάση τους σε θέματα που σχετίζονται με τη σεξουαλική δραστηριότητα των παιδιών τους, 5) να διαπιστωθούν οι στάσεις που έχουν διαμορφώσει οι ερωτώμενοι σε θέματα σχέσεων των δύο φύλων, 6) να διερευνηθούν οι στάσεις των μαθητών - εφήβων, σχετικά με την ενδεχόμενη εισαγωγή του μαθήματος της σεξουαλικής αγωγής στην εκπαίδευση.

Τα αποτελέσματα της έρευνας παρουσιάζονται ως ακολούθως: Α. ΓΕΝΙΚΑ ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΟΥ ΔΕΙΓΜΑΤΟΣ
Σε σχέση με το φύλο των ερωτηθέντων εφήβων, σε σύνολο 332 μαθητών, τα αγόρια ήταν 172, ή 52%, ενώ τα κορίτσια 160 ή 48%. Αναλυτικότερα, όπως φαίνεται στον Πίνακα 1, στο Λύκειο Νέας Εμύρνης, σε σύνολο 62 ατόμων, τα αγόρια ήταν 37 ή 21.51%, ενώ τα κορίτσια 25 ή 15.63%. Στο Λύκειο Νέου Ψυχικού, σε σύνολο 39 ατόμων, τα αγόρια ήταν 21 ή 12.21%, ενώ τα κορίτσια 18 ή 11.25%. Στο Λύκειο Παγκρατίου, σε σύνολο 74 ατόμων, τα αγόρια ήταν 43 ή 25%, ενώ τα κορίτσια 31 ή 19.37%. Στο Λύκειο Δραπετσώνας, σε σύνολο 52 ατόμων,

Πίνακας 1.
Φύλλο των μαθητών που συμμετείχαν στην Έρευνα.

ΣΧΟΛΕΙΟ	Α Γ Ο Ρ Ι Α		ΚΟΡΙΤΣΙΑ		ΣΥΝΟΛΟ	
	ΑΡΙΘΜ.	ΠΟΣΟΣΤ.	ΑΡΙΘΜ.	ΠΟΣΟΣΤ.	ΑΡΙΘΜ.	ΠΟΣΟΣΤ.
ΝΕΑ ΣΜΥΡΝΗ	37	21.51	25	15.63	62	18.68
ΝΕΟ ΨΥΧΙΚΟ	21	12.21	18	11.25	39	11.75
ΠΑΓΚΡΑΤΙ	43	25.00	31	19.37	74	29.29
ΔΡΑΠΕΤΣΩΝΑ	18	10.47	34	21.25	52	15.66
ΚΟΡΥΔΑΛΛΟΣ	17	9.88	27	16.87	44	13.25
ΦΙΛΟΘΕΗ	36	20.93	25	15.63	61	18.37
ΣΥΝΟΛΟ	172	100.00	160	100.00	332	100.00

ΦΥΛΟ ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ ΠΟΥ ΣΥΜΜΕΤΕΙΧΑΝ ΣΤΗΝ ΕΡΕΥΝΑ

τ'αγόρια ήταν 18 ή 10.47%, ενώ τα κορίτσια 34 ή 21.25%. Στο Λύκειο Κορυδαλλού, σε σύνολο 44 ατόμων, τ'αγόρια ήταν 17 ή 9.88%, ενώ τα κορίτσια 27 ή 16.87%. Στο Λύκειο Φιλοθέης, σε σύνολο 61 ατόμων, τ'αγόρια ήταν 36 ή 20.93%, ενώ τα κορίτσια 25 ή 15.63%.

Σχετικά με το μορφωτικό επίπεδο των γονέων, τα μεν αγόρια υπέδειξαν ότι οι γονείς τους, όπως παρουσιάζεται στον Πίνακα 2, ήταν 1) απόφοιτοι Λυκείου, σε σύνολο 59 ή 34.3% για τον πατέρα και 72 ή 41.8% για τη μητέρα. 2) πτυχιούχοι Ανώτατης Σχολής, σε σύνολο 46 ή 26.74% για τον πατέρα, ενώ 25 ή 14.5% για την μητέρα. 3) απόφοιτοι Γυμνασίου, κατ'αναλογία 27 ή 15.6% για τον πατέρα, ενώ 25 ή 14.5% για τη μητέρα. 4) πτυχιούχοι Ανώτερης Σχολής, κατ'αναλογία 23 ή 13.3% για τον πατέρα, και 19 ή 11% για τη μητέρα. 5) απόφοιτοι Δημοτικού, κατ'αναλογία 16 ή 9.3% για τον πατέρα, ενώ 30 ή 17.4% για τη μητέρα. 6) Αναλφάβητοι υπήρξαν σε ελάχιστα ποσοστά (0.5%) και συγκεκριμένα αναφέρθηκε ένας πατέρας και μία μητέρα.

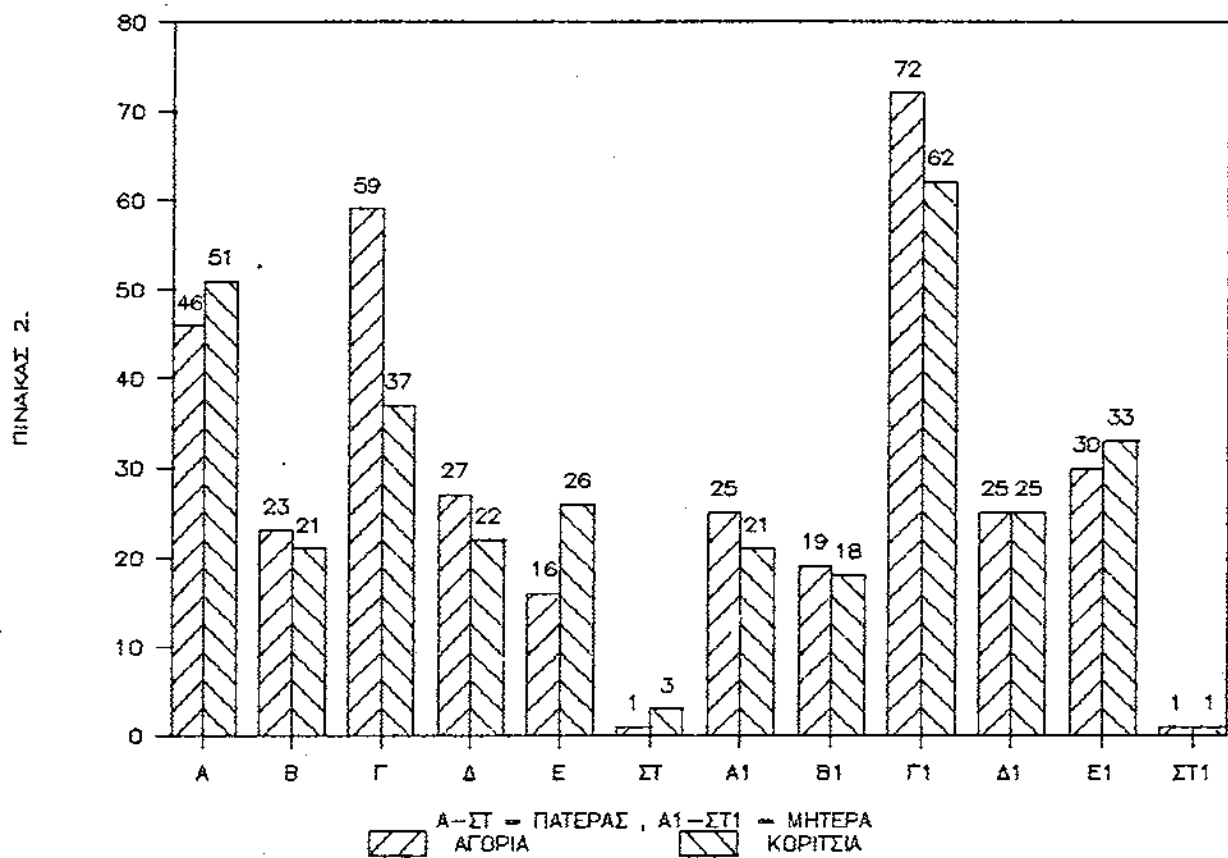
Αντίθετα, τα κορίτσια ανέφεραν ότι οι γονείς τους, όπως φαίνεται στον Πίνακα 2, ήταν: 1) πτυχιούχοι Ανώτατης Σχολής, σε σύνολο 51 ατόμων, ή 31.8% για τον πατέρα, ενώ για την μητέρα αντιστοιχούσαν απόφοιτες Λυκείου, σε σύνολο 62 ατόμων, ή 38.7%. 2) απόφοιτοι Λυκείου, σε σύνολο 37 ή 23% για τον πατέρα, ενώ για τη μητέρα αντιστοιχούσαν απόφοιτες Δημοτικού, σε σύνολο 33 ή 20.6%. 3) απόφοιτοι Δημοτικού, σε σύνολο 26 ή 16.2% για τον πατέρα και απόφοιτοι Γυμνασίου, κατ'αναλογία 25 ή 15.6% για την μητέρα. 4) απόφοιτοι Γυμνασίου, σε σύνολο 22 ή 13.7% για τον πατέρα, ενώ για την μητέρα αναλογούσαν πτυχιούχοι Ανώτατης Σχολής, σε σύνολο 21 ή 13%. 5) πτυχιούχοι Ανώτερης Σχολής, κατ'αναλογία 21 ή 13% για τον πατέρα, και 18 ή 11.2% για τη μητέρα. 6) Αναλφάβητοι ήταν τρεις ή 1.8%, από την πλευρά του πατέρα και μία αναλφάβητη ή 0.6% στο σύνολο των μητέρων των κοριτσιών.

Πίνακας 2.
Γραμματικές Γνώσεις Γονέων.

ΑΠΑΝ- ΤΗΣΗ	ΛΥΚΕΙΟ ΝΕΑΣ ΣΜΥΡΝΗΣ				ΛΥΚΕΙΟ ΝΕΟΥ ΦΥΧΙ- ΚΟΥ				ΛΥΚΕΙΟ ΠΑΓΚΡΑ- ΤΙΟΥ				ΛΥΚΕΙΟ ΔΡΑΠΕ- ΤΣΩΝΑΣ				ΛΥΚΕΙΟ ΚΟΡΥΔΑ- ΛΟΥ				ΛΥΚΕΙΟ ΦΙΛΟ- ΘΕΗΣ				ΣΥΝΟΛΑ			
	Α		Κ		Α		Κ		Α		Κ		Α		Κ		Α		Κ		Α		Κ		Α		Κ	
	Π	Μ	Π	Μ	Π	Μ	Π	Μ	Π	Μ	Π	Μ	Π	Μ	Π	Μ	Π	Μ	Π	Μ	Π	Μ	Π	Μ	Π	Μ	Π	Μ
α	5	3	9	3	9	5	7	4	8	5	9	4	1	2	3	0	4	2	2	0	19	8	21	10	46	25	51	21
β	5	2	3	3	2	6	2	3	5	4	6	3	5	2	3	0	3	0	6	3	3	5	1	6	23	19	21	18
γ	16	14	8	13	3	4	7	9	21	24	9	15	3	6	4	9	5	5	9	8	11	19	0	8	59	72	37	62
δ	6	11	3	5	6	3	1	2	6	5	5	7	6	3	10	4	2	2	2	7	1	1	1	0	27	25	22	25
ε	5	6	2	1	1	3	1	0	2	5	2	2	3	5	11	21	3	8	8	8	2	3	2	1	16	30	26	33
στ	0	1	0	0	0	0	0	0	1	0	1	0	0	0	2	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1	1	3	1
ζ	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
																									172	172	160	160

	ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ	Α Γ Ο Ρ Ι Α				Κ Ο Ρ Ι Τ Σ Ι Α			
		ΠΑΤΕΡΑΣ		ΜΗΤΕΡΑ		ΠΑΤΕΡΑΣ		ΜΗΤΕΡΑ	
		ΑΡΙΘΜ	ΠΟΣΟΣΤ %	ΑΡΙΘΜ	ΠΟΣΟΣΤ %	ΑΡΙΘΜ	ΠΟΣΟΣΤ %	ΑΡΙΘΜ	ΠΟΣΟΣΤ %
α	Πτυχίο Ανώτατης σχολής	46	26.744	25	14.535	51	31.875	21	13.125
β	Πτυχίο Ανώτερης σχολής	23	13.372	19	11.047	21	13.125	18	11.250
γ	Λυκείου	59	34.302	72	41.860	37	23.125	62	38.750
δ	Γυμνασίου	27	15.698	25	14.535	22	13.750	25	15.625
ε	Δημοτικού	16	9.303	30	17.442	26	16.250	33	20.625
στ	Αναλόβητος	1	0.581	1	0.581	3	1.875	1	0.625
ζ	Άλλο	0		0		0			
		172	100.000	172	100.000	160	100.000	160	100.000

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΕΣ ΓΝΩΣΕΙΣ ΓΟΝΕΩΝ

Ως προς το κύριο επάγγελμα των γονέων, φάνηκε στον Πίνακα 3 ότι το μεγαλύτερο ποσοστό από τις απαντήσεις των εφήβων και των δύο φύλων καλύπτει, για τον πατέρα συγκεκριμένα: 1) ο Ελεύθερος επαγγελματίας σε σύνολο 68 ή 39,5% για τα αγόρια, έναντι 42,5% των κοριτσιών. Ακολουθούν: 2) οι Δημόσιοι και Ιδιωτικοί υπάλληλοι, σε σύνολο 31 ή 18% για τ'αγόρια, ενώ για τα κορίτσια αντιστοιχούν οι πρώτοι, σε σύνολο 30 ή 18.7% και οι δεύτεροι, σε αναλογία 28 ή 17.5%. 3) Συνταξιούχοι, σε σύνολο 22 ή 12.7% για τ'αγόρια και 20 ή 12.5% αντίστοιχα για τα κορίτσια. 4) Επιστήμονες, σε σύνολο 10 ή 5.8% για τ'αγόρια και 7 ή 4.3% για τα κορίτσια. 5) Ειδικευμένοι Εργάτες, σε σύνολο 6 ή 3.4% για τ'αγόρια, και 3.7% για τα κορίτσια. 6) Ανειδίκευτος Εργάτης ήταν ένας ή 0.5% από το δείγμα των αγοριών.

Όσον αφορά τη μητέρα, διαπιστώθηκε από τους εφήβους και των δύο φύλων ότι απασχολείται με 1) Οικιακά, σε αναλογία 75 ή 44% για τ'αγόρια και 80 ή 50% για τα κορίτσια. Επονται: 2) η Ελεύθερη επαγγελματίας, σε σύνολο 31 ή 18% για τ'αγόρια και 23 ή 14.3% για τα κορίτσια. 3) η Ιδιωτική Υπάλληλος, κατ'αναλογία 30 ή 17.4%, για τ'αγόρια, ενώ 16 ή 10% για τα κορίτσια. 4) η Δημόσιος Υπάλληλος, σε σύνολο 14 ή 8.1%, για τ'αγόρια και 16 ή 10% για τα κορίτσια. 5) η Συνταξιούχος, κατ'αναλογία 10 ή 5.8% για τ'αγόρια, και 6.2% για τα κορίτσια. 6) η Επιστήμονας, σε σύνολο 7 ή 4% για τ'αγόρια και 11 ή 6.8% για τα κορίτσια. 7) η Ειδικευμένη εργάτρια, κατ'αναλογία 3 ή 1.7% για τ'αγόρια και 2 ή 1.2% για τα κορίτσια. 8) η Ανειδίκευτη εργάτρια, σε σύνολο 2 ή 1.2% για τα κορίτσια και 1 ή 0.5% για τ'αγόρια αντίστοιχα. Τέλος, από το σύνολο των αγοριών, 2 άτομα (1%) απέφυγαν ν'απαντήσουν για το επάγγελμα του πατέρα, κι ένας μαθητής για το επάγγελμα της μητέρας του.

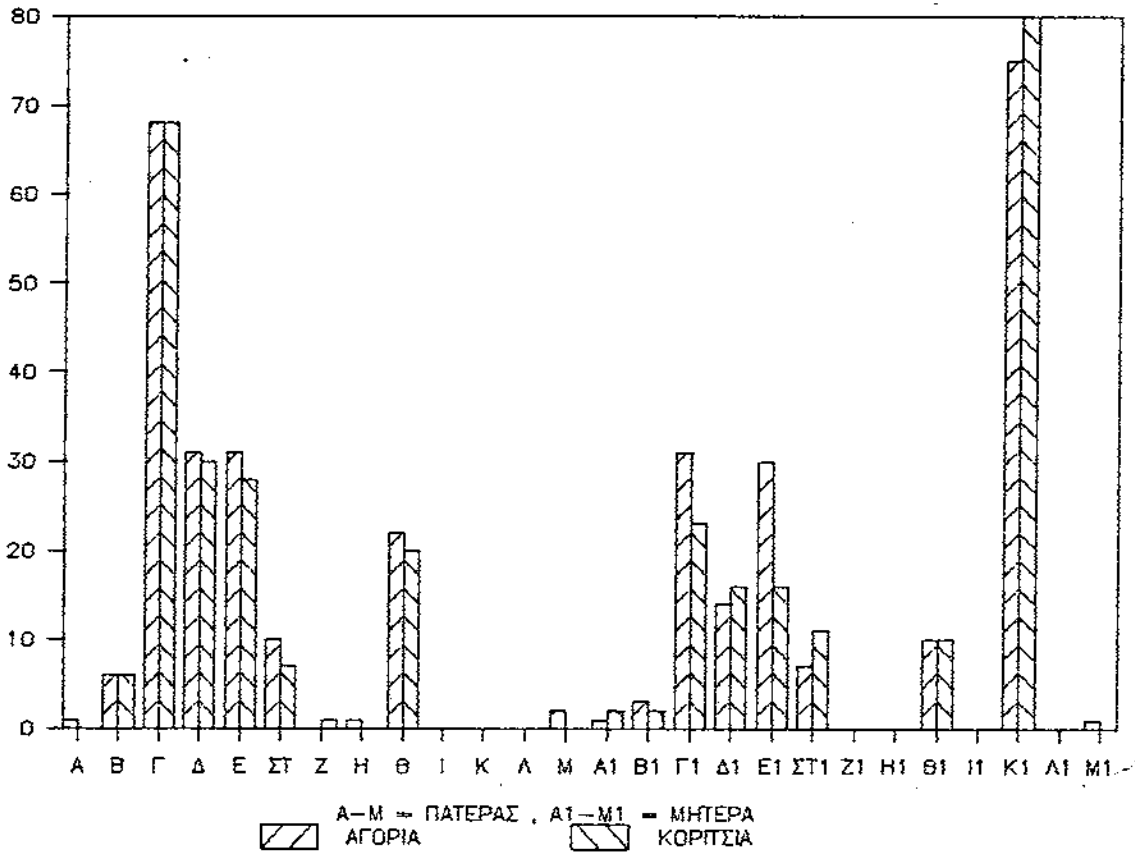
Πίνακας 3.
Κύριο Επάγγελμα Γονέων.

ΑΠΑΝ- ΤΗΣΗ	ΑΥΚΕΙΟ ΝΕΑΣ ΣΜΥΡΝΗΣ				ΑΥΚΕΙΟ ΝΕΟΥ ΦΥΚΙ- ΚΟΥ				ΑΥΚΕΙΟ ΠΑΓΚΡΑ- ΤΙΟΥ				ΑΥΚΕΙΟ ΔΡΑΠΕ- ΤΣΩΝΑΣ				ΑΥΚΕΙΟ ΚΟΥΡΥΔΑ- ΑΛΟΥ				ΑΥΚΕΙΟ ΦΙΛΟ- ΘΕΗΣ				ΣΥΝΟΛΑ			
	Α		Κ		Α		Κ		Α		Κ		Α		Κ		Α		Κ		Α		Κ		Α		Κ	
	Π	Μ	Π	Μ	Π	Μ	Π	Μ	Π	Μ	Π	Μ	Π	Μ	Π	Μ	Π	Μ	Π	Μ	Π	Μ	Π	Μ	Π	Μ	Π	Μ
α	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0	2
β	2	2	1	2	0	0	0	0	0	1	0	0	2	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	6	3	6	2	
γ	13	10	12	6	12	4	9	2	15	7	12	5	8	2	13	2	4	1	8	3	16	7	14	5	68	31	68	23
δ	7	2	6	4	2	5	5	2	10	3	6	5	2	0	7	2	5	0	2	1	5	4	4	2	31	14	30	16
ε	12	8	4	2	3	2	2	3	6	8	5	3	3	1	5	5	4	1	9	1	3	10	3	2	31	30	28	16
στ	1	1	0	0	0	1	1	0	3	2	3	1	0	0	0	0	1	1	1	0	5	2	2	11	10	7	7	11
ζ	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1	0
η	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0
θ	2	3	2	0	0	2	1	3	8	3	5	3	2	0	7	0	3	1	4	1	7	1	1	3	22	10	20	10
ι	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
κ	0	11	0	11	0	7	0	0	0	18	0	14	0	14	0	23	0	13	0	21	0	12	0	11	0	75	0	80
λ	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
μ	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	2	1	0	0
																									172	172	160	160

	ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ	Α Γ Ο Ρ Ι Α				Κ Ο Ρ Ι Τ Σ Ι Α			
		ΠΑΤΕΡΑΣ		ΜΗΤΕΡΑ		ΠΑΤΕΡΑΣ		ΜΗΤΕΡΑ	
		ΑΡΙΘΜ	ΠΟΣΟΣΤ %	ΑΡΙΘΜ	ΠΟΣΟΣΤ %	ΑΡΙΘΜ	ΠΟΣΟΣΤ %	ΑΡΙΘΜ	ΠΟΣΟΣΤ %
α	Ανιδίκευτος/η εργάτης/τρια	1	0.581	1	0.581	0		2	1.250
β	Ειδικευμένος/η εργάτης/τρια	6	3.488	3	1.744	6	3.750	2	1.250
γ	Ελεύθερος/η επαγγελματίας	68	39.535	31	18.023	68	42.500	23	14.375
δ	Δημόσιος υπάλληλος	31	18.023	14	8.140	30	18.750	16	10.000
ε	Ιδιωτικός υπάλληλος	31	18.023	30	17.442	28	17.500	16	10.000
στ	Επιστήμονας	10	5.814	7	4.070	7	4.375	11	6.875
ζ	Άνεργος/η	0		0		1	0.625	0	
η	Αγρότης/ισσα	1	0.581	0		0		0	
θ	Συνταξιούχος	22	12.791	10	5.814	20	12.500	10	6.250
ι	Ιερέας	0		0		0		0	
κ	Οικιακά	0		75	43.605	0		80	50.000
λ	Άλλο	0		0		0		0	
μ	Δεν απάντησαν	2	1.164	1	0.581	0		0	
		172	100.000	172	100.000	160	100.000	160	100.000

ΚΥΡΙΟ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΓΟΝΕΩΝ.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.

Ως προς τον τόπο κατοικίας γονέων των ερωτηθέντων εφήβων, (Πίνακας 4Π), τα μεν αγόρια υπέδειξαν ότι οι γονείς τους ζούσαν: 1) στην περιοχή Πρωτευούσης, σε σύνολο 99 ή 57,5% για τον πατέρα, και 95 ή 55.2% για τη μητέρα, ενώ τα κορίτσια ανέφεραν 82 ή 51.2% και για τους δύο γονείς. 2) η μεγάλη αστική περιοχή, εκτός Αθήνας - Θεσσαλονίκης, περιλάμβανε σύνολο 31 ή 18% για τον πατέρα και 32 ή 18.6% για τη μητέρα των αγοριών, ενώ 53 άτομα ή 33% αντιστοιχούσαν για τον πατέρα και 46 ή 28.7% για την μητέρα των κοριτσιών. 3) σε Αστική περιοχή, σε σύνολο 15 ή 8.7% για τον πατέρα και 16 ή 9.3% για την μητέρα των αγοριών. Αντίστοιχα, 7 άτομα ή 4.3% αναλογούσαν για τον πατέρα και 11 ή 6.8% για τη μητέρα των κοριτσιών. 4) σε Αγροτική περιοχή, σε σύνολο 14 ή 8.1% για τον πατέρα και 13 η 7.5% για τη μητέρα των αγοριών. Κατ'αναλογία, 12 ή 7.5% αντιστοιχούσαν για τον πατέρα και 14 ή 8.7% για τη μητέρα των κοριτσιών. 5) σε Ημιαστική περιοχή, σε σύνολο 10 ή 5.8% για τον πατέρα και 11 ή 7.5% για τη μητέρα των αγοριών. Στα δε κορίτσια αντιστοιχούσαν 5 ή 3.1% για τον πατέρα και 3 ή 1.8% για τη μητέρα. 6) στο Εξωτερικό, σε σύνολο 3 ή 1.7% για τον πατέρα και τη μητέρα των αγοριών. Στα δε κορίτσια αναλογούσαν 3 ή 1.8% για τη μητέρα και 1 ή 0.6% για τον πατέρα. 7) στην περιοχή Θεσσαλονίκης, σε σύνολο 2 ή 1% για τη μητέρα των αγοριών και 1 ή 0.6% για τη μητέρα των κοριτσιών.

Όσον αφορά τη διαμονή των γονέων των ερωτηθέντων εφήβων, τα τελευταία 10 χρόνια, (Πίνακας 5Π), τα μεν αγόρια απάντησαν ότι οι γονείς τους ζούν : 1) στη περιοχή Πρωτευούσης, σε σύνολο 129 ή 75% για τον πατέρα και 132 ή 76.7% για τη μητέρα. Τα κορίτσια αντίστοιχα ανέφεραν 70 ή 43.7% για τον πατέρα και 84 ή 52.5% για τη μητέρα. Ακολουθούν : 2) Μεγάλη Αστική περιοχή, εκτός Αθηνών - Θεσ/νίκης, σε σύνολο 32 ή 18.6% για τον πατέρα και τη μητέρα των αγοριών και στα δε κορίτσια αναλογούσαν 28 ή 17.5% για τον πατέρα και 24 ή 15% για τη μητέρα. 3) Αστική περιοχή, σε σύνολο 7 ή 4% για τον πατέρα και τη μητέρα των αγοριών.

Αντίστοιχα, 38 ή 23.7% αναλογούσαν για τον πατέρα και 37 ή 23% για τη μητέρα των κοριτσιών. 4) Εξωτερικό, σε σύνολο 1 ή 0.5% για τον πατέρα και τη μητέρα των αγοριών και 21 ή 13% για τον πατέρα των κοριτσιών. 5) Περιοχή Θεσ/νίκης, σε σύνολο 2 ή 1% για τον πατέρα και 7 ή 4.3% για τη μητέρα των κοριτσιών. 6) Ημιαστική περιοχή, σε σύνολο 7 ή 4.3% για τη μητέρα των κοριτσιών και 1 ή 0.5% για τον πατέρα των αγοριών. 7) Αγροτική περιοχή, σε σύνολο 1 ή 0.5% για τον πατέρα των αγοριών.

Από τα παραπάνω είναι προφανές ότι το ρεύμα αστικοποίησης εντάθηκε περισσότερο τα τελευταία δέκα χρόνια, με αποτέλεσμα ο αγροτικός πληθυσμός να τείνει προς εξαφάνιση. Σ' αυτό το πλαίσιο αστικοποίησης και εκβιομηχάνισης, η μερική συμμετοχή των γυναικών στην παραγωγική διαδικασία έχει μάλλον σημαντικό αντίκτυπο στη δυναμική της οικογένειας, καθώς ακόμη το υψηλό μορφωτικό επίπεδο του πατέρα είναι καθοριστικό και για τα δύο φύλα.

Αν ληφθεί υπόψη εξάλλου ότι στο αστικό πλαίσιο, όπου η δύναμη της κοινής γνώμης μειώνεται και ο οικογενειακός έλεγχος γίνεται πιο δύσκολος, εξαιτίας της επίδρασης των μέσων μαζικής ενημέρωσης και των κοινωνικών ομάδων όπου εμπλέκονται οι έφηβοι σήμερα, μπορεί η ηθική των κατοίκων των πόλεων να αναδιαρθρώνεται σε χαλαρότερη βάση, σε θέματα σεξουαλικότητας. Από την άποψη αυτή, ο βαθμός αστικοποίησης και μόρφωσης των γονέων αναμφίβολα αποτελεί σημαντικό παράγοντα για την κατανόηση της στάσης τους απέναντι στη σεξουαλική συμπεριφορά των εφήβων.

Β. Σεξουαλική Ενημέρωση των Εφήβων.

Ως προς την ενημέρωση των εφήβων και των δύο φύλων παρατηρήθηκαν ορισμένες διαφορές στο βαθμό πληροφόρησής τους από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης. Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με τον Πίνακα 6, τ' αγόρια ενημερώνονται κυρίως από την τηλεόραση σε σύνολο 60 ή 35%, από βίντεο σε σύνολο 30 ή 17,4%, ενώ άλλες πηγές αναφέρονται στη συνέχεια τα βιβλία κατ' αναλογία 26 ή 15% και τα περιοδικά σεξουαλικού περιεχομένου σε σύνολο 21 ή 12%.

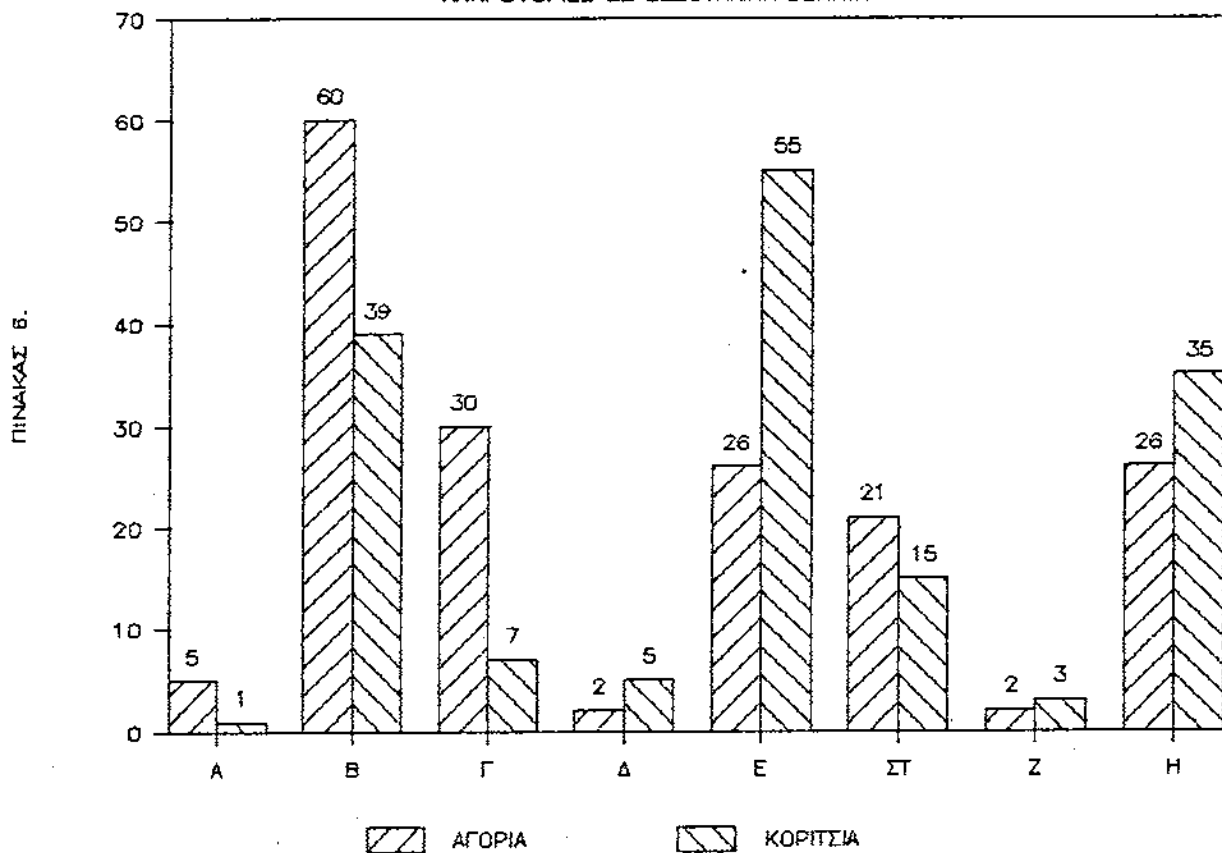
Πίνακας 6.
Μέσα μαζικής ενημέρωσης που παρέχουν πληροφορίες σε σεξουαλικά θέματα.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ	ΛΥΚΕΙΟ ΝΕΑΣ ΣΜΥΡΝΗΣ		ΛΥΚΕΙΟ ΝΕΟΥ ΨΥΧΙΚΟΥ		ΛΥΚΕΙΟ ΠΑΓΚΡΑΤΙΟΥ		ΛΥΚΕΙΟ ΔΡΑΠΕΤΣΩΝΑΣ		ΛΥΚΕΙΟ ΚΟΡΥΔΑΛΛΟΥ		ΛΥΚΕΙΟ ΦΙΛΟΘΕΗΣ		ΣΥΝΟΛΑ	
	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ
α	0	0	0	0	1	0	2	1	1	0	2	0	5	1
β	15	4	12	3	10	12	2	9	5	4	16	7	60	39
γ	7	1	0	1	13	3	4	0	2	2	4	0	30	7
δ	1	1	0	0	1	2	0	0	0	0	0	1	2	5
ε	6	12	3	8	7	8	5	12	3	8	2	7	26	55
στ	2	1	1	1	3	1	6	4	2	7	7	1	21	15
ζ	0	0	0	0	1	2	0	0	1	1	0	0	2	3
η	5	6	5	5	7	3	1	5	3	5	5	9	26	35
													172	160

	ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ	Α Γ Ο Ρ Ι Α		Κ Ο Ρ Ι Τ Σ Ι Α	
		ΑΡΙΘΜ.	ΠΟΣΟΣΤΟ %	ΑΡΙΘΜ.	ΠΟΣΟΣΤΟ %
α	Ραδιόφωνο	5	2.907	1	0.625
β	Τηλεόραση	60	34.884	39	24.375
γ	Βίντεο	30	17.442	7	4.375
δ	Κινηματογράφος	2	1.163	5	3.125
ε	Βιβλία	26	15.116	55	34.375
στ	Περιοδικά σεξουαλικού περιεχομένου	21	12.209	15	9.375
ζ	Εφημερίδες	2	1.163	3	1.875
η	Κανένα από τα παραπάνω	26	15.116	35	21.875
		172	100.000	160	100.000

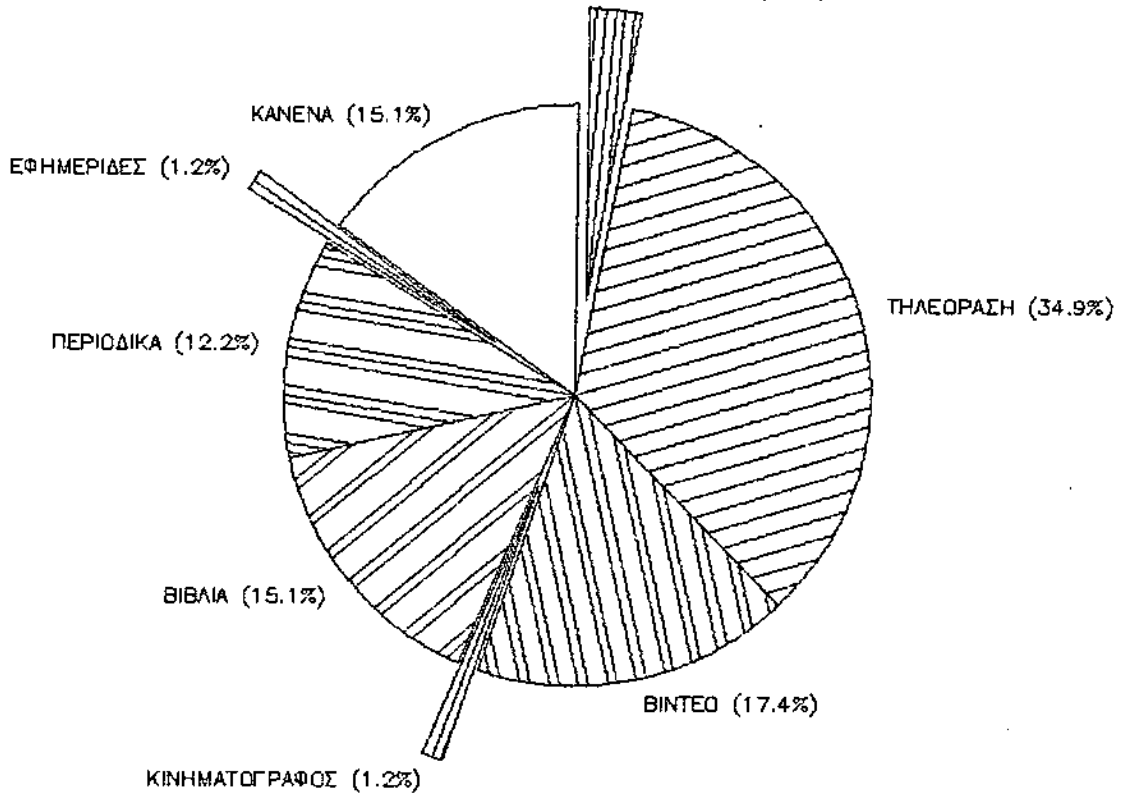
ΜΕΣΑ ΜΑΖΙΚΗΣ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗΣ ΠΟΥ ΠΑΡΕΧΟΥΝ

ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΣΕ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ

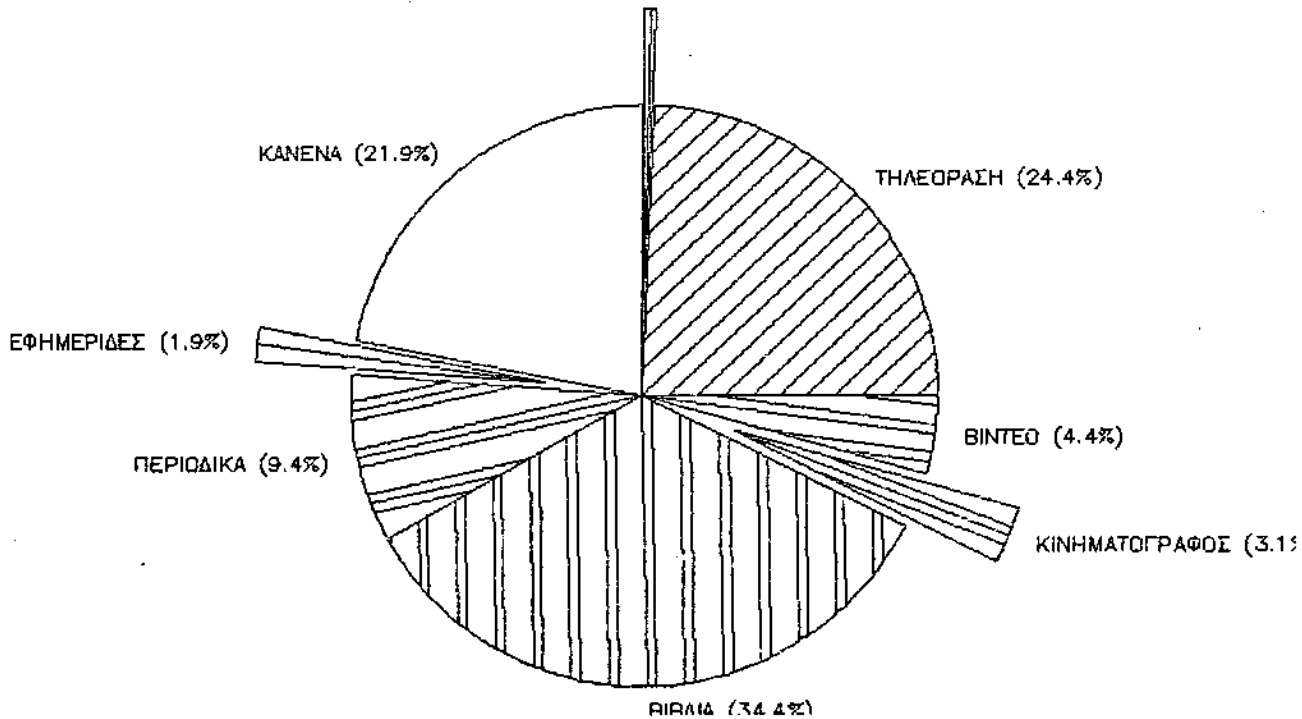
ΜΕΣΑ ΜΑΖΙΚΗΣ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗΣ ΠΟΥ ΕΝΗΜΕΡΩΝΟΥΝ

ΣΕ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ - ΑΓΟΡΙΑ
ΡΑΔΙΟΦΩΝΟ (2.9%)

ΜΕΣΑ ΜΑΖΙΚΗΣ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗΣ ΠΟΥ ΕΝΗΜΕΡΩΝΟΥΝ

ΣΕ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ - ΚΟΡΙΤΣΙΑ
ΡΑΔΙΟΦΩΝΟ (0.6%)

Οι εφημερίδες και ο κινηματογράφος αναφέρονται τελευταία σε σύνολο 2 ή 1% των αγοριών.

Το αντίθετο διαπιστώνεται με τα κορίτσια, τα οποία ενημερώνονται σε σύνολο 55 ή 34% από τα βιβλία, ενώ ακολουθεί γι' αυτά η τηλεόραση σε σύνολο 39 ή 24%, και τα περιοδικά αναφέρονται σε σύνολο 15 ή 9%. Τελευταίες δε πηγές προτιμούνται το βίντεο σε σύνολο 7 ή 4% και ο κινηματογράφος κατά 3% ή από 5 κορίτσια. Αξίζει να σημειωθεί ακόμη ότι ένα υψηλά σημαντικό ποσοστό και για τα δύο φύλα, 15% ή 26 αγόρια και 22% ή 35 κορίτσια, δεν ενημερώνονται καθόλου από κανένα μέσο μαζικής ενημέρωσης (Πίνακας 6).

Οι πρώτες πληροφορίες από συζητήσεις σε διαπροσωπικό επίπεδο, όπως φαίνεται στον Πίνακα 7Π, τόσο για τ' αγόρια όσο και για τα κορίτσια προέρχονται από φίλους, σε σύνολο 102 ή 59% και 83 ή 52% αντίστοιχα. Ακολουθεί για τ' αγόρια ο πατέρας, σε σύνολο 38 ή 22%, ενώ για τα κορίτσια αντιστοιχεί η μητέρα, σε σύνολο 50 ή 31%. Τέλος, σε σύνολο 20 ή 12% αναλογεί για τ' αγόρια η μητέρα, ενώ για τα κορίτσια αναφέρεται ο πατέρας, σε σύνολο 13 ή 8%. Ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι 12 ή 7,5% από τα κορίτσια, ενώ 4 ή 2% των αγοριών πληροφορούνται από συγγενείς για θέματα σεξουαλικής λειτουργίας και συμπεριφοράς, και ελάχιστο ποσοστό και για τα δύο φύλα καλύπτει ο ειδικός επιστήμονας και ιερέας. Σημειώνεται ακόμα ότι 6 ή 3% από τα αγόρια ανέφεραν ότι συζητούν με την ερωτική τους σύντροφο για σεξουαλικά θέματα (Πίνακας 7Π).

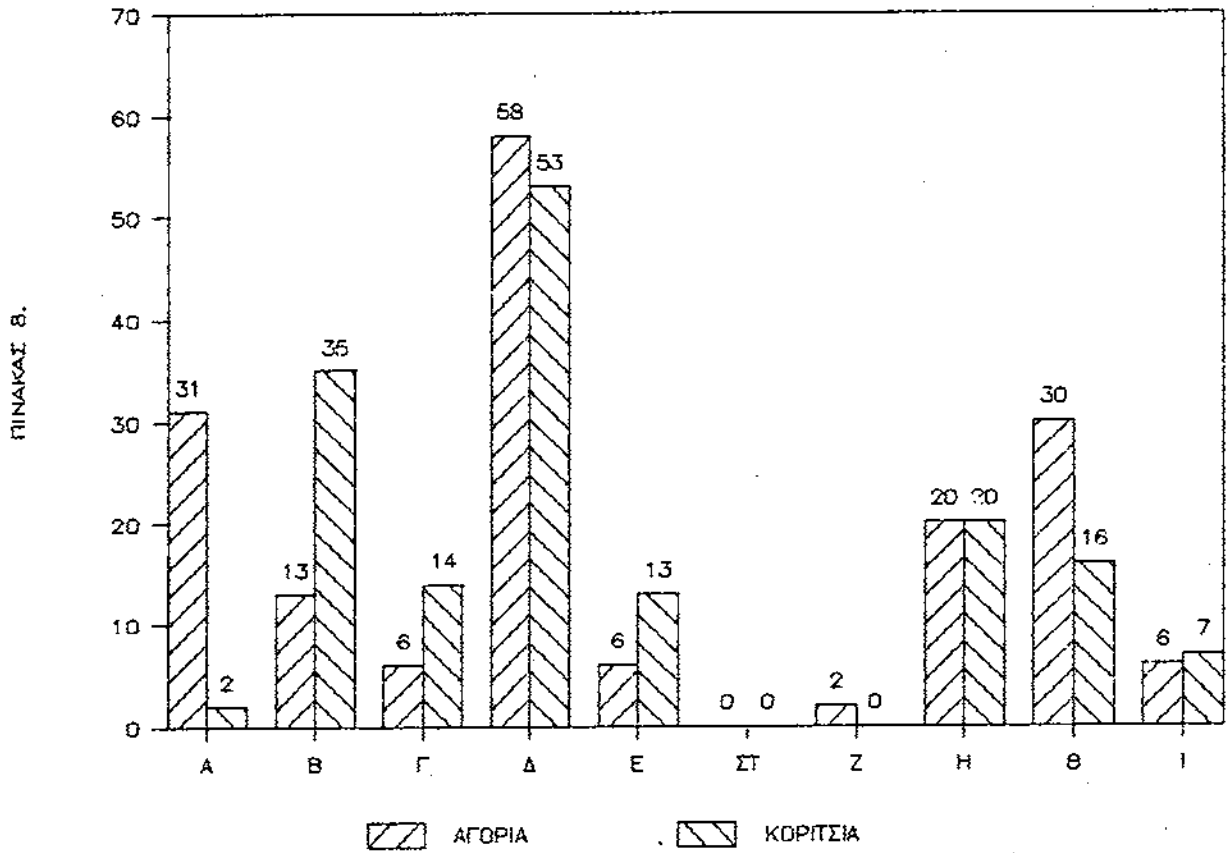
Κυριότερη πηγή ενημέρωσης σε θέματα σεξουαλικής αγωγής βρέθηκε, σύμφωνα με τον Πίνακα 8, για τ' αγόρια και τα κορίτσια ότι είναι πρώτα οι φίλοι σε σύνολο 58 ή 34% και 53 ή 33% αντίστοιχα. Ακολουθούν έπειτα ο πατέρας σε σύνολο 31 ή 18% για τ' αγόρια, ενώ για τα κορίτσια αναφέρεται η μητέρα σε σύνολο 35 ή 22%. Ακόμη, αναφέρονται τα βιβλία σε σύνολο 20 ή 12% και τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, σε σύνολο 30 ή 17%

Πίνακας 8.
Κυριότερη Πηγή Ενημέρωσης σε Θέματα Σεξουαλικής Αγωγής.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ	ΛΥΚΕΙΟ ΝΕΑΣ ΣΜΥΡΝΗΣ		ΛΥΚΕΙΟ ΝΕΟΥ ΨΥΧΙΚΟΥ		ΛΥΚΕΙΟ ΠΑΓΚΡΑΤΙΟΥ		ΛΥΚΕΙΟ ΔΡΑΠΕΤΣΩΝΑΣ		ΛΥΚΕΙΟ ΚΟΡΥΔΑΛΛΟΥ		ΛΥΚΕΙΟ ΦΙΛΟΘΕΗΣ		ΣΥΝΟΛΑ	
	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ
α	5	0	2	0	12	0	3	1	3	0	6	1	31	2
β	2	5	1	4	4	8	0	6	0	5	6	7	13	35
γ	0	1	2	2	2	3	0	4	1	2	1	2	6	14
δ	14	5	4	6	12	10	10	7	3	14	15	11	58	53
ε	5	5	1	2	0	0	0	5	0	1	0	0	6	13
στ	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
ζ	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	2	0
η	5	6	5	1	4	6	1	4	2	0	3	3	20	20
θ	4	0	4	3	8	2	3	5	6	5	5	1	30	16
ι	2	3	1	0	1	2	0	2	2	0	0	0	6	7
													172	160

	ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ	Α Γ Ο Ρ Ι Α		Κ Ο Ρ Ι Τ Σ Ι Α	
		ΑΡΙΘΜ.	ΠΟΣΟΣΤΟ %	ΑΡΙΘΜ.	ΠΟΣΟΣΤΟ %
α	Πατέρα	31	18.023	2	1.250
β	Μητέρα	13	7.558	35	21.875
γ	Συγγενείς	6	3.488	14	8.750
δ	Φίλους	58	33.721	53	33.125
ε	Ειδικό επιστήμονα	6	3.488	13	8.125
στ	Εκπαιδευτικό	0		0	
ζ	Ιερέα	2	1.164	0	
η	Βιβλία	20	11.628	20	12.500
θ	Μέσα μαζ. ενημέρ	30	17.442	16	10.000
ι	Άλλον	6	3.488	7	4.375
		172	100.000	160	100.000

ΚΥΡΙΟΤΕΡΗ ΠΗΓΗ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗΣ ΣΕ ΘΕΜΑΤΑ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ

για τα αγόρια, ενώ για τα κορίτσια τα βιβλία παρουσιάζονται σε σύνολο 20 ή 12,5% και τα μέσα μαζικής ενημέρωσης σε σύνολο 16 ή 10% αντίστοιχα. Το υπόλοιπο ποσοστό των εφήβων και συγκεκριμένα 3,4% ή 6 αγόρια και 4,3% ή 7 κορίτσια ενημερώνονται από τους ερωτικούς τους συντρόφους.

Ως προς την ηλικία που οι έφηβοι και των δύο φύλων άρχισαν να ενδιαφέρονται για θέματα σεξουαλικής αγωγής διαπιστώθηκε, με βάση τον Πίνακα 9Π, ότι το μεγαλύτερο ποσοστό καλύπτει η κατηγορία μεταξύ 10-14 ετών, σε ποσοστό 66% ή για 113 αγόρια και 51% ή για 82 κορίτσια. Δεύτερη σε σειρά έρχεται η κατηγορία κάτω των 10 ετών για τ' αγόρια, σε σύνολο 32 ή 19%, ενώ για τα κορίτσια αντιστοιχεί η κατηγορία από 14-19 ετών, σε σύνολο 59 ή 37%. Τέλος αναφέρεται για τ' αγόρια η κατηγορία άνω των 14 ετών, σε σύνολο 27 ή 16%, ενώ για τα κορίτσια αντιστοιχεί η κατηγορία κάτω των 10 ετών, σε σύνολο 19 ή 12% (Πίνακας 9Π).

Ως προς το επίπεδο σεξουαλικής πληροφόρησης του ερωτώμενου πληθυσμού διαπιστώθηκε, σύμφωνα με τον Πίνακα 10, ότι η πλειοψηφία και των δύο φύλων, 66% ή 114 από τ' αγόρια και 67,5% ή 108 από τα κορίτσια, θεωρούν ότι η ενημέρωσή τους είναι ικανοποιητική. Ωστόσο 35 κορίτσια ή 22% και 8% ή 14 αγόρια πιστεύουν ότι έχουν ελλείψεις γνώσεις.

Αντίθετα 25.5% ή 44 αγόρια, έναντι 11% ή 17 από τα κορίτσια θεωρούν ότι έχουν πλήρη ενημέρωση σε θέματα σχέσεων των δύο φύλων (Πίνακας 10).

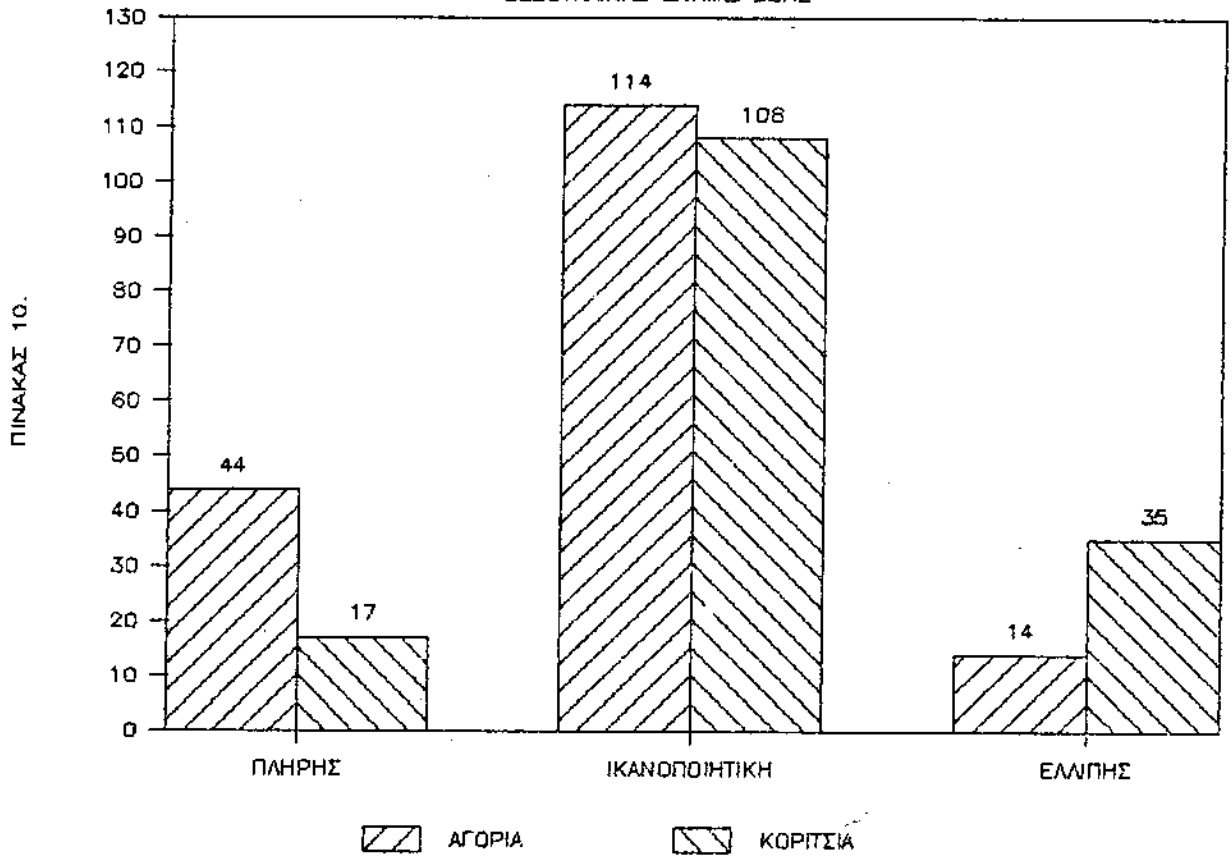
Ως προς τη δυνατότητα σύλληψης ύστερα από την πρώτη σεξουαλική επαφή, φαίνεται από τον Πίνακα 11Π, ότι 90% ή 144 από τα κορίτσια, έναντι 71,5% ή 123 αγοριών απαντούν θετικά. Εντούτοις 31% ή 18 αγόρια, έναντι 3% ή 5 από τα κορίτσια αρνούνται την πιθανότητα αυτή. Παρατηρείται επίσης ότι ποσοστό 7% ή 11 κορίτσια, έναντι 10% ή 18 από τ' αγόρια αγνοούν, αν υπάρχει δυνατότητα σύλληψης μετά την πρώτη σεξουαλική επαφή.

Πίνακας 10.
Επίπεδο Σεξουαλικής Ενημέρωσης.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ	ΛΥΚΕΙΟ ΝΕΑΣ ΣΜΥΡΝΗΣ		ΛΥΚΕΙΟ ΝΕΟΥ ΨΥΧΙΚΟΥ		ΛΥΚΕΙΟ ΠΑΓΚΡΑΤΙΟΥ		ΛΥΚΕΙΟ ΔΡΑΠΕΤΣΩΝΑΣ		ΛΥΚΕΙΟ ΚΟΡΥΔΑΛΛΟΥ		ΛΥΚΕΙΟ ΦΙΛΟΘΕΗΣ		ΣΥΝΟΛΑ	
	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ
α	6	2	6	4	9	2	9	1	0	5	14	3	44	17
β	29	17	11	13	31	24	8	26	14	12	21	16	114	108
γ	2	6	4	1	3	5	1	7	3	10	1	6	14	35
													172	160

	ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ	Α Γ Ο Ρ Ι Α		Κ Ο Ρ Ι Τ Σ Ι Α	
		ΑΡΙΘΜ.	ΠΟΣΟΣΤΟ %	ΑΡΙΘΜ.	ΠΟΣΟΣΤΟ %
α	Πλήρης	44	25.581	17	10.625
β	Ικανοποιητική	114	66.279	108	67.500
γ	Ελλιπής	14	8.140	35	21.875
		172	100.000	160	100.000

ΕΠΙΠΕΔΟ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗΣ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗΣ

Ως προς την πληροφόρηση των νέων, σχετικά με τα αφροδίσια νοσήματα, φάνηκε στον Πίνακα 12, ότι στη συντριπτική τους πλειοψηφία οι έφηβοι και των δύο φύλων γνώριζαν το AIDS, σε ποσοστό 98,8% ή 170 αγόρια και 100% ή 160 κορίτσια. Τα αγόρια ανέφεραν τη σύφιλη σε σύνολο 161 ή 93,6%, ενώ τα κορίτσια σε σύνολο 143 ή 89,3%. Ως τρίτο κατά σειρά σεξουαλικό μεταδιδόμενο νόσημα αναφέρθηκαν οι μυκητιάσεις σε ποσοστό 51,8% ή 83 από τα κορίτσια και 33,1% ή 57 από τα αγόρια. Ακολουθεί η βλεννόρροια, σε σύνολο 100 ή 58,1% για τα αγόρια, έναντι 82 ή 51,2% για τα κορίτσια. Εν τούτοις επισημαίνεται ότι 37,7% ή 65 από τα αγόρια και 38,1% ή 61 από τα κορίτσια αγνοούσαν ότι η βλεννόρροια μεταδίδεται με τη σεξουαλική επαφή. Είναι σημαντικό ακόμα να αναφερθεί ότι 70,9% ή 122 από τ'αγόρια, έναντι 103 ή 64,3% των κοριτσιών δεν γνώριζαν ότι οι τριχομονάδες αποτελούν σεξουαλικά μεταδιδόμενο νόσημα. Οσον αφορά την αιμορροφυλία, 44,1% ή 76 αγόρια, έναντι 73 ή 45,6% των κοριτσιών αγνοούσαν ότι δεν μεταδίδεται σεξουαλικά. Επίσης, 17,4% ή 30 αγόρια, έναντι 12 ή 7,5% των κοριτσιών θεωρούσαν ότι μεταδίδεται με την ολοκληρωμένη σεξουαλική σχέση...

Επιπρόσθετα, η άγνοια των νέων διαπιστώθηκε και από το γεγονός ότι 70,3% ή 121 αγόρια, έναντι 113 ή 70,6% των κοριτσιών αγνούσε ότι τα κονδυλώματα αποτελούν σεξουαλικά μεταδιδόμενο νόσημα. Αντίθετα, για την ηπατίτιδα Β, 29% ή 50 αγόρια, έναντι 35 ή 21,8% των κοριτσιών αγνοούσαν ότι μεταδίδεται με τη σεξουαλική πράξη. Οσον αφορά την ηπατίτιδα Α, 59% ή 102 αγόρια, έναντι 92 ή 57,5% των κοριτσιών αγνοούσαν ότι δεν μεταδίδεται με τη σεξουαλική επαφή. Είναι απαγοητευτικό το γεγονός ότι για τη μεσογειακή αναιμία, 45,6% ή 78 αγόρια και 23,7% ή 38 από τα κορίτσια αγνοούσαν ότι δεν αποτελεί σεξουαλικά μεταδιδόμενο νόσημα (Πίνακας 12Π).

Εκ των ανωτέρω φαίνεται ότι αν και η πλειοψηφία των εφήβων και των 2 φύλων θεωρεί ότι είναι πλήρως ή ικανοποιητικά ενημερωμένοι, ωστόσο η θετική αυτοεκτίμηση που έχει για το επίπεδο σεξουαλικής της ενημέρωσης διαψεύδεται σ'ένα ποσοστό από τις απαντήσεις στην κατηγορία των ερωτήσεων που διερευνούν την ενημέρωση σε θέματα σύλληψης και νοσημάτων που μεταδίδονται με τις ολοκληρωμένες σεξουαλικές σχέσεις. Ερωτήσεις, όπου παρά την σχετική πληροφόρηση των ερωτηθέντων εφήβων, διαπιστώνονται υπολογίσιμα ποσοστά άγνοιας βασικών θεμάτων.

Ως προς τις πηγές πληροφόρησης, φορείς της σεξουαλικής ενημέρωσης, σε προσωπικό επίπεδο, σύμφωνα με τις απαντήσεις ήταν κατ'εξοχήν οι φίλοι για τους εφήβους και των 2 φύλων, ενώ από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης διαπιστώνεται μία απόκλιση στα δύο φύλα, αφού η τηλεόραση και το βίντεο έρχονται πρώτα στις προτιμήσεις των αγοριών, ενώ ο Τύπος για τα κορίτσια, πράγμα που ενδεχόμενα συμβάλλει, ενμέρει για το δείκτη ενημέρωσης των τελευταίων σε θέματα σεξουαλικότητας.

Γ. Σεξουαλικές Σχέσεις των Εφήβων

Ως προς τη δημιουργία σεξουαλικών σχέσεων με το άλλο φύλο, παρατηρείται με βάση τον Πίνακα 13, ότι 73% ή 126 αγόρια, έναντι 42% ή 67 κορίτσια έχουν σεξουαλικές σχέσεις, ενώ αντίθετα 27% ή 46 αγόρια, έναντι 58% ή 93 κορίτσια ανέφεραν ότι απέχουν από την ολοκληρωμένη σεξουαλική σχέση.

Όσον αφορά τα αίτια μη δημιουργίας ολοκληρωμένων σεξουαλικών σχέσεων με το άλλο φύλο, (Πίνακας 14Π), διαπιστώθηκε ότι 37% ή 17 αγόρια, έναντι 62% ή 52 κορίτσια θεωρούν ότι δεν νιώθουν έτοιμα, ενώ ακόμη 30% ή 14 αγόρια και 21.5% ή 20 κορίτσια απάντησαν ότι δεν έχουν ερωτευτεί κάποιο άτομο, έως σήμερα. Επίσης, 24% ή 11 αγόρια και 12% ή 11 κορίτσια ανέφεραν άλλες αιτίες, όπως: 1) η έλλειψη ανταπόκρισης από πρόσωπα του άλλου φύλου, 2) η απροθυμία ή αναποφασιστικότητα του/της συντρόφου, σχετικά με την

Πίνακας 13.
Δημιουργία Σεξουαλικών Σχέσεων με το Άλλο Φύλο.

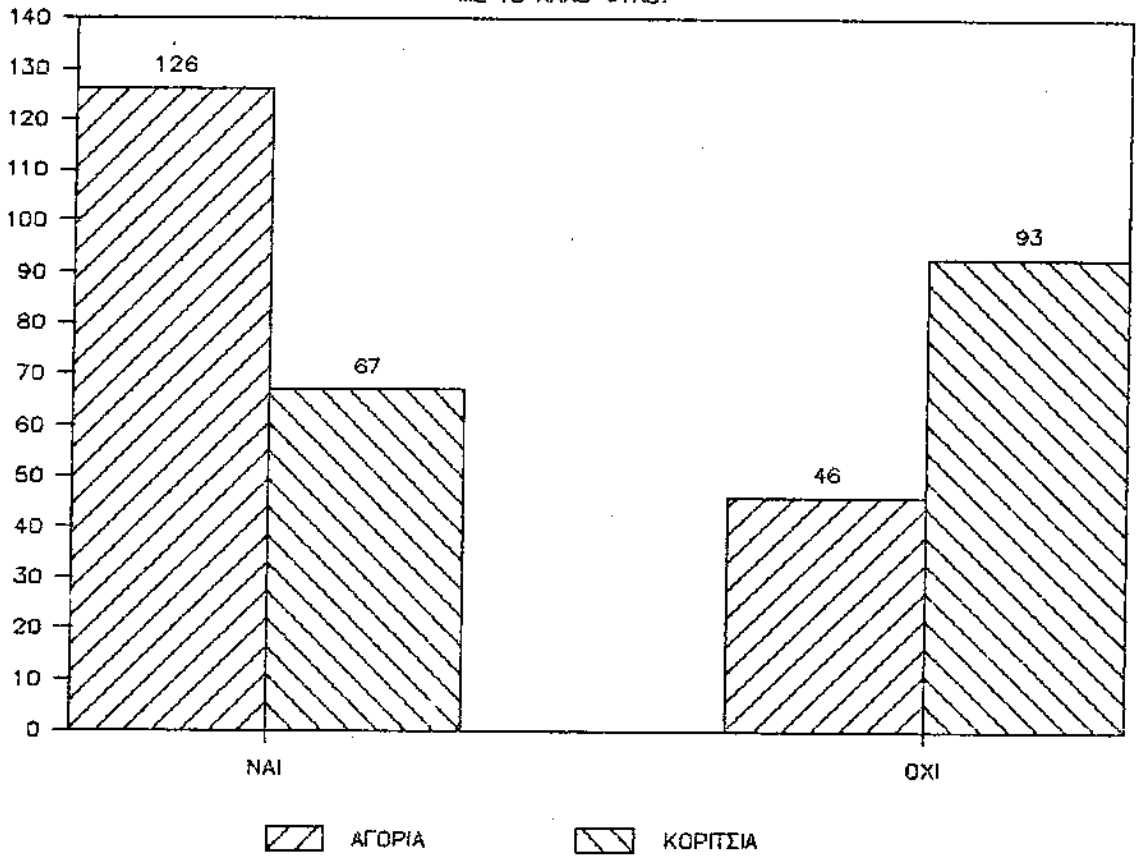
ΑΠΑΝΤΗΣΗ	ΛΥΚΕΙΟ ΝΕΑΣ ΣΜΥΡΝΗΣ		ΛΥΚΕΙΟ ΝΕΟΥ ΨΥΧΙΚΟΥ		ΛΥΚΕΙΟ ΠΑΓΚΡΑΤΙΟΥ		ΛΥΚΕΙΟ ΔΡΑΠΕΤΣΩΝΑΣ		ΛΥΚΕΙΟ ΚΟΡΥΔΑΛΛΟΥ		ΛΥΚΕΙΟ ΦΙΛΟΘΕΗΣ		ΣΥΝΟΛΑ	
	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ
α	26	12	17	12	35	12	13	11	9	15	26	9	126	67
β	11	13	4	6	8	19	5	23	8	15	10	17	46	93
													172	160

	ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ	ΑΓΟΡΙΑ		ΚΟΡΙΤΣΙΑ	
		ΑΡΙΘΜ.	ΠΟΣΟΣΤΟ %	ΑΡΙΘΜ.	ΠΟΣΟΣΤΟ %
α	Ναι	126	73.256	67	41.875
β	Όχι	46	26.744	93	58.125
		172	100.000	160	100.000

ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ

ΜΕ ΤΟ ΑΛΛΟ ΦΥΛΟ.

ΠΙΝΑΚΑΣ 13.

ολοκλήρωση της σεξουαλικής τους σχέσης, 3) η έλλειψη εμπιστοσύνης προς τον/την σύντροφο τους, 4) η διάθεση αναβλητικότητας στους εφήβους και των δύο φύλων, εξαιτίας της έλλειψης κατάλληλων ευκαιριών και τέλος 5) η αποφυγή συζητήσεων μεταξύ των εφήβων και των δύο φύλων ως προς την αναμενόμενη σεξουαλική συμπεριφορά κι έκφραση (Πίνακας 14Π).

Όσον αφορά την ηλικία της πρώτης σεξουαλικής επαφής, όπως φαίνεται στον Πίνακα 15, 56% ή 71 αγόρια και 67% ή 45 κορίτσια ανέφεραν την ηλικία των 16 ετών και άνω. Επίσης, 39% ή 49 αγόρια, έναντι 28% ή 19 κορίτσια, ανέφεραν την ηλικία των 14 - 16 ετών, ενώ μόλις 5% ή 6 αγόρια και 4% ή 3 κορίτσια αναλογούσαν στην ηλικία κάτω των 14 ετών.

Ως προς την ηλικία του πρώτου ερωτικού συντρόφου, όπως φαίνεται στον Πίνακα 16Π, 51% ή 64 αγόρια, έναντι 70% ή 47 από τα κορίτσια απάντησαν ότι είχαν την πρώτη σεξουαλική σχέση με άτομο μεγαλύτερη ηλικίας. Αντίθετα, 27% ή 18 κορίτσια, έναντι 37% ή 47 αγόρια ανέφεραν άτομα της ίδιας ηλικίας και τέλος, 12% ή 15 αγόρια και 3% ή 2 κορίτσια δημιούργησαν την πρώτη τους σεξουαλική σχέση με άτομο μικρότερης ηλικίας.

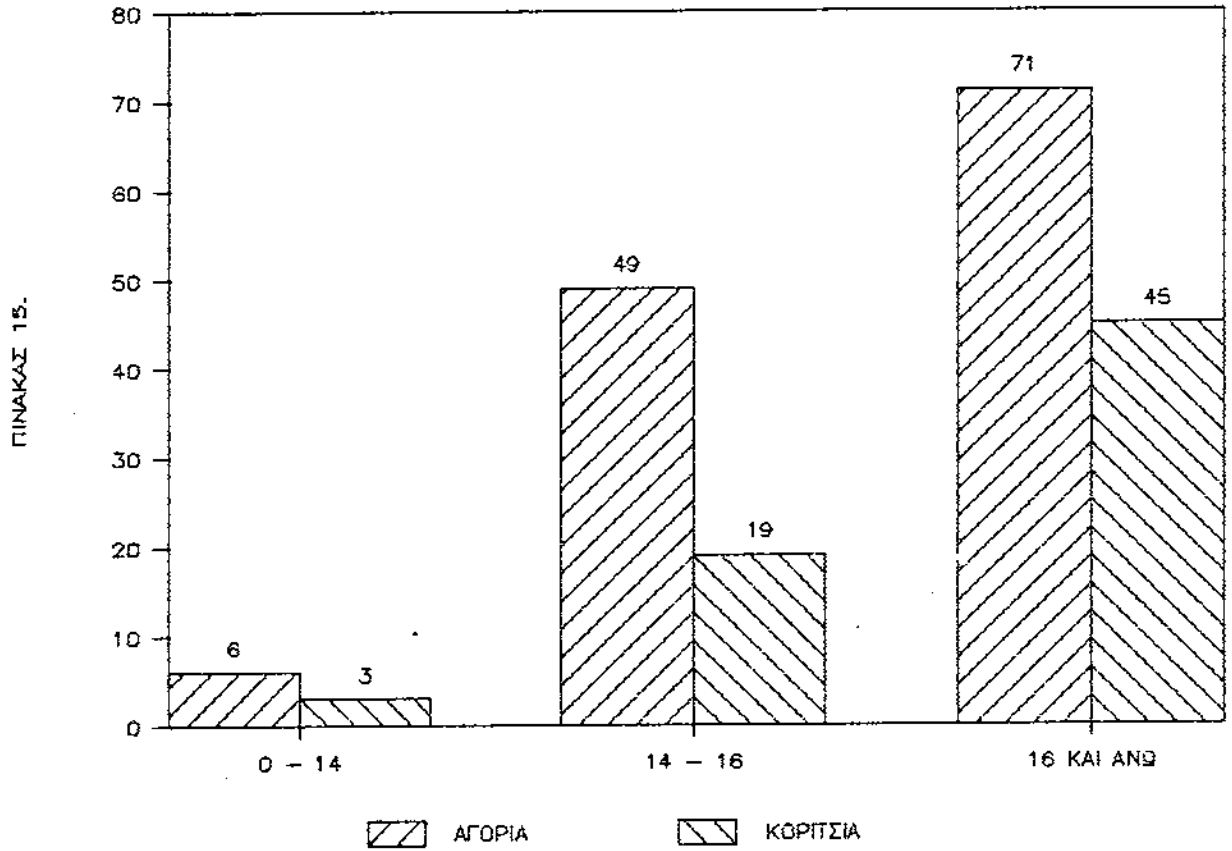
Όσον αφορά τα αισθήματα, κατά τη διάρκεια της πρώτης σεξουαλικής σχέσης, διαπιστώθηκαν διαφορές μεταξύ των εφήβων και των δύο φύλων, σύμφωνα με τον Πίνακα 17Π. Ειδικότερα, τα αγόρια αναφέρουν ότι κατά τη διάρκεια της πρώτης σεξουαλικής σχέσης αισθάνθηκαν ικανοποίηση σε σύνολο 56 ή 44%, έναντι των κοριτσιών σε σύνολο 5 ή 7%. Ακολουθεί για τα αγόρια σε σύνολο 49 ή 39% η ευχαρίστηση, ενώ για τα κορίτσια αναλογούν 20 άτομα ή 30%. Πιο συγκεκριμένα, για τα κορίτσια παρατηρείται ότι κατά τη διάρκεια της πρώτης σεξουαλικής τους σχέσης κυριαρχούν τα αρνητικά συναισθήματα, όπως πόνοι, σε σύνολο 25 ή 37%, έναντι 3% ή για 4 αγόρια. Ακόμη, ο φόβος και οι τύψεις αναφέρονται σε ποσοστό 18% ή σε 12 κορίτσια και 8% ή για 10 αγόρια.

Πίνακας 15.
Ηλικία Πρώτης Σεξουαλικής Επαφής.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ	ΛΥΚΕΙΟ ΝΕΑΣ ΣΜΥΡΝΗΣ		ΛΥΚΕΙΟ ΝΕΟΥ ΨΥΧΙΚΟΥ		ΛΥΚΕΙΟ ΠΑΓΚΡΑΤΙΟΥ		ΛΥΚΕΙΟ ΔΡΑΠΕΤΣΩΝΑΣ		ΛΥΚΕΙΟ ΚΟΡΥΔΑΛΛΟΥ		ΛΥΚΕΙΟ ΦΙΛΟΘΕΗΣ		ΣΥΝΟΛΑ	
	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ
α	0	2	3	0	1	0	0	0	1	1	1	0	6	3
β	10	4	6	4	11	4	6	5	3	0	13	2	49	19
γ	16	6	8	8	23	8	7	6	5	11	12	6	71	45
													126	67

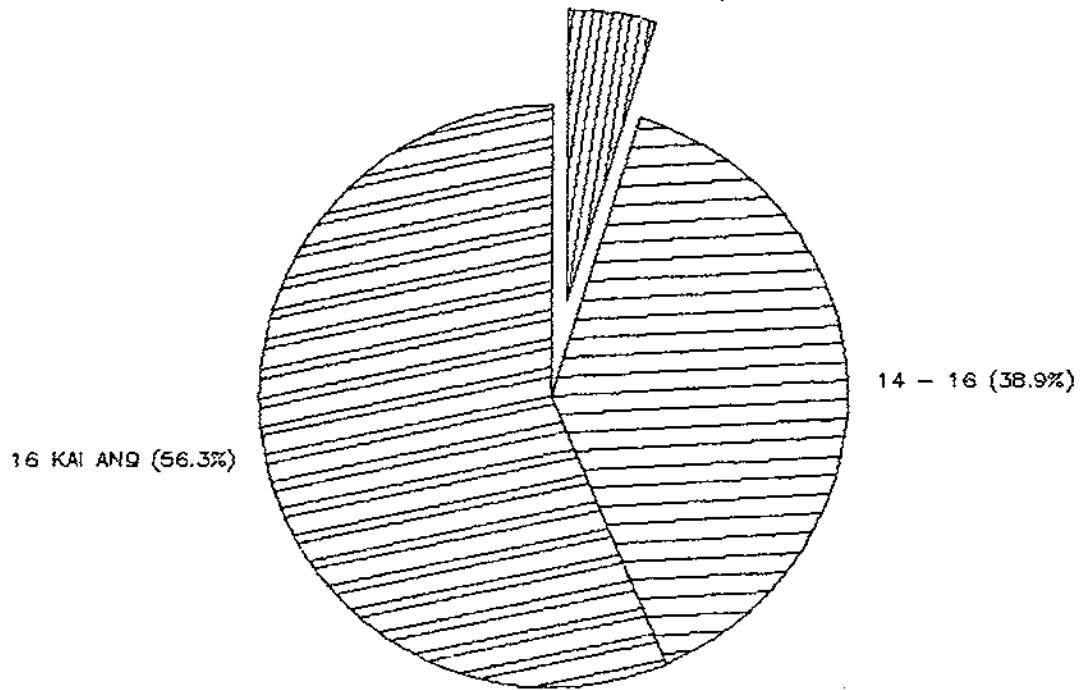
	ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ	ΑΓΟΡΙΑ		ΚΟΡΙΤΣΙΑ	
		ΑΡΙΘΜ.	ΠΟΣΟΣΤΟ %	ΑΡΙΘΜ.	ΠΟΣΟΣΤΟ %
α	0-14 ετών	6	4.762	3	4.478
β	14-16 ετών	49	38.889	19	28.358
γ	16 ετών και άνω	71	56.349	45	67.164
		126	100.000	67	100.000

ΗΛΙΚΙΑ ΠΡΩΤΗΣ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗΣ ΕΠΑΦΗΣ

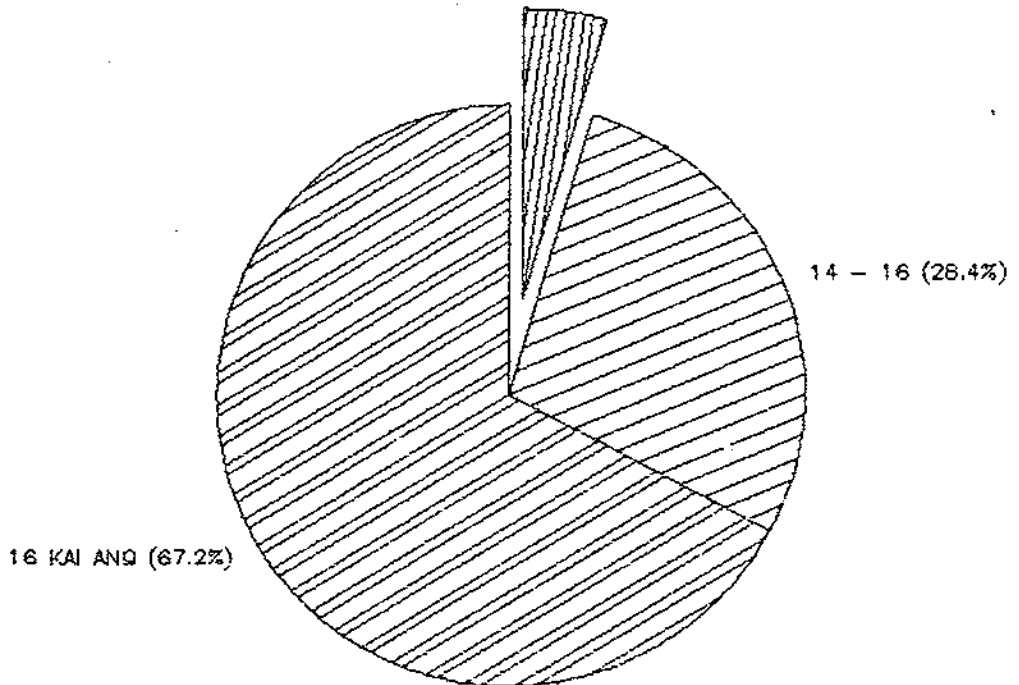
ΗΛΙΚΙΑ

ΠΡΩΤΗΣ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗΣ ΕΠΑΦΗΣ - ΑΓΟΡΙΑ
0 - 14 (4.8%)

ΗΛΙΚΙΑ

ΠΡΩΤΗΣ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗΣ ΕΠΑΦΗΣ - ΚΟΡΙΤΣΙΑ
0 - 14 (4.5%)

Όσον αφορά τη χρήση αντισυλληπτικών μεθόδων, όπως φαίνεται στον Πίνακα 18, τα αγόρια προτιμούν το αντρικό προφυλακτικό σε σύνολο 93 ή 54%, έναντι της διακεκομμένης συνουσίας σε σύνολο 20 ή 12%. Τα κορίτσια αντίστοιχα αναφέρουν ως μέθοδο αντισύλληψης τη διακεκομμένη συνουσία σε σύνολο 23 ή 14%, ενώ δεύτερο κατά σειρά μέσο είναι το αντρικό προφυλακτικό σε σύνολο 21 ή 13%. Τέλος, τα αντισυλληπτικά χάπια και η μέθοδος του ημερολογίου αναφέρονται κατά 3% ή από 5 κορίτσια και κατά 2,5% ή από 4 κορίτσια αντίστοιχα. Υπογραμμίζεται ότι 33% ή 57 αγόρια και 67% ή 107 κορίτσια απάντησαν ότι δεν χρησιμοποιούν καμία αντισυλληπτική μέθοδο.

Οι αιτίες που μέχρι σήμερα οι έφηβοι και των δύο φύλων δεν χρησιμοποιούν κανένα αντισυλληπτικό μέσο εντοπίζονται, σύμφωνα με τον Πίνακα 19, κύρια στη μη δημιουργία σεξουαλικών σχέσεων σε σύνολο 46 ή 74% για τα αγόρια και 76% ή για 93 κορίτσια. Άλλοι λόγοι αναφέρονται: η έλλειψη ικανοποίησης από κάποια συγκεκριμένη μέθοδο σε σύνολο 13 ή 21% στα αγόρια και 10,5% στα κορίτσια. Ενδιαφέρον είναι ότι 11% των κοριτσιών θεωρούν ότι η αντισύλληψη δεν είναι νόμιμη πράξη ενώ 7 ή 6% των ίδιων δεν εξέφρασαν καμία γνώμη.

Εκ των ανωτέρω προκύπτει ότι το ποσοστό αποχής από την ολοκληρωμένη σεξουαλική σχέση παρουσιάζεται πιο υψηλό στα κορίτσια, συγκριτικά με τ'αγόρια, πράγμα που σημαίνει ότι είτε αντιμετωπίζουν τη σχέση αυτή με σκεπτικισμό, αλλά κι επειδή θέλουν πρώτα να βεβαιωθούν για τον εαυτό τους, καθώς και για τα αισθήματα των φίλων τους. Άλλοτε πάλι, φαίνεται να εξιδανικεύουν αρκετά τη σεξουαλική σχέση, περιμένοντας να γνωρίσουν το μεγάλο έρωτα, όπως μερικές πράγματι ανέφεραν.

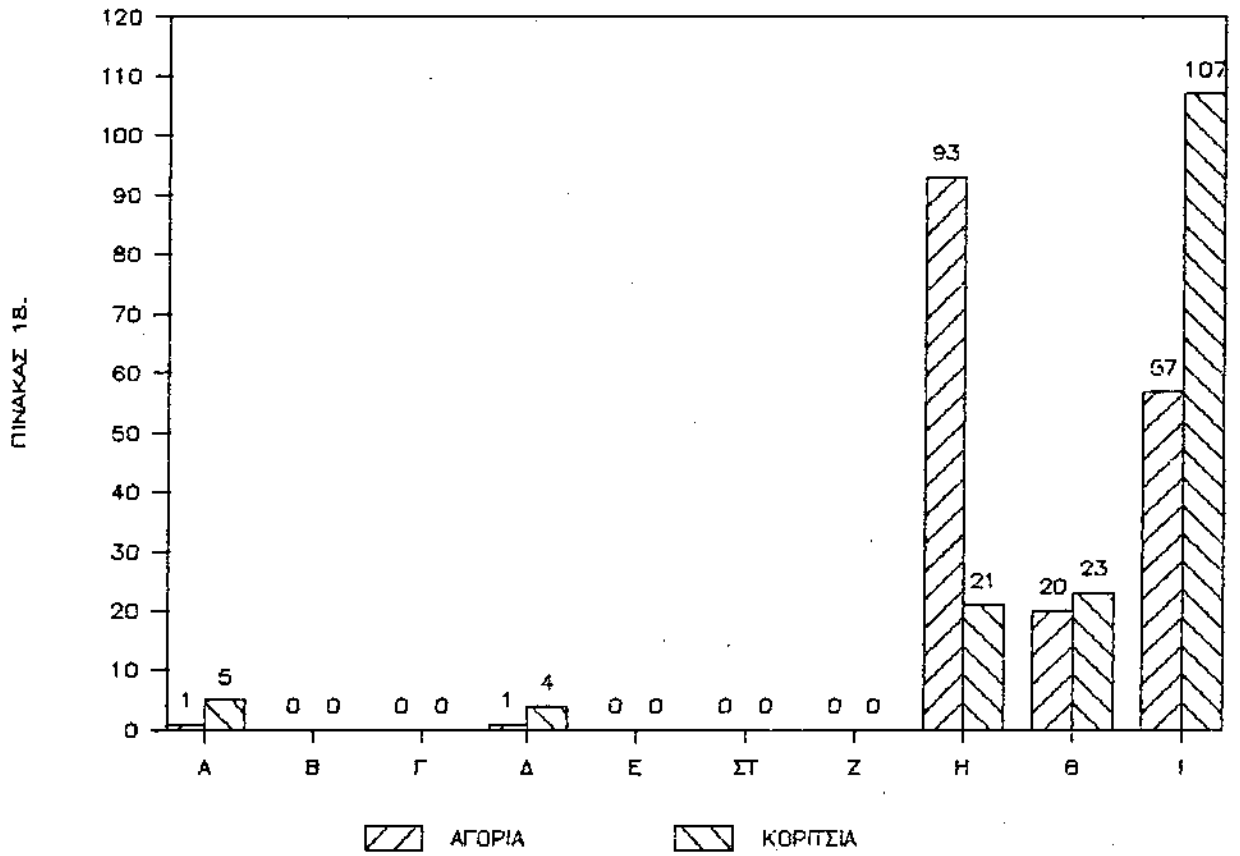
Όσον αφορά τη χρήση κάποιας μεθόδου αντισύλληψης, τ'αγόρια φαίνεται να χρησιμοποιούν το προφυλακτικό και τη διακεκομμένη συνουσία, σε αντίθεση με τα κορίτσια που δείχνουν σημαντικά χαμηλότερο ποσοστό που οφείλεται κυρίως στην έλλειψη ολοκληρωμένων σεξουαλικών σχέσεων στα κορίτσια, σε σύγκριση με τ'αγόρια και συνακόλουθα στην άγνοια ή

Πίνακας 18.
Αντισυλληπτικές Μέθοδοι που Χρησιμοποιούν οι Νέοι.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ	ΛΥΚΕΙΟ ΝΕΑΣ ΣΜΥΡΝΗΣ		ΛΥΚΕΙΟ ΝΕΟΥ ΨΥΧΙΚΟΥ		ΛΥΚΕΙΟ ΠΑΓΚΡΑΤΙΟΥ		ΛΥΚΕΙΟ ΔΡΑΠΕΤΣΩΝΑΣ		ΛΥΚΕΙΟ ΚΟΡΥΔΑΛΛΟΥ		ΛΥΚΕΙΟ ΦΙΛΟΘΕΗΣ		ΣΥΝΟΛΑ	
	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ
α	0	0	0	1	0	2	0	1	1	1	0	0	1	5
β	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
γ	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
δ	0	0	0	0	0	2	1	1	0	0	0	1	1	4
ε	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
στ	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
ζ	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
η	20	6	15	6	25	5	12	1	8	1	13	2	93	21
θ	2	2	2	4	3	1	1	3	2	8	10	5	20	23
ι	15	15	10	7	15	21	9	28	8	17	0	19	57	107
													172	160

	ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ	ΑΓΟΡΙΑ		ΚΟΡΙΤΣΙΑ	
		ΑΡΙΘΜ.	ΠΟΣΟΣΤΟ %	ΑΡΙΘΜ.	ΠΟΣΟΣΤΟ %
α	Αντισυλληπτικά χάπια	1	0.581	5	3.125
β	Ενδομήτρια σπειράματα	0		0	
γ	Διάφραγμα	0		0	
δ	Μέθοδος Ημερολογίου	1	0.621	4	2.500
ε	Θερμομετρική μέθοδος	0		0	
στ	Αντισυλληπτικά υπόθετα	0		0	
ζ	Σπερματοκτόνες αλοιφές	0		0	
η	Ανδρικό προφυλακτικό	93	54.070	21	13.125
θ	Διακεκομμένη συνουσία	20	11.628	23	14.375
ι	Καμία	57	33.140	107	66.875
		172	100.000	160	100.000

ΑΝΤΙΣΥΛΛΗΠΤΙΚΕΣ ΜΕΘΟΔΟΙ ΠΟΥ ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΟΥΝ ΟΙ ΝΕΟΙ

Πίνακας 19
Αιτίες Μη Χρησιμοποίησης Αντισυλληπτικών Μεθόδων Μέχρι Σήμερα.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ	ΛΥΚΕΙΟ ΝΕΑΣ ΣΜΥΡΝΗΣ		ΛΥΚΕΙΟ ΝΕΟΥ ΨΥΧΙΚΟΥ		ΛΥΚΕΙΟ ΠΑΓΚΡΑΤΙΟΥ		ΛΥΚΕΙΟ ΔΡΑΠΕΤΣΩΝΑΣ		ΛΥΚΕΙΟ ΚΟΡΥΔΑΛΛΟΥ		ΛΥΚΕΙΟ ΦΙΛΟΘΕΗΣ		ΣΥΝΟΛΑ	
	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ
α	11	11	3	6	8	19	5	23	7	14	12	20	46	93
β	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	2
γ	0	1	0	1	2	1	0	2	1	2	0	0	3	7
δ	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1
ε	3	2	1	0	5	1	0	2	0	4	4	4	13	13
στ	0	0	0	0	0	0	0	7	0	0	0	0	0	7
													62	123

	ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ	ΑΓΟΡΙΑ		ΚΟΡΙΤΣΙΑ	
		ΑΡΙΘΜ.	ΠΟΣΟΣΤΟ %	ΑΡΙΘΜ.	ΠΟΣΟΣΤΟ %
α	Δεν έχω σεξουαλικές σχέσεις	46	74.194	93	75.610
β	Δεν μου επιτρέπει ο/η σύντροφός μου	0		2	1.626
γ	Δεν έχω ενημερωθεί από κάποιον ειδικό για ποιά μέθοδος ταιριάζει	3	4.839	7	5.691
δ	Δεν θεωρώ ότι η αντισύλληψη είναι νόμιμη πράξη	0		1	0.813
ε	Καμία	13	20.967	13	10.569
στ	Δεν απάντησαν	0		7	5.691
		62	100.000	123	100.000

προκατάληψη ως προς την ίδια την αντισύλληψη. Αξίζει να σημειωθεί ότι χαρακτηρίστηκε παράνομη πράξη από κορίτσια μόνο, ενώ άλλες έφηβες αρνούνται να εκφράσουν καν γνώμη.

Δ. Στάσεις των Γονέων σε Σεξουαλικά Θέματα

Από τις απαντήσεις των εφήβων για τη στάση που τηρούν οι γονείς σε θέματα σεξουαλικότητας, όπως φαίνεται στον Πίνακα 20, διαπιστώθηκε ότι είναι συζητήσιμοι σε σύνολο 64 ή 37% για τα αγόρια, ενώ 31% ή 53 από τους γονείς παρουσιάζονται φιλελεύθεροι. 12% ή 21 γονείς κρατούν συντηρητική στάση στο θέμα του σεξ, ενώ 12% ή 20 γονείς είναι αδιάφοροι. Τα αντίστοιχα ποσοστά για τα κορίτσια αναφέρονται ως εξής: οι γονείς τους σε σύνολο 83 ή 52% συζητούν για σεξουαλικά θέματα, ενώ 34% ή 54 απ'αυτούς κρατούν συντηρητική στάση. Σημειώνεται ότι η στάση ανεκτικότητας των γονέων συμπίπτει μ' αυτή της αδιαφορίας σε σύνολο 7 ή 4,3%. Επίσης, 3,7% ή 6 από τους γονείς παρουσιάζονται ως φιλελεύθεροι, ενώ 2% ή 3 από τα κορίτσια δεν απάντησαν καθόλου στη συγκεκριμένη ερώτηση.

Ως προς την κατανόηση των γονέων για τη σεξουαλική δραστηριότητα στην εφηβεία, (Πίνακας 21Π), βρέθηκε ότι οι απαντήσεις των αγοριών είναι θετικές σε σύνολο 128 ή 74% ενώ αυτές των κοριτσιών είναι θετικές σε σύνολο 57 ή 36%. Επίσης, 22% ή 35 από τα κορίτσια, έναντι 6% ή 11 από τ'αγόρια ανέφεραν ότι δεν υπάρχει κατανόηση. Ακόμη, 42,5% ή 68 κορίτσια, έναντι 19% ή 33 από τ'αγόρια απάντησαν ότι δεν γνωρίζουν, αν οι γονείς θα έδειχναν κατανόηση για τη σεξουαλική τους συμπεριφορά.

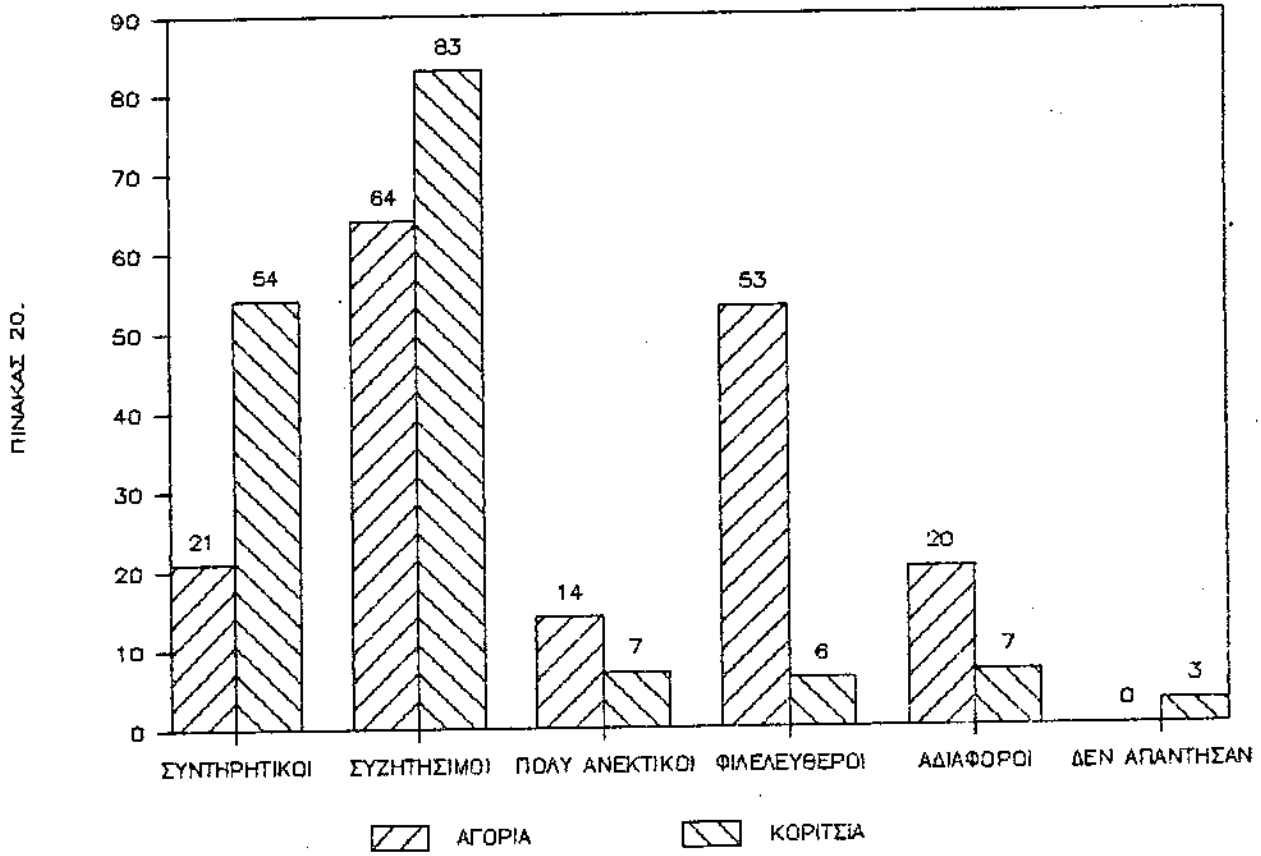
Όσον αφορά τις συζητήσεις μεταξύ γονέων και παιδιών σχετικά με το σεξ, όπως φαίνεται στον Πίνακα 22, 37,7% ή 65 αγόρια, έναντι 38,1% ή 61 κορίτσια ανέφεραν ότι μιλούν με γενικότητες. 37% ή 63 αγόρια και 28% ή 45 κορίτσια δεν μιλούν καθόλου με τους γονείς τους για θέματα σεξουαλικότητας, ενώ κατά 33 ή 19,1% και κατά 31 ή 19,3% για τα αγόρια και τα κορίτσια αντίστοιχα, αναφέρθηκε ότι συζητούν με τους γονείς τους τα πάντα σχετικά με το σεξ,

Πίνακας 20.
Στάση Γονέων στο θέμα του Σεξ.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ	ΛΥΚΕΙΟ ΝΕΑΣ ΣΜΥΡΝΗΣ		ΛΥΚΕΙΟ ΝΕΟΥ ΨΥΧΙΚΟΥ		ΛΥΚΕΙΟ ΠΑΓΚΡΑΤΙΟΥ		ΛΥΚΕΙΟ ΔΡΑΠΕΤΣΩΝΑΣ		ΛΥΚΕΙΟ ΚΟΡΥΔΑΛΛΟΥ		ΛΥΚΕΙΟ ΦΙΛΟΘΕΗΣ		ΣΥΝΟΛΑ	
	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ
α	5	8	1	1	3	10	3	11	3	16	6	8	21	54
β	15	11	8	15	13	18	9	17	9	11	10	11	64	83
γ	4	2	2	1	2	0	0	1	0	0	6	3	14	7
δ	8	1	6	1	21	1	5	1	2	0	11	2	53	6
ε	5	2	4	0	4	2	1	2	3	0	3	1	20	7
στ	0	1	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	3
													172	160

	ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ	ΑΓΟΡΙΑ		ΚΟΡΙΤΣΙΑ	
		ΑΡΙΘΜ.	ΠΟΣΟΣΤΟ %	ΑΡΙΘΜ.	ΠΟΣΟΣΤΟ %
α	Συντηρητικοί	21	12.209	54	33.750
β	Συζητήσιμοι	64	37.209	83	51.875
γ	Πολύ ανεκτικοί	14	8.140	7	4.375
δ	Φιλελεύθεροι	53	30.814	6	3.750
ε	Αδιάφοροι	20	11.628	7	4.375
στ	Δεν απάντησαν	0		3	1.875
		172	100.000	160	100.000

ΣΤΑΣΗ ΓΟΝΕΩΝ ΣΤΟ ΘΕΜΑ ΤΟΥ ΣΕΞ.

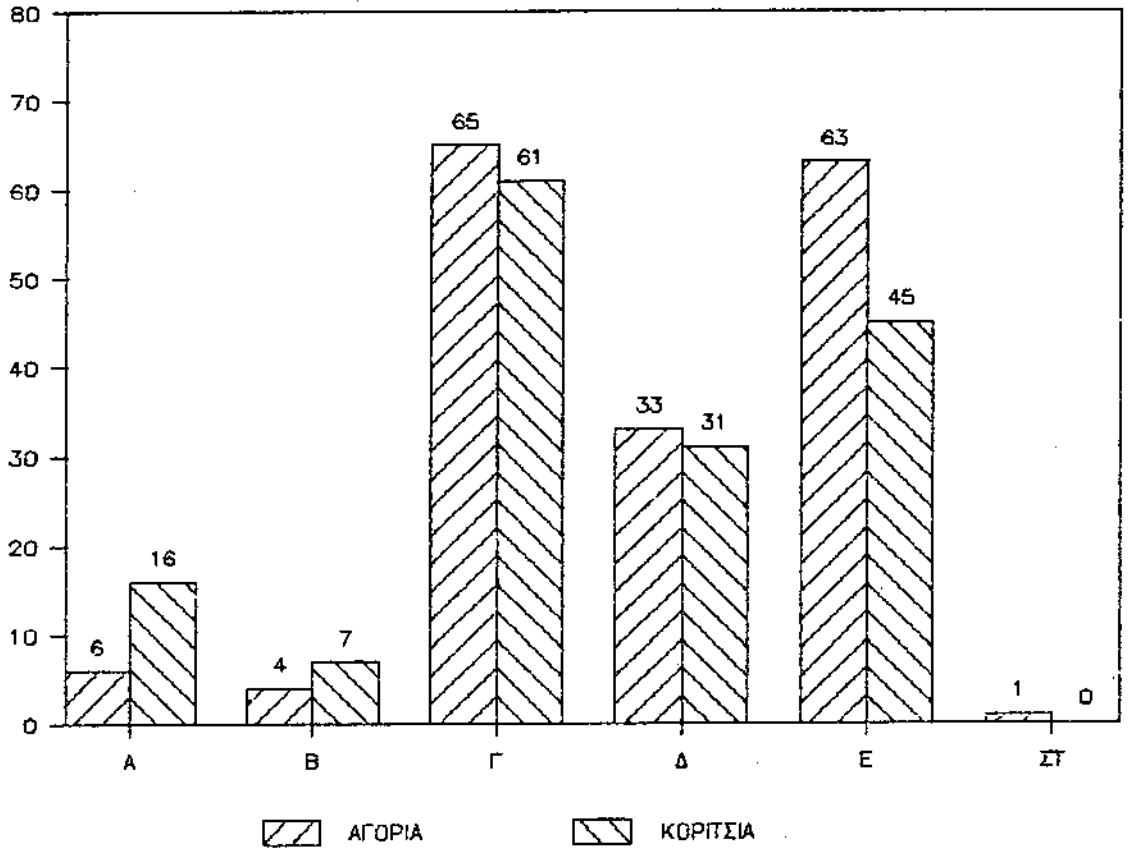
Πίνακας 22.
Συζητήσεις Μεταξύ Γονέων και Παιδιών Σχετικά με το Σεξ.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ	ΛΥΚΕΙΟ ΝΕΑΣ ΣΜΥΡΝΗΣ		ΛΥΚΕΙΟ ΝΕΟΥ ΨΥΧΙΚΟΥ		ΛΥΚΕΙΟ ΠΑΓΚΡΑΤΙΟΥ		ΛΥΚΕΙΟ ΔΡΑΠΕΤΣΩΝΑΣ		ΛΥΚΕΙΟ ΚΟΡΥΔΑΛΛΟΥ		ΛΥΚΕΙΟ ΦΙΛΟΘΕΗΣ		ΣΥΝΟΛΑ	
	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ
α	1	2	1	4	1	3	1	1	1	2	1	4	6	16
β	0	1	0	1	2	1	0	1	0	1	2	2	4	7
γ	15	13	7	6	18	11	6	12	7	10	12	9	65	61
δ	8	3	6	4	8	6	5	6	2	2	4	10	33	31
ε	13	6	7	3	13	10	6	14	7	12	17	5	63	45
στ	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0
													172	160

	ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ	ΑΓΟΡΙΑ		ΚΟΡΙΤΣΙΑ	
		ΑΡΙΘΜ.	ΠΟΣΟΣΤΟ %	ΑΡΙΘΜ.	ΠΟΣΟΣΤΟ %
α	Τους λέω μόνο εκείνα που ξέρω ότι επιδοκιμάζουν	6	3.488	16	10.000
β	Μιλώ δήθεν για προβλήματα γνωστών μου ενώ είναι δικά μου	4	2.326	7	4.375
γ	Μιλώ με γενικότητες	65	37.791	61	38.125
δ	Τους λέω τα πάντα	33	19.186	31	19.375
ε	Δεν τους λέω τίποτε	63	36.628	45	28.125
στ	Άλλο	1	0.581	0	
		172	100.000	160	100.000

ΣΥΖΗΤΗΣΕΙΣ ΜΕΤΑΞΥ ΓΟΝΕΩΝ ΚΑΙ ΠΑΙΔΙΩΝ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΟ ΣΕΞ.

ΠΙΝΑΚΑΣ 22.

Τέλος, 10% ή 16 κορίτσια και 3% ή 6 αγόρια συζητούν με τους γονείς τους μόνο εκείνα που ξέρουν ότι επιδοκιμάζουν οι τελευταίοι (Πίνακας 22).

Ως προς τις αντιδράσεις των γονέων από τις συζητήσεις για σεξουαλικά θέματα, φαίνεται από τον Πίνακα 23Π, ότι σε σύνολο 120 ή 70% και 62,5% ή 100 για τα αγόρια και τα κορίτσια αντίστοιχα δείχνουν κατανόηση και διάθεση για συζήτηση. 18% ή 31 αγόρια και 10% ή 16 κορίτσια ανέφεραν κάποιες άλλες αντιδράσεις των γονέων όπως δυσφορία, δυσανασχέτιση, αρνητική στάση σχετικά με τις προγραμματιζόμενες σχέσεις στη γυναίκα, αμηχανία και διάθεση να πείσουν ότι οι απόψεις τους είναι οι σωστές. 10% ή 16 από τα κορίτσια και 2% ή 4 αγόρια ανέφεραν ότι κατέληξαν σε διαμάχη - σύγκρουση, ενώ σε σύνολο 5 ή 3% και 6% ή 10 για τα αγόρια και τα κορίτσια αντίστοιχα, απέφυγαν τη συζήτηση, αρχίζοντας άλλο θέμα. Τέλος, 11% ή 18 κορίτσια και 7% ή 12 αγόρια απάντησαν ότι δεν θέλησαν να μιλήσουν ποτέ με τους γονείς τους για τα θέματα αυτά, επειδή θεωρούν ότι οι τελευταίοι έχουν πολλά ταμπού (Πίνακας 23Π).

Δ. Στάσεις των Γονέων σε σεξουαλικά θέματα.

Εκ των ανωτέρω, είναι προφανές ότι η σεξουαλικότητα είναι σχετικά λιγότερο ακανθώδες θέμα στις σχέσεις γονέων - εφήβων, δεδομένου ότι η οικογένεια δεν αποτελεί πια τον κύριο φορέα εξουσίας, καθώς υποσκελίζεται σημαντικά από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης και το θεσμό της εκπαίδευσης. Από την άποψη αυτή, οι γονείς όλο και περισσότερο αποδέχονται τη συρρίκνωση του ρόλου τους και επιτρέπουν την ανεξαρτοποίηση από την οικογένεια.

Εντούτοις, ενώ οι σχέσεις γονέων - εφήβων είναι περισσότερο φιλελεύθερες σήμερα απ' ό,τι στο παρελθόν, η αυταρχική παράδοση δεν έχει εξαλειφθεί, αφού σε μεγαλύτερο ποσοστό οι γονείς παρουσιάζονται συντηρητικοί όσον αφορά την σεξουαλικότητα των κοριτσιών, ενώ έχουν μεγαλύτερη κατανόηση για τη σεξουαλική δραστηριότητα των αγοριών, πράγμα που σημαίνει μία διαφορετική αντιμετώπιση των δύο φύλων.

Αραγε, το φύλο του εφήβου μάλλον επηρεάζει ακόμη και σήμερα την ανεκτικότητα του Έλληνα γονέα και δη του πατέρα, για την θυγατέρα, επειδή παραμένει ο προστάτης της τιμής της οικογένειας, η οποία αντανakλάται περισσότερο στην ατομική συμπεριφορά της κόρης, παρά του γιού.

Οι έφηβοι μάλλον επιδιώκουν τις συζητήσεις για σεξουαλικά θέματα με τους γονείς τους, αν και φαίνεται ν' ανησυχούν αρκετά για τις αντιδράσεις των τελευταίων, αφού προτιμούν να μιλούν με γενικότητες ή να λένε ό,τι επιδοκιμάζουν οι τελευταίοι. Οντως, οι αντιδράσεις των γονέων ποικίλλουν και ενώ δείχνουν κατανόηση και διάθεση για συζήτηση ως επί το πλείστον, εντούτοις, η σεξουαλικότητα παραμένει ταμπού για άλλους γονείς και οι σχετικές συζητήσεις είτε αποτρέπονται είτε γίνονται μέσα σ' ένα κλίμα φορτισμένο.

Ε. Αξιολόγηση Σεξουαλικών Σχέσεων από τους Εφήβους

Ως προς την αξιολόγηση της ολοκληρωμένης σεξουαλικής σχέσης, όπως φαίνεται στον Πίνακα 24Π, σε σύνολο 93 ή 54% και 86 ή 53,7% από τα αγόρια και τα κορίτσια αντίστοιχα, θεωρούν ότι είναι πολύ σημαντική. Ακόμη, αρκετά σημαντική θεωρείται από τα αγόρια σε σύνολο 65 ή 37,7% και 37,5% ή 60 από τα κορίτσια. Αντίθετα 4% ή 7 αγόρια και 6% ή 10 κορίτσια θεωρούν τη σεξουαλική σχέση λιγότερο σημαντική, ενώ 3% ή 6 αγόρια και 2,5% ή 4 κορίτσια θεωρούν ότι δεν είναι καθόλου σημαντική.

Σχετικά με τις απαντήσεις και των δύο φύλων για το αν πρέπει να υπάρχει προηγούμενα η αγάπη ή εκτίμηση για την ολοκλήρωση σεξουαλικών σχέσεων, 86% ή 137 από τα κορίτσια, έναντι 113 ή 60% των αγοριών απάντησαν θετικά. Ωστόσο, 25% ή 143 αγόρια και 11% ή 18 κορίτσια δεν θεωρούν απαραίτητα ως προϋπόθεση την αγάπη, ενώ 6% ή 10 αγόρια και 3% ή 5 κορίτσια αντίστοιχα δεν είχαν γνώμη. Τέλος 3% ή 6 αγόρια απέφυγαν ν' απαντήσουν στην ερώτηση (Πίνακας 25Π).

Ως προς τη σύνδεση της σεξουαλικής ικανοποίησης με το ερωτικό αίσθημα, οι απαντήσεις των εφήβων έδειξαν ότι 62% ή

106 αγόρια πιστεύουν ότι η σεξουαλική ικανοποίηση υπάρχει και χωρίς συναισθηματική σχέση και 37% ή 64 από τους ίδιους τα συνδέει απαραίτητα. Αντίστοιχα, 69% ή 111 από τα κορίτσια θεωρούν ότι η σεξουαλική ικανοποίηση συνοδεύεται από την ύπαρξη ερωτικού αισθήματος, ενώ 46 ή 29% έχει αντίθετη γνώμη. Τέλος 5 ή 3% από τους εφήβους και των δύο φύλων δεν εξέφρασαν τη γνώμη τους στην ερώτηση αυτή (Πίνακας 26Π).

Όσον αφορά τις σεξουαλικές σχέσεις πριν το γάμο, (Πίνακας 27Π), από τις απαντήσεις των εφήβων προκύπτει ότι 87% ή 150 αγόρια και 77,5% ή 124 κορίτσια τις θεωρούν παραδεκτές και για τα δύο φύλα, ενώ 15% ή 24 από τα κορίτσια και 7% ή 12 αγόρια θεωρούν τις προγαμιαίες σεξουαλικές σχέσεις επιτρεπτές για τον άντρα και απαράδεκτες για τη γυναίκα. Επίσης 2% ή 3 αγόρια, έναντι 7 ή 4% των κοριτσιών θεωρούν και για τα δύο φύλα απαράδεκτες τις προγαμιαίες σχέσεις. Τέλος, 4% ή 7 αγόρια και 3% ή 5 κορίτσια, δεν εξέφρασαν καμία γνώμη.

Ως προς τη στάση των εφήβων απέναντι στον αυνανισμό, διαπιστώθηκε ότι 84,8% ή 146 αγόρια και 85% ή 136 κορίτσια θεωρούν ότι είναι μια φυσιολογική λειτουργία. Αντίθετα, 8% ή 13 κορίτσια και 6% ή 10 αγόρια πιστεύουν ότι επιδρά στο νευρικό σύστημα του ανθρώπου, ενώ 6% ή 11 αγόρια και 2% ή 3 κορίτσια θεωρούν πως μειώνει τις πνευματικές δυνάμεις. Στη συγκεκριμένη ερώτηση 2% ή 3 αγόρια και 3% ή 5 κορίτσια απέφυγαν να απαντήσουν (Πίνακας 28Π).

Όσον αφορά την ομοφυλοφιλία διαπιστώθηκε ότι 51,5% ή 83 κορίτσια, έναντι 60 ή 35% των αγοριών τη θεωρούν ως μια σεξουαλική επιλογή, ενώ 13% ή 40 αγόρια και 21% ή 34 από τα κορίτσια πιστεύουν ότι είναι συνέπεια βιολογικής ανωμαλίας. Επίσης 20 ή 11,6% και 17 ή 11% από τα αγόρια και τα κορίτσια αντίστοιχα αναφέρει ότι μπορεί να είναι συνέπεια ψυχολογικού προβλήματος, ενώ ως σεξουαλική παρέκκλιση συναντάται σε σύνολο 20 ή 11,6% και 11 ή 6,7% για τα αγόρια και τα κορίτσια αντίστοιχα. Επίσης 20 ή 11,6% και 9 ή 5,5% από τα

αγόρια και τα κορίτσια αντίστοιχα θεωρούν την ομοφυλοφιλία ως αποτέλεσμα μάθησης. 10 ή 5,8% και 6 ή 3,6% από τα αγόρια και τα κορίτσια αντίστοιχα αναφέρεται ως αποτέλεσμα ανεπαρκούς σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης. Τέλος, 1% ή 2 από τα αγόρια δεν απάντησαν στη συγκεκριμένη ερώτηση (Πίνακας 29Π).

Όσον αφορά τη στάση τους απέναντι στα βιβλία σεξουαλικού περιεχομένου και περιοδικά, διαπιστώθηκε με βάση τον Πίνακα 30Π, ότι τα αγόρια σε σύνολο 60 ή 34,8% τα θεωρούν προκλητικά, 29,6% ή 51 τα θεωρούν ελκυστικά, ενώ παραμένουν αδιάφοροι ως προς αυτά σε σύνολο 39 ή 22,6%. Τέλος, 14 ή 8,1% και 7 ή 4% αισθάνονται αηδία και δυσαρέσκεια, αντίστοιχα. Αντίθετα τα κορίτσια ανέφεραν ότι βρίσκουν τα βιβλία και τα περιοδικά αυτά αηδιαστικά σε σύνολο 50 ή 31,2%, αδιάφορα σε σύνολο 43 ή 26,8%, προκλητικά σε σύνολο 34 ή 21,2%, δυσάρεστα σε σύνολο 17 ή 10,6% και ελκυστικά σε σύνολο 16 ή 10%.

Όσον αφορά τις ταινίες πορνό, 60,4% ή 104 αγόρια απάντησαν ότι νιώθουν ευχάριστα, αδιάφορα σε σύνολο 41 ή 23,8% και 5,8% ή 10 ανέφεραν ότι δεν είδαν ποτέ τέτοιες ταινίες. Τέλος νιώθουν αηδία και δυσαρέσκεια σε σύνολο 8 ή 4,6% και 7 ή 4% αντίστοιχα. 2 αγόρια ή 1% ένιωθε ντροπή. Τα κορίτσια αντίθετα είναι αδιάφορα σε σύνολο 56 ή 35%, 23% ή 37 νιώθουν αηδία, ενώ 17,5% ή 28 νιώθουν ευχαρίστηση. Τέλος 11,2% ή 18 δεν είδαν ποτέ τέτοιες ταινίες. 7,5% ή 12 κορίτσια ανέφεραν πως νιώθουν δυσαρέσκεια και 9 ή 5,6% ντροπή για τέτοιες ταινίες (Πίνακας 31Π).

Όσον αφορά την προκλητή διακοπή κύησης (έκτρωση), διαπιστώθηκε ότι 58,7% ή 94 κορίτσια και 48,8% ή 84 αγόρια τηρούν θετική στάση, ενώ 50% ή 86 αγόρια και 41,2% ή 66 κορίτσια δεν συμφωνούν με την προκλητή διακοπή κύησης. 1% ή 2 αγόρια δεν απάντησαν (Πίνακας 32Π).

Εκ των ανωτέρω προκύπτει ότι η στάση των εφήβων σε θέματα που σχετίζονται με τις κοινωνικές προεκτάσεις της σεξουαλικότητας είναι πράγματι θετική, αφού μεταξύ των εφήβων και των δύο φύλων υπάρχει ευρύτατη αποδοχή των

προγαμιαίων σχέσεων, με την προϋπόθεση όμως της αμοιβαιότητας συναισθημάτων και την αγάπη. Αυτό αποτελεί την μετεξέλιξη του αυστηρά διπλού κριτηρίου, σύμφωνα με το οποίο η σεξουαλικότητα είναι αποδεκτή για μεν τους άνδρες σε οποιαδήποτε περίπτωση, για δε τις γυναίκες μόνο στα πλαίσια του γάμου.

Ωστόσο, οι Έλληνες γονείς δεν παύουν να διατηρούν ένα περισσότερο ή λιγότερο απαγορευτικό ηθικό κώδικα κυρίως για το κορίτσι, στο οποίο επιχειρούν να περιορίσουν τάσεις ανεξαρτησίας και φιλελεύθερης σεξουαλικής συμπεριφοράς. Το τελευταίο φαίνεται να ισχύει μάλλον από το γεγονός ότι 15% των κοριτσιών διαιωνίζει το διπλό κριτήριο για τον άνδρα και τη γυναίκα, σε ό,τι αφορά το δικαίωμα στο σεξ και 9% από τις έφηβες χαρακτηρίζει τη σεξουαλική σχέση ελάχιστα έως και καθόλου σημαντική.

Αντίθετα, σε πρακτικά ζητήματα που αφορούν το σεξ, τόσο τα αγόρια όσο και τα κορίτσια φαίνεται να έχουν θετική στάση στο μεγαλύτερο ποσοστό, όσον αφορά τον αυνανισμό, την ομοφυλοφιλία, ενώ δεν παύουν να υπάρχουν και οι ομάδες των εφήβων εκείνων που κατηγορούν ή περιθωποιούν αυτές τις σεξουαλικές εκφράσεις ή επιλογές.

Όσον αφορά την πορνογραφία και τις ανάλογες ταινίες, τα αγόρια μάλλον ενδιαφέρονται αρκετά, ενώ τα κορίτσια τείνουν να αποφύγουν οποιαδήποτε επαφή, γιατί πιθανότατα νιώθουν ντροπή. Τέλος, τα κορίτσια παρουσιάζονται περισσότερο φιλελεύθερα ως προς το θέμα της έκτρωσης σε σύγκριση με τα αγόρια, θεωρώντας μάλλον ότι αποτελεί αναφαίρετο δικαίωμα για κάθε γυναίκα, η οποία δεν έχει άλλη εναλλακτική λύση.

ΣΤ. Σεξουαλική Αγωγή

Σχετικά με την εισαγωγή του μαθήματος της σεξουαλικής αγωγής - διαφυλικών σχέσεων, διαπιστώθηκε ότι 96,5% ή 166 αγόρια και 92,5% ή 148 κορίτσια αποδέχονται την πρόταση αυτή, ενώ μόνο 3,1% ή 5 κορίτσια και 2,3% ή 4 αγόρια διαφωνούν. 4,3% ή 7 κορίτσια και 1,1% ή 2 αγόρια δεν απάντησαν (Πίνακας 33).

Πίνακας 33.
Εισαγωγή του Μαθήματος "Διαφυλικές Σχέσεις - Σεξουαλική Αγωγή"

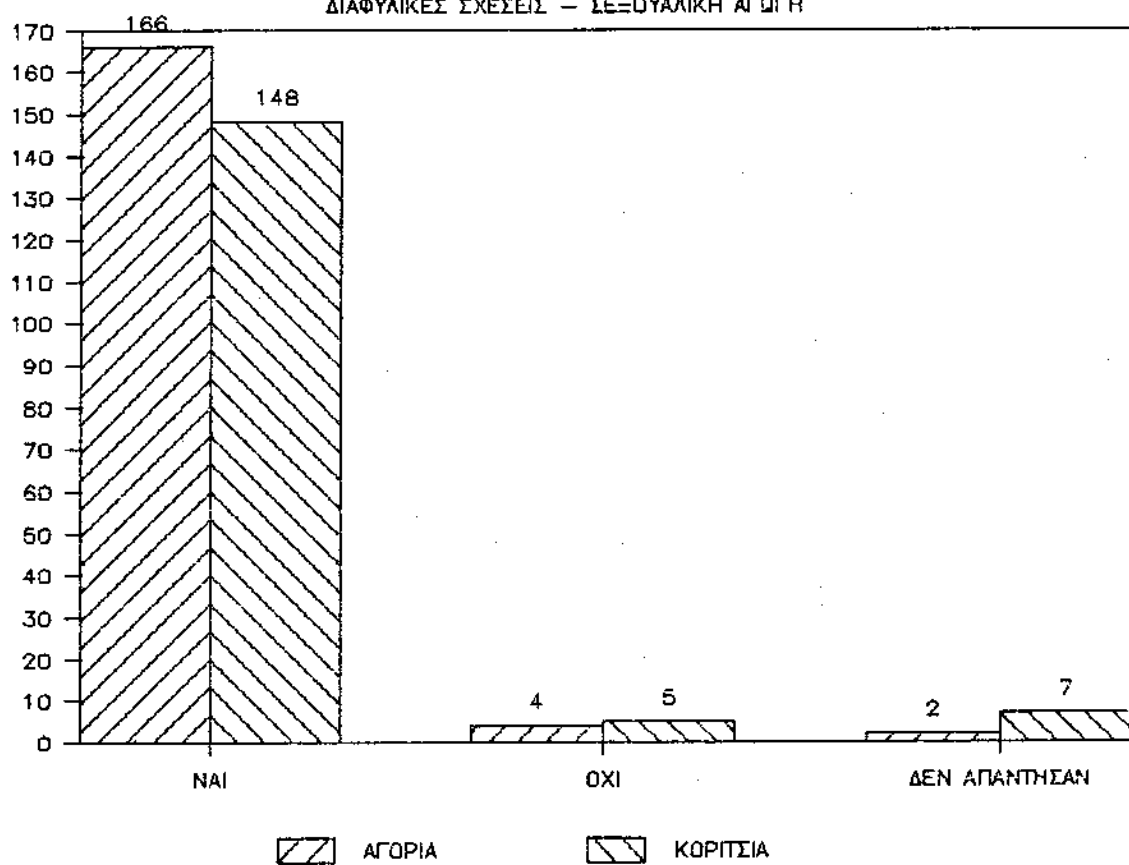
ΑΠΑΝΤΗΣΗ	ΛΥΚΕΙΟ ΝΕΑΣ ΣΜΥΡΝΗΣ		ΛΥΚΕΙΟ ΝΕΟΥ ΨΥΧΙΚΟΥ		ΛΥΚΕΙΟ ΠΑΓΚΡΑΤΙΟΥ		ΛΥΚΕΙΟ ΔΡΑΠΕΤΣΩΝΑΣ		ΛΥΚΕΙΟ ΚΟΡΥΔΑΛΛΟΥ		ΛΥΚΕΙΟ ΦΙΛΟΘΕΗΣ		ΣΥΝΟΛΑ	
	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ
α	36	2	18	21	43	30	17	33	15	27	37	23	166	148
β	1	0	0	0	0	0	0	0	2	0	1	2	4	5
γ	0	1	0	0	0	1	1	1	0	0	1	0	2	7
													172	160

	ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ	Α Γ Ο Ρ Ι Α		Κ Ο Ρ Ι Τ Σ Ι Α	
		ΑΡΙΘΜ.	ΠΟΣΟΣΤΟ %	ΑΡΙΘΜ.	ΠΟΣΟΣΤΟ %
α	Ναι	166	96.512	148	92.500
β	Όχι	4	2.326	5	3.125
γ	Δεν απάντησαν	2	1.162	7	4.375
		172	100.000	160	100.000

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

ΔΙΑΦΥΛΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ - ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗ ΑΓΩΓΗ

ΠΙΝΑΚΑΣ 33.

Ως προς την εκπαιδευτική βαθμίδα έναρξης για τη διδασκαλία του παραπάνω μαθήματος, 58,5% ή 99 αγόρια και 66,2% ή 108 κορίτσια προτείνουν το Γυμνάσιο, 23,6% ή 40 αγόρια και 22% ή 36 κορίτσια θεωρούν κατάλληλο το Δημοτικό, ενώ 11,2% ή 19 αγόρια και 6,1% ή 10 κορίτσια προτείνουν το Λύκειο. Τέλος, 6,5% ή 11 αγόρια και 4,2% ή 7 κορίτσια προτιμούν το νηπιαγωγείο και 1,2% ή 2 κορίτσια απέφυγαν ν' απαντήσουν (Πίνακας 34Π).

Ως αρμόδιους για να διδάξουν το μάθημα, η πλειοψηφία των εφήβων θεωρεί σε σύνολο 98 ή 57,9% των αγοριών και 117 ή 71,7% των κοριτσιών την ομάδα από επιστήμονες. 13,6% ή 23 αγόρια και 11% ή 18 κορίτσια προτείνουν ειδικευμένους ψυχολόγους, αντίθετα 13,6% ή 23 αγόρια και 7,9% ή 13 κορίτσια θεωρούν καταλληλότερους τους ειδικευμένους κοινωνικούς λειτουργούς, ενώ ειδικευμένοι γιατροί προτείνονται σε σύνολο 14 ή 8,2 και κατά 5 ή 3% από τα αγόρια και τα κορίτσια αντίστοιχα (Πίνακας 35Π).

Η έρευνα αυτή συμφωνεί με τις διαπιστώσεις κι άλλων ερευνητών ότι η σεξουαλική ζωή των εφήβων, καθώς και οι κοινωνικές αξίες σήμερα έχουν δημιουργήσει νέους τρόπους ζωής και νέα δεδομένα, τα οποία επιδέχονται περαιτέρω διερεύνηση, όπως για παράδειγμα είναι η δυναμική της σχέσης γονέων - εφήβων και ο βαθμός σύγκλισης ή απόκλισης ανάμεσα στις αξίες που ενστερνίζονται οι μεν από τους δε, ενώ άλλο σχετικό θέμα προς μελέτη μπορεί να είναι η έκταση της αλλαγής ως προς τη σεξουαλικότητα, τόσο στη στάση όσο και στη συμπεριφορά ανάμεσα στους νέους και των δύο φύλων.

Η ανάγκη της εφαρμογής της σεξουαλικής αγωγής στο σχολείο καθίσταται επιπλέον σημαντική από τις ακόλουθες διαπιστώσεις της διερευνητικής αυτής μελέτης: α) Η ενημέρωση των εφήβων και ιδιαίτερα των αγοριών φαίνεται να είναι προβληματική, αφού κατά μεγάλο ποσοστό βασίζεται σε ταινίες και την τηλεόραση. β) Οι πρώτες συζητήσεις και πληροφορίες φαίνεται να είναι παρόμοιες και για τα δύο φύλα, δηλαδή φίλοι και γονείς, αλλά υπάρχει ένα μεγάλο ποσοστό που

φαίνεται ότι δεν έχει καμία συγκεκριμένη πηγή πληροφόρησης και ίσως είναι επιρρεπές στην παραπληροφόρηση. γ) Η γνώμη των μαθητών ως προς τη σεξουαλική τους ενημέρωση μπορεί να έχει ένα βαθμό ρεαλισμού, ωστόσο η έλλειψη βασικών γνώσεων επιτείνει την ανάγκη για εισαγωγή του μαθήματος της σεξουαλικής αγωγής στα σχολεία. δ) Διαπιστώνεται εξάλλου και από την έρευνα αυτή, η επιθυμία των ερωτηθέντων εφήβων - απόφοιτων Λυκείου του Δήμου Αθηνών και Πειραιά να εισαχθεί το μάθημα της σεξουαλικής αγωγής στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση κατά 95%.

Ζ. Απόψεις των Εφήβων σχετικά με το Ερωτηματολόγιο

Σε ερώτηση που ζητήθηκε από τους εφήβους να χαρακτηρίσουν το ερωτηματολόγιο, όπως φάνηκε στον Πίνακα 36Π, 72% ή 124 αγόρια και 78,7% ή 126 κορίτσια το θεώρησαν ενδιαφέρον, ευχάριστο το βρήκαν σε σύνολο 17 ή 9,8% και κατά 13 ή 8,1% αντίστοιχα για τα δύο φύλα, ενώ 5,2% ή 9 αγόρια και 7,5% ή 12 κορίτσια ανέφεραν ότι τους έφερε σε δύσκολη θέση συχνά. 3,4% ή 6 αγόρια και 1,2% ή 2 κορίτσια το θεώρησαν αδιάφορο. 9,3% ή 16 αγόρια και 4,3% ή 7 κορίτσια χαρακτήρισαν το ερωτηματολόγιο μια αξιόλογη προσπάθεια αλλά, κατά τη γνώμη τους, δεν θα οδηγήσει πουθενά, γιατί συνήθως στην Ελλάδα τέτοιες προσπάθειες "πέφτουν στο κενό".

Ειδικότερα από το Λύκειο Κορυδαλλού, ανέφερε κάποιος έφηβος ότι είναι η πρώτη φορά που εθίγη το θέμα στα έξι χρόνια της Μέσης Εκπαίδευσης. Από το Λύκειο Παγκρατίου, τα αγόρια ανέφεραν ότι το ερωτηματολόγιο αυτό είναι σκόπιμο, αφού μεγάλο ποσοστό των εφήβων και των δύο φύλων έχουν σεξουαλική άγνοια. Από τα υπόλοιπα Λύκεια, κρίθηκε το ερωτηματολόγιο αυτό απαραίτητο από την άποψη ότι μπορεί να συμβάλλει στη διαφώτιση των εφήβων σε θέματα σεξουαλικής αγωγής, ενώ μπορεί να αποτελέσει έναυσμα για προβληματισμό σε ερωτήματα που πιθανά οι έφηβοι αποκρύπτουν από τον ίδιο τους τον εαυτό, όπως μπορεί να οδηγήσει στην αντιμετώπιση δυσχερειών και τη μετάβαση σε μια υπεύθυνη σεξουαλική συμπεριφορά.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ IV

Συμπεράσματα - Εισηγήσεις

Όπως έχει σημειωθεί, σκοπός της έρευνας αυτής είναι η διερεύνηση του βαθμού πληροφόρησης και των στάσεων και αντιλήψεων των εφήβων και των δύο φύλων, όσον αφορά θέματα σεξουαλικής λειτουργίας και συμπεριφοράς.

Από την ανάλυση των αποτελεσμάτων της διερευνητικής αυτής μελέτης, προέκυψαν τα ακόλουθα πορίσματα που απαντούν ειδικότερα στα ερωτήματα και τις υποθέσεις που διατυπώθηκαν.

1. Ως προς τα δημογραφικά στοιχεία του δείγματος, οι έφηβοι υπερτερούν συγκριτικά με τις έφηβες και το μορφωτικό επίπεδο του πατέρα και της μητέρας των αγοριών καλύπτει απόφοιτους Λυκείου περισσότερο, ενώ δεν παύει να υπάρχει και ένα αξιόλογο ποσοστό που καταλαμβάνει ανώτερες βαθμίδες εκπαίδευσης. Αντίστοιχα τα κορίτσια ανέφεραν ότι το μορφωτικό επίπεδο του πατέρα παρουσιάζεται υψηλότερο σε σχέση μ' εκείνο της μητέρας, αφού η τελευταία κατέχει γνώσεις Λυκείου, ως επί το πλείστον, ενώ ο πατέρας για τα κορίτσια αυτού του δείγματος έχει λάβει κατά πλειοψηφία πτυχίο Ανώτατης Σχολής.

Το κύριο επάγγελμα του πατέρα των ερωτηθέντων εφήβων σχετίζεται πρώτιστα με την ιδιωτική πρωτοβουλία, αφού το μεγαλύτερο ποσοστό είναι ελεύθεροι επαγγελματίες και ακολουθούν ύστερα οι δημόσιοι και ιδιωτικοί υπάλληλοι και τέλος οι επιστήμονες. Αξίζει να σημειωθεί ότι μεγάλο σχετικά παρουσιάζεται και το ποσοστό των συνταξιούχων γονέων και για τα δύο φύλα αντίστοιχα.

Ό,τι αφορά το επάγγελμα της μητέρας, φαίνεται από τις απαντήσεις των εφήβων και των δύο φύλων ότι δεν συμμετέχει ενεργά στον κόσμο της εργασίας έξω από το σπίτι, αφού το μεγαλύτερο ποσοστό δηλώνει οικιακά. Παρατηρείται ωστόσο ένα ποσοστό γυναικών που ασχολείται με το δημόσιο ή ιδιωτικό

φορέα και κατορθώνει να συνδυάζει το επάγγελμα με το σπίτι, αναλαμβάνοντας έτσι διττούς και αλληλοσυγκρουόμενους κοινωνικούς ρόλους και καθήκοντα.

Ως προς την περιοχή κατοικίας των γονέων και τον τόπο διαμονής τους τα τελευταία δέκα χρόνια, διαπιστώνεται αυξημένη συσσώρευση στα μεγάλα αστικά κέντρα και δη στην πρωτεύουσα, ενώ οι αγροτικές περιοχές εμφανίζονται ελάχιστα κατοικίσιμες. Τέλος, στο εξωτερικό διαπιστώνεται από τις απαντήσεις των κοριτσιών ότι διαμένει κυρίως ο πατέρας κατά 21% για τα τελευταία δέκα χρόνια.

2. Ως προς τις πηγές ενημέρωσης των εφήβων σε θέματα σεξουαλικής λειτουργίας και συμπεριφοράς διαπιστώθηκε ότι οι εξωοικογενειακοί φορείς και μάλιστα οι φίλοι τείνουν να είναι η κυριότερη πηγή πληροφόρησης, συγκριτικά με το οικογενειακό ή συγγενικό περιβάλλον των εφήβων, σε ποσοστό 33,7% και 33,1% για τα αγόρια και τα κορίτσια αντίστοιχα. Στο σημείο αυτό συγκλίνουν και οι έρευνες των Γ. Δετοράκη (1983, σελ. 23), Ι. Χλιαουτάκη (1990, σελ. 24), Μ. Χουρδάκη (1982, σελ. 178) και Γ. Κρεατσά (1989, σελ. 27), με τη διαφορά όμως ότι στον τελευταίο συγγραφέα, επισημαίνεται ως πρώτη πηγή σεξουαλικής ενημέρωσης τα βιβλία και τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, σε ποσοστό 53% για τους εφήβους και των δύο φύλων.

Ειδικότερα στη παρούσα μελέτη, η τηλεόραση και το βίντεο αναδεικνύονται η κυριότερη πηγή πληροφόρησης από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης για τα αγόρια, σε ποσοστό 52,2%, έναντι 28,6% για τα κορίτσια, τα οποία προτιμούν να ενημερώνονται περισσότερο από τον Τύπο γενικότερα, σε ποσοστό 45,4%. Παρόλα αυτά προέκυψε ότι 37% από τους εφήβους και των δύο φύλων δεν λαμβάνει καν υπόψη του τα μηνύματα ή απόψεις που μπορεί να προβάλλονται από τον ημερήσιο ή περιοδικό Τύπο, είτε άλλοτε από τα οπτικο-ακουστικά μέσα. Με βάση τα παραπάνω, οδηγείται κανείς στο συμπέρασμα ότι δεν αποκλείεται ίσως η πληροφόρηση που παρέχουν η τηλεόραση και το βίντεο συγκεκριμένα να παρουσιάζουν ελλείψεις, αν

περιστρέφονται ιδίως γύρω από την τεχνική πλευρά της σεξουαλικής σχέσης, υποτιμώντας το συναισθηματικό μέρος της σχέσης αυτής ή παραλείποντας να θίξουν ορισμένα καίρια ζητήματα που άπτονται της σεξουαλικότητας, όπως για παράδειγμα η υπευθυνότητα των ερωτικών συντρόφων στην αντισύλληψη και η πρόληψη - ενημέρωση για τα σεξουαλικά μεταδιδόμενα νοσήματα που αναμφίβολα αποτελούν μόνιμο κίνδυνο για όλους ανεξαιρέτως. Η ανεπάρκεια των μέσων μαζικής ενημέρωσης σε σεξουαλικά θέματα καταδεικνύεται ακόμα από το γεγονός ότι δεν γίνονται αντικείμενο συζήτησης ορισμένα θέματα ταμπού, όπως ο αυνανισμός και τα ομοφυλοφιλικά ή ετεροφιλικά παιχνίδια στην παιδική και προεφηβική ηλικία, οι σεξουαλικές σχέσεις στην εφηβεία, η αντισύλληψη στις σχέσεις του ζευγαριού, ο οργασμός και οι διακυμάνσεις του στα δύο φύλα, η βία στις σχέσεις των δύο φύλων και το δικαίωμα άρνησης στη σεξουαλική καταπίεση ή παρενόχληση, η προκλητή διακοπή κύησης (έκτρωση), οι σεξουαλικές παρεκκλίσεις κ.ά.

3. Όσον αφορά τη σεξουαλική συμπεριφορά των εφήβων και ειδικότερα ως προς το ζήτημα της αντισύλληψης, 67% των κοριτσιών έναντι 33% των αγοριών δεν χρησιμοποιούν καμία μέθοδο, περισσότερο διότι δεν έχουν ακόμη δημιουργήσει ολοκληρωμένες, σεξουαλικές σχέσεις και επιπρόσθετα γιατί φαίνεται ότι δεν ικανοποιούνται από κάποια συγκεκριμένη αντισυλληπτική μέθοδο, είτε διατηρούν επιφυλάξεις αν όχι προκατάληψη ως προς το θέμα αυτό, αφού 11% των κοριτσιών πιστεύει ότι πρόκειται για παράνομη πράξη. Το υπόλοιπο 6% των κοριτσιών, που απέφυγε να απαντήσει στη σχετική ερώτηση, προφανώς δεν έχει καθόλου προβληματιστεί όσον αφορά την αντισύλληψη. Ωστόσο, από τους εφήβους και των δύο φύλων που έχουν δημιουργήσει σεξουαλικές σχέσεις, συμπεραίνεται ότι τα αγόρια αντιμετωπίζουν μάλλον πιο υπεύθυνα τις σεξουαλικές τους σχέσεις και παρουσιάζονται πιο προσεκτικοί στους κινδύνους που προκύπτουν από τη σεξουαλική δραστηριότητα,

όπως τα σεξουαλικά μεταδιδόμενα νοσήματα, αφού χρησιμοποιούν το αντρικό προφυλακτικό σε ποσοστό 54% έναντι 13% των κοριτσιών. Αντίθετα τα τελευταία, φαίνεται να αμφιταλανεύονται μεταξύ διακεκομμένης συνουσίας και προφυλακτικού, αφού η απόκλιση μεταξύ των δύο μεθόδων είναι μόλις 1%. Έτσι, ενώ παρουσιάζονται σχετικά υπεύθυνα άτομα στις σεξουαλικές τους σχέσεις, εμπιστεύονται ανεπιφύλακτα ωστόσο τους ερωτικούς τους συντρόφους όσον αφορά τη διακεκομμένη συνουσία, χωρίς να υπολογίζουν μάλλον τις αρνητικές επιπτώσεις από τη χρήση της μεθόδου αυτής, όπως μια πρόωγη για την ηλικία τους κύηση ή και πιθανή έκτρωση.

4. Ως προς την αξιολόγηση των σεξουαλικών σχέσεων των εφήβων φαίνεται τελικά ότι το ερωτικό αίσθημα αποτελεί έναν παράγοντα καθοριστικό στις σεξουαλικές σχέσεις των κοριτσιών περισσότερο, αφού 69,3% των τελευταίων έναντι 37,2% των αγοριών το συνδέει απόλυτα με τη σεξουαλική ικανοποίηση, ενώ 61,6% των αγοριών έναντι 28,7% των κοριτσιών φαίνεται να έχει αντίθετη άποψη. Ωστόσο, η στάση αυτή των αγοριών δεν συμφωνεί με τη γνώμη τους στο ερώτημα αν η αγάπη και η εκτίμηση αποτελούν προϋπόθεση για ολοκλήρωση των σεξουαλικών σχέσεων με το άλλο φύλο, αφού εδώ απαντούν καταφατικά σε ποσοστό 65,6% έναντι 85% των κοριτσιών.

Η έρευνα αυτή συμφωνεί με τις διαπιστώσεις των Κ. Βάσκεφ και Ε. Οτσόα (1992, τεύχος 13, σελ. 198), που τονίζουν επίσης ότι η πλειοψηφία των γυναικών περισσότερο από τους άνδρες πιστεύει ότι το σεξ πρέπει να συνδυάζεται με την αγάπη. Σε πρόσφατη μάλιστα έρευνα, όπως υποστηρίζουν οι Ισπανοί μελετητές (1992), βρέθηκε ότι σε δείγμα 100 νέων, το 35% των κοριτσιών πίστευε ότι η αγάπη ήταν αναγκαία στις σεξουαλικές σχέσεις ενώ το ποσοστό των αγοριών που συμφωνούσε με την άποψη αυτή ήταν μόλις 12%. Ακόμη, άλλες ευρωπαϊκές έρευνες καταλήγουν σε παρόμοια συμπεράσματα σχετικά με τους άντρες που φαίνεται να μην ενδιαφέρονται ιδιαίτερα, αν έχουν μια σεξουαλική σχέση, χωρίς την ύπαρξη αισθηματικού δεσμού με τη σύντροφό τους. Παρόλα αυτά,

ημέρα της συγκέντρωσης και φυσικά οι επίτιμοι προσκεκλημένοι είναι όλοι οι γονείς με τα παιδιά τους. Σύμφωνα πάντα με τα στοιχεία της Ν. Πατσαλίδου, (1981), στις σχολικές αυτές συγκεντρώσεις, ομιλητές μπορεί να είναι διάφοροι ειδικοί επιστήμονες, όπως ψυχολόγοι, ψυχίατροι, γυναικολόγοι, κοινωνιολόγοι, όλοι μέλη του Συνδέσμου που πάντα εθελοντικά προσφέρουν τις υπηρεσίες τους, κάνοντας στην αρχή μια σύντομη διάλεξη - αναφορά στο θέμα της σεξουαλικής αγωγής, προβάλλοντας στη συνέχεια μιαν ανάλογη ταινία και απαντώντας ύστερα στα ερωτήματα κυρίως των μαθητών.

Οι συγκεντρώσεις αυτές εκπαιδευτικού - επιμορφωτικού χαρακτήρα σε θέματα σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης, επεκτείνονται, πάντα με πρωτοβουλία του Κυπριακού Συνδέσμου Οικογενειακού Προγραμματισμού (ΚΣΟΠ) και σε κέντρα νεότητας, ανώτερα εκπαιδευτικά ιδρύματα και διάφορα άλλα κέντρα στα οποία τυχόν συχνάζουν οι νέοι, τόσο σε πόλεις, όσο και σε χωριά. Έτσι, η τάση αυτή να πραγματοποιούνται τέτοιες διαφωτιστικές συγκεντρώσεις κάθε χρόνο σ' όλα τα κέντρα που προαναφέρθηκαν, υποδεικνύει μάλλον την ανάγκη και επιθυμία για επιπλέον μόρφωση στα θέματα της συναισθηματικής, οικογενειακής και σεξουαλικής αγωγής.

Π Ι Ν Α Κ Α Σ 1-1

Το μάθημα της σεξουαλικής αγωγής,
σε διάφορες ευρωπαϊκές χώρες

Ταξινόμηση με βάση την αποδοχή της και τη νομική της κάλυψη.

<u>Σεξουαλική αγωγή</u>	<u>Χώρες</u>
I. Υποχρεωτική σε όλα τα σχολεία	Δανία, Σουηδία, Δυτ.&Ανατ.Γερμ. Τσεχοσλοβακία.
II. Αποδεκτή και καλυμμένη νομοθετικά	Πολωνία, Γιουγκοσλαβία, Γαλλία, Βουλγαρία
III. Επίσημα αποδεκτή, αλλά χωρίς ειδικούς νόμους.	Μεγ. Βρετανία, ΕΣΣΔ, Κάτω Χώρες: (Βέλγιο, Ολλανδία, Λουξεμβούργο).
IV. Οχι απαγορευμένη, αλλά πρακτικά δεν γίνεται	Ελλάδα, Τουρκία

ΠΙΝΑΚΑΣ 1 - 2

Πότε αρχίζει το μάθημα της σεξουαλικής αγωγής
στις διάφορες ευρωπαϊκές χώρες

<u>ΣΧΟΛΙΚΗ ΒΑΘΜΙΑ</u>	<u>ΧΩΡΕΣ</u>
ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟ	Δανία, Γερμανία, Σουηδία, Μ.Βρετανία
ΔΗΜΟΤΙΚΟ	Δανία, Γερμανία, Σουηδία, Μ.Βρετανία
ΓΥΜΝΑΣΙΟ	Γαλλία, Ιταλία, Βουλγαρία, Πολωνία

ισχυρίζονται οι Κ. Βάσκεθ και Ε. Οτσόα (1992) στην πραγματικότητα, η πλειοψηφία των αντρών και των γυναικών έχουν την πρώτη τους σεξουαλική επαφή σ' ένα πλαίσιο αμοιβαίας έλξης και τρυφερότητας. Υπογραμμίζεται όμως από τους ίδιους ερευνητές ότι η έλλειψη αγάπης στις σεξουαλικές σχέσεις δεν θεωρείται κατακριτέα.

Όσον αφορά τις προγαμιαίες σχέσεις, οι έφηβοι στο μεγαλύτερο ποσοστό, τις θεωρούν παραδεκτές και για τα δύο φύλα, αν και ποσοστό 15% των κοριτσιών, έναντι 7% των αγοριών τις αποδέχεται μόνο για τον άντρα. Στο σημείο αυτό συμπεραίνει κανείς ότι η νοοτροπία της διπλής ηθικής εξακολουθεί να υφίσταται στα κορίτσια περισσότερο αφού αγνοούν ότι και η γυναίκα έχει δικαίωμα στη χαρά της ζωής, τον έρωτα, σε ισότιμη βάση με τον άντρα. Τέλος, ποσοστό 12% των εφήβων που είτε απέφυγε να απαντήσει, είτε ήταν αρνητικό απέναντι στις προγαμιαίες σεξουαλικές σχέσεις και για τα δύο φύλα, ανέφερε, ανώνυμα πάντα, ότι αποδίδει τη στάση του αυτή στη σεξουαλική άγνοια ή προκατάληψη για τις σχέσεις των δύο φύλων, είτε άλλοτε στην επίδραση της θρησκείας που ως γνωστόν αντιμάχεται τη σεξουαλική απόλαυση για τα δύο φύλα, τοποθετώντας τη σεξουαλικότητα περισσότερο στα πλαίσια του γάμου, με απώτερο σκοπό την αναπαραγωγή.

5) Σύμφωνα με τις απαντήσεις των εφήβων διαπιστώθηκε ότι η στάση των γονέων σε θέματα σεξουαλικής συμπεριφοράς επηρεάζει θετικά μάλλον το κλίμα επικοινωνίας που έχουν με τα παιδιά τους, αφού σε ποσοστό 75% για τα αγόρια και 60% για τα κορίτσια παρουσιάζονται συζητήσιμοι και άλλοτε μάλιστα συμπεριφέρονται πολύ ανεκτικά μέχρι και φιλελεύθερα. Εντούτοις, μια κατηγορία γονέων εξακολουθεί να τηρεί συντηρητική στάση, περισσότερο για τη σεξουαλικότητα των κοριτσιών, σε ποσοστό 34% και λιγότερο για τα αγόρια σε ποσοστό 12%. Τα παραπάνω στοιχεία φαίνεται να επιβεβαιώνονται και από το γεγονός ότι 75% των αγοριών έναντι 36% των κοριτσιών πιστεύουν πως οι γονείς τους θα έδειχναν κατανόηση για τη σεξουαλική τους δραστηριότητα. Στο σημείο αυτό υπογραμμίζεται ότι 70% των αγοριών και 63% των

κοριτσιών απάντησαν ότι σε συζητήσεις που είχαν για σεξουαλικά θέματα με τους γονείς τους, οι τελευταίοι έδειξαν κατανόηση και διάθεση για επικοινωνία σε ποσοστό 70% για τα αγόρια και 63% για τα κορίτσια. Εντούτοις 22% των αγοριών έναντι 26% των κοριτσιών αναφέρουν ότι οι γονείς τους παρουσιάζονται προσκολλημένοι στις απόψεις τους, συντηρητικοί, αμήχανοι, έχοντας διάθεση να αποφύγουν οποιαδήποτε συζήτηση σχετικά με το σεξ. Για το λόγο αυτό μάλλον καταλήγουν οι έφηβοι να μιλούν με γενικότητες σε ποσοστό 38% ή να μη λένε τίποτα στους γονείς τους σε ποσοστό 37%, όσον αφορά τη σεξουαλική τους ζωή.

6) Όσον αφορά τη γνώμη των εφήβων για την ενδεχόμενη εισαγωγή του μαθήματος σεξουαλικής αγωγής - διαφυλικών σχέσεων στο σχολείο, φαίνεται ότι την αποδέχονται στη συντριπτική τους πλειοψηφία, σε ποσοστό 95%. Στο σημείο αυτό συγκλίνουν και οι έρευνες των Ι. Χλιατουτάκη (1990, σελ.25) και Γ. Κρεατσά (1989, σελ. 27), σε ποσοστά 99,2% και 97% αντίστοιχα. Παρόλα αυτά, οι δύο τελευταίες έρευνες αποκλίνουν με τις διαπιστώσεις της μελέτης αυτής όσον αφορά τη γνώμη των εφήβων για την εκπαιδευτική βαθμίδα έναρξης διδασκαλίας του μαθήματος σεξουαλικής αγωγής. Όπως υπογραμμίζεται ειδικότερα από τον Γ. Κρεατσά (1989, σελ. 27), 50% των εφήβων και των δύο φύλων προτείνουν η διαπαιδαγώγηση ν' αρχίζει από το δημοτικό, σε 30% το νηπιαγωγείο, σε 12% από το Γυμνάσιο και 5% από το Λύκειο. Αντίθετα το δείγμα της μελέτης αυτής ανέφερε το Δημοτικό σε ποσοστό 22,8%, το Νηπιαγωγείο σε ποσοστό 5,3%, το Γυμνάσιο σε ποσοστό 62,39% και τέλος το Λύκειο, σε ποσοστό 8,6%.

7) Στη μελέτη αυτή ειδικότερα φαίνεται να μην ισχύει η αρχική υπόθεση ότι δεν παρατηρείται καμία διαφορά στη στάσεις και τις αντιλήψεις των εφήβων και των δύο φύλων σε διάφορες μορφές σεξουαλικής έκφρασης και τις επιπτώσεις που αυτές έχουν. Αν και στο μεγαλύτερο ποσοστό οι έφηβοι και των δύο φύλων εκφράζουν παρόμοιες αντιλήψεις σχετικά με τον

αυνανισμό, τις προγαμιαίες σεξουαλικές σχέσεις και την ομοφυλοφιλία, ωστόσο παρατηρούνται κάποιες αποκλίσεις όσον αφορά τη στάση τους απέναντι στην έκτρωση, την αντισύλληψη, τη σημασία της σεξουαλικής σχέσης και τη σύνδεση της τελευταίας με το ερωτικό αίσθημα και την αγάπη, όπως επίσης παρατηρούνται διαφορές στην αντίληψη που έχουν απέναντι στα περιοδικά σεξουαλικού περιεχομένου και τις ταινίες πορνό.

8) Εξετάζοντας το βαθμό πληροφόρησης των εφήβων και των δύο φύλων στο Δήμο Αθηνών και Πειραιά, σε τυχαίο δείγμα 332 ατόμων, σε έρευνα που έγινε με ερωτηματολόγιο το Μάιο του 1992, επαληθεύθηκε, η δεύτερη κατά σειρά υπόθεση της έρευνας αυτής ότι δεν υπάρχει αξιόλογη διαφορά στο βαθμό ενημέρωσης των εφήβων και των δύο φύλων σε θέματα σεξουαλικής αγωγής. Τα αγόρια και τα κορίτσια είναι ενημερωμένα βέβαια για το AIDS, τη σύφιλη και τη βλεννόρροια αλλά για τα υπόλοιπα νοσήματα που μεταδίδονται με τη σεξουαλική επαφή, όπως η μηκυτίαση, η ηπατίτιδα Β, τριχομονάδες και τα κονδυλώματα έχουν σε παρόμοιο ποσοστό άγνοια. Αξίζει να σημειωθεί μάλιστα ότι για την αιμορροφυλία και τη μεσογειακή αναιμία σημαντικό ποσοστό των εφήβων και των δύο φύλων αγνοούσε ότι δεν μεταδίδονται με τη σεξουαλική επαφή. Σε άλλο ερώτημα που αφορούσε τη πληροφόρηση των εφήβων σε θέματα σεξουαλικής λειτουργίας, φαίνεται ότι τα κορίτσια παρουσιάζονται περισσότερο πληροφορημένα από τα αγόρια ως προς την πιθανότητα σύλληψης μετά την πρώτη σεξουαλική επαφή, αφού επισημαίνεται ότι απαντούν καταφατικά γι' αυτό 90% των κοριτσιών έναντι 72% των αγοριών.

Παρά την ανεπαρκή πληροφόρησή τους, οι έφηβοι των δύο φύλων ισχυρίζονται ωστόσο ότι το επίπεδο της σεξουαλικής τους ενημέρωσης είναι ικανοποιητικό, σε ποσοστό 66% για τα αγόρια και 68% για τα κορίτσια, ενώ 26% των αγοριών έναντι 11% των κοριτσιών θεωρούν ότι η ενημέρωσή τους είναι πλήρης. Τέλος, τα κορίτσια σε ποσοστό 21%, έναντι 8% των αγοριών παραδέχονται ότι οι γνώσεις τους σε σεξουαλικά θέματα είναι ανεπαρκείς.

Εισηγήσεις

Υστερα από την εξέταση του θέματος των διαφυλικών σχέσεων των εφήβων, του Δήμου Αθηνών και Πειραιά, σε θέματα σεξουαλικής λειτουργίας και συμπεριφοράς και σύμφωνα με την ανασκόπηση της υπάρχουσας βιβλιογραφίας, φαίνεται να διαμορφώνεται τα τελευταία 15 χρόνια και στον ελληνικό χώρο, ένα γενικό αίτημα περί εισαγωγής της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης στην εκπαίδευση.

Σε σχετικό χρονογράφημά του, ο Νίκος Ζακόπουλος (ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ - 8.10.77) υπογράμμισε μάλιστα ότι η σεξουαλική αγωγή δεν είναι παρά ένα κεφάλαιο μόνο, στη γενική διαπαιδαγώγηση του ατόμου που εντάσσεται στο γενικό πλάνο για την καθαρή γνώση και γι' αυτό άλλωστε χρειάζεται η καθιέρωση, χωρίς αναβολή, μαθήματος διαφυλικών σχέσεων στο σχολείο, το οποίο για τις γενικές γνώσεις παραμένει η μοναδική σωστή πηγή.

Ωστόσο, τα τρία τελευταία χρόνια, μέσω διαφόρων δημοσιεύσεων στον Τύπο, αλλά κάποτε και σε επίπεδο κυβερνητικών διακηρύξεων, Υπουργοί έχουν προβεί σε ανακοινώσεις, σχετικά με την αναγκαιότητα της εφαρμογής σχετικού προγράμματος στην Επίσημη Ελληνική Εκπαίδευση. Ειδικότερα, ο τέως Υπουργός Παιδείας Γ. Παπανδρέου και η κ. Περράκη, σε συνέντευξη Τύπου (ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ - 27.1.89, σελ. 23) υποστήριξαν σχετικά ότι στο περιεχόμενο της Εκπαίδευσης δίδεται έμφαση στην απόκτηση γνώσεων, ενώ παραμένει ακάλυπτη ή αγνοείται η συναισθηματική ωρίμανση των εφήβων και η προετοιμασία τους για την οικογενειακή ζωή. Λίγο αργότερα, ο νυν Υπουργός Παιδείας Γ. Σουφλιάς, (1991) τονίζει σε μήνυμά του και στα πλαίσια της Παγκόσμιας ημέρας του AIDS (1η Δεκεμβρίου), ότι το σχολείο πρέπει, ως χώρος γνώσης, αλλά και αγωγής να ενημερώσει κατάλληλα το νέο άνθρωπο, ώστε να μπορεί ν' αντιμετωπίζει υπεύθυνα τη ζωή και τα προβλήματά της.

Πάντως, η γενική εμπειρία περί εξαγγελιών μέχρι σήμερα, θέτει σε αμφισβήτηση πλέον τις πιθανότητες για πρακτική υλοποίηση των εκάστοτε πολιτικών ανακοινώσεων. Αφετέρου δε, σύμφωνα και με τους Ν. Ματσανιώτη (ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ -23.1.89, σελ. 15) και Ε. Κυριακάκη (1989, σελ. 111), καθοριστική σημασία για την επιτυχία του Προγράμματος Σεξουαλικής Διαπαιδαγώγησης έχει η προσωπικότητα των εκπαιδευτικών, όπως επίσης η κατάλληλη προετοιμασία κι επιμόρφωση των φορέων που θ' ασχοληθούν συστηματικά και συνειδητά με το δύσκολο έργο της σεξουαλικής αγωγής, στο οποίο εμπλέκονται συγκεκριμένα, οι γονείς, οι παιδαγωγοί, ειδικευμένοι επιστήμονες και Κοινωνικές Οργανώσεις - Υπηρεσίες.

Με βάση τα παραπάνω λοιπόν, προτείνεται: 1) Για κάθε ανώτερη σχολή και Πανεπιστήμιο της χώρας να συμπεριλάβει στο Εκπαιδευτικό της Πρόγραμμα, υποχρεωτικούς κύκλους μαθημάτων σεξουαλικότητας, σε βασικούς τομείς σπουδών, όπως Κοινωνική Εργασία, Ψυχολογία, Κοινωνιολογία, Ανθρωπολογία, Ιατρική, Δημόσια Υγεία και σπουδές, σχετικά με την Οικογένεια. Με τον τρόπο αυτό, η κοινωνία μπορεί να προνοήσει για την ευαισθητοποίηση και κατάλληλη κατάρτιση των Εκπαιδευτικών και γενικότερα όλων των Επαγγελματιών Υγείας και Πρόνοιας. Σχετική προσπάθεια πραγματοποιήθηκε ήδη στον Ελληνικό Χώρο, με πρωτοβουλία του Τομέα Ψυχολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής Αθηνών, αφού - όπως επισημάνθηκε και στο Κεφάλαιο ΙΙ - από το 1989, ο Τομέας αυτός, με την οικονομική ενίσχυση της ΕΟΚ, διοργανώνει μετεκπαιδευτικά σεμινάρια κατάρτισης στελεχών - εκπαιδευτικών σε θέματα ισότητας των δύο φύλων και σεξουαλικής αγωγής που θα αποτελούν πυρήνες για την προώθηση τέτοιων θεμάτων στο σχολείο.

2) Κατά λογική ακολουθία και χωρίς να υποβαθμίζεται ο εκπαιδευτικός ρόλος της οικογένειας, η πολιτεία οφείλει ν' αναλάβει την ευθύνη για τη νομική κατοχύρωση και τον υπεύθυνο προγραμματισμό της σεξουαλικής αγωγής, ώστε να είναι σε όλες τις εκπαιδευτικές βαθμίδες ενσωματωμένη, με

την προϋπόθεση βέβαια ότι μια τέτοια απόφαση δεν θα λάβει υπόψη της μόνο τον εκσυγχρονισμό και την πληρέστερη ενημέρωση των σχολικών εγχειριδίων της Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης που αναφέρονται σε θέματα σεξουαλικότητας, αλλά παράλληλα να υπάρξει διεπιστημονική συνεργασία των επαγγελματιών που ασχολούνται με τη σεξουαλική αγωγή - τόσο στο χώρο της Εκπαίδευσης - όσο και της ευρύτερης Κοινότητας.

Ετσι, προκειμένου να ευνοηθεί μια πιο ολοκληρωμένη αγωγή για τις σχέσεις των δύο φύλων και την ανθρώπινη σεξουαλικότητα γενικότερα, χρειάζεται να πληρούνται απαραίτητα τρεις προϋποθέσεις, όπως είναι: α) η συνεργασία της Εκπαιδευτικής Κοινότητας - με την έννοια του στενού συντονισμού μεταξύ όλων των καθηγητών, δεδομένου ότι η σεξουαλική αγωγή αποτελεί μέρος διαφόρων μαθημάτων κι είναι μάλλον ευθύνη πολλών καθηγητών κι όχι μόνο ενός. β) Η καθιέρωση προγράμματος με πανεπιστημιακούς και μεταπτυχιακούς κύκλους σπουδών, με στόχο την εξειδίκευση επαγγελματιών στην προηγμένη σεξουαλική θεραπεία, αγωγή κι έρευνα. Μια προηγμένη κοινωνία εξάλλου θα έπρεπε να διαθέτει προγράμματα σπουδών ανθρώπινης σεξουαλικότητας σε όλες τις Ανώτερες Σχολές και τα Πανεπιστήμια κι ο πληθυσμός θα έπρεπε να προσφεύγει σ' αυτά τα Εκπαιδευτικά κι Ερευνητικά Κέντρα, για ν' αναζητά λύσεις που προωθούν τη σεξουαλική υγεία όλων και συμβάλλουν αποτελεσματικά στη συνδρομή όσων έχουν σεξουαλικά προβλήματα. γ) Η συμμετοχή των γονέων, γεγονός που σημαίνει τη συνεργασία κι αλληλεπίδραση των τελευταίων με το εκπαιδευτικό προσωπικό, αλλά και με άλλους ειδικούς, έτσι ώστε να συζητούν πιο ελεύθερα και ψύχραιμα με τα παιδιά τους για θέματα σεξουαλικής λειτουργίας και συμπεριφοράς.

Αν και πρωταρχικός φορέας κοινωνικοποίησης του παιδιού και του εφήβου θεωρείται η οικογένεια, εντούτοις, η τελευταία παραμένει συχνά αναποτελεσματική στο θέμα της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης, λόγω του χαμηλού άλλοτε μορφωτικού επιπέδου των γονέων, είτε εξαιτίας της

αμφισβήτησης των τελευταίων από τα ίδια τους τα παιδιά, είτε εξαιτίας της αμηχανίας, επιφυλακτικότητας ή ανασφάλειας που νιώθουν για να μιλήσουν για τέτοια θέματα. Προκειμένου να βοηθηθούν, για να ξεπεράσουν οποιεσδήποτε δυσχέρειες, προκαταλήψεις, ταμπού που διατηρούν σχετικά με το σώμα τους και τα συναισθήματά τους, οι γονείς χρειάζονται να συσπειρωθούν με βάση ένα κοινό σκοπό: τη διεκδίκηση της σεξουαλικής και συναισθηματικής τους ωριμότητας, έτσι ώστε να μπορούν να κατανοούν και να επικοινωνούν πιο άνετα με τα παιδιά τους.

3) Για την προώθηση του σκοπού αυτού, είναι σκόπιμη η επανάλειτουργία και επαναδραστηριοποίηση της Σχολής Γονέων που άλλοτε μάλιστα με πρόεδρο τη Μαρία Χουρδάκη αποτέλεσε ακόμη και εισηγητικό όργανο, αφού είχε προτείνει προς το Υπουργείο Παιδείας, σύμφωνα και με τον Α. Μ. Σταυρόπουλο (1981, σελ. 274), την ύπαρξη μαθήματος στην Εκπαίδευση, σχετικά με την προετοιμασία των νέων για την οικογενειακή και συζυγική ζωή, ακριβώς για το γεγονός, επειδή οι νέοι, ανάμεσα στις άλλες γνώσεις τους, χρειάζεται να μάθουν να ξεκινούν μ' επίγνωση και ωριμότητα το πιο καίριο θέμα της ζωής τους που είναι ο Οικογενειακός Προγραμματισμός (Χουρδάκη, 1978, "ΕΞΩΦΥΛΛΟ"). Με την ευκαιρία επαναδραστηριοποίησης της Σχολής αυτής, μπορεί ειδικότερα να γίνεται συμβουλευτική γονέων από ειδικούς, καθώς επίσης και διοργάνωση υπο - ομάδων από υπεύθυνο Κοινωνικό Λειτουργό, ο οποίος σε συνεργασία πάντα με το υπόλοιπο επιστημονικό προσωπικό (team), όπως: παιδοψυχίατρο, γυναικολόγο, ψυχολόγο, κοινωνιολόγο, και άλλους, θα μπορεί να χειρίζεται και να συζητά με τους γονείς τις όποιες συγκρούσεις, διαφορές ή προβλήματα επικοινωνίας έχουν τόσο ως σύζυγοι, όσο και στις σχέσεις τους με τα παιδιά τους.

Πέρα όμως από την παροχή γνώσεως και καθοδήγησης σε ομάδες Γονέων σε αντίστοιχη Σχολή, θα πρέπει ακόμα:

4) Να διοργανωθούν σεμινάρια σεξουαλικής αγωγής στα σχολεία που θα απευθύνονται τόσο στα παιδιά και τους εκπαιδευτικούς,

όσο και στους γονείς και τα οποία εντούτοις θα είναι προαιρετικά. Στην Κύπρο, ήδη έχουν διοργανωθεί τέτοια σεμινάρια από τις Εταιρίες Οικογενειακού Προγραμματισμού, που εντάσσονται στα πλαίσια του ωρολογίου προγράμματος του Σχολείου, σε συνεργασία πάντα με τη Διεύθυνση της Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης και στα οποία προσκαλούνται συνήθως ειδικοί επιστήμονες από διάφορες Κοινωνικές Οργανώσεις και Ιδρύματα, προσεγγίζοντας σφαιρικά το πρόβλημα των διαφυλικών σχέσεων.

Προς την κατεύθυνση αυτή του επιμορφωτικού χαρακτήρα αναπτύχθηκε και ο θεσμός των Ανοικτών Κοινοτικών Συμποσίων και Διεπιστημονικών Συνεδρίων σε θέματα σεξουαλικής αγωγής και υγείας τα οποία προτείνεται: α) Να εξακολουθούν να υφίστανται και να διοργανώνονται από διάφορες Κοινωνικές Οργανώσεις και Υπηρεσίες, όπως άλλοτε η Ελληνική Εταιρία Ευγονικής και Γενετικής του Ανθρώπου, η Εταιρία Οικογενειακού Προγραμματισμού, η Φιλοσοφική Σχολή Αθηνών και άλλα ιδρύματα (Νοσοκομεία κλπ.). Πιο συγκεκριμένα, αξίζει να σημειωθεί ότι ο Τομέας Ψυχολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών, από το 1989, ανέλαβε την εκπόνηση ενός Προτύπου Κοινοτικών δραστηριοτήτων, το οποίο θα εφαρμόζεται σε τοπικό επίπεδο για την ευαισθητοποίηση του ευρύτερου κοινού σε θέματα διαφυλικών σχέσεων.

Οι κοινοτικές αυτές δραστηριότητες, οι οποίες παίρνουν την μορφή Ανοικτού Συμποσίου, περιλαμβάνουν ειδικότερα ενημερωτικές εκδηλώσεις, όπως συζητήσεις σε μικρές ομάδες, προβολή εικονογραφημένου υλικού, εκδόσεις και διαλέξεις. Η χρησιμότητα ωστόσο των Ανοικτών Κοινοτικών Συμποσίων έγκειται, ακριβώς στο γεγονός ότι μπορεί να συμμετέχουν όλοι οι ενδιαφερόμενοι τοπικοί παράγοντες - γονείς, εκπαιδευτικοί, μαθητές, φοιτητές, τοπικές αρχές - καθώς επίσης και τοπικοί μορφωτικοί και πολιτικοί σύλλογοι και Οργανώσεις.

β) Επιπρόσθετα μπορούν να καθιερωθούν ανάλογες εκπομπές από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, σε συστηματική βάση, οι οποίες

θ' αναλύουν διάφορα θέματα που ανακύπτουν από τη σεξουαλική ζωή του ανθρώπου κι απασχολούν το ίδιο και τα δύο φύλα σαφώς.

Σχετική προσπάθεια ομολογουμένως ήδη έγινε το 1991, στα πλαίσια του τηλεοπτικού καναλιού της Θεσσαλονίκης ΕΡΤ-3 κι ο κύκλος των εκπομπών αυτών έφερε την επωνυμία "Σεξ την Τρίτη", αλλά για κάποιο λόγο, έπαυσε να μεταδίδεται τώρα η σειρά αυτή από την τηλεόραση, αν και είχε προκαλέσει ιδιαίτερα το ενδιαφέρον του κοινού, με τα αλληπάλληλα ερωτήματά του προς τους προσκεκλημένους ειδικούς, οι οποίοι εντούτοις τοποθετήθηκαν για τα προβλήματα της παιδικής, εφηβικής και ώριμης ηλικίας που σχετίζονται με το σεξ, όπως ο αυνανισμός, οι σεξουαλικές σχέσεις πριν το γάμο, η ομοφυλοφιλία, ο οργασμός και διαταραχές σεξουαλικής συμπεριφοράς στον άντρα και τη γυναίκα. Κλήθηκαν για τα παραπάνω θέματα να μιλήσουν συγκεκριμένα κλινικοί ψυχολόγοι, ψυχίατροι, εκπαιδευτικοί, εκφράζοντας τις απόψεις τους για το ρόλο τόσο των ειδικών όσο και της οικογένειας και του σχολείου σε θέματα σεξουαλικής αγωγής.

Βέβαιο είναι ότι η σεξουαλικότητα του ανθρώπου, διανύοντας το κατώφλι του 2000, θα εξακολουθεί να ασχολείται από τον θανατηφόρο ιό του AIDS, όπως επίσης κι από τα υπόλοιπα σεξουαλικά μεταδιδόμενα νοσήματα. Ειδικότερα, όσον αφορά τ' αποτελέσματα της διερευνητικής αυτής μελέτης, σε συνδυασμό μ' εκείνη του Κοινωνιολόγου Ι. Χλιαουτάκη, διαπιστώθηκε ότι ο δείκτης σεξουαλικής ενημέρωσης των εφήβων για τα νοσήματα που μεταδίδονται με τη σεξουαλική επαφή από εκείνα που δεν μεταδίδονται (αιμορροφιλία, μεσογειακή αναιμία, ηπατίτιδα Α), όπως και για τη δυνατότητα σύλληψης μετά την πρώτη σεξουαλική επαφή, κυμαίνεται σε μετριοπαθή, αν όχι χαμηλά επίπεδα και το οξύμωρο είναι ότι εντούτοις πολλοί έφηβοι και των δύο φύλων θεωρούν ότι η ενημέρωση που έχουν λάβει σε θέματα σεξουαλικότητας είναι από ικανοποιητική έως και πλήρης.

Με βάση τα παραπάνω συμπεράσματα, είναι σκόπιμο: 5) Να προταθεί μάθημα Οικογενειακού Προγραμματισμού στα Σχολεία, στο οποίο, μεταξύ άλλων θα δίδεται έμφαση στην ενημέρωση και πρόληψη σχετικά με τα διάφορα αφροδίσια νοσήματα και την αντισύλληψη, καθώς θ' αξιολογούνται μ' επιστημονικά δεδομένα οι διάφοροι μέθοδοι αυτής. Το μάθημα αυτό μπορεί να διδαχτεί είτε από Γυναικολόγο, είτε από πτυχιούχους των Τμημάτων Νοσηλευτικής και Μαιευτικής.

Αν εξαιρέσει κανείς τώρα, σύμφωνα με την γνώμη του Ι. Χλιαουτάκη (1990, σελ. 24-25) και Δ. Ναζίρη (1992, σελ. 246-247), ένα περιορισμένο αριθμό κοινωνιολογικών ερευνών αναφορικά με τις στάσεις των γονέων, των εκπαιδευτικών και των ίδιων των παιδιών και εφήβων για θέματα α) των σχέσεων των δύο φύλων και β) συμπεριφοράς ως προς την έκτρωση, καθώς επίσης και γ) μια εμπειρική έρευνα από τον Κυπριακό Σύνδεσμο Οικογενειακού Προγραμματισμού και δ) τις αξιολογικές εργασίες για τη σεξουαλική διαπαιδαγώγηση που παρουσιάστηκαν στο Ευρωπαϊκό Συνέδριο Παιδικής κι Εφηβικής Γυναικολογίας, υπολείπονται αντίστοιχες έρευνες, σχετικές με την πληροφόρηση του ελλαδικού πλήθους, σε θέματα σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης και Οικογενειακού Προγραμματισμού. Επειτα, κάθε εκτίμηση της κατάστασης της πληροφόρησης των εφήβων για παράδειγμα, γίνεται στη βάση ανεπαρκών εμπειρικών δεδομένων και μη τεκμηριωμένων πληροφοριών, μ' επακόλουθο κάθε εκπόνηση σχετικού προγράμματος πληροφόρησης να περιστρέφεται γύρω από τη διεθνή εμπειρία, χωρίς να μπορεί όμως να λαμβάνει υπόψη την ελληνική πραγματικότητα. Στο σημείο αυτό είναι σκόπιμο:

6) να προωθηθούν νέες κοινωνιολογικές έρευνες που να διερευνούν σε βάθος τις αξίες, τους κανόνες (νόρμες) και τη σεξουαλική συμπεριφορά σ' ευρύτερα συνολα του πληθυσμού της Χώρας, αν είναι δυνατόν από την ηλικία των 18 μέχρι 70 ετών, ώστε τ' αποτελέσματα ν' αντιπροσωπεύουν σ' εθνική πλέον θέση την κατάσταση της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης των Ελλήνων.

Αξίζει να σημειωθεί εντούτοις ότι για την υλοποίηση της πρότασης αυτής, καθοριστικοί παράγοντες είναι το ανθρώπινο στοιχείο, οι χρονοβόρες γραφειοκρατικές διαδικασίες του πολιτικού συστήματος, προκειμένου για την έκδοση άδειας και το κόστος κάθε έρευνας.

7) Ό,τι αφορά ειδικότερα το χώρο της Κοινωνικής Εργασίας θα μπορούσαν και οι Κοινωνικοί Λειτουργοί να μετέχουν σε μεγάλες κοινωνιολογικές έρευνες που πρόκειται να διεξαχθούν και σε συνεργασία με άλλους επιστημονικούς φορείς, όπως κοινωνιολόγους, νομικούς, γιατρούς, βιολόγους, ψυχολόγους, να συμβάλλουν σε μια συστηματικότερη προσέγγιση του θέματος που να συνδέεται αφενός με τις πιθανές ιδιομορφίες της ελληνικής κοινωνίας κι αφετέρου δε, με τις γενικότερες αναστολές κι αντιφάσεις που χαρακτηρίζουν τη σεξουαλική συμπεριφορά. Η πρόταση αυτή εισάγει στη διερεύνηση της σημασίας των περιβαλλοντολογικών επιδράσεων και του τρόπου με τον οποίο παρεμβαίνουν στη διαμόρφωση της σεξουαλικής ταυτότητας του Έλληνα εφήβου.

8) Προτείνεται να δημιουργηθούν σε όλα τα Τμήματα Κοινωνικής Εργασίας των ΤΕΙ της Χώρας, βασικοί κι εξειδικευμένοι κύκλοι σπουδών, σχετικά με την ανθρώπινη σεξουαλικότητα, υπό τη μορφή σεμιναρίων, κατά τη διάρκεια της τριετούς φοίτησης, προκειμένου οι φοιτητές των τμημάτων αυτών ν' αποκτήσουν επαρκείς γνώσεις για την εν γένει σεξουαλική συμπεριφορά του ανθρώπου και να τοποθετηθούν υπεύθυνα ως προς τα θέματα σεξουαλικότητας - γάμου - αντισύλληψης. Πέρα όμως από την απόκτηση ειδικών γνώσεων και την εκμάθηση σχετικών παιδαγωγικών τεχνικών επικοινωνίας, προβάλλει κατ' αρχήν η αναγκαιότητα να πιστεύουν ότι η σεξουαλικότητα είναι στοιχείο υγείας και πηγή έμπνευσης, όπως επίσης να μπορούν ν' αποδέχονται, όχι μόνο τη δική τους σεξουαλικότητα, αλλά κι εκείνη των άλλων κι άραγε να είναι ικανοί να συμπιλιώνονται με τις προσωπικές τους επιθυμίες κι αντιφάσεις, αποδεχόμενοι ακόμα τις διαφορετικές σεξουαλικές συμπεριφορές κι αξίες, με οδηγό πάντα κάποιες γενικές αρχές,

όπως είναι η ευαισθησία και σεβασμός προς τους άλλους, η συνέπεια και υπευθυνότητα, η δυνατότητα ευελιξίας και προσαρμογής σε επερχόμενες αλλαγές, η ικανότητα αναγνώρισης των προσωπικών ορίων και δυσκολιών. Τέλος, η σωστή προσπάθεια για αυτογνωσία και αυτοέλεγχο, είναι απαραίτητη, προκειμένου ν' αποφεύγουν πλέον οι Επαγγελματίες Κοινωνικοί Λειτουργοί τη συναισθηματική συνταύτιση, παρεμποδίζοντας έτσι τα προσωπικά τους βιώματα να επηρεάζουν τις αποφάσεις εκείνων των ατόμων ή ομάδων που μπορεί ν' αναζητούν συγκεκριμένη βοήθεια.

Κατ' επέκταση, προτείνεται 9) να κατοχυρωθεί νομικά η Σχολική Κοινωνική Εργασία και να διευρυνθεί έτσι το αντικείμενο των Κοινωνικών Λειτουργών, στα πλαίσια της Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης. Δεδομένης της μετεκπαίδευσης των Κοινωνικών Λειτουργών σε θέματα σεξουαλικής αγωγής, μπορεί να συσταθούν από τους τελευταίους ομάδες εφήβων και Γονέων στις οποίες θα παρέχεται έργο συμβουλευτικό, καθοδηγητικό, αλλά παράλληλα σε συνεργασία με την υπόλοιπη εκπαιδευτική ομάδα καθώς και με τη Διεύθυνση του Σχολείου, θα επιμελείται κατά το δυνατόν στην καλύτερη αξιοποίηση των πηγών - μέσων που διαθέτει η Κοινότητα, προς όφελος πάντα του Σχολείου (Social work with Community).

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

Παράρτημα Α

Σκοπός του ερωτηματολογίου είναι η διερεύνηση των στάσεων και του βαθμού πληροφόρησης των εφήβων, σχετικά με θέματα που αφορούν τη σεξουαλική αγωγή.

Η έρευνα αυτή αποτελεί τμήμα της πτυχιακής εργασίας σπουδαστριών του Τμήματος Κοινωνικής Εργασίας του Τ.Ε.Ι. Πάτρας.

Οι απαντήσεις σας στις παρακάτω ερωτήσεις βοηθούν στη διεκπεραίωση της έρευνας.

Είναι ιδιαίτερα σημαντικό ν' απαντήσετε σε ΟΛΕΣ τις ερωτήσεις με ακρίβεια και ειλικρίνεια, αφού μελετήσετε, πρώτα, προσεκτικά τη κάθε ερώτηση.

Το ερωτηματολόγιο είναι ΑΝΩΝΥΜΟ και υπάρχει απόλυτη εχεμύθεια ως προς τις απαντήσεις σας.

Σας ευχαριστούμε για τη συμμετοχή
Οι σπουδάστριες του Τ.Ε.Ι. Πάτρας

Βενέτη Θεοδώρα
Μπρακουμάτσου Μαρία
Φούρου Μυρσίνη

1. Φύλο: ΑΡΡΕΝ ΘΗΛΥ

2. Ποιές είναι οι γραμματικές γνώσεις των γονιών σου;

	ΠΑΤΕΡΑΣ	ΜΗΤΕΡΑ
α. Πτυχίο Ανώτατης Σχολής	☐	☐
β. Πτυχίο Ανώτερης Σχολής	☐	☐
γ. Λυκείου	☐	☐
δ. Γυμνασίου	☐	☐
ε. Δημοτικού	☐	☐
στ. Αναλφάβητος	☐	☐

3. Ποιό είναι το κύριο επάγγελμα των γονιών σου;

α. Ανειδίκευτος(η) εργάτης(τρια)	☐	☐
β. Ειδικευμένος(η) εργάτης(τρια)	☐	☐
γ. Ελεύθερος(η) επαγγελματίας	☐	☐
δ. Δημόσιος υπάλληλος	☐	☐
ε. Ιδιωτικός υπάλληλος	☐	☐
στ. Επιστήμονας	☐	☐
ζ. Ανεργος(η)	☐	☐
η. Αγρότης (ισσα)	☐	☐
θ. Συνταξιούχος	☐	☐
ι. Ιερέας	☐	☐
κ. Οικιακά	☐	☐
λ. Κάτι άλλο (προσδιορίστε)		

.....

.....

4. Πού έζησαν τα περισσότερά χρόνια της ζωής τους οι γονείς σου;

ΠΑΤΕΡΑΣ

ΜΗΤΕΡΑ

α. Αγροτική περιοχή (ως 2000 κάτοικοι)	☐	☐
β. Ημιαστική περιοχή (ως 10.000 ")	☐	☐
γ. Αστική περιοχή (ως 100.000 ")	☐	☐
δ. Μεγάλη αστική περιοχή (εκτός Αθηνών και Θεσ/νίκης)	☐	☐
ε. Περιοχή Θεσ/νίκης	☐	☐
στ. Περιοχή Πρωτεύουσας	☐	☐
ζ. Εξωτερικό.	☐	☐

5. Πού ζουν τα τελευταία δέκα χρόνια της ζωής τους οι γονείς σου;

α. Αγροτική περιοχή (ως 2000 κάτοικοι)	☐	☐
β. Ημιαστική περιοχή (ως 10.000 ")	☐	☐
γ. Αστική περιοχή (ως 100.000 ")	☐	☐
δ. Μεγάλη αστική περιοχή (εκτός Αθηνών και Θεσ/νίκης)	☐	☐
ε. Περιοχή Θεσ/νίκης	☐	☐
στ. Περιοχή Πρωτεύουσας	☐	☐
ζ. Εξωτερικό	☐	☐

6. Από ποιο μέσο μαζικής ενημέρωσης θεωρείς ότι έχεις ενημερωθεί σε θέματα σεξουαλικότητας;

α. ραδιόφωνο	☐
β. τηλεόραση	☐
γ. βίντεο	☐
δ. κινηματογράφο	☐
ε. βιβλία	☐
στ. περιοδικά σεξουαλικού περιεχομένου	☐
ζ. εφημερίδες	☐
η. κανένα από τα παραπάνω	☐

7. Τις πρώτες συζητήσεις σε διαπροσωπικό επίπεδο για θέματα σεξουαλικής αγωγής, τις κάνατε με:

- α. πατέρα
- β. μητέρα
- γ. συγγενείς
- δ. φίλους
- ε. ειδικό επιστήμονα
- στ. εκπαιδευτικό
- ζ. ιερέα
- η. άλλον (αναφέρατε)

.....
.....

8. Ποιά από τις παρακάτω θεωρείς κυριότερη πηγή της μέχρι τώρα ενημέρωσής σου σε θέματα σεξουαλικής αγωγής

- α. πατέρα
- β. μητέρα
- γ. συγγενείς
- δ. φίλους
- ε. ειδικό επιστήμονα
- στ. εκπαιδευτικό
- ζ. ιερέα
- η. βιβλία
- θ. μέσα μαζικής ενημέρωσης
- ι. άλλο (αναφέρατε)

.....
.....

9. Από ποιά ηλικία άρχισες για πρώτη φορά να ενδιαφέρεσαι και να ρωτάς πάνω σε θέματα σεξουαλικής αγωγής;

- α. κάτω των δέκα ετών
- β. μεταξύ 10 - 14 ετών
- γ. από 14 - 19 ετών

10. Βρίσκεις ότι η σεξουαλική σου ενημέρωση μέχρι τώρα είναι:

- α. πλήρης
- β. ικανοποιητική
- γ. ελλιπής

11. Είναι δυνατόν μια γυναίκα σε γόνιμη αναπαραγωγική ηλικία να μείνει έγκυος στην πρώτη της σεξουαλική επαφή;

ΝΑΙ ΟΧΙ ΔΕΝ ΞΕΡΩ

12. Ποιά από τα παρακάτω νοσήματα μεταδίδονται με τη σεξουαλική επαφή;

	ΝΑΙ	ΟΧΙ	ΔΕΝ ΞΕΡΩ
α. βλενόρροια	☐	☐	☐
β. τριχομονάδες	☐	☐	☐
γ. σύφιλη	☐	☐	☐
δ. αιμορροφιλία	☐	☐	☐
ε. μυκητίαση	☐	☐	☐
στ. AIDS (ΣΕΑΑ)	☐	☐	☐
ζ. ηπατίτιδα Α	☐	☐	☐
η. ηπατίτιδα Β	☐	☐	☐
θ. κονδυλώματα	☐	☐	☐
ι. μεσογειακή αναιμία	☐	☐	☐

13. Έχετε δημιουργήσει σεξουαλικές σχέσεις με το άλλο φύλο;

ΝΑΙ

ΟΧΙ

14. Αν στην προηγούμενη ερώτηση απαντήσατε "ΟΧΙ", εξηγήστε γιατί;

α. δεν έχω ερωτευθεί κάποιον/κάποια μέχρι τώρα

β. δεν νοιώθω έτοιμος/έτοιμη ακόμη

γ. θεωρώ τις σεξουαλικές σχέσεις απαράδεκτες πριν από το γάμο

δ. κάτι άλλο (αναφέρατε)

.....
ΑΝ ΣΤΗΝ ΕΡΩΤΗΣΗ (13) ΑΠΑΝΤΗΣΑΤΕ "ΝΑΙ", ΣΥΜΠΛΗΡΩΣΤΕ ΤΙΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ 15, 16, 17 ΠΟΥ ΑΚΟΛΟΥΘΟΥΝ:

15. Σε ποιά ηλικία είχατε σεξουαλική σχέση για πρώτη φορά;

α. Κάτω των 14 ετών

β. Μεταξύ 14 - 16 ετών

γ. Από 16 ετών και άνω

16. Πόσο χρονών ήταν το αγόρι ή το κορίτσι εκείνο που δημιουργήσατε σεξουαλική σχέση για πρώτη φορά;

α. μικρότερης ηλικίας

β. ίδιας ηλικίας

γ. μεγαλύτερης ηλικίας

17. Πως αισθανθήκατε, κατά τη διάρκεια της πρώτης σεξουαλικής σχέσης με το άλλο φύλο;

α. πόνο

β. φόβο

γ. τύψεις - ενοχές

δ. ευχαρίστηση

ε. ικανοποίηση

στ. τίποτα

18. Ποιές αντισυλληπτικές μεθόδους έχετε τυχόν χρησιμοποιήσει;
- α. αντισυλληπτικά δισκία (χάπια)
 - β. ενδομήτρια σπειράματα
 - γ. διάφραγμα
 - δ. μέθοδος ημερολογίου
 - ε. θερμομετρική μέθοδος
 - στ. αντισυλληπτικά υπόθετα
 - ζ. σπερματοκτόνες αλοιφές και αφροί
 - η. αντρικό προφυλακτικό
 - θ. διακεκομμένη συνουσία
 - ι. καμία
19. Εάν δεν έχεις χρησιμοποιήσει καμία αντισυλληπτική μέθοδο ως τώρα, εξήγησε γιατί:
- α. δεν έχω σεξουαλικές σχέσεις
 - β. δεν μου επιτρέπει ο σύντροφός μου
 - γ. δεν έχω ενημερωθεί από κάποιον ειδικό για ποιά μέθοδος μου ταιριάζει
 - δ. δεν θεωρώ ότι η αντισύλληψη είναι νόμιμη πράξη
 - ε. δεν με ικανοποιεί καμία μέθοδος
20. Οι γονείς σου ποιά στάση κρατούν στο θέμα του σεξ;
- α. συντηρητικοί
 - β. συζητήσιμοι
 - γ. πολύ ανεκτικοί
 - δ. φιλελεύθεροι
 - ε. αδιάφοροι
21. Νομίζεις ότι οι γονείς σου θα έδειχναν κατανόηση για τις σεξουαλικές σου δραστηριότητες;
- ΝΑΙ ΟΧΙ ΔΕΝ ΞΕΡΩ

22. Τι λες στους γονείς σου σχετικά με το σεξ;
- α. Τους λέω μόνο εκείνα που ξέρω ότι επιδοκιμάζουν
 - β. Μιλώ δήθεν για προβλήματα γνωστών μου, ενώ είναι δικά μου.
 - γ. Μιλώ με γενικότητες
 - δ. Τους λέω τα πάντα
 - ε. Δεν τους λέω τίποτε
23. Αν μίλησες στους γονείς σου για σεξουαλικά θέματα, πώς αντέδρασαν;
- α. με κατανόηση και διάθεση για συζήτηση
 - β. απέφυγαν αρχίζοντας άλλο θέμα
 - γ. καταλήξαμε σε καυγά
 - δ. άλλη αντίδραση (αναφέρατε ποιά).....
.....
24. Πόσο σημαντική είναι η ολοκληρωμένη σεξουαλική σχέση για σένα;
- α. πολύ σημαντική
 - β. αρκετά σημαντική
 - γ. λίγο σημαντική
 - δ. καθόλου σημαντική
25. Πιστεύεις ότι πρέπει να αγαπάς/εκτιμάς κάποιον(α), για να ολοκληρώσεις τη σχέση μαζί του(της);
- ΝΑΙ ΟΧΙ ΔΕΝ ΞΕΡΩ
26. Θεωρείς ότι η σεξουαλική ικανοποίηση :
- α. συνδέεται απόλυτα με το ερωτικό συναίσθημα
 - β. μπορεί να υπάρξει και χωρίς αισθηματικό δεσμό.

27. Πιστεύεις ότι οι σεξουαλικές σχέσεις πριν το γάμο είναι:
- α. επιτρεπτές για τον άντρα, ανεπιτρεπτες για τη γυναίκα.
 - β. παραδεκτές και για τους δύο
 - γ. απαράδεκτες και για τους δύο
 - δ. δεν έχω γνώμη
28. Τι πιστεύεις για τον αυνανισμό;
- α. είναι αμάρτημα
 - β. επιδρά στο νευρικό σύστημα του ατόμου
 - γ. είναι μια φυσιολογική λειτουργία
 - δ. μειώνει τις πνευματικές δυνάμεις
29. Με ποιά από τις παρακάτω απόψεις για την ομοφυλοφυλία συμφωνείς;
- α. είναι σεξουαλική παρέκκλιση
 - β. είναι μία σεξουαλική επιλογή
 - γ. είναι συνέπεια βιολογικής ανωμαλίας
 - δ. είναι συνέπεια ψυχολογικού προβλήματος
 - ε. είναι αποτέλεσμα ανεπαρκούς σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης από την οικογένεια
 - στ. είναι αποτέλεσμα μάθησης (βιώματα, ή εμπειρίες με το ίδιο φύλο στην εφηβεία).
30. Ποιά είναι η γνώμη σου για τα σέξυ βιβλία και περιοδικά που κυκλοφορούν στην αγορά;
- α. είναι προκλητικά
 - β. είναι δυσάρεστα
 - γ. είναι ελκυστικά
 - δ. είναι αδιάφορα
 - ε. είναι αηδιαστικά

31. Έχεις δει ποτέ φιλμ από τα χαρακτηριζόμενα παρακάτω και πώς αισθάνθηκες;

- α. ντροπή
- β. αηδία
- γ. δυσάρεστα
- δ. αδιάφορα
- ε. ευχάριστα
- στ. δεν έχω δει

32. Συμφωνείτε με την προκλητή διακοπή της κύησης (έκτρωση);

ΝΑΙ ΟΧΙ

33. Στην περίπτωση που θα διδασκόταν ένα καινούριο μάθημα, θα συμφωνούσες αυτό να ήταν το "Διαφυλικές σχέσεις - σεξουαλική αγωγή".

ΝΑΙ ΟΧΙ

34. Αν διδασκόταν το μάθημα της σεξουαλικής αγωγής, από ποιά βαθμίδα της εκπαίδευσης θα έπρεπε, κατά τη γνώμη σου, να ξεκινήσει;

- α. από το νηπιαγωγείο
- β. από το δημοτικό
- γ. από το γυμνάσιο
- δ. από το Λύκειο

35. Ποιοι κατά τη γνώμη σου είναι οι πλέον κατάλληλοι και αρμόδιοι να διδάξουν το μάθημα;

- α. ειδικευμένοι ιατροί
- β. ειδικευμένες μαίες
- γ. ειδικευμένοι κοινωνικοί λειτουργοί
- δ. ειδικευμένοι ψυχολόγοι
- ε. ειδικευμένοι εκπαιδευτικοί
- στ. ομάδα από τους παραπάνω επιστήμονες

36. Πώς θα χαρακτηρίζες το ερωτηματολόγιο;

α. αδιάφορο

β. ενδιαφέρον

γ. ευχάριστο

δ. συχνά με έφερε σε δύσκολη θέση

ε. κάτι άλλο (εξηγείστε τι).....

.....

.....

.....

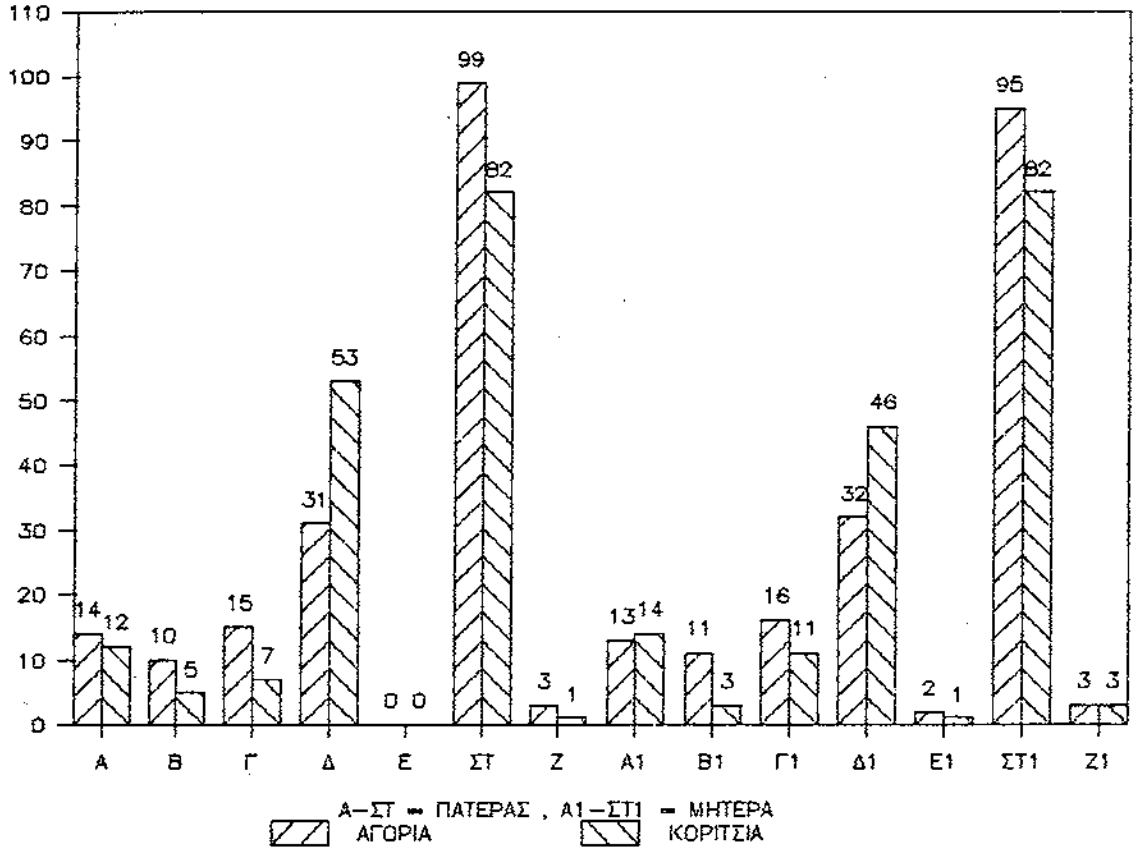
.....

Παράρτημα Β

Πίνακας Υπολογισμών

ΠΕΡΙΟΧΗ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ ΓΟΝΕΩΝ

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.

Πίνακας 5.
Διαμονή Γονέων τα Τελευταία 10 Χρόνια.

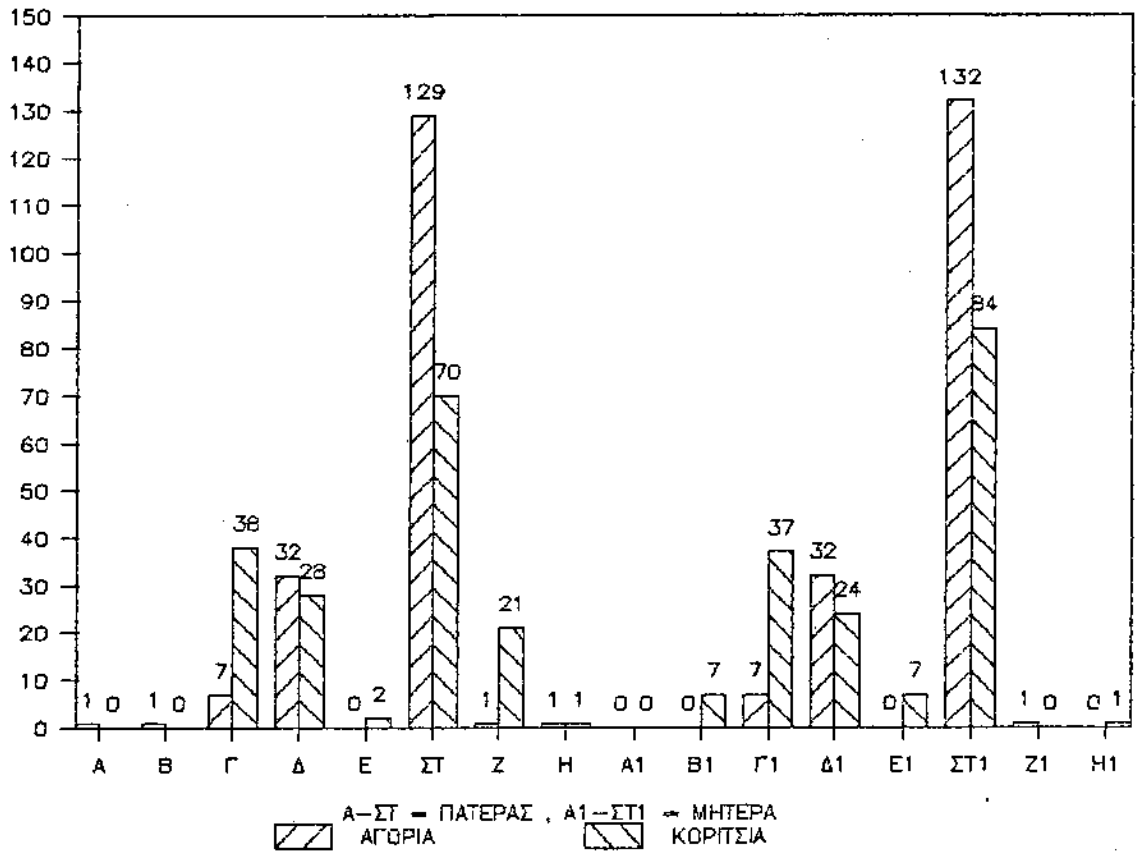
ΑΠΑΝ- ΤΗΣΗ	ΑΥΚΕΙΟ ΝΕΑΣ ΣΜΥΡΝΗΣ				ΑΥΚΕΙΟ ΝΕΟΥ ΨΥΧΙ- ΚΟΥ				ΑΥΚΕΙΟ ΠΑΓΚΡΑ- ΤΙΟΥ				ΑΥΚΕΙΟ ΔΡΑΠΕ- ΤΣΩΝΑΣ				ΑΥΚΕΙΟ ΚΟΡΥΔΑ- ΑΛΟΥ				ΑΥΚΕΙΟ ΦΙΛΟ- ΘΕΗΣ				ΣΥΝΟΛΑ																						
	Α		Κ		Α		Κ		Α		Κ		Α		Κ		Α		Κ		Α		Κ		Α		Κ																				
	Π	Μ	Π	Μ	Π	Μ	Π	Μ	Π	Μ	Π	Μ	Π	Μ	Π	Μ	Π	Μ	Π	Μ	Π	Μ	Π	Μ	Π	Μ	Π	Μ																			
α	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0																			
β	0	0	0	0	0	0	0	0	7	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0																			
γ	2	2	2	2	0	0	0	8	0	0	0	0	0	33	23	4	4	3	3	1	1	0	1	7	7	38	37																				
δ	0	0	1	1	0	0	0	8	1	1	1	0	18	18	0	0	13	13	24	14	0	0	2	1	32	32	26	24																			
ε	0	0	0	0	0	0	0	7	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	2	7																				
στ	35	35	22	22	20	20	18	18	39	42	30	31	0	0	0	0	0	0	0	0	35	35	0	13	129	132	70	84																			
ζ	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	21	0	1	1	21	0																				
η	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1	1																			
																						172	172	160	160																						

	ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ	ΑΓΟΡΙΑ				ΚΟΡΙΤΣΙΑ			
		ΠΑΤΕΡΑΣ		ΜΗΤΕΡΑ		ΠΑΤΕΡΑΣ		ΜΗΤΕΡΑ	
		ΑΡΙΘΜ	ΠΟΣΟΣΤ %	ΑΡΙΘΜ	ΠΟΣΟΣΤ %	ΑΡΙΘΜ	ΠΟΣΟΣΤ %	ΑΡΙΘΜ	ΠΟΣΟΣΤ %
α	Αγροτική περιοχή (ως 2000 κάτοικ.)	1	0.581	0		0		0	
β	Ημιαστική περιοχή (ως 10000)	1	0.581	0		0		7	4.375
γ	Αστική περιοχή (ως 100000)	7	4.071	7	4.070	38	23.750	37	23.125
δ	Μεγάλη αστική περιοχή εκτός Αθήνας - Θεσ/νίκης	32	18.605	32	18.605	28	17.500	24	15.000
ε	Περιοχή Θεσσαλονίκης	0		0		2	1.250	7	4.375
στ	Περιοχή Πρωτευούσης	129	75.000	132	76.744	70	43.750	64	52.500
ζ	Εξωτερικό	1	0.581	1	0.581	21	13.125	0	
η	Δεν απάντησαν	1	0.581	0		1	0.625	1	0.625
		172	100.000	172	100.000	160	100.000	160	100.000

ΔΙΑΝΟΜΗ

ΓΟΝΕΩΝ ΤΑ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ 10 ΧΡΟΝΙΑ

ΠΙΝΑΚΑΣ 5.

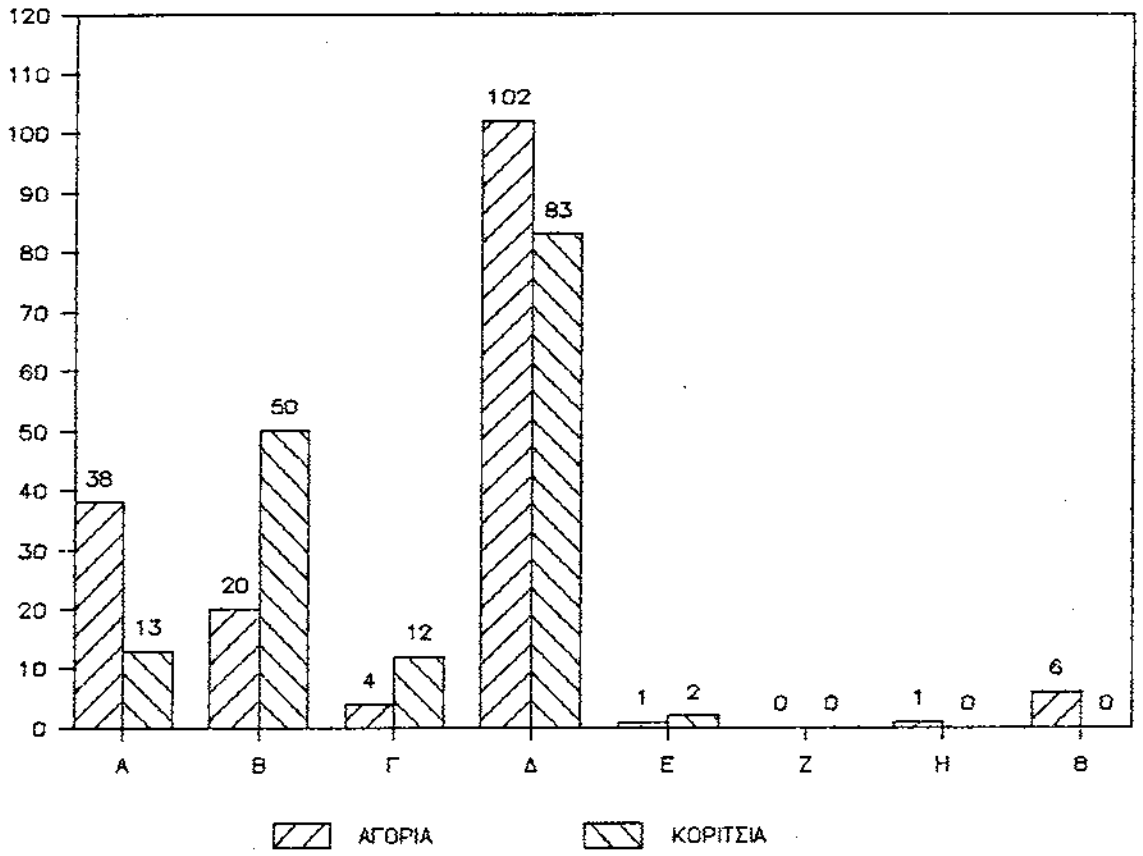
Πίνακας 7.
Οι πρώτες Συζητήσεις σε Διαπροσωπικό Επίπεδο.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ	ΛΥΚΕΙΟ ΝΕΑΣ ΣΜΥΡΝΗΣ		ΛΥΚΕΙΟ ΝΕΟΥ ΨΥΧΙΚΟΥ		ΛΥΚΕΙΟ ΠΑΓΚΡΑΤΙΟΥ		ΛΥΚΕΙΟ ΔΡΑΠΕΤΣΩΝΑΣ		ΛΥΚΕΙΟ ΚΟΥΦΑΛΙΟΥ		ΛΥΚΕΙΟ ΦΙΛΟΘΕΗΣ		ΣΥΝΟΛΑ	
	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ
α	4	1	4	0	11	12	7	1	4	0	8	0	38	13
β	5	9	2	6	7	12	1	11	1	6	4	8	20	50
γ	1	2	2	2	1	4	0	5	0	2	2	2	4	12
δ	23	12	12	9	24	13	10	16	10	18	23	15	102	83
ε	1	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0	1	2
στ	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
ζ	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0
η	3	0	1	0	0	0	0	0	2	0	0	0	6	0
													172	160

	ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ	ΑΓΟΡΙΑ		ΚΟΡΙΤΣΙΑ	
		ΑΡΙΘΜ.	ΠΟΣΟΣΤΟ %	ΑΡΙΘΜ.	ΠΟΣΟΣΤΟ %
α	Πατέρα	38	22.093	13	8.125
β	Μητέρα	20	11.628	50	31.250
γ	Συγγενείς	4	2.326	12	7.500
δ	Φίλους	102	59.302	83	51.875
ε	Ειδικό επιστήμοναν	1	0.581	2	1.250
στ	Εκπαιδευτικό	0		0	
ζ	Ιερέα	1	0.582	0	
η	Άλλον	6	3.488	0	
		172	100.000	160	100.000

ΟΙ ΠΡΩΤΕΣ ΣΥΖΗΤΗΣΕΙΣ ΣΕ ΔΙΑΠΡΟΣΩΠΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ

ΠΙΝΑΚΑΣ 7.

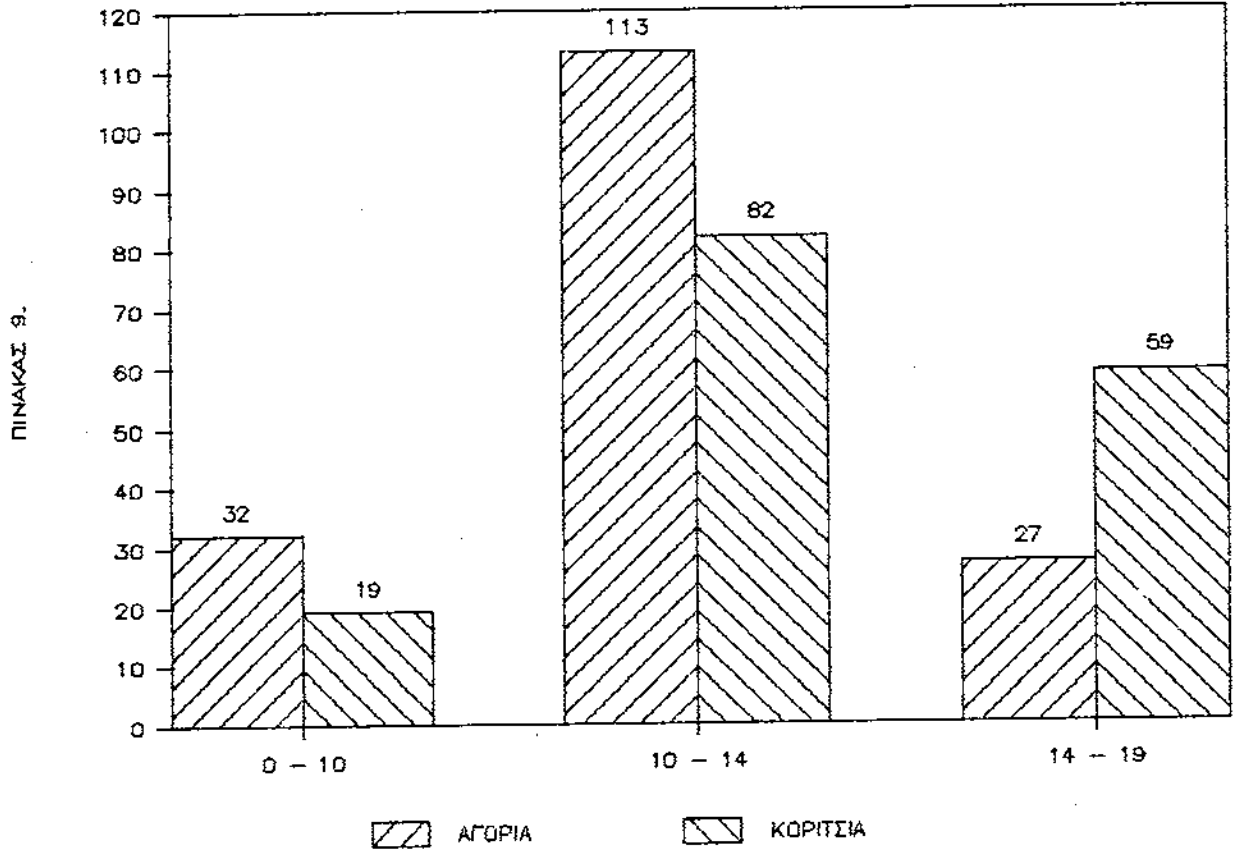

Πίνακας 9.
Ηλικία Πρώτου Ενδιαφέροντος Πάνω σε Θέματα Σεξουαλικής Αγωγής.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ	ΛΥΚΕΙΟ ΝΕΑΣ ΣΜΥΡΝΗΣ		ΛΥΚΕΙΟ ΝΕΟΥ ΨΥΧΙΚΟΥ		ΛΥΚΕΙΟ ΠΑΓΚΡΑΤΙΟΥ		ΛΥΚΕΙΟ ΔΡΑΠΕΤΣΩΝΑΣ		ΛΥΚΕΙΟ ΚΟΡΥΔΑΛΛΟΥ		ΛΥΚΕΙΟ ΦΙΛΟΘΕΗΣ		ΣΥΝΟΛΑ	
	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ
α	4	3	5	3	10	1	5	0	1	4	7	7	32	19
β	27	16	10	11	28	16	6	16	14	12	28	9	113	82
γ	6	6	6	4	5	14	7	16	2	11	1	8	27	59
													172	160

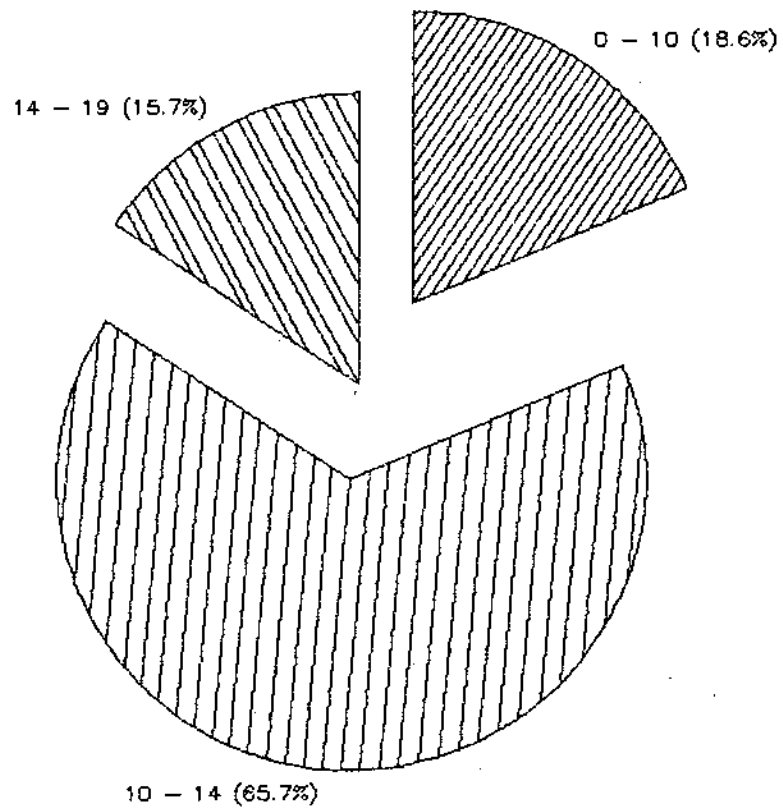
	ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ	Α Γ Ο Ρ Ι Α		Κ Ο Ρ Ι Τ Σ Ι Α	
		ΑΡΙΘΜ.	ΠΟΣΟΣΤΟ %	ΑΡΙΘΜ.	ΠΟΣΟΣΤΟ %
α	Κάτω των δέκα ετών	32	18.605	19	11.875
β	Μεταξύ 10 - 14	113	65.698	82	51.250
γ	Από 14 - 19	27	15.697	59	36.875
		172	100.000	160	100.000

ΗΛΙΚΙΑ ΠΡΩΤΟΥ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝΤΟΣ ΣΕ ΘΕΜΑΤΑ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ

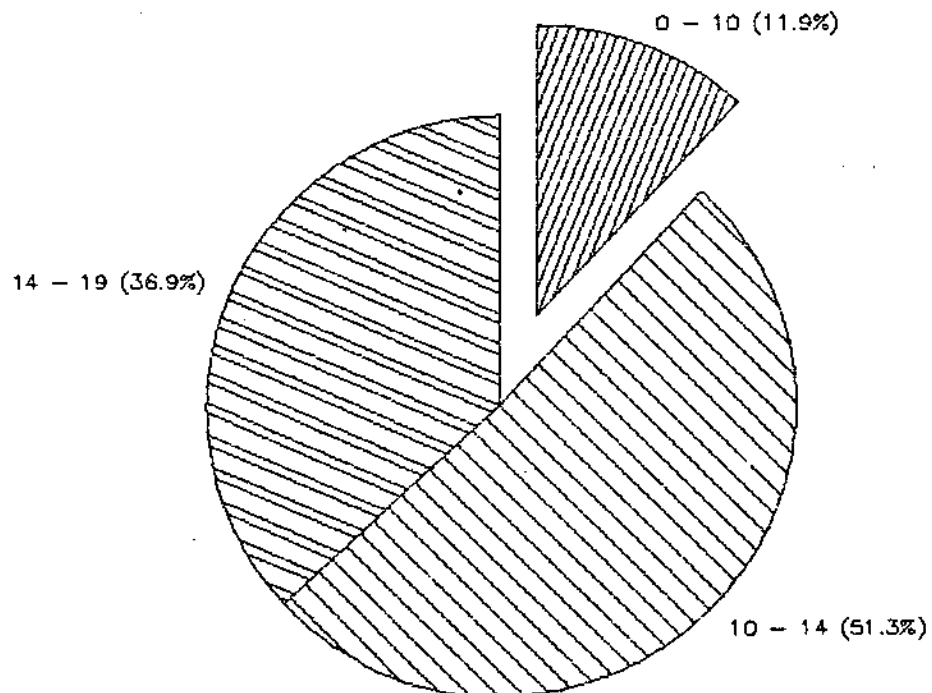
ΗΛΙΚΙΑ ΠΡΩΤΟΥ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝΤΟΣ ΣΕ

ΘΕΜΑΤΑ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ - ΑΓΩΡΙΑ

ΗΛΙΚΙΑ ΠΡΩΤΟΥ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝΤΟΣ ΣΕ

ΘΕΜΑΤΑ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ - ΚΟΡΙΤΣΙΑ

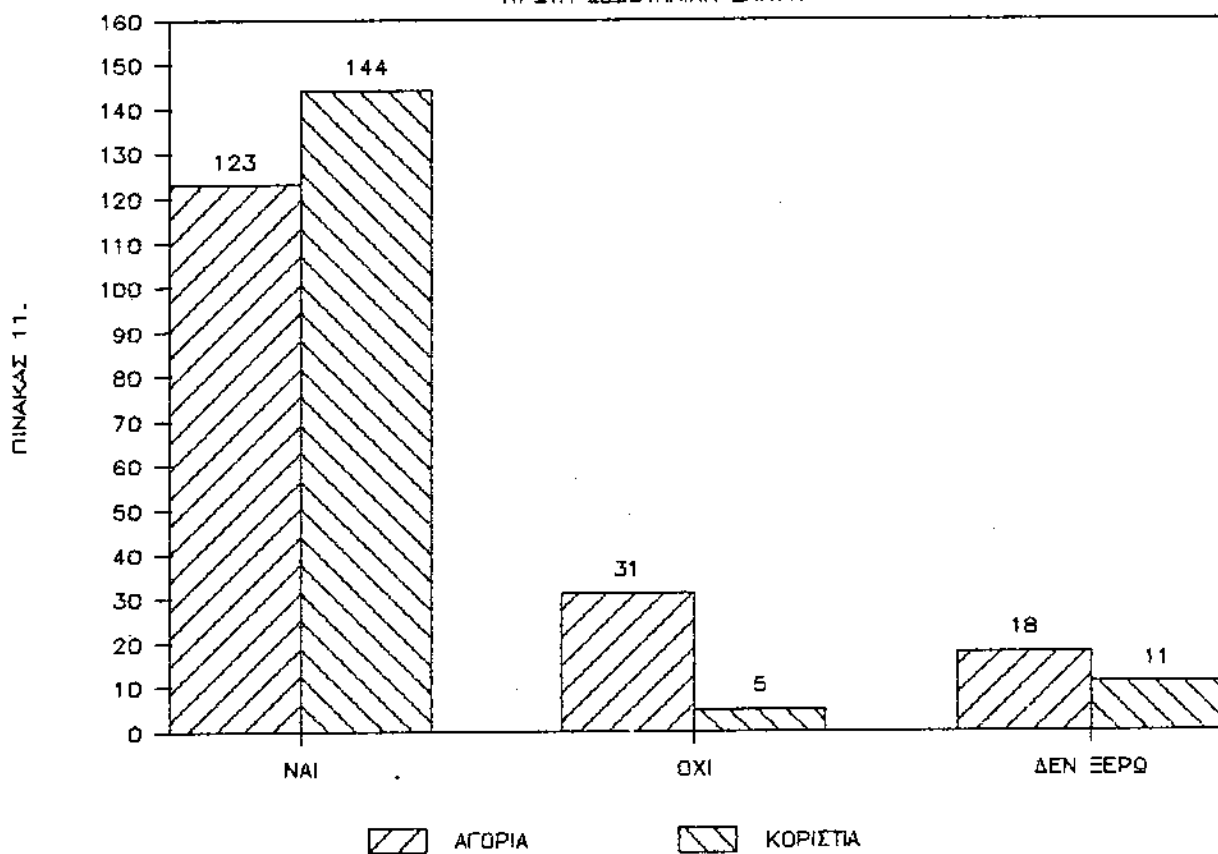

Πίνακας 11.
Δυνατότητα Σύλληψης Μετά την Πρώτη Σεξουαλική Επαφή.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ	ΛΥΚΕΙΟ ΝΕΑΣ ΣΜΥΡΝΗΣ		ΛΥΚΕΙΟ ΝΕΟΥ ΨΥΧΙΚΟΥ		ΛΥΚΕΙΟ ΠΑΓΚΡΑΤΙΟΥ		ΛΥΚΕΙΟ ΔΡΑΠΕΤΣΩΝΑΣ		ΛΥΚΕΙΟ ΚΟΡΥΔΑΛΛΟΥ		ΛΥΚΕΙΟ ΦΙΛΟΘΕΗΣ		ΣΥΝΟΛΑ	
	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ
α	6	21	20	17	37	28	15	31	12	23	33	24	123	144
β	29	0	0	1	2	0	0	3	0	1	0	0	31	5
γ	2	4	1	0	4	3	3	0	5	3	3	1	18	11
													172	160

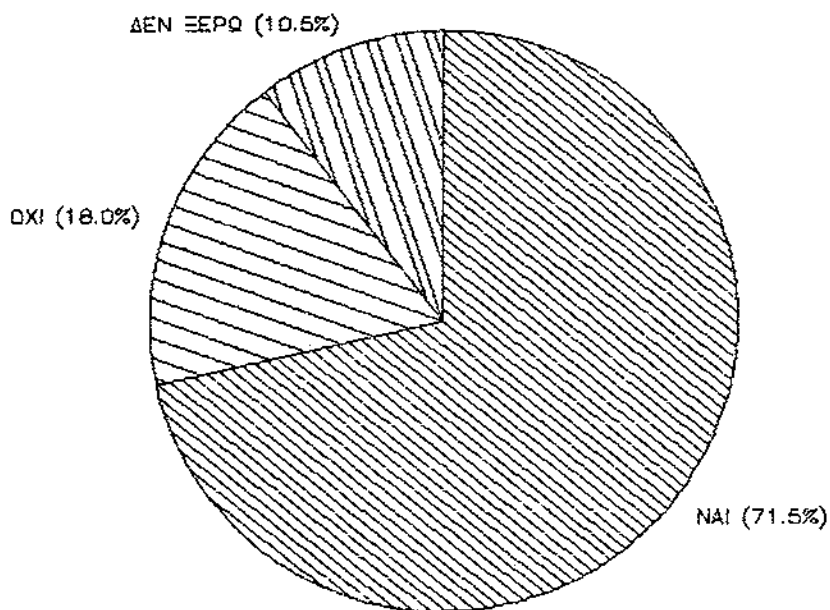
	ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ	Α Γ Ο Ρ Ι Α		Κ Ο Ρ Ι Τ Σ Ι Α	
		ΑΡΙΘΜ.	ΠΟΣΟΣΤΟ %	ΑΡΙΘΜ.	ΠΟΣΟΣΤΟ %
α	Ναι	123	71.512	144	90.000
β	Όχι	31	18.023	5	3.125
γ	Δεν ξέρω	18	10.465	11	6.875
		172	100.000	160	100.000

ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΑ ΣΥΛΛΗΨΗΣ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΠΡΩΤΗ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗ ΕΠΑΦΗ

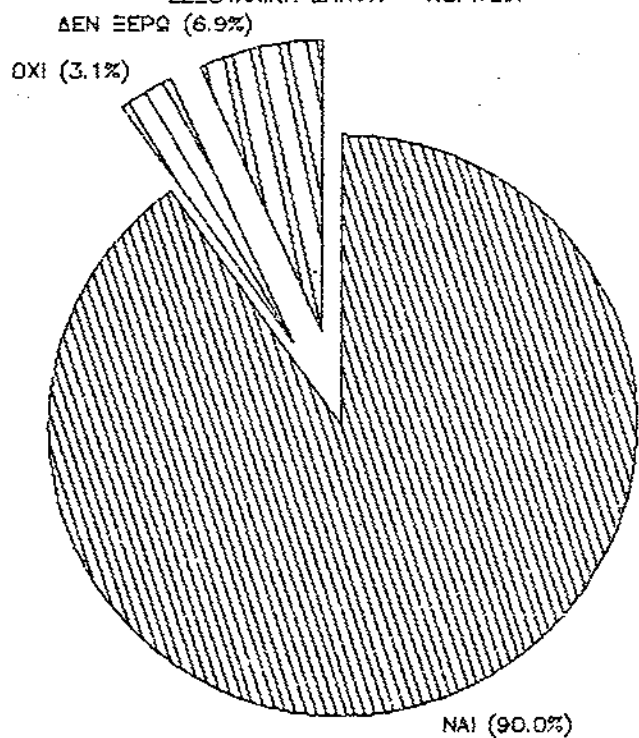
ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΑ ΣΥΛΛΗΨΗΣ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΠΡΩΤΗ

ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗ ΕΠΑΦΗ - ΑΓΟΡΙΑ

ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΑ ΣΥΛΛΗΨΗΣ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΠΡΩΤΗ

ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗ ΕΠΑΦΗ - ΚΟΡΙΤΣΙΑ

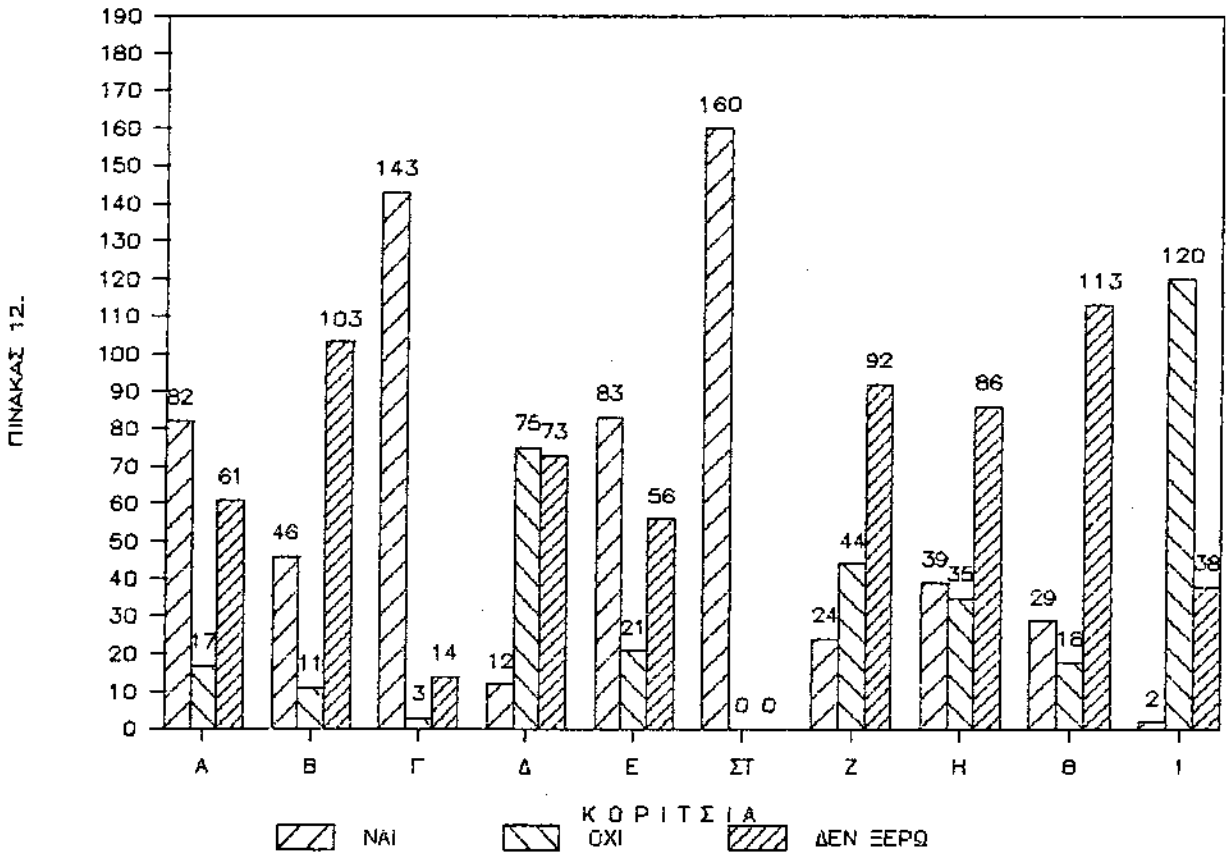

Πίνακας 12.
Μεταδοτικότητα Ηοσημάτων

ΑΠΑΝΤΗΣΗ	ΛΥΚΕΙΟ ΝΕΑΣ ΣΜΥΡΝΗΣ				ΛΥΚΕΙΟ ΝΕΟΥ ΨΥΧΙΚΟΥ				ΛΥΚΕΙΟ ΠΑΓΚΡΑΤΙΟΥ				ΛΥΚΕΙΟ ΔΡΑΠΕΤΣΩΝΑΣ				ΛΥΚΕΙΟ ΚΟΡΥΔΑΛΛΟΥ				ΛΥΚΕΙΟ ΦΙΛΑΘΕΗΣ				ΣΥΝΟΛΑ																	
	Α		Κ		Α		Κ		Α		Κ		Α		Κ		Α		Κ		Α		Κ		Α			Κ														
	Ν	Ο	Δ	Ν	Ο	Δ	Ν	Ο	Δ	Ν	Ο	Δ	Ν	Ο	Δ	Ν	Ο	Δ	Ν	Ο	Δ	Ν	Ο	Δ	Ν	Ο	Δ	Ν	Ο	Δ	Ν	Ο	Δ									
α	24	2	11	15	0	10	14	0	7	13	1	4	31	0	12	19	5	7	7	0	11	10	6	18	7	2	8	11	0	16	17	3	16	14	5	6	100	7	65	82	17	61
β	9	2	26	4	3	18	4	1	16	7	1	10	10	5	28	10	1	20	0	2	16	11	3	19	2	0	15	9	0	18	11	4	21	5	3	17	36	14	122	46	11	103
γ	36	0	1	22	0	3	21	0	0	16	1	1	40	0	3	30	0	1	17	1	0	28	1	5	16	0	1	24	1	2	31	0	5	23	0	2	161	1	5	143	3	14
δ	2	15	20	5	8	12	1	11	9	1	15	2	9	17	17	2	11	18	5	3	10	1	8	25	5	8	4	1	15	11	9	12	16	2	18	5	30	66	76	12	75	73
ε	13	6	18	12	6	7	8	2	11	8	2	8	11	14	18	20	1	10	6	2	10	13	5	16	3	5	9	13	5	9	16	3	17	17	2	6	57	32	83	83	21	56
στ	37	0	0	25	0	0	21	0	0	18	0	0	42	0	1	31	0	0	18	0	0	34	0	0	17	0	0	27	0	0	35	0	1	25	0	0	170	0	2	160	0	0
ζ	3	6	28	3	5	17	1	11	9	2	4	12	10	13	20	2	12	17	2	4	12	7	9	18	3	5	9	1	8	18	4	10	22	9	5	11	21	49	102	24	44	92
η	1	9	27	3	5	17	1	11	9	7	2	9	9	14	20	1	12	18	2	4	12	11	6	17	5	4	8	6	6	15	6	8	22	11	4	10	24	50	98	39	35	86
θ	3	5	29	1	5	19	7	0	14	9	1	8	7	8	28	3	6	22	0	4	14	5	2	23	1	3	13	4	1	22	11	2	23	7	3	15	29	22	121	29	18	113
ι	3	17	17	0	18	7	1	5	15	0	16	2	3	25	15	0	23	8	0	7	11	1	27	6	1	11	5	0	18	9	1	23	12	1	20	4	9	81	75	2	122	38

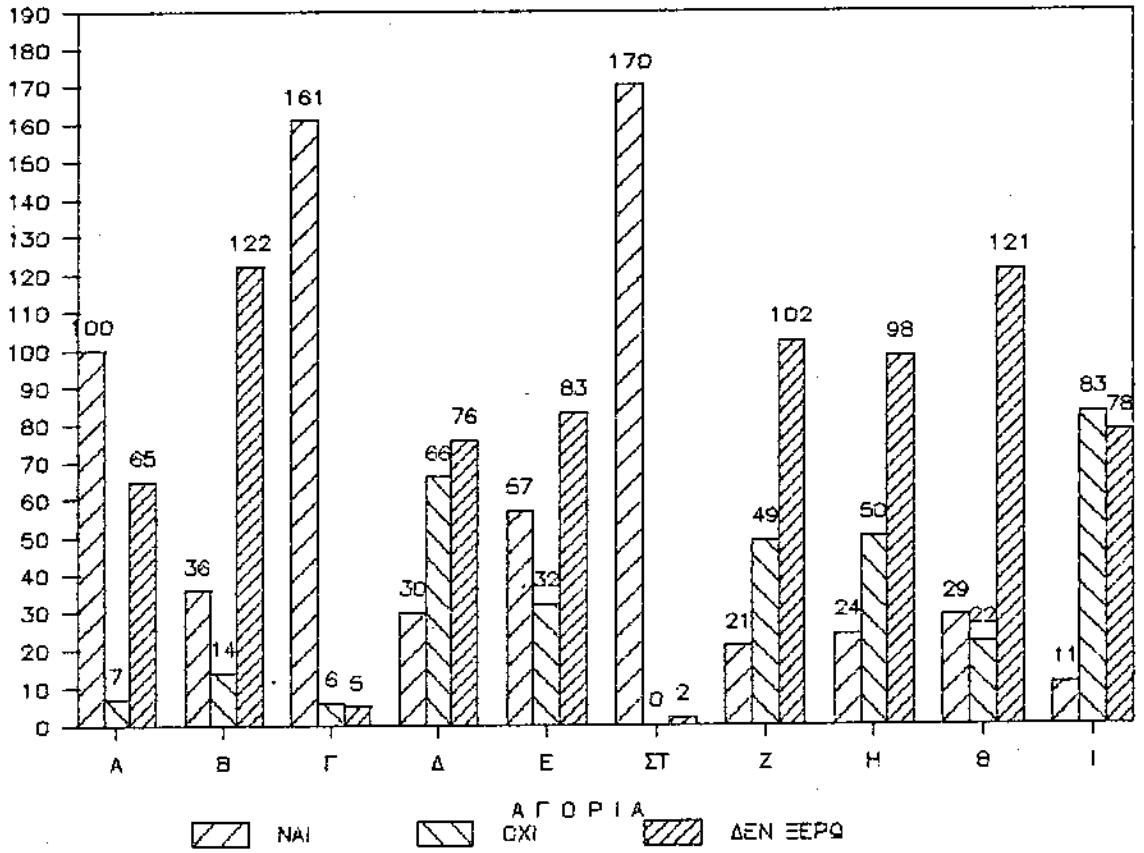
ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ		ΑΓΟΡΙΑ						ΚΟΡΙΤΣΙΑ					
		ΝΑΙ		ΟΧΙ		ΔΕΝ ΞΕΡΩ		ΝΑΙ		ΟΧΙ		ΔΕΝ ΞΕΡΩ	
		ΑΡΙΘΜ.	ΠΟΣΟΣΤΟ %	ΑΡΙΘΜ.	ΠΟΣΟΣΤΟ %	ΑΡΙΘΜ.	ΠΟΣΟΣΤΟ %	ΑΡΙΘΜ.	ΠΟΣΟΣΤΟ %	ΑΡΙΘΜ.	ΠΟΣΟΣΤΟ %	ΑΡΙΘΜ.	ΠΟΣΟΣΤΟ %
α	Βλεννόρροια	100	58.140	7	4.070	65	37.791	82	51.250	17	10.625	61	38.125
β	Τριχομονάδες	36	20.930	14	8.140	122	70.930	46	28.750	11	6.875	103	64.375
γ	Σύφιλη	161	93.605	6	3.488	5	2.907	143	89.375	3	1.875	14	8.750
δ	Αιμορροφιλία	30	17.442	66	38.372	76	44.186	12	7.500	75	46.875	73	45.625
ε	Μοχητίαση	57	33.140	32	18.605	83	48.186	83	51.875	21	13.125	56	35.000
στ	AIDS (Σ.Ε.Α.Α.)	170	98.837	0		2	1.163	160	100.000	0		0	
ζ	Ηπατίτιδα Α'	21	12.209	49	28.488	102	59.302	24	15.000	44	27.500	92	57.500
η	Ηπατίτιδα Β'	24	13.953	50	29.070	98	56.977	39	24.375	35	21.875	86	53.750
θ	Κονδυλώματα	29	16.860	22	12.791	121	70.349	29	18.125	18	11.250	113	70.625
ι	Μεσογ. Αναμία	11	6.395	83	48.256	78	45.649	2	1.250	120	75.000	38	23.750

ΜΕΤΑΔΟΤΙΚΟΤΗΤΑ ΝΟΣΗΜΑΤΩΝ

ΜΕΤΑΔΟΤΙΚΟΤΗΤΑ ΝΟΣΗΜΑΤΩΝ

ΠΙΝΑΚΑΣ 12.

Πίνακας 14.
Αιτίες Μη Χρησιμοποίησης Αντισυλληπτικών Μεθόδων Μέχρι Σήμερα.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ	ΛΥΚΕΙΟ ΝΕΑΣ ΣΜΥΡΝΗΣ		ΛΥΚΕΙΟ ΝΕΟΥ ΨΥΧΙΚΟΥ		ΛΥΚΕΙΟ ΠΑΓΚΡΑΤΙΟΥ		ΛΥΚΕΙΟ ΔΡΑΠΕΤΣΩΝΑΣ		ΛΥΚΕΙΟ ΚΟΡΥΔΑΛΛΟΥ		ΛΥΚΕΙΟ ΦΙΛΟΘΕΗΣ		ΣΥΝΟΛΑ	
	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ
α	11	11	3	6	8	19	5	23	7	14	12	20	46	93
β	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	2
γ	0	1	0	1	2	1	0	2	1	2	0	0	3	7
δ	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1
ε	3	2	1	0	5	1	0	2	0	4	4	4	13	13
στ	0	0	0	0	0	0	0	7	0	0	0	0	0	7
													62	123

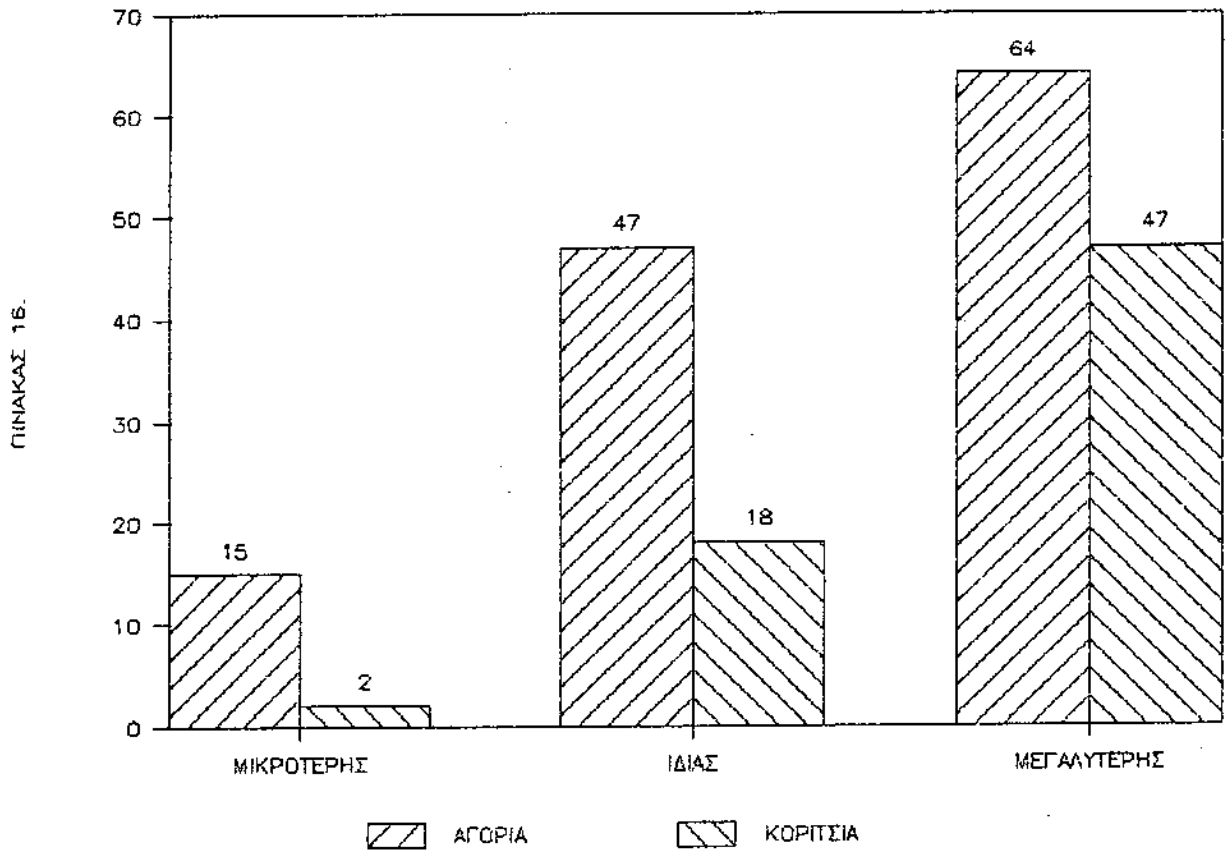
	ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ	Α Γ Ο Ρ Ι Α		Κ Ο Ρ Ι Τ Σ Ι Α	
		ΑΡΙΘΜ.	ΠΟΣΟΣΤΟ %	ΑΡΙΘΜ.	ΠΟΣΟΣΤΟ %
α	Δεν έχω σεξουαλικές σχέσεις	46	74.194	93	75.610
β	Δεν μου επιτρέπει ο/η σύντροφός μου	0		2	1.626
γ	Δεν έχω ενημερωθεί από κάποιον ειδικό για ποιά μέθοδος ταιριάζει	3	4.839	7	5.691
δ	Δεν θεωρώ ότι η αντισύλληψη είναι νόμιμη πράξη	0		1	0.813
ε	Καμμία	13	20.967	13	10.569
στ	Δεν απάντησαν	0		7	5.691
		62	100.000	123	100.000

Πίνακας 16.
Ηλικία Σεξουαλικού Συντρόφου κατά την Πρώτη Σεξουαλική Σχέση.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ	ΛΥΚΕΙΟ ΝΕΑΣ ΣΜΥΡΝΗΣ		ΛΥΚΕΙΟ ΝΕΟΥ ΨΥΧΙΚΟΥ		ΛΥΚΕΙΟ ΠΑΓΚΡΑΤΙΟΥ		ΛΥΚΕΙΟ ΔΡΑΠΕΤΣΩΝΑΣ		ΛΥΚΕΙΟ ΚΟΡΥΔΑΛΛΟΥ		ΛΥΚΕΙΟ ΦΙΛΟΘΕΗΣ		ΣΥΝΟΛΑ	
	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ
α	4	2	3	0	2	0	0	0	1	0	5	0	15	2
β	8	6	10	1	16	4	3	1	4	3	6	3	47	18
γ	14	4	4	11	17	8	10	10	4	9	15	5	64	47
													126	67

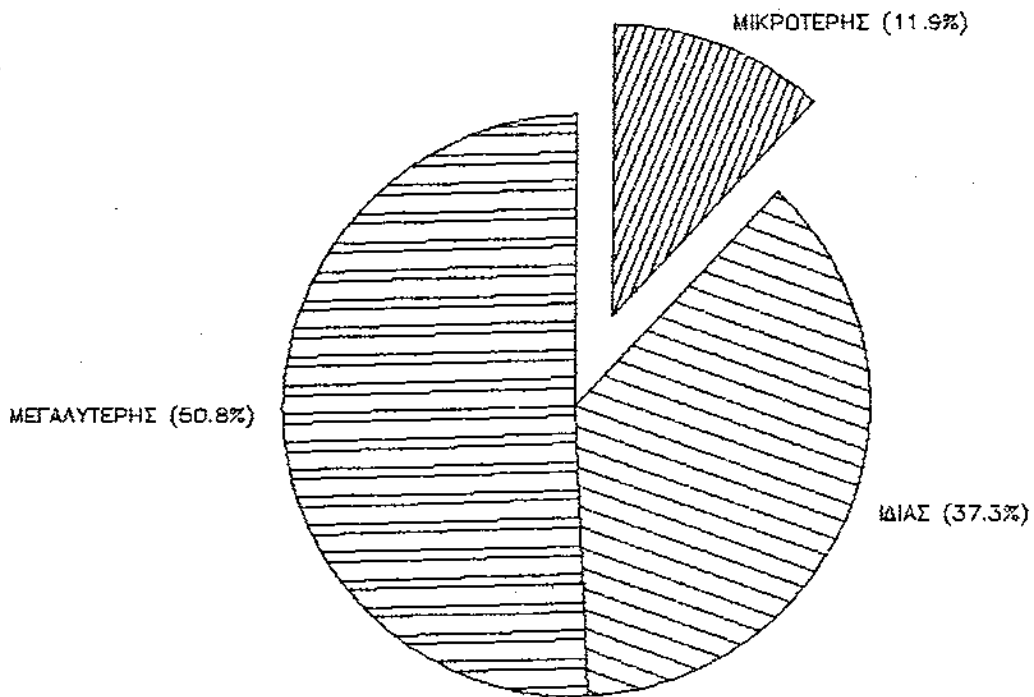
	ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ	Α Γ Ο Ρ Ι Α		Κ Ο Ρ Ι Τ Σ Ι Α	
		ΑΡΙΘΜ.	ΠΟΣΟΣΤΟ %	ΑΡΙΘΜ.	ΠΟΣΟΣΤΟ %
α	Μικρότερης ηλικίας	15	11.905	2	2.985
β	Ιδίας ηλικίας	47	37.302	18	26.866
γ	Μεγαλύτερης ηλικίας	64	50.793	47	70.149
		126	100.000	67	100.000

ΗΛΙΚΙΑ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΟΥ ΣΥΝΤΡΟΦΟΥ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΡΩΤΗ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗ ΣΧΕΣΗ.

ΗΛΙΚΙΑ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΟΥ ΣΥΝΤΡΟΦΟΥ ΚΑΤΑ ΤΗΝ

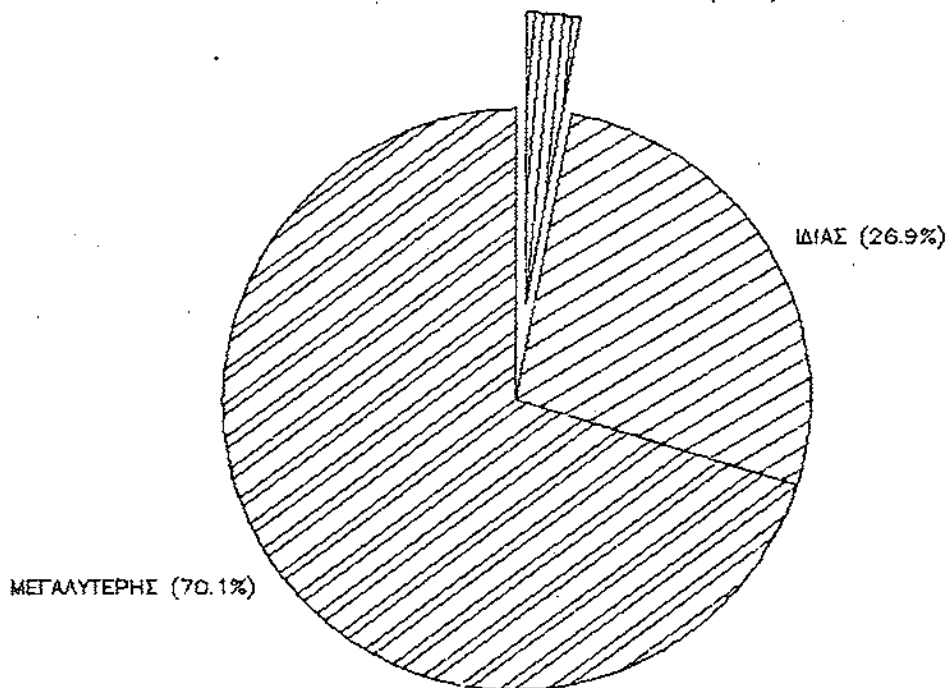
ΠΡΩΤΗ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗ ΣΧΕΣΗ - ΑΓΟΡΙΑ

ΗΛΙΚΙΑ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΟΥ ΣΥΝΤΡΟΦΟΥ ΚΑΤΑ ΤΗΝ

ΠΡΩΤΗ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗ ΣΧΕΣΗ - ΚΟΡΙΤΣΙΑ

ΜΙΚΡΟΤΕΡΗΣ (3.0%)

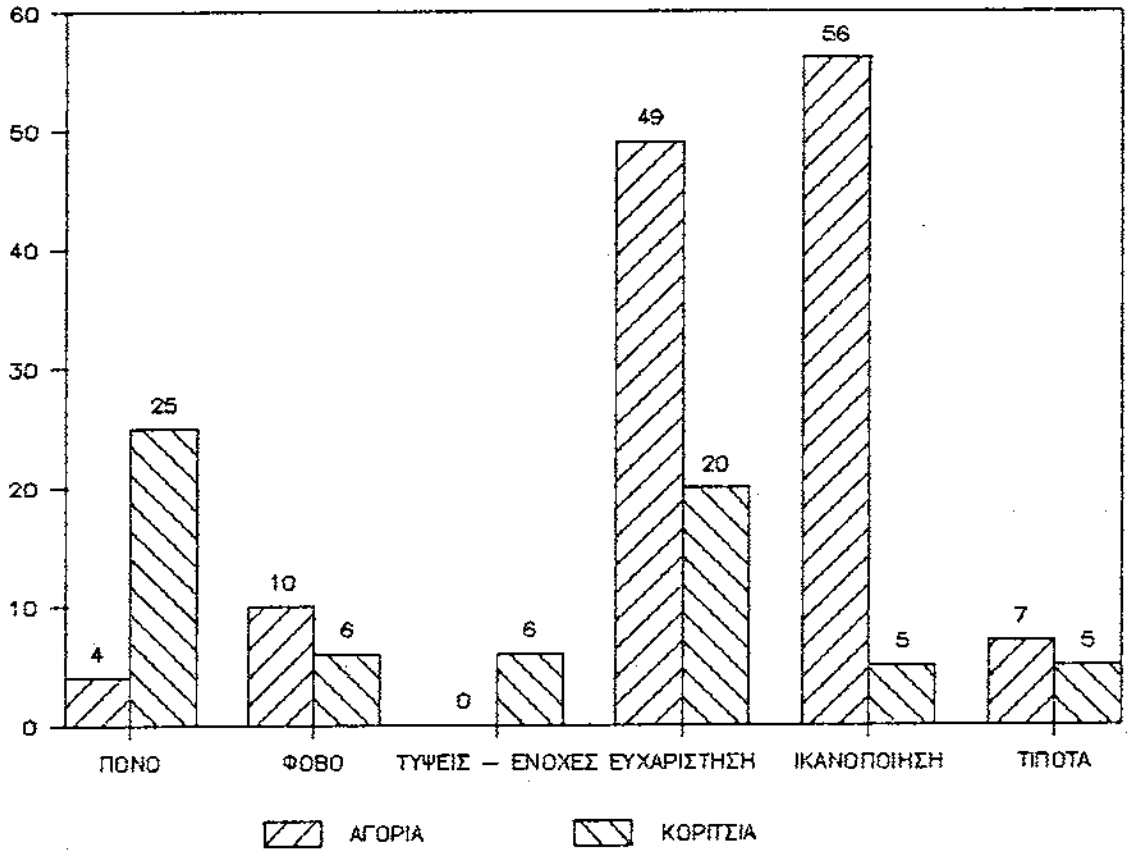
Πίνακας 17.
Αισθήματα Κατά τη Διάρκεια της Πρώτης Σεξουαλικής Σχέσης.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ	ΛΥΚΕΙΟ ΝΕΑΣ ΣΜΥΡΝΗΣ		ΛΥΚΕΙΟ ΝΕΟΥ ΨΥΧΙΚΟΥ		ΛΥΚΕΙΟ ΠΑΓΚΡΑΤΙΟΥ		ΛΥΚΕΙΟ ΔΡΑΠΕΤΣΩΝΑΣ		ΛΥΚΕΙΟ ΚΟΡΥΔΑΛΛΟΥ		ΛΥΚΕΙΟ ΦΙΛΟΘΕΗΣ		ΣΥΝΟΛΑ	
	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ
α	1	5	1	3	0	5	0	4	0	4	2	4	4	25
β	3	1	1	2	3	1	0	1	1	0	2	1	10	6
γ	0	0	0	2	0	1	0	0	0	2	0	1	0	6
δ	10	4	10	4	14	5	6	3	2	2	7	2	49	20
ε	12	0	2	0	18	0	5	3	5	2	14	0	56	5
στ	0	2	3	1	0	0	2	0	1	2	1	1	7	5
													126	67

	ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ	ΑΓΟΡΙΑ		ΚΟΡΙΤΣΙΑ	
		ΑΡΙΘΜ.	ΠΟΣΟΣΤΟ %	ΑΡΙΘΜ.	ΠΟΣΟΣΤΟ %
α	Πόνος	4	3.174	25	37.313
β	Φόβος	10	7.937	6	8.955
γ	Τύψεις - Ενοχές	0		6	8.955
δ	Ευχαρίστηση	49	38.889	20	29.851
ε	Ικανοποίηση	56	44.444	5	7.463
στ	Τίποτα	7	5.556	5	7.463
		126	100.000	67	100.000

ΑΙΣΘΗΜΑΤΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΤΗΣ ΠΡΩΤΗΣ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗΣ ΣΧΕΣΗΣ.

ΠΙΝΑΚΑΣ 17.

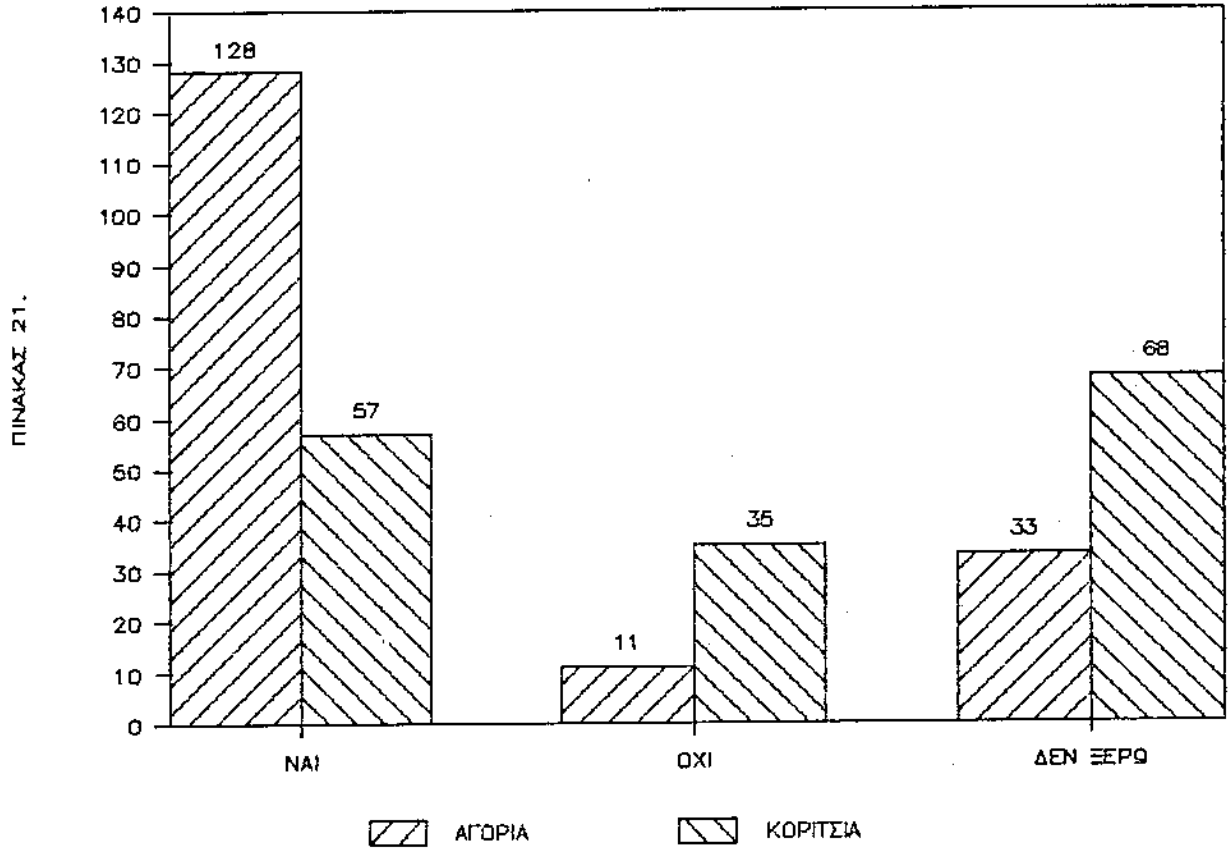

Πίνακας 21.
Κατανόηση Γονέων για τις Σεξουαλικές Δραστηριότητες των Παιδιών τους.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ	ΛΥΚΕΙΟ ΝΕΑΣ ΣΜΥΡΝΗΣ		ΛΥΚΕΙΟ ΝΕΟΥ ΨΥΧΙΚΟΥ		ΛΥΚΕΙΟ ΠΑΓΚΡΑΤΙΟΥ		ΛΥΚΕΙΟ ΔΡΑΠΕΤΣΩΝΑΣ		ΛΥΚΕΙΟ ΚΟΥΦΑΛΙΟΥ		ΛΥΚΕΙΟ ΦΙΛΟΘΕΗΣ		ΣΥΝΟΛΑ	
	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ
α	17	14	14	8	36	10	16	10	12	4	33	11	128	57
β	8	0	1	4	0	5	0	9	2	12	0	5	11	35
γ	12	11	6	6	7	16	2	15	3	12	3	9	33	68
													172	160

	ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ	ΑΓΟΡΙΑ		ΚΟΡΙΤΣΙΑ	
		ΑΡΙΘΜ.	ΠΟΣΟΣΤΟ %	ΑΡΙΘΜ.	ΠΟΣΟΣΤΟ %
α	Ναι	128	74.419	57	35.625
β	Όχι	11	6.145	35	21.875
γ	Δεν ξέρω	33	19.186	68	42.500
		172	100.000	160	100.000

ΚΑΤΑΝΟΗΣΗ ΓΟΝΕΩΝ ΓΙΑ ΤΙΣ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ

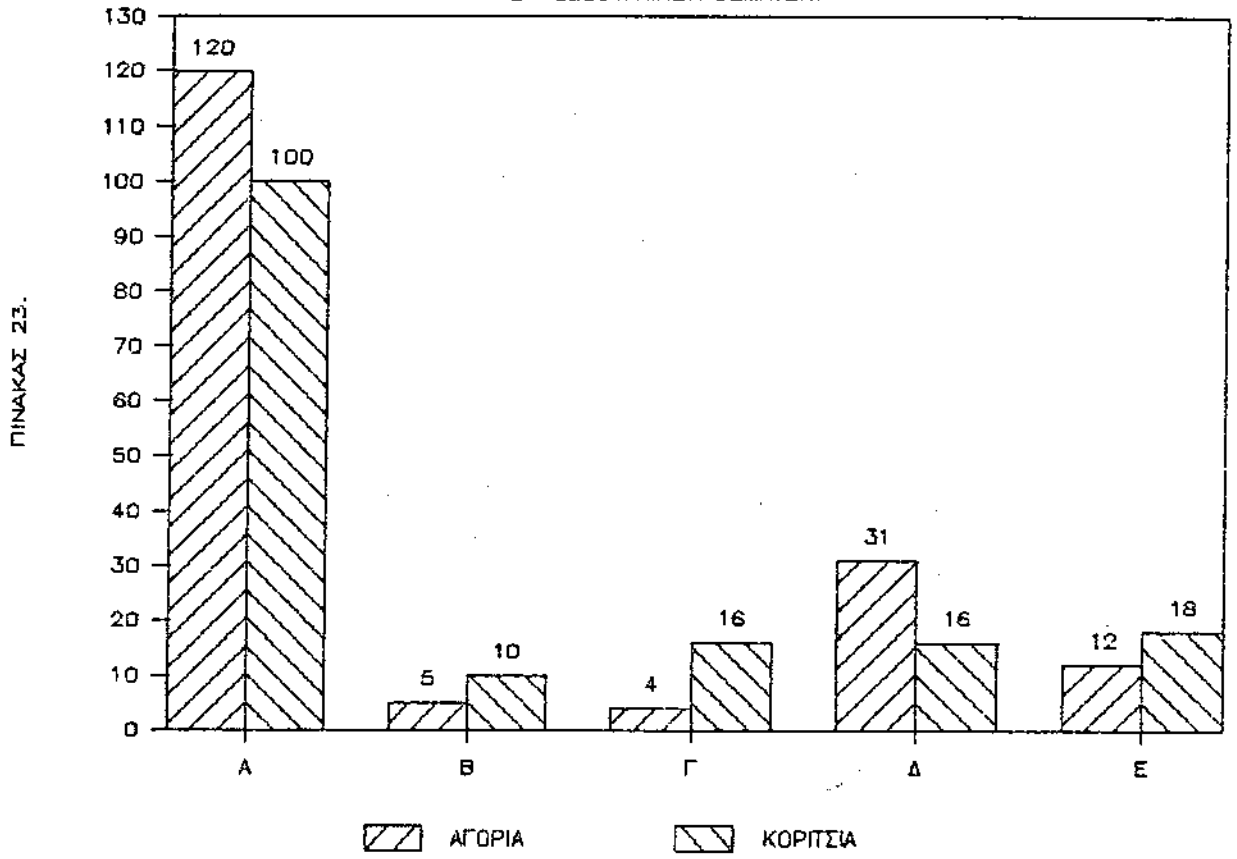

Πίνακας 23.
Αντιδράσεις Γονέων σε Συζητήσεις Περί Σεξουαλικών Θεμάτων.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ	ΛΥΚΕΙΟ ΝΕΑΣ ΣΜΥΡΝΗΣ		ΛΥΚΕΙΟ ΝΕΟΥ ΨΥΧΙΚΟΥ		ΛΥΚΕΙΟ ΠΑΓΚΡΑΤΙΟΥ		ΛΥΚΕΙΟ ΔΡΑΠΕΤΣΩΝΑΣ		ΛΥΚΕΙΟ ΚΟΡΥΔΑΛΛΟΥ		ΛΥΚΕΙΟ ΦΙΛΟΘΕΗΣ		ΣΥΝΟΛΑ	
	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ
α	28	13	12	14	32	19	13	20	10	15	25	19	120	100
β	1	1	1	0	0	3	0	3	1	1	2	2	5	10
γ	0	3	1	1	2	3	1	6	0	0	0	2	4	16
δ	6	0	3	0	3	6	4	5	6	3	9	2	31	16
ε	2	0	4	3	6	0	0	0	0	8	0	7	12	18
													172	160

	ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ	ΑΓΟΡΙΑ		ΚΟΡΙΤΣΙΑ	
		ΑΡΙΘΜ.	ΠΟΣΟΣΤΟ %	ΑΡΙΘΜ.	ΠΟΣΟΣΤΟ %
α	Με κατανόηση και διάθεση για συζήτηση	120	69.767	100	62.500
β	Απέφυγαν αρχίζοντας άλλο θέμα	5	2.907	10	6.250
γ	Καταλήξαμε σε καυγά	4	2.326	16	10.000
δ	Άλλη αντίδραση	31	18.023	16	10.000
ε	Κανένα από τα παραπάνω	12	6.977	18	11.250
		172	100.000	160	100.000

ΑΝΤΙΔΡΑΣΕΙΣ ΓΟΝΕΩΝ ΣΕ ΣΥΖΗΤΗΣΕΙΣ ΠΕΡΙ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΩΝ ΘΕΜΑΤΩΝ.

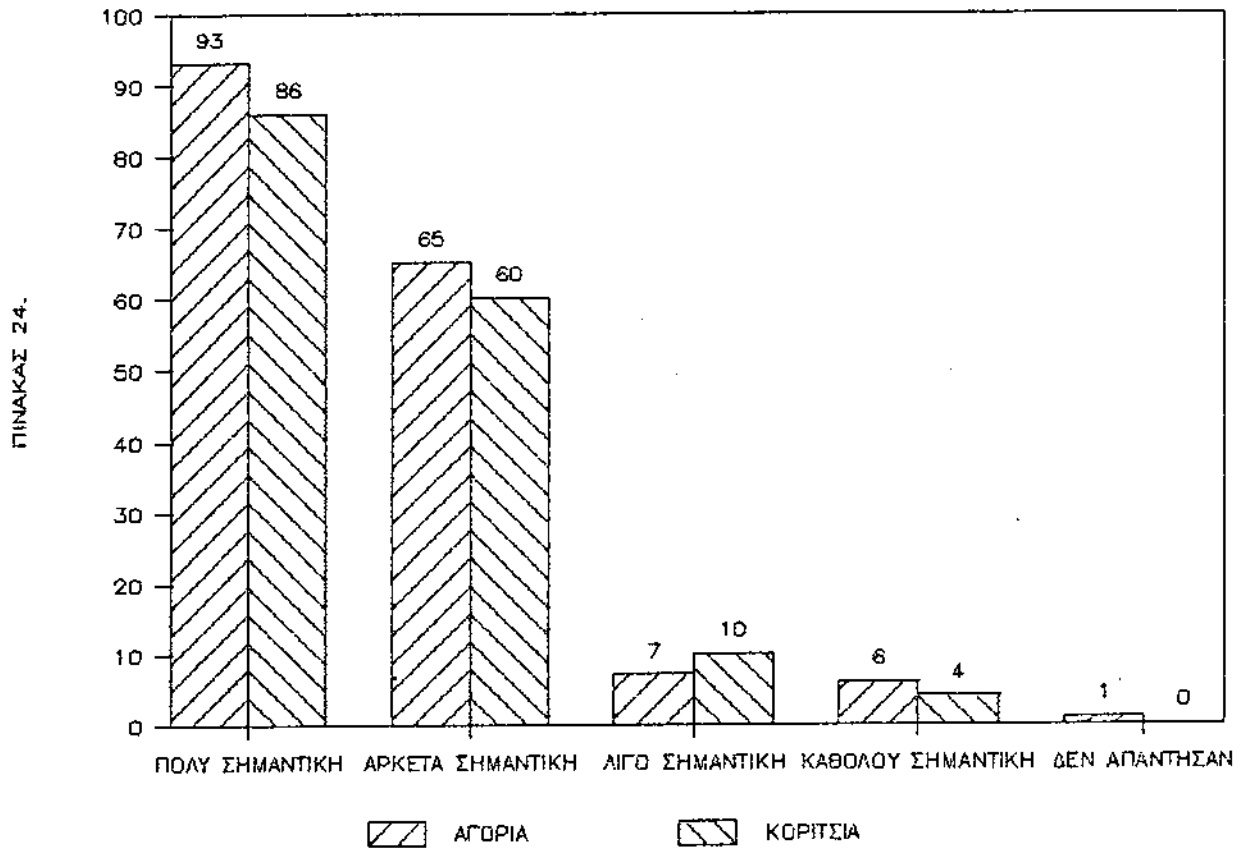

Πίνακας 24.
Αξιολόγηση Ολοκληρωμένης Σεξουαλικής Σχέσης.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ	ΛΥΚΕΙΟ ΝΕΑΣ ΣΜΥΡΝΗΣ		ΛΥΚΕΙΟ ΝΕΟΥ ΨΥΧΙΚΟΥ		ΛΥΚΕΙΟ ΠΑΓΚΡΑΤΙΟΥ		ΛΥΚΕΙΟ ΔΡΑΠΕΤΣΩΝΑΣ		ΛΥΚΕΙΟ ΚΟΡΥΔΑΛΛΟΥ		ΛΥΚΕΙΟ ΦΙΛΟΘΕΗΣ		ΣΥΝΟΛΑ	
	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ
α	18	12	8	10	23	21	11	18	11	13	22	12	93	86
β	17	11	9	8	19	9	7	13	5	10	8	9	65	60
γ	1	1	1	0	0	0	0	2	1	4	4	3	7	10
δ	1	1	3	0	0	1	0	1	0	0	2	1	6	4
ε	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0
													172	160

	ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ	Α Γ Ο Ρ Ι Α		Κ Ο Ρ Ι Τ Σ Ι Α	
		ΑΡΙΘΜ.	ΠΟΣΟΣΤΟ %	ΑΡΙΘΜ.	ΠΟΣΟΣΤΟ %
α	Πολύ σημαντική	93	54.070	86	53.750
β	Αρκετά σημαντική	65	37.791	60	37.500
γ	Λίγο σημαντική	7	4.070	10	6.250
δ	Καθόλου σημαντική	6	3.488	4	2.500
ε	Δεν απάντησαν	1	0.581	0	
		172	100.000	160	100.000

ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΕΝΗΣ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗΣ ΣΧΕΣΗΣ

Πίνακας 25.
Προυπόθεση Αγάπης/Εκτίμησης για Ολοκλήρωση Σχέσεων με το Άλλο Φύλο.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ	ΛΥΚΕΙΟ ΝΕΑΣ ΣΜΥΡΝΗΣ		ΛΥΚΕΙΟ ΝΕΟΥ ΨΥΧΙΚΟΥ		ΛΥΚΕΙΟ ΠΑΓΚΡΑΤΙΟΥ		ΛΥΚΕΙΟ ΔΡΑΠΕΤΣΩΝΑΣ		ΛΥΚΕΙΟ ΚΟΡΥΔΑΛΛΟΥ		ΛΥΚΕΙΟ ΦΙΛΟΘΕΗΣ		ΣΥΝΟΛΑ	
	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ
α	24	20	14	10	33	31	13	30	10	24	25	22	113	137
β	10	4	5	8	8	0	4	3	5	3	11	0	43	18
γ	3	1	2	0	2	0	1	1	2	0	0	3	10	5
δ	0	0	2	0	0	0	1	0	1	0	2	0	6	0
													172	160

	ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ	Α Γ Ο Ρ Ι Α		Κ Ο Ρ Ι Τ Σ Ι Α	
		ΑΡΙΘΜ.	ΠΟΣΟΣΤΟ %	ΑΡΙΘΜ.	ΠΟΣΟΣΤΟ %
α	Ναι	113	65.698	137	85.625
β	Όχι	43	25.000	18	11.250
γ	Δεν ξέρω	10	5.814	5	3.125
δ	Δεν απάντησαν	6	3.488	0	
		172	100.000	160	100.000

Πίνακας 25.

Η Εκτίμηση ως Προϋπόθεση για Ολοκλήρωση Σχέσεων με το Άλλο Φύλο.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ	ΛΥΚΕΙΟ ΝΕΑΣ ΣΜΥΡΝΗΣ		ΛΥΚΕΙΟ ΝΕΟΥ ΨΥΧΙΚΟΥ		ΛΥΚΕΙΟ ΠΑΓΚΡΑΤΙΟΥ		ΛΥΚΕΙΟ ΔΡΑΠΕΤΣΩΝΑΣ		ΛΥΚΕΙΟ ΚΟΡΥΔΑΛΛΟΥ		ΛΥΚΕΙΟ ΦΙΛΟΘΕΗΣ		ΣΥΝΟΛΑ	
	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ
α	24	20	14	10	33	31	13	30	10	24	25	22	113	137
β	10	4	5	8	8	0	4	3	5	3	11	0	43	18
γ	3	1	2	0	2	0	1	1	2	0	0	3	10	5
δ	0	0	2	0	0	0	1	0	1	0	2	0	6	0
													172	160

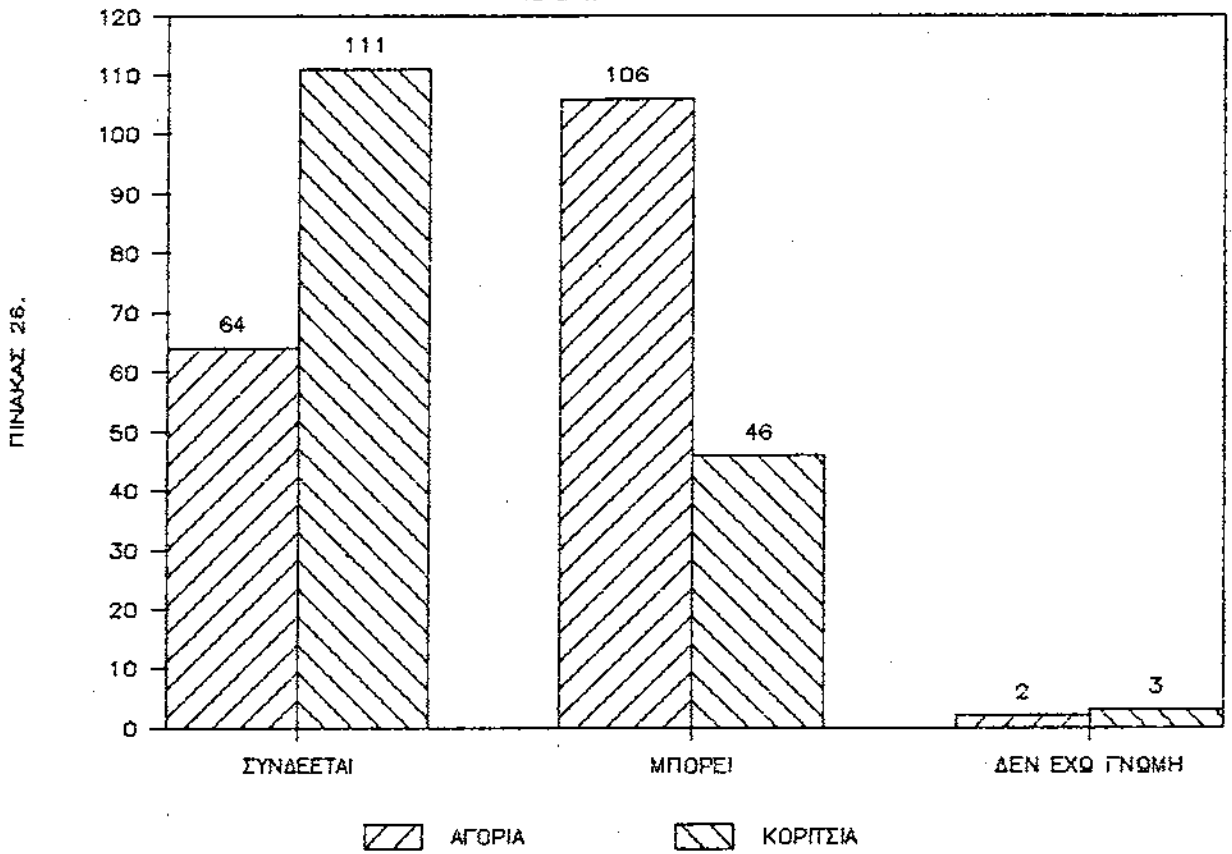
	ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ	Α Γ Ο Ρ Ι Α		Κ Ο Ρ Ι Τ Σ Ι Α	
		ΑΡΙΘΜ.	ΠΟΣΟΣΤΟ %	ΑΡΙΘΜ.	ΠΟΣΟΣΤΟ %
α	Ναι	113	65.698	137	85.625
β	Όχι	43	25.000	18	11.250
γ	Δεν ξέρω	10	5.814	5	3.125
δ	Δεν απάντησαν	6	3.488	0	
		172	100.000	160	100.000

Πίνακας 26.
Σύνδεση Σεξουαλικής Ικανοποίησης με Ερωτικό Συναίσθημα.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ	ΛΥΚΕΙΟ ΝΕΑΣ ΣΜΥΡΝΗΣ		ΛΥΚΕΙΟ ΝΕΟΥ ΨΥΧΙΚΟΥ		ΛΥΚΕΙΟ ΠΑΓΚΡΑΤΙΟΥ		ΛΥΚΕΙΟ ΔΡΑΠΕΤΣΩΝΑΣ		ΛΥΚΕΙΟ ΚΟΡΥΔΑΛΛΟΥ		ΛΥΚΕΙΟ ΦΙΛΟΘΕΗΣ		ΣΥΝΟΛΑ	
	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ
α	11	15	7	13	18	25	12	22	5	22	11	14	64	111
β	25	10	14	5	25	6	6	12	12	5	24	8	106	46
γ	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	3	2	3
													172	160

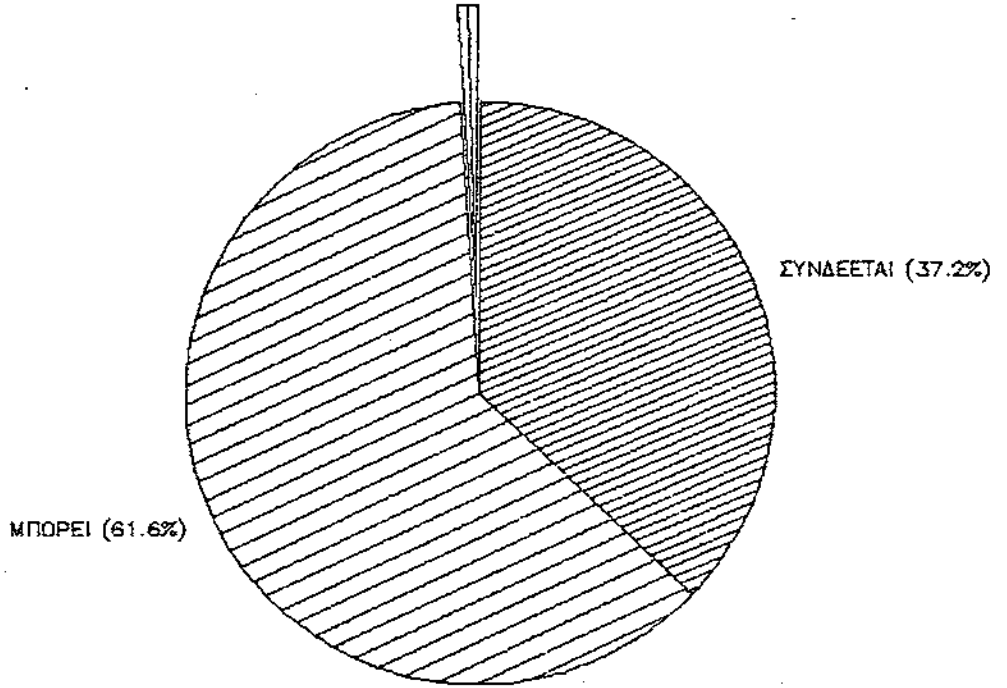
	ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ	Α Γ Ο Ρ Ι Α		Κ Ο Ρ Ι Τ Σ Ι Α	
		ΑΡΙΘΜ.	ΠΟΣΟΣΤΟ %	ΑΡΙΘΜ.	ΠΟΣΟΣΤΟ %
α	Συνδέεται απόλυτα με το ερωτικό συναίσθημα	64	37.209	111	69.375
β	Μπορεί να υπάρξει και χωρίς αισθηματικό δέσιμο	106	61.628	46	28.750
γ	Δεν έχω γνώμη	2	1.163	3	1.875
		172	100.000	160	100.000

ΣΥΝΔΕΣΗ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗΣ ΙΚΑΝΟΠΟΙΗΣΗΣ ΜΕ ΕΡΩΤΙΚΟ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑ

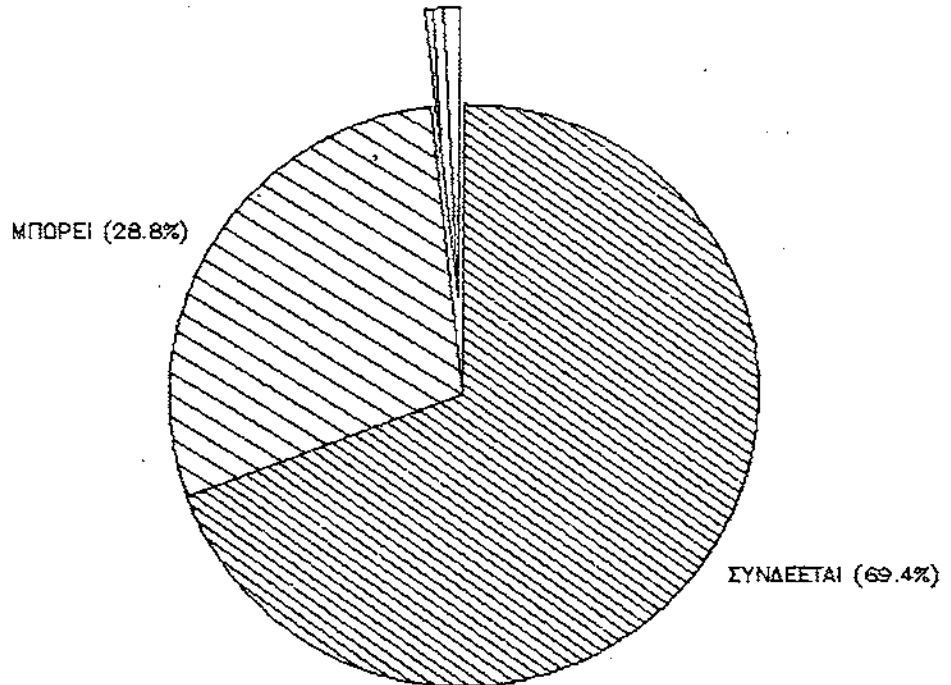
ΣΥΝΔΕΣΗ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗΣ ΙΚΑΝΟΠΟΙΗΣΗΣ

ΜΕ ΕΡΩΤΙΚΟ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑ - ΑΓΟΡΙΑ
ΔΕΝ ΕΧΩ ΓΝΩΜΗ (1.2%)

ΣΥΝΔΕΣΗ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗΣ ΙΚΑΝΟΠΟΙΗΣΗΣ

ΜΕ ΕΡΩΤΙΚΟ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑ - ΚΟΡΙΤΣΙΑ
ΔΕΝ ΕΧΩ ΓΝΩΜΗ (1.9%)

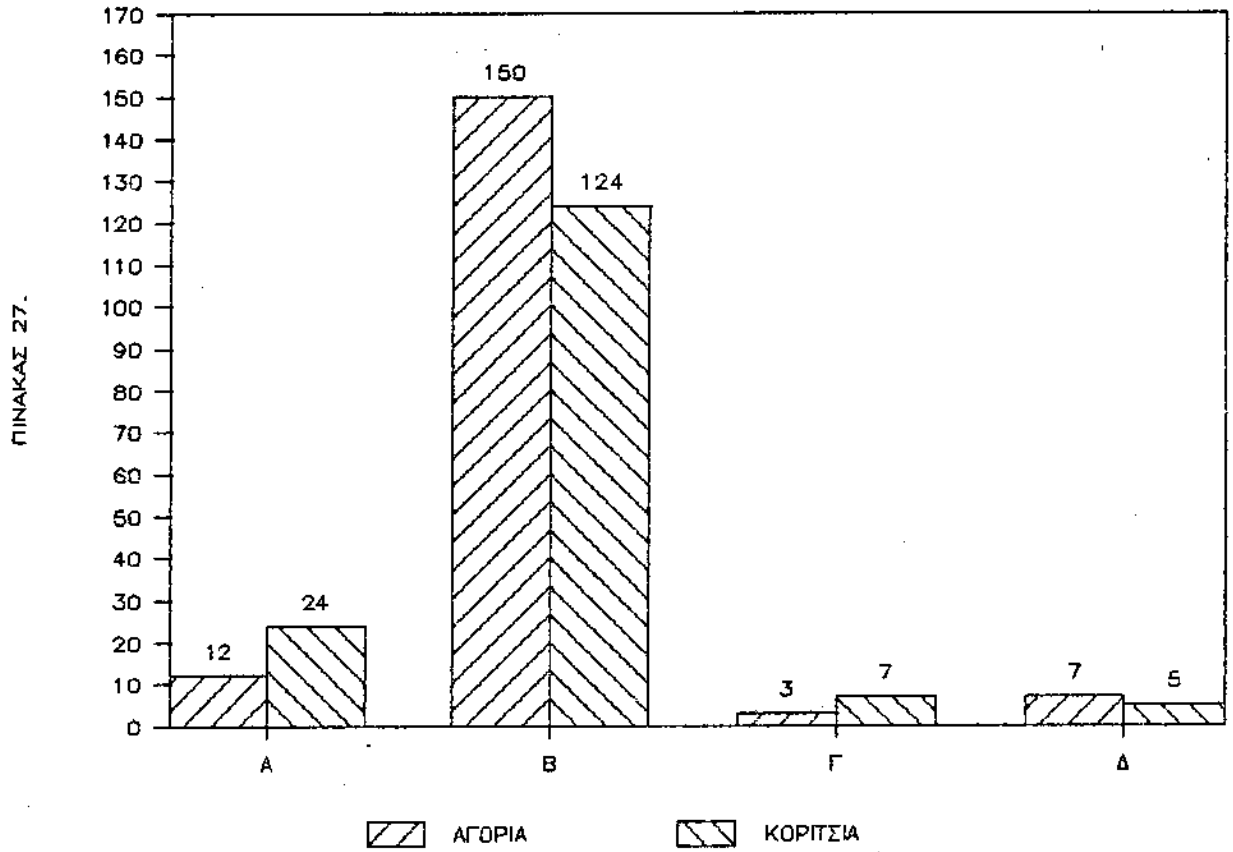

Πίνακας 27.
Οι σεξουαλικές σχέσεις πριν τον γάμο.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ	ΛΥΚΕΙΟ ΝΕΑΣ ΣΜΥΡΝΗΣ		ΛΥΚΕΙΟ ΝΕΟΥ ΨΥΧΙΚΟΥ		ΛΥΚΕΙΟ ΠΑΓΚΡΑΤΙΟΥ		ΛΥΚΕΙΟ ΔΡΑΠΕΤΣΩΝΑΣ		ΛΥΚΕΙΟ ΚΟΡΥΔΑΛΛΟΥ		ΛΥΚΕΙΟ ΦΙΛΟΘΕΗΣ		ΣΥΝΟΛΑ	
	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ
α	1	23	4	0	1	0	0	1	1	0	5	0	12	24
β	33	1	14	17	41	27	18	31	15	27	29	21	150	124
γ	0	1	0	1	1	1	0	1	0	0	2	3	3	7
δ	3	1	3	0	0	3	0	0	1	0	2	1	7	5
													172	160

	ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ	ΑΓΟΡΙΑ		ΚΟΡΙΤΣΙΑ	
		ΑΡΙΘΜ.	ΠΟΣΟΣΤΟ %	ΑΡΙΘΜ.	ΠΟΣΟΣΤΟ %
α	Επιτρεπτές για τον άνδρα, ανεπίτρεπτες για τη γυναίκα	12	6.977	24	15.000
β	Παραδεκτές και για τους δύο	150	87.209	124	77.500
γ	Απαράδεκτες και για τους δύο	3	1.744	7	4.375
δ	Δεν έχω γνώμη	7	4.070	5	3.125
		172	100.000	160	100.000

ΟΙ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΠΡΙΝ ΤΟΝ ΓΑΜΟ

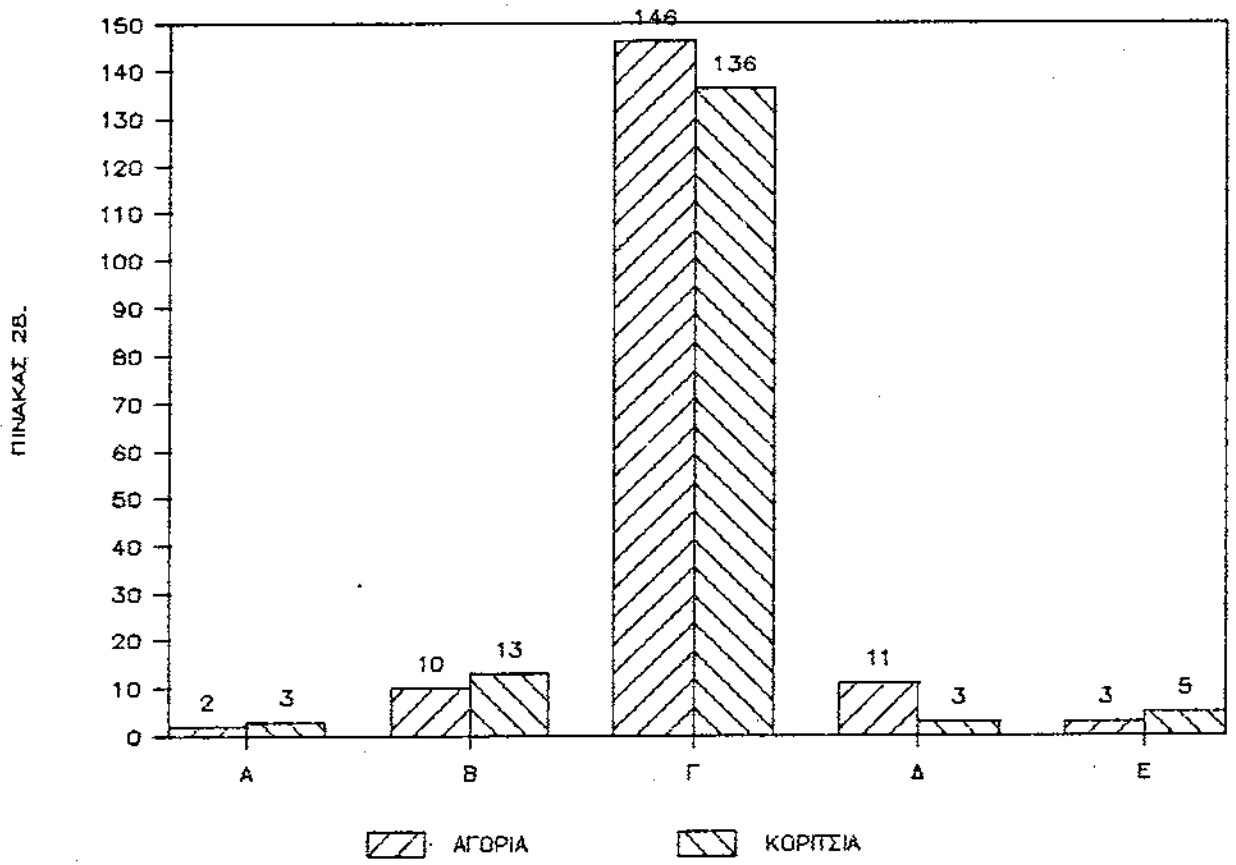

Πίνακας 28.
Αυναντισμός.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ	ΛΥΚΕΙΟ ΝΕΑΣ ΣΜΥΡΝΗΣ		ΛΥΚΕΙΟ ΝΕΟΥ ΨΥΧΙΚΟΥ		ΛΥΚΕΙΟ ΠΑΓΚΡΑΤΙΟΥ		ΛΥΚΕΙΟ ΔΡΑΠΕΤΣΩΝΑΣ		ΛΥΚΕΙΟ ΚΟΥΦΑΛΙΟΥ		ΛΥΚΕΙΟ ΦΙΛΟΘΕΗΣ		ΣΥΝΟΛΑ	
	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ
α	0	1	3	0	0	1	0	0	0	0	2	1	2	3
β	1	2	0	1	3	2	0	5	2	0	4	3	10	13
γ	31	19	16	17	37	28	17	25	14	27	31	20	146	136
δ	2	1	2	0	3	0	1	2	1	0	2	0	11	3
ε	3	2	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	3	5
													172	160

	ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ	ΑΓΟΡΙΑ		ΚΟΡΙΤΣΙΑ	
		ΑΡΙΘΜ.	ΠΟΣΟΣΤΟ %	ΑΡΙΘΜ.	ΠΟΣΟΣΤΟ %
α	Είναι αμάρτημα				
β	Επιδρά στο νευρικό σύστημα του ατόμου	2	1.163	3	1.875
γ	Είναι μία φυσιολογική λειτουργία	10	5.814	13	8.125
δ	Μειώνει τις πνευματικές δυνάμεις	146	84.884	136	85.000
ε	Δεν απάντησαν	11	6.395	3	1.875
		3	1.744	5	3.125
		172	100.000	160	100.000

ΑΥΝΑΝΙΣΜΟΣ

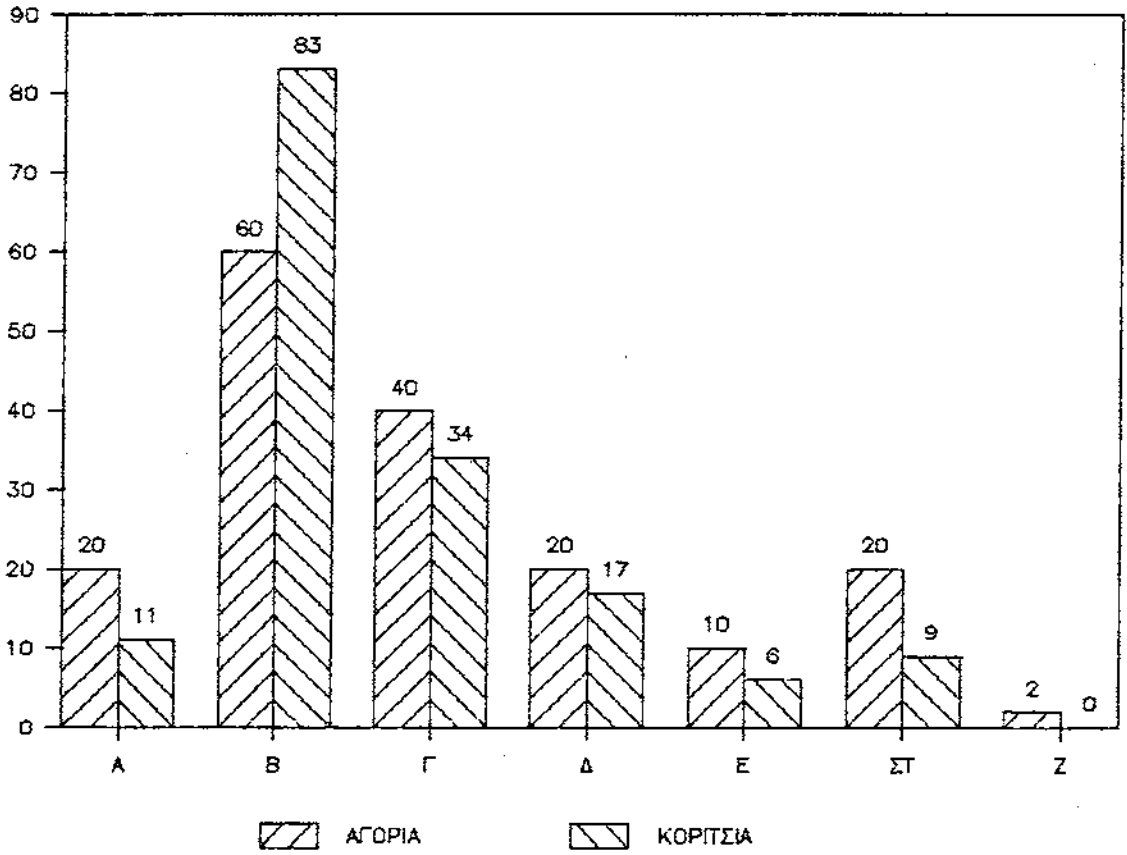
Πίνακας 29.
Ομοφυλοφυλία.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ	ΛΥΚΕΙΟ ΝΕΑΣ ΣΜΥΡΝΗΣ		ΛΥΚΕΙΟ ΝΕΟΥ ΨΥΧΙΚΟΥ		ΛΥΚΕΙΟ ΠΑΓΚΡΑΤΙΟΥ		ΛΥΚΕΙΟ ΔΡΑΠΕΤΣΩΝΑΣ		ΛΥΚΕΙΟ ΚΟΡΥΔΑΛΛΟΥ		ΛΥΚΕΙΟ ΦΙΛΟΘΕΗΣ		ΣΥΝΟΛΑ	
	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ
α	5	1	2	1	6	5	1	3	2	0	4	1	20	11
β	7	16	8	8	11	14	12	15	7	19	15	11	60	83
γ	12	4	7	7	10	10	1	9	5	3	8	1	40	34
δ	2	3	0	2	8	2	3	4	2	5	5	1	20	17
ε	2	1	1	0	1	0	0	2	0	0	6	3	10	6
στ	8	0	0	3	6	0	1	1	1	0	4	5	20	9
ζ	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	2	0
													172	160

	ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ	ΑΓΟΡΙΑ		ΚΟΡΙΤΣΙΑ	
		ΑΡΙΘΜ.	ΠΟΣΟΣΤΟ %	ΑΡΙΘΜ.	ΠΟΣΟΣΤΟ %
α	Είναι σεξουαλική παρέκκλιση	20	11.628	11	6.748
β	Είναι μία σεξουαλική επιλογή	60	34.884	83	51.534
γ	Είναι συνέπεια βιολογικής ανωμαλίας	40	13.256	34	21.472
δ	Είναι συνέπεια ψυχολογικού προβλήμ.	20	11.628	17	11.043
ε	Είναι αποτέλεσμα ανεπαρκούς σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης του παιδιού	10	5.814	6	3.682
στ	Είναι αποτέλεσμα μάθησης (βιώματα ή εμπειρίες με το ίδιο φύλο)	20	11.628	9	5.521
ζ	Δεν απάντησαν	2	1.162	0	
		172	100.000	160	100.000

ΟΜΟΦΥΛΟΦΥΛΙΑ

ΠΙΝΑΚΑΣ 27.

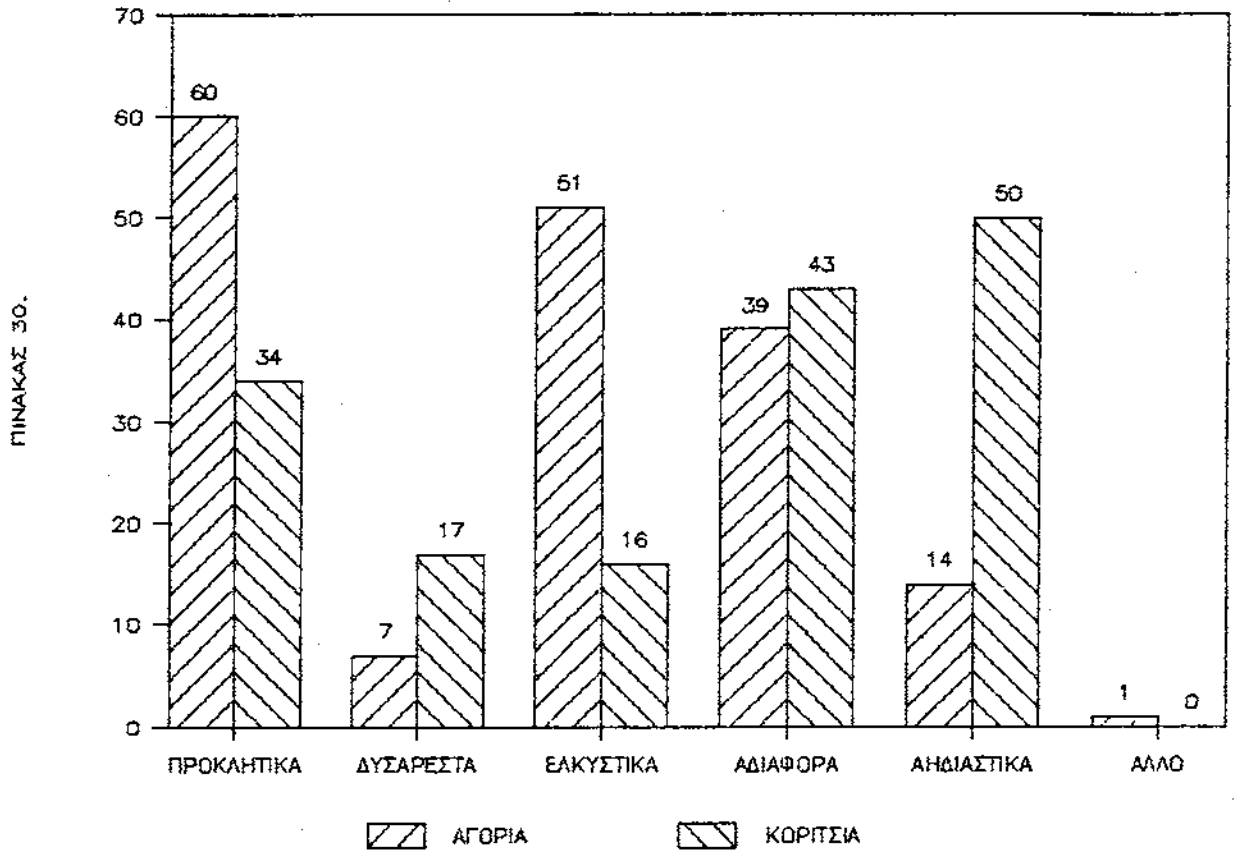

Πίνακας 30.
Βιβλία Σεξουαλικού Περιεχομένου και Πορνοπεριοδικά.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ	ΛΥΚΕΙΟ ΝΕΑΣ ΣΜΥΡΝΗΣ		ΛΥΚΕΙΟ ΝΕΟΥ ΨΥΧΙΚΟΥ		ΛΥΚΕΙΟ ΠΑΓΚΡΑΤΙΟΥ		ΛΥΚΕΙΟ ΔΡΑΠΕΤΣΩΝΑΣ		ΛΥΚΕΙΟ ΚΟΡΥΔΑΛΛΟΥ		ΛΥΚΕΙΟ ΦΙΛΟΘΕΗΣ		ΣΥΝΟΛΑ	
	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ
α	14	3	5	8	19	7	8	7	3	8	11	1	60	34
β	1	3	2	0	1	1	0	11	1	2	2	0	7	17
γ	10	2	0	3	16	3	4	3	5	4	16	1	51	16
δ	10	9	8	8	3	5	4	8	6	8	8	5	39	43
ε	2	8	3	2	3	10	2	15	2	5	2	10	14	50
στ	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0
													172	160

	ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ	ΑΓΟΡΙΑ		ΚΟΡΙΤΣΙΑ	
		ΑΡΙΘΜ.	ΠΟΣΟΣΤΟ %	ΑΡΙΘΜ.	ΠΟΣΟΣΤΟ %
α	Είναι προκλητικά	60	34.884	34	21.250
β	Είναι δυσάρεστα	7	4.884	17	10.625
γ	Είναι ελκυστικά	51	29.651	16	10.000
δ	Είναι αδιάφορα	39	22.674	43	26.875
ε	Είναι απηδιστικά	14	8.140	50	31.250
στ	Άλλο	1	0.581	0	
		172	100.000	160	100.000

ΒΙΒΛΙΑ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΟΥ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΚΑΙ ΠΟΡΝΟΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

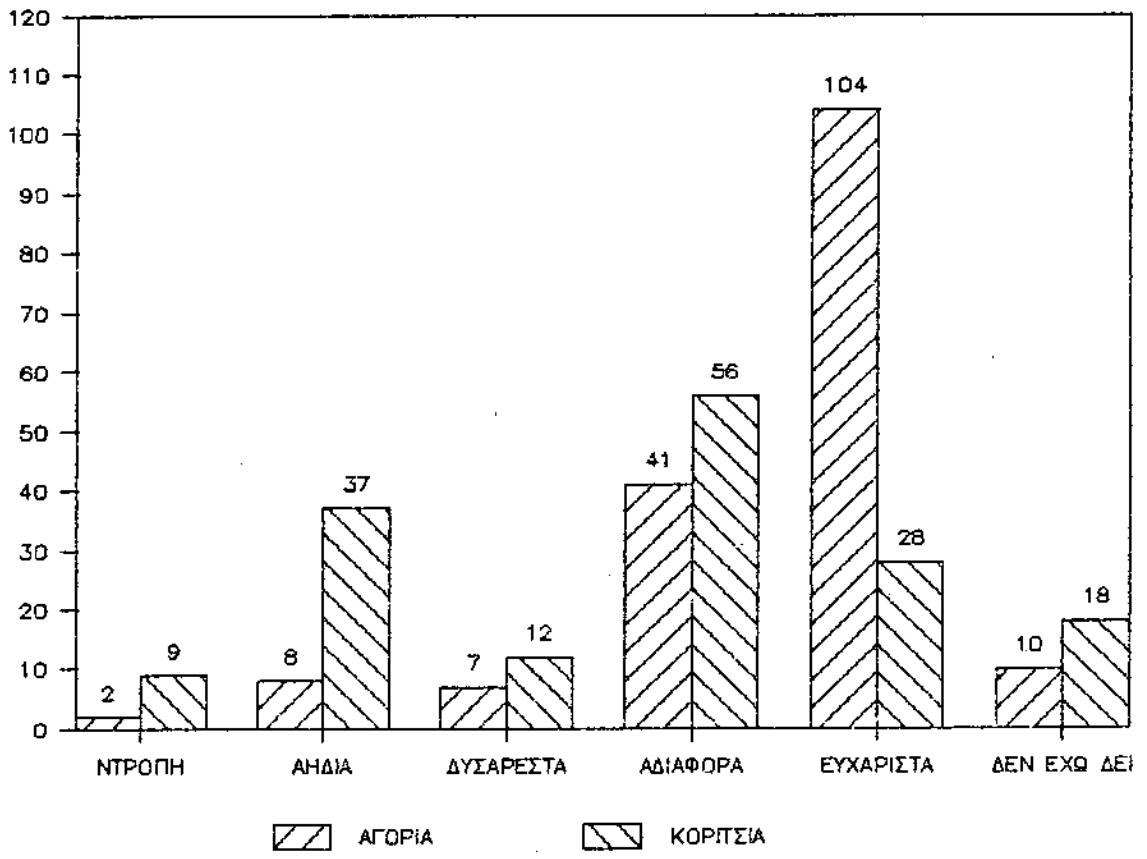
Πίνακας 31.
Ταινίες Πορνό.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ	ΛΥΚΕΙΟ ΝΕΑΣ ΣΜΥΡΝΗΣ		ΛΥΚΕΙΟ ΝΕΟΥ ΨΥΧΙΚΟΥ		ΛΥΚΕΙΟ ΠΑΓΚΡΑΤΙΟΥ		ΛΥΚΕΙΟ ΔΡΑΠΕΤΣΩΝΑΣ		ΛΥΚΕΙΟ ΚΟΡΥΔΑΛΛΟΥ		ΛΥΚΕΙΟ ΦΙΛΟΘΕΗΣ		ΣΥΝΟΛΑ	
	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ
α	1	0	0	1	0	5	0	3	0	0	1	0	2	9
β	1	6	2	0	0	6	3	10	1	5	1	10	8	37
γ	1	1	0	0	3	4	1	1	1	1	1	5	7	12
δ	9	9	2	11	9	11	4	12	6	8	11	5	41	56
ε	23	4	9	9	31	1	10	4	9	9	22	1	104	28
στ	2	5	5	0	0	4	0	4	0	4	3	1	10	18
													172	160

	ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ	Α Γ Ο Ρ Ι Α		Κ Ο Ρ Ι Τ Σ Ι Α	
		ΑΡΙΘΜ.	ΠΟΣΟΣΤΟ %	ΑΡΙΘΜ.	ΠΟΣΟΣΤΟ %
α	Ντροπή	2	1.163	9	5.625
β	Αηδία	8	4.651	37	23.125
γ	Δυσάρεστα	7	4.070	12	7.500
δ	Αδιάφορα	41	23.837	56	35.000
ε	Ευχάριστα	104	60.465	28	17.500
στ	Δεν έχω δει	10	5.814	18	11.250
		172	100.000	160	100.000

ΤΑΙΝΙΕΣ ΠΟΡΝΟ

ΠΙΝΑΚΑΣ 31.

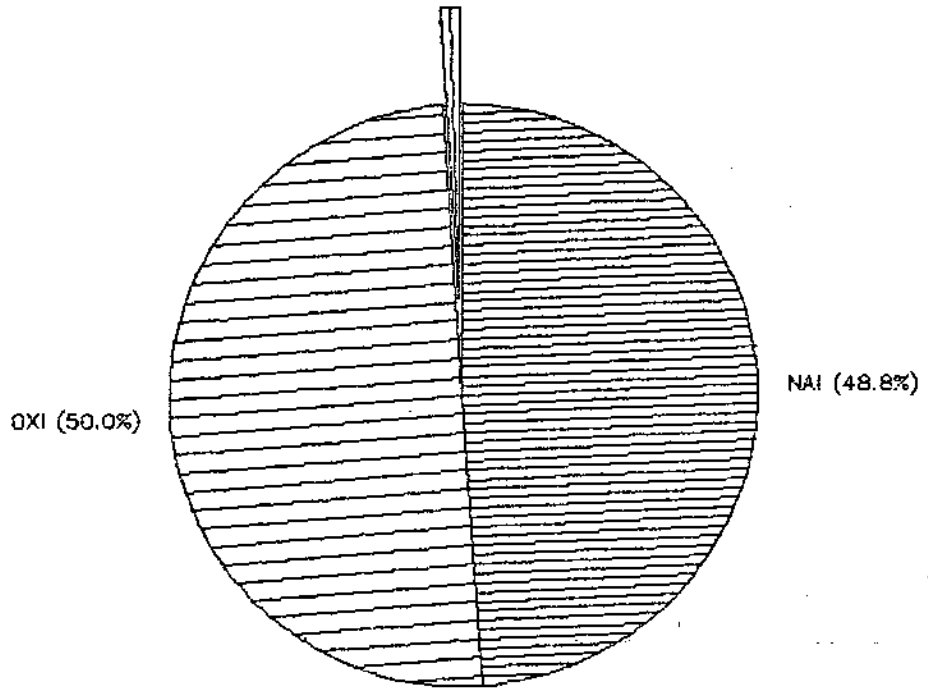
Πίνακας 32.
Προκλητή διακοπή κήσεως.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ	ΛΥΚΕΙΟ ΝΕΑΣ ΣΜΥΡΝΗΣ		ΛΥΚΕΙΟ ΝΕΟΥ ΨΥΧΙΚΟΥ		ΛΥΚΕΙΟ ΠΑΓΚΡΑΤΙΟΥ		ΛΥΚΕΙΟ ΔΡΑΠΕΤΣΩΝΑΣ		ΛΥΚΕΙΟ ΚΟΡΥΔΑΛΛΟΥ		ΛΥΚΕΙΟ ΦΙΛΟΘΕΗΣ		ΣΥΝΟΛΑ	
	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ
α	19	20	6	15	23	18	9	14	6	13	21	14	84	94
β	18	5	12	6	19	13	9	19	11	14	17	9	86	66
γ	0	0	0	0	1	0	0	1	0	0	1	0	2	0
													172	160

	ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ	ΑΓΟΡΙΑ		ΚΟΡΙΤΣΙΑ	
		ΑΡΙΘΜ.	ΠΟΣΟΣΤΟ %	ΑΡΙΘΜ.	ΠΟΣΟΣΤΟ %
α	Ναι	84	48.837	94	58.750
β	Όχι	86	50.000	66	41.250
γ	Δεν απάντησαν	2	1.163	0	
		172	100.000	160	100.000

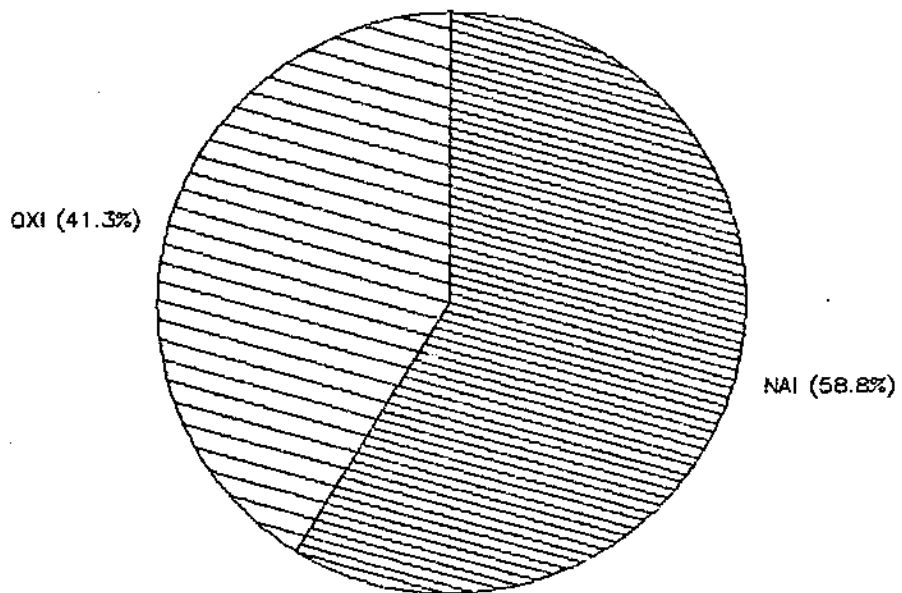
ΠΡΟΚΛΗΤΗ

ΔΙΑΚΟΠΗ ΚΥΗΣΕΩΣ - ΑΓΟΡΙΑ
ΔΕΝ ΑΠΑΝΤΗΣΑΝ (1.2%)

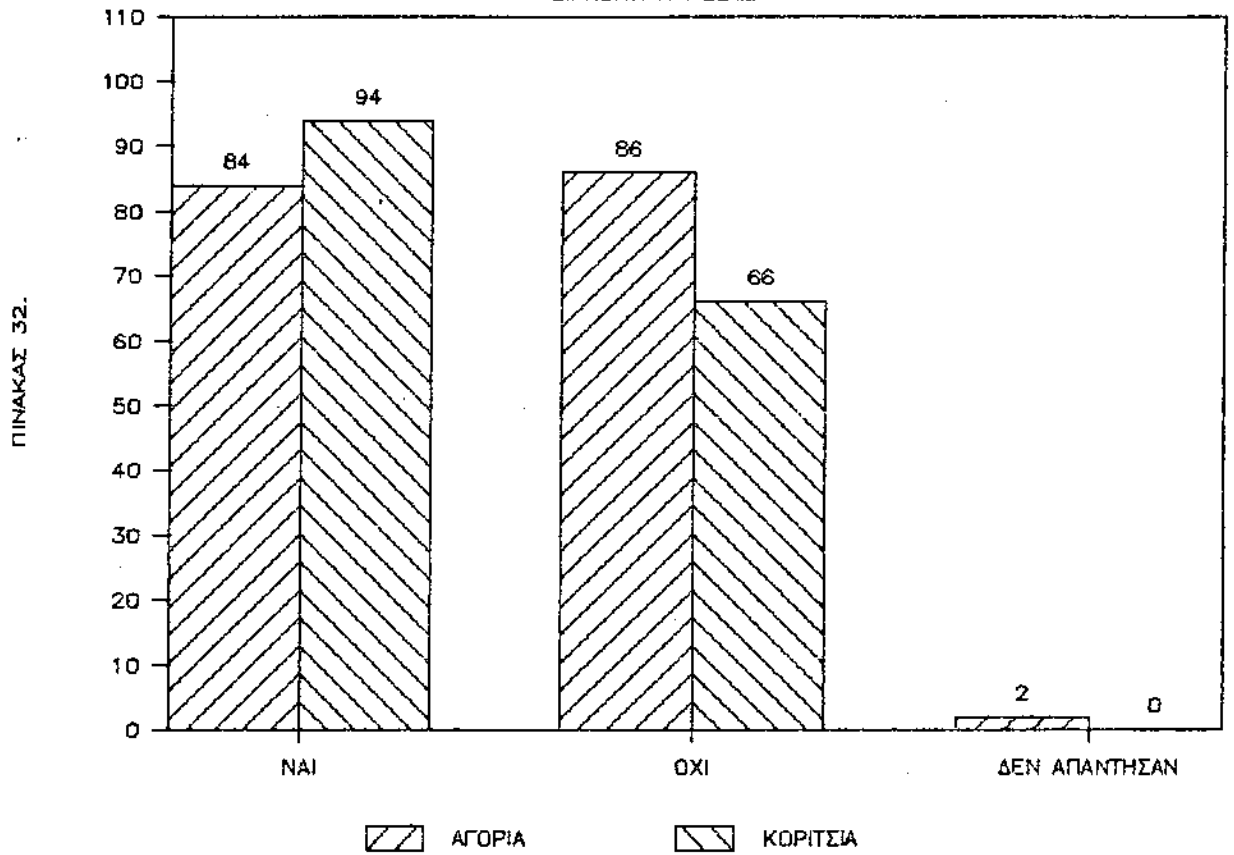

ΠΡΟΚΛΗΤΗ

ΔΙΑΚΟΠΗ ΚΥΗΣΕΩΣ - ΚΟΡΙΤΣΙΑ

ΠΡΟΚΛΗΤΗ ΔΙΑΚΟΠΗ ΚΥΗΣΕΩΣ

Πίνακας 34.

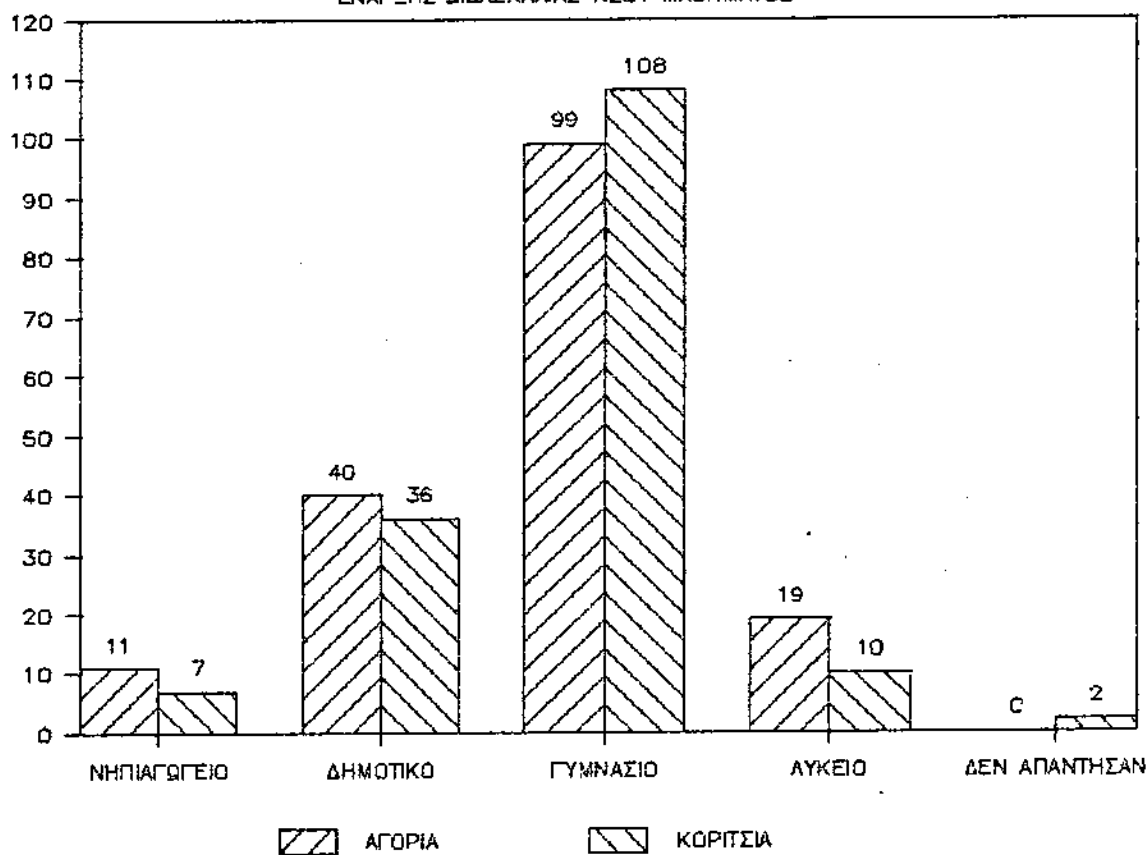
Εκπαιδευτική Βαθμίδα Εναρξης Διδασκαλίας του Μαθήματος της Σεξουαλικής Αγωγής.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ	ΛΥΚΕΙΟ ΝΕΑΣ ΣΜΥΡΝΗΣ		ΛΥΚΕΙΟ ΝΕΟΥ ΨΥΧΙΚΟΥ		ΛΥΚΕΙΟ ΠΑΓΚΡΑΤΙΟΥ		ΛΥΚΕΙΟ ΔΡΑΠΕΤΣΩΝΑΣ		ΛΥΚΕΙΟ ΚΟΡΥΔΑΛΛΟΥ		ΛΥΚΕΙΟ ΦΙΛΟΘΕΗΣ		ΣΥΝΟΛΑ	
	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ
α	3	1	1	4	2	0	2	0	0	0	3	2	11	7
β	8	4	5	3	10	4	7	10	6	6	4	9	40	36
γ	23	18	12	12	27	24	7	23	8	19	22	12	99	108
δ	3	1	0	2	4	3	2	1	3	2	7	1	19	10
ε	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	2
													169	163

	ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ	ΑΓΟΡΙΑ		ΚΟΡΙΤΣΙΑ	
		ΑΡΙΘΜ.	ΠΟΣΟΣΤΟ %	ΑΡΙΘΜ.	ΠΟΣΟΣΤΟ %
α	Από το νηπιαγωγείο	11	6.509	7	4.294
β	Από το δημοτικό	40	23.668	36	22.086
γ	Από το γυμνάσιο	99	58.580	108	66.258
δ	Από το λύκειο	19	11.243	10	6.135
ε	Δεν απάντησαν	0		2	1.227
		169	100.000	163	100.000

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΒΑΘΜΙΔΑ ΕΝΑΡΞΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΝΕΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

ΠΙΝΑΚΑΣ 34.

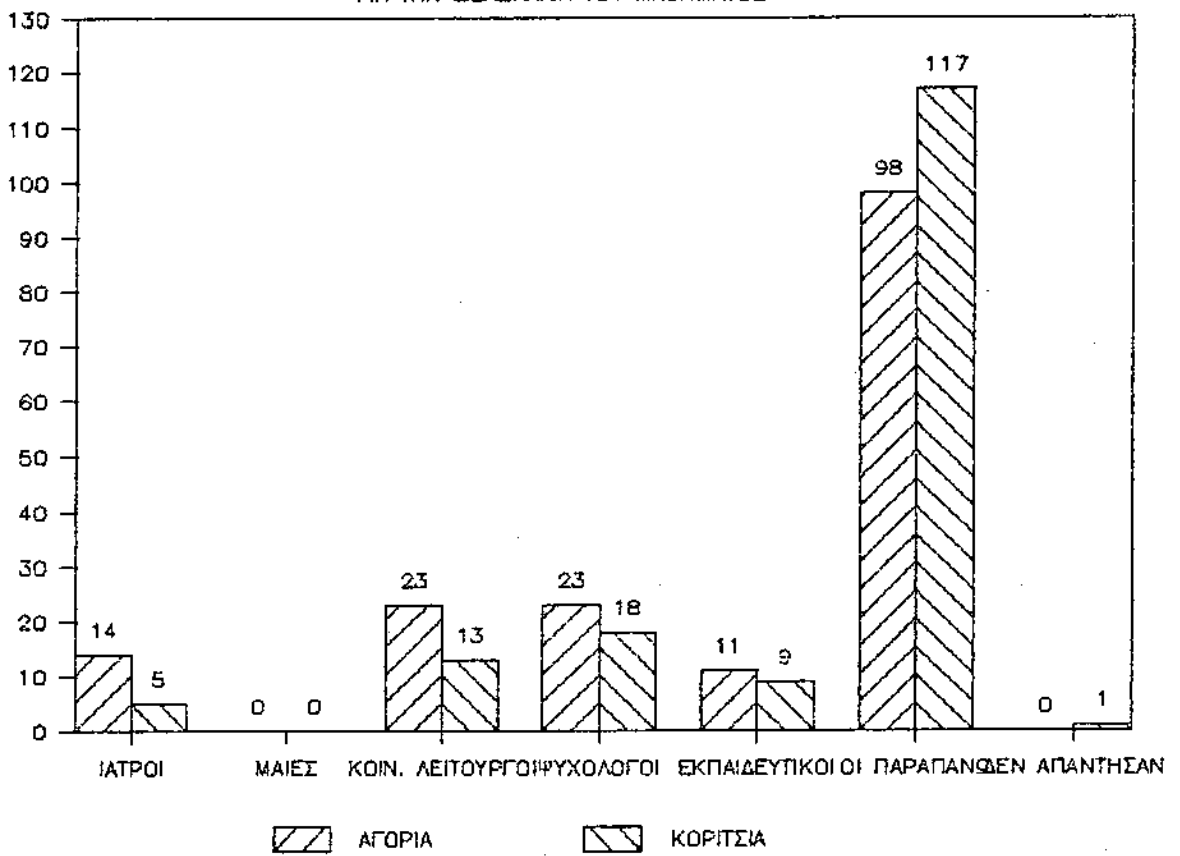
Πίνακας 35.
Αρμόδιοι για τη Διδασκαλία του Μαθήματος.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ	ΛΥΚΕΙΟ ΝΕΑΣ ΣΜΥΡΝΗΣ		ΛΥΚΕΙΟ ΝΕΟΥ ΨΥΧΙΚΟΥ		ΛΥΚΕΙΟ ΠΑΓΚΡΑΤΙΟΥ		ΛΥΚΕΙΟ ΔΡΑΠΕΤΣΩΝΑΣ		ΛΥΚΕΙΟ ΚΟΡΥΔΑΛΛΟΥ		ΛΥΚΕΙΟ ΦΙΛΟΘΕΗΣ		ΣΥΝΟΛΑ	
	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ
α	2	1	2	0	3	0	0	2	0	0	7	2	14	5
β	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
γ	5	1	2	1	4	2	6	6	1	1	5	2	23	13
δ	6	4	1	6	7	3	1	1	0	2	8	2	23	18
ε	2	2	0	3	1	0	1	1	5	3	2	0	11	9
στ	22	16	13	11	28	26	10	24	11	21	14	19	98	117
ζ	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
													169	163

	ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ	ΑΓΟΡΙΑ		ΚΟΡΙΤΣΙΑ	
		ΑΡΙΘΜ.	ΠΟΣΟΣΤΟ %	ΑΡΙΘΜ.	ΠΟΣΟΣΤΟ %
α	Ειδικευμένοι ιατροί	14	8.284	5	3.067
β	Ειδικευμένες μαίες.	0		0	
γ	Ειδικευμένοι κοινων. λειτουργοί	23	13.609	13	7.975
δ	Ειδικευμένοι ψυχολόγοι	23	13.609	18	11.044
ε	Ειδικευμένοι εκπαιδευτικοί	11	6.510	9	5.522
στ	Ομάδα από τους παραπάνω επιστήμονες	98	57.988	117	71.779
ζ	Δεν απάντησαν	0		1	0.613
		169	100.000	163	100.000

ΑΡΜΟΔΙΟΙ ΓΙΑ ΤΗΝ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

ΠΙΝΑΚΑΣ 35.

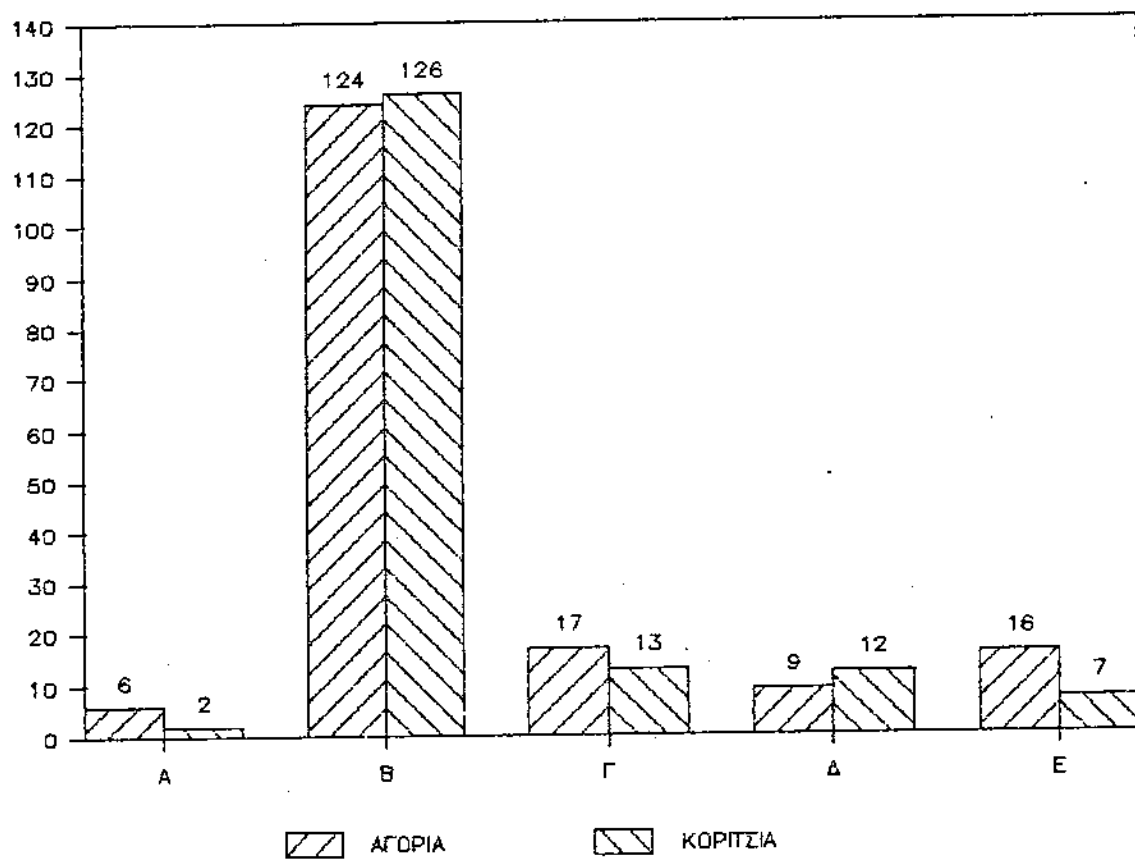
Πίνακας 36.
Χαρακτηρισμός Ερωτηματολογίου.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ	ΛΥΚΕΙΟ ΝΕΑΣ ΣΜΥΡΝΗΣ		ΛΥΚΕΙΟ ΝΕΟΥ ΨΥΧΙΚΟΥ		ΛΥΚΕΙΟ ΠΑΓΚΡΑΤΙΟΥ		ΛΥΚΕΙΟ ΔΡΑΠΕΤΣΩΝΑΣ		ΛΥΚΕΙΟ ΚΟΥΦΑΛΙΟΥ		ΛΥΚΕΙΟ ΦΙΛΟΘΕΗΣ		ΣΥΝΟΛΑ	
	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ	Α	Κ
α	1	0	3	0	0	1	0	0	0	0	2	1	6	2
β	22	22	14	14	32	25	14	26	14	21	27	18	124	126
γ	8	1	1	2	3	2	3	5	1	3	2	0	17	13
δ	2	2	0	2	3	2	0	3	0	1	4	2	9	12
ε	4	0	3	0	5	1	1	0	2	2	1	4	16	7
													172	160

	ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ	Α Γ Ο Ρ Ι Α		Κ Ο Ρ Ι Τ Σ Ι Α	
		ΑΡΙΘΜ.	ΠΟΣΟΣΤΟ %	ΑΡΙΘΜ.	ΠΟΣΟΣΤΟ %
α	Αδιάφορο	6	3.488	2	1.250
β	Ενδιαφέρον	124	72.093	126	78.750
γ	Ευχάριστο	17	9.884	13	8.125
δ	Συχνά με έφερε σε δύσκολη θέση	9	5.233	12	7.500
ε	Άλλο	16	9.302	7	4.375
		172	100.000	160	100.000

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΣ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟΥ.

ΠΙΝΑΚΑΣ 38.

Παράρτημα Γ

Να διατηρηθεί μέχρι.....

Βαθμός Ασφαλείας.....

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝ. ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚ/ΤΩΝ
ΕΥΝΣΗ ΣΠΟΥΔΩΝ Δ.Ε.
ΜΑ Α'

Αθήνα 11.5.1992

Αριθ. Πρωτ. Βαθμός Προτεραιότητας
Γ2./2526

Αθήνα 15
185 ΑΘΗΝΑ

Προφορίες
Τέλεφωνοι 3231607

ΠΡΟΣ

Βενέτη Δώρα
Μωρακουμάτου Μαρία
Φόνου Μυρσίνη
Κωστή Παλαφα 32 Β
114 Πατήσια

ΕΜΑ: «Έμφυση Έρευνας»

Κοιν: Όπως ο συνημμένος πίνακας

Σε απάντηση σχετικής αίτησής σας γνωρίζουμε ότι μετά τη γνωμοδότηση του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου (ώραση 5/20-4-92) έχετε την έμφυση της υπηρεσίας σας να διεξάγετε έρευνα με θέμα: "Σεξουολική διασυναισθητική στην εφηβεία" σε μαθητές της Γ' τάξης Λυκείου στα σχολεία του συνημμένου πίνακα

Παρακαλούμε όμως τα εξής:

- 1) Πριν από τις ειδικεύσεις σας στα σχολεία να κρηφύεται συνεννόηση με τους Δ/ντες τους
- 2) Τα αποτελέσματα της έρευνας μετά την ολοκλήρωσή της να κοινοποιούνται στο Π.Ι και στη Δ/νσή μας.

Παρακαλούνται οι Δ/ντες των σχολείων στους οποίους κοινοποιείται το έγγραφο αυτό να διευκολύνουν τις ενδιαφερόμενες να ωρολοποιήσουν την έρευνα τους

Εσωτερική διανομή:
Δ/νση Σπουδών Δ.Ε.
Τμήμα Α'

Ε.Υ.
Ο Προϊστάμενος
ΚΑΙΤΕΛΕΣ

Πίνακας Σχολείων

2 ^ο	Λύκειο	Κορυδαλλών - γαργών	15 - 18120	Κορυδαλλός
2 ^ο	Λύκειο	Δραπέτσινας - Αθ. φανερών	10 - 18648	Περαία
7 ^ο	Λύκειο	Παμφρατίων - Πρατίνου	19 11634	Παγκράτι
3 ^ο	Λύκειο	Ν. Σφύρων > - Νιμομήδειας	7 - 17126	Ν. Σφύρων
	Λύκειο	Φιλοθέη >	Ανδ. Μεταξο 7 - 15237	Ν. Ψυχικό
2 ^ο	Λύκειο	Ν. Ψυχικού - Αθ. Ζοφίας	40 - 15451	Ν. Ψυχικό

Παράρτημα Δ.

Αλληλογραφία

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Βαθμός Ασφαλείας

Πάτρα, 4 - 11 - 1991.

Αριθ. Πρωτ. 2401. Βαθμός Προτεραιότητας:

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ (Τ. Ε. Ι.)

ΠΑΤΡΑΣ

ΠΡΟΣ: ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝ. ΠΑΙΔΕΙΑΣ
ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
Δ/ΝΣΗ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΑΣ ΕΚΠ/ΣΗΣ
ΤΜΗΜΑ Α'
ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ 15
Τ.Κ. 10185 - ΑΘΗΝΑ

ΣΧΟΛΗ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ ΥΓΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Κ. Δ/ση : 263 34 Κουκούλι Πάτρας

τηλεφωνικές :

λέφωνο : 329.943

ΕΜΑ:

Οι σπουδάστριες του Τμήματος Κοινωνικής Εργασίας, Βενέτη Δώρα, Μπρακουμάτσου Μαρία και Φούρου Μυρσίνη, της Σχολής Επαγγελματιών Υγείας και Πρόνοιας Πάτρας, για την ολοκλήρωση της φοίτησής τους στο παραπάνω Τμήμα, έχουν αναλάβει την εκπόνηση πτυχιακής εργασίας με τίτλο: "ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗ ΔΙΑΠΑΙΔΑΓΩΓΗ ΣΤΗΝ ΕΦΗΒΕΙΑ".

Σκοπός της έρευνας που θα διεξαχθεί είναι η διερεύνηση - αξιολόγηση των στάσεων και του βαθμού πληροφόρησης των εφήβων, σχετικά με θέματα που αφορούν τη σεξουαλική λειτουργία και συμπεριφορά.

Για την εκπλήρωση του ανώτερου σκοπού, είναι ανάγκη, οι σπουδάστριες να απευθύνουν τα ερωτηματολόγιά τους σε μαθητές της Β' Τάξης Λυκείου των ακόλουθων σχολείων:

- α. 2ο ΛΥΚΕΙΟ ΚΟΡΥΔΑΛΛΟΥ (Ψαροών 15)
- β. 2ο ΛΥΚΕΙΟ ΔΡΑΠΕΤΣΩΝΑΣ (Αγίου Φανουριού 10)
- γ. 7ο ΛΥΚΕΙΟ ΠΑΓΚΡΑΤΙΟΥ (Πρατίνου 19)
- δ. 3ο ΛΥΚΕΙΟ ΝΕΑΣ ΣΜΥΡΝΗΣ (Νικομήδειας 7)
- ε. ΛΥΚΕΙΟ ΦΙΛΟΘΕΗΣ (Ανδρέα Μεταξά 7)
- στ. 1ο ΛΥΚΕΙΟ Ν. ΨΥΧΙΚΟΥ (Αγ. Σοφίας 40)

Η έρευνα αυτή θα ξεκινήσει αρχή Δεκεμβρίου και παρακαλούμε θερμά για την έγκριση των ανωτέρων Λυκείων, ώστε οι σπουδάστριες να προχωρήσουν στην εκπλήρωση της έρευνας αυτής.

ΕΠΟΠΤΕΥΣΗ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ

ΧΡΗΣΤΟΣ ΜΟΥΖΑΚΙΤΗΣ

ΠΡΟΙΣΤΑΜΕΝΟΣ ΤΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ Κ.Ε.

ΗΛΙΑΣ ΓΙΑΝΝΙΚΑΚΗΣ PHD

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ
ΤΕΧΝ. ΕΡΕΥΝΩΝ, ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ
ΚΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ

ΠΙΝΑΚΑΣ

με τα συνοδευτικά στοιχεία της αίτησης
για έγκριση διεξαγωγής εκπαιδευτικής έρευνας

- Ακριβής διατύπωση του θέματος που πρόκειται να ερευνηθεί.
- Σχετικές με το θέμα υποθέσεις και προβληματισμοί. Αναφορά σε συναφείς έρευνες / διαπιστώσεις.
- Σκοπιμότητα της έρευνας και σημασία των πορισμάτων της για την επίλυση των προβλημάτων της Παιδείας.

Μέθοδοι διεξαγωγής της έρευνας :

- α) Τεχνικές συλλογής του υλικού (ερωτηματολόγιο, τεστ, κτλ.).
- β) Τρόποι επεξεργασίας του υλικού (εφαρμογή στατιστικών μεθόδων, παρουσίαση των πορισμάτων).

Υποβολή ενός τουλάχιστον αντιγράφου των παραπάνω στοιχείων (ερωτηματολόγιο, τεστ, κτλ.).

Δείγμα της έρευνας (τρόπος επιλογής του και αντιπροσωπευτικότητά του). Να οριστούν τα σχολεία στα οποία θα γίνει η έρευνα.

Χρονοδιάγραμμα διεξαγωγής της έρευνας (έναρξη, στάδια και πιθανός χρόνος λήξης).

Αναφορά στις ώρες του ωρολογίου προγράμματος των σχολείων που θα χρειαστεί να απασχοληθούν οι μαθητές για τη διεξαγωγή της έρευνας.

Πρόβλεψη δαπανών διεξαγωγής της έρευνας και ενδεχόμενη πηγή οικονομικής ενισχύσεως ή χρηματοδότηση της έρευνας.

Βιογραφικό σημείωμα με αναφορά κυρίως στις σπουδές και την επιστημονική ενασχόληση του ερευνητή και των συνεργατών του, αν υπάρχουν.

Βεβαίωση καθηγητή ή επόπτη της έρευνας, εφ'όσον υπάρχει, όταν πρόκειται για έρευνα στα πλαίσια σπουδών για τη λήψη πτυχίου ή διδακτορικού διπλώματος.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ
ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ
ΤΜΗΜΑ ΕΡΕΥΝΩΝ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ
ΚΑΙ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗΣ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ

Αγία Παρασκευή, 7-5-1992

Β Ε Β Α Ι Ω Σ Η

Η υπογραφόμενη Ευαγγελία Βαρνάβα-Σκούρα, πρόεδρος του Τμήματος Ε.Τ.Ε.Τ. του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου βεβαιώνω ότι μετά την κατάθεση των συμπληρωματικών στοιχείων η αίτηση των κ. Δ.Βενέτη, Μ. Μπρακουμάτου και Μ.Φούρου προς το Υ.Π.Ε.Π.Θ. (αριθμ.πρωτ. 2401/4-11-1991), για την οποία το τμήμα είχε κληθεί από τη Δ/ση Σπουδών Δ.Ε. του Υ.Π.Ε.Π.Θ να γνωμοδοτήσει, έκρινε ικανοποιητικά τα συμπληρωματικά στοιχεία και τοποθετήθηκε ομόφωνα θετικά υπέρ της χορήγησης άδειας για τη διεξαγωγή της έρευνας.

Η Βεβαιούσα

Ευαγγελία Βαρνάβα-Σκούρα

Ευαγγελία Βαρνάβα-Σκούρα
Πρόεδρος του Ε.Τ.Ε.Τ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

A. Βιβλία

1. Αντωνόπουλος Αναστάσιος., Σεξουαλική διαφώτιση των νέων.
Εκδόσεις Αφών Συνοδινού, Πάτρα 1953.
2. Ασπιώτης Α.Δ., Η σεξουαλική σφαίρα και ο νέος άνθρωπος.
Εκδόσεις: Ακρίτας, Αθήνα 1969.
3. Ασπιώτης Α.Δ., μικρά και μεγάλα μυστικά για κορίτσια από 16ετών. Εκδόσεις: Ακτινών, Αθήνα 1988.
4. Βίννικοτ., Το παιδί, η οικογένεια και ο εξωτερικός του κόσμος. Εκδόσεις: Θυμάρι, Αθήνα 1979.
5. Βερντιλιόνε Αρμάντο., Σεξουαλικότητα και πολιτική.
Εκδόσεις:
Χατζηνικολής, Αθήνα 1977.
6. Γαλανός Γιάννης., Το Σεξ στην Ελλάδα. Εκδόσεις:
Μπουκουμάνης, Αθήνα 1985.
7. Γκάλλιεν Λούις., Ο Σεξουαλισμός, (μετάφραση Χρήστος Ουζούνης). Εκδόσεις: Ιωάννης Ζαχαρόπουλος, Αθήνα 1965.
8. Δρ. Γκρίγκατ Ρολφ., Κατανόηση για τους νέους,
(μετάφραση Λιάπτη Κατερίνα), Εκδόσεις: Νότος, Αθήνα 1978.
9. Γκριε Τσερμέιν., Σεξ και Περωμένο, (μετάφραση Μ. Ζουμπουλάκη). Εκδόσεις: Κάκτος, Αθήνα 1985.
10. Γκριμάλ Πιερ., Ο έρωτας στην αρχαία Ρώμη, (μετ. Ν. Τσογκά). Εκδόσεις: Παπαδήμας, Αθήνα 1990.
11. Δετοράκης Γιάννης., Οικογενειακός Προγραμματισμός - Αντισύλληψη - Σεξουαλική διαφώτιση. Εκδόσεις: Πατάκη, Αθήνα 1983.
12. Ζουράρι Γεώργιος., Αυνανισμός - Το πάθος εις το φως της επιστήμης. Εκδόσεις: Μέλισσα, Αθήνα 1965.
13. Ζουράρι Γεώργιος., Σεξουαλική ζωή - αποχή - εγκράτεια - ακολασία - εξασθένηση της ορμής. Εκδόσεις: Μέλισσα.
14. Ζουράρι Γεώργιος., Σεξουαλική ορμή - ανικανότητα - αφροδίσια και σεξουαλικοί διαστροφές. Εκδόσεις: Μέλισσα, Αθήνα 1979.
15. Ζουράρι Γεώργιος., Η σεξουαλική συμπεριφορά των ανθρώπων, Εκδόσεις: Μέλισσα, Αθήνα.
16. Καν Φρεντερίκ., Η σεξουαλική μας ζωή, (μετάφραση Κωστελένας), Εκδόσεις: Μαίανδρος, Αθήνα.

17. Κάντας Αλίσ., Το σημείο G και άλλες ανακαλύψεις για την ανθρώπινη σεξουαλικότητα. "Εδικές εκδόσεις", Αθήνα 1982.
18. Καραγιαννόπουλος Στέφανος., Δυσκολίες Σεξουαλικής Συμπεριφοράς. Εκδόσεις: Θεωρία, Αθήνα 1987.
19. Κασσωτάκη Μ.Ι., Ο Εφηβος και τα προβλήματά του. Εκδόσεις Αθανασόπουλος Σ. - Παπαδάμης Σ. Ο.Ε, Αθήνα 1979.
20. Κατσαράς Κωνσταντίνος., Ηθικές υποχρεώσεις, σεξουαλισμός και Γάμος. Εκδόσεις: Πυρσός, Αθήνα 1935.
21. Κατσίγρα Άννα., Γενετήσια Αγωγή. Εκδόσεις: Επιστήμη και Ζωή, Αθήνα.
22. Κατσίγρα Άννα., Προετοιμασία του κοριτσιού στα γενετήσια ζητήματα. Εκδόσεις: Α.Β.Πάσχα, Αθήνα 1932.
23. Κατσίγρα Άννα., Σεξουαλική διαπαιδαγώγηση για το ανώτερο κορίτσι. Εκδόσεις: Α. Κατσιγονή, Αθήνα.
24. Κολεσόφ Δ.Β., Η σεξουαλική ανάπτυξη, συμπεριφορά και διαπαιδαγώγηση του παιδιού και του εφήβου. Εκδόσεις Μνήμη, Αθήνα 1982.
25. Κολονταΐη Αλεξάνδρα., Οι σχέσεις των δύο φύλων και ο Μαρξισμός. Εκδόσεις: Γκοβοστή.
26. Κόντι Λάουρα., Σεξ κι εκπαίδευση, (μετάφραση Εομής Ευαγγελίδης). Εκδόσεις: Οδυσσέας, Αθήνα 1978.
27. Κοπ Βίλχεμ., Από 12 έως 18 - σήμερα ένας νέος, αύριο ένας άνδρας. Εκδόσεις: Αφοί Βλάσση.
28. Κούρτοβικ Δημοσθένης., Εξέλιξη της ανθρώπινης σεξουαλικότητας - προβλήματα του καιρού μας. Εκδόσεις: Ράππα, Αθήνα 1986.
29. Κοσμόπουλος Αλέξανδρος., Ψυχολογία και Οδηγητική της παιδικής και νεανικής ηλικίας. Οργανισμοί Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων, Αθήνα.
30. Κρεατσάς Γεώργιος., Σεξουαλική Διαπαιδαγώγηση. Εκδόσεις: Δωρικός, Αθήνα 1989.
31. Κωστόπουλος Χαράλαμπος., Το Σεξ, τα προβλήματά τους και η λύση τους. Αθήνα 1986.
32. Λάϊστ Μαριλέν., Οι νέοι και το σεξ, (μετάφραση Αγγελική Κουναλάκη). Εκδόσεις: ΝΟΤΟΣ, Αθήνα 1979.
33. Λανσόν Λουσιέν., Από γυναίκα σε γυναίκα, (μετάφραση Μιχαλοπούλου Μόσχα), Εκδόσεις Γλάρος, Αθήνα 1982.
34. Λιντέκε Β., Από 12 ως 18 - Για κορίτσια που μεταμορφώνονται σε γυναίκες.

35. Λόουεν Αλεξάντερ., Αγάπη και οργασμός. (μετάφραση Αργυρώ Τσιραντωνάκη). Εκδόσεις: Καστανιώτη, Αθήνα 1979.
36. Μάϊροβιτς Ντέιβιντ - Γκονζάλες., Ο Ρόλιχ για αρχάριους, (μετάφραση Γιάννης Αβραμίδης), Εκδόσεις: Επιλογή, Θεσσαλονίκη 1986.
37. Μακφάντεν Μπερνάρ., Η σεξουαλική ζωή της γυναίκας, (μετάφραση Δ. Χρόνη), Αθήνα 1948.
38. Μακφάντεν Μπερνάρ., Η σεξουαλική ζωή του άνδρος, (μετάφραση Χρόνη) Εκδόσεις Βήτα, Αθήνα 1949.
39. Μαλινόφσκι Μ., Σεξουαλικότητα και καταπίεση στην πρωτόγονη κοινωνία, Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1976.
40. Μάνος Κώστας., Ετάσεις Εφήβων ή πώς μας βλέπουν και τι θέλουν οι έφηβοι. Εκδόσεις: Βιβλία για νέους, Αθήνα 1990.
41. Μάξιν Ντέιβις., Σεξουαλική ευθύνη της γυναίκας, (μετάφραση Ανδρέας Κοντοσιάνος). Εκδόσεις: Γλάρος, Αθήνα 1974.
42. Μαρασλής Αλέκος., Η ερωτική ψυχρότης στη γυναίκα, Εκδόσεις: Κριτήριο, Αθήνα.
43. Μάργκεριτ Υβ., Η σεξουαλική ζωή των παιδιών σας, (μετάφραση Ρούσσο Βρανάς), Εκδόσεις Δωρικός, Αθήνα 1989.
44. Μάστερς Γουίλλιαμ και Τζόνσον., Ο δεσμός της ηδονής, (μετάφραση Νίκου Λιβέρδου). Εκδόσεις: ΤΑΜΑΣΟΣ, Αθήνα 1979.
45. Ματσανιώτης Νίκος., Εμείς και το παιδί μας - Σεξουαλική αγωγή και AIDS, Εκδόσεις Χριστάκης, Αθήνα
46. Μακκαίη Γκάρντ - Ντινκμέγιερ Ντον., Γονείς και Εφηβοί - Από τις συγκρούσεις στην συνεργασία - Σχολείο για γονείς, Εκδόσεις Θυμάρι, Αθήνα 1988.
47. Μελενμπέλτ Ανγία., Για μας τις γυναίκες - Το σώμα και η σεξουαλικότητα από τη σκοπιά των γυναικών, (μετάφραση Αγγέλα Βερυκοκάκη - Αρτεμη). Εκδόσεις: Νέα Σύνορα Α.Α. Λιβάνη, Αθήνα 1984.
48. Μοράλλι Ντανίνος, Αντρέ., Κοινωνιολογία των σεξουαλικών σχέσεων, (μετάφραση Σάββα - Βάσου Βασιλείου). Εκδόσεις: Ιωάννης Ζαχαρόπουλος.
49. Μόρις Ντεσμόντ., Η σημασία της επαφής, (μετάφραση Μάριος Βερέττας). Εκδόσεις Ωρορο, Αθήνα 1986.
50. Μουσούρου Α.Ν., Κοινωνιολογία της σύγχρονης οικογένειας, Εκδόσεις GUTENBERG, Αθήνα 1989.

51. Μπένσον - Τζόνσον Κορίν., Η αγάπη, το σεξ και η ανάπτυξη, (μετάφραση Μαρίνα Λιόμη). Εκδόσεις Γλάρος, Αθήνα 1980.
52. Μπερζ Αντρέ., Η σεξουαλική αγωγή του παιδιού, (μετάφραση Νότης Παναγιώτου). Εκδόσεις: Γκοβοστή.
53. Μπιότ Ρενέ., Ερωτική αγωγή (μετάφραση Π. Κολλά - Ε. Πλατσαίου). Εκδόσεις: Κ. Κακουλίδη.
54. Μπουλουγούρης Γ., Κατανόηση του σεξ - Εσφαλιμένες αντιλήψεις - Επιστημονικά δεδομένα και σύγχρονη θεραπεία, Αθήνα 1986.
55. Μποφίνο Άννα., Το σεξ σήμερα, (μετάφραση Ελένη Ταμβάκη). Εκδόσεις: Ζαοβάνος, Αθήνα 1983.
56. Μπρύνκερ Χένρι., Πριν γεννηθεί ένα παιδί, (ετάφραση Γ. Παρίνος), Εκδόσεις: ΑΝΤΙΠΑΡΑΛΛΗΛΑ, Αθήνα 1979.
57. Μπράουνερ., Εκείνη κι Εκείνος στη συντροφικότητα, ερωτισμό, συνουσία, σύλληψη κι αντισύλληψη, (μετάφραση Νίκος Βλάχος), Εκδόσεις: Κονιδάρη, Αθήνα 1981.
58. Μπρολέτ Κλωντίν., Πες μου πώς γεννήθηκα, (μετάφραση Γιάννης Θωμόπουλος). Εκδόσεις: Ελληνική Παιδεία Α.Ε., Αθήνα 1981.
59. Μπρονισλάβ Μαλινόφσκι., Σεξουαλικότητα και καταπίεση στην πρωτόγονη κοινωνία. Εκδόσεις: Καστανιώτη, Αθήνα 1976.
60. Δρ. Παπαευαγγέλου Γ. - Δρ. Ρουμελιώτου Α., Αοχές και Μέθοδοι Οικογενειακού Προγραμματισμού, Αθήνα 1979.
61. Παρασκευόπουλος Ι.Ν., Εξελικτική Ψυχολογία - Εφηβική ηλικία, τόμος 4ος, σελ. 163 - 176, Αθήνα 1986.
62. Πεντροπίντο Α. - Σιμενέρ., Πίσω από το μύθο του άντρα. Εκδόσεις: Νέα σύνορα, Λιβάνης, Αθήνα 1978.
63. Πολυσίδου Ελένη., Το βιβλίο της γυναίκας και του άνδρα. Εκδόσεις: Οίκος Αφών Κυριακίδη, Θεσ/νίκη 1989.
64. Ράινερ Κλερ., Το σώμα μας, Συνεταιριστικές Εκδόσεις Α.Ε., Αθήνα 1980.
65. Ρούμπεν Ντέιβιντ., όλα όσα θέλατε πάντα να μάθετε για το σεξ και δεν τολμούσατε να ρωτήσετε, Αθήνα 1986.
66. Σερμπουλιέ Στεφανί., Το δικαίωμα στο σεξ (μετάφραση Λ. Αποστόλου). Εκδόσεις: Ηλία Μανιατέα, Αθήνα.
67. Στοπάρντ Μίριαμ., Οδηγός ζωής για τα νέα κορίτσια, Εκδόσεις Φυτράκη, Αθήνα 1989.
68. Τιφέρ Λεονόρ., Η σεξουαλικότητα, (μετάφραση Ιωάννης Κωστόπουλος), Εκδόσεις: Ψυχογιός, Αθήνα 1982.

68. Τάουνσεντ Ανν., Για να γνωρίσεις το σώμα σου. Εκδόσεις: Μίνωας, Αθήνα 1987.
69. Φάιερστον Σουλαμίτ., Η διαλεκτική του σεξ - Ο φάκελλος της φεμινιστικής Επανάστασης - Προβλήματα του καιρού μας. Εκδόσεις: Ράππα, Κέδρος, 1977.
70. Φοζάλντ Μισέλ., Ιστορία της σεξουαλικότητας - η δίψα της γνώσης, (Μετάφραση Γκλίου Ροχάκη). Εκδόσεις: Ράππα, Αθήνα 1972.
71. Φόρελ Α., Γενική σεξολογία, (μετάφραση Θθ. Αργυροπούλου). Εκδόσεις: Γ. Λαδιά.
72. Φουκώ Μισέλ., Ιστορία της σεξουαλικότητας - Η δίψα της γνώσης, Εκδόσεις Ράππα, Αθήνα 1978.
73. Φρόντ Σιγμουντ., Σεξουαλικότητα. Εκδόσεις: "ΔΑΝΙΑ", Αθήνα 1984.
74. Χάρις Αντονι., Ασκήσεις σεξουαλικής αγωγής για γυναίκες, (μετάφραση Ντίνα Σιδέρη). Εκδόσεις: Διόρη, Αθήνα 1987.
75. Χάντφιλντ Τζέιμς., Παιδικότητα και εφηβεία, (μετάφραση Μαρίνα Λώμη). Εκδόσεις: Θυμάρι, Αθήνα, 1979.

Β. Περιοδικά

1. Αγάθωνος Ε. - Γεωργοπούλου, "Σεξουαλική παραβίαση παιδιών - Ψυχοκοινωνική διάσταση", Εφηβική Γυναικολογία - Αναπαραγωγή - Εμμηνόπαυση, 1990, τόμος 2ος, τεύχος 4ο, σελ. 267 - 272.
2. Ζαβιτσάνος Ε.-Ρούκας Κ.-Κάδας Κ.-Μαύρου Κ.-Δανέζης Ι. - Τριχόπουλος Δ. " Γενετήσιαι σχέσεις και προκληταί εκτρώσεις εις σπουδαστικόν πληθυσμόν των Αθηνών ", "Ιπποκράτης", 1980, τόμος 8ος, τεύχος 3ο, σελ. 153 - 159.
3. Ζαφείρης Α - Μουζακίτης Χ. "Συχνότητα και χειρισμός της κακοποίησης του παιδιού στην Ελλάδα. Μία Εθνική Διερευνητική μελέτη", Εκλογή, τεύχος Οκτώβριος - Νοέμβριος - Δεκέμβριος 1990, σελ. 119.
4. Καρδαμάκης Ε. - Διαργκόβας Κ. - Μητρόπουλος Δ. - Χρόνης Γ. " Η συχνότητα των εκτρώσεων στην Ελλάδα ", Εφηβική Γυναικολογία - Αναπαραγωγή - Εμμηνόπαυση, 1989, τόμος 1ος, τεύχος 3ο, σελ. 176 - 179.
5. Κιντής Γ. " Η σεξουαλική αγωγή στην Ευρώπη - Εξελίξεις - Παραλλαγές - Πρότυπα ", Εφηβική Γυναικολογία - Αναπαραγωγή - Εμμηνόπαυση, 1990, τόμος 2ος, τεύχος 4ο, σελ. 273 - 276.
6. Κούτση Βασιλική " Η πρώτη φορά ", Παιδί και Νέοι Γονείς, τεύχος Οκτώβριος 1989, σελ. 64 - 66.

7. Κουγιούφα Μαρία " Σεξ και Εφηβεία - 4ο Πανευρωπαϊκό Συνέδριο Παιδικής και Εφηβικής Γυναικολογίας ", Παιδί και Νέοι Γονείς, τεύχος Δεκέμβριος 1988, σελ. 105-107.
8. Κουσίδου Αναστασία " Η ανύπαντρη μητέρα ", Εκλογή, τεύχος Δεκέμβριος 1980, σελ. 200.
9. Κυριαζή Ελένη " Μόνοι με την ηδονή ", Παιδί και Νέοι Γονείς, τεύχος Οκτώβριος 1989, σελ. 64 - 66.
10. Κυριακάκης Ε. " Η κοινωνική διάσταση του θέματος ", Εφηβική Γυναικολογία - Αναπαραγωγή - Εμμηνόπαυση, 1989, τόμος 1ος, τεύχος 2ο, σελ. 110 - 111.
11. Μπατρινός Μ. " Ανεπιθύμητες ενέργειες της ορμονικής αντισύλληψης ", Εφηβική Γυναικολογία - Αναπαραγωγή - Εμμηνόπαυση, 1990, τόμος 2ος, τεύχος 4ο, σελ. 256 - 261.
12. Σακκάς Π.Ν. - Μεργιαννάκη Ι.Α. " Ψυχοκοινωνική θεώρηση της αντισύλληψης ", Αρχεία Ελληνικής Ιατρικής, Ιανουάριος - Φεβρουάριος 1989, τόμος 6ος, τεύχος 1ο, σελ. 13.
13. Χλιαουτάκης Ι. " Κοινωνιολογική προσέγγιση της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης ", Εφηβική Γυναικολογία - Αναπαραγωγή - Εμμηνόπαυση, 1990, τόμος 2ος, τεύχος 1ο, σελ. 18 - 26.

Γ. Εφημερίδες

1. Βλάχου Ελένη " Εγκλημα και Τιμωρία - Είναι όλοι τους υπεύθυνοι ", Καθημερινή, 9-2-1978, τεύχος 17775, σελ.4
2. Δεσβινιώτη Ελένη. " Χωρίς Ταμπού - Παιδερραστία..", Ελευθεροτυπία, 11-7-90, τεύχος 4.495, σελ. 20 - 21.
3. Δεσβινιώτη Ελένη. " Εφηβοι και Σεξ - Ερευνα ΤΕΙ ", Ελευθεροτυπία, 6-5-1991, τεύχος 4742, σελ. 24 - 25.
4. Ζαχαροβίτου Αγάθα. " Μην εφησυχάζετε, το έιτζ δεν ξεχνά - Οι Επιστήμονες προειδοποιούν ", Ελευθεροτυπία, 15-1-1991, τεύχος 4.652, σελ.2.
5. Λαμπρόπουλος Β.Α. " Δεν σοκάρει το μάθημα για το σεξ - Συμπεράσματα από τις πρώτες παραδόσεις στα Γυμνάσια ", Ακρόπολις, 7-3-1978, τεύχος 15479, σελ.
6. Λιδωρίκης Αλέκος. " Από εμάς να μάθουν πρώτα τα παιδιά μας την αλήθεια - Ας ξεχάσουμε τον Πελαργό ", Ελευθεροτυπία, 20-6-1977, τεύχος 577, σελ. 6.
7. Μαγγανάρης Απόστολος, " Ρωσία - Ιταλία - Γαλλία : Σεξουαλική Διαπαιδαγώγηση στα Σχολεία ", Ελευθεροτυπία, 1-2-1978, τεύχος 765, σελ. 6.

8. Νέτα Σοφία " Αντισυλληπτικά χάπια με βακτηριοκτόνες ιδιότητες ", Ελευθεροτυπία, 26-3-1990, τεύχος 4.407, σελ.22
9. Ιδιωτικός Υπάλληλος. " Απέτυχε καταγωγώς η σεξουαλική αγωγή στα σχολεία / Έρευνα για τη Γαλλία ", Ακρόπολις, 6-8-1978, τεύχος 15.606, σελ. 9.
10. Τελίδης Χρήστος " Η χημεία του Ερωτα - Ένας πρωτοποριακός καθηγητής στο Κιλκίς εισάγει το μάθημα της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης στα σχολεία, αφού το κράτος .. ντρέπεται. " Έθνος, 4-7-1990, σελ.23

Δ. Υλη από εγκυκλοπαίδεια

1. Ζακόπουλος Ν, Σεξουαλικό Λεξικό. Εκδόσεις Αφοί Βλάσση, Αθήνα 1980, τόμος 5ος.
2. Καπνός Ν. - Κουταλακίδης Μ, Κοινωνιολογικό Λεξικό και Βασικά Θέματα της Κοινωνιολογίας. (μετάφραση Ψυρούκης Ν.), Εκδόσεις Καστανιώτη - Επικαιρότητα, Αθήνα 1982, σελ. 259 - 262.
3. Γκόλντστάϊν Μ. Επίτομο Εικονογραφημένο Σεξουαλικό Λεξικό, (μετάφραση Σουνιώτη Αγγέλα), Εκδόσεις Λιβάνης Α. - Νέα Σύνορα, Αθήνα 1979.
4. Λούρος Ν.Κ. Εγκυκλοπαίδεια Σεξουαλικής αγωγής, Γενική Εποπτεία Ελληνικής Έκδοσης, Αθήνα 1989.
5. Μάνος Ν. Βασικά στοιχεία Κλινικής Ψυχιατρικής, Εκδόσεις UNIVERSITY STUDIO PRESS, Θεσσαλονίκη 1988, σελ. 71-83.
6. Τόρντμαν Γκίλμπερτ. "Σεξουαλική αγωγή για όλες τις ηλικίες - αλήθειες και προβλήματα της σεξουαλικής ζωής". Εκδόσεις Ελληνική Παιδεία, Αθήνα 1981, τόμος, σελ.
7. Μοντέζι Μ. - Παπαευαγόρου Γ. Υγεία - Οδηγός Υγιεινής, Εκδόσεις Δομική Ο.Ε. Γκούμας - Κωτσιόπουλος, Αθήνα 1986, τόμος 3ος, σελ. 387 - 390.
8. Οργανισμός Επιστημονικών Εκδόσεων, Παγκόσμια Ερωτική Εγκυκλοπαίδεια, Αθήνα 1975.

Ε. Μελέτες

1. Μίλτον Λεβίν, "Τί να λέτε στα παιδιά σας για το σεξ. Του αμερικανικού συνδέσμου για τη μελέτη παιδικών προβλημάτων". Αμερικανική Εταιρεία μελετών για το παιδί. Εκδόσεις: Αρσενίδη, Αθήνα 1987.

ΣΤ. Ευνέδρια

1. Αραβαντινός Δ. "Εισήγηση", ανακοίνωση στο 1ο Σεμινάριο Σεξουαλικής Αγωγής και Υγείας, 5-7 Νοεμβρίου 1987, Αθήνα 1989, σελ. 103 - 105.
2. Βαλάση - Αδάμ Ε. "Σεξουαλική αγωγή στην οικογένεια", ανακοίνωση στο 3ο Σεμινάριο Σεξουαλικής Αγωγής και Υγείας, Αθήνα 10 -4 - 1992. (Σημειώσεις).
3. Βασιλείου Γ. "Στάση γονέων ως προς τη σεξουαλική διαπαιδαγώγηση των παιδιών τους - Έρευνα στην Ελλάδα.", ανακοίνωση στο Διεπιστημονικό Συμπόσιο της Ελληνικής Εταιρείας Ευγονικής και Γενετικής του Ανθρώπου, Αθήνα 1981, σελ. 249 - 254.
4. Βιδαλάκη Μ.- Φρισήρας Σ. " Η σεξουαλική αγωγή μέσα από εκπαιδευτικά συγγράμματα ", ανακοίνωση στο 2ο Σεμινάριο Σεξουαλικής Αγωγής και Υγείας, Αθήνα 1992, σελ. 223 - 230.
5. Γιακουμάκη Ε. " Εφηβική Εγκυμοσύνη ", ανακοίνωση στο 1ο Σεμινάριο Σεξουαλικής Αγωγής και Υγείας, 5-7 Νοεμβρίου 1987, Αθήνα 1989, σελ. 107 - 112.
6. Γιοσαφάτ Μ. " Η ψυχοσεξουαλική ανάπτυξη του ατόμου - Παιδική και Εφηβική Σεξουαλικότητα ", ανακοίνωση στο 1ο Σεμινάριο Σεξουαλικής Αγωγής και Υγείας, 5-7 Νοεμβρίου 1987, Αθήνα 1989, σελ. 57 - 70.
7. Δεληγεώργου Ε. " Κυήσεις και Εκτρώσεις στην Εφηβεία ", ανακοίνωση στο 2ο Σεμινάριο Σεξουαλικής Αγωγής και Υγείας, Αθήνα 1992, σελ. 109 -112.
8. Εικοσιπεντάρχου Π. : " Η στάση του οικογενειακού περιβάλλοντος στη σεξουαλική συμπεριφορά των παιδιών ", ανακοίνωση στο 2ο Σεμινάριο Σεξουαλικής Αγωγής και Υγείας, Αθήνα 1992, σελ. 89 - 96.
9. Οικονόμου - Μάυρου Κ. " Σεξουαλική διαφώτιση και διαπαιδαγώγηση στην Ευρώπη ", ανακοίνωση στο Διεπιστημονικό Συμπόσιο περί Σεξουαλικής Διαπαιδαγώγησης της Ελληνικής Εταιρείας Ευγονικής και Γενετικής του Ανθρώπου, Αθήνα 1981, σελ. 85 - 90.
10. Κουμαντάκης Ε. " Εκτροφή, αντισύλληψη και εφηβεία ", ανακοίνωση στο 1ο Σεμινάριο Σεξουαλικής Αγωγής και Υγείας, 5-7 Νοεμβρίου 1987, Αθήνα 1989, σελ.113 - 117.
11. Κρεατσάς Γ. " Κυήσεις και Εκτρώσεις στην εφηβεία ", ανακοίνωση στο 1ο Σεμινάριο Σεξουαλικής Αγωγής και Υγείας, 5-7 Νοεμβρίου 1987, Αθήνα 1989, σελ. 119 - 122.
12. Κρεατσάς Γ. " Η σεξουαλική διαπαιδαγώγηση στο σχολείο ", ανακοίνωση στο 15ο Ετήσιο Πανελλήνιο Ιατρικό Συνέδριο, 1989, τεύχος 2ο, σελ. 106 - 119.

13. Κρεμμύδη Ζ. " Η σεξουαλική αγωγή των νέων στην Αγγλία ", ανακοίνωση στο Διεπιστημονικό Συμπόσιο της Ελληνικής Εταιρείας Ευγονικής και Γενετικής του Ανθρώπου, Αθήνα 1981, σελ. 91 - 93.
14. Κυνηγού Μ. "Ετοιχεία προβληματικής για τη σεξουαλική αγωγή" ανακοίνωση στο Διεπιστημονικό Συμπόσιο περί Σεξουαλικής Διαπαιδαγωγήσεως της Ελληνικής Εταιρείας Ευγονικής και Γενετικής του Ανθρώπου, Αθήνα 1981, σελ. 75 - 83.
15. Λη Κ. (Lee C). " Αγγλική εμπειρία στη σεξουαλική διαπαιδαγωγή ", ανακοίνωση στο 1ο Σεμινάριο Σεξουαλικής Αγωγής και Υγείας, 5 - 7 Νοεμβρίου 1987, Αθήνα 1989, σελ. 267 - 279.
16. Μανιάτη Μ.Γ. " Η βιολογική βάση της σεξουαλικής ζωής του ανθρώπου ", ανακοίνωση στο Διεπιστημονικό Συμπόσιο περί Σεξουαλικής Διαπαιδαγωγήσεως της Ελληνικής Εταιρείας Ευγονικής και Γενετικής του Ανθρώπου, Αθήνα 1981, σελ.21-25.
17. Μαρκαντώνη Σ.Ι. - Κασσωτάκη Ι.Μ. " Οι ετερόφυλες σχέσεις μεταξύ των φοιτητών και η στάση τους σε σχετικά με αυτές θέματα - Διερευνητική μελέτη στην Ελλάδα. ", ανακοίνωση στο Διεπιστημονικό Συμπόσιο της Ελληνικής Εταιρείας Ευγονικής και Γενετικής του Ανθρώπου, Αθήνα 1981, σελ. 227 - 237.
18. Νιγκάρ Μ. (Nygard Benthe). " Ιστορική περίληψη της σεξουαλικής ενημέρωσης ", ανακοίνωση στο 1ο Σεμινάριο Σεξουαλικής Αγωγής και Υγείας, 5 - 7 Νοεμβρίου 1987, Αθήνα 1989, σελ. 281 - 293.
19. Πατσαλίδου Ν. " Σεξουαλική αγωγή στην Κύπρο ", ανακοίνωση στο Διεπιστημονικό Συμπόσιο περί Σεξουαλικής Διαπαιδαγωγήσεως της Ελληνικής Εταιρείας Ευγονικής και Γενετικής του Ανθρώπου, Αθήνα 1981, σελ. 131 - 134.
20. Σαφιλίου Κ. " Γυναικείοι και αντρικοί ρόλοι και σεξουαλικότητα ", ανακοίνωση στο Διεπιστημονικό Συμπόσιο περί Σεξουαλικής Διαπαιδαγωγήσεως της Ελληνικής Εταιρείας Ευγονικής και Γενετικής του Ανθρώπου, Αθήνα 1981, σελ.41-47.
21. Σταυροπούλου Μ.Α. " Μικρό χρονικό της σεξουαλικής Διαπαιδαγωγήσεως στην Ελλάδα (1959 - 1981) ", ανακοίνωση στο Διεπιστημονικό Συμπόσιο της Ελληνικής Εταιρείας Ευγονικής και Γενετικής του Ανθρώπου, Αθήνα 1981, σελ. 269 - 279.
22. Σταυροπούλου Μ.Α. " Η συναισθηματική και σεξουαλική αγωγή των νέων στο Βέλγιο ", ανακοίνωση στο Διεπιστημονικό Συμπόσιο της Ελληνικής Εταιρείας Ευγονικής και Γενετικής του Ανθρώπου, Αθήνα 1981, σελ. 95 - 106.

23. Σταυροπούλου Μ.Α. " Η σεξουαλική διαπαιδαγώγηση στη Γερμανία" ανακοίνωση στο Διεπιστημονικό Συμπόσιο της Ελληνικής Εταιρείας Ευγονικής και Γενετικής του Ανθρώπου, Αθήνα 1981, σελ. 107 - 111.
24. Σταυροπούλου Μ.Α. " Η σεξουαλική διαπαιδαγώγηση στη Σουηδία" ανακοίνωση στο Διεπιστημονικό Συμπόσιο της Ελληνικής Εταιρείας Ευγονικής και Γενετικής του Ανθρώπου, Αθήνα 1981, σελ. 113 - 119.
25. Σταύρου Μελίνα. " Πώς θα πρέπει οι γονείς να αντιμετωπίζουν τη σεξουαλική διαπαιδαγώγηση των παιδιών τους ", ανακοίνωση στο 2ο Σεμινάριο Σεξουαλικής Αγωγής και Υγείας, Αθήνα 1992, σελ. 97 - 105.
26. Συκάκη Α. - Δούκα. " Σεξουαλική επαφή και εφηβεία - χαρά ή πρόβλημα ", ανακοίνωση στο 1ο Σεμινάριο Σεξουαλικής Αγωγής και Υγείας, 5-7 Νοεμβρίου 1987, Αθήνα 1989, σελ. 123 - 133.
27. Τάνογλου Α. " Προβληματισμοί και προτάσεις για την εφαρμογή προγράμματος σεξουαλικής αγωγής στην Ελλάδα ", ανακοίνωση στο 3ο Σεμινάριο Σεξουαλικής Αγωγής και Υγείας, Αθήνα 11 - 4 - 1992. (Σημειώσεις).
28. Τεπέρογλου Α. " Η οικογένεια φορέας σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης των μελών της ", ανακοίνωση στο Διεπιστημονικό Συμπόσιο της Ελληνικής Εταιρείας Ευγονικής και Γενετικής του Ανθρώπου, Αθήνα 1981, σελ. 145 - 152.
29. Χιμπερ - Δουβαλέτα Ε. " Εφηβική εγκυμοσύνη ", ανακοίνωση στο Διεπιστημονικό Συμπόσιο με γενικό θέμα Ο Εφηβος και η Οικογένεια - Επιμέλεια Ανθή Λοξιάδη - Τσιπ κι Ευθυμία Ζαχαρακοπούλου, 24 Απριλίου 1982, Αθήνα 1985, σελ. 207 - 221.
30. Χριστιάς Ι. " Η σεξουαλική αγωγή στην ελληνική εκπαίδευση σήμερα ", ανακοίνωση στο 1ο Σεμινάριο Σεξουαλικής Αγωγής και Υγείας, 5 - 7 Νοεμβρίου 1987, Αθήνα 1989, σελ. 297 - 302.

Ζ. Ξένα συγγράμματα

1. ADLER ALFRED. Η αγωγή του παιδιού (μετάφραση Κατερίνα Λιάπση), Εκδόσεις Επίκουρος, Αθήνα.
2. KOLLE OSVALT. Το Θαύμα του Ερωτα, (μετάφραση Λαυρεντάκη), Εκδόσεις Αφοί Βλάσση, Αθήνα, 1980.
3. KOLLE OSVALT. Το σεξ στην εποχή μας, (μετάφραση Αντωνόπουλος, Α.), Εκδόσεις Αφοί Βλάσση, Αθήνα, 1981.
4. KONGER JOHN. Η Εφηβική ηλικία. Μία καταπιεσμένη γενιά - Ο Κύκλος της Ζωής, (μετάφραση Μαρία Σόλμαν), Εκδόσεις Ψυχογιός, Αθήνα.

5. NEILL S.A. Θεωρία και πράξη της αντιλαυταρχικής εκπαίδευσης - Σάμμερχιλ : το επαναστατικό παράδειγμα ενός ελεύθερου σχολείου (μετάφραση Κ. Λάμπου), εκδόσεις Μπουκουμάνη, Αθήνα 1972.
6. REICH WILHELM. Η σεξουαλική επανάσταση - προβλήματα του καιρού μας. (μετάφραση Καμπουρίδη Σταύρου), Εκδόσεις Ράππα, Αθήνα 1972.
7. REICH WILHELM. Οι ρίζες της σεξουαλικής καταπίεσης. (μετάφραση Jack Loumala). Εκδόσεις Ελεύθερος Τύπος, Αθήνα 1975.
8. RUSSELL BERTRAND. Η εκπαίδευση του παιδιού. (μετάφραση Σαρλή Νίκου), Εκδόσεις Ζαχαρόπουλος Σ.Ι. & Σία Ο.Ε. Αθήνα 1977.
9. DIETRICH HAENSCH. Η καταπιεστική οικογένεια. (μετάφραση Βαμβαλή Γιώργου), Εκδόσεις Επίκουρος, Αθήνα 1973.

